

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Я У СВІТІ

Програма розвитку дитини
від народження до шести років

Особистість дитини • Дитина в соціумі • Дитина у природному
довкіллі • Дитина у світі культури • Діяльність дитини •
Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі • Мовлення дитини

Я У СВІТІ

Програма розвитку дитини від народження до шести років

Освітня програма

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
«МЦФЕР-Україна»
2019

УДК 373.2.015.31.091.214
Я11

Науковий керівник:

О. Л. Кононко — завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, д-р психол. наук, професор

Авторський колектив:

О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова, Н. В. Гавриш, А. М. Гончаренко, О. О. Дронова, О. Л. Кононко, О. В. Котлярова, Є. Ф. Лозинська, В. О. Луценко, О. В. Мартиненко, С. П. Нечай, О. В. Низковська, І. А. Онищук, З. П. Плохій, Т. І. Поніманська, О. Д. Рейпольська, В. А. Старченко, О. П. Терещенко, О. О. Фунтікова, Л. В. Шелестова, Л. Ю. Якименко, О. О. Яловська

Експерти:

О. В. Коваленко — доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, канд. пед. наук

М. В. Молочко — вихователь-методист закладу дошкільної освіти № 784, м. Київ, канд. пед. наук

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
Лист Міністерства освіти і науки України від 12.07.2019 № 1/11-6326

Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / Я11 О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. — Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. — 488 с.
ISBN 978-966-97379-6-0

Програму розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» розроблено відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. У ній відображено оновлений зміст освіти дитини від народження до шести років життя, вимоги до розвиненості, вихованості й навченості дитини впродовж дошкільного дитинства.

Для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, батьків, студентів і викладачів педагогічних вишів.

УДК 373.2.015.31.091.214

ISBN 978-966-97379-6-0

© О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук,
Л. В. Артемова та ін., 2019
© ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019

Зміст

Пояснювальна записка	7

ІНВАРІАНТНА СКЛАДОВА ЗМІСТУ

ВІК НЕМОВЛЯТИ

Освітня лінія «Особистість дитини»	21
Фізичний розвиток	21
Розвиток особистості	26
Освітня лінія «Дитина в соціумі»	33
Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі»	38
Освітня лінія «Дитина у світі культури»	44
Предметний світ	44
Світ мистецтва	48
<i>Образотворче мистецтво</i>	48
<i>Музичне мистецтво</i>	52
<i>Театральне мистецтво</i>	55
<i>Літературне мистецтво</i>	59
Освітня лінія «Діяльність дитини»	62
Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»	66
Освітня лінія «Мовлення дитини»	72

РАННІЙ ВІК

Освітня лінія «Особистість дитини»	79
Фізичний розвиток	79
Розвиток особистості	86
Освітня лінія «Дитина в соціумі»	93

Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі»	99
Освітня лінія «Дитина у світі культури»	107
Предметний світ	107
Світ мистецтва	113
<i>Образотворче мистецтво</i>	113
<i>Музичне мистецтво</i>	121
<i>Театральне мистецтво</i>	125
<i>Літературне мистецтво</i>	129
Освітня лінія «Діяльність дитини»	133
Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»	137
Освітня лінія «Мовлення дитини»	144
МОЛОДШИЙ І СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК	
Освітня лінія «Особистість дитини»	153
Фізичний розвиток	153
Розвиток особистості	163
Освітня лінія «Дитина в соціумі»	174
Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі»	183
Освітня лінія «Дитина у світі культури»	196
Предметний світ	196
Світ мистецтва	204
<i>Образотворче мистецтво</i>	204
<i>Музичне мистецтво</i>	215
<i>Театральне мистецтво</i>	220
<i>Літературне мистецтво</i>	225
Освітня лінія «Діяльність дитини»	230
Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»	235
Освітня лінія «Мовлення дитини»	245

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Освітня лінія «Особистість дитини»	255
Фізичний розвиток	255
Розвиток особистості	265
Освітня лінія «Дитина в соціумі»	274
Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі»	281
Освітня лінія «Дитина у світі культури»	292
Предметний світ	292
Світ мистецтва	300
<i>Образотворче мистецтво</i>	300
<i>Музичне мистецтво</i>	310
<i>Театральне мистецтво</i>	315
<i>Літературне мистецтво</i>	320
Освітня лінія «Діяльність дитини»	325
Ігрова діяльність	325
Елементи учбової діяльності	332
Трудова діяльність	336
Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»	343
Освітня лінія «Мовлення дитини»	352

ВАРІАТИВНА СКЛАДОВА ЗМІСТУ

МОЛОДШИЙ І СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Освітня лінія «Іноземна мова» (англійська)	365
Освітня лінія «Хореографія»	370

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Освітня лінія «Комп'ютерна грамота»	379

Освітня лінія «Іноземна мова» (англійська)	383
Освітня лінія «Хореографія»	387
Освітня лінія «Шахи»	396

ДОДАТКИ

Готовність дитини до школи	405
Портрет дитини напередодні вступу до школи	409
Орієнтовний розподіл часу на процеси життєдіяльності протягом дня дітей від народження до року	412
Орієнтовний розпорядок дня для дітей раннього віку	413
Орієнтовний розподіл занять на тиждень	414
Орієнтовний розпорядок дня для дітей дошкільного віку	415
Орієнтовний розподіл занять на тиждень	416
Забезпечення рухової активності	417
Забезпечення образотворчої активності	429
Орієнтовний перелік творів образотворчого мистецтва та тематика занять	437
Орієнтовний музичний репертуар	442
Словниковий матеріал до освітньої лінії «Мовлення дитини»	454
Орієнтовний перелік фольклорних та літературних творів	464
Орієнтовна тематика занять для дітей старшого дошкільного віку до освітньої лінії «Хореографія»	479
Авторський колектив Програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»	486

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Перед вами оновлена Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» (*далі* — Програма). Авторський колектив керувався вимогами Базового компонента дошкільної освіти та основними засадами гуманістичної педагогіки: розглядав дитину як найвищу цінність, зосереджував увагу на важливості розширення її життєвого досвіду, необхідності вивести її за межі традиційного, жорстко унормованого у вузьких межах групової кімнати буття у широкий простір реального світу.

Назва Програми — «Я у Світі» — обумовлена тим, що саме в дошкільному віці виникає перший схематичний обрис цілісного дитячого *світогляду, образ світу та себе* в ньому. Дитина не може жити в безладі, вона намагається пізнати навколишній світ та свої зв'язки з ним, упорядкувати, пояснити, наповнити змістом життя та діяльність людей, перевірити на власному досвіді здобуту інформацію. Вона прагне дізнатися, для чого живуть люди; ознайомитися з умовами життя та його основними законами. Дитина має навчитися існувати відповідно до цих законів, а не всупереч їм, відкривати для себе та інших людей власні можливості, знаходити своє домірне місце у складному й суперечливому світі, почуватися в ньому щасливою.

Реформування змісту та гуманізація цілей дошкільної освіти України — складники процесу оновлення світових та європейських освітніх систем. На часі реалізація компетентнісної парадигми, яка орієнтує педагогів на упровадження в педагогічну практику цілісного підходу до розвитку дитини. Очікування суспільства сьогодні насамперед пов'язані з вихованням життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої особистості. Починати це робити слід із дошкільного дитинства, оскільки саме в цей віковий період закладається фундамент оптимістичного світобачення; формуються уявлення дитини про свої права та обов'язки, про себе як представника певної статі, про себе минулу — теперішню — завтрашню; про моральні правила і норми, межі припустимої поведінки. Оскільки «компетентний» дорівнює поняттю «досвідчений», Програма орі-

ентує освітян на розвиток у дитини особистісного досвіду в чотирьох основних сферах життєдіяльності — власному Я, природному, предметному та соціальному просторах.

Символічною є назва Програми, яка починається займенником «Я». Це підкреслює виняткову роль *власної активності* дитини в особистісному становленні й водночас важливість гармонії індивідуального та колективного. Назва Програми актуалізує необхідність виховання *свідомої* особистості, розвитку в дошкільників елементарних форм відповідального *самовизначення*, почуття *власної гідності*, що ґрунтується на самоповазі й визнанні значущими людьми їхніх чеснот. Програма аж ніяк не закликає до культивування егоїстичних устремлінь дітей, вона пропонує збалансувати індивідуальні та соціальні інтереси зростаючої особистості, налаштувати її на дієве й гармонійне поєднання «Я» і «Світу». У Програмі наголошено: основне призначення дорослого — допомогти дошкільнику жити власними силами, у злагоді з довкіллям та згоді із собою як активним *суб'єктом життєдіяльності*.

Програма визначає основоположні, принципово важливі для розуміння напрямів оновлення змісту та гуманізації цілей дошкільної освіти положення. Вони — дороговказ у пошуку підходів до організації ефективного, відповідного вимогам сучасності життєвого простору дитини. Основні положення Програми є *орієнтиром* для самостійних, виважених, доцільних у кожному конкретному випадку дій педагога, а не приписом покрокових дій.

Програма створює простір для творчого використання різних педагогічних технологій, прояву гнучкості в підході до кожної дитини. Працюючи за Програмою, педагог є не лише провідником загальнолюдського та національного, а й носієм власного гуманістичного досвіду. Він — особа, що обирає, приймає самостійні рішення під час розв'язання тих чи тих педагогічних завдань, створює сприятливі умови для розвитку, виховання й навчання дітей перших шести років життя. Такий підхід дає змогу поєднати ідею так званої «стандартизації» з грамотною побудовою розвивального життєвого простору в закладі освіти.

У Програмі вміщено оновлений зміст дошкільної освіти, який передбачає гармонійний та різнобічний розвиток особистості, створення в умовах закладу дошкільної освіти розвивального життєвого простору, сприятливого для:

- закладання основ *компетентності дитини* — формування цілісної картини світу як життєвого орієнтира, розширення та поглиблення досвіду, завдяки якому дитина розв'язує проблеми,

виявляє гнучкість, діє адекватно та ефективно, приймає свідомі рішення, задовольняє свої соціальні та індивідуальні потреби, проявляє базові якості особистості, досягає успіху в різних видах діяльності;

- формування *готовності дитини* до реалій сьогодення та майбутнього шкільного життя;
- забезпечення *балансу фондів «можу» і «хочу»* — спрямування зусиль на узгодженість життєво необхідних знань, умінь, здібностей дитини з її особистими потребами, інтересами, бажаннями, прагненнями, планами;
- розвитку зачатків активної за формою та моральної за змістом життєвої *позиції* як *системи ціннісних ставлень* до природи, культури, людей, власного Я;
- плекання креативності, *творчих здібностей*, уміння варіювати, діяти в уявному плані, уникати шаблонів, самостійно висувати елементарні гіпотези, генерувати оригінальні ідеї, неординарно розв'язувати проблеми, проявляти самобутність та раціоналізаторство.

У Програмі уніфіковано вимоги до розвиненості, вихованості й навченості дитини впродовж дошкільного дитинства. Означено важливі аспекти педагогічної роботи: формування в дитини уявлення про своє фізичне, духовне та соціальне Я, позитивного ставлення до себе; розвиток її *емоційної сфери*, потреб і мотивів, довірливої поведінки; формування оптимістичного світобачення, елементарної картини реального світу, дитячого світогляду, первинної системи ціннісних орієнтацій, *самосвідомості* (адекватної самооцінки, саморегуляції поведінки, рефлексії тощо), розвиток зачатків совісті як внутрішнього етичного регулятора дій та поведінки; *статеве* виховання тощо.

Матеріали Програми структуровано відповідно до *психологічного віку* як *інтегрованої* характеристики специфічних для кожного етапу стосунків дитини з дорослими, ієрархії видів діяльності, новоутворень свідомості та особистості. Адже паспортний вік не є критерієм визначення реального рівня розвитку: діти одного паспортного віку істотно різняться між собою. Психологічний вік орієнтує педагогів не так на хронологічні рубежі, як на перехід дошкільника від регуляції його поведінки дорослим до *саморегуляції*. Водночас з урахуванням потреб практиків у *кожному психологічному віці виокремлено особливості паспортного віку*.

Це Програма *розвитку*. Вона реалізує ідею дитиноцентризму, орієнтує педагога на визнання пріоритету розвитку дошкільника як особи-

стості, зокрема його Я-концепції, емоційної сфери, потреб і мотивів, довірливої поведінки. Такий підхід не применшує ролі дорослого у процесі становлення особистості дошкільника, не нівелює значення ефективно організованого педагогом освітнього процесу. Він лише пропонує освітянам змістити акценти з дорослого як організатора педагогічного процесу на *дошкільника* як предмет основної турботи, його *життєдіяльність, співбуття* з дорослим, взаємодію дитини та реального світу.

У Програмі наголошено на важливості надання дошкільнику цілісної системи життєво необхідних знань, умінь і навичок (розвиток фонду «можу»), а також формування *потребово-мотиваційної сфери* (розвиток фонду «хочу»). Якщо першим педагогічна практика опікується традиційно, то окультуренням бажань дитини вона ще має оволодіти. Збалансувати навчально-виховні впливи дорослого та індивідуальний досвід, систему цінностей, інтересів, прагнень дошкільника означає гармонізувати процес його входження в широкий світ.

Програма проголошує пріоритет принципу **активності**, відповідно до якого дитина — активний суб'єкт життєдіяльності зі своїм індивідуальним досвідом та особливим сприйманням світу. Педагог ставиться до неї як до особи, яка *має право на власний вибір, самостійні рішення, свої переваги, особистий час*, задоволення основних *потреб, усамітнення*, відстоювання *власної гідності*. Впровадження у практику принципу активності розширює ступені свободи дошкільника, актуалізує необхідність співвідносити зміст і форми подання нової інформації з життєвим досвідом, суб'єктивною позицією дитини, привертає увагу педагога до важливості створити сприятливі умови для розвитку її власних сутнісних сил.

Матеріали Програми ґрунтуються на принципі **природовідповідності**, який акцентує увагу педагогів на необхідності забезпечити ритмічність у зміні форм, етапів, інтенсивності буття дошкільника. Ритмічність як фундаментальний принцип існування Всесвіту передбачає врахування дорослим зв'язку сонячної активності й особливостей життєдіяльності та самопочуття дитини. Ритмічність урівноважує її буття, зберігає психологічне здоров'я, створює *комфортні й корисні* умови для її повноцінного розвитку. Відповідно до Програми дорослий має забезпечувати оптимальне співвідношення діяльнісного стану дитини з її відпочинком, регламентованим та вільним часом, інтенсивних форм зайнятості з полегшеними. Педагог має право вносити доцільні корективи в послідовність, тривалість, інтенсивність запланованих заходів за складних погодних умов, особливих обставин, специфічного стану дітей.

Програма апелює до педагога не лише як до наставника й вихователя, а і як до людини, яка протягом певного часу проживає спільне з дитиною життя, спостерігає за її *душевним станом*, забезпечуючи відчуття рівноваги й безпеки, комфорту й затишку. Педагогу важливо зберігати захисні, амортизаційні функції, вміти пом'якшувати жорсткі впливи довкілля, уникати штучної змагальності, конкурентності, екстремальності в щоденному бутті. Важливо спрощувати процес соціалізації дошкільника, інтимізувати його життя, підтримувати *безпечну* для нього дистанцію та бажання означити в просторі закладу освіти *своє місце*. Програма орієнтує педагога на *культуру гідності*, вказує на значущість не лише функціональної придатності дитини, а й її цінності як моральної особи; наголошує, що кожна психічно нормальна дитина здібна до чогось, заслуговує на оптимістичний прогноз свого подальшого розвитку. Програма пропонує не стільки фіксувати кількісні особливості в розвитку дітей (відставання або випередження), порівняно із середньостатистичною віковою нормою, скільки визначати «зону найближчого розвитку» кожної дитини.

Провідна ідея Програми — оптимально використовувати можливості віку дитини для її повноцінного розвитку. Запропоновано змістити акценти з підготовки дитини до майбутнього шкільного життя на **забезпечення її змістовного сьогодення**. Це положення відрізняється від ідеї форсованого, раннього навчання, штучного пришвидшення процесу дорослішання дитини, небезпечного для її здоров'я.

У Програмі наголошено на самоцінності дошкільного дитинства, визнано його особливу роль у становленні особистості та відмінність від періоду шкільного життя. Заклад дошкільної освіти кваліфіковано як **інститут соціалізації**, а не школа для маленьких. Його основне призначення — навчати дитину основ науки життя, а не формувати знання з окремих навчальних предметів. Зберігати дитячу субкультуру — важливе завдання сучасного закладу дошкільної освіти. Тож оптимальні педагогічні умови організації життєдіяльності дошкільника передбачають широке розгортання й збагачення змісту специфічних дитячих форм діяльності — ігрової, практичної, образотворчої, комунікативної.

Програма проголошує важливість реалізації педагогом *індивідуального підходу* до розвитку, виховання й навчання дошкільників та орієнтує на обов'язкове врахування в освітньому процесі індивідуальної історії життя кожної конкретної дитини (її біографії, умов життя родини, кількості в ній дітей, освітнього рівня батьків, їхньої етнічної належності, віросповідання, матеріального статку) та особливостей взаємин членів родини.

Так само, як і в Базовому компоненті дошкільної освіти, у Програмі інваріантну складову змісту дошкільної освіти викладено за **сімома освітніми лініями**: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Діяльність дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини».

Програму структуровано за уніфікованою для всіх вікових періодів життя рамкою-схемою, що містить **такі елементи**: «Вікові можливості», «Зміст освіти», «Основні освітні завдання», «Показники компетентності дитини» (за кожною освітньою лінією).

Упровадження в педагогічну практику компетентнісного підходу забезпечує розвиток у дитини домірної віку досвідченості як інтегральної характеристики. З огляду на це під змістом дошкільної освіти у Програмі **закладено єдність**:

- *когнітивного досвіду* — система знань дитини про природу, культуру, людей, власне Я; про способи діяльності, які забезпечують формування цілісної наукової картини світу;
- *досвіду практичної діяльності* — інтелектуальні та практичні вміння й навички як основа предметно-практичної, пізнавальної та комунікативної діяльності;
- *досвіду творчої діяльності* — здатність відшукувати рішення проблем, виконувати відомі завдання новими способами, висувати оригінальні ідеї, творчо перетворювати дійсність; розвиток креативності як базової якості особистості;
- *досвіду ставлень* — система ціннісних ставлень дитини до світу та самої себе; мотиваційне, емоційне, вольове ставлення до природного, предметного, людського довкілля та власного Я.

Важливою вимогою до організації змісту освіти в сучасних умовах є відкриття дошкільнику світу в його цілісності й різноманітності через досягнення *балансу* поінформованості в чотирьох основних світах — «Природа», «Культура», «Інші люди» та «Я Сам» (*рис.*).

Розширення, урізноманітнення, окультурення, широке використання в освітньому процесі *особистісного досвіду* дошкільника є стратегією організації педагогічної діяльності. А планування роботи за визначеними Базовим компонентом дошкільної освіти освітніми лініями — тактику її реалізації.

Докладніше про структуру Програми.

Матеріали освітньої лінії **«Особистість дитини»** згруповано у два змістові блоки: «Фізичний розвиток» та «Розвиток особистості», кожний з яких має свою рубрикацію. Змістовий блок «Фізичний розвиток»

містить такі складники: «Здоров'я та фізичний розвиток», «Рухова активність», «Гігієнічні та загартувальні процедури», «Безпека організму та рухової активності», «Статева ідентифікація та диференціація». Змістовий блок «Розвиток особистості» представлено такими складниками: «Уявлення про себе» (для віку немовляти) та «Уявлення про себе та самоставлення» (для інших вікових періодів); «Емоційний досвід»; «Потреби» (для віку немовляти) та «Спрямованість особистості» (для усіх інших вікових періодів); «Довільні дії» (для віку немовляти) та «Довільна поведінка» (для інших вікових періодів); «Початки безпеки життєдіяльності» (для першого року життя) та «Безпека життєдіяльності» (для усіх інших вікових періодів).

Закладені в освітній лінії **«Дитина в соціумі»** основи соціальної компетентності дитини засвідчено комплексом знань, умінь та базових якостей за такими змістовими блоками: «Сім'я, родина», «Інші люди», «Дитяче товариство», «Об'єднання людей». Акцентовано увагу на морально-духовному аспекті виховання.

Матеріали освітньої лінії **«Дитина у природному довкіллі»** згруповано в такі змістові блоки: «Рослинний світ», «Тваринний світ», «Явища природи», «Природні об'єкти». На етапі дошкільного дитинства освітню лінію доповнено блоками «Планета Земля», «Життєдіяльність людини», «Всесвіт».

Змістовими блоками освітньої лінії **«Дитина у світі культури»** є *«Предметний світ»* та *«Світ мистецтва»*. Змістовий блок *«Предметний світ»* містить такі складники: «Предмети побуту і вжитку», «Предметний світ за межами житла», «Предметно-практична діяльність». Змістовий блок *«Світ мистецтва»* містить блоки: «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво», «Театральне мистецтво», «Літературне мистецтво», які тематично структуровані за змістом:

Образотворче мистецтво	Художньо-естетичний розвиток Образотворча діяльність Художньо-естетичне самовираження
Музичне мистецтво	Шуми і звуки довкілля Музичні звуки Музична діяльність й творче самовираження
Театральне мистецтво	Ознайомлення з творами мистецтва Художньо-практична діяльність Елементи самодіяльності (для віку немовляти) Елементи дитячої творчості (для раннього віку)
Літературне мистецтво	Ознайомлення з творами мистецтва Художньо-практична діяльність Елементи самодіяльності (для віку немовляти) Елементи дитячої творчості (для раннього, молодшого та середнього дошкільного віку) Дитяча творчість (для дітей старшого дошкільного віку)

Матеріали освітньої лінії **«Діяльність дитини»** для віку немовляти, для якого *емоційне спілкування* є провідною діяльністю, згруповано у два змістові складники: «Особистісне спілкування» та «Предметно-маніпулятивна діяльність». Для дітей раннього віку матеріали подано без розподілу на змістові складники, зважаючи на перевагу одного виду діяльності — *предметної*; для молодшого і середнього до-

шкільного віку — *ігрову*. Матеріали для старшого дошкільного віку подано у трьох блоках — «*Ігрова діяльність*», «*Елементи учбової діяльності*», «*Трудова діяльність*».

Змістовий блок «*Ігрова діяльність*» містить такі складники: «Ігровий сюжет», «Ігрові ролі та дії», «Ігрові правила», «Ігрове використання предметів», «Спілкування з партнерами». Змістовий блок «*Елементи учбової діяльності*» представлено такими складниками: «Цілепокладання, мотивація», «Розв’язання учбової задачі», «Контрольно-оцінювальні дії». До змістового блоку «*Трудова діяльність*» увійшли «Цілепокладання, мотивація», «Трудові дії», «Спільна праця», «Самоконтроль та самооцінка».

Матеріали освітньої лінії «**Дитина у сенсорно-пізнавальному просторі**» згруповано в такі змістові блоки: «*Пізнавальний інтерес*»; «*Сенсорно-перцептивний досвід*»; «*Передумови логіко-математичного розвитку*» (для віку немовляти) та «*Логіко-математичний розвиток*» (для усіх інших вікових періодів); «*Початки цілісної картини світу*» (для віку немовляти) та «*Цілісна картина світу*» (для усіх інших вікових періодів).

Змістовими блоками освітньої лінії «**Мовлення дитини**» є «*Фонематичний слух, звуковимова*» (для віку немовляти) та «*Фонематичний слух, звуковимова, літературне мовлення*» (для усіх інших вікових періодів); «*Словниковий запас*»; «*Комунікативне мовлення*», «*Грамматичні вміння*» та «*Інтерес до книжки*».

Програма містить **варіативну складову** змісту дошкільної освіти, представлену освітніми лініями: «Комп’ютерна грамота», «Іноземна мова» (англійська), «Хореографія», «Шахи».

Освітня лінія «**Комп’ютерна грамота**» розроблена для старшого дошкільного віку і містить такі змістові блоки: «Інтерес до комп’ютера», «Ігрові дії», «Розвиток особистості».

Матеріали освітньої лінії «**Іноземна мова**» (англійська) структуровано за такими змістовими блоками: «Мовленнєва компетентність», «Мовна компетентність», «Соціокультурна компетентність».

Змістовими блоками освітньої лінії «**Хореографія**» є такі: «Уявлення про хореографічне мистецтво», «Танцювальний досвід», «Естетична та творча активність», «М’язово-рухова діяльність».

Освітню лінію «Шахи» розроблено для дітей старшого дошкільного віку. У її межах виділено такі змістові блоки: «Інтерес до гри», «Ігрові дії», «Розв’язання проблем та досягнення успіху», «Взаємодія з партнером».

Також Програма містить **додатки**, у яких представлено практичні матеріали для роботи з дітьми від народження до шести (семи) років життя, зокрема орієнтовні музичний репертуар, перелік художніх творів, словниковий матеріал.

ІНВАРІАНТНА СКЛАДОВА ЗМІСТУ

Вік немовляти

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ»

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Розвиток дитини на першому році життя відіграє важливу роль у її подальшому становленні як індивіда, суб'єкта діяльності, особистості, індивідуальності. Народжуючись, дитина переходить у нові умови життя: від темноти до світла, від стабільно високої (37 °С в материнському організмі) до нижчої, змінної температури зовнішнього середовища. Одразу після народження в неї починають активно функціонувати органи чуття: зору, слуху, нюху, смаку, дотику. Новонароджена дитина із перших днів життя здатна розрізняти зовнішні впливи за запахом, смаком, кольором; звуки — за гучністю, тембром.

Дитина народжується з потребою в руховій активності, що є її вродженою особливістю та передумовою сенсомоторного розвитку. Фізичне благополуччя малюка цілком залежить від дорослого. Протягом першого року життя дитина інтенсивно зростає і розвивається. Вона послідовно оволодіває життєво необхідними навичками та руховими вміннями — перевертається з живота на спину, повзає, самостійно сідає, стоїть без опори, утримує рівновагу, починає ходити. Розвиваються різні форми її поведінки — харчова, соціальна, фізіологічна, пов'язані з природними потребами та ознайомленням із власним тілом. У кінці першого — на початку другого років життя в малюка швидкими темпами вдосконалюється чутливість аналізаторів, інтенсивно розвивається нервова система.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Здоров'я та фізичний розвиток. Малюк надзвичайно чутливий до зовнішніх впливів. Новонароджений адаптується до нових умов життя за допомогою безумовних рефлексів, основними з яких є харчовий

(торкання кінчика язика чи губ дитини викликає смоктальні рухи, зосередженість на них) та хапальний (міцне хапання та утримання того, що потрапляє до рук). Тож дорослий стимулює реакції дитини на різні зовнішні впливи.

Рухова активність. Протягом перших місяців життя створюють сприятливі умови, за яких немовля набуває досвіду одноактних рухів — утримує голівку, проявляє некоординовану рухову активність. Проявляються шкірно-м'язові, шийно-тонічні рефлексії: стоповий, ножний у горизонтальному (рефлекторне повзання) та вертикальному (опорна реакція) положеннях, спинний (вигинання спини в різних положеннях: лежачи, у вертикальному положенні). У положенні лежачи на животі дитину спонукають піднімати тулуб, спираючись на передпліччя, стояти (тупцювати) на повністю випрямлених ніжках із підтримкою під пахви, перекочуватися зі спини на бік, живіт і знову на спину; згинати й розгинати ноги, лежачи на спині. Дорослий стимулює прагнення малюка з положення лежачи на животі піднімати тулуб, спираючись на випрямлені руки, сидіти із підтримкою під пахви; робити перші цілеспрямовані рухи. Сприяє розвитку зорово-моторної координації, вмінню утримувати предмет у руці. Завдяки цьому формуються елементарні уявлення дитини про рухову активність, позитивне ставлення до неї, зачатки особистого досвіду.

Гігієнічні навички. За підтримки дорослого малюк оволодіває елементарними гігієнічними навичками: почувається комфортно у воді, залюбки купається, любить побовтатися, погратися з водою, підставляє руки під водяний струмінь, спокійно реагує на переодягання, підмивання.

Безпека організму та рухової активності. Оскільки на цьому життєвому етапі дитина повністю залежна від дорослого, саме він опікується її безпекою: захищає одягом від негоди; створює затишне, безпечне предметно-ігрове середовище. Мати, яка годує дитя груддю, не вживає важких для травлення, а також невідомих продуктів, не курить тощо. Вона формує досвід малюка, його уявлення про безпечно-небезпечно.

Друге півріччя першого року життя

Здоров'я та фізичний розвиток. Дорослий орієнтується у тому, що на кінець першого року життя довжина тіла дитини становить 70-80 см, вага — близько 10 кг. Частини тіла дещо диспропорційні: голова завелика, займає близько 1/4 маси тіла, ноги закороткі — 1/3 довжини тіла. У ротовій порожнині виростає до шести-восьми молочних зубів.

Годування все ще переважно грудне, але вже запроваджується дво-, триразове догодовування кисломолочними продуктами, овочевими супами, фруктовими сумішами. Дитина залишається повністю залежною від дорослого, який є рушійною силою її розвитку, носієм різноманітної інформації, посередником між нею та навколишнім світом. Кінець першого року життя — кризовий для розвитку особистості, що зумовлено суперечністю між інтенсивним фізичним і психічним розвитком немовляти, зміною положення з горизонтального на вертикальне, зростаючою руховою активністю, опануванням діями з предметами та обмеженістю власних ресурсів дитини, яка прагне більшого, ніж може охопити.

Рухова активність. У другому півріччі першого року життя руховий досвід дитини стрімко збагачується; поліпшується орієнтація у просторі; рухи набувають більшої координованості, вправності, довільності. У цей період за сприяння дорослих дитина починає сидіти, повзати, стояти, пересуватися, тримаючись за опору. Темпи оволодіння руховими діями в дітей індивідуальні й залежать від задатків, виховних впливів дорослих та власної активності. На кінець першого року життя дитина оволодіває умінням визначити напрямок свого руху, прискорити його або уповільнити. Дорослий бере до уваги, що особливо її цікавлять підйоми: на стілець, диван, ліжко, сходами тощо. Але спускатися вона ще не може, потребує підтримки й допомоги. Дитині подобається ходити з різними предметами, тримаючись за них чи штовхаючи їх попереду. Вона радіє від того, що їй вдається самостійно дістатися до бажаного, побавитися з ним, обстежити, однак виявлений інтерес дуже швидко згасає, і дитина рухається далі. Збагачується досвід радісних переживань своєї фізичної вправності, умілості.

Гігієнічні навички. Завдяки дорослим у дитини починають формуватися елементарні гігієнічні навички: вона позитивно реагує на вмивання, робить спроби самостійно мити руки, розчісуватися, витирати носика, реагує на фізіологічні потреби кректянням, певними звуками (а-а-а). Із задоволенням купається у ванні, під душем; підставляє руки, ноги, обличчя для витирання рушничком. Намагається самостійно їсти, пити, тримаючи ложку, чашку. Дорослі розширюють уявлення малюка про догляд за власним тілом, підтримують відчуття комфорту від його чистоти.

Безпека організму та рухової активності. Зростаюча самостійність та активність дитини зобов'язують дорослих невпинно стежити за безпекою її переміщень: прибирати гострі, нестійкі та інші небезпечні предмети, обмежувати доступ до електроприладів, дротів, розеток —

усього, що може спричинити її травмування та є небезпечним для неї. Оскільки дитина все куштує на смак, бере в рот, дорослий прибирає з її поля зору харчові відходи, небажані для неї продукти, сміття. Завдяки цим діям дорослих у дитини формується система уявлень про безпеку та закладається фундамент майбутньої безпечної поведінки.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- забезпечувати сприятливі умови для фізіологічного становлення систем і функцій організму дитини з урахуванням її вікових можливостей;
- стимулювати своєчасну появу та розвиток статичних і локомоторних функцій організму дитини: вміння тримати голову; змінювати положення тіла — сідати, підніматися; стояти, повзати, ходити;
- сприяти становленню статевої ідентифікації дитини, культури поводження з власним тілом, інтересу до його частин.

Навчальні:

- навчати основних рухів (повзати, утримувати рівновагу під час ходьби), заохочувати до рухової активності;
- стимулювати пересування зі сторонньою допомогою та без неї в заданому напрямку;
- спонукати освоювати простір приміщення, ігрового майданчика, обстежувати розміщені в цьому просторі предмети та об'єкти;
- формувати елементарні гігієнічні навички, навчати повідомляти про фізіологічні потреби у доступний спосіб;
- сприяти вдосконаленню дій із предметами, навчати самостійно тримати ложку;
- заохочувати повторювати певні дії, рухи, зосереджувати увагу на переміщенні різних об'єктів.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до гігієнічних процедур, вміння отримувати задоволення від чистоти тіла та охайності зовнішнього вигляду;
- підтримувати інтерес до самостійної рухової активності;
- збагачувати досвід адекватного реагування на обмеження та заборони.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Здоров'я та фізичний розвиток.</i> Знає назви деяких частин тіла, показує їх. <i>Рухова активність.</i> Виявляє розуміння назви певних рухових дій; виконує дію, почувши її назву; домагається бажаного завдяки певному руху або його багаторазовому повторенню. <i>Гігієнічні навички.</i> Впізнає предмети особистої гігієни (носову хустинку, серветку, гребінець, зубну щітку, мило), співвідносить їх із назвою, виявляє розуміння їх призначення. <i>Безпека організму та рухової активності.</i> Починає орієнтуватися в тому, що в найближчому доквіллі є безпечні й небезпечні предмети та речовини; диференціює слова «можна» і «не можна»
Уміння	<i>Здоров'я та фізичний розвиток.</i> Радісно реагує на слова мами (педагога) «Який ти гарний, міцний!», ласкаві погляджування дорослим його тіла; поводить себе спокійно, грається весело, коли відчувається добре; коли нездужає, можна вмовити ковтнути ліки. <i>Рухова активність.</i> Виявляє моторну активність під час неспання, прагне дотягнутися, доповзти, дістатися, дійти до предмета уваги; бере предмет у руки, тримає, маніпулює ним; радіє змозі переміщуватися, виявляє «м'язову радість»; пересуває предмети, вправно залазить на невисокі підвищення, використовуючи для цього підставку, намагається самостійно злізти; рухами реагує на потішки, забавки, ігрові ситуації, із задоволенням виконує фізичні вправи (підняти ручки, «потанцювати», повертати голівкою), пританцює під знайомий наспів. <i>Гігієнічні навички.</i> Підставляє обличчя для вмивання, робить спроби самостійно мити руки, розчісуватися, витирати носика, реагує на фізіологічні потреби кряканням, іншими звуками. Із задоволенням купається у ванні, під душем, підставляє руки, ноги для витирання рушничком; спокійно поводить себе під час перевдягання; емоційно позитивно реагує на чисте тіло, одяг, іграшки; вказує пальцем, може на прохання дорослого принести мило, щітку для волосся тощо. <i>Безпека організму та рухової активності.</i> Після попередження матері (педагога) «Не можна!» утримується від наміру взяти в рот небезпечні предмети, сирі овочі, немиті фрукти, харчові відходи; після дотику до гарячого, колючого, гострого виокремлює з найближчого оточення носіїв одержаних раніше неприємних тілесних відчуттів, намагається від них дистанціюватися

Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до демонстрації дорослим рухів (підніматися сходишками, злізати з дивана тощо) та дій з предметами особистої гігієни (гребінцем та щіткою для волосся, милом, зубною щіткою), намагається їх наслідувати. <i>Самостійність.</i> Намагається без допомоги дорослого рухатися у напрямку бажаних іграшок, предметів особистої гігієни, речей; після нагадування дорослого збирає деякі свої речі на прогулянку, тягнеться за рушником для купання. <i>Відповідальність.</i> Намагається елементарно діяти за встановленими правилами, реагувати на дозвіл та заборону дорослого

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

На першому році життя закладається фундамент особистості: формуються елементарні схематичні образи рідних людей і самої себе, накопичується певний емоційний досвід, розвиваються та ускладнюються потреби, виникає первинна система цінностей, формується елементарна правилодоцільна поведінка, вдосконалюються дії. Основними передумовами становлення особистості є результати її психомоторного, пізнавального, емоційного розвитку, збагачення потребово-мотиваційної сфери. Виділенню дитиною себе з-поміж інших людей, формуванню елементарного образу Я, складником якого є образ свого тіла, сприяє самовідчуття організму. Протягом першого року життя в немовляти формуються досвід вибіркового ставлення до рідних дорослих: виникає бажання з одними бути довше, з іншими — короткий проміжок часу, з кимось — небажання входити в контакт. Основним здобутком першого року життя є емоційна сприйнятливість до впливів довкілля, елементарне розрізнення дитиною приємних і неприємних вражень, одержаних від зовнішнього середовища та власного організму, елементарне уявлення про себе.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Уявлення про себе. У перші два місяці життя дитина не виокремлює себе від матері, лише в неї на руках відчувається комфортно й безпечно, прагне постійного контакту з нею. На третьому місяці життя протя-

гом короткого проміжку часу на прохання рідної людини може зачекати, щоб її погодували, перевдягли, взяли на руки. Образ матері, батька є фундаментом для формування зачатків елементарної Я-концепції, загального уявлення про себе. Відчуття, які немовля одержує від напруги тіла, його рухів, сприяють формуванню уявлень про своє тілесне Я. Немовля зосереджує увагу на власних кінцівках, обличчі, геніталіях. Дорослий з розумінням ставиться до цих обстежень малюка, називає відповідні частини тіла, пояснює призначення, демонструє їх способи дій, стимулює бажання немовляти порадіти своїй елементарній вправності. Рідні та близькі люди закладають підґрунтя для розвитку ціннісного самоствавлення дитини.

Емоційний досвід. Немовля концентрує увагу на рідних людях, усміхається їм, виявляє задоволення від спілкування з ними комплексом пожвавлення. Воно радіє новим іграшкам, яскравому вбранню, побаченим тваринкам, різнокольоровим квітам тощо. За підтримки дорослих дитина починає розрізняти приємне/неприємне, відповідно на нього реагує; голосовою активністю виражає свої суб'єктивні стани, переймає настрої дорослих і малюків з найближчого оточення. Поступово починає диференціювати стан і настрої рідних дорослих, емоційно на нього реагує. Батьки і педагоги мають усвідомлювати, що емоції інтересу, радості та страждання відіграють особливу роль у становленні особистості немовляти. Дитяча усмішка засвідчує відчуття благополуччя, комфорту. Формами вираження страждання є плач, крик, жалібні нотки голосу, засмучений вигляд дитини. Первинні уявлення про людські переживання та соціально схвалювані форми реагування на них збагачують особистий досвід дитини, допомагають орієнтуватися у довкіллі.

Потреби. Відбувається становлення мотиваційної сфери дитини як ядра майбутньої особистості. Дитина прагне задовольнити свої основні потреби у безпеці та захисті, що тісно пов'язані з базовим почуттям довіри до людей; у нових враженнях, які вона одержує від навколишнього світу (потреба в інформації, у сприйманні та пізнанні нового, дослідженні найближчого простору); у спілкуванні з рідними та близькими або тими, хто їх замінює, — у їхній турботі, пестощах, обміні емоціями, проявах прихильності й любові, вербальному та тактильному контакті; в елементарних власних досягненнях (схопити, дістатися, вплинути на дорослого, заявити про себе іншим). Вона починає проявляти елементарну вибіркову емоційну спрямованість на рідних людей, об'єкти найближчого оточення, предмети, іграшки. Враховуючи вказані осо-

бливості, дорослий сприяє формуванню в дитини зачатків системи цінностей та життєвих пріоритетів.

Довільні дії. Дорослі допомагають дитині оволодіти різними діями, пов'язаними з харчуванням, спілкуванням з людьми, ознайомленням із власним тілом та його гігієною. Вона вчиться взаємодіяти в парі з рідними людьми. З одного боку, дитина відчуває свою залежність від близьких людей, захищеність ними, з другого — відкривши свою окремість, апробує власні можливості, робить перші спроби поводитися незалежно від дорослого, наполягати на своєму. Вона починає досліджувати своє тіло, з'ясовувати можливості власних рук, пальців, рухає ними, з'ясовує припустимі межі. Дитина стає впевненішою, урівноваженішою, рідше плаче без видимих причин. Збільшується тривалість часу, протягом якого вона займається самостійно. Немовля виявляє схильність до наслідування, може повторити за дорослим елементарні предметні дії. Завдяки дорослим, немовля оволодіває елементарними довільними діями, набуває досвіду успішних досягнень.

Почуття безпеки. Почуття захищеності виникає в дитини тоді, коли вона перебуває на руках у мами або бачить її поряд із собою. Вона його втрачає, щойно рідний дорослий зникає з поля зору. Дитина починає голосно плакати, вередувати, вимагає повернення дорослого. Підтримка рідної людина — запорука оптимістичного самопочуття дитини, відчуття комфорту, спокою.

Друге півріччя першого року життя

Уявлення про себе. Розглядаючи свої руки, ноги, пальці, немовля одержує все чіткіше уявлення про своє тіло та його найпростіші функції. У дитини формується уявлення про власне тіло, завдяки якому вона відділяє себе від зовнішнього світу. Тілесні відчуття — фундамент для становлення самосвідомості немовляти. Почуття довіри до рідних стає основою позитивного самовідчуття дитини і, як результат, позитивного ставлення до навколишнього світу. Дорослі беруть до уваги, що зростає потреба дитини в розширенні простору Я, досягненні бажаного. Вона розпізнає стать рідних та близьких людей, по-різному на них реагує. Ускладнюється внутрішнє життя дитини, розширюється життєвий досвід, завдяки чому вона почувається впевненіше. Зазвичай проситься на руки, коли хоче їсти, спати або погано почувається. Знає своє ім'я, відгукується на нього. Розрізняє у дзеркалі відображення — своє та рідних людей, упізнає себе, роздивляється своє зображення на фотографії. У дитини формується первинне оцінне ставлення до себе, з'являється

образ «Я — хороша», бажання одержати схвалення. Виникає почуття власності, яке засвідчує здатність диференціювати «Я» і «не Я», виокремити себе з-поміж інших, заявити про приналежність до «мого» (іграшок, речей) відповідними діями. Затримка у вказаних проявах засвідчує недостатню увагу дорослих, брак довірливих стосунків.

Емоційний досвід. Рідні та близькі люди беруть до уваги, що настрої немовляти плинний, ситуативний, емоція радості легко змінюється негативною, проявляються амбівалентні (змішані) переживання. Дитина починає проявляти емоції страху, образи, смутку, не стримуючи їх. Вона емоційно реагує на заборони та обмеження — плаче, гнівається, капризує тощо. Доволі часто вередує, плаче через те, що її бажання випереджають усе ще обмежені можливості. Дитина диференціює інтонацію та зміст звернень, прохань, вимог рідних дорослих і адекватно реагує на них. Стає чутливою до прояву батьками любові до неї. Розпізнає, коли рідні йдуть із дому, реагує на таку ситуацію плачем. Розширення емоційного досвіду сприяє повноцінному особистісному становленню дитини.

Потреби. Відбувається подальше формування мотиваційної сфери. Усе виразніше помітна потреба дитини в безпеці: захисті, свободі від страху, відчутті захищеності й стабільності. Малюк відкритий враженням, з довірою ставиться до довкілля, виявляє інтерес до нового, намагається його досліджувати, діє з предметами і речами (кидає, тисне, обмацує, облизує). Потреба у спілкуванні, контактах із рідними дорослими набуває не лише особистісного, а й ділового характеру: дитина одержує задоволення від спілкування та спільних з ними предметних дій. За сприяння дорослих у неї з'являються перші вподобання, переваги; дитина знає, чого вона хоче (не хоче). За бажання, може сама доповзти до мами в інше приміщення. Зрслі можливості та підтримка рідних людей стимулюють розвиток мотивації досягнення, сприяють розвитку первинної системи цінностей та переваг. Набуває все більшого значення образ «Я — хороший», бажання одержати схвалення рідного дорослого,

Довільні дії. Заохочення дорослих розширює міру свободи дитини, яка різними способами намагається домогтися свого. Рідні та близькі люди створюють умови для самостійного дослідження дитиною все ширшого навколишнього простору (переважно за допомогою повзання). Завдяки цьому дитина довше займається автономно від дорослого, одержуючи задоволення від обраних із власної ініціативи дій, стає все самостійнішою та наполегливішою. Щораз яскравіше проявляєть-

ся поведінка «слідування» (пересування ближче до рідного дорослого) та «наслідування» (повторення його дій). В останні три місяці першого року життя істотно розширюється «репертуар» наслідуваних дій. Дитина «годує», «чистить зуби», «розмовляє по телефону», «розмішує кашу», «витирає стіл», «укладає спати», «колише», «купає» ляльку або іграшкову тваринку. Пропонує батькам для відтворення бажаних дій відповідні предмети-символи: соску, ложку, ганчірку тощо. Грає в «ладусі», хованки, наздоганялки, робить рукою «до побачення», радіє своїм враженням. Вона диференціює інтонацію та зміст звернень, прохань, вимог рідних дорослих й адекватно реагує на них. Грається наодинці понад півгодини, особливо якщо знає, що рідні вдома. У дитини ускладнюється наслідувальна поведінка, зростає прагнення до самостійності, розвивається мовлення — з'являються перші слова. На кінець першого року життя дитина доволі вправна, життєрадісна, кмітлива. Завдяки прямоходінню, умілості рук, емоційному досвіду, розширенню пасивного й активного словника та підтримці дорослих вона впевнюється у своїх зрослих можливостях, апробує міру свого впливу на довкілля. Закладаються основи досвіду довільної поведінки.

Початки безпеки життєдіяльності. Дитина не усвідомлює обмежених можливостей та ризиків, пов'язаних зі зміною свого положення з горизонтального на вертикальне, зі зростою вправністю, бажанням розширити доступний для освоєння найближчий простір. Унаслідок цього вона часто потрапляє в небезпечні ситуації: падає, уколюється, ударяється, торкається гарячого тощо. Небезпеку становить її прагнення брати в рот усе, що потрапляє до рук. Роз'яснення дорослих та вдачі й невдачі самостійні спроби збагачують дитину елементарним позитивним та негативним досвідом. На кінець першого року життя вона виокремлює у природному та предметному довкіллі відомі їй небезпечні предмети та об'єкти: вказує на них пальцем, плаче, відвертається. Завдяки обмеженням дорослого — словесним та дійовим — дитина починає відкривати для себе існування безпечного й небезпечного, діяти відповідно до слів дорослого «можна» й «не можна».

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати чуттєву сферу;
- розширювати уявлення про своє тіло, сприяти диференціації «Я» і «не Я»; формувати первинне позитивне ставлення до себе;

- збагачувати емоційний досвід, розвивати емоційну сприйнятливність;
- розвивати потребу в нових враженнях та у спілкуванні з рідними дорослими;
- розвивати відчуття небезпеки стосовно небезпечних предметів та ситуацій.

Навчальні:

- навчати прийомів обстеження власного тіла та тіла батьків — кінцівок, волосся, обличчя;
- удосконалювати вміння розрізняти хороший і поганий настрій рідних дорослих, адекватно на нього реагувати;
- формувати вміння орієнтуватися на дозвіл/заборону — можна/не можна.

Виховні:

- виховувати позитивне самоствавлення, бажання бути «хорошим»;
- формувати прагнення до самостійності;
- виховувати чутливість до обмежувачів поведінки в незнайомому довірлі.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Уявлення про себе.</i> Має елементарний образ свого тіла, його основних частин та деяких їх функцій; орієнтується на образ «Я — хороша»; володіє елементарним уявленням про схвалюване і неприйнятне; розрізняє «своє» і «чуже». <i>Емоційний досвід.</i> Розрізняє хороший і поганий настрій дорослого залежно від зміни міміки та інтонації голосу; знає, що дорослі її люблять, турбуються про неї. <i>Потреби.</i> Знає, що рідні люди — її захисники; вирізняє нову інформацію від уже відомої, виявляє до неї підвищений інтерес. <i>Довільні дії.</i> Орієнтується в основних правилах та обмеженнях; знає, що дотримання нею правил схвалюється, а порушення оцінюється негативно; розуміє зміст слів «добре»/«погано», «можна»/«не можна». <i>Початки безпеки життєдіяльності.</i> Знає, що вираз «не можна» означає, що дорослий обмежує простір її пересування та дій із предметами; пам'ятає предмети та об'єкти, які спричинили неприємні переживання та біль

Уміння	<i>Уявлення про себе.</i> Обстежує різні частини свого тіла, кінцівок, волосся, обличчя рідних; виявляє задоволеність ними; намагається одержати схвалення дорослого, уникнути несхвалення; відгукується на власне ім'я. <i>Емоційний досвід.</i> Залюбки спілкується з близькими, адекватно реагує на інтонацію і зміст звернень; охоче виконує прохання дорослого (шукає, знаходить, приносить); намагається утриматися від плачу на людях; виявляє ніжні почуття, прихильність до рідних; ображається на покарання, особливо незаслужене. <i>Потреби.</i> Виявляє інтерес до нового, невідомого, намагається його дослідити; ініціює спільні дії з дорослим, радіє їм; прагне досягти бажаного, докладає для цього зусиль. <i>Довільні дії.</i> Певний час займається наодинці цікавою справою; діє наполегливо, намагаючись досягти бажаного, використовує вказівний жест; може зачекати, не проситься на руки, якщо бачить, що дорослий зайнятий; намагається наслідувати прості дії рідних людей. <i>Початки безпеки життєдіяльності.</i> У незнайомій ситуації, у присутності сторонніх людей, відчуваючи небезпеку, проситься на руки, притискається до дорослого, намагається збільшити дистанцію між собою та незнайомими людьми; впізнає знайомі предмети та об'єкти, які справили на нього неприємне враження, налякали (вказує на них пальцем, плаче, відвертається, прагне дистанціюватися)
Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до подій, ситуацій, настрою дорослого; диференціює та відповідно реагує на різні прояви ставлення до неї; виявляє прихильність до рідних людей. <i>Самостійність.</i> Намагається самостійно їсти ложкою, пити з чашки, підставляє руки й ноги для одягання, обирає за власним бажанням предмет і намагається його самостійно дістати; займається наодинці цікавою справою близько півгодини, не кличе дорослого. <i>Гідність.</i> Відчуває радість від зрослої м'язової спроможності та вдалих функціональних дій; чутлива до образ, роздратованості, байдужості; очікує схвалення дорослого

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА В СОЦІУМІ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина нерозривно з'єднана з матір'ю, яка її годує, доглядає, забезпечує комфорт, відчуття безпеки. Життя немовляти «вплетене» в життєдіяльність батьків. Отже, його пристосування до соціального довкілля відбувається опосередковано, через рідних та близьких дорослих, у тісній взаємодії з ними. Провідним видом діяльності є безпосереднє емоційно-особистісне спілкування з матір'ю, батьком, іншими членами родини, які живуть разом з дитиною. Центром уваги дитини першого року життя є обличчя рідної їй людини: вона вдивляється в нього, емоційно на нього реагує, пов'язує з ним відчуття захищеності й комфорту. Вона впізнає матір, батька, радіє контактам із ними, голосом і мімікою намагається привернути до себе увагу.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Сім'я, родина. Спілкування з дорослим стимулює появу в дитини орієнтовно у тримісячному віці комплексу поживлення: здатності концентрувати погляд на його обличчі, усміхатися йому, реагувати активними рухами та звуками на звернення. Така поведінка стає основною формою вияву дитиною емоційно-позитивних переживань. Заохочення рідних дорослих спонукає дитину проявляти ініціативу у спілкуванні, формує здатність протягом півгодини перебувати на самоті, зачекати, поки мати погодує, перевдягне її. Завдяки показу дорослого дитина може повідомити, коли хоче, щоб її взяли на руки, починає наслідувати деякі предметно-практичні дії. Закладається фундамент первинного когнітивного та практичного досвіду.

Інші люди. Дорослий привертає увагу дитини до сторонніх людей. Це активізує її інтерес — дитина роздивляється людей під час прогулянки, спостерігає за їхньою поведінкою та діями. На основі досвіду

спілкування з рідними оволодіває вмінням диференціювати стан і настрій незнайомих людей. Показує вказівним жестом на того, хто її зацікавив, намагається спрямувати батьків у напрямку до нього. Дорослий із розумінням ставиться до того, що немовля відвертається, ховає обличчя, плаче, якщо незнайома людина намагається наблизитися до нього, взяти на руки. У дитини формується первинний досвід спілкування з соціальним довкіллям.

Дитяче товариство. Центром уваги залишається дорослий. На вулиці дитина лише на короткий час зупиняє погляд на дітях, потім переводить його на інше. Якщо дорослий звертає увагу дитини на те, як весело й цікаво грається гурт дітлахів, коментує їхні дії, емоційно забарвлює своє висловлювання, вона зазвичай реагує на це радісними звуками й жвавими рухами.

Об'єднання людей. Завдяки спілкуванню з членами своєї родини дитина виокремлює їх серед інших як людей, пов'язаних із нею і між собою любов'ю, турботою, обов'язками. Закладається фундамент елементарного когнітивного досвіду, з допомогою дорослого дитина відкриває для себе існування широкого світу за межами житла.

Друге півріччя першого року життя

Сім'я, родина. Завдяки поясненням дорослих ставлення дитини до членів родини стає більш диференційованим. Батьки та педагоги беруть до уваги, що зазвичай найбільш емоційно дитина реагує на маму: виявляє захоплення, радість під час зустрічі з нею, безпосереднього спілкування та гри; засмучується, коли бачить, що мати збирається йти з дому. Дорослі проявляють витримку, якщо дитина починає ображатися або гніватися, коли їй щось забороняють. За допомоги батьків та педагогів дитина виокремлює рідних людей з-поміж інших, по-особливому до них ставиться. З'являється нова форма спілкування з дорослим — ситуативно-ділова, опосередкована предметами. Дитина починає розуміти мовлення членів родини, реагує на нього інтонованими звуками. Під впливом словесної інструкції дорослого поступово починає виконувати нескладні дії, відповідно реагувати на дозвільні та заборонні звернення. Наприкінці першого року життя у процесі спілкування з дорослим у дитини виникає реакція, схожа на ревності, що засвідчує початок формування зачатків самосвідомості.

Інші люди. Завдяки поясненням та вправляння дитина розрізняє «своїх» і «чужих», виокремлює серед них більш і менш приємних, відповідно реагує. Дорослі підтримують її рівне, спокійно-позитивне ставлен-

ня до знайомих; з розумінням ставляться до вияву збентеженості, напруженості, скутості, страху у присутності незнайомих. Якщо дорослий, що прийшов у гості, привертає увагу дитини, то вона може на певній відстані з інтересом спостерігати за ним. У процесі виховання дитина починає усвідомлювати, що на вулиці слід триматися якомога ближче до батьків, якщо хтось зацікавив, вказувати напрямок руху в той бік.

Дитяче товариство. Завдяки дорослим починає виокремлювати дітей з-поміж інших. На прогулянці все частіше зосереджує увагу на дітях, що разом граються. Заохочення батьків та педагога спонукає бажання скоротити дистанцію між собою та ними, придивитися до того, чим діти займаються, емоційно реагувати на те, що в їхніх діях зацікавило; певний час із власної ініціативи перебувати поряд з ними, тримаючи дорослого за руку або сидячи в нього на руках.

Об'єднання людей. Виокремлює членів своєї родини з-поміж інших, фіксує увагу на гурті людей під час прогулянки, роздивляється тих, хто особливо зацікавив. Набутий практичний досвід, спостереження та пояснення дорослих сприяють формуванню здатності розрізняти людей за віком та статтю.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати емоційну сферу, встановлюючи теплі, довірчі, доброзичливі стосунки з дитиною; задовольняючи її потребу в позитивному емоційно забарвленому спілкуванні та спільній предметно-практичній діяльності;
- спонукати розвиток цікавості до людського оточення, до людей різної спорідненості, віку, статі як підґрунтя майбутньої допитливості;
- розвивати відчуття причетності до людського загалу.

Навчальні:

- навчати вирізняти з-поміж багатьох людей рідних, знайомих, незнайомих; диференційовано до них ставитися;
- ознайомлювати з ознаками віку та статі, навчати розрізняти людей за ними;
- формувати елементарні уявлення про сім'ю як об'єднання рідних людей та про інші об'єднання людей за інтересами (група дітей);
- навчати розпізнавати настрої членів родини.

Виховні:

- плекати прихильне ставлення до членів родини, підтримувати бажання виявляти любов, турботливість;
- виховувати доброзичливість, співчуття;
- виховувати позитивне ставлення до спілкування з людьми різного віку, статі;
- виховувати товариське ставлення до інших дітей.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Сім'я, родина.</i> Знає своїх батьків, вирізняє їх з-поміж інших, диференціює за віком і статтю; розпізнає настрій членів родини; розрізняє «можна» і «не можна», оцінки «добре» і «погано». <i>Інші люди.</i> Знає, що окрім рідних дорослих є знайомі й чужі люди; розрізняє «своїх» і «чужих»; розпізнає людей за межами житла за віком і статтю. <i>Дитяче товариство.</i> Має уявлення про те, що діти відрізняються від дорослих зовнішнім виглядом, заняттями; розуміє, що разом дітям цікаво і весело. <i>Об'єднання людей.</i> Має уявлення, що сім'я є об'єднанням рідних людей, які про неї турбуються
Уміння	<i>Сім'я, родина.</i> Емоційно реагує на звернення членів родини; з особливою прихильністю ставиться до дорослого, який годує, доглядає її, частіше за інших грається з нею; маніпулює предметами; наслідуює дії дорослого, намагається самостійно відтворити деякі з них; виявляє відчуття захищеності, довіри до рідних; використовує адекватні життєвим ситуаціям голосові реакції, міміку, жести; емоційно реагує на оцінки батьків; адекватно реагує на дозвіл і заборону. <i>Інші люди.</i> Виявляє інтерес до знайомих та незнайомих людей; намагається наблизитися до тих, хто зацікавив; протягом певного часу (сидячи на руках дорослого) спостерігає за діями людей різних професій (водія, продавця, лікаря, електрика). <i>Дитяче товариство.</i> Виявляє ситуативний інтерес до дитячих угруповань, ігрових та предметно-практичних дій інших дітей; скорочує дистанцію між собою та дітьми, які граються разом; емоційно реагує на те, що зацікавило. <i>Об'єднання людей.</i> За вказівкою дорослого спрямовує увагу на різні угруповання людей (дітей, які шикуються; команду гравців; дії робітників тощо); вказівним жестом засвідчує свій інтерес

Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Емоційно реагує на людей, їхню поведінку, діяльність; чутлива до позитивних та негативних оцінок батьків; проявляє любов, співчуття до тих, хто її доглядає. <i>Людяність.</i> Зосереджується на людському обличчі; виявляє інтерес до дорослих, дітей; комплексом поживлення реагує на звернення з різною тональністю, усмішку; виявляє потребу в спілкуванні, спільній дії; диференційовано реагує на знайомих та незнайомих. <i>Допитливість.</i> Протягом короткого проміжку часу зосереджується на знайомих та незнайомих людях, поглядом стежить за їхніми діями, емоційно відгукується на їхню появу; вказівним жестом та вигуками виявляє своє зацікавлене ставлення до певної людини, бажання з нею спілкуватися

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ

«ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина відкриває для себе існування об'єктів природи, вчиться контактувати з ними. Різноманітні за змістом відчуття і сприймання сприяють повноцінній життєдіяльності дитини.

Ознайомлення з рослинним і тваринним світом, природними об'єктами та явищами збагачує емоційну сферу немовляти, сприяє його сенсорному розвитку, формуванню вміння орієнтуватися в навколишньому просторі, розвиває допитливість, активізує предметно-практичну діяльність із природним матеріалом. Завдяки спільній із дорослим діяльності у природному довіллі (годування пташок, тварин; поливання рослин тощо) дитина набуває досвіду безпечного контактування з компонентами природи, вчиться спостерігати за природними об'єктами, отримує елементарні уявлення про догляд за рослинами і тваринами. Це потребує від дитини зосередженості, терплячості, емоційної сприйнятливості, вміння поводитися адекватно. Позитивний досвід спілкування з природою під час спостереження, ігрової, дослідницької діяльності закладає фундамент для подальшого формування в дитини ціннісного ставлення до природи.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Рослинний світ. З допомогою дорослого в межах зорового сприймання дитина концентрує увагу на яскравих об'єктах: квітці, листку, яблуку тощо; оволодіває уявленням про те, що деякі об'єкти природи найближчого довіллі можна потримати в руках, скуштувати на смак (овочі, фрукти, ягоди). Дорослий бере до уваги, що із середини першого року життя дитина спрямовує руку до плодів, бере один, розглядає,

бере в рот, стукає, розмахує, кидає. Якщо плід падає, намагається його знайти руками, поглядом, а коли він потрапляє до рук знову, заспокоюється. Закладається фундамент майбутнього когнітивного та практичного досвіду.

Тваринний світ. Під час спілкування з дорослим, сидючи у нього на руках, дитина вільно повертає голову з боку в бік та усміхається, отримує задоволення від того, що стежить очима за кішкою, собакою, великою пташкою тощо. Дорослий спонукає бажання малюка відшукати джерело природних звуків (гавкіт собаки, нявчання кішки, спів пташки, дзижчання мухи). Дитина дістає іграшкову тваринку, що її зацікавила, виявляє наполегливість, докладає зусиль, щоб одержати її самостійно або за підтримки дорослого. Заохочення сприяє тому, що дитина не лише активно спостерігає за тим, як дорослі доглядають за тваринами та рослинами, а й емоційно переживає ці ситуації, виявляє до них надзвичайний інтерес, бажання долучитися до процесу.

Явища природи. За належної уваги дорослого до змін у природі дитина прислухається до голосного й тихого звучання крапель дощу, завивання вітру, шуму грози; дивиться на сонечко, хмарки, дощові краплі на склі вікна, сніжинки на одязі. Спілкування з рідними та близькими дорослими сприяє зародженню у немовляти інтересу до природного довкілля, до різних його явищ.

Природні об'єкти. Привернення уваги дитини до коливань гілочок рослин, різнокольорового листя, камінчиків різної форми, води стимулює бажання наблизитися до них, роздивитися, схопити їх пальчиками. Показ дорослим способів дій з природними об'єктами сприяють концентрації уваги дитини та спонукають позитивні емоції.

Друге півріччя першого року життя

Рослинний світ. Дорослий стимулює концентрацію уваги дитини на листі, яке падає, гілочках дерев, що коливаються на вітрі. Завдяки показу та поясненням дорослого вона починає ліпше, ніж раніше, орієнтуватися у найближчому природному довкіллі, виявляє бажання рухатися в напрямку тієї рослини, яка її зацікавила. На прохання дорослого може знайти та понюхати квітку; охоче діє з різними за розміром овочами та фруктами, дотягується до них рукою, хапає, утримує в руці, прокочує їх (яблуко, грушу, моркву, цибулину, картоплину). Разом із дорослим виймає фрукти, овочі, ягоди, зелень із неглибокої мисочки. Прислухається до дорослого, який коментує свої дії з рослина-

ми, розповідає про них. Дитина набуває елементарного практичного досвіду — рука дитини все більше пристосовується до розміру ягоди, овочу, фрукта (більший природний об'єкт бере розчепіреними пальцями; маленький — кінчиками великого, вказівного та середнього пальців). Розширюється система уявлень про рослинний світ, виникають перші уподобання.

Тваринний світ. Уміння повзати, самостійно сідати, впевнено сидіти, стояти, тримаючися за опору, ставати на коліна, сидіти навпочіпки, повзати розширюють можливості дитини спостерігати за тваринами. Заохочення дорослого стимулюють інтерес до тваринного світу — дитина повертає голову на різні звуки, наприклад спів пташок, прислухається до них; вдивляється в мурашку, що біжить по землі. Дитина хоче отримувати від дорослого пояснення щодо тварин, які привернули увагу; радіє одержаним враженням. У відповідь на прохання дорослого знаходить очима відомих їй тварин, рослини. За його зразком прагне наслідувати звуки тварин («гав-гав», «ко-ко», «му-у-у» тощо); починає повзати або ходити за домашньою твариною по кімнаті, промовляючи «кс-с», «гав-гав», «ко-ко» тощо. За підтримки дорослого дитина намагається доторкнутися до тварини рукою; радіє, поглажуючи долонькою її шерсть. Може відповісти відповідним звуконаслідуванням на запитання: «Як каже курочка (собачка, кішка, корова тощо)?». Спілкуючись із дитиною, дорослий активізує її інтерес до невідомих тварин. Показ та пояснення сприяють тому, що дитина вказує на них пальцем, дивується, радіє поясненням дорослого. Дитина позитивно реагує на годування тварин, робить спроби долучитися до догляду за ними, радо реагує на слова: «Погодуй собачку (кішку, рибку, пташку тощо)». Дорослий заохочує виконувати відповідні дії разом із ним або під його наглядом (покласти в миску собаці чи кішці їжу, насипати зерна пташці тощо); наслідувати окремі природоохоронні дії. Сприяє закладанню фундаменту когнітивного та практичного досвіду малюка.

Явища природи. Дорослий стимулює інтерес дитини до явищ та станів природи, завдяки чому вона роздивляється місяць, радіє йому, зосереджується на крапанні дощу («кап-кап»), прислухається до грому, вдивляється у спалахи громовиці, ховається від них, притуляється до мами, тата чи педагога. Якщо дорослі привертають її увагу до веселки, радіє їй, вказує на неї пальцем.

Природні об'єкти. Дорослий привертає увагу дитини до води (у водоймі, крані, калюжі); пропонує ляпати по ній рукою, налити воду в по-

судину, вилити з неї. Заохочує позитивне реагування на пісок, надає змогу взяти його в руки, розсипати, кинути. Завдяки показу і поясненню дорослого наприкінці першого року життя дитина починає користуватися найпростішими знаряддями — відерцем, совочком. Дорослий спонукає дитину досліджувати різні об'єкти природи; привертає її увагу до камінців різного розміру, форми, кольору; до дій людей, що викидають сміття в контейнер для харчових та нехарчових відходів. Він сприяє формуванню зачатків системи цінностей, позитивного ставлення до об'єктів природи.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати сприйнятливості як передумову допитливості, сприяти активному сприйманню об'єктів природного довкілля (у межах, за межами житла) та діяльності в найближчому природному середовищі;
- заохочувати та підтримувати бажання ознайомлюватися з властивостями природних об'єктів;
- розвивати орієнтовно-пошукові та дослідницькі дії.

Навчальні:

- навчати знаходити відомі рослини, вказувати на них;
- збагачувати уявлення про птахів, свійських тварин (кішка, собака, корова, свиня, півник, курочка), вправляти у їх звуконаслідуванні;
- показувати, як доглядати за кімнатними рослинами та свійськими тваринами — поливати, годувати;
- розширювати уявлення про явища природи;
- показувати та пропонувати наслідувати елементарні дії з водою, піском, глиною, камінцями тощо.

Виховні:

- активізувати інтерес, заохочувати елементарні прояви допитливості щодо рослин, тварин, станів та явищ природи;
- формувати елементарні навички бережливого ставлення до об'єктів природи;
- виховувати бажання допомагати дорослим доглядати за рослинами та тваринами, викликати почуття задоволення від своїх природодоцільних дій, схвалюючи їх.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Рослинний світ.</i> Розрізняє відомі та невідомі рослини; впізнає деякі з них (траву, кущ, дерево); підкоряється забороні дорослого зривати рослину, брати до рота невідомі та брудні плоди. <i>Тваринний світ.</i> Розрізняє за назвою, зовнішністю та голосом відомих їй тварин і птахів (кішку, собаку, корову, півника, курочку, голуба). <i>Явища природи.</i> Має елементарне уявлення про деякі явища природи: дощ, сніг, вітер. Адекватно емоційно реагує на коментар дорослого щодо сонячної, теплої, дощової, холодної погоди. <i>Природні об'єкти.</i> Знає, що вода буває теплою і холодною, чистою і брудною; знає, де на дитячому майданчику є пісок; обирає знаряддя для гри в піску (відерце, совочок)
Уміння	<i>Рослинний світ.</i> Наближається, дотягується, доповзає, підходить до рослини, роздивляється її, торкається рукою; концентрує увагу на відомих рослинах (квітах, траві, кущах, деревах); спостерігає, як на них сідають бджоли, метелики, пташки; координує рухи пальців відповідно до величини плоду, який прагне взяти; може перекладати предмети з однієї посудини в іншу; наслідуючи дорослого, прагне взяти участь у догляді за кімнатними рослинами. <i>Тваринний світ.</i> Із допомогою дорослого з інтересом спостерігає за пташками, кішкою, собакою; роздивляється, як вони їдять, граються, рухаються, «розмовляють»; упізнає відомих їй тварин; радіє спілкуванню з ними; на прохання дорослого відтворює голос відомої тварини («гав-гав», «ко-ко», «му-у-у», «ме-е-е» тощо); показує на іграшках частини тіла тварини (тулуб, голову, лапи, хвіст тощо); діє з іграшками (кидає, стукає, прокочує, нюхає, бере до рота); гладить, «годує» іграшкових тварин; прагне годувати пташку; бере посильну участь у спільному з дорослим догляді за тваринами; робить спроби, після нагадування дорослого, дотримуватися елементарних правил безпечної поведінки під час годування пташок, кішки, собаки. <i>Явища природи.</i> На прохання дорослого дивиться у вікно, емоційно реагує на погодні прояви: радіє сонцю, дощу, теплу; прислухається до звучання крапель дощу, завивання вітру, шуму грози; разом із дорослим роздивляється хмарки на небі, дощові краплі на склі вікна, сніжинки на одязі. <i>Природні об'єкти.</i> Виявляє інтерес до води, піску, камінців різної величини, форми та кольору; виявляє бажання гратися ними поряд із дорослим та короткий час наодинці; коли не знаходить на місці знаряддя для гри, звертається по допомогу; починає розуміти, що сміття дорослі збирають у спеціальний контейнер, намагається кинути в нього, наприклад, порожню пляшку

Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до яскравих, привабливих, приємних на дотик об'єктів природи; виявляє елементарну чуйність до рослин і тварин. <i>Допитливість.</i> Потреба у нових враженнях є однією з провідних. Повертає голову до відомих і нових об'єктів найближчого природного оточення, емоційно реагує на звуки, намагається спробувати доступне на смак і дотик; кидає його, трясє, вкладає, маніпулює; вказує на те, що зацікавило, рухається до нього, спрямовує рухи дорослого. <i>Самостійність.</i> Може обрати об'єкт природи, який зацікавив; намагається до нього наблизитися, вдається до активних дій з ним; ініціює готовність допомогти дорослому доглянути рослини, нагодувати тварин

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ»

ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина народжується з потребою в активних діях. Протягом перших трьох місяців життя вона цілеспрямовано тягнеться до підчеплених над нею предметів, оволодіває хапальним рухом: торкається рукою та захоплює предмети всіма пальцями. У період між третім-шостим місяцями життя обмацує, утримує предмети, розглядає їх, перебуваючи в різних положеннях. Починає маніпулювати предметами: розмахує іграшкою, кидає її, бере в кожную руку по іграшці, точно спрямовує руку до предмета, хапає його і тривалий час утримує. Може відкидати дрібні предмети, складати долоні разом, переплітати пальці, виконувати кожною рукою незалежні рухи. У другій половині першого року життя дитина виконує різноманітні дії з предметами (іграшками): стискає гумові іграшки, прокочує кульки, м'ячі, бере предмети з кошика (коробки) та кладе їх у нього. Вона вже може виконувати рухові дії за словесною вказівкою дорослого: «Знайди м'ячик», «Дай руку», «Візьми ляльку», «Підніми ніжки», «Поклади кубик у кошик», «Іди до мене», «Принеси іграшку». Крім того, виконує певні рухові дії, наслідуючи дорослих: «ладусі», «до побачення», «ось який великий». Дитина упізнає свої іграшки, речі, яскраві предмети найближчого довкілля.

Чутливість, гострота сприймання зовнішніх впливів (звернень дорослого, дій з предметами), особлива допитливість, постійна жага нових вражень, базова довіра до світу є надбаннями цього вікового етапу, передумовами формування в дитини здібностей та базових якостей особистості.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Предмети побуту і вжитку. Під час безпосереднього емоційного спілкування з дорослим дитина з інтересом вдивляється у предмети

найближчого довкілля, що вирізняються яскравим кольором і зацікавлюють її. У неї поступово виникає уявлення про предмети й речі побуту, формується вміння хапати та утримувати іграшки, придивлятися до них, трясти.

Предметний світ за межами житла. На руках у дорослого в положенні «стовпчиком» та сидячи дитина уважно роздивляється все навкруги: автомобілі, трамваї, автобуси, що рухаються, будинки; емоційно реагує на них, виявляє бажання наблизитися.

Предметно-практична діяльність. Дорослий підтримує інтерес малюка до своїх кінцівок, обмацування їх та бавлення ними упродовж певного час. Він стимулює бажання дитини простягти руку до предмета, що їй сподобався, схопити його, утримати в руці, радіти одержаним враженням.

Друге півріччя першого року життя

Предмети побуту і вжитку. Заохочення дорослого сприяє тому, що дитина не лише концентрує увагу на вже відомих предметах побуту та вжитку, а й цікавиться невідомими; показує пальцем на предмет, що її зацікавив; спрямовує рух у його бік; хапає той, що вміщується в руку; якщо предмет завеликий — обмацує його, плескає по ньому рукою. Набутий елементарний практичний досвід уможлиблює самостійне просування дитини до кухні, ванної або туалетної кімнати; інтерес до взуття, щіток, одягу, що зберігаються у коридорі, бажання маніпулювати ними. Дитина виявляє інтерес до кухні, де значний час перебуває з мамою. Тут вона знаходить безліч цікавого: посуд, пляшки з рідиною, овочі, фрукти, зелень, насіння тощо; подовгу ними бавиться, нюхає, куштує на смак, стукає, кидає, штовхає, мне, розламає. Дорослий сприяє формуванню у дитини сенсорних та моторних здібностей, розширенню елементарного когнітивного досвіду, розвитку найпростіших форм самостійності.

Предметний світ за межами житла. На прогулянці дорослий привертає увагу дитини до яскравих, великих предметів та об'єктів, а також до тих, що рухаються (транспорт). Пояснення дорослого спонукають розвиток здатності малюка упродовж певного часу спостерігати за автомобілем, трамваем, тролейбусом, вагонами метро, радіти своїм враженням, супроводжувати побачене відповідними звуками й жестами. До доступних предметів дитина намагається наблизитися, з цікавістю роздивляється їх, плескає по них. Коментар дорослого щодо кольору та призначення предметів довкілля сприяє розширенню уявлень дитини про предметний світ за межами житла.

Предметно-практична діяльність. Дорослий з розумінням ставить-ся до бажання плескати по предмету рукою, стукати ним, бити предметом об предмет, ударяти предмет ногою; попереджає про ймовірні ризики. Він заохочує наслідування: дитина повторює дії дорослого («ладусі», «до побачення», «полетіли-полетіли»); рухає руками, головою, ногами, реагує модуляціями голосу. За підтримки дорослого дитина починає використовувати деякі предмети вжитку за призначенням: тримає пляшку чи чашку, п'є з них. За належної уваги рідних та близьких дитина починає експериментувати з різними предметами та речами, виконувати дії методом «спроб і помилок».

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати інтерес до предметів та речей найближчого довкілля; звертати увагу на колір, форму, величину;
- підтримувати прагнення дістатися до предмета, схопити та утримувати його, маніпулювати ним;
- стимулювати цілеспрямовані рухи руками та наслідувальні дії;
- сприяти реалізації самостійних предметних дій, особливо продуктивних.

Навчальні:

- розширювати уявлення про предмети найближчого довкілля;
- навчати розрізняти предмети побуту та вжитку від предметів за межами житла;
- навчати співвідносити практичні дії зі здобутим результатом, спонукати до його відтворення;
- навчати видозмінювати дії з різними предметами залежно від їх величини, фізичних властивостей.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до предметної діяльності, спільних із дорослим дій;
- формувати передумови бережливого ставлення до предметів і речей, звертаючи увагу на деякі їхні властивості — б'ється, гнеться, ламається;
- виховувати бажання разом із дорослим брати участь у впорядкуванні іграшок, предметів, речей; виконувати відомі дії самостійно.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Предмети побуту і вжитку.</i> Розрізняє свої та чужі предмети, іграшки, речі; знає, де лежать його іграшки, книжки, одяг. <i>Предметний світ за межами житла.</i> Починає розрізняти простір свого житла і предметний світ за його межами; впізнає відомі предмети з найближчого оточення. <i>Предметно-практична діяльність.</i> Має уявлення про те, що книжку читають і розглядають, м'ячем граються, з кубиків будують, у скриньку вкладають, із чашки п'ють, ложкою їдять
Уміння	<i>Предмети побуту і вжитку.</i> Добре орієнтується в домашньому просторі, намагається дістатися улюбленої іграшки, предмета, що зацікавив; розрізняє свої речі та речі дорослого, подає їх на його прохання. <i>Предметний світ за межами житла.</i> Упізнає і вказує пальцем на свій будинок, колиску, одяг; визначає рух у напрямку до предмета, що зацікавив (автомобіль, тролейбус, вагон метро, поїзд, колиска, ліхтар), емоційно реагує на них; граючись іграшками, відображує їх призначення; імітує відомі звуки. <i>Предметно-практична діяльність.</i> Маніпулює предметами найближчого оточення (розмажує, кидає, постукує, штовхає, стискає, вкладає; з допомогою дорослого нанизує, відкриває); радіє своїй вправності, результатам дій; п'є з чашки; ставить один кубик на другий
Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до предметного довкілля свого житла та прилеглої до нього території, емоційно реагує, побачивши їх; виокремлює з-поміж багатьох предметів улюблені. <i>Самостійність.</i> Із власної ініціативи обирає предмет, що зацікавив; знаходить маму у приміщенні свого житла; самостійно ставить кубик на кубик, п'є з пляшки та чашки; з інтересом грається іграшками певний час за відсутності дорослого; приносить на прохання дорослого відомий предмет, річ. <i>Допитливість.</i> Виявляє неабиякий інтерес до предметів побуту та вжитку у приміщенні свого житла та за його межами; використовує вказівний жест, визначаючи у предметному довкіллі предмет, що зацікавив; протягом певного часу вивчає його властивості, маніпулює ним, відчувачи від цього задоволення

СВІТ МИСТЕЦТВА

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

У дитини домінує права півкуля головного мозку, що позначається на світосприйманні та персональному сенсорному «оформленні образу світу». Сприймання дитини синтезоване. Це пояснює її «поліхудожність», особистісну забарвленість емоційного реагування на звуки, кольори, форми, смаки, аромати, рухи. На підґрунті відчуттів закладаються основи естетичного розвитку, чуттєвого сприймання, художньої картини світу, творчого самовираження. Дитина концентрує увагу на звуках, кольорах, рухах, досліджує форму та фактуру дотиком пальців та язика, випробовує предмети на звучання та міцність. Наприкінці першого року життя виникає інтерес до картинок, зображальних дій дорослого, з'являються перші наслідувальні та самостійні дослідницькі дії з фломастером, пензликом з фарбою або пальчиком, ігровим будівельним матеріалом, папером. Дитина проявляє емоційні реакції на результат, здатність до зосередженого споглядання довкілля та емоційно-продуктивного контакту з дорослим, співтворчості.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Художньо-естетичний розвиток. Виховуючи немовля, дорослі беруть до уваги, що цей період життя є часом споглядання, пробудження відчуттів та емоцій. Батьки допомагають дитині зосередити увагу на предметах, зробити вибір серед кольорових іграшок, емоційно відреагувати на картину. Дорослі враховують, що немовля виявляє чутливість до краси й гармонії, потребує емоційно-збагаченого спілкування, нових перцептивних вправ, пов'язаних з сенсорним сприйманням. Перші уявлення про реальність та зображення, об'єм та плоскість складаються у свідомості дитини завдяки наявності в освітньому просторі малюнків, репродукцій, об'ємних форм (скульптура, іграшка) та об'єктів реального світу. Батьки усвідомлюють, що активізація зорових, тактильних, смакових, рухових, слухових, нюхових аналізаторів дитини створює передумови формування її сенсорного досвіду, потрібного для утворення образного фонду та виникнення образотворчої діяльності.

Образотворча діяльність. Враховуючи потреби та можливості немовляти, дорослі активно прилучають його до перших художніх дослідів з кольором, лінією, формою. Дитина може спостерігати дії дорослого, емоційно реагувати на результат, бути прихильною до пасивних дій і пізнавати властивості матеріалу.

Художньо-естетичне самовираження. Батьки першими помічають, як своєрідно їхня дитина виражає почуття та виявляє емоції від самостійно отриманого результату дії. Дорослі підтримують природну потребу немовляти голосом, мімікою, активними рухами виявляти свій настрій. Важливо брати до уваги вибірковість, яка виникає у ставленні до іграшок певного кольору, форми, звучання, фактури і прилучати дитину до спільних дій у пізнаванні способів вираження внутрішньої експресії засобами музики, співу, кольору, руху.

Друге півріччя першого року життя

Художньо-естетичний розвиток. Виховуючи малюка, дорослі орієнтуються на його досягнення у перцептивних вправах, активність аналізаторів та їх диференціацію, рівень сенсорного розвитку. Батьки помічають, що інтерес немовляти до довкілля стає більш свідомим, збагачується зміст активних дій з предметами, зорові диференціювання стають витонченішими. Організуючи життєдіяльність дитини, вони враховують її здатність розрізнати контрастні за зовнішнім виглядом іграшки, впізнавати на фотографії близьку людину, розглядати репродукції та книжечки з ілюстраціями, зосереджувати погляд на відомому предметі. Дитина може по-різному захоплювати предмети залежно від їх величини, властивостей, віддаленості; робити захвати пальцями, використовувати вказівний жест; діставатися об'єкта, який привернув увагу, і по-різному його вивчати (роздивлятися, обмацувати, стукати, стискати, змінати, розривати, кусати, нюхати, прикладати до обличчя). Збагачується чутливість до кольору, фактури, форми та величини. Усвідомлюючи, що емоційний стан дитини залежить не лише від задоволення її органічних потреб, а й від упорядкованості її діяльності, дорослі схвалюють самостійні дії дитини з предметами, підтримують її емоційні реагування в ігровій співпраці.

Образотворча діяльність. Дорослі упорядковують діяльність дитини з огляду на основні її надбання: навичку сидіти, розвиток моторики рук та пальців, зоровий контроль. Це надає немовляті змогу здобувати перший художній досвід. Дитина уважно спостерігає зображальні дії дорослого, радіє результату і виявляє бажання співпрацювати у зобра-

жальній грі. Вона намагається наслідувати дії дорослого і здатна опанувати деякі «технічні» прийоми елементарного малювання: робити кольорові відбитки пальцем, долонею, штампом, наносити плями губкою, хаотичні мазки пензлем, креслити риси фломастером; ліплення: вдавлювати, стискувати та змінити тісто, глину; паперопластики: змінити папір та відривати шматочки; будування: брати, ставити та приставляти деталі конструктора і діяти обома руками.

Художньо-естетичне самовираження. Дорослі заохочують прояви індивідуальності немовляти у виборі певного кольору, форми, фактури та характері емоційного реагування. Дитина виявляє власний темперамент, характер, природний артистизм, чуття ритму у виборі способу дослідження предмета — зосереджене обмацування пальцями, гучне стукання, кидання, торкання ним обличчя тощо. Створюючи відповідні умови, дорослі спонукають немовля до спільної художньої діяльності, схвалюють та підтримують прояви самостійності у маніпулюванні художніми засобами.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати чуттєве світосприймання та емоційне реагування;
- підтримувати сенсорно-перцептивну, художньо-естетичну активність дитини; привертати увагу до творів мистецтва живопису, скульптури, книжкової ілюстрації, народної іграшки; розвивати здатність до розглядання;
- заохочувати до спільних з дорослим та самостійних елементарних образотворчих дій.

Навчальні:

- навчати розглядати предмети, вироби народного мистецтва, репродукції, книжкові ілюстрації;
- вправляти у різних способах сенсорно-перцептивних дій з предметами;
- формувати досвід елементарних зображувальних дій з пензликом, фломастером, губкою, штампом, тістом, глиною, папером, тканиною;
- навчати зосереджувати увагу на кольорі, фактурі, формі, об'ємі; вправляти в умінні їх диференціювати та емоційно позначати.

Виховні:

- закладати основи формування особистісного естетичного сприймання світу та його образу в мистецтві;

- прищеплювати інтерес до мистецтва, художньої творчості;
- сприяти проявам художньо-естетичного самовираження;
- прищеплювати елементарні навички культуровідповідного самовираження.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Художньо-естетичний розвиток.</i> Має досвід чуттєвого сприймання та емоційного реагування. Розуміє, що у довкіллі є багато цікавих для пізнання об'єктів, розпізнає предмет на репродукції, у книжковій ілюстрації, скульптурі, зліпку; диференціює кольори, фактури та емоційно їх позначає; зацікавлено ставиться до розглядання творів мистецтва. <i>Образотворча діяльність.</i> Знає, що робити з фарбами, пензликом, фломастером, папером, тістом, глиною; має перший практичний досвід образотворчих дій, кінестетичних експериментів. <i>Художньо-естетичне самовираження.</i> Диференціює для себе красиве — некрасиве, емоціями та активними рухами демонструє свої відчуття, особисте чуттєве ставлення, власний вибір
Уміння	<i>Художньо-естетичний розвиток.</i> Вміє зосереджуватись на об'єкті пізнання та виконувати сенсомоторні дослідницькі дії. Має досвід дослідження властивостей предметів та зображальних матеріалів зором, на слух, смак, нюх, дотик. Вміє користуватися вказівним жестом у ситуаціях вибору. Вміє застосовувати досвід емоційного реагування у сприйманні кольору, фактури, розгляданні творів мистецтва. <i>Образотворча діяльність.</i> Виявляє інтерес до споглядання елементарних зображальних та образотворювальних дій дорослого; намагається взяти участь у його діяльності; активно наслідує прості рухи із зображальним матеріалом; утримує в руці пензлик, фломастер, шматок тіста, папір, губку, штамп та випробовує їх у дії. <i>Художньо-естетичне самовираження.</i> По-своєму демонструє потребу в художній співпраці з дорослим; має свої уподобання у виборі кольору, фактури; своєрідно візуалізує відчуття та передає почуття засобами зовнішньої експресії; з піднесенням виконує прості зображальні дії, радіє процесу пізнання художнього матеріалу, пишається результатом
Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Має елементарний досвід сенсорно-перцептивних дій та навички чуттєвого сприймання; концентрує та зосереджує погляд; відчуває, емоційно реагує та диференціює колір, фактуру, форму, об'єм, простір; зацікавлено ставиться до розглядання творів мистецтва, впізнає відоме в репродукціях, книжковій ілюстрації, скульптурі, народній іграшці; переймається настроєм; відчуває задоволення від власних художніх експериментів.

Самостійність. Активно опановує простір; виявляє пізнавальний інтерес та вибірковість, намагається наблизитися до привабливого предмета; по-різному захоплює предмети залежно від їхньої форми, величини, віддаленості; намагається виконати завдання або пропозицію дорослого, ініціює наслідувальні зображальні дії.

Допитливість. Виявляє інтерес до споглядань у просторі; досліджування матеріалів (папір, тканина, хутро, тісто та ін.), які можуть стати художніми; прислухається до слів дорослого й зацікавлено спостерігає його зображувальні та образотворювальні дії, намагається співпрацювати з ним, переймається результатом

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

У перші дні життя немовля чує голос матері, шурхіт її кроків, і ці звукові сигнали є для нього життєво важливою сенсорною інформацією, яка інтенсивно обробляється навіть за відсутності уваги. Ця унікальна властивість слухової системи, вироблена в результаті еволюції, дає змогу краще орієнтуватися в довкіллі, але, на жаль, призводить до неможливості ігнорувати небажаний звук.

Немовля може розрізняти звук людського голосу від інших звуків; дуже схожі звуки (наприклад два сусідніх тони), музичні тембри та забарвлення інтонацій (консонанси/дисонанси).

Показово, що саме реакцію на звук вважають однією з основних ознак переходу від періоду новонародженості до віку немовляти (припадає на другий місяць життя), коли дитина починає реагувати усмішкою на звучання людського, передусім материнського, голосу; криком — на крик іншої дитини; виявляти цікавість до своїх звуків. Оскільки інтонаційний слух не потребує значного досвіду (він працює на генетичній основі), дитина радісно реагує на слова, якими її картають, але які вимовлені ласкавим, ніжним голосом, і навпаки, — починає плакати у відповідь на похвалу, сказану інтонаційно грубо, сердито. Завдяки музичному слуху з мішанини звуків дитина вирізняє окремі блоки — «музичні фрагменти», композиції яких утворюють слова.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Шуми і звуки довкілля. Дорослий бере до уваги, що новонароджена дитина реагує на звукові подразнення; під кінець першого місяця життя у неї з'являється слухове зосередження; у два-три — немовля прислухається до звуків та шумів, прагне побачити їх джерело, переводить погляд, повертає голову. Дорослий враховує те, що дитина по-різному реагує на звукові подразники — різкі, гучні звуки зазвичай викликають плач. У чотири-шість місяців життя дитина починає активніше реагувати на різноманітні звуки, розрізняє їх звучання, вдається до звуконаслідування.

Музичні звуки. В організації виховних впливів дорослий враховує, що в два-три місяці життя дитина реагує на дзвін брязкальця, здатна відрізнити звук людського голосу від інших звуків, диференціювати голоси рідних, зокрема впізнає голос матері. На лагідний голос дорослого, звук іграшки в дитини виникає реакція пожвавлення: вона радіє, перестає кричати. Натомість сердитий голос може її налякати. У першому півріччі життя в дитини з'являється здатність диференціювати звуки за тембром, висотою, походженням — музичні звуки та шуми.

Музична діяльність. Дорослий опікується тим, щоб першими музичними творами, які почула дитина, стали колискові. Завдяки тому, що дорослий ознайомлює дитину з музикою, у два-три місяці життя у неї проявляється увага до мелодії, у чотири-шість місяців вона виявляє інтерес до музики, охоче прислухається до спокійних, ритмічних мелодій; демонструє диференційовані реакції у відповідь на почуту музику різного характеру (коліскова, танець). Рухові реакції дитини вже відповідають ритмові музики. Дорослий бере до уваги, що в дитини можуть виникати й негативні емоційні реакції (пхикання, плач) на дисгармонійну, занадто гучну музику. Він орієнтується на те, що піврічна дитина здатна слухати музику лише протягом 15-20 секунд у зручній для неї позі. Організуючи життєдіяльність, дорослий усвідомлює, що в першому півріччі життя в дитини закладаються передумови розвитку основних музичних здібностей: відчуття ритму, ладу, здатність до слухового уявлення, що виражається диференційованою реакцією не лише на загальний характер музики, а й на її ритмічну структуру тощо.

Друге півріччя першого року життя

Шуми і звуки довкілля. Дорослий бере до уваги, що в другому півріччі першого року життя дитина з цікавістю дослухається до шумів і зву-

ків, повертаючись тулубом чи голівкою до їх джерела; любить видавати звуки. Тож стимулює відповідну реакцію на зовнішні подразники.

Музичні звуки. За сприяння дорослого дитина уважно прислухається до людського голосу, емоційно реагує на його інтонацію; починає розуміти окремі слова, повертає голову до того, хто говорить, повторює за ним окремі склади; удосконалюється здатність диференціювати інтонацію, тембр, силу голосу; проявляється підвищена увага до музичних звуків та відчуття задоволення від їх сприймання.

Музична діяльність. Дитина радісно сприймає музику: уважно стежить за діями дорослого, як він співає чи грає на музичному інструменті. Вона усміхається, «пританцьовує»; агукає у відповідь на спів; наслідує інтонації та рухи (удари по барабанчику, гра в ладусі тощо); впізнає відомі мелодії, може триваліший час слухати музику. Дорослий стежить, щоб після музичних занять дитина була пожвавлена: лепетала, радісно рухалася. Завдяки заохоченню, наприкінці першого року життя дитина мімікою, жестами, рухами, вигуками, супроводжує сприймання музики, спів та інструментальне музикування; радісно, з допомогою дорослого та самостійно, повторює звуки, односкладові слова, ігрові дії та рухи, намагається відтворити звуки на дитячих музичних інструментах.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати здатність реагувати на звукові стимули, диференціювати звуки найближчого оточення;
- розвивати емоційну чутливість — створювати радісну атмосферу засобами музики, бажання слухати її; викликати різні емоційні реакції на неї (зосередженість, усмішку, голосові та рухові реакції);
- зацікавлювати різними музичними іграшками та дитячими музичними інструментами, привчати вслухатися в їх звучання.

Навчальні:

- залучати до наслідування звуків, навчати співвідносити іграшку у вигляді тварини (птаха) з відповідним звуконаслідуванням;
- спонукати наслідувати окремі співочі інтонації дорослих, повторювати за ними окремі звуки та склади;
- заохочувати до виконання спільно з дорослим нескладних рухів, ігрових дій з предметами відповідно до слів та характеру музики; сприяти запам'ятовуванню рухів, пов'язаних з музикою;
- надавати можливість відтворювати звуки на музичних іграшках.

Виховні:

- заохочувати та підтримувати перші самостійні спроби дитини наслідувати звуки, склади, нескладні рухи, пов'язані з музикою;
- виховувати цікавість до музичних іграшок і дитячих музичних інструментів та відтворення звуків на них;
- закладати основи сприйнятливості як базової якості особистості.

**Показники основ компетентності дитини
на кінець першого року життя**

Знання	<i>Шуми і звуки довкілля.</i> Диференціює звуки, визначає їх джерело. <i>Музичні звуки.</i> Розрізняє окремі співочі інтонації дорослих та тембр деяких дитячих музичних інструментів. <i>Музична діяльність.</i> Упізнає відомі потішки, пісеньки, забавлянки тощо; знає рухи, якими їх супроводжують
Уміння	<i>Шуми і звуки довкілля.</i> Реагує на звукові стимули; зіставляє іграшку у вигляді тварини, птаха з відповідним звуконаслідуванням. <i>Музичні звуки.</i> Повторює за дорослим окремі звуки, звукові ланцюжки. <i>Музична діяльність.</i> Повторює за дорослим окремі рухи під музику та спів; відтворює звуки на музичних іграшках
Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Емоційно реагує на шуми, мовлення, музичні звуки. <i>Допитливість.</i> Цікавиться звуком, його джерелом. <i>Самостійність.</i> Наслідує окремі співочі інтонації дорослого, повторює за ним звуки, склади, нескладні рухи та ігрові дії, що відповідають словам пісні та характеру музики, відтворює звуки на музичних іграшках та деяких дитячих музичних інструментах

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Немовля сприйнятливе до яскравих кольорів, форм, фактури й текстури матеріалів, предметів, іграшок; воно тягнеться до них рукою, хапає, маніпулює, радіє, побачивши відомі зображення, театральні атрибути. Дитина ще не використовує за призначенням театральні атрибути, однак її дії з ними є підґрунтям для майбутньої здатності передавати свої життєві враження рухами, звуками, голосом, мімікою. Малюк оволодіває вміннями та навичками сприймати театралізовані

дії, забави з іграшками — упізнає відомі, реагує на них пожвавленням, позитивними емоціями, починає розуміти мовлення, жести, міміку, насамперед рідних і близьких людей. Під час спільної з дорослим театралізованої діяльності дитина впізнає відомі тексти забавлянок, пестушок та вчиться наслідувати звуки, жести, міміку, повторює окремі слова коротеньких віршиків, потішок; виконує дії спочатку за показом і вказівкою, а потім — лише за вказівкою дорослого.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Дорослий заохочує інтерес малюка до звуків, кольорів та рухів найближчого оточення, повертає до них увагу, пропонує прислухатися до спокійної, лагідної колискової, народної мелодії, співанки; зреагувати на шум, звуки народної іграшки (торохкальця, свищика, брязкальця) мімікою, рухами; проявити специфічну реакцію на колір та форму; помітити рух театральних атрибутів. Завдяки цьому закладається фундамент когнітивного та емоційного досвіду немовляти.

Художньо-практична діяльність. Організація дорослим театралізованої гри активізує сприйняття; реагування немовляти на звуки, колір, музику, голос, інтонацію; уможливлює задоволення від руху яскравих різноколірних предметів. Дорослий спонукає малюка усмішкою реагувати на народні пантомімічні ігри-забавлянки «Кую-кую ніжку», «Кую-кую», «Іде коза рогата», «Ладусі», «Дай ручку», «Гулі полетіли», «Сію-сію мак-мак»; пропонує повторити протяжні звуки, сприяє формуванню елементарного практичного досвіду.

Елементи самодіяльності. Спілкування з дорослим під час театралізованої гри стимулює передачу немовлям свого настрою звуками, голосом, мімікою, жестами; заохочує вияв задоволення від шумових звуків, руху яскравих предметів та обстеження іграшок на дотик. Дорослий спонукає малюка брати пасивну участь у театралізованій грі; самостійно намагатися відтворювати звуки, варіювати їх.

Друге півріччя першого року життя

Ознайомлення з творами мистецтва. За підтримки дорослого дитина сприймає звуки, голос, різні фактури, форму предметів; активно реагує на рух театральних атрибутів, міміку, кольори, шум, звуки народних іграшок (торохкальця, свищика, брязкальця тощо), обстежує їх

пальчиками. Рідні та близькі дорослі спонукають малюка прислухатися до спокійної, лагідної колискової, народної мелодії, співанки, ритмічних звуків; заохочують прояв специфічної реакції на колір та рух.

Художньо-практична діяльність. Організуючи життєдіяльність, дорослий звертає увагу дитини на колір, форму, фактуру предметів; пропонує розглянути та впізнати відомі різноколірні яскраві іграшки, театральні атрибути; обстежити їх та дати їм характерні назви. За підтримки дорослого немовля активно рухає кінцівками та імітує танцювальні рухи під музичний супровід, упізнає відомі ігри, спостерігає за діями дорослого і проявляє інтерес до театралізації — захоплено реагує на звуки, колір, музику, голос, інтонацію та запам'ятовує прості театральні дії, приміряє на себе елементи костюма; за допомогою жестів, міміки та найпростіших слів відтворює казковий образ.

Елементи самодіяльності. Дорослий спонукає немовля наслідувати його інтонації, імітувати спів; передавати свій настрій через звук та міміку; долучитися до театралізованої гри; віддавати перевагу певним ролям; відтворювати образи відомих персонажів найпростішими рухами тіла, використовуючи мімічні та пантомімічні жести; самостійно наслідувати звуки персонажів.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати здатність позитивно реагувати на музику, спів, зокрема колискові, римовані народні потішки та відповідні рухи під музичний супровід, забавлятися яскравими різноколірними іграшками, картинками;
- розвивати емоційну чутливість, здатність дивуватися та прислухатися, зосереджувати увагу на предметі, звуці, голосі;
- сприяти отриманню задоволення від набутих вражень; запам'ятовуванню найпростіших звуків, рухів, предметних забавок; стимулювати емоційно реагувати на ритм римованих лічилок-пісеньок, звуконаслідувати їх та повторювати відповідні рухи.

Навчальні:

- вправляти в умінні стежити за ігровими діями дорослого, які той супроводжує виразними словами;
- створювати сприятливі умови для спостереження за яскравими іграшками; навчати зосереджувати погляд на яскравих іграшках, театральних атрибутах.

Виховні:

- пробуджувати цікавість до театральних дійств;
- формувати початки посидючості, зосередженості.

**Показники основ компетентності дитини
на кінець першого року життя**

Знання	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Упізнає відомі віршики, веселу мелодію, фігури людей, тварин, предметів і речей на ілюстраціях; має елементарне уявлення про типову поведінку кожного відомого персонажа. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Має елементарні уявлення про можливість відтворення під час театралізованої гри дій, звуків персонажів, які їй подобаються, звуків транспорту тощо
Уміння	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Емоційно реагує радісними вокалізаціями, мімікою, жестами, активними рухами на веселі ритмічні мелодії, яскраві предмети, іграшки, ілюстрації, театралізовану гру. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Бере посильну участь у спільній із дорослим грі; упізнає на ілюстраціях відомих персонажів; у спілкуванні використовує не лише міміку та жести, а й окремі слова та відомі звуконаслідування; позитивно ставиться до сюжетно-рольової театралізованої гри. <i>Елементи самодіяльності.</i> Намагається самостійно відтворити окремі елементи ролі декого з відомих персонажів (ляльки, тварини)
Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Мімікою, жестами, активними рухами, радісними вокалізаціями реагує на веселі ритмічні мелодії, яскраві предмети, іграшки, ілюстрації, театралізоване дійство; тривожиться, відвертається, супить, плаче, реагуючи на страшне зображення, різку тональність голосу театральних персонажів; радіє, побачивши яскравий одяг персонажів, іграшки, атрибути. <i>Допитливість.</i> Цікавиться новим, невідомим; жваво реагує на красиве, динамічне, барвисте, приємне під час театралізованого дійства; вимагає, щоб дорослий повторив свої дії; вказує пальцем на те, що найбільше сподобалося. <i>Самостійність.</i> Упізнає відомі забавлянки, пестушки, намагається наслідувати звуки, жести, міміку, окремі слова коротеньких віршиків, потішок; виконує дії спочатку за показом і вказівкою, а потім лише за вказівкою дорослого; самостійно обирає та по-різному приміряє елементи костюма; пробує відтворювати звуки. <i>Людність.</i> Емоційно реагує на настрій та дії персонажів театралізованого дійства; віддає перевагу деяким з них, виявляє співчуття

ЛІТЕРАТУРНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Із перших місяців життя дитина чує римовані народні потішки, дитячі віршики, коротенькі казочки. Так вона ознайомлюється з художньою літературою та усною народною творчістю. Фольклорні та літературні твори сприяють розширенню її уявлень про навколишній світ: людей, тварин, рослини, явища природи, предмети, іграшки, дії; збагачують враження, розвивають пізнавальну та емоційну сфери; пробуджують інтерес до читання книжок дорослими. Дитина позитивно сприймає художнє слово, помічає його мелодійність та виразність.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Немовля слухає потішку, приказку; реагує на голос дорослої людини, яка їх проговорює; сприймає та емоційно реагує на інтонацію персонажів народних казок.

Художньо-практична діяльність. Дорослий зосереджує увагу дитини на яскравій іграшці. Дитина простягає до неї руки, намагається втримати її, радіє їй. Прислухається до маминого голосу, римованих народних потішок, колискових, зосереджує погляд на яскравих ілюстраціях, роздивляється їх.

Елементи самодіяльності. Дитина передає свій настрій через звук, голос, міміку, жести; отримує задоволення від інтонації голосу, намагається відтворювати звуки — гулить.

Друге півріччя першого року життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Дитина сприйнятливіша до кольорів, форм, виразних звуків; активно реагує на них; особливого значення для неї набуває людський голос — співучий, лагідний, різної тональності. Вона починає самостійно гортати сторінки книжок, розглядати ілюстрації, картинки; на прохання дорослого впізнає казкових персонажів, намагається повторити назву казки та імена основних персонажів; уважно слухає читання дорослого, просить повторити. Завдяки дорослому, через збагачення її життєвих вражень, уточнення уявлень, удосконалюється зорова та слухова активність дитини.

Художньо-практична діяльність. Дорослий заохочує дитину обстежувати предмети, що її зацікавили; зосереджує її увагу на яскравих ко-

льорах, незвичних формах, інтонаціях людських голосів. Вона активно реагує на слова, повторює звуки, одно-двоскладові слова. Слухає дитячі казки, упізнає відомих персонажів; з інтересом спостерігає за сюжетом казки, яку розіграє хтось із батьків, емоційно реагує на вигляд, слова та дії персонажів; уважно стежить за переміщенням персонажів: шукає тих, які зникли, впізнає улюблених, намагається повторити окремі дії.

Елементи самодіяльності. Захоплено слухає виразне читання дорослим віршика, казки; наслідує інтонацію, намагається повторити окремі слова, віддає перевагу певним персонажам. Дитина отримує задоволення від інтонації голосу рідних людей. Дорослий спонукає дитину за допомогою звуків, рухів, міміки відтворити характерні риси відомих персонажів у казках, піснях, потішках, приказках; повторити за ним елементи простих віршованих текстів.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- привертати увагу до художнього слова, його краси, співучості, розвивати здатність вдивлятися, прислухатися, радіти приємним враженням;
- розвивати сприйнятливості до простих літературних творів;
- заохочувати супроводжувати відомі тексти рухами (погойдуванням тощо), пожвавленням, позитивними емоціями.

Навчальні:

- ознайомлювати з доступними за віком римованими потішками, віршиками, забавлянками, закличками, народними піснями та колісковими;
- вправляти в умінні диференціювати тональність людського голосу під час слухання зразків усної народної творчості;
- навчати зосереджувати увагу на ігрових діях дорослого, які супроводжуються виразними словами; заохочувати наслідувати дії дорослого, супроводжувати слухання фольклорних творів виразними мімікою та жестами;
- навчати наслідувати звуки й окремі слова віршників та забавлянок.

Виховні:

- виховувати інтерес до дитячої книжки, яскравих ілюстрацій, відомих персонажів, процесу читання;
- підтримувати радісний та бадьорий настрій під час прослуховування віршованих рядків;

- формувати культуру поводження з книжкою, її належного зберігання.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Упізнає відомі казки, потішки, віршики; знає слова-назви окремих персонажів. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Розрізняє кольори, форми, звуки, інтонації; диференціює книжки-розгортки та музичні книжки. <i>Елементи самодіяльності.</i> Виявляє цікавість до нового; має уявлення про те, як діяти з книжкою
Уміння	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Уважно слухає потішку, віршик, казку; емоційно на них реагує; має серед них свої уподобання. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Намагається самостійно перегорнути сторінки дитячої книжки; розглядає ілюстрації, впізнає відомі образи; повторює за дорослим окремі слова; наслідує деякі дії. <i>Елементи самодіяльності.</i> Використовує звукосполучення і слова, що стосуються відомих персонажів; упізнає їх у книжці, прагне означити своє ставлення звуком, словом; емоційно їх забарвлює, збагачує мімікою, жестами, поглядом, виразними рухами
Початки базових якостей	<i>Сприйнятливність.</i> Чутлива до інтонації та міміки людей; відповідно реагує на слова та поведінку персонажів художніх творів. <i>Самостійність.</i> Прагне без допомоги та за підтримки дорослого гортати сторінки книжки. <i>Допитливість.</i> Виявляє інтерес до книжки, розглядання ілюстрацій — показує, що найбільше зацікавило. <i>Людяність.</i> Виявляє інтерес до інтонацій різних персонажів. <i>Самовладання.</i> Здатна недовго зачекати виконання обіцяного — доки дорослий зможе почитати їй книжку, разом роздивитися ілюстрації

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТИНИ»

ЕМОЦІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ З ДОРΟΣЛИМ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Провідною діяльністю у віці немовляти є безпосереднє емоційне спілкування з дорослими. Малюк швидко включається в нього, обмінюється позитивними емоціями, використовує для цього різноманітні експресивно-мімічні прояви. Він усе впевненіше відшукує дорослого поглядом, повертається на звук його голосу, помічає на відстані, поступово починає спонукати до контактів з допомогою поглядів, усмішки, рухів. Упродовж першого півріччя життя немовля радісно відгукується на голос та усмішку дорослого, зосереджує на ньому погляд, реагує інтенсивними рухами, підтримує зоровий контакт — реагує комплексом пожвавлення. Малюк подає голос на звернення до нього, розуміє, коли його будуть годувати, протестує проти того, що матір йде. На початку другого півріччя дитина повторює дії, що викликали позитивну реакцію дорослого, тягне руки назустріч, грає у «хованки». Ближче до кінця першого року життя малюк наслідує інтонації дорослого та вираз його обличчя, повертається, коли його кличуть, виявляє задоволення від схвалення. В дитини формуються елементарні навички маніпулятивної й предметної діяльності та відображувальної гри.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Особистісне спілкування. Дорослий усвідомлює, що у віці двох-шести місяців провідною діяльністю дитини є емоційне спілкування з ним, а основною його формою — особистісне спілкування. Мати або вихователь бере до уваги, що емоційне спілкування передбачає сформовану потребу дитини у взаємодії з дорослим та його доброзичливий

увазі до неї. Дорослий стимулює появу здатності малюка комплексом пожвавлення (мімікою задоволення, відповідними жестами, активними рухами, вокалізаціями) реагувати на зверненні до нього усмішку, пестощі, слова дорослого. Спілкуючись з немовлям, він виховує в нього уміння впізнавати матір і батька, виокремлювати їх з-поміж інших людей, по-особливому їм радіти, виявляти готовність підтримати контакт. Під час ігрового спілкування з дитиною дорослий заохочує її емоційний відгук, комплекс пожвавлення, радіє вокалізаціям, вдається до забавлянок, приспівок, потішок, примовок, хованки, загравання («до-жену-дожену», «ладі-ладусі», «ку-ку», «ту-ту-ту» тощо).

Предметно-маніпулятивна діяльність. Дорослий враховує, що у віці двох-трьох місяців дитина здатна короткочасно зосереджувати погляд на яскравих предметах, іграшках, що привертають її увагу. У другій половині першого півріччя першого року життя він заохочує її до маніпуляцій з предметами, що потрапили у поле зору, показує способи дій з ними, з розумінням ставиться до намагання малюка схопити їх, обмацати, облизати, смоктати. Дорослий сприяє розвитку всіх органів чуття немовляти — зору, слуху, смаку, тактильного.

Друге півріччя першого року життя

Особистісне спілкування. Освіта дитини шести-дванадцяти місяців спрямована на подальший розвиток провідної діяльності — емоційного спілкування з дорослим. Він докладає зусиль для урізноманітнення його форм за рахунок предметної (маніпулятивної) діяльності та перших наслідувальних ігрових дій, заснованих на потребі малюка взаємодіяти з дорослим як партнером у спільних діях. Закладається фундамент довірливого ставлення дитини до рідних та близьких людей.

Предметно-маніпулятивна діяльність. За сприяння та підтримки дорослих дитина проявляє бажання маніпулювати предметами; мімікою, жестами, вокалізаціями «запрошує» батьків або вихователя до емоційної взаємодії в предметній діяльності, «вимагає» від них показу способів дій з предметами та іграшками, радіє відкриттям їхніх властивостей, намагається відтворити елементарні предметні дії, орієнтується на дорослого як зразок для наслідування. Завдяки спілкуванню з батьками (педагогом) у предметно-маніпулятивній діяльності дитини виникають перші найпростіші ігрові дії, пов'язані з особистим досвідом, власною життєдіяльністю: дитина годує, вкладає спати, заколисує, купає ляльку або іграшкову тваринку. Дорослий опікується своєчасним

переходом особистісного спілкування у взаємодію в предметній діяльності. Він усвідомлює, що тривале затримання дитини лише на стадії особистісного спілкування з дорослим, повільний її перехід до предметно-маніпулятивної діяльності засвідчує відставання в її психічному та особистісному розвитку і потребує уваги й допомоги.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати прояви пізнавальної активності, заохочувати до спілкування з дорослим;
- сприяти розвитку предметної маніпулятивної діяльності, заохочувати до елементарних ігрових наслідувальних дій.
- емоційно забарвлювати спілкування з немовлям, спонукати відповідне емоційне реагування.

Навчальні:

- за допомогою показу та заохочення допомагати оволодіти елементарними діями з предметами;
- ознайомлювати з властивостями різних предметів та навчати нових способів дій з ними.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до предметної діяльності;
- заохочувати та підтримувати радісний настрій від спільної з дорослим предметної діяльності, виховувати довірче ставлення до дорослих;
- формувати передумови бережливого ставлення до предметів та матеріалів.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Особистісне спілкування.</i> Упізнає рідних, виокремлює їх з-поміж інших людей; радіє можливості спілкуватися з ними. <i>Предметно-маніпулятивна діяльність.</i> Звертається до дорослого як носія інформації, партнера у спільних діях з метою розширення й уточнення елементарних уявлень про деякі властивості предметів, матеріалів з найближчого довкілля
Уміння	<i>Особистісне спілкування.</i> Комплексом поживлення реагує на контакт із дорослим. Мімікою, жестами, вокалізаціями «запрошує» дорослого до емоційного спілкування.

	<i>Предметно-маніпулятивна діяльність.</i> Відчуває потребу у спілкуванні з дорослим як партнером у спільних діях; хоче і вміє маніпулювати предметами з найближчого довкілля; мімікою, жестами, вокалізаціями «просить» дорослого повторити способи дій з різними предметами; орієнтується на дорослого як на зразок для наслідування; намагається самостійно відтворити елементарні предметні дії; мімікою, жестами, вокалізаціями виражає радість від отримання елементарного практичного результату
Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до зовнішніх впливів, тонко реагує на подразники. <i>Самостійність.</i> У знайомих ситуаціях, виконуючи дії з відомими предметами, намагається діяти незалежно від дорослого. <i>Допитливість.</i> Виявляє жагу до нової інформації, вражень; віддає перевагу новому над відомим. <i>Людяність.</i> Виявляє елементарні форми прихильного ставлення до рідних дорослих, турботи про них

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Протягом першого року життя дитина оволодіває вмінням стежити за людиною, яка рухається, від центру до периферії поля зору й у зворотному напрямку. Із допомогою дорослого вона вправляєтся в умінні передбачати результат дій із предметом. Дитина здатна відшукати очима джерело звуків, знайомі іграшки, предмети, речі. Удосконалюються та стають взаємоузгодженішими рухи її рук і очей. Дитина багато рухається та маніпулює предметами різного призначення, кольору, форми, величини, фактури, завдяки чому дозрівають мозкові мовно-рухові структури. Іграшка із заспокійливого засобу перетворюється на об'єкт дослідження. Мовлення дорослого стає важливим регулятором пізнавальних дій та маніпулятивної діяльності. Як правило, дитина спочатку оволодіває динамічними рухами (зміна положення і переміщення у просторі), а потім статичними (зберігання певного положення тіла).

ЗМІСТ ОСВІТИ

Перше півріччя першого року життя

Пізнавальний інтерес. Початки пізнавального інтересу дитини виявляються в зацікавленості різними сенсорними стимулами — розглядає різні природні об'єкти, предмети, людей і емоційно реагує на їх дослідження. З огляду на те, що дитина прагне пізнавати нове, дорослий створює умови для збагачення її когнітивного досвіду: розміщує в полі зору й досяжності дитини іграшки та предмети різної форми, величини, кольору, фактури, звучання. Під час перебування дитини на руках у дорослого він показує та називає об'єкти навколишнього світу, коментує свої дії та дії дитини; після трьох місяців вкладає безпечні іграшки та предмети в руку дитини. Дитину приваблюють блискучі, яскраві, а також рухомі об'єкти, звуки мовлення людини, му-

зичні звуки. Дорослий спонукає її концентрувати на них увагу, розглядати та спостерігати за ними. Дитина здатна зіставити нові враження з тими образами, які вже є в її свідомості; відрізнити знайоме обличчя від незнайомого.

Сенсорно-перцептивний досвід. Зважаючи на випереджувальний розвиток сенсорних систем порівняно з моторикою, дорослий створює умови для ефективного пізнання предметів і об'єктів найближчого довкілля і заохочує зорове та слухове зосередження на них. Під час спілкування дорослі стимулюють дитину зосереджувати погляд на обличчі та встановлювати контакт: дитина спостерігає за ними, усміхається; намагається аналізувати сигнали, які надходять ззовні. З появою здатності сидіти розширюється простір, у якому дитина обстежує предметний світ. Дорослий задовольняє потребу дитини у збагаченні сенсорно-перцептивного досвіду і спонукає обстежувати безпечно іграшки та предмети різної форми, величини, кольору, фактури, звучання, заохочує елементарні дії з ними — хапання, утримання, перевертання.

Передумови логіко-математичного розвитку. Дорослий сприяє удосконаленню координації маніпулятивних дій, формуванню елементарних умінь співвідносити рухи руки з величиною та формою різних предметів. Це вміння стане основою для подальшого ознайомлення дитини з властивостями предметів та їх розміщенням у просторі.

Початки цілісної картини світу. Дорослий піклується, аби дитина отримувала різноманітні враження: зорові, слухові, тактильні тощо. Так вона оволодіває елементарними уявленнями про навколишній світ (зовнішній вигляд батьків та інших членів родини, дії з догляду за нею; деякі властивості відомих предметів та об'єктів) та саму себе (фізичні особливості); елементарними навичками розрізняти людей (свої-чужі), станів (холодно-жарко, темно-світло, приємно-неприємно). Дорослий створює умови для розвитку в дитини позитивного ставлення до світу, налагоджує з нею теплі, довірчі стосунки.

Друге півріччя першого року життя

Пізнавальний інтерес. Дорослий створює умови для збагачення когнітивного досвіду дитини, яка стає відкритішою до нових вражень, виявляє особливий інтерес до нових іграшок, предметів, речей, об'єктів. Він привертає увагу до різних об'єктів, розглядає їх разом з дитиною та розповідає про них. Перш ніж виконувати дії з предметом, дитина намагається зорієнтуватися в його властивостях.

Сенсорно-перцептивний досвід. З огляду на те, що дитина починає повзати, дорослий має наповнити доступний для неї простір безпечними об'єктами для дослідження навколишнього предметного світу. Він пропонує їй самостійно або разом обстежувати їх (обмацувати поверхню, тиснути, перевертати, повільно рухати, облизувати тощо) та «експериментувати» з ними. Це дає змогу дитині активно пізнати властивості предметів під час маніпуляцій з ними: вона перекладає предмети з однієї руки у другу, виконує дії одночасно двома руками з двома предметами тощо. Перші результативні дії з предметами викликають у дитини приємні враження. Вона починає впізнавати відомі предмети. Дорослий привертає увагу дитини до її власного відображення у дзеркалі або зображення на фото. З огляду на розширені можливості дитини орієнтуватися в навколишньому світі, дорослий забезпечує умови, за яких вона набуває різноманітного досвіду: зорового, слухового, тактильного. Він організовує пізнання властивостей предметів, як-от: форма, розмір, колір, вага; здатність рухатися, звучати, падати; м'який чи твердий, шершавий чи гладенький тощо. Також дорослий розвиває в дитини здатність самостійно зосереджуватися протягом деякого часу на певній діяльності чи на ігровій дії.

Передумови логіко-математичного розвитку. Дорослий створює умови для розширення орієнтувальної діяльності дитини: заохочує розглядати й обстежувати предмети та іграшки різної величини, форми, кольору; виконувати елементарні дії з ними; спонукає до елементарних просторових реакцій та повторювальних дій. Наприкінці першого року життя дорослий під час практичних дій підводить дитину до розуміння елементарних узагальнень за істотними ознаками; заохочує виконувати рухи, пов'язані з пошуком предметів та іграшок однакових за формою та величиною; підводить дитину до розуміння елементарних причинно-наслідкових зв'язків між своїми діями та реакцією дорослих.

Початки цілісної картини світу. Дорослий створює умови для виникнення у свідомості дитини елементарних схематичних образів відомих їй об'єктів навколишнього світу (люди, предмети, іграшки, рослини, тварини), які існують постійно, навіть тоді, коли ці об'єкти не перебувають у полі зору дитини. Він піклується про те, щоб дитина впізнавала їх, незалежно від місця розміщення. Спілкування з дорослими збагачує уявлення дитини про свою значущість для них та їхню для неї, про цінність і красу природи, рукотворних речей. Дорослий розвиває в дитини здатність адекватно реагувати на вимоги, звертати увагу на інтонацію та зміст прохань, виявляти прихильність до себе та довкілля.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати цікавість до предметів, речей, тварин, рослин, людей, до себе, заохочувати проявляти емоції щодо об'єктів пізнання;
- сприяти розвитку дій з предметами за словесними вказівками дорослого;
- розвивати пасивне та активне мовлення, пов'язане з пізнанням довкілля та самої себе.

Навчальні:

- формувати елементарні уявлення про себе та довкілля, взаємозв'язки та взаємозалежність між людьми, предметами, природними об'єктами;
- спонукати обстежувати деякі безпечні об'єкти довкілля різної форми та величини, заохочувати до маніпулювання ними;
- вправляти в умінні співвідносити рухи руки з величиною та формою предмета;
- формувати зорові, слухові та тактильні реакції на яскраві об'єкти, звуки, рухи, мовлення дорослого;
- навчати застосовувати словесну інформацію, почуту від дорослого;
- сприяти становленню вмінь, пов'язаних з пошуком предметів однакових за величиною та формою;
- формувати вміння встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями та їх наслідками для себе та інших.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до природних об'єктів, предметів, найближчих дорослих та до самої себе;
- сприяти найпростішим проявам ініціативи у пізнанні світу, спілкуванні з іншими;
- стимулювати бажання застосувати набуті раніше знання та вміння в новій ситуації.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Пізнавальний інтерес.</i> Має елементарні уявлення про деякі природні об'єкти, предмети, членів родини та про себе; виявляє інтерес до іграшок, предметів, власних речей та речей членів родини, частин тіла (власних та дорослого); усвідомлює, що об'єкти пізнання мають назву, різняться між собою. <i>Сенсорно-перцептивний досвід.</i> Має уявлення про те, що люди, предмети та природні об'єкти мають свої властивості, можуть рухатися, з ними можна виконувати певні дії: обстежувати самостійно та разом з дорослим, виявляти власну ініціативу; розуміє, що позитивне ставлення до оточення та самої себе дорослий схвалює. <i>Передумови логіко-математичного розвитку.</i> Знає місцезнаходження окремих предметів та об'єктів, розуміє існування причинно-наслідкових зв'язків між власними діями та їх наслідками. Має уявлення про різні за величиною і формою предмети; розуміє значення слів: «великий», «маленький»; знає основні частини свого тіла та тіла дорослих людей. <i>Початки цілісної картини світу.</i> Має елементарні уявлення про свої фізичні здібності, деякі властивості предметів та речей із найближчого довкілля, природних об'єктів; з допомогою дорослого починає розуміти їх взаємозв'язок та взаємозалежність
Уміння	<i>Пізнавальний інтерес.</i> Роздивляється навколо, зосереджує увагу на яскравих та динамічних явищах, природних об'єктах, предметах, членах родини; робить себе предметом уваги; виявляє певну самостійність під час вибору об'єктів пізнання; на прохання дорослого відстежує очима місцезнаходження об'єктів пізнання; прислухається до звуків довкілля, побутового шуму, може повторити за дорослим деякі з них; затихає і звертає увагу на джерело звуку. <i>Сенсорно-перцептивний досвід.</i> Обстежує поглядом і на дотик іграшки, предмети та речі з найближчого оточення, рідних людей; зіставляє свої рухи з розміром та формою об'єкта пізнання, робить спроби пристосовувати до нього рухи руки; сприймає та адекватно реагує на показ і поради дорослого. <i>Передумови логіко-математичного розвитку.</i> Показує місцезнаходження природних об'єктів та предметів: «угорі», «внизу», «збоку»; відстежує очима переміщення предметів чи об'єктів у просторі; орієнтується на собі — показує частини обличчя, тіла; встановлює елементарні причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями та їх наслідками. <i>Початки цілісної картини світу.</i> Орієнтується у своїй поведінці та маніпулятивних діях з предметами, має уявлення про їхні основні властивості, дослухається до елементарних вимог дорослого; починає адекватніше реагувати на схвалення, застереження, заборону, пов'язує їх із власними діями

Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Емоційно сприйнятлива до впливів довкілля, чутлива до змін у природі, побуті, до настрою дорослих, їхнього ставлення до неї. <i>Самостійність.</i> За власним бажанням обирає для обстеження природні об'єкти, предмети, іграшки; вибірково ставиться до спілкування з дорослими; наслідує елементарні дії дорослого. Завдяки збагаченню життєвого досвіду почувається впевненіше. <i>Допитливість.</i> Дивується новому, прагне отримати від дорослого пояснення незрозумілого. Робить невеликі власні відкриття щодо природних об'єктів, іграшок, предметів, інших людей та себе. <i>Самовладання.</i> Слухає пояснення дорослого щодо природних об'єктів, предметів чи іграшок, інших людей, які її зацікавили, та щодо себе. Близько 15 хв може обстежувати природні об'єкти, предмети, іграшки, інших людей, себе

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «МОВЛЕННЯ ДИТИНИ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Перший рік життя є дофонемним періодом, протягом якого дитина не диференціює звуки, сприймаючи їх як єдину звукову конструкцію. У цей період закладаються основи мовлення, створюється фундамент для подальшого розвитку пасивного та активного словників дитини. Крик немовляти є нормою і закономірним явищем, відіграє важливу роль у становленні мовного дихання та підготовці мовленнєвого апарату до звуковимови.

Зазвичай після шести місяців дитина прислухається до звуків і слів, розрізняє інтонації, починає розуміти окремі слова, пов'язані з елементарними практичними діями (годуванням, одяганням, купанням); може виконати на прохання дорослого певну дію (дати, сісти, подивитися); розрізняє імена рідних; має уявлення про назви деяких предметів, іграшок, тварин, впізнає їх на картинках. Дитина розуміє слова-схвалення і слова-заборону й адекватно на них реагує.

Перше півріччя першого року життя

Фонематичний слух, звуковимова. Протягом перших місяців життя у відповідь на звернення дорослого в дитини виникають перші передмовленнєві реакції — агукання та гуління. Дитина прислухається до людського голосу, відгукується на різне його інтонаційне забарвлення. Під час систематичних контактів дорослого з немовлям агукання набуває більшої активності, дитина стає ініціатором подібних «розмов». Поступово дорослий спонукає активність немовляти не лише «розмовою», а й своєю присутністю, усмішкою, поглядом «очі в очі». Затихання дитини під час мовлення дорослого свідчить про зосередження зорової та слухової уваги, які є передумовою розвитку її фонематичного слуху. Дорослий бере до уваги, що у тримісячному віці дитина розрізняє звуки різної висоти, за звуком знаходить об'єкт — повертає голову до джерела звуку.

Систематична робота з дітьми щодо стимулювання звуків і голосових реакцій сприяє появі в мовленні дитини четвертого місяця життя гуління, а надалі — співучого гуління (трелі) у вигляді звуків «аль-ле-є-ли», «аги-аи» тощо. Дитина за допомогою голосових реакцій привертає увагу дорослого до себе.

Дорослий заохочує дитину п'яти місяців до белькотання — складної стадії становлення звуків, коли дитина вибудовує їх у рівномірні інтонаційно забарвлені ряди. Белькотання готує мовленнєвий апарат до вимови звуків, складів та слів, сприяє розвитку фонематичного слуху.

Комунікативне мовлення. Наприкінці другого місяця життя, завдяки діям дорослого, дитина починає фіксувати зорові та слухові подразники, сміється, стежить за іграшкою, що рухається. Дорослий розмовляє з дитиною, пестить, ловить її погляд, сприяючи виникненню комплексу пожвавлення. Дитина дивиться дорослому в очі, усміхається, радісно агукає, демонструючи задоволення від його присутності і привертаючи до себе увагу.

У три місяці ініціативу у спілкуванні проявляє дитина: шукає поглядом дорослого, розрізняє звуки різної висоти, голосно сміється, промовляє звуки («а-а-а»; «е-е-е»), рухає руками, ногами. Чотиримісячна дитина сама ініціює спілкування з дорослим за допомогою голосових реакцій — агукання та гуління. У п'ять місяців вона шукає спілкування з ровесниками, усміхається, промовляє окремі звуки. Спілкується за допомогою експресивно-мімічних засобів.

Друге півріччя першого року життя

Фонематичний слух, звуковимова. Дорослий стимулює голосові реакції дитини: проводить ігри-перегукування, «хованки», звуконаслідувальні ігри. Сприяє розвитку слухового аналізатора, артикуляційних навичок. Ураховує, що дитина ще не диференціює звуки, слово вона сприймає як неподільний звукокомплекс. У десять місяців дорослий стимулює дитину повторювати за ним різні звуки та склади. З метою розвитку голосових реакцій, тренує дрібні рухи пальців рук дитини.

Словниковий запас. Дорослий бере до уваги, що наприкінці першого року життя дитини її активний словник сягає близько 15-20 слів, багато з яких дитина вживає у формі слова-складу, двоскладових слів у спрощеному варіанті. На прохання дорослого вона відтворює перші слова з певним значенням. У мовленні дитини з'являються слова «так», «ні». Стимулюючи дитину до засвоєння слів, дорослий домагається свідомого їх повторення. Бере до уваги, що дівчатка дещо випереджають

хлопчиків як щодо появи перших слів, так і щодо загального мовленнєвого розвитку.

Комунікативне мовлення. Дорослий цікавиться діями дитини і бере в них безпосередню участь. Протягом другого півріччя життя дитини дорослий унаочнює спілкування з нею. Щоб дитина ліпше його розуміла, супроводжує свої слова жестами та діями, виступає учасником й організатором спільних дій. Сприяє появі у дитини експресивно-мімічних засобів спілкування, які вона доповнює предметними діями й першими словами, словами-реченнями.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати слуховий і мовно-руховий аналізатори — вміння прислухатися до різних звуків (звучання іграшок, дзвіночка), впізнавати знайомий голос;
- розвивати голосові реакції (агукання, гуління, белькотання) у відповідь на звернення дорослого та дрібні м'язи пальців руки як підґрунтя для розвитку голосових реакцій;
- сприяти розвитку комунікативного мовлення — говорити з дитиною, використовуючи різні приємні для її слуху інтонації, усміхатися до неї, пестити її, повторювати і проспівувати звуки, які вона здатна чути та відтворювати.

Навчальні:

- збагачувати пасивний та активний словники;
- формувати вміння розуміти дорослого, адекватно реагувати на його прості звернення і прохання, прислухатися до його голосу;
- вправляти в умінні реагувати на словесні звернення, виконувати за вказівкою найпростіші дії, повторювати склади та прості слова;
- надавати правильні зразки висловлювань у різних життєвих ситуаціях.

Виховні:

- формувати цікавість та позитивне ставлення до мовлення людей навколо;
- заохочувати бажання спілкуватися звуками, словами, мімікою, жестами;
- схвалювати самостійні намагання влучно використовувати слово.

Показники основ компетентності дитини на кінець першого року життя

Знання	<i>Фонематичний слух, звуковимова.</i> Має елементарне уявлення про те, що звуки і слова слід вимовляти чітко. <i>Словниковий запас.</i> Знає слова, які позначають найближчих рідних — «мама», «тато», та ті, якими можна звернутися до дорослого з проханням, — «на», «дай», «візьми»; упізнає деякі названі предмети, об'єкти, явища, адекватно на них реагує; знає своє ім'я. <i>Комунікативне мовлення.</i> Розуміє фрази; розрізняє інтонацію, з якою до неї звертаються, імена кількох дорослих і дітей
Уміння	<i>Фонематичний слух, звуковимова.</i> Вокалізаціями, звуками, словами-узагальненнями намагається позначити побачене у природі; домагається від дорослого, щоб він назвав те, що зацікавило, розповів про нього; прагне відтворити нові звуки й слова; використовує звукосполучення і слова, що позначають відомі об'єкти, упізнає їх у довкіллі, на площинних зображеннях, прагне виразити своє ставлення звуком, словом. <i>Словниковий запас.</i> Вимовляє перші усвідомлені слова, що вплетені в загальну поведінку («мама», «тато», «дай», «баба», «так», «ні» тощо); використовує їх для прояву своєї прихильності та бажань, емоційно їх забарвлює, збагачує мімікою, жестами, поглядом, виразними рухами; розуміє звернення дорослого, його прохання, елементарні словесні інструкції; адекватно на них реагує. Відгукується на своє ім'я. <i>Комунікативне мовлення.</i> За допомогою перших слів та слів-речень залучає дорослого до взаємодії; на його прохання виконує відомі дії: «покажи машинку», «подай м'яч», «візьми ложку», «погойдай ляльку»
Початки базових якостей	<i>Сприйнятливість.</i> Уважно вслухається в мовлення людей навколо; запам'ятовує та повторює нові слова, найпростіші вислови та фрази; виявляє чутливість, радіє, коли чує своє ім'я, диференціює тональність звернень дорослого, намагається певним звукосполученням означити себе, посилюючи його вказівним жестом, спрямованим на себе або у дзеркало. <i>Самостійність.</i> Намагається самостійно відтворити елементарні предметні дії, рухи, жести на прохання дорослого; імітувати показом дій відомі забавлянки, пісеньки; називати відомі предмети словами. <i>Гідність.</i> Чутлива до крику, образливих слів, очікує схвалення дорослого у разі правильної вимови звуків та слів

Ранній вік

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ»

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Раннє дитинство — особливий період у житті дитини, коли бурхливо відбувається її фізичний розвиток, підвищуються опірність організму, працездатність нервової системи (стабільнішими стають процеси збудження та гальмування). Змінюються антропометричні показники росту, маси тіла, окружності грудної клітки, а також співвідношення між величиною голови, тулуба, кінцівок. Прорізуються 20 молочних зубів. Дитина починає ходити. Зростає її пізнавальна активність, удосконалюються навички самообслуговування.

Підвищується цікавість до різних рухів. Одні рухи потрібні дитині для задоволення «дослідницького» рефлексу — отримати якомога більше інформації про навколишні предмети. Інші продиктовані фізіологічною потребою — фізичні навантаження необхідні для повноцінного розвитку всіх систем і функцій організму. Дитина відчуває потребу в різних рухах (ходити, бігати, стрибати, лазити, кидати), що сприяють розвитку моторики, чіткості та координації рухової активності. Оскільки дитина часто змінює види рухів і пози, відбувається почергове напруження та розслаблення різних груп м'язів, що запобігає втомі.

Збагачуються уявлення дитини про власний організм, його можливості. Триває активний сенсомоторний розвиток, розширюються адаптивні можливості, удосконалюються рухи, збагачується їхній зміст. Спостерігаються значні індивідуальні відмінності в руховій діяльності дітей, проте між руховою активністю хлопчиків і дівчаток істотної різниці немає. Протягом раннього віку відбуваються значні зміни в оволодінні дитиною руховими діями. Якщо на початку цього вікового періоду вона потребує допомоги та постійної уваги дорослого під час виконання рухових дій, то наприкінці вже більше прагне до самостійності, може обходитися без допомоги у знайомих умовах.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Здоров'я та фізичний розвиток. Виховуючи дитину, батьки й педагоги орієнтуються на вищий за попередній віковий період ступінь розвитку її рухливості та вправності. Організуючи життєдіяльність дитини, дорослі враховують, що її мускулатура вже добре сформована, зростає її функціональна стійкість, що забезпечує утримання вертикального положення тіла. Дитина впевнено ходить, намагається бігати, підстрибувати. Вона може протягом певного часу висіти, тримаючись руками за пальці дорослого чи за перекладину, міцно утримувати предмети, іграшки. Денний сон у другому півріччі другого року життя одноразовий і триває близько трьох годин. Їсть дитина з апетитом, їжа — різноманітна. Дорослі усвідомлюють, що коли в дитини погіршується самопочуття, уповільнюється її рухова активність. Дитина стає млявою, може капризувати, не завжди вказує на локалізацію болю. У здоровому стані поводить себе врівноважено, спокійно грається тривалий час. Дитина володіє елементарними уявленнями про здоров'я-нездоров'я, радіє хорошему самопочуттю, намагається засвідчити дорослим свою готовність діяти.

Рухова активність. Організуючи життя дитини у закладі дошкільної освіти, педагог бере до уваги, що основним надбанням дитини є вміння ходити. Під час ходьби розвивається здатність утримувати рівновагу, рухатися в заданому напрямку. Наприкінці другого року життя збільшується швидкість ходьби, однак для бігу та стрибків виникають лише передумови. Поліпшена координація рухів дає змогу дитині виконувати різні вправи. Так, вона може лазити, підлізати та пролізати, прокочувати та кидати м'яч однією чи обома руками у визначене місце. Дитина може з допомогою дорослого залізти на драбину, похилу дошку, один кінець якої піднятий на 20 см, та в довільний спосіб спуститися з підвищення. Вона вправно присідає, самостійно піднімається, виконує різні рухи руками, повороти, нахили тулуба, відчувається фізично вправною, умілою. Дитина позитивно ставиться до фізичних вправ, варіює їх виконання, очікує від дорослого схвалення.

Гігієнічні навички. Дитині подобається перебувати в чистому провітреному приміщенні. Вона помічає не лише свою чистоту та охайність, а й те, чи охайні люди навколо; висловлює невдоволення, коли бачить забруднений одяг, взуття, тіло. Педагог підтримує її в цьому, пояснює значення гігієни. Як правило, дитина завчасно повідомляє про

фізіологічні потреби. Якщо ж справляє нужду спонтанно, то відчуває незручність від забрудненої білизни. Позитивно реагує на гігієнічні процедури; самостійно підставляє руки, обличчя під струмінь води; користується рушником; залюбки купається, плескається, обтирається та обливається водою, ходить босоніж, перебуває на свіжому повітрі. Володіє елементарним досвідом догляду за своїм тілом.

Безпека організму та рухової активності. Рухливість у поєднанні з пізнавальною активністю спонукають дитину освоювати ширший життєвий простір. Утім, вона може натрапити на небезпечні предмети, діяти з ними та травмуватися. Педагог своєю поведінкою та поясненнями запобігає неадекватній реакції дитини на заборону, наміру вирушити самостійно в невідомому напрямку, куштувати невідомі плоди, напої, торкатися небезпечних приладів та предметів тощо. Дорослий повідомляє, що кусатися, битися, залазити на підвищення, зістрибувати з нього — небезпечно для здоров'я та життя. Дитина нездатна оцінити власні можливості та спрогнозувати ймовірні наслідки. Необхідно збагачувати її життєвий досвід, виховувати унормовану поведінку.

Третій рік життя

Здоров'я та фізичний розвиток. Педагог керується тим, що організм дитини зміцнюється, вона стійко утримує положення тіла, вправніше координує рухи частин тіла у загальнорозвивальних вправах. Дитина має елементарне уявлення про здоровий спосіб життя, залюбки наслідує дорослих у корисних для здоров'я рухах та діях. Зазвичай вона добре почувається, бадьора, усміхнена, врівноважена; спить спокійно, їсть з апетитом, зокрема тверду їжу, бо має майже всі молочні зуби. За умов вправління, може розповісти дорослому про своє самопочуття, диференціює хороше та погане самопочуття — власне та близьких людей. Коли нездужає, пояснює, що їй де болить. Співчуває близьким, які захворіли, травмувалися, намагається бути корисною.

Рухова активність. Спілкуючись з дитиною, дорослий бере до уваги, що триває удосконалення рухової сфери, дитина ліпше орієнтується в доквіллі, намагається дотримуватися заданого напрямку та темпу руху, координованості дій у грі та вправах із м'ячем, іншими предметами та знаряддям. Завдяки підтримці педагога і сформованій під час виконання рухових вправ вправності та вмілості, дитина освоює значно ширший простір. Потреба мати нові враження та відкриття активізує рухову активність: дитина може дістатися того, що її зацікавило. Коли батьки або педагог стимулюють та підтримують рухову діяль-

ність дитини, вона стає витривалішою, активнішою; справно бігає в колоні з однолітками, по обмеженій площині; залізає приставним кроком на драбину, похилу поверхню, гімнастичну стінку; перестрибує через проведену на відстані 10-30 см від неї лінію, покладену палицю, мотузку; відштовхуючись обома ногами, стрибає в довжину з місця, зістрибує з предметів заввишки 10-15 см. З допомогою дорослого самостійно виконує різні вправи: піднімає, згинає та розгинає руки; повертає та нахилиє тулуб у заданому напрямку; піднімає, опускає ноги; одночасно виконує рухи ногами й руками; присідає, тримаючись за опору, піднімається; стає на носок, п'ятку; згинає й розгинає стопу. Разом з дорослим охоче гойдається на гойдалці; освоює водне середовище — плескається у воді, пірнає, намагається лежати на воді; рухаючи ногами й руками, пробує плавати з надувними предметами. Наприкінці третього року життя дитина починає вчитися їздити на триколісному велосипеді, самокаті, спускатися на санчатах з невисокої гірки, робити перші кроки на лижах. Набутий досвід дає змогу впевненіше почуватися не лише у відомому, а й невідомому довкіллі, активізувати самостійну рухову діяльність.

Гігієнічні навички. Педагог пояснює дитині, що необхідно підтримувати чистоту. Вона вчиться самостійно вживати їжу. Намагається утримувати своє тіло чистим, з допомогою дорослого миє руки та обличчя, чистить зуби, користується милом, щіткою, зубною пастою, гребінцем, вологими та сухими серветками, рушником. Дитина знає їх місцезнаходження, елементарні правила, як використовувати й зберігати, радіє власній охайності й очікує схвалення дорослих. Вона почуввається незручно через забруднені обличчя, руки, ноги, інші частини тіла, а також одяг і взуття. Намагається помити, почистити їх самостійно. Якщо не вдається це зробити, звертається по допомогу до дорослого. Разом із педагогом освоює основні загартовувальні процедури — ходить босоніж по сухій та вологій поверхні, обтирається масажною рукавичкою тощо. Частіше порівнює себе з іншими, оглядає в дзеркалі, щоб мати охайний, привабливий вигляд. Терпляче витримує процедуру підстригання волосся, нігтів. Дитина володіє елементарними навичками самообслуговування, намагається без сторонньої допомоги справити нужду, а після цього довести себе до ладу. Збагачується її когнітивний досвід, формуються позитивні звички.

Безпека організму та рухової активності. Завдяки дорослим дитина оволодіває елементарними уявленнями про правила безпечної поведінки та рухової активності. Вона частіше, ніж раніше, звертається

до педагога за поясненнями невідомого в повсякденному житті, намагається поводитися обачніше на ігровому, спортивному майданчиках, біля водойм, багаття. Дитина починає розуміти, що небезпечно ризикувати, виконувати складні фізичні вправи. Вона уважно прислухається до пояснень дорослого щодо істивних та неістивних грибів і ягід, на його прохання не споживає брудних фруктів та овочів. Уміння вільно пересуватися, активізована дорослими пізнавальна потреба та зростаюча самостійність спонукають дитину застосовувати засвоєні знання та вміння в нових життєвих ситуаціях, встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки. Однак вона ще не здатна зважати на різні чинники та особливості невідомого їй довкілля, ймовірні наслідки неконтрольованої рухової активності. Якщо дитина мала досвід незручних і небезпечних ситуацій, намагається рухатися обережніше, уникати ймовірних ризиків. Удосконалюється досвід поведінки у незнайомому довкіллі.

Статева належність. Педагог реалізує диференційований підхід до освіти хлопчиків та дівчаток, увагу до статевого виховання, тож дитина починає усвідомлювати свою статеву належність, називає свою стать, знає основні правила статево-рольової поведінки. Вона володіє елементарними знаннями про особливості хлопчиків і дівчаток, розпізнає представників різної статі різних вікових груп, радіє своїй статевої належності; знає і намагається дотримуватися основних правил догляду за собою як представником певної статі. З допомогою педагога намагається орієнтуватися на зразки соціальної поведінки осіб різної статі. Продовжує формуватися статева свідомість та статево-рольова поведінка.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- сприяти зміцненню здоров'я, розвитку систем та функцій дитячого організму;
- стимулювати цікавість та залучати до здорового способу життя;
- розвивати потребу в русі, вміння використовувати для рухової діяльності наявні умови;
- удосконалювати життєво необхідні рухи — біг, ходьбу, лазіння, стрибки; дії з фізкультурним знаряддям;
- розвивати сенсомоторику, рухову пам'ять, увагу;
- формувати відчуття обережності під час виконання рухових дій;
- сприяти становленню статевої свідомості.

Навчальні:

- навчати «азбуки рухів», спонукати самостійного їх виконувати;
- накопичувати руховий досвід, поступово переходити від природного виконання основних рухів до їх виконання різними способами з ускладненнями;
- навчати відповідно реагувати на сигнал під час виконання рухів;
- заохочувати прояв первинних форм самоконтролю рухової діяльності у фізкультурно-предметному середовищі;
- навчати користуватись основними засобами гігієни;
- ознайомлювати з елементарними правилами безпеки рухової діяльності.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до занять фізичною культурою;
- прищеплювати здатність радіти своїй вправності;
- виховувати бажання бути охайною, дотримуватися правил особистої гігієни;
- схвалювати готовність дотримуватися правил належної організації рухової діяльності;
- стимулювати бажання виконувати загартовувальні процедури, допомагати усвідомити їх значення для зміцнення здоров'я;
- сприяти становленню елементарних форм статевої свідомості та позитивного ставлення до своєї статі.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Здоров'я та фізичний розвиток.</i> Називає та показує на собі та іншому частини тіла, знає функціональне призначення голови, кінцівок, очей, рота, носа, вух, зубів. <i>Рухова активність.</i> Має уявлення про позитивний вплив рухів на здоров'я; називає деякі рухи, що може виконувати (ходьба, біг, повзання, лазіння, стрибки, гра з м'ячем). <i>Гігієнічні навички.</i> Розуміє важливість догляду за своїм тілом, волоссям, зубами, зокрема миття рук, купання, чищення зубів, розчісування волосся, підстригання нігтів, користування носовичком та серветками. Має уявлення про непривабливість забрудненого тіла, знає, що про фізіологічну потребу слід повідомити завчасно.

	<i>Безпека організму та рухової активності.</i> Має уявлення про небезпечність неконтрольованих рухів (власних та інших дітей); розуміє, що є їстівні та неїстівні плоди, гриби; усвідомлює, що важливо отримати дозвіл дорослого, аби розширити територію своєї рухової діяльності, купатися у водоймі, споживати харчові продукти. <i>Статева належність.</i> Орієнтується у своїй статевій належності, називає свою стать; має уявлення про відмінності у зовнішності та поведінці хлопчиків і дівчаток; знає, що з часом хлопчик стає чоловіком, а дівчинка — жінкою
Уміння	<i>Здоров'я та фізичний розвиток.</i> За хорошого самопочуття охоче рухається, активно діє; повідомляє дорослому про погане самопочуття; орієнтується в можливостях власного організму, радіє від власної рухливості, вправності. <i>Рухова активність.</i> Володіє елементарними навичками ходьби та бігу в різних темпах; ходьби по доріжці, дощці, утримання рівноваги; уміє повзати, лазити, перелазити, підлізати; скочує м'яч по похилій площині, прокочує його, збиває ним предмети, кидає вперед двома руками знизу, від грудей, з-за голови; підстрибує на місці на двох ногах, пересуваючись уперед; перестрибує через лінію або мотузку; стрибає в довжину з місця; зістрибує з предметів заввишки 10-15 см; охоче виконує вправи для рук, плечового пояса, ніг, тулуба. <i>Гігієнічні навички.</i> Позитивно ставиться до гігієнічних та загартовувальних процедур, охоче купається, доглядає за своїм тілом; на пропозицію дорослого та з його допомогою використовує мило для миття рук та обличчя, чистить зуби, розчісується гребінцем, витирається рушником, користується носовичком та серветкою; завчасно повідомляє дорослого про фізіологічні потреби; має елементарні навички поведінки під час приймання їжі, догляду за своїм тілом, речами та предметами (одягом, взуттям, іграшками тощо). <i>Безпека організму та рухової активності.</i> Перш ніж виконати певні рухи, приміряється до розміру приміщення чи ділянки; намагається дотримуватися правил безпечної рухової діяльності в приміщенні та поза його межами; адекватно реагує на застереження та обмеження дорослого; враховує свій попередній досвід потрапляння в халепу, прагне поводитися обережніше. <i>Статева належність.</i> За зовнішніми ознаками ідентифікує себе з представниками своєї статі та визначає статево-рольові відмінності, поведінкові прояви хлопчика й дівчинки; намагається орієнтуватися на зразки соціальної поведінки осіб своєї статі
Базові якості	<i>Самостійність.</i> Рухається в заданому напрямку, бігає, пролізає, намагається стрибати. За нагадуванням дорослого та самостійно користується засобами особистої гігієни, опікується власним зовнішнім виглядом, їсть без допомоги дорослого, користується столовими приборами, серветками.

	<i>Людяність.</i> Намагається дотримуватися товариських та доброзичливих стосунків з дітьми під час спільних ігор. <i>Допитливість.</i> З інтересом спостерігає за руховими діями дітей та дорослих, намагається повторювати за ними рухи, вправи, ігрові дії. <i>Відповідальність.</i> Виявляє відповідальне ставлення до виконання гігієнічних та загартовувальних процедур, різних фізичних вправ; може пояснити іншим їх важливість для зміцнення здоров'я. <i>Елементи самовладання.</i> Мобілізує власні зусилля, виявляє наполегливість під час виконання непростих фізичних вправ та рухів, намагається зосередитися на дії, виявити елементарну витримку. <i>Креативність.</i> Проявляє фантазію під час рухової діяльності, рухливих ігор

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Зростає активність дитини, вона набуває більшої визначеності, спрямованості, стає стабільнішою. Дитина, маніпулюючи предметами, досягає певних результатів, прагне їх оцінки значущими для неї дорослими. Починає формуватися система її ставлень до себе та навколишнього світу. Дитина засвоює певні правила, приймає їх, розуміє їх значущість, намагається дотримуватись основних з них. Розвивається здатність дитини бути певний час наодинці, самостійно знаходити собі заняття, визначатися зі своїми інтересами, «будувати власний світ». Поведінка залишається емоційно забарвленою, імпульсивною, перебіг емоцій — сильним, амбівалентні (протилежні) переживання — непоодинокими (дитина одночасно прагне чогось і боїться, радіє і сердиться). Дорослий потрібний дитині як помічник, носій інформації, авторитетний експерт. Формуються фундаментальні, життєво важливі здібності дитини: з одного боку — бути відкритою для світу, довіряти йому, з другого — бути певною мірою автономною, почуватися захищеною. Баланс відкритості та закритості, довіри й автономності — запорука психологічного здоров'я дитини раннього віку, повноцінного розвитку її особистості. Найважливішими надбаннями в цьому віці є: довіра до світу, первинна самооцінка, здатність діяти за правилами, перетворення мовлення на регулятор поведінки, поява вміння аналізувати та узагальнювати.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Уявлення про себе та самоставлення. Педагог створює умови, щоб у дитини виник чіткіший, більш диференційований образ свого тіла, формувалося елементарне уявлення про себе, початки самооцінки. Завдяки спілкуванню дитина відділяє себе від дорослого, вибудовує межі свого Я, виокремлює себе, усвідомлює свою схожість-несхожість з людьми навколо. Вона впізнає себе у дзеркалі, на фотографіях. У неї формується почуття власності, оцінне ставлення до себе («Я — хороша»). Дорослий допомагає дитині усвідомити рольові стосунки в найближчому оточенні та своє місце в ньому. Дитина розрізняє «я» і «ти», «моє» і «твоє». Говорить про себе у третій особі, відгукується на своє ім'я. Збагачується когнітивний досвід, ускладнюється система знань про себе.

Емоційний досвід. Дитина яскраво демонструє всім навколо радість, любов, гнів. «Заражається» емоційним станом рідних людей та інших дітей. Заохочення та підтримка сприяють тому, що дитина щиро виявляє свої почуття, вчиться довіряти найближчому оточенню, прихильно ставитися до рідних. Педагог адекватно реагує на ревності дитини, спроби не давати говорити з іншими; привертати до себе увагу; виявляти невдоволення тими, хто відволікає. Дитина помічає емоційний стан рідних дорослих, розрізняє вирази обличчя, чутлива до них. Не терпить сильних емоційних випробувань, пов'язаних із конфліктами. Гостро переживає образу й несправедливість. Дорослий розширює уявлення дитини про приємне-неприємне, бажане-небажане.

Спрямованість особистості. Завдяки виховним впливам закладаються основи елементарних звичок харчування, гігієнічних процедур, спільної з дорослими діяльності. У дитини з'являється потреба експериментально з'ясувати, що вона може робити самостійно, без дорослого. Формується елементарне уявлення про свою цінність для дорослих. Дитина все частіше використовує слово «хочу», коли бачить те, що сподобалося. Розширюється коло її інтересів. Розвивається система мотивів, зокрема щодо отримання нових вражень під час спілкування та предметної діяльності з дорослими. Дитина починає диференціювати «хочу» і «треба». Закладається фундамент елементарної системи цінностей і переваг.

Довільна поведінка. Дитина вільно пересувається, оволодіває мовленням, стає впевненішою. Усе більше часу вона займається наодинці, виявляє елементарну автономність та незалежність від допомоги й підтримки дорослого. Завдяки спілкуванню з ним та отриманню

досвіду самостійного вибору в дитини починають формуватися зачатки довільної регуляції поведінки, спрямованість на досягнення мети, здатність долати невеликі труднощі. Протягом певного часу вона може чекати бажаного, виявляти елементарну терплячість. У процесі виховання розвиваються елементарні уявлення дитини про межі схвалюваної та несхвалюваної поведінки.

Безпека життєдіяльності. З допомогою дорослого дитина починає диференціювати «можна» і «не можна», належно реагувати на них та на слова «Обережно!» і «Стой!». Саме вони регулюють поведінку дитини, є для неї орієнтирами й обмежують її активність. Коли педагог доступно пояснює, дитина поступово усвідомлює наслідки ризикованих рухів і дій.

Третій рік життя

Уявлення про себе та самоставлення. Дитина починає більше, ніж раніше, виявляти інтерес до свого тіла, цінувати його цілісність і непорушність, гостро переживати синці та подряпини. Дорослий радить не перебільшувати ризики, пов'язані з незначними тілесними ушкодженнями, заспокоює дитину. У процесі виховання педагог сприяє формуванню ставево-рольового Я, відповідної моделі поведінки, розширенню знань про особливості хлопчиків і дівчаток. Дорослий сприяє, щоб дитина сприймала себе як активно діючого суб'єкта, рахується з її новими потребами, змінює ставлення до неї, приймає її зріслі можливості. Він усвідомлює: незмінна позиція дорослих призводить до того, що дитина проявляє упертість, негативізм. Вона вже усвідомлює свою здатність думати, відчувати, діяти окремо та до певної міри незалежно від інших. Формуються елементарна самооцінка, бажання виділити простір Я, опредметнити його. Збагачуються уявлення дитини про свої зовнішність, тіло, уміння, елементарні досягнення — розвивається життєдайне самоставлення.

Емоційний досвід. Дитина вирізняється високою емоційністю, чутливістю, вразливістю, плинністю емоцій. Легко змінюється її настрій — від веселого до роздратованого, від радісного до гнівного. Коли педагог уважний до емоційної сфери дитини, схвалює її позитивне ставлення до життєвих подій, дитина відчувається емоційно врівноваженою. Педагог враховує чутливість дитини до характеру звернень дорослих, виразу їхніх облич, виразності рухів і жестів, тональності голосів, інтенсивності та змісту дій. Завдяки спостереженням та поясненням дорослих дитина починає розрізняти, коли батьки, родичі, інші діти радіють, засмучуються, сердяться; вчиться співчувати (жаліти, допомагати, заспокоювати). З'являються нові переживання: впевненість — невпевненість у собі, сором,

ніяковість, засмученість. Дитина хоче подобатися іншим. Якщо дорослі пояснили правила культурної поведінки, у присутності сторонніх вона може втриматися і не капризувати, не плакати, не проявляти негативізм. Почуття провини й сорому виникають у дитини лише після того, як дорослий визнає, що вона порушила норми поведінки.

Спрямованість особистості. Під впливом виховання розширюється коло інтересів дитини, формуються елементарні звички. Вона все частіше намагається самовизначитися, робити те, що хоче, що їй подобається. Розуміє, що її бажання можуть відрізнятись від бажань інших людей, не збігатися з вимогами дорослого. Вона має елементарні уявлення про те, що люди оцінюють як позитивне. Дитина домагається, щоб авторитетні для неї люди визнали її досягнення, прагне пересвідчитися у своїй значущості, цінності для них. Прагне бути «хорошою», робити «як треба». З допомогою дорослого вона оволодіває вміннями виділяти в довкіллі значуще для себе, діяти вибірково, віддавати комусь/чомусь перевагу, відмовляти у прихильності, приймати нескладні рішення. Дитина пишається своїми досягненнями та проявленими якостями. Зрслі потреби й можливості засвідчує висловлюванням: «Я сама!». Формується первинна система дитячих цінностей.

Довільна поведінка. Дитина часто наполягає на своєму, проявляє негативізм, свавілля, прагнення володарювати над іншими, починає використовувати слово-заперечення «ні». Такий егоцентризм допомагає їй відмежувати своє Я від дорослих і з часом зникне. Якщо дорослі пояснюють правила доцільної поведінки та їх важливість, дитина поступово починає передбачати наслідки своїх дій та ймовірні реакції на них дорослого. Контролює себе за допомогою засвоєних слів. Час від часу сама собі вголос проговорює, чого не можна робити. Уважно стежить, чи виконують правила, дотримуються порядку, зберігають звичний ритуал. Перетворюється на прискіпливого контролера дій інших, але поки не своїх. Дорослий надає дитині право самовизначитися — самостійно обрати іграшку, гру, товаришів, схвалює її спроможність зробити це, підтримує її «Я сама!», радіє разом з нею її досягненням, роз'яснює ймовірні ризики. Розширюється досвід, як доводити розпочате до кінця, долати елементарні труднощі.

Безпека життєдіяльності. З допомогою дорослих дитина оволодіває словом, а це розширює її можливості розуміти та засвоювати елементарні правила безпечної поведінки вдома, на вулиці, у транспорті, громадських місцях. Вона з цікавістю спостерігає за рухом транспорту, поведінкою пішоходів, зміною сигналів світлофора, спілкуванням людей навколо. Пояснення батьків/педагогів формують елементарні

знання про безпеку руху. Наприкінці раннього віку дитина вже має досвід спільного з батьками безпечного переходу вулиці, поїздки в різних видах транспорту (автобусі, тролейбусі, метро, автомобілі), перебування певний час у колі незнайомих людей. Завдяки цьому вона має елементарні уявлення про свою «правильну» й «неправильну» поведінку вдома, на вулиці, в дитячому садку, поліклініці. Дитина отримує задоволення від своїх перших спроб вчинити «як треба», «як просить дорослий». Формується елементарний досвід поведінки в незнайомому довіклі.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- збагачувати цілісне уявлення про себе — зовнішність, фізичні можливості, здібності, поведінку, діяльність, чесноти і вади;
- розвивати емоційну сприйнятливість, емоційний досвід, здатність розрізняти, називати, адекватно реагувати на основні емоції;
- заохочувати самостійність поведінки та довільність психічних процесів;
- розширювати коло інтересів, уявлення про свої потреби та можливості;

Навчальні:

- навчати час від часу зосереджуватися, спостерігати за своїми діями, виробляти початки самооцінки, висловлювати задоволення — незадоволення собою;
- сприяти диференціації безпечного і небезпечного, соціально схвалюваного і небажаного;
- навчати розуміти причинно-наслідкові зв'язки між поведінкою дитини та настроєм і діями дорослих;
- формувати вміння зіставляти свої бажання з вимогами, робити вибір, приймати елементарні рішення, віддавати чомусь перевагу, досягати успіху;
- вправляти у найпростіших самостійних, цілеспрямованих та наполегливих діях;
- сприяти засвоєнню правил, що регламентують активність та визначають межі безпечної та небезпечної, соціально схвалюваної та неприйнятної поведінки.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до себе;

- запобігати «емоційній глухоті», байдужості;
- окультурювати дитячі бажання, виховувати вміння чекати їх реалізації;
- прищеплювати звичку завершувати розпочату справу;
- плекати обережність, бажання уникати небезпечних ситуацій.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Уявлення про себе та самоставлення.</i> Має елементарні уявлення про свою зовнішність, фізичні можливості, вміння, поведінку, якості; може назвати свої основні чесноти; знає свою статеву належність, своє ім'я, імена членів сім'ї. <i>Емоційний досвід.</i> Розуміє назви деяких емоцій (радість, гнів, смуток); диференціює вирази обличчя дорослого, розпізнає стан людини, робить припущення щодо його причин; усвідомлює, що дорослі її люблять і цінують; розуміє, що бути приємною для людей — це добре; орієнтується в тому, чи збігається настрій людей навколо з її власним. <i>Спрямованість особистості.</i> Орієнтується в головних соціальних ролях дорослого (партнер у спілкуванні, захисник, носій інформації, авторитетний експерт); у тому, що схвалюють і негативно оцінюють авторитетні дорослі; знає, що рідні — найдорожчі люди в житті; розуміє, що її бажання можуть не збігатися з бажаннями інших, суперечити їм. <i>Довільна поведінка.</i> Розуміє: щоб досягнути успіху, слід докласти зусиль; орієнтується в основних правилах належної поведінки. <i>Безпека життєдіяльності.</i> Має уявлення про елементарні правила безпечної поведінки на вулиці (слід тримати дорослого за руку, переходити вулицю на переході й лише на зелене світло світлофора) та у громадських місцях (не капризувати, не плакати, спокійно чекати, дякувати, прощатися); розуміє, що самій, без дозволу дорослого, не можна виходити на вулицю, бавитися з тваринами, зривати рослини
Уміння	<i>Уявлення про себе та самоставлення.</i> Може себе охарактеризувати; задоволена собою — зовнішністю, фізичними можливостями, уміннями, якостями; прагне дотримуватися моделі своєї статево-рольової поведінки; відстоює «простір свого Я», намагається протистояти несправедливим оцінкам, образам, утискам; починає порівнювати себе з іншими; соціально прийнятним способом самостверджується; пишається своїми досягненнями, розраховує, що їх справедливо оцінять дорослі. <i>Емоційний досвід.</i> Щиро і яскраво реагує на різні життєві враження; орієнтується у своїй поведінці на основні емоції, адекватно реагує на стан і настрої людей навколо; намагається враховувати настрої рідних, поводитися відповідно; під час спілкування використовує емоційно-виразний вербальний репертуар.

	<i>Спрямованість особистості.</i> Орієнтується у поведінці на свої уявлення про навколишній світ і саму себе та оцінки авторитетних дорослих; має власні переваги у харчуванні, грі, спілкуванні; самовизначається з вибором іграшок, занять, партнерів; збагачує свої життєві враження, досліджуючи нове; ініціює ділові контакти з дорослим; починає узгоджувати свої бажання з вимогами дорослого; цінує все своє, проявляє почуття власності; у неї сформовані елементарні звички (мити руки перед їжею, їсти сидячи за столом, дякувати за послугу, спати в ліжку, не перебивати розмову дорослих, зачекати, поки вони завершать розпочату справу). <i>Довільна поведінка.</i> Звертається по допомогу до дорослих за необхідності, намагається обійтися власними силами; не вимагає до себе надмірної уваги дорослого; намагається доводити розпочату справу до кінця; прагне гідно поводитися у складних та конфліктних ситуаціях; з допомогою дорослого намагається впоратися з труднощами, досягти успіху. <i>Безпека життєдіяльності.</i> У незнайомій ситуації (місцевості) тримається поряд з дорослим, дотримується його вказівок, не відходить далеко, поводить себе обережно, запитує дозволу щодо своїх дій; на вулиці дивиться на світлофор, очікує зеленого світла, переходить вулицю по пішохідному або підземному переходу, тримаючи дорослого за руку; у громадських місцях не відходить від батьків, поводить себе чемно, не капризує
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Досить тонко диференціює приємне — неприємне, безпечне — загрозливе; реагує на них відповідною мімікою, жестами, діями, словами, поведінкою, збільшенням — зменшенням дистанції; привітна з рідними та знайомими, стримана з чужими. <i>Самостійність.</i> Відстоює право на автономність висловом «Я сама!»; близько півгодини з інтересом займається наодинці; прагне розширити межі своєї свободи, звільнитися від опіки й надмірного контролю; обирає заняття та партнерів у грі за власним бажанням; намагається прийняти й реалізувати власні елементарні рішення. <i>Гідність.</i> Намагається виконати завдання «як треба», «як вимагає дорослий», «бути хорошою», досягти успіху; пишається своїми досягненнями, привертає до них увагу інших, домагається, щоб їх визнали значущі люди; чутлива до образ, несправедливості, принижень, безцеремонності. <i>Елементи самовладання.</i> Може зачекати бажаного, відкласти його виконання на деякий час; стикаючись із проблемою, намагається конструктивно її розв'язати, утримується від плачу, не залишає виконання завдання на півдорозі; у незнайомій ситуації «бере себе в руки», знаходить предмет інтересу, поводить себе спокійно. <i>Креативність.</i> Виконує найпростіші предметні та художні дії; намагається варіювати їх, вносити елементи новизни, виявляє елементарну самодіяльність; починає вигадувати, фантазувати, придумувати, робити по-своєму

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА В СОЦІУМІ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Активно розвивається спілкування як вид діяльності дитини. Вона продовжує пізнавати дорослих та однолітків, потребує теплого, уважного, люблячого ставлення. Дитина починає розуміти свою причетність до світу людей, спільність із ним, те, що вона одна з багатьох. З'являються й активно розвиваються навички ситуативно-ділового спілкування, головний мотив якого — співпраця з дорослим. Істотно розширюється коло її спілкування: крім рідних та близьких дорослих з'являються незнайомі — у закладі дошкільної освіти, транспорті, магазині, на вулиці. Дитина стає більш самостійною і незалежною від близьких дорослих, у неї розвивається здатність установлювати емоційні та ділові контакти з іншими, пристосовуватися до нових умов життєдіяльності, адекватно сприймати вимоги, оцінювати судження, реагувати на звернення людей. Соціальний розвиток у ранньому віці відбувається в таких напрямках: з одного боку, дитина засвоює елементарні правила поведінки, з іншого — вправляється у реальній взаємодії з ширшим колом людей, ніж сімейне.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Сім'я, родина. Завдяки набутому досвіду дитина виокремлює матір, батька з людського оточення, радіє їм, виявляє свою готовність спільно діяти. Освітній процес спрямовують на розвиток в неї умінь розрізняти речі за приналежністю членам родини (мамина сумка, татове взуття, бабусині окуляри). На прохання дорослих дитина приносить їх, радіє успішним діям, виконує прості моральні правила, які формулюють члени родини або педагог, орієнтується в поняттях «можна», «не можна», «добре», «погано», «молодець». Дитина все частіше вчиняє відповідно до вимог батьків та вихователя, упізнає родичів, поводить з ними привітно. Формується когнітивний та практичний досвід та елемен-

тарна система цінностей. Дитина у спілкуванні з рідними та близькими людьми віддає перевагу комусь із них, по-особливому взаємодіє з кожним, знаходить у цьому приємні та неприємні сторони.

Інші люди. На другому році життя дитина все ще залежна від дорослого. Спілкуючись із рідними, педагогами, іншими знайомими дорослими, вона опановує елементи нормативної поведінки. Дорослий є зразком для наслідування, наставником, партнером, помічником. Завдяки поясненням та вправляння дитина починає ліпше орієнтуватися серед людей, чітко розрізняє «своїх» і «чужих», виявляє готовність спілкуватися з першими і соромиться, ховається від других (особливо надокучливих). Перебуваючи поряд із близьким дорослим, вона, заохочена ним, з цікавістю розглядає незнайомих людей на вулиці, розпізнає їх за ознаками віку («ляля», «баба») та статі («тьотя», «дядя»), емоційно реагує на яскраве вбрання, цікаві для неї дії. За підтримки педагога дитина все частіше зосереджує увагу на різних фахівцях — придивляється до процесу ремонтування будівельниками доріг, дій водія, електрика, телевізійного майстра тощо. Елементарний когнітивний та практичний досвід дає змогу дитині диференціювати правила поведінки з рідними та чужими людьми, з дорослими та однолітками. Дитина починає розуміти, що налагодити контакти з людьми допомагають лагідна усмішка, пестливі слова, подільчивість.

Дитяче товариство. Педагог враховує, що однолітки все більше цікавлять дитину. Він заохочує бажання приглядатися до інших дітей, потім спонукає прагнення гратися поруч (разом з дорослим), зацікавлено розглядати, «обстежувати» іншу дитину, як нову іграшку. Цікавість до дітей зростає зі збільшенням часу спільного перебування з ними в закладі дошкільної освіти, на ігровому майданчику. За уваги вихователя до розвитку емоційного досвіду в дитини виникають перші симпатії — вона намагається гратися з уподобаною дитиною, помічає її відсутність, сумує. Дорослий вчить її порівнювати свої вчинки та вміння з вчинками та вміннями інших, наслідувати їх, будувати міжособистісні стосунки, виявляти товариськість, співчуття, радість від спільних дій.

Об'єднання людей. Педагог розширює уявлення дитини про те, що різні люди об'єднуються за спільними інтересами та прихильністю. З допомогою дорослого вона починає розуміти, що сім'я, група у закладі дошкільної освіти, його працівники утворюють різні об'єднання. Збагачується досвід спілкування дитини з людьми різного віку й статі в сім'ї, на ігровому майданчику, у поліклініці, магазині тощо. Педагог заохочує дізнатися, чому певні люди разом живуть, спільно діють, товаришують, допомагають та підтримують одне одного, прихильно став-

ляться до одних та неприязно до інших, дорожать дружніми відносинами, пишаються результатами доброї спільної справи.

Третій рік життя

Сім'я, родина. Когнітивний, практичний досвід та елементарна система сформованих цінностей уможливають ласкаві й привітні взаємини з батьками, братом, сестрою, дідусем, бабусею; довірливе та прихильне ставлення до них. За підтримки дорослих вона охоче допомагає їм по господарству, намагається брати посильну участь у спільній з ними корисній діяльності: ремонті меблів, іграшок, книжок, виготовленні прикрас. За належної уваги педагога усе більш помітними стають пріоритети в її виборах, емоційно-ціннісному ставленні до різних членів родини. У виховній роботі педагог бере до уваги, що інколи під час спілкування дитини з членами родини виникають конфлікти: вона демонструє їм свою спроможність діяти самостійно, незалежно, відмовляється від надмірної опіки та передчасної допомоги, заявляє про це славнозвісним «Я сама!». Дитина намагається порівнювати себе з рідними дорослими, прагне бути схожою на тата (маму), домагається, щоб вони визнали її досягнення. Під час ігор, занять педагог рахується з тим, що вона особливо чутлива до схваленень, проявів ніжності, заборон і покарань дорослих, емоційно реагує на них. Підтримка і заохочення дорослих спонукають бажання дитина брати посильну участь у спільних справах, як-от оформляти вітальний лист, виготовляти або купувати подарунків, прикрашати житло до свята. Вона затишно почувається в сімейному середовищі, оберігає від посягань свій особистий простір (іграшки, книжки, стілець, ліжко, одяг, посуд тощо).

Інші люди. За належної уваги педагога дитина починає цікавитися багатьма людьми — друзями батьків, які приходили в гості, сусідами, незнайомими людьми у транспорті, магазині, поліклініці. Вона усвідомлює свою статево належність, пильно спостерігає за особливостями поведінки дітей та дорослих своєї та протилежної статі, намагається її наслідувати. Базуючись на своєму досвіді та поясненнях педагога, дитина усвідомлює та намагається дотримуватися різної тактики поведінки під час спілкування зі знайомими та незнайомими людьми — тримається на певній відстані, поводить себе чемно. Її увагу все більше привертають люди різних професій (лікар, продавець, водій), їх діяльність, знаряддя та обладнання, яким вони користуються. Важливу роль у цьому відіграє елементарна система цінностей та переваг, які мотивують поведінку поза межами житла.

Дитяче товариство. Завдяки вихованню дитина орієнтується в елементарних моральних нормах, може підкоритися правилам під

час спільної з однолітками предметно-практичної діяльності. Дорослий опікується тим, щоб вона почала виявляти довіру і прихильність до декого з однолітків, ділитися з ними іграшками та солодощами, адекватно реагувати на їхні прохання та пропозиції. Під час спільних ігор з приємними дитині однолітками за допомоги педагога вона прагне «приміряти» на себе роль дорослого, наслідує висловлювання, інтонацію, дії дорослих. Пояснення та показ вихователя сприяє появі перших ігрових дійств, які поки схожі на гру поруч. Заохочення й підтримка дорослого уможливають об'єднання дітей єдиним ігровим сюжетом, спільними іграшками, ігровими атрибутами та матеріалами. Формується вміння дитини ласкаво звертатися до однолітка, короткими висловлюваннями реагувати на його дії, вислуховувати його (хоча і переважає бажання говорити самій), запитувати про те, що її зацікавило. Збагачений когнітивний та практичний досвід дає дитині змогу усвідомити: думки та почуття інших дітей можуть не збігатися з її власними, навіть суперечити їм. В освітній роботі педагог бере до уваги, що дитині складно визнати їх правомірність — механізм центрації на собі поки ще домінує. Розвивальне середовище спонукає проявляти елементарні форми творчості.

Об'єднання людей. Дорослий привертає увагу дитини до того, що люди час від часу гуртуються, об'єднуються в групи за спільними інтересами, уподобаннями, симпатіями, місцем проживання, професійною необхідністю. Під час прогулянок з дорослим, відвідування закладів соціального призначення вона спостерігає за гуртом людей на зупинках, чергою в магазині та поліклініці, рухом строю школярів. З допомогою дорослого поступово розширюються її уявлення про найближче, дещо віддалене та далеке людське оточення. Дорослий заохочує інтерес дитини до українських казок, символіки (віночок, вишиванка) та творів мистецтва.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати інтерес до людей різної спорідненості, статі, віку, роду занять;
- підтримувати зацікавлене ставлення до дитячого товариства;
- задовольняти зрослою цікавістю до різних об'єднань людей.

Навчальні:

- розширювати уявлення про сім'ю як об'єднання людей, що живуть разом, люблять, турбуються, підтримують, захищають одне одного;

- формувати елементарні уявлення про близьке та далеке людське оточення, різні народи, представники яких відрізняються зовнішнім виглядом, способом життя, культурою, видами діяльності; про українські художні твори для дітей;
- навчати правильних способів налагодження контактів з однолітками та дорослими;
- навчати організовувати спільну гру, ділитися, допомагати.

Виховні:

- плекати прихильне ставлення до всіх членів родини, вдячність та повагу до них;
- підтримувати бажання встановити контакт з однолітками, виявити позитивне ставлення до них;
- виховувати вміння визнавати свої помилки, брати до уваги чесноти та досягнення іншого;
- формувати співчуття до дітей, які залишилися поза дитячим товариством;
- виховувати доброзичливість, вправляти в умінні приємно спілкуватися: вітатися, привітно звертатися, виявляти прихильне ставлення та увагу.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Сім'я, родина.</i> Усвідомлює, що до складу родини входять батько, мати, діти та інші найближчі родичі, які живуть разом; має уявлення про рідних дорослих і може пояснити їх значення для неї; орієнтується в інтересах, способі життя, обов'язках членів своєї родини; знає деяких родичів, які з нею не живуть; усвідомлює, що коли члени родини погано почуваються, їх треба пожаліти, підтримати, допомогти. <i>Інші люди.</i> Орієнтується в найближчому соціальному оточенні, виокремлює приємне — неприємне, корисне — шкідливе; має уявлення про те, що люди відрізняються зовнішністю, віком, статтю, уподобаннями, диференціює рідних, знайомих та незнайомих людей; порівнює між собою представників своєї та протилежної статі, людей різного віку; знає основні правила поведінки зі знайомими та незнайомими людьми; має уявлення про деякі моральні норми; усвідомлює, що не слід вередувати у присутності багатьох людей, голосно кричати. <i>Дитяче товариство.</i> Має уявлення про свою схожість — відмінність з іншими дітьми; розрізняє поняття «добре» і «погано»; знає, що з однолітками слід поводитися приязно, використовувати слова ввічливості, утримуватися від образливих слів, жестів, дій. <i>Об'єднання людей.</i> Знає, що група в дошкільному закладі є об'єднанням дітей одного або різного віку; знає, що живе в Україні

Уміння	<i>Сім'я, родина.</i> Порівнює себе з дорослими членами родини, виявляє готовність допомогти, співчуває, коли хтось із них почувається погано; вивчає реакцію батьків на свої вчинки; відстоює свою незалежність, заявляє батькам: «Я сама!»; не погоджується з негативною думкою про себе, несправедливою оцінкою батьків; під час спільної з батьками діяльності виявляє своє позитивне ставлення до них; ніяковіє, коли діє невправно; піддається на переконання рідного дорослого. <i>Незнайомі люди.</i> Виявляє інтерес до життя та діяльності людей, диференціює їх за ознаками спорідненості, віком, статтю; поводить розкуто в присутності «своїх», стримано — серед «чужих», вибірково ставиться до людей навколо; ініціює контакти з приємними та знайомими дорослими, дітьми; спілкується з незнайомими лише з дозволу батьків, педагога; спостерігає за діями людей різних професій, цікавиться їхніми знаряддями для праці. <i>Дитяче товариство.</i> Проявляє елементарні моральні почуття; ініціює готовність спілкуватися з приємними для неї дітьми; під час спільної з однолітками діяльності ставить їм запитання, вносить пропозиції, починає узгоджувати свої дії з їхніми; виявляє співчуття, прагнення допомогти; може поділитися іграшками. <i>Об'єднання людей.</i> Спостерігає за групами людей, запитує про них у дорослого; радіє зустрічі з дітьми своєї групи, можливості об'єднатися для спільної гри або предметно-практичної діяльності; виокремлює з-поміж інших людей тих, які відрізняються від рідних та знайомих дорослих зовнішністю, вбранням, мовою, манерою поведінки; зацікавлено слухає розповідь дорослого про різні країни, народи, культури; розповідає про місце свого проживання
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Помічає стан дорослих та інших дітей, відповідно на нього реагує: втішає, радіє, заспокоює, жаліє, виявляє готовність допомогти; чутлива до прохань, вимог, порад дорослого, намагається їх виконати. <i>Самостійність.</i> Прагне звільнитися від опіки дорослого, діяти незалежно, впливати на інших, намагається самостійно себе обслуговувати, допомагати в цьому іншим дітям; протягом певного часу спілкується з однолітками без втручання дорослого. <i>Людяність.</i> Привітно вітається, прощається з дорослими та дітьми, чемно звертається до людей навколо з проханням, запитанням, пропозицією. <i>Допитливість.</i> Уважно спостерігає за людьми навколо — їх зовнішністю, поведінкою, діями; порівнює рідних, знайомих, чужих людей, виділяє спільне — відмінне; знаходить нове у знайомих, знайоме у чужих людях; ставить запитання дорослому щодо різних професій, видів праці. <i>Справедливість.</i> Диференціює поняття «правильно — неправильно», адекватно на них реагує; на прохання дорослого або з власної ініціативи ділиться іграшками. <i>Відповідальність.</i> Свідомо ставиться до вимог і норм поведінки, прохань та доручень дорослого, за його підтримки завершує доручену їй справу

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ

«ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Формуються елементарні уявлення дитини про природу Землі, природні явища, рослинний і тваринний світ, життєдіяльність людини у природному довкіллі. Її увага стає більш стійкою, дитина стає спостережливішою, виявляє підвищений пізнавальний інтерес до об'єктів і явищ природи. Вона робить безліч відкриттів, активно пізнає доступне природне довкілля. Мовлення дорослого починає все більше регулювати поведінку дитини. Вона розуміє його інструкцію, може переключитися зі спостереження на іншу діяльність, виконати прохання дорослого. Завдяки зростим фізичним та інтелектуальним можливостям, здатності до самостійності дитина все частіше намагається відстояти своє право діяти незалежно від дорослого («Я сама!»), проявити ініціативу. З огляду на те, що на цей період дитинства припадають дві вікові кризи (одного та трьох років), поведінку дитини часто супроводжують непередбачувані реакції — вона намагається дістатися всього, що її зацікавило у природному довкіллі, дослідити його, активно з ним діяти. При цьому можливості убезпечити себе без допомоги дорослого залишаються вельми обмеженими.

Дитина раннього віку схильна до ритуалізації: вона, наприклад, щоразу вимагає від дорослого послідовно виконувати ті самі дії, пов'язані з доглядом за рослинами і тваринами; просить читати та розповідати про природний світ у тій самій послідовності, а в разі допущення дорослим неточностей наполягає на «правильному» варіанті. Дитина не лише копіює рухи, звуки, дії тварин, а й висловлює своє ставлення до них. Удосконалюється здатність регулювати свою поведінку — дитина може виконувати найпростіші практичні дії у природі, залюбки бере участь у спільній з дорослим праці з догляду за рослинами, тваринами.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Рослинний світ. Дорослий привертає увагу дитини до квітучих рослин, розлогих дерев, спонукає наблизитися до них, обережними рухами торкнутися пелюсток квітки, понюхати її, ніжно провести рукою по зелених листочках. Наслідуючи дорослого, дитина виявляє готовність разом із ним полити рослину, може показати, де стоїть лійка або принести її. Дитина знає назви деяких рослин свого регіону. За нагадування дорослого використовує не лише вказівний жест, а й слово, прагне отримати від нього пояснення про ті рослини, які її зацікавили. Завдяки нагадуванню та вправлянню дитина розрізняє рослини за кольором, розміром, формою; розуміє слова «великий» і «маленький», диференціює за цими ознаками різні дерева й кущі. Вона починає розуміти, що деякі овочі ростуть під землею (картопля, буряк, цибуля, часник); маніпулює овочами і фруктами, кладе їх у кошик (вазу), виймає, обстежує. Під час спільної з дорослим діяльності визначає їхні ознаки на вигляд, дотик, нюх, смак. Педагог бере до уваги: якщо дитина має попередній негативний досвід взаємодії з природними об'єктами (кропива вжалила, троянда вколола), то, пам'ятаючи свої неприємні враження, намагається уникати їх повторення. У процесі виховання та навчання збагачується система знань дитини про рослини найближчого довкілля, розвивається вміння милуватися красою рідного краю, закладається фундамент компетентної поведінки у світі рослин.

Тваринний світ. Під час прогулянки педагог звертає увагу дитини на тварин — птахів, звірів. Протягом декількох хвилин вона зацікавлено спостерігає за ними, охоче відгукується на пропозицію разом їх погодувати, помічає їх виразні рухи (кішка вмивається, пташка купається, цуценя грається, курчата бігають); емоційно на них реагує, дивується раніше небаченому. За підтримки педагога дитина спокійно поводить біля тварин, не кричить, не лякає, не дразнить їх. Після пояснення й показу дорослого не заважає тваринам їсти; починає передбачати ймовірні неприємності від своєї неправильної поведінки з тваринами (собака може гарчати, вкусити; кішка — подряпати; бджола — вжалити), поводить обережніше, без дозволу дорослого не підходить до них. Разом із дорослим дитина обережно роздивляється той природний об'єкт, що завдав їй шкоди (налякав чужий собака, подряпала кішка, ужалила оса). Збагачений пізнавальний та практичний досвід активізує здатність реагувати не лише на те, що вона бачить, а й на уявний образ: вміння пригадувати

й називати раніше побачену тварину, бажання розповісти про неї дорослому. Після того, як педагог показав та назвав, вказує на відому тварину, скорочено її називає, звуконаслідує її («гав», «няв», «ко-ко»). Під впливом виховання розвивається здатність цінувати тварин, опікуватися ними.

Явища природи. Із допомогою дорослого дитина поступово оволодіває умінням спостерігати за станом погоди та явищами природи. За сприяння педагога вона зацікавлено спостерігає, як небо вкривають хмари, ховаючи сонечко, змінюється сила вітру, з'являється веселка. За вказівкою дорослого починає прислухатися до звуків за вікном (гуде вітер, гуркотить грім, стукають краплі дощу), звуконаслідує їх. Завдяки поясненням дорослого дитина встановлює елементарні причинно-наслідкові зв'язки, за його допомоги добирає одяг і взуття відповідно до погоди.

Природні об'єкти. Педагог розвиває інтерес дитини до води, ґрунту, піску, глини, камінців. Пояснює та показує, як можна використовувати воду — пити, поливати рослини. Дорослий стимулює елементарні дослідницькі дії дитини під час ігор із водою, піском, камінцями, листям, плодами, насінням, крупами. Заохочення та підтримка педагога спонукають інтерес виливати, переливати, наливати воду в посуд, грати з піском і камінцями; використовувати найпростіше знаряддя: совок, лопатку, грабельки, відерце, лійки.

Життєдіяльність людини. Завдяки своїм спостереженням та розповідям дорослого дитина починає усвідомлювати, що люди вирощують різні рослини, утримують свійських тварин (курей, корову, свиню), будують своє житло, використовують для своїх потреб воду, ґрунт, пісок, каміння. Доступні пояснення педагога розширюють уявлення маляка про взаємозв'язок людини та природи.

Третій рік життя

Рослинний світ. Педагог допомагає дитині розрізняти дерева й траву, овочі й фрукти; впізнавати окремі знайомі рослини за величиною, формою, кольором, смаком і запахом. Розширюється когнітивний та практичний досвід. Дворічна дитина називає деякі рослини свого регіону; дивується, побачивши незнайомі рослини, запитує про них дорослого, виконує окремі доручення з догляду за рослинами: суху — полити, запорошену — витерти. Радіє, надаючи разом із дорослим допомогу рослинам. Педагог підтримує бажання дитини скуштувати відомі їй фрукти й овочі, бере до уваги харчові смаки, розуміє, коли дитина надає перевагу певним продуктам, відмовляється від тих, що не подобаються. Дорослий виховує здатність стримувати своє бажання зірвати квітку, привласнити її.

Тваринний світ. Педагог розширює враження дитини контактами зі свійськими тваринами, елементарним їх дослідженням. Дорослий пояснює, як відрізнити тварин від рослин, розуміти, що вони живі, потребують догляду й турботи. Набутий досвід дає дитині змогу орієнтуватися в характерних ознаках, будові тіла, умовах життя свійських тварин — курей, качок, корови тощо. Педагог звертає увагу дитини на різні прояви тварин, окремі частини їхнього тіла, виразні рухи, комічне в поведінці (собака танцює на двох лапах, кішка намагається спіймати метелика). За підтримки дорослого дитина намагається імітувати виразні рухи деяких тварин (кішки, собаки, корови, коня), прагне правильно назвати різних тварин; розрізняє дорослих тварин та їх дитинчат; розуміє їхні дії (п'є, бігає, стоїть, грається, кричить тощо) в реальному житті та на ілюстраціях. За належної уваги педагога дитина хоче допомагати годувати тварин; варіює свою поведінку відповідно до їхньої поведінки та настрою; обережно поводить з тими, які залишили по собі неприємну згадку. Формується елементарна система цінностей — дитина вирізняє тварин, які подобаються, не подобаються, лякають, викликають інтерес.

Явища природи. Завдяки дорослому в дитини формуються елементарні уявлення про різні явища природи — дощ, вітер, веселку, сніг, грозу, хуртовину, град; про основні властивості піску (сухий сиплется, з вологого можна ліпити) і води (тече, летиться, у ній купаються, нею вмиваються, її п'ють, вона буває різної температури). Зрослі можливості та підтримка дорослого формують уміння розрізнити пори року, знання їх назви та окремих ознак. Дитина розуміє елементарні причинно-наслідкові зв'язки між явищами природи, поведінкою та діяльністю людей. Педагог допомагає дитині помітити зміни у природі в різні пори року, забезпечує відчуття захищеності під час негоди. За допомогою дорослого та самостійно дитина помічає у природі незвичне, нове, незнайоме; виявляє до нього інтерес; охоче слухає короткі пояснення. Педагог розвиває в дитини елементарні уміння поводитися адекватно за різної погоди, добирати відповідний одяг, взуття, використовувати парасольку.

Природні об'єкти. Освітній процес спрямовують на розвиток у дитини вміння орієнтуватися в основних властивостях об'єктів природи, знань, як використовувати воду в побуті. Оскільки предметні дії дитини стають вправнішими, вона за допомоги дорослого застосовує предмети та основні знаряддя за призначенням (міцно тримає ліжку з водою, подає її дорослому, сама пробує поливати рослини; використовує дитячий совок та лопатку тощо). Педагог заохочує дитину визначати властивості об'єктів природи, самостійно обстежувати їх — зосереджуватися, при-

слухатися, придивлятися, обмацувати, натискати, погладжувати, нюхати, куштувати на смак. Збагачується практичний досвід дитини, вона може компетентно поводитися в найближчому природному довкіллі.

Життєдіяльність людини. З допомогою дорослого дитина починає встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки між явищами природи, поведінкою та діяльністю людей; розуміти позитивний і негативний вплив людини на природу, знаходить підтвердження цьому під час спостереження та роз'яснень дорослого. Пояснення педагога та спостереження за діяльністю та поведінкою людей в природному довкіллі розширює уявлення дитини про правильну та неправильну поведінку.

Всесвіт. Завдяки показу та поясненням дорослого дитина починає помічати, що небо є різним залежно від погоди, пори року, часу доби. Під час прогулянок разом із дорослим вона роздивляється на темному небі Місяць та зорі, розпитує про них, радіє отриманим враженням.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати інтерес до природи: явищ природи та станів погоди, рослин, тварин та інших об'єктів природи (води, ґрунту, каміння, піску, глини), життєдіяльності людини;
- розвивати спостережливість, стимулювати та підтримувати намагання самостійно спостерігати за відомими рослинами і тваринами, станом погоди та явищами природи;
- сприяти поступовому ускладненню уявлень про природний світ, закладати основи екологічної культури.

Навчальні:

- формувати уявлення про яскраві зовнішні ознаки рослин (дерев, кущів, овочів, фруктів), тварин (комах, риб, птахів, звірів) із найближчого довкілля;
- навчати розрізняти рослини за кольором, величиною, формою, поверхнею, запахом, смаком; тварин — за особливостями будови тіла та виразними діями і рухами; відрізняти дитинчат від дорослих тварин;
- навчати самостійно спостерігати, експериментувати з природними об'єктами — водою, піском, снігом, камінцями, глиною;
- вправляти в контактному обстеженні компонентів природи, щоб отримати інформацію про їхні зовнішні ознаки, якості та властивості;

- сприяти накопиченню вражень про яскраві ознаки сезонних змін у природному довкіллі та контрастних станів погоди;
- формувати вміння встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки, враховуючи особистий чуттєвий досвід.

Виховні:

- виховувати інтерес і позитивне ставлення до виконання елементарних трудових дій з догляду за рослинами і тваринами;
- створювати умови для формування спокійного й вираженого ставлення до рослин, розуміння стану тварин — голодна, сита, здорова, хвора;
- заохочувати допитливість і підтримувати здатність відчувати красиве у природному довкіллі;
- сприяти накопиченню естетичних, позитивних емоційних вражень про природне довкілля;
- під час спільної з дорослим діяльності формувати прагнення дотримуватися правил безпечної поведінки з рослинами й тваринами;
- сприяти проявам самостійності під час елементарних трудових дій з догляду за рослинами й тваринами.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Рослинний світ.</i> Розрізняє дерева, кущі, траву; диференціює овочі (картоплю, моркву, буряк, капусту, цибулю), фрукти (яблуко, грушу, сливу), ягоди (суницю, чорницю, смородину); упізнає знайомі рослини свого регіону, деякі з них називає; розрізняє частини рослин (стовбур, листя, квіти); пов'язує стан рослин із доглядом за ними, розуміє необхідність систематичної турботи про них; знає основні правила безпечної взаємодії з рослинами (зберігати цілісність рослини, вживати достиглі плоди, мити їх перед вживанням). <i>Тваринний світ.</i> Знає, що тварини — живі істоти, які потребують догляду людини; може назвати деяких представників тваринного світу (черв'як, метелик, жук, муха, комар, рибка, жабка, їжак, білка, голуб, ворона, горобець, хом'як); вирізняє свійських (кішку, собаку, козу, корову, коня, свиню, півня, курку); може назвати частини тіла тварин (голова, тулуб, лапи, хвіст, крила, дзьоб); розуміє й коментує дії тварин (п'є, бігає, стоїть, грається, кричить); має уявлення про умови життя деяких тварин (нора, дупло, гніздо), спосіб живлення, влаштування житла, способи їх захисту від небезпеки; розуміє залежність між зовнішнім виглядом, особливостями живлення, пересуванням тварин та середовищем їхнього існування; розуміє залежність життя тварин від інших об'єктів природи,

	сезонних змін, діяльності людей; відрізняє живу тварину від іграшкової; знає, що годувати тварин можна лише у присутності дорослого й разом з ним; знає, що гратися і брати на руки можна лише іграшкову тварину. <i>Явища природи.</i> Розрізняє хорошу й погану погоду; може назвати деякі її ознаки (сонце світить, дощ іде); диференціює звуки за вікном (вітер гуде, грім гуркотить, краплі дощу стукають), встановлює елементарні причинно-наслідкові зв'язки (пішов дощик — треба взяти парасольку, взути гумові чоботи; після ночі настане ранок, після зими — весна); з допомогою дорослого розрізняє деякі стихійні лиха (повінь, посуху). <i>Природні об'єкти.</i> Має уявлення про основні властивості об'єктів природи (вода тепла — холодна, летиться — крапає, у ній купаються, нею вмиваються, її п'ють, вона буває чистою й брудною; пісок сухий — мокрий, теплий — холодний, сиплеться — ліпиться; ґрунт твердий — м'який, сухий — мокрий; каміння тверде, сухе — мокре, тепле — холодне; сніг холодний, тане в руці). <i>Життєдіяльність людини.</i> Усвідомлює, що люди живуть, навчаються, працюють, відпочивають; починає розуміти, що є зв'язок між природними умовами проживання людини та її діяльністю: має уявлення про те, що діяльність людей впливає на довкілля позитивно (вирощують хліб, тварин) і негативно (захарашують відходами, забруднюють воду). <i>Всесвіт.</i> Має уявлення, що небо має різний вигляд у різні пори року (взимку, навесні, влітку, восени), за різної погоди (сонячної, вітряної, дощової), у різний час доби (зранку, вдень, увечері, вночі); знає, що Сонце гріє, яскраво світить, сходить, заходить; розрізняє Місяць і зорі на темному небі
Уміння	<i>Рослинний світ.</i> Обережно в присутності дорослого обстежує доступні рослини; визначає характерні зовнішні ознаки та основні властивості дерев, кімнатних, декоративних і дикорослих рослин, контрастних за кольором, формою, розміром, поверхнею листя, стовбура; радіє яскравим змінам у життєдіяльності рослин (цвітінню); лагідно звертається до рослин, під наглядом дорослого самостійно поливає кімнатні рослини, охоче доглядає за ними разом із дорослим; без дозволу дорослих не торкається незнайомих рослин; співчуває рослині, яка страждає. <i>Тваринний світ.</i> Звуконаслідує тварин та імітує їхні виразні рухи; під наглядом дорослого самостійно годує та напуває пташок, кішку, собаку; без дозволу дорослих не торкається незнайомих тварин; спокійно поводить поруч із тваринами, лагідно звертається до них; радіє, побачивши здорову, веселу тварину; співчуває та робить спроби допомогти тварині, яка страждає. <i>Явища природи.</i> Помічає зміни у природі, пов'язані зі змінами пір року, й розповідає про них дорослому (взимку холодно, йде сніг; навесні течуть струмки, тане сніг, з'являється перша зелень; влітку спекотно, все квітує; восени жовтіє листя, йдуть дощі); ініціює бажання спостерігати

	за змінами погоди, виражає свої враження словами; наслідує звуки за вікном (вітер виє, грім гримить, дощ капає); емоційно реагує на сонце, що сходить і заходить, ховається за хмари; зацікавлено спостерігає за зливою, хуртовиною, громовицею, прагне пояснень дорослого. <i>Природні об'єкти.</i> Охоче грається водою (переливає, поливає), радіє своїм враженням, розповідає про відпочинок біля моря, річки, озера; на дитячому майданчику до півгодини грає в пісочниці, демонструє дорослому вміння пересипати сухий пісок, а з вологого викладати різні об'ємні фігури; разом із дорослим буде з вологого піску башти, замок; використовує для створення споруд камінці різної величини, форми, кольору; використовує для виготовлення разом із дорослим творчих виробів, прикрашає різні природні об'єкти: мушлі, пир'я, плоди та насіння рослин. <i>Життєдіяльність людини.</i> Разом із дорослим прибирає за собою сміття під час відпочинку, вказує на залишене іншими, емоційно реагує на це; за допомоги дорослого та самостійно викидає сміття в контейнер, розрізняє харчові та нехарчові відходи. <i>Всесвіт.</i> Разом із дорослим спостерігає за небом під час прогулянки; радіє Сонцю, що сходить і заходить, емоційно реагує на Місяць і зорі, які бачить на темному небі; просить дорослого розповісти про них, прочитати вірш
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> виявляє інтерес до всього яскравого у природі (квітів, квітучих дерев, різноколірних пташок та тварин, веселки); радіє новим об'єктам природи, виражає своє захоплення, здивування, бажання дізнатися про них більше; чутлива до пояснень дорослого; чуйна до тих, хто страждає. <i>Самостійність.</i> спостерігає протягом певного часу за пташкою, свійською (кішкою, собакою) або дикою (білкою) твариною в найближчому довір'ї (дворі, парку), рибками в акваріумі; ініціює бажання їх погодувати; без допомоги дорослого порятується з піском (снігом); використовує совочок, на власний розсуд обирає формочки. <i>Допитливість.</i> Активно цікавиться знайомими і незнайомими об'єктами природи, уважно їх розглядає, придивляється до них, наближається, порівнює між собою, аналізує; доступні природні матеріали обмацує, розглядає, виконує з ними певні дії, використовує у своїх іграх; придивляється до дій дорослого, які пов'язані з доглядом за рослинами і тваринами, уважно ставиться до процесу й результату спільних із дорослим дій; ставить багато запитань, очікує чітких відповідей. <i>Самовладання.</i> Утримується від плачу, коли не може впоратися з певними практичними діями у природі; здатна зачекати певний час із поливанням або годуванням, якщо про це просить дорослий; може проявити терплячість у разі потрапляння в незручну ситуацію у природному довір'ї. <i>Відповідальність.</i> Намагається дотримуватися основних правил безпечної поведінки у природі, підпорядковувати свої дії вимогам дорослого; ініціює готовність допомогти рослинам і тваринам, які цього потребують

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ»

ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина уважно спостерігає за діями людей з різними речами та предметами, звертає увагу на емоції, які при цьому виявляють дорослі. Вона відкриває для себе безпосередній зв'язок між речами й дорослими: дорослий їх створює і споживає; одні викликають у нього радість, інші — смуток. Дитина знаходить і роздивляється саме ті предмети та речі, на які вказують інші люди. Вона показує дорослому, що привернуло її увагу, починає маніпулювати цими предметами. Зароджується здатність керуватися у своїй поведінці вказівками дорослого (може зупинитися перед раніше забороненим, заперечно хитати головою, говорити «Не можна!»). Дитина з допомогою дорослого відкриває для себе функціональне та культурне призначення рукотворних предметів і речей. Вона знає: щоб їсти, слід брати ложку, а щоб одягатися на прогулянку — свої речі. Уже до початку дії дитина починає уявляти бажаний результат (формуються елементарні форми цілепокладання). Протягом раннього дитинства збагачуються уявлення дитини про рукотворний світ, речі, предмети, споруди, що розміщені не лише в найближчому, а й більш віддаленому просторі.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Предмети побуту і вжитку. Дорослий усвідомлює, що дитині вже недостатньо лише роздивлятися предмети побуту та вжитку, вона намагається використати за призначенням відомі, експериментує з незнайомими, цікавиться їхніми властивостями. Порівнюючи їх, вона приміряє, пробує, робить помилки, виправляє їх, із допомогою дорослого досягає бажаних результатів. Дорослий опікується розширенням

сфери її інтересів, заохочує досліджувати маловідомі та невідомі предмети в кухні, ванній кімнаті, передпокої. Все це сприяє тому, що в дитини скорочуються примірювальні дії, візуальне сприймання й оцінка взаємозв'язків між предметами. Дорослий бере до уваги, що слова-назви допомагають дитині розрізнити властивості предметів із найближчого довкілля.

Предметний світ за межами житла. Під час прогулянки дорослий спонукає дитину спостерігати за транспортом, будівництвом, використовувати найпростіші знаряддя (лопатку, совок, граблі) для ігор з піском. Разом з дорослим або за його підтримки дитина катається на гойдалці, досліджує доступні для неї предмети (припаркований автомобіль, атракціони на дитячому майданчику, лавка у дворі, обладнання спортивного майданчика). Вона обмацує їх рукою, придивляється до частин, визначає їх фактуру та вагу. Пояснення дорослого та вправлення сприяють формуванню уміння правильно називати деякі відомі предмети, ставити прості запитання про невідоме, переносити знання про властивості та призначення деяких предметів у ігрову діяльність.

Предметно-практична діяльність. Шляхом елементарного практичного експериментування та з допомогою дорослого дитина відкриває нові засоби досягнення бажаного — дістає один предмет за допомогою іншого, варіює способи розв'язання нескладної практичної задачі, застосовує один предмет замість іншого, використовує дидактичні іграшки та матеріали. Виконуючи за підтримки дорослого дії з побутовими предметами (стільцями, кріслом, подушками різної величини), дитина відкриває для себе нові способи пересування — скочування, перекочування, ковзання. Дорослий пояснює призначення невідомого предмета, показує спосіб використання за призначенням відомих речей, предметів, іграшок. Він активізує наслідувальні дії дитини — заохочує бажання скористатися дитячим чайником, уявляючи, що поливає квіти; протягти візочок, «погодувати» ляльку. Дорослий сприяє формуванню співвідносних (складає, нанизує кільця, закриває скриньку, складає кубики) та знаряддєвих дій (ложкою їсть, із чашки п'є, олівцем малює). Він враховує, що дитина тяжіє використовувати під час діяльності предмети різної величини, кольору, призначення, виготовлені з різних матеріалів; надає їй можливість маніпулювати різними предметами, ставити запитання, які починаються словами «що», «навіщо», «де». Навчає групувати предмети за величиною, формою, кольором; співвідносити вкладки різної форми з аналогічними отворами; використовувати слова-назви зовнішніх ознак; сприяє розвитку й поглибленню сприймання нею кольо-

рів, форм, величини різних предметів. Дорослий розуміє, що слово-назва фіксує сенсорний еталон, закріплює його в пам'яті дитини, відтак вона застосовує його більш усвідомлено й точно. Завдяки цьому розширюється когнітивний та практичний досвід.

Третій рік життя

Предмети побуту і вжитку. Тісна взаємодія та спілкування дитини з близькими дорослими формують систему елементарних знань про предмети побуту та вжитку. Дитина добре орієнтується в основних предметах свого житлового приміщення (посуд, одяг, іграшки, меблі, деякі гігієнічні засоби тощо), знає їхні назви й призначення, використовує слова для позначення знайомих предметів побуту та вжитку, виражає своє ставлення до них. Діючи разом із дорослим, дитина освоює приналежність предметів побуту та вжитку до категорій «моє — не моє», «своє — чуже». За підтримки та допомоги дорослого правильно розставляє на столі свій посуд і посуд дорослих; кладе на місце свої речі, одяг, іграшки, легко розрізняє одяг і взуття рідних і близьких людей, коли в гості приходять знайомі.

Предметний світ за межами житла. Під час спостереження за предметним довкіллям за межами житла дорослий навчає дитину диференціювати своє й чуже, впізнавати і показувати свій будинок, розповідати, що разом із батьками їздила автомобілем, показувати гараж, де він стоїть. За належної уваги рідних і близьких людей дитина починає розрізняти легкові автомобілі та вантажівки, перепитує, уточнює інформацію про призначення кожного автомобіля. Вихователь використовує інтерес дітей, особливо хлопчиків, до спеціалізованих автомобілей — машини швидкої допомоги, пожежної машини, поліцейської, сміттєзбиральної та «важкого» транспорту — підйомного крану, трактору. Він розповідає про літаки, які дитина бачить у небі, потяги, вагони метро, звуки яких чує; пропонує поспостерігати за ними на відстані; привертає увагу до незрозумілого їй — ремонтних робіт, спорудження нового будинку тощо. З допомогою дорослого дитина починає засвоювати деякі правила безпечної поведінки у предметному довкіллі за межами свого житла, розуміти потенційну небезпеку й необхідність перебувати в незнайомому предметному довкіллі разом з дорослим, тримаючи його за руку.

Предметно-практична діяльність. Завдяки вихованню й навчанню дитина розрізняє основні кольори, форму, величину, фактуру предметів (м'який — твердий), зіставляє частини й ціле, їх розміщення у просторі; діє впевненіше. Педагог підтримує прагнення дитини самостійно

зібрати пірамідку з кольорових кілець, накрити коробку кришкою або вкласти в неї невеликі предмети, побудувати з кубиків доріжку чи башту. Під час предметно-практичної діяльності разом із дорослим дитина використовує різні засоби, щоб досягнути бажане, іноді може передбачити майбутній результат, емоційно реагує на свої досягнення, очікує схвалення. Вихователь опікується, щоб у дитини формувалися елементарні уявлення про практичну діяльність людей — вони їдять, одягаються, доглядають за малюками та літніми людьми, прибирають квартиру, готують їжу, використовують пральну машину, газову або електричну плиту, працюють на комп'ютері, дивляться телевизор, читають книжки й газети. Разом із дорослим дитина спостерігає, як використовують різні предмети вжитку й побуту — одяг, посуд, меблі, знаряддя, інструменти, прилади. Дитина наслідує деякі дії, продукує запитання про них. За підтримки педагога порівнює предмети за кольором, величиною, формою, знаходить ті, що підходять одне одному, складає ціле з частин. Дорослий турбується про те, щоб дитина не лише знала призначення відомих предметів, а й використовувала їх по-іншому, виявляла кмітливість та самодіяльність, вдосконалювала співвідносні (складання, нанизування, закривання, будування з кубиків) та знаряддєві дії (лялькою грає, молоточком стукає, ножиці дає дорослому, щоб розрізати папір чи тканину тощо). У полі зору вихователя — інтегрування предметно-маніпулятивної діяльності з мовленнєвим розвитком дитини.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- стимулювати розвиток орієнтувальних дій у найближчому предметному довкіллі;
- сприяти розвитку предметно-маніпулятивної діяльності;
- розвивати співвідносні та знаряддєві дії;
- спонукати самостійно виконувати дії зі знайомими та безпечними предметами, речами, матеріалами.

Навчальні:

- розширювати і збагачувати уявлення про різноманітні предмети побуту та вжитку, їх призначення та предметний світ за межами житла;
- удосконалювати вміння використовувати знайомі предмети, речі, матеріали, найпростіші знаряддя за призначенням;
- навчати правильно застосовувати співвідносні та знаряддєві дії з предметами;

- сприяти засвоєнню постійного призначення предмета, розумінню відповідності/невідповідності певної дії його призначенню;
- навчати заміщувати одні предмети іншими; користуватися предметами побуту поліфункціонального призначення, іграшками;
- формувати наслідувальні дії;
- спонукати віднаходити різні варіанти використання того самого предмета;
- прищеплювати елементарні навички дотримання правил безпечної поведінки у предметному просторі житла та за його межами.

Виховні:

- формувати позитивне ставлення до маніпулятивно-предметної діяльності, відчуття задоволення від її процесу та результатів;
- заохочувати бажання опанувати нові дії з предметами;
- виховувати бережливе ставлення до предметів та речей, створених людьми;
- схвалювати намагання виявити ініціативу, використати знайомі предмети по-іншому.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Предмети побуту і вжитку.</i> Має уявлення про основні предмети побуту та вжитку, називає деякі з них; розуміє призначення посуду, одягу, меблів, деяких знарядь, пральної машини, газової (електричної) плити, праски, комп'ютера, телевізора, приймача; має уявлення, як діяти з ними; знає, де зберігається посуд, одяг, засоби особистої гігієни; орієнтується в елементарних правилах безпечної поведінки в житловому приміщенні; знає, що без дозволу батьків не слід брати в руки ліки, сірники, хімічні речовини. <i>Предметний світ за межами житла.</i> Відрізняє предметний простір своєї домівки та предметний світ за межами житла; може назвати декілька компонентів віддаленого предметного довкілля (автомобіль, трамвай, тролейбус, метро, будинок, лавка, ліхтар, гоїдалка, літак); орієнтується в їх призначенні та діях з ними; знає основні правила безпечної поведінки за межами житлового приміщення; розуміє, що без дорослого не можна виходити на проїжджу частину вулиці, перебувати на будівельному майданчику та у місцях проведення ремонтних робіт. <i>Предметно-практична діяльність.</i> Знає, як і для чого використовувати іграшки, основні предмети побуту та вжитку; має уявлення про діяльність людей (вони працюють, відпочивають, готують їжу, прибирають, доглядають за дітьми та літніми людьми, використовують у побуті та на роботі різні прилади, знаряддя, інструменти)

Уміння	<i>Предмети побуту і вжитку.</i> Використовує за призначенням основні предмети побуту та вжитку; сміється, якщо хтось робить це неправильно; уточнює, для чого одяг, взуття, головні убори; кладе на місце посуд та особисті речі, ставить взуття; без нагадування дорослого прибирає за собою іграшки, упорядковує місце гри; намагається дотримуватися правил безпечної поведінки в житловому приміщенні. <i>Предметний світ за межами житла.</i> Добре орієнтується у прилеглому до житла предметному довкіллі; може показати свій будинок, місцезнаходження найближчого дитячого майданчика, магазину, аптеки; намагається дотримуватися правил безпечної поведінки на вулиці, переходячи через дорогу, тримає дорослого за руку; за будівельними та ремонтними роботами спостерігає разом з дорослим на відстані. <i>Предметно-практична діяльність.</i> Ураховує властивості знайомих предметів; заміщує одні предмети іншими; володіє співвідносними (встановлює просторові відношення між кількома предметами, складає пірамідку, закриває кришкою коробку, маніпулює збірно-розбірними іграшками) та знаряддевими діями (використовує відерце, совок, лопатку, грабельки, форми для піску тощо); варіює способи виконання дій, досліджує властивості незнайомих предметів; використовує засвоєний спосіб дії у новій ситуації; будує з кубиків доріжку, паркан, башту; збирає мотрійку, правильно нанизує кільця пірамідки
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Відчуває свою причетність до всього, що відбувається навкруги неї; чутлива до вражень від дій з предметами побуту та вжитку, ознайомлення з широким предметним довкіллям; бережливо ставиться до предметів, іграшок, речей; виявляє готовність допомогти дорослому ремонтувати іграшки, книжки, меблі. <i>Самостійність.</i> Самостійно чи з незначною допомогою дорослого їсть, п'є, одягається, роздягається; кладе свої речі на місце; упродовж певного часу з цікавістю займається предметною діяльністю — будує з кубиків, конструює з будівельного матеріалу; прибирає іграшки; за дорученням дорослого ставить на стіл тарілки, чашки, кладе ложки та виделки. <i>Допитливість.</i> Виявляє високу зацікавленість новими компонентами предметного довкілля житлового приміщення та за його межами; ставить дорослому багато запитань про невідоме та незрозуміле; порівнює знайоме з незнайомим, досліджує, радіє своїм відкриттям. <i>Самовладання.</i> Може утриматися від бажання без дозволу дорослого взяти в руки ліки, пральний порошок, незнайомі предмети та речовини, важкі та гострі інструменти; піти на територію будівельного майданчика або місце ремонтних робіт; виявляє терпіння, коли дорослий просить зачекати на нього; звертається до дорослого по допомогу. <i>Відповідальність.</i> Діє з наміром; прагне досягти успіху, докладає для цього зусиль; починає розуміти, що за своє рішення необхідно відповідати перед дорослими; може оцінити свої дії як правильні — неправильні. <i>Креативність.</i> Наслідуючи дії дорослого, намагається внести в них елементи самодіяльності; виявляє інтерес до дій з новими предметами; віддає перевагу заняттям з новими, незнайомими предметами та речами, досліджує їх; ініціює застосування знайомих предметів і речей по-іншому; емоційно реагує на незвичне, смішне, дивне

СВІТ МИСТЕЦТВА

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Зрслі можливості сенсорно-перцептивного пізнання світу, здатність самостійно пересуватися у просторі й досліджувати його, набуті враження та досвід їх емоційно виражати, первинний досвід випробування художніх матеріалів створюють потенціал становлення художньої діяльності. Світ краси відкривається дитині через органи чуття. Полімодальне сприймання передбачає застосування всіх аналізаторів у формуванні образу предмета. Дитина починає виокремлювати одну, найсуттєвішу властивість, за якою ідентифікує предмет і використовує його за призначенням.

Розвиток мисленнєвих процесів уможлиблює групування однакових предметів за кольором та формою. Навички порівнювати, аналізувати, класифікувати, запам'ятовувати, узагальнювати сенсорні сигнали дозволяють дитині додати до образу предмета нову інформацію. Внаслідок цього уявлення про нього повніше відображає реальний предмет.

Провідними інструментами сприймання стають рука й пальці. Розвиток дрібних рухів пальців, робота з неструктурованими матеріалами та різними інструментами стимулює розвиток мовлення. Дитина разом із дорослим навчається давати назву своїм сенсорним дослідям.

Поступово починає домінувати зорове сприймання. Дитина цілеспрямовано використовує зір, щоб розглядати предмет. Гострота сприймання залежить від мотивації, зацікавленості, допитливості дитини.

Цей період становлення та розвитку образотворчої діяльності дитини визначають як дозображальний. Вона продовжує досліджувати художні матеріали, виявляє зацікавленість процесом нанесення штрихів та плям. Особливістю художньої діяльності є синкретичність та імпровізаційність, об'єднання засобів різних мистецтв (колірна пляма, штрих, риска, лінія, слово, ритмічні рухи, звуконаслідування, мелодія). У продуктах художньої імпровізації «ховається» образ, ще не визначений дитиною. «Знайти» його допомагає дорослий, який бачить у ще незграбних зображальних рухах, графічних кривулях, барвистих плямах зародження образу.

Малювання й ліплення, ігрове будівництво та дослідницькі ігри з папером стають більш визначеними як способи створення зображення,

види зображальної діяльності, мотивованими й продуктивними. Специфіку художньо-естетичного розвитку визначають: зростаюча пізнавальна активність дитини у сприйманні світу та емоційне «відкриття» його дивовижності; сприйнятливості до музики, художнього слова, творів живопису, скульптури, книжкової ілюстрації, театрального мистецтва; потреба у самовираженні.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Художньо-естетичний розвиток. Виховуючи дитину, батьки й педагоги орієнтуються на вищий за попередній віковий період ступінь емоційного розвитку, сенсорно-перцептивних дій, здатності створювати зображення. Дорослі беруть до уваги, що в дитини починає домінувати зорове сприймання, стає досконалішою координація рухів пальців рук і очей. Їй доступні елементарні дії з групування предметів за кольором та формою. Вона може називати свої сенсорні дії, предмети, матеріали та їхні ознаки. Організуючи життєдіяльність дитини, дорослі враховують її зростаючу активність у дослідженні матеріалів.

Батькам і педагогам важливо розуміти, що будь-який матеріал може стати художнім, якщо його використати для чуттєвого (естетичного) задоволення дитини, емоційного відгуку. Дитина здатна активніше користуватися елементами поліхудожнього, сенсорно-збагаченого середовища для самостійних дослідницьких вправ та ініціювати спільні дії з дорослим.

Образотворча діяльність. Організуючи життя дитини у закладі дошкільної освіти та в родині, педагог розуміє, що зростає вмільість рук, інтерес до зображальних дій дорослого і прагнення наслідувати, зацікавленість зображувальними матеріалами і бажання спробувати діяти з ними сприяють розгортанню художньої практики — малювання, ліплення, ігрового будівництва. Важливо брати до уваги, що дитина потребує як прикладу для наслідування, так і можливості самостійно маніпулювати зображувальними матеріалами. У малюванні дитина може виконувати своєрідні «стрибки на папері», завдяки чому удосконалюється зорово-рухова координація, відчуття форми, кольору, простору. У спільній діяльності дитина може наслідувати дії дорослого, адекватно реагувати на його вимоги й пояснення, розуміти інструкцію і намагатися її дотримуватися. Вона здатна отримувати враження не лише від практичних дій із предметами, а й від зорово-

го, слухового, тактильного зосередження на них. З мимовільного маніпулювання фломастером, олівцем виникає перше графічне зображення. Якщо раніше дитина у вже намальованій карлючці впізнавала схожість із предметом, то тепер вона здатна малювати те, що запропонував дорослий, креслити в межах аркуша вертикальні та горизонтальні прямі лінії.

Дитина емоційно реагує на дії дорослого з пластичним матеріалом, спостерігає появу зліпка, радіє, коли впізнає створений образ. У самостійній роботі з пластичними матеріалами дитина може розминати обома руками, розплющувати долонями та пальчиками шматочки, вдавлювати пальцем. Вона навчається давати назву своєму зліпку, ліпити «за замовленням» дорослого. Спостерігаючи дії дорослого та захочена ним, дитина може активно включитися в ігрове будівництво, наслідувати та свідомо маніпулювати матеріалом, наполягати на власному внеску.

Художньо-естетичне самовираження. Якщо дорослий підтримує, позитивно схвалює художні спроби та зародження власного «Я» дитини, вона здатна помічати свої «художні сліди», заявляти про свою індивідуальність. Вона може наслідувати дії, які побачила мимовільно, й починає усвідомлювати власні зображальні можливості. Дитина радіє та дивується результатам свого «графічного безладдя»: рискам, карлучкам, крапкам, а наприкінці другого року життя — прямим лініям; намагається повторити вдалі спроби. Вона починає сама ініціювати зображальну діяльність і очікує оцінки дорослих.

Третій рік життя

Художньо-естетичний розвиток. Виховуючи дитину, батьки й педагоги усвідомлюють, як важливо збагачувати її сенсорні відчуття, перші емоційні враження від світу та мистецтва. Організуючи життєдіяльність дитини, вони враховують її зрілі можливості пізнавати, осмислювати та емоційно реагувати на визначені відмінності у характеристиках предметів, природних об'єктів та явищ. Естетичне світосприймання дитини обумовлене її сенсорно-перцептивним досвідом. Збільшується простір рухово-споглядальної та дослідницької активності, розвивається мислення та мовлення, пам'ять і увага, зростає потреба дієво спілкуватися з дорослим та візуалізувати враження, створювати зображення, емоційно ставитися до мистецтва. Дорослі беруть до уваги, що естетичні емоції (хвилювання, подив, захват) виникають у дитини під час того, як вона досліджує предмети, об'єкти та явища

природи (як реакція на колір, форму, об'єм, аромат), розглядає твори мистецтва, спостерігає образотворчі дії дорослого, розпізнає власні художні «сліди», а також щось досліджує. Дитина здатна утворювати емоційний образ, що засвідчує започаткування образної пам'яті. Здатність концентрувати увагу, полімодальне сприймання, емоційне проживання, милування, оживлення, наслідування споріднюють світосприймання дитини зі світосприйманням художника. Вона може оволодівати новим способом предметної діяльності — мистецьким. До кінця третього року життя в дитині утворюються передумови складання естетичної (чуттєво-емоційної) картини світу та усвідомлення його художнього втілення у мистецтві. Це обумовлює активне художньо-естетичне, емоційно-насичене особистісне життя дитини в цілісному світі реальності та її художнього образу, втіленого у мистецтві.

Образотворча діяльність. Педагог має розуміти: щоб дитина оволоділа способами мистецької діяльності, потрібно поступово пробудити в ній художника, здатність емоційно сприймати світ та створювати художній образ мовою різних мистецтв. Він враховує, що дитина здатна помічати, що аркуш паперу має межі, і починає контролювати свою зображувально-ігрову діяльність на ньому. Зростає умілість рук, досвід пізнання властивостей та зображальних можливостей художніх матеріалів дають їй змогу почати усвідомлювати різноманітність технічних прийомів та специфічність способів створення зображення (графічний, живописний, пластичний, конструктивний). Важливо брати до уваги, що дитина ще не здатна до цілеспрямованого образотворення, проте, маючи певний соціальний досвід, може робити особисті відкриття: кривулі й карлючки, плями й лінії викликають асоціацію з предметами, об'єктами та явищами реальності. Деякі форми вона може зображати майже свідомо, поступово виходячи з «періоду карлючок»: креслить вертикальні й горизонтальні лінії, створює округлі та видовжені форми і наділяє їх образом. Застосовуючи штрихи, крапки, кольорові мазки та шматочки паперу, дитина втілює образ відомих їй явищ природи (краплі дощу, падолист, сніг). Вона може скласти елементарний задум, поставити зображальну мету, схильна випробувати нові зображальні засоби (олівець, глина, крейда, кольоровий папір) та пристосування (квачик, штамп), з якими цікаво грати у мистецтво. Дитина активно сприймає те, що створює дорослий у неї на очах, переймається натхненним станом дорослого, діє за наслідуванням та самостійно. Дитина із захватом допрацьовує створене дорослим основне (схематичне) зображення, поступово усвідомлює

власні можливості створювати образ. Дорослим важливо розуміти, що образо-створення — це цікава, спільна з дитиною гра у мистецтво, улюблене заняття, в якому розвивається уява, формуються перші технічні навички, вправність та умілість рук. Так зароджується досвід випробування різних матеріалів та знарядь, започатковується мотивація шукати засоби створювати образ. Завдяки активній співтворчості, під час якої педагог власними емоціями «заряджає» дитину, закликає її відчувати і пережити радість натхненного та одухотвореного образо-створення, вона поступово усвідомлює власні можливості у продуктивному культуровідповідному самовираженні і створює перші найпростіші але «справжні» малюнки, зліпки, споруди; мозаїчні картини.

Художньо-естетичне самовираження. Завдяки заохоченню та вправлянню, дитина має ранній досвід створення зображень на площині та у об'ємі, а у її художній діяльності помітний власний стиль: улюблені матеріали, знаряддя; форми та колірні переваги; впевненість у собі, вправність; емоційний фон діяльності та реакції на результат, бажання отримати оцінку дорослого та реакція на неї. Дорослі помічають, що у зображальній діяльності та образо-створенні кожна дитина виявляє свій темперамент, уподобання, риси характеру, природні задатки; демонструє первинний досвід особистісних емоційних ставлень та когнітивні здібності, особисті досягнення. Розглядаючи репродукції творів живопису, анімалістичні скульптури, книжкові ілюстрації, народні іграшки, дитина переймається емоційним станом і по-своєму може відреагувати. Педагогу та батькам важливо бути уважними до індивідуальних проявів дитини, тактовними й делікатними в оцінках, виявляти щирий інтерес до її персональних досягнень, підтримувати її самостійність, визнавати за дитиною право зображати світ таким, яким вона його бачить, відчуває, розуміє і сприймає.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- сприяти становленню основ сенсорно-перцептивної культури, відчуття кольору, форми, об'єму, пластичності, фактури, простору;
- урізноманітнювати та сприяти збагаченню чуттєво-емоційних вражень від сприймання елементів світу та мистецтва;
- сприяти пробудженню естетичного сприймання, активності пізнавати та визначати красу в різних формах її існування;

- створювати умови для набуття дитиною першого досвіду образо-створення, застосування різних матеріалів та знарядь у зображальній діяльності;
- підтримувати прояви самостійності у виборі естетично-привабливих об'єктів довкілля, матеріалів для створення зображення;
- сприяти становленню образної складової споглядальної, маніпулятивної, зображальної художньо-естетичної діяльності як передумови образотворчості.

Навчальні:

- навчати дивитись і бачити, прислуховуватись і чути, торкатися і відчувати у сприянні зародженню особистого естетичного ставлення;
- спонукати дитину освоювати способи мистецької діяльності (концентруватися, сприймати, милуватися, оживлювати, одухотворювати, ідентифікувати, наслідувати, занурюватись, імпровізувати, образо-творити), забезпечуючи зв'язок між естетичним сприйманням та художньою практикою;
- заохочувати пізнавати властивості та специфічні зображальні можливості художніх матеріалів;
- підтримувати ініціативи дитини вибирати спосіб співтворчості з дорослим: наслідувальні дії, самостійні художні вправи поряд, доповнювати зображення дорослого;
- вправляти у впізнаванні предметів, об'єктів та явищ дійсності у творах мистецтва, умінні бачити образ у власних зображальних імпровізаціях;
- вправляти у способах сенсорно-перцептивно досліджувати предмети, пізнавати явища дійсності та чуттєво-емоційного реагувати.

Виховні:

- пробуджувати естетичні емоції, підтримувати емоційні реакції на предмети, об'єкти та явища довкілля, твори мистецтва;
- стимулювати й заохочувати прояви індивідуальності та самостійності в зображальних діях, чуттєво-емоційному реагуванні;
- закладати основи естетичної культури та культури користування зображальними матеріалами та знаряддям;
- підтримувати бажання займатися зображальною діяльністю, образотворити; зацікавленість творами мистецтва.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Художньо-естетичний розвиток.</i> Має первинний досвід естетичного ставлення до світу: спостерігає, розглядає, емоційно реагує; відкриває для себе красу предметів, об'єктів, явищ за кольором, фактурою, формою, ароматом; виявляє цікавість до творів мистецтва; починає розуміти зв'язок реального світу і мистецтва, упізнає та називає знайоме у творах мистецтва; активно прилучається до вправ у способах мистецької діяльності (концентрування, сприймання, милування, оживлення, одухотворення, проживання, маніпулювання). <i>Образотворча діяльність.</i> Усвідомлює образо-створення як цікаву гру, вільну діяльність; знає зображальні матеріали (фломастер, олівець, фарби, тісто, глина, папір, будівельний матеріал), знаряддя, їх специфічне призначення, правила користування, способи дій, властивості; називає образ у своїх малюнках, зліпках, спорудах, мозаїчних картинках; знає місцезнаходження матеріалів для образотворення. <i>Художньо-естетичне самовираження.</i> Розуміє, що зображення та образ вона створює особисто, власноруч, що вона є автором малюнка, зліпка, колажу; має інтерес до певного виду зображальної діяльності, матеріалів, змісту, кольору, форм; усвідомлює, що задум реалізують у зображенні (малюнку, вишпленому предметі, аплікації); знає, що кінцевий продукт засвідчує її старанність, умілість, самостійність; очікує на схвалення дорослого
Уміння	<i>Художньо-естетичний розвиток.</i> Уміє на певний час зосередити увагу на естетично привабливому предметі, об'єкті, явищі, творі мистецтва (живопис, книжкова ілюстрація, скульптура, народна іграшка, вироби декоративного мистецтва), емоційно на них реагує, упізнає та називає зображене; визначає колір, форму, рух, аромат як ознаки краси, переймається емоційним станом дорослого у визначенні краси і виявляє естетичні емоції (хвилювання, подив, радість, зацікавленість). <i>Образотворча діяльність.</i> Цікавиться процесом зображення та ігрового образотворення; емоційно реагує на кольори фарб, розрізняє кольори, форми й активно використовує, вдивляється в обриси ліній, силуетів, форм та уподібнює їх із предметами та явищами; координує рухи пальців і очей; у обстежуванні предмета задіює різні аналізатори; виокремлює найістотнішу властивість, за якою ідентифікує предмет; переходить від асоціативного до умисного зображення; користується графічним та живописним способами зображення; передає на малюнку форму кола, інтерпретує її, може змінювати; активно прагне малювати людину («головонога»); малює лінії, штрихи, кольорові плями, займаючи всю поверхню аркуша; виконує зображення, які впізнаються; володіє елементарними базовими технічними прийомами ліплення: долонями та пальцями розминає, сплющує, витягує, вдавлює, розкочує; відриває шматочки паперу та розкладає на площині, називає образ; активно

	користується ігровим будівельним матеріалом, самостійно та за пропозицією дорослого виконує прості дії з ним; використовує за призначенням знаряддя та матеріали. <i>Художньо-естетичне самовираження.</i> У дослідженні та пізнаванні світу вдається до споглядань, виявляє естетичні емоції, зацікавленість, зосереджується на об'єктах, які до вподоби (милується, нюхає квіти; розглядає форму та колір листя, спостерігає рух комах, ловить сніжинки); намагається малювати на землі, снігу; перетворює плями води на асфальті. Створює зображення емоційно та експресивно. Під час образотворення виявляє власні задатки, темперамент, риси характеру, уподобання, настрої, умілість, зображальні навички, художній досвід; радіє отриманому результату та визначеному образу; охоче імпровізує образні ігри з художнім, природним, ігровим будівельним матеріалом; своєрідно доповнює малюнок, зліпок, картинку, будівлю дорослого; визначає себе як автора створеного зображення, пишається собою та власними досягненнями, прагне схвалення дорослого
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Концентрує увагу на природних об'єктах, предметах, явищах, людях, які її зацікавили, здалися привабливими, зосереджується на їх розпізнаванні, пізнаванні; застосовує різні аналізатори у пізнаванні світу та його краси; своєрідно визначає для себе ознаки краси та виявляє естетичні емоції, диференціює красиве — некрасиве; у спільних художніх іграх та співтворчості переймається настроєм дорослого, розуміє його інструкції, наслідує способи дій; розпізнає настрої на репродукціях портретного живопису; розпізнає кольори, форму, об'єм та прагне оволодіти дослідницькими діями. <i>Самостійність.</i> Виявляє здатність до елементарної самоорганізації у художньо-естетичній життєдіяльності: спостерігає у природі, вдається до емоційно-образних ігрових імпровізацій з природним матеріалом, розглядає твори мистецтва, створює зображення за вибором матеріалів. Виявляє готовність застосовувати досвід наслідування способів зображальних дій дорослого; включається у процес спільного з дорослим, ігрового образо-створення, домальовує малюнок дорослого або доповнює його; робить свій внесок у зліпок, картинку, колаж, будівлю. Демонструє дорослому своє бажання самостійно намалювати, виліпити, збудувати; складає задум створення зображення та називає його; знає, де розміщений зображувальний матеріал та користується ним за потреби. <i>Допитливість.</i> Виявляє прихильність до чуттєво-емоційного пізнавання світу, розуміння краси, досліджування властивостей художніх матеріалів та знарядь для створення зображень; намагається зрозуміти твір мистецтва. Уважна до пояснень дорослого та наданих ним зразків дослідницьких дій. Експериментує з фарбами, обстежує пензлик та олівець; відстежує сліди, залишені різними зображальними засобами; маніпулює ігровим будівним та пластичними матеріалами; зацікавлено діє з нетрадиційним знаряддям для створення зображення: квачиком, губкою, штампом. У різний спосіб привертає увагу дорослого до себе, коли потребує допомоги, може поставити запитання щодо незрозумілого

Гідність. Заявляє про себе у зображальній діяльності, образотворенні. Намагається застосувати свій досвід, намалювати, виліпити, збудувати, скласти якомога старанніше; пишається досягнутим результатом як успішним, очікує схвалення дорослого; ображається на байдужість, несправедливу оцінку.

Креативність. Не обмежується наслідуванням дій, показаних дорослим, несвідомо знаходить свої варіанти використання образотворчих матеріалів; видозмінює засвоєні технічні прийоми, способи зображення; здогадується, як можна доповнити малюнок або картинку дорослого; вигадує образ у лінії, плямі; виявляє інтерес до пошукових дій, успішно застосовує предмети-замінники в емоційно-образних ігрових імпровізаціях: креслить паличкою на землі, будує з коробок, робить відбитки мокрим листям

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

У дитини формується здатність розпізнавати різні звуки, характерні для природних об'єктів та явищ, уважніше прислухатися до них. Одним зі значущих сегментів звукового довкілля для дитини цього віку є будинок, де вона живе, і подвір'я (звуки предметів, голоси людей, звуки, пов'язані з їхньою працею, голоси птахів та тварин). Розвивається здатність дитини уважніше слухати музичний твір. З-поміж музичних жанрів вона віддає перевагу пісням. Слуховий досвід та музичні здібності формуються особливо інтенсивно, якщо в рідній домівці часто звучать твори класичної музики.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Шуми і звуки довкілля. Дорослий усвідомлює, що на другому році життя дитині притаманне освоєння звуків довкілля — вона прагне дослухатися до «оркестру» посуду на кухні, «голосів» дерев'яних кубиків, меблів, свистунців, шурхотіння паперу тощо. Оскільки дитину особливо приваблюють предмети, з яких вона самостійно має змогу видобути звуки, дорослий пропонує їй використати як музичні інструменти, так і предмети побуту (ложки, пластикові пляшки тощо).

Музичні звуки. Дорослий враховує, що слухові відчуття дитини стають диференційованішими: вона розрізняє високі та низькі звуки, голосне й тихе звучання, темброве забарвлення (що звучить — металофон чи барабан).

Музична діяльність. Дорослий сприяє тому, щоб дитина слухала музику протягом 3-4 хв із перервами. Усвідомлюючи, що увага стає стійкішою, якщо є ефект новизни, він пропонує для слухання відомі мелодії у виконанні на різних музичних інструментах. Дорослий дає дитині змогу вільно рухатися та яскраво виражати емоції під час сприймання музики; сприяє зародженню перших свідомо відтворюваних інтонацій — підспівуючи дорослому, дитина повторює за ним окремі складки («люлі-люлі», «ля-ля»), передає ритм та інтонацію мелодії. Дорослий спонукає її виконувати елементарні пісеньки (індивідуально та з групою); запам'ятовувати слова, виконувати необхідні рухи, які підказують слова пісень (ладусі, колисання тощо). Він заохочує дитину спочатку за його показом, а далі самостійно відтворювати елементарні музично-ритмічні рухи: плескання долонями, притупування однією ногою, бокові переступання з ноги на ногу, повороти кистей рук («ліхтарики тощо»). Вихователь дає змогу дитині відтворювати музичні звуки на дитячих музичних інструментах (дзвоник, брязкальця, барабан, трикутник тощо).

Третій рік життя

Шуми і звуки довкілля. Батьки та педагоги усвідомлюють, що дітям важливо сприймати звуки довкілля, диференціювати їх за походженням, характером та силою звучання. При цьому враховують, що окрім уже набутих на попередніх етапах умінь, у дітей стають помітними індивідуальні відмінності слухової чутливості: дехто виявляє більшу, а хтось — меншу чутливість до звуків природи (шуму вітру, грому, дзюркотіння води, шарудіння сухого листа, крапель дощу тощо); звуків транспорту, що рухається; побутових шумів; різноманіття людських голосів.

Музичні звуки. Педагог продовжує стимулювати інтерес до музичних звуків, спонукає дитину виокремлювати їх зі звукового простору, освоювати різноманітні інтонації голосу дорослих та однолітків, багатство тембрів, наслідувати їх; радо впізнавати звучання відомих музичних іграшок (музичні книжки, брязкальця) та дитячих музичних інструментів (барабан, бубон, металофон тощо), прагнути самостійно видобути звуки; зацікавлено дослухатися до звучання невідомих музичних інструментів.

Музична діяльність. За сприяння дорослого дитина виявляє зацікавленість до музики, залюбки сприймає твори музичного мистецтва та спостерігає, як їх виконують, долучається до сучасної музичної культури — охоче слухає музичні казки, музику з мультфільмів тощо. Дорос-

лий усвідомлює, що особливим засобом самовираження дитини є голос, оскільки за тембром та інтонацією можна визначити її настрій, самопочуття тощо. Він враховує, що здатність інтонувати мелодію голосом у дитини ще не сформована, дихання коротке, артикуляція нечітка. Він заохочує дитину відтворювати образні та ритмічні рухи, нескладні сюжети під музику та стежить за тим, щоб це приносило їй радість. Дорослий продовжує стимулювати цікавість до різних дитячих музичних інструментів, які дитина охоче досліджує; прагне видобути різні звуки, виконати простий ритмічний малюнок на ударних та шумових музичних інструментах. Він сприяє тому, щоб дитина починала переносити музичний досвід, отриманий на заняттях, у самостійне музикування, спів, самостійну ігрову діяльність — вдалася до перших спроб імпровізації.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати чутливість до шумів та звуків довкілля (природних, побутових, звуків вулиці, людських голосів (людей різного віку, статі, настрою, професії); здатність диференціювати звуки, визначати їх джерело;
- розвивати вміння розрізняти звучання деяких музичних інструментів (бубон, брязкальце, барабан, дудка тощо), диференціювати звуки за висотою;
- формувати сприйнятливості до музики, викликати інтерес до музичних творів;
- розвивати голос як засіб самовираження — заохочувати до підспівування й співу, звуконаслідування, відтворення простих інтонацій.

Навчальні:

- розширювати уявлення про довкілля (природне, предметне, соціальне) та саму себе (своє самопочуття, настрій) завдяки ознайомленню з музичним фольклором;
- формувати вміння зосереджувати увагу на звуках, наслідувати їх;
- привчати уважно слухати невеликі музичні п'єси від початку до кінця;
- формувати вміння розрізняти контрастні особливості звучання музичного твору (голосно — тихо, швидко — повільно, високо — низько);
- навчати пов'язувати рухи з музикою в іграх, вправах, таночках; впізнавати й відчувати ритм (крок, біг); заохочувати до музич-

но-рухливих ігор, навчати реагувати на зміну музики під час гри, злагоджено діяти, сприяти вдосконаленню виразності рухів та отриманню позитивних емоцій;

- ознайомлювати з дитячими музичними інструментами, їх звучанням, тембровим різноманіттям; розвивати вміння розрізняти їхнє звучання, диференціювати звуки за висотою; відтворювати їх на музичних іграшках та дитячих музичних інструментах.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до звуків довкілля (природного, предметного, соціального);
- плекати інтерес до звуків довкілля, до музичних звуків, виховувати сприйнятливості як базову якість особистості;
- виховувати здатність слухати музичні твори, емоційно відгукуватися на характер мелодії та її образний зміст;
- заохочувати самостійність, бажання взяти участь в іграх, розвагах, святкових ранках.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Шуми і звуки довкілля.</i> Диференціює природні, побутові звуки та ті, що пов'язані з діяльністю та спілкуванням людей; розпізнає різні звуки природи (вітру, води тощо; голоси птахів, тварин, людей; звуки, пов'язані з діяльністю людей (з ремонтом побутових приладів, із будівництвом, приготуванням їжі). <i>Музичні звуки.</i> Має уявлення про різні музичні звуки (спів людини, звуки музичних інструментів та іграшок); знайома з особливостями звучання відомих їй музичних іграшок, дитячих музичних інструментів; знає інтонації та тембри голосів дорослих та однолітків. <i>Музична діяльність.</i> Знає тексти творів дитячого музичного фольклору (забавлянок, потішок, пісень-ігор тощо); та способи звуковидобування на дитячих музичних інструментах
Уміння	<i>Шуми і звуки довкілля.</i> Визначає джерело шумів та звуків; указує жестом і словом напрямок надходження природних звуків, побутових шумів та звуків діяльності людей; здатна визначити настрій людей, які спілкуються (радіють, сваряться, спокійно розмовляють). <i>Музичні звуки.</i> Виокремлює музичні звуки зі звукового простору, розрізняє голоси дорослих та однолітків, диференціює інтонації, тембри, акценти, наслідує їх; упізнає звучання відомих музичних інструментів та іграшок, виокремлює звучання певного предмета серед інших; зосереджується на звучанні незнайомих музичних інструментів; прагне видобути звуки

	самостійно; визначає, який зі знайомих інструментів звучить; розпізнає контрастне звучання. <i>Музична діяльність.</i> Уважно слухає музику, розрізняє її настрій, контрастні особливості звучання (голосно — тихо, швидко — повільно, високо — низько); підспівує, з допомогою дорослого відтворює невеликі пісеньки, прості інтонації; виразними рухами передає нескладні художні образи; реагує на зміну музики під час гри; відтворює звуки на музичних іграшках та дитячих ударних музичних інструментах
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Чутлива до звуків природи (вітру, дощу, листя, води, голосів тварин тощо), емоційно реагує на голос людини та звуки, пов'язані з її діяльністю (мовлення, майстрування, писання тощо); отримує задоволення від слухання музичних творів різних жанрів. <i>Допитливність.</i> Зацікавлено повертає голову в напрямку звука, який почула, намагається визначити його походження; просить дорослого розповісти їй про звукове розмаїття; виявляє бажання відтворити незнайомі звуки, радіє цьому. <i>Самостійність.</i> Намагається самостійно відтворити відомі звуки різного характеру, сили та походження; пробує музикувати, наслідуючи дорослого, прагнучи спробувати по-своєму. <i>Креативність.</i> Вдається до перших спроб імпровізації під час музикування на дитячих інструментах, у танцювальних рухах під музичний супровід

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина активно набуває елементарних умінь і навичок сприймання театрального дійства: у розіграних дорослим драматизаціях за змістом відомих дитині творів українського фольклору, казок упізнає персонажів, емоційно реагує на них вигуками, усмішкою, мімікою; симпатизує позитивним персонажам та засмучується через негативні дії інших. На другому-третьому роках життя дитина під час ігрової діяльності виконує елементарні дії відповідно до тексту твору, на прохання дорослого імітує рухи та дії персонажів, повторює деякі з них з іграшками під час повторного розповідання, показу казки. У театралізованій грі дитини домінує маніпулювання іграшками, пересування фігурок. Вона обстежує фігурки іграшок, театральні атрибути, торкаючись до них пальцями; передає почуття мімікою, жестами, рухами, інтонацією, діями з іграшками, словами; розігрує (з допомогою дорослого та частково самостійно) тексти забавлянок, потішок, пісень, віршів із наочністю і без неї; іноді повторює за персонажами звернення, примовки, намагається

ся самостійно наслідувати окремі слова з відомих текстів. Під час сценічної творчої діяльності дитина з допомогою дорослого епізодично інсценує тексти коротеньких віршів, колискових, народних пісень, знайомих казок («Колобок», «Ріпка», «Курочка Ряба», «Рукавичка») з використанням декорацій, атрибутів, костюмів та під музичний супровід.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Дорослий спрямовує увагу дитини на сприймання кольору, форми, фактури предметів, заохочує активно реагувати на голос, звуки, міміку, шумові ефекти, музику, рух театральних атрибутів, персонажів; активізує зацікавлене слухання, сприймання малих поетичних фольклорних творів — потішок, забавлянок, віршиків. Дорослий пропонує дитині прислухатися до музичного супроводу театральних ігор; розглянути, обстежити пальчиками народні іграшки; поспостерігати за рухом персонажів різних видів театру — лялькового, пальчикового, драматичного.

Художньо-практична діяльність. Показ і пояснення дорослого спонукають дитину виконувати елементарні дії відповідно до тексту; протягом певного часу поспостерігати за персонажами та емоційно реагувати на них голосним сміхом, жестикулюванням, підстрибуванням. Дорослий підтримує прагнення дитини виразно передавати почуття мімікою, жестами, рухами, інтонацією, діями з іграшками, словами; спостерігати за театральним дійством та долучатися до розігрування з дорослим текстів забавлянок, потішок, пісень, віршів із наочністю; виявляти інтерес до певних ролей.

Елементи дитячої творчості. За підтримки дорослого дитина все частіше інтонацією наслідує його спів, голоси тварин, птахів, відтворюючи відомі казки, поезії, фольклорні твори. Дорослий заохочує її бажання передати настрій через міміку, вигуки, рухи, жести; відтворити окремі дії відомих персонажів відповідними рухами тіла під ритмічну музику, імітувати танок. За сприяння вихователя дитина самостійно обирає, приміряє елементи костюма для театралізованої гри; наслідує окремі слова з відомих текстів; пробує самостійно повторити за персонажами звернення, примовки, слова прощання.

Третій рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Завдяки показу та вправляння дитина сприймає голос, ритмічні звуки; проявляє специфічну ре-

акцію на колір та рух; проявляє інтерес до театралізацій; виражає словами, мімікою, жестами, рухами свої почуття; наслідує дії педагога, повторює еталонні зразки запитань, звернень, пояснень, поповнюючи словниковий запас. Дитина з допомогою дорослого починає відчувати ритм поезії, зацікавлено спостерігає за діями персонажів різних видів театральних ігор — іграшок, картинок, ляльок, фланелеграфа; способами відтворення відомих дій персонажами.

Художньо-практична діяльність. Дорослий продовжує вправляти дитину в умінні розрізняти колір, форму, фактуру; прислухатися до музичного супроводу, розглядати та впізнавати відомі ігри. Він створює сприятливі умови, щоб дитина розглядала, досліджувала дотиками пальчиків об'ємні форми та використовувала за призначенням елементарні театральні атрибути; сприяє удосконаленню здатності виконувати елементарні ігрові дії, супроводжувати їх відповідними емоціями (під мелодійну музику — підспівувати, під сумну — пригортатися до дорослого). Вихователь підтримує прагнення дитини наслідувати дії рідних і близьких дорослих, літературних і казкових персонажів; ефективно засвоювати нове, оволодівати здатністю до самодіяльності.

Елементи дитячої творчості. Прислухаючись до дорослого, дитина наслідує його інтонації, жести, поведінку. За підтримки педагога вона активно досліджує та використовує елементарне театральне знаряддя; знаходить нове застосування предметам, речам, матеріалам; радіє своїм відкриттям, усе частіше фантазує, діє з різними предметами; досить вправно наслідує звуки персонажів театралізованої гри.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- стимулювати здатність спостерігати, слухати, імітувати та сприяти запам'ятовуванню;
- спонукати адекватно реагувати на театральні дії та розвивати емоційне сприймання;
- заохочувати частково повторювати спів, елементи таночків, відтворювати дії персонажів казок, малих творів українського фольклору; спостерігати та сприймати театральні дії, проявляти свої емоції.

Навчальні:

- ознайомлювати з різними видами театру — ляльковим, тінювим, пальчиковим, драматичним; створювати сприятливі умови для впізнання різних видів театру;

- навчати сприймати театральні дії, адекватно реагувати на них, переживати різні емоції;
- спонукати виконувати посильні театральні дії, театралізовані ігри, брати участь у домірних віку лялькових виставах за творами різних жанрів;
- формувати вміння стежити за ігровими діями дорослого, які він супроводжує виразними словами;
- навчати імітувати дії та рухи персонажів театралізації відповідно до тексту;
- спонукати самостійно співати, танцювати, відтворювати дії персонажів казок, літературних творів.

Виховні:

- виховувати позитивне емоційне ставлення до театального мистецтва;
- сприяти отриманню задоволення від набутих вражень, звуконаслідування та повторення відповідних рухів;
- заохочувати та підтримувати радісний настрій під час сприймання малих поетичних фольклорних творів (потішок, забавлянок, віршиків);
- схвалювати та підтримувати бажання досліджувати та використовувати за призначенням елементарні театральні атрибути.

**Показники компетентності дитини
на кінець третього року життя**

Знання	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Впізнає відомий твір, представлений засобами театралізації. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Сприймає різні види театру (ляльковий, пальчиковий, драматичний), називає деякі з них; знає й називає персонажів відомих вистав; знає, що ляльку та іграшкових тваринок можна використати під час театралізації; пам'ятає окремі звуки, слова та дії персонажів відомих творів, пісеньки з них тощо. <i>Елементи дитячої творчості.</i> З допомогою дорослого починає одягатися в різне вбрання, використовувати різні театральні атрибути
Уміння	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Під час вистави впізнає відому мелодію, римовані рядки вірша, слова казки, кольори на театальному вбранні та атрибутах. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Виявляє цікавість до різних видів театру (лялькового, тіньового, пальчикового, драматичного); впізнає персонажів вистави на картинках; звуками, окремими словами називає їх; зацікавлено

	сприймає мелодію, ритм, слова відомої казки, адекватно реагує на них (усміхається, підспівує, рухає руками, головою, притупцює тощо); може з допомогою дорослого переповісти зміст театральної вистави, підспівати; прагне дотримуватися правил поведінки під час перегляду вистави; шукає підтримки з боку дорослого, очікує схвалення своїх вдалих ігрових дій. <i>Елементи дитячої творчості.</i> Імітує звуки та дії відомих персонажів, варіює їх; пробує використати по-новому театральні атрибути; періодично прагне діяти самостійно (співати, танцювати, відтворювати дії персонажів літературних творів); розіграє (з допомогою дорослого або самостійно), повторює разом із персонажами звернення, примовки; наслідує окремі слова з відомих текстів, дії персонажів, інтонуючи слова, відтворюючи мелодію
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Мімікою, жестами, співом, активними рухами реагує на відомі казки, поезії, фольклорні твори; передає свій настрій вигуками, мімікою, жестами. <i>Допитливість.</i> Придивляється, цікавиться новим, невідомим; завдяки зрослій спостережливості, що стає тривалішою та інтенсивнішою, розширюються уявлення про театральний світ; киває голівкою, показує пальцем, поглядом на те, що зацікавило, просить його показати чи дати. <i>Самостійність.</i> Упізнає відомі забавлянки, потішки, віршички, персонажів театралізованої гри; спочатку повторює за дорослим, а згодом і самостійно; обирає та приміряє театральні костюми; прагне відтворити дії та слова. <i>Людяність.</i> Адекватно реагує на доручення дорослого, радо на них відгукується, вербалізує враження від його виконання; емоційно реагує на настрій та дії персонажів театральної гри, виявляє співчуття до них; може поступитися, поділитися, допомогти; намагається наслідувати правила поведінки — розмовляє спокійним тоном, складає театральне знаряддя після гри, відчуває задоволення від порядку, дякує. <i>Креативність.</i> Розрізняє види театральної діяльності, освоює найпростіші форми рольової поведінки, виявляє елементи творчості, відображаючи образні дії деяких персонажів та добираючи атрибути для них. <i>Гідність.</i> Намагається виконати свою роль якомога ліпше, виявляє чутливість до визнання своїх дій значущим дорослим

ЛІТЕРАТУРНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дорослий спрямовує активність дитини до сприйняття художніх творів, особливо малих фольклорних жанрів, та тих художніх творів, дійовими особами яких є діти й тварини. Дитина емоційно реагує на казки, вірші, оповідання; відчуває ритм поезії, рухається відповідно до

нього, долучається до промовляння поетичних текстів; уважно слухає доступні вікові художні тексти; відповідає на запитання дорослого, висловлюється з приводу сприйнятого, супроводжує процес розглядання ілюстрацій окремими словами, фразами. На прохання дорослого повторює за ним деякі слова, тексти пісень, супроводжуючи їх жестами, діями; повторює зачини, кінцівки, повтори пісеньки, звуконаслідувальні дії; відтворює з допомогою дорослого та самостійно кілька народних пісень, віршів, забавлянок, супроводжуючи їх виконання відповідними рухами, жестами, діями з іграшками.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Дорослий зацікавлює дитину розглядати ілюстрації у книжках-іграшках, книжках з казками та віршами, спонукає відповідати на прості запитання, повторювати окремі слова, вислови з віршиків і казок. Дитина впізнає персонажів казок, літературних творів, добре їх запам'ятовує та емоційно на них реагує. Вона розуміє зміст коротких казок, оповідань. З опорою на ілюстрації переказує їх; імітує окремі дії казкових персонажів; наслідує їх мовлення.

Художньо-практична діяльність. Дитина уважно слухає художній текст, адекватно реагує на його зміст. На прохання дорослого виконує елементарні ігрові дії відповідно до тексту віршиків, пестушок, казок. З допомогою і на прохання дорослого будує фрази під час розгортання театралізованого сюжету. Впізнає за змістом відомі фольклорні твори та емоційно реагує на них, виразно розповідає напам'ять одну-дві забавлянки, потішки, пісеньки.

Елементи дитячої творчості. Дорослий спонукає дитину інтонацією наслідувати його спів. Зацікавлює спільно розглядати й читати книжки-розкладанки. Під час повторного читання спонукає повторювати окремі фрази, їх інтонувати.

Третій рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Здатність дитини уважно слухати художній текст дає їй змогу емоційно сприймати літературні твори, проявляти до них неабияку цікавість, впізнавати за обкладинкою книжку, позитивно реагувати на її зовнішній вигляд. Дитина починає все ліпше розуміти зміст прочитаного, запам'ятовує коротенькі віршовані твори та казочки, на прохання дорослого та за його підтримки відтворює їх.

Художньо-практична діяльність. Після прослуховування літературних творів дитина на прохання дорослого відтворює слова улюблених персонажів. Вона імітує звучання їхнього голосу, їхні дії, ставлення до інших. Завдяки досвіду наслідування дорослого, дитина вдається до ігрових дій, що відповідають тексту віршів, пестушок, казок. Зрослі інтелектуальні можливості дають змогу дитині ставити дорослому елементарні запитання щодо змісту творів чи дій персонажів, відповідати на поставлені їй.

Елементи дитячої творчості. Час від часу дитина за власним бажанням самостійно розглядає книжки-розкладанки, коментує побачене в них. Педагог спонукає дитину розповідати вірші, казки, повторювати окремі фрази, інтонації дорослого. Завдяки запам'ятовуванню та орієнтації на ритуальність дій, вона починає підказувати дорослому текст, висловлювати бажання слухати його знов і знов. Бере участь у іграх-драматизаціях за змістом художніх творів.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати емоційну чутливість до літературних творів;
- плекати цікавість до книжок для дітей;
- розвивати здатність уважно слухати художній текст і активно реагувати на його зміст;
- збагачувати й поповнювати словник, розвивати інтонаційну виразність мовлення, образне мислення, фантазію.

Навчальні:

- ознайомлювати з поезіями малих фольклорних жанрів та літературними творами, виробляти вміння їх слухати разом з іншими дітьми;
- формувати вміння не лише слухати, а й чути, розпізнавати інтонацію голосу, розглядати ілюстрації, гортати сторінки по одній;
- вправляти в умінні запам'ятовувати й на прохання дорослого виразно розповідати забавлянки, потішки, короткі вірші, уривки зі знайомих казок;
- вправляти у відтворенні нових слів під час самостійної діяльності;
- сприяти усвідомленню змісту простих літературних творів.

Виховні:

- виховувати любов до дитячої книжки;
- плекати вміння дотримуватися правил поведінки під час слухання літературних творів — дослухати до кінця, не перебивати дорослого;

- виховувати уважність, витримку під час стеження за розвитком подій у творі;
- стимулювати самостійні намагання відтворити короткий текст;
- формувати бережливе ставлення до книжки, звичку класти її на полицю в шафі.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Може назвати кілька відомих творів (забавлянки, потішки, вірші, казки, оповідання); розуміє їх зміст, ставить дорослому елементарні запитання; знає два-три вірші напам'ять. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Знає, що перегортати сторінки слід по одній і обережно; розуміє зміст невеликих оповідок і казок про людей, тварин; знає, як поставити запитання дорослому щодо прочитаного: «що це?», «де?», «чому?», «як?» <i>Елементи дитячої творчості.</i> По-своєму озвучує персонажів відомих творів
Уміння	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Серед відомих літературних творів має улюблені; з певною періодичністю ініціює їх повторне читання/розповідання; радіє цьому — плескає в долоні, підстрибує, підспіває. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Спільно з дорослим промовляє тексти; відчуває мелодійність віршів, ритм, адекватно реагує на них; мімікою, жестами, вигуками реагує на знайомих літературних персонажів; розглядаючи ілюстрацію, називає кілька зображень на ній, супроводжує поясненнями; окремими словами та реченнями відповідає на запитання за змістом вірша, оповідання, казки; з допомогою дорослого розігрує уривки добре відомих віршів, казок
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Упізнає на слух тексти відомих казок, віршів, оповідок, співанок, загадок; з допомогою дорослого та самостійно характеризує основні особливості персонажів. <i>Самостійність.</i> Самостійно протягом короткого проміжку часу розглядає ілюстровані книжки, книжки-ширмочки, дитячі журнали. <i>Людяність.</i> Адекватно реагує на доручення дорослого принести, потримати книжки; може поступитися під час вибору книжки, допомагає їх розставити на полиці. <i>Креативність.</i> Намагається елементарно варіювати, видозмінювати засвоєні способи дій з картинками, ілюстраціями, книжками. <i>Гідність.</i> Хворобливо реагує на зауваження, образи, що принижують її гідність; потребує, щоб дорослі, особливо рідні, визнали її досягнення. <i>Відповідальність.</i> Упорядковує, прибирає за собою книжки, бережливо ставиться до них

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТИНИ»

ПРЕДМЕТНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

У дитини формується нове ставлення до предметів — вони починають бути для неї не лише об'єктами, зручними для маніпуляцій, а й речами певного призначення і способу використання. Основні інтереси дитини пов'язані з оволодінням новими діями з предметами. У віці від року до трьох дитина оволодіває значними вміннями — від повзання переходить до прямоходіння, її руки стають усе вправнішими, дії — цілеспрямованими й координованими. Вона використовує мовлення як засіб спілкування, усе більше потребує дорослого як партнера у спільних предметних діях, наставника, помічника. Оволодіння рухами власного тіла посилює впевненість у собі, спонукає долати незначні труднощі, досягати мети. Дитина вміє дивитися й бачити, слухати й чути, керувати рухами своїх рук. Завдяки цьому вона активна в діях і прагненні спілкуватися з дорослими. Провідною діяльністю дитини раннього віку є предметна.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Завдяки підтримці педагога та здатності вільно пересуватися прямою ходою, рухи дитини стають вільнішими, менш напруженими. Вона мовби навмисно шукає додаткових труднощів (гірку, сходинку, нерівність) під час пересування, потребує постійного вправління в руках. Дорослий спрямовує увагу на вдосконалення в дитини уміння орієнтуватися у просторі, визначати відстань до предметів та їх розміщення у просторі. Він створює розвивальне середовище так, що коло об'єктів уваги дитини розширюється, вона має змогу діяти з різними предметами, збагачувати свій когнітивний та практичний досвід. Завдяки по-

казу дорослого дитина відкриває для себе функції предметів, починає розуміти й засвоювати пряме призначення ложки, чашки, тарілки, коліски, стільця тощо.

У процесі вправлення дитина засвоює дії з використання предметів побуту, освоює правила поведінки з ними (чашку не кидають, її тримають двома руками тощо). Дорослий сприяє тому, щоб набутий у предметній діяльності досвід дитина використовувала в нових ситуаціях, коли вона стикається з невідомим предметом. Дорослий схвалює дії дитини з ним відомим способом, заохочує бажання з'ясувати, для чого він, як його можна використати: намір розібратися «що це таке?» змінюється на прагнення дізнатися «що з цим можна робити?». Розширюється система знань дитини, збагачується практичний досвід, дитина починає поводитися в предметній діяльності більш самостійно.

Показ та доступні пояснення дорослого спричиняють наслідувальні ігрові дії дитини з образними іграшками. Під час відображувальної гри дитина відтворює все більше специфічних реальних побутових дій із власного досвіду та таких, які вона помітила у батьків або педагога. Вона встановлює прості зв'язки між діями (водить, годує, укладає спати); узагальнює вже відомі дії й переносить їх в ігрові дії з іншими образами (з ляльки на іграшкових тварин). У спілкуванні з дитиною дорослий сприяє переходу від окремих відображувальних ігрових дій до об'єднання кількох дій у певному життєвому контексті — як епізодичне започаткування сюжету гри. За зовнішнього сприяння розвивається початкова стадія сюжетної гри як низки взаємопов'язаних ігрових дій у конкретній ситуації. Дорослий стимулює виконувати ігрові дії з іграшкою, заохочує опановувати предметні дії через ігрові.

Третій рік життя

Завдяки вправленню дитина застосовує за призначенням певні предмети побуту; виконує більше дій із самообслуговування; спілкується з дорослими та іншими дітьми за допомогою мовлення; дотримується елементарних правил поведінки. Окрім предметів із фіксованим функціональним призначенням і способами дії, дитина починає з допомогою дорослого використовувати поліфункціональні предмети, якими можна замінювати інші, користуватися ними вільніше (кубики, м'ячі). Педагог враховує, що найбільше значення для розвитку особистості мають співвідносні (установлення просторових відношень між предметами або їх частинами з урахуванням форми, величини, кольору — складання з кілець пірамідки, мотрійки) і знаряддєві дії (вико-

ристання одного предмета для впливу на інший — олівець, лопатка, палиця).

Під час відображувальної гри дитина за підтримки вихователя виконує ігрові дії у правильній послідовності; повніше й різноманітніше діє з іграшками. Педагог спрямовує увагу на вдосконалення та урізноманітнення сюжетів, надання їм більшої стійкості та цільності. Під час спілкування з дитиною дорослий активізує її уяву, вправляє в умінні наділяти предмети уявними якостями згідно з потребами гри; навчає функції предметів-замінників пов'язувати з їх загальним виглядом чи зовнішніми ознаками (паличка — ложка, градусник; кулька — яблуко), називати уявні властивості іграшок (лялька хвора, печиво смачне).

За належної уваги педагога наприкінці третього року життя дитина копіює його дії, адекватно сприймає рольові дії інших дітей. Вона входить в уявну роль і, врешті, ідентифікує себе з нею, що засвідчує перехід до творчої рольової гри. Завдяки створеному ігровому розвивальному середовищу дитина зберігає стійку цікавість до процесуальної гри, зацікавленість результатом своїх предметних та ігрових дій. Вона збагачує свій практичний досвід, виділяє улюблені предмети, іграшки, заряддя, атрибути.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- стимулювати активність, спрямовану на обстеження предметів найближчого довкілля та дії з ними;
- розвивати вміння диференціювати ціле та частини — розбирати, збирати;
- сприяти становленню самостійності, творчої ініціативи;
- створювати умови для закладання основ сюжетно-відображувальної гри та трудової діяльності;
- розвивати самосвідомість.

Навчальні:

- навчати відкривати фізичні та динамічні властивості предметів;
- вправляти в умінні визначати просторові відношення між предметами найближчого довкілля;
- допомагати освоювати функціональне призначення предметів найближчого довкілля та способи їх використання;
- спонукати до відображувальної гри з використанням предметів-замінників, відображення простих подій з життя.

Виховні:

- формувати позитивне ставлення до виконання елементарних трудових доручень;
- прищеплювати звичку доводити розпочату справу до кінця;
- виховувати працелюбність, акуратність, старанність;
- викликати бажання грати поряд та разом з іншими дітьми, брати на себе певну роль.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Предметна діяльність.</i> Має уявлення про основні функції предметів найближчого довкілля; знає, для чого потрібні чашка, ложка, тарілка, одяг тощо; орієнтується в основних фізичних (колір, величина, форма) та динамічних (рух) властивостях предметів найближчого довкілля, їх просторових відношеннях (близько, далеко)
Уміння	<i>Предметна діяльність.</i> Розбирає, збирає пірамідку, мотрійку; з допомогою дорослого, а потім самостійно використовує за призначенням предмети найближчого довкілля; порівнює свої предметні дії з діями дорослого; бере на себе роль під час відображувальної гри, відображає в ній прості ситуації повсякденного життя; виявляє ініціативу в постановці та розв'язанні елементарного ігрового завдання
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Охоче наслідує дії дорослого; багаторазово повторює свої вдалі предметні дії; відтворює під час відображувальної гри ситуації з життя своєї родини, закладу дошкільної освіти. <i>Самостійність.</i> Виявляє високу активність, намагається відомі дії з предметами виконати без втручання дорослого; ініціює варіації використання дій з предметами за призначенням і не за призначенням. <i>Працелюбність.</i> Може певний час зацікавлено займатися предметно-практичною діяльністю, не відволікатися; намагається виконати дії правильно, домогтися бажаного результату. <i>Гідність.</i> Прагне досягти успіху в предметно-практичній діяльності; радіє своїм досягненням; розраховує на визнання їх дорослим, схвалення

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Протягом раннього дитинства пізнавальний розвиток дитини відбувається у декілька етапів. Від року до півторарічного віку дитина починає виявляти надзвичайну допитливість, активно вивчає все, що потрапляє у поле її зору та до її рук, досліджує шляхом спроб і помилок. Із півторарічного до дворічного віку з'являється символічне мислення, в основі якого лежать відображувальні дії. Це дає змогу дитині на підставі збережених у пам'яті образів-символів предметів відтворювати їх у потрібний момент. Дворічна дитина у своїх міркуваннях активно спирається на уявлення, що засвідчує початок наочно-образного мислення. Це уможлиблюється завдяки розвитку мовлення — дитина означає образи словами. Характерною особливістю цього періоду є поява егоцентричного мовлення (дитина говорить без урахування зрозумілості свого мовлення для співрозмовника). Інтенсивно розвиваються сприймання й пам'ять. Емоційна пам'ять довготривала — дитина довго не забуває те, що її вразило. Першим кроком на шляху до розвитку уяви в ранньому дитинстві є довільна пам'ять.

ЗМІСТ ОСВИТИ

Другий рік життя

Пізнавальний інтерес. Дорослий активно підтримує прояви пізнавального інтересу дитини до світу, який виявляється в емоційній включеності у процес розв'язання практичних завдань, здивуванні, радості відкриття; виявленні допитливості, постановці простих запитань або використанні вказівних жестів щодо невідомих предметів, природних об'єктів, явищ з метою отримання пояснень від дорослого про те, що її зацікавило. Дорослий з увагою ставиться до прояву пізнавального інтересу дитини, заохочує її до постановки запитань «що це?», «навіщо?», «де?».

Сенсорно-перцептивний досвід. Дорослий створює умови для удосконалення вміння дитини пізнавати довкілля та саму себе. Він заохочує дитину до свідомої фіксації погляду протягом певного часу на об'єктах пізнання, зацікавленого спостереження за об'єктами природи, предметами, дорослими; звертає увагу дитини на змінах в найближчому природному довкіллі та предметному середовищі, настрої членів родини; ініціює її помічати виразне, рухливе. Проте сприймання дитини ще лишається недосконалим: вона не може помітити всі ознаки об'єкта, орієнтується переважно на якусь одну, лише вчиться послідовно й систематично роздивлятися об'єкт. Дорослий враховує можливості дитини виконувати примірювальні дії, заохочує її до сприймання зором і оцінювання відношень між об'єктами. Це сприяє поступовому відділенню зорового сприймання від тактильного та смакового. Під час спільної з дорослим діяльності дитина маніпулює природними об'єктами та предметами, визначає їхні ознаки візуально, на дотик, нюх, смак. Дорослий сприяє розвитку в дитини елементарних дослідницьких дій з природними об'єктами та предметами, створює умови для пізнання їхніх властивостей, порівняння їх між собою; об'єднання предметів або їхніх частин відповідно до форми та величини; розміщення їх у просторі. Дорослий звертає увагу дитини на існування багатьох предметів з однаковими властивостями, спонукає її до використання властивостей одного предмета для визначення властивостей інших у процесі їх порівняння. Він навчає дитину робити це в різний спосіб: наслідуючи, запам'ятовуючи порядок виконання дій із предметами; самостійно, шляхом спроб і помилок, добираючи та поєднуючи частини предметів. Дорослий уважно ставиться до розширення простору інтересів дитини, яка прагне досліджувати маловідомі та невідомі предмети в різних кімнатах; спостерігати за предметами не лише в житловому приміщенні, а й за його межами.

Логіко-математичний розвиток. Дорослий спонукає дитину виконувати різні практичні завдання: знаходити у природному та предметному середовищі відомі об'єкти, називати їх, впливати одним предметом на інший, використовувати предмети-знаряддя не лише у відомих ситуаціях, а й у нових, встановлювати зв'язки між ними. Наприкінці раннього віку дорослий заохочує дитину не лише діяти, а й уявляти певні дії та їх результати, що створює підґрунтя для переходу від наочно-дійового до наочно-образного мислення. У предметному середовищі дорослий спонукає дитину виокремлювати властивості природних об'єктів, предметів, людей; порівнювати їх за кольором, величиною,

формою, положенням у просторі; встановлювати найпростіші причинно-наслідкові зв'язки між ними; поєднувати предмети не лише за зовнішніми ознаками, а й за призначенням.

Цілісна картина світу. Дорослий продовжує ознайомлювати дитину з різними об'єктами довкілля. Він дбає про те, щоб у свідомості дитини образи об'єктів пізнання стали більш повними, чіткими й диференційованими; щоб дитина орієнтувалася в основних властивостях природних об'єктів, предметів, речей із найближчого довкілля та їх функціях; виокремлювала відоме й невідоме. Дорослий створює умови для формування в дитини елементарних уявлень про фізичні властивості та внутрішнє життя людини; звертає увагу на особисті якості та емоційний стан дорослих членів родини, заохочує її до розрізнення різного виразу обличчя та розвиває чутливість до зовнішніх проявів емоцій. Дорослий показує зразки дій у різних життєвих ситуаціях, мотивує дитину до засвоєння правил поведінки у природі, із предметним середовищем, іншими людьми; підтримує прояви елементарної турботи про довкілля. Він звертає увагу на існування небезпечних ситуацій, які можуть бути в природному чи предметному середовищі.

Третій рік життя

Пізнавальний інтерес. Дорослий створює насичене розвивальне середовище, задовольняючи потребу дитини в пізнанні не лише того, що перебуває в найближчому природному, предметному та соціальному оточенні, а й поза ним. Він підтримує прояви активності дитини, яка набуває більшої визначеності, спрямованості, стає стабільнішою. Дорослий спонукає дитину не лише розглядати природні об'єкти, предмети найближчого довкілля, людей, а й до дій з ними (конструювати, досліджувати, елементарно експериментувати, ознайомлюватися з величиною, формою, кольором, особливостями матеріалу тощо). Дорослий підтримує прагнення дитини порівнювати, добирати, вдивлятися, діяти, виправляти помилки, збагачувати свої життєві враження, особистий досвід. Він створює умови для задоволення потреби дитини в експериментуванні з предметами, заохочує прояви наполегливості та відчуття задоволення від власної дослідницької діяльності. Він спонукає дитину спостерігати, запитувати про невідоме й незрозуміле, використовувати пошукові дії для визначення властивостей об'єктів пізнання, самостійного їх обстеження.

Сенсорно-перцептивний досвід. Дорослий підтримує в дитини прояви спостережливості та уважності, її здатність тривалий час спостерігати

ти за тим, що її зацікавило. Він сприяє розвитку гнучкості уваги, вміння переключати увагу з одного об'єкта на другий. Дорослий піклується про розвиток у дитини сприймання; здатності розрізняти, порівнювати та обирати предмети за кольором і його відтінками, розміром, формою або величиною. Він сприяє переходу від маніпуляцій до ігор, спонукає застосовувати предмети та основні знаряддя за призначенням у практичних цілях; координувати цілеспрямовані рухи та дії двома руками. Предметні дії набувають узагальнювального характеру — відділяються від тих предметів, на яких вони були засвоєні, тобто відбувається перенесення засвоєних дій в інші умови. Враховуючи, що сприймання навколишнього світу стає найулюбленішим видом діяльності дитини, дорослий підтримує її ініціативу придивлятися, прислухатися, пробувати на дотик, з'єднувати, роз'єднувати, конструювати, експериментувати. Дорослий створює умови для подальшого розвитку в дитини здатності розрізняти основні кольори, форми, величини, фактури предметів (м'який-твердий), співвідносити частини і ціле, їх розміщення у просторі.

Логіко-математичний розвиток. Дорослий організовує предметну діяльність дитини: навчає визначати всі кольори веселки, впізнавати їх відтінки (темний, світлий); форму (круг, квадрат, трикутник, куля, куб, цеглина), величину та спонукає порівнювати їх між собою (зіставляє кільця пірамідки від найменшого до найбільшого або навпаки), залучає до порівняння двох груп предметів за кількістю (більше, менше, порівну) визначення місця їх перебування (попереду, позаду, перший, останній), розміщення предметів у просторі (високо, низько, вгорі, внизу, над, під, за) та розрізнення напрямку (вперед, назад). Дорослий заохочує дитину визначати різні ознаки предметів, групувати їх за певною ознакою та встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки на основі хай і неповних, але конкретних образів та уявлень.

Цілісна картина світу. Дорослий організовує ігрову діяльність (вдома, в закладі дошкільної освіти, транспорті, на вулиці), під час якої дитина пізнає різні об'єкти. Завдяки цьому збагачуються образи об'єктів пізнання, додається інформація про них, отримана на основі не лише зорового й тактильного сприймання, а і практичних дій з ними. образи набувають все більшої узагальненості, дитина починає виокремлювати постійні ознаки, суттєве й несуттєве в об'єктах пізнання, звертає увагу на їхні функції та способи дії з ними. Дорослий піклується про розширення кола спілкування дитини; дбає про те, щоб поряд з рідними та близькими дорослими дитина мала контакти з незнайомими людьми в дитячому садку, транспорті, магазині, на вулиці. Він створює умови

для збагачення уявлень дитини про членів родини, їжу, деякі ситуації суспільного життя; аби вона на елементарному рівні усвідомила свою причетність до світу людей, свою спільність із ним. Дорослий заохочує дитину пізнавати предметний світ та орієнтуватися в основних предметах побуту і вжитку, їхніх назвах і призначенні (посуду, одягу, іграшок, меблів, деяких засобів гігієни); диференціювати своє і чуже, порівнювати їх та описувати. Він розширює коло уявлень дитини про об'єкти поза межами житла, про практичну діяльність дорослих; звертає увагу на те, що люди навколо оцінюють як позитивне і негативне; на правила поведінки у природному, предметному та соціальному довкіллі. Він заохочує дитину пізнавати себе та отримувати елементарні уявлення про своє ім'я, зовнішність, бажання, емоції, елементарні дії, власне статеворольове Я. Дорослий створює умови, що спонукають дитину зрозуміти необхідність навичок доводити розпочате до кінця, передбачати наслідки своїх дій та ймовірної реакції на них дорослих. Він підтримує прояви позитивного ставлення дитини до себе та довілля.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- формувати уважність у процесі спостереження за різними об'єктами;
- удосконалювати навички сприймання, обстеження різних предметів, природних об'єктів, а також спостереження за ними, предметною діяльністю, людьми та їхніми діями, власною зовнішністю;
- розвивати образну й моторну пам'ять, наочно-дійове мислення;
- розширювати простір для самостійних дій, збагачувати життя ві враження.

Навчальні:

- навчати дитину знаходити способи розв'язання практичних завдань за допомогою різних предметів;
- навчати вислуховувати відповіді на запитання;
- активізувати сприймання, навчати обстежувати різні об'єкти пізнання за допомогою зору, дотику, руху;
- вправляти в запам'ятовуванні й упізнаванні за характерними ознаками природних явищ та об'єктів, предметів, людей;
- навчати оперувати різними сенсорними еталонами;
- вправляти в навичках елементарно аналізувати, встановлювати подібності та відмінності предметів за формою та величиною, групувати їх відповідно до зразка;

- формувати елементарні уявлення про кількість, величину, форму;
- навчати визначати положення предметів у просторі, вживати слова, пов'язані з їх розміщенням у просторі та щодо себе;
- збагачувати уявлення про людей, предмети, природні об'єкти та власне Я.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до пізнавальної діяльності;
- підтримувати інтерес до пізнання нового, незвичного; стимулювати прояви спостережливості та допитливості;
- формувати емоційну сприйнятливості до об'єктів пізнання, уміння радіти, захоплюватися відкриттям нового;
- ознайомлювати з правилами, які визначають межі соціально схвалюваної та неприйнятної поведінки;
- виховувати здатність адекватно реагувати на зміни в природному, предметному та соціальному середовищі;
- залучати до доступних дитині культурних надбань.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Пізнавальний інтерес.</i> Намагається задовольнити пізнавальний інтерес самостійно та з допомогою дорослого. <i>Сенсорно-перцептивний досвід.</i> Знає, що пізнати різні об'єкти можна не лише за допомогою спостереження за ними, а й під час безпосередніх дій з ними. <i>Логіко-математичний розвиток.</i> Має уявлення про величину, кількість; розуміє зміст понять «багато-мало», «багато-один», «більше-менше», «стільки ж»; володіє елементарними знаннями про форму предметів, об'єктів; розміщення їх у просторі (попереду, позаду, угорі, внизу, високо, низько, поруч); розуміє слова, пов'язані з визначенням відстані (далеко, близько); має елементарні знання про перебіг подій у часі, знає пори року, частини доби та їх елементарні особливості. Має уявлення про різновиди іграшок; знає про можливість використовувати предмети-замінники для розв'язання різних практичних завдань. <i>Цілісна картина світу.</i> Має уявлення про основні властивості деяких природних об'єктів та предметів, характеристики дорослих людей та власні; про позитивне й негативне в житті; орієнтується у правилах поведінки у природі, предметному середовищі та з іншими людьми; уявляє, які небезпечні ситуації можуть трапитися в житті, орієнтується в особливостях поведінки в таких ситуаціях
Уміння	<i>Пізнавальний інтерес.</i> Виявляє значну зацікавленість новим; концентрує на ньому увагу; емоційно реагує на об'єкти дійсності, за якими спостерігає.

Уміння	<i>Сенсорно-перцептивний досвід.</i> Маніпулює предметами та природними об'єктами; візуально, на дотик, нюх і смак визначає їхні властивості, порівнює їх та встановлює найпростіші причинно-наслідкові зв'язки; добирає та об'єднує предмети або їх частини відповідно до форми та величини; може зосереджено спостерігати за об'єктами пізнання, звертати увагу на зміни в природному та предметному середовищі, у настрої та емоціях членів родини. <i>Логіко-математичний розвиток.</i> Зосереджується на пізнанні об'єктів; виділяє в них форму, колір, величину; упізнає й відтворює в пам'яті бачені раніше об'єкти; розв'язує практичні завдання за допомогою предметів-замінників; нескладні дії виконує подумки; елементарно розмірковує з приводу певних об'єктів чи дій; розрізняє поняття: «багато-мало», «багато-один»; встановлює відповідність: «більше-менше», «стільки ж»; визначає форму предметів, називає деякі площинні (круг, квадрат, трикутник) та об'ємні геометричні фігури (куля, куб); знаходить деякі геометричні фігури серед предметів, на малюнках; порівнює предмети, об'єкти за величиною, формою, робить спроби групувати предмети на великі, маленькі; орієнтується на собі (показує очі, ніс, вуха тощо), у напрямках щодо себе, переносить ці вміння на інші об'єкти — іграшку, дорослого; визначає основні напрямки руху (вперед, назад, угору, вниз) та розміщення предметів у просторі (тут, там, туди, сюди, ближче, далі, на, під, за, поруч, високо, низько); встановлює перебіг подій у часі (спочатку, потім, незабаром, тепер, учора, сьогодні, завтра), називає частини доби, пори року. <i>Цілісна картина світу.</i> На основі уявлень про різні об'єкти пізнання виокремлює в них відоме й невідоме, суттєве й несуттєве; намагається дотримуватися правил поведінки у природі, предметному середовищі та з іншими людьми
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Розрізняє позитивне й негативне, безпечне й небезпечне, реагує на це в різній формі; відчуває настрій дорослих членів родини, адекватно якому поводить себе. <i>Самостійність.</i> Орієнтовно протягом півгодини-години може самостійно спостерігати за різними об'єктами, маніпулювати предметами та займатися предметними діями; прагне самостійно обирати заняття та партнерів для спілкування. <i>Допитливість.</i> Виявляє інтерес до нових об'єктів пізнання; роздивляється їх, прагне обстежити й пізнати за допомогою різних органів чуття; робить невеликі власні відкриття щодо об'єктів пізнання; цікавиться змінами, які відбуваються в довкіллі. <i>Самовладання.</i> Слухає пояснення дорослого щодо об'єктів природи, предметів чи іграшок, людей, які її зацікавили, та щодо себе; зацікавлено слухає художні твори, які читає дорослий; тривалий час може спостерігати за природними об'єктами, предметами, іграшками, маніпулювати ними, досліджувати їх. <i>Відповідальність.</i> Прагне виявляти елементарну турботу про природні об'єкти, предмети, членів родини, про себе. <i>Креативність.</i> Намагається варіювати предметні дії; вигадує нові слова-назви, способи використання предметів-замінників, невеликі історії про об'єкти пізнання; любить конструювати; вигадує елементарні задуми та реалізує їх разом із дорослими

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «МОВЛЕННЯ ДИТИНИ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Спілкування з людьми та предметні дії потребують використувати активне мовлення, на основі якого в дитини раннього віку розвиваються узагальнення та символічна функція мислення. Мовлення дитини включене в її діяльність, супроводжує її маніпуляції предметами, іграшками. Дитина встановлює зв'язок між словом і предметом. Вона активно освоює мову: від розуміння одичної схожості переходить до ширших і точніших узагальнень (за допомогою того самого слова виражає різні значення). Розуміння мовлення виходить за межі конкретної побутової ситуації. Дитина розуміє слова, що означають стать та вік людини. Словниковий запас поповнюється словами, пов'язаними із власною життєдіяльністю. Цей процес має не лише пізнавальний характер (показ предмета, об'єкта, явища і називання його), а й відтворювальний, репродуктивний (дитина повторює за дорослим кожне слово) та продуктивний (вживає слова у власному мовленні, що пов'язано з удосконаленням граматичних умінь та потребою в комунікації). Мовлення формується шляхом використання під час спілкування з дитиною слів-назв не лише предметів, а й дій, ознак, слів, що позначають просторові уявлення, місця дії, час, а також займенників, прийменників, сполучників. Протягом другого-третього років життя дитина навчається оперувати словом, а потім дво-, трислівними реченнями. У її мовленні переважають іменники, рідше вона вживає прикметники, дієслова. Дитина використовує різні інтонації голосу. Провідним видом її діяльності є предметно-маніпулятивна, пріоритетним — емоційне спілкування з рідними та близькими. Мовлення, характерне для цього віку, має рецептивно-репродуктивний характер з елементами продуктивного. Активне самостійне мовлення стає основним засобом спілкування. З'являються перші запитання.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Другий рік життя

Фонематичний слух, звуковимова. Формуючи правильну звукову мову, дорослий бере до уваги, що дитина оволодіває голосними та приголосними звуками, розрізняє звуки на слух у такій послідовності: шиплячі-свистячі, тверді-м'які, сонорні-шумні, глухі-дзвінкі. На останньому етапі в мовленні дитини з'являються звуки [ч], [ш], [щ], [л], [р]. Дитина може пропускати звуки в словах; замінювати одні звуки іншими, простішими у вимові; уподібнювати звуки один до одного; вставляти голосні звуки під час збігу приголосних; зливати два слова в одне; спостерігається загальна пом'якшеність мовлення.

Словниковий запас. У словниковій роботі педагог враховує, що у мовленні дитини з'являються три- і чотирискладові слова, переважають іменники. Новою формою вимоги стає слово, яке дитина вимовляє з інтонацією заклику, прохання. У другому півріччі словник дитини збільшується швидкими темпами. З'являються прикметники й займенники. Значення слова стає стійким з яскраво вираженим предметним співвідношенням. Дорослий спонукає дитину вживати слова, що означають стать людини та вік, повторювати слова і фрази; розвиває розуміння назви предметів у кімнаті та поза нею, живих й неживих об'єктів. Формує уміння замінювати спрощені слова правильними, узагальнювати предмети за суттєвими ознаками. Бажання і прохання передавати словами. Виконувати дії за вказівкою дорослого: загальні («дай», «принеси», «одягни», «поклади»); конкретні («іди обідати», «помий руки»); складні системні дії у відповідь на вимогу дорослого («склади піраміду», «побудуй будинок»); складні словесні доручення («візьми в Олі ляльку й віддай Наталочці»). Педагог навчає дитину впізнавати й називати предмети, що зображені на картинці, кубиках. Наприкінці другого року життя словник дитини становить 300-400 слів, проте в обсязі словника можуть бути істотні індивідуальні відмінності.

Граматичні вміння. З допомогою дорослого дитина засвоює граматичні форми рідної мови, вживає дво-, три- і чотирислівні речення. Наприкінці другого року життя з'являються питальні речення, що виражаються спочатку лише інтонаційно; однорідні члени речення без сполучників. Дорослий бере до уваги, що дитина починає вживати сполучник «і», поєднуючи ним два слова, а потім вживати його перед кожним однорідним членом речення; у мовленні з'являються перші складні речення без сполучників, зв'язок між частинами речення дитина

передає інтонацією. З допомогою педагога вона оволодіває флективною системою рідної мови, засвоює значення однини і множини; узгодження й керування, яке пов'язане з опануванням багатослівних речень. З'являються лексичні способи вираження певних значень: слова «багато», «скоро»; майбутній час; особові займенники; форми дієслів.

Комунікативне мовлення. У процесі спілкування дитина оволодіває елементарним досвідом комунікативної діяльності. Активне самостійне мовлення стає основним засобом її спілкування. Дитина звертається до дорослого з різних причин: просить, називає, вказує, повідомляє, вимагає. Мовлення дитини супроводжує її маніпуляції з предметами, іграшками, виконує функцію організації дій. Дорослий сприяє розвитку діалогічного мовлення, формуванню таких функцій діалогу, як вплив на співрозмовника, вираження власних думок. Мотивом висловлювання є бажання дитини відповісти на запитання співрозмовника.

Третій рік життя

Фонематичний слух, звуковимова. Удосконалюючи звуковимову дитини, педагог керується тим, що вона чує звуки мовлення відповідно до їх фонематичних ознак. Упізнає неправильно вимовлені слова і здатна розрізнити правильну й неправильну вимову. Не лише вказує на особливості вимови іншої дитини, а й виправляє її, хоча власну вимову ще не усвідомлює, свої помилки не помічає. Засвоює всі основні звуки мови. Організуючи роботу з дитиною, дорослий бере до уваги, що більшість звуків вона вимовляє правильно, інколи замінює звуком [т] усі приголосні, звуки [р], [л] або зовсім випускає, або замінює простішими звуками. Характерною є загальна пом'якшеність вимови. На кінець третього року життя завдяки дорослим дитина оволодіває правильною вимовою всіх звуків, крім шиплячих [ж], [ч], [ш], [щ] та сонорних [р], [л], зникає загальна пом'якшеність мовлення. Індивідуальні відмінності в розвитку мовлення окремих дітей залишаються значними.

Словниковий запас. Педагог бере до уваги, що словник дитини збагачується швидкими темпами. Когнітивний досвід дитини містить слова, що позначають назви предметів, дій із ними, властивості, відношення в найближчому довкіллі та збірні іменники. Дитина знає імена найближчих родичів; розуміє слова, якими передають характер взаємин рідних людей, основні види домашньої роботи. Знає своє ім'я, дитячі та дорослі прізвиська; розуміє та адекватно реагує на слова дорослого, пов'язані з її бажаннями, переживаннями, думками, інтересами; диференціює слова, якими батьки та педагога позначають її різний настрій; оперує займен-

ником «я»; диференціює слова-схвалення та слова-незадоволення, висловлені на її адресу; вживає слова «хочу», «не хочу», «можу», «не можу». Дорослий спонукає дитину називати імена значущих дорослих та однолітків; вживати слова, спрямовані на налагодження контактів з ними; використовувати слова ввічливості, слова-вибачення тощо; розповідати іншим про те, що вміє, знає, може, хоче; орієнтуватися у словах, якими інші характеризують її чесноти й вади; вживати вираз «Я сама!». Під час дидактичних ігор та вправ, занять з картинкою, педагог формує в дитини вміння впізнавати і правильно називати відомі предмети незалежно від ситуації, форми, кольору, величини; порівнювати відомі предмети, знаходити схожі й відмінні. Засвоєні вміння й навички дають змогу дитині використовувати всі частини мови, крім дієприслівника, рідше — прислівника; вдаватися до словотворення, римування слів. Словник становить близько 1200-1500 слів.

Грамотичні вміння. Педагог спрямовує систему роботи на збагачення й уточнення мовленнєвого досвіду. Дитина засвоює основні відмінкові форми суфіксів зменшення, збільшення, пестливих; відмінності між чоловічим і жіночим родом; використовує прийменники і прикметники. Дорослий спонукає дитину розповідати про побачене кількома реченнями, вживати прості, поширені, складносурядні та складнопідрядні речення зі сполучниками та сполучними словами, хоча в більшості випадків вони ще аграматичні.

Комунікативне мовлення. Організуючи комунікативну діяльність, педагог враховує, що дитина користується різними формами діалогу: звертається до інших, відповідає на запитання дорослих, веде розмову з однолітками та іншими дітьми. До дорослого звертається у формі наказу, заборони, дозволу, скарги, заклику, наслідування, однак ці форми афективні й ситуативні. Під час діалогу прагне про щось повідомити, пристосуватися до співрозмовника, вислухати іншого. У мовленні переважають слова «ось», «цей», «тут», «там», «потім», «такий», «така», які дитина супроводжує жестами й діями; вживає багато питальних речень. Дитина сама привертає увагу дорослого до об'єкта, який її цікавить, запитує, ділиться враженнями, висловлює свої судження. Набутий досвід сприяє появі перших проявів контекстного мовлення.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- сприяти розвитку слухових відчуттів (чути звуки природи, музичних інструментів, інтонацію голосу дорослого); мовного дихання, фонематичного слуху;

- заохочувати до звуконаслідування;
- створювати умови для формування правильної звуковимови, забезпечуючи розвивальне мовленнєве середовище (правильна, чітка звуковимова людей навколо, неприпустимість сюсюкання, повторення дитячих слів, оптимальний темп мовлення);
- вправляти у правильній вимові голосних і приголосних звуків, у звуконаслідуванні й доборі рими;
- збагачувати та удосконалювати словник назвами компонентів природного довкілля — рослин, тварин, трудових дій, словами на позначення ознак предметів, різних частин свого тіла;
- розвивати комунікативне мовлення — підтримувати мовленнєву ініціативу, словотворчість, коментувати відповіді й розповіді, обговорювати події дня, ставити запитання, що потребують розгорнутої відповіді; створювати умови для підтримки і розвитку мовленнєвих контактів між дітьми; спонукати до запам'ятовування казок, віршів, пісень.

Навчальні:

- формувати вміння чітко вимовляти звуки, двоскладові та трискладові слова; промовляти слова в різному темпі (швидко, повільно), з різною силою голосу (тихо, голосніше, голосно);
- вправляти в умінні застосовувати слова-ознаки форми, величини, кольору; відношень (просторових, часових);
- навчати розуміти та використовувати узагальнювальні поняття — меблі, одяг, іграшки, посуд, їжа, засоби гігієни, транспорт, рослини, тварини тощо;
- ознайомлювати з назвами основних продуктів мистецької діяльності, матеріалів та знарядь, дій з ними;
- формувати вміння використовувати слова, що позначають деякі частини тіла, їх функції, імена членів родини та інших дорослих, характер взаємин між ними та моральні якості людей;
- вправляти в умінні вживати різні частини мови, кличну форму; змінювати слова за числом, будувати різні за типом висловлювання речення;
- ознайомлювати зі зразками художньої літератури та розповідати про персонажів твору, навчати розуміти і впізнавати окремі дії та сюжети за картинками, розуміти зміст оповідань, казок.

Виховні:

- формувати інтерес та позитивне ставлення до мовлення як засобу спілкування:

- виховувати звукову культуру мовлення, його мелодійність;
- виховувати звичку під час спілкування з іншими використовувати слова ввічливості та слова-вибачення; вести діалог;
- формувати вміння застосовувати вербальні та невербальні засоби спілкування;
- виховувати доброзичливе ставлення до партнера по спілкуванню, здатність передавати таке ставлення інтонаванням голосу та використанням слів співчуття, турботи, підтримки.

Показники компетентності дитини на кінець третього року життя

Знання	<i>Фонематичний слух, звуковимова.</i> Дитина чує звуки мови відповідно до їх фонематичних ознак, впізнає неправильно вимовлені слова, розрізняє правильну й неправильну вимову. <i>Словниковий запас.</i> Знає назви тварин і рослин; слова, пов'язані з орієнтуванням у часі; що передають місцезнаходження предметів у просторі; позначають якості предметів: їх колір, форму, величину; розуміє прості фрази, пов'язані з побутовими ситуаціями, процесами, подіями, ігровими діями. <i>Граматичні вміння.</i> Знає всі граматичні категорії та їх синтаксичне вираження: основні відмінкові форми, суфікси зменшення, збільшення, пестливі; розуміє відмінність між чоловічим і жіночим родом; засвоює сполучники «і», «а», «то», «коли», «як», «тільки», «тому що», «де», «щоб», «зате». <i>Комунікативне мовлення.</i> Розуміє мовлення людей навколо, може брати участь у різних формах діалогу: звертається до інших, відповідає на запитання, веде розмову з однолітками та іншими дітьми; вміє говорити з дорослим «по черзі»; веде короткий діалог, бесіду; знає слова, спрямовані на налагодження контактів з іншими, слова ввічливості, слова-вибачення; розуміє, що слід утримуватися від образливих слів; вживає слова, що передають характер взаємин людей, називає їхні соціальні ролі; розуміє теперішній і майбутній час, запитання дорослого; легко повторює фрази, що чує
Уміння	<i>Фонематичний слух, звуковимова.</i> Правильно вимовляє всі голосні та приголосні звуки, крім шиплячих [ж], [ч], [ш], [щ] та сонорного звука [р]; вдається до звуконаслідування; не лише вказує на особливості вимови іншої дитини, а й виправляє її. <i>Словниковий запас.</i> Використовує всі частини мови, окрім дієприслівників і прислівників; називає словами відомі рослини, тварин; наслідує звуки тварин та природи; вживає слова, пов'язані з орієнтуванням у часі, що вказують на місцезнаходження природних об'єктів у просторі відносно себе;

	виконує дії за вказівкою дорослого: загальні, конкретні, складні словесні доручення; впізнає й називає предмети, зображені на картинці та кубиках; намагається словесно переказати дорослому подію, випадок; називає продукти, одяг, меблі, іграшки, транспорт, частини тіла й обличчя; висловлюється щодо свого стану, важливих подій зі свого життя. <i>Граматичні вміння.</i> Вживає речення з трьох і більше слів; називає кілька зображень на картинці; ставить запитання «що це?», «де?», «чому?», «як?»; розуміє і починає вживати займенники «моє», «ти», «ми», «вони»; короткими реченнями супроводжує свої предметні дії, правильно оформлює висловлювання, узгоджуючи слова в часі, числі, відмінку; утворює зменшено-пестливі найменування, дієслова завершеного й незавершеного виду. <i>Комунікативне мовлення.</i> Проявляє мовленнєву активність, багато говорить не лише з близькими людьми, а й з іншими дорослими та дітьми; вдається до словотворення, римованості мови; робить перші спроби самостійно складати казки; може зв'язно, проте коротко розповісти про себе, вживає займенник «я»; використовує різні форми звернення: наказ, заборона, дозвіл, скарга, заклик, наслідування; говорить не лише про ті предмети і явища, що її оточують, а й про ті, яких немає навколо, про минулі й майбутні події, про почуття та переживання
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Диференціює правильну й неправильну вимову звуків; уважно вслухається в мовлення людей; запам'ятовує та повторює нові слова, вислови, фрази; невеличкі вірші, забавлянки, потішки; запам'ятовує зміст казок; може відтворити окремі дії улюблених персонажів. <i>Самостійність.</i> За власною ініціативою називає предмети, зображені на картинці, називає звуконаслідувальними словами автомобіль, собаку, кішку; близьких людей, які відсутні в цей момент; вербалізує своє бажання спілкуватися, гратися із кимось; розглядає ілюстровані книжки, намагається самостійно складати казки. <i>Гідність.</i> Ображається, якщо висміюють неправильне вимовляння нею звуків та слів; відстоює право на висловлювання своєї думки. <i>Допитливість.</i> Звертається до дорослого із запитаннями: «що це?», «де?», «чому?», «як?». <i>Людяність.</i> Уміє привітно вітатися та прощатися з дорослими та однолітками, використовує слова, що виражають прохання, вдячність, запитання; адекватно реагує на доручення дорослого, радо на них відгукується, вербалізує враження від його виконання; дотримується моральних правил у спілкуванні з дітьми та наполягає на їх дотриманні іншими; намагається дотримуватися правил мовленнєвої поведінки. <i>Креативність.</i> Проявляє схильність до словотворчості, добирає та римує слова; відображає елементарні образні дії деяких персонажів, виявляє елементи творчості під час добирання атрибутів для певної ролі

**Молодший
і середній
дошкільний вік**

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ»

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина стає міцнішою, вправнішою, витривалішою. Удосконалюються фізіологічні функції, обмінні та терморегуляційні процеси, діяльність серцево-судинної та дихальної систем, що зумовлює зниження частоти серцевих скорочень та частоти дихання за хвилину. Видозмінюється форма грудної клітки, формуються череп, кістки рук, тазу, ніг, вигини стопи та хребта. Знижується темп розвитку легенів, поступово формується грудний тип дихання. Дитина багато, швидко, впевнено рухається, відчуває потребу в активних діях, охоче виконує фізичні вправи, грає м'ячем, катається на каруселі, самокаті, велосипеді, взимку — на санчатах та лижах. Її рухи стають більш координованими, узгодженими, цілеспрямованими. Дитина оволодіває ходьбою, бігом, стрибками, лазінням, активно використовує предмети та фізкультурне знаряддя. Рухи впливають на формування дихальної, серцево-судинної, нервової систем, опорно-рухового апарату, сприяють удосконаленню психомоторної та вегетативної функцій організму. Дитина четвертого-п'ятого років життя володіє елементарними гігієнічними навичками, має свої харчові смаки, орієнтується у показниках здоров'я-нездоров'я, здатна назвати деякі їх чинники, починає усвідомлювати залежність свого фізичного стану від загартування, харчування, здорового способу життя, продуктивної та безпечної рухової діяльності. Стає уважнішою до свого фізичного Я, починає ставити дорослому різні, зокрема й незручні запитання.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Здоров'я та фізичний розвиток. Відбувається інтенсивний розвиток дитячого організму, усіх його органів та систем. Дорослий допомагає дитині не лише пізнати особливості будови людського організму,

а й дізнатися про його функціонування. Завдяки цьому вона здатна більш чітко визначити свої органічні відчуття, місце їх локалізації. Роз'яснення дорослого сприяють тому, що дитина починає відчувати радість від свого здорового, вправного тіла, усвідомлювати, що якість негативно впливає на працездатність, пізнавальну активність. У неї формуються елементарні уявлення про основні частини свого тіла, вона може співвіднести будову свого тіла з будовою тіла інших людей, порівняти й узагальнити свої враження; починає цікавитися назвами та місцем розміщення внутрішніх органів, їхнім значенням і функціями. Дорослі пояснюють відмінності між хлопчиками та дівчатками, чоловіками та жінками; допомагають усвідомити, що з віком людина змінюється — збільшуються її зріст, вага, змінюються пропорції тіла. За сприяння педагога дитина четвертого-п'ятого року життя диференціює людей за ознакою статі, ідентифікує себе з представниками своєї статі, орієнтується у вимогах до статевої поведінки.

Рухова активність. Дорослий зважає на те, що інтенсивно розвиваються моторні функції дитячого організму, зростає потреба дитини в руховій активності та самостійних діях. Варіювання навантажень сприяє активному розвитку м'язової та кісткової систем дошкільника, збільшенню працездатності, витривалості. Вихователь опікується тим, щоб рухові дії дитини ставали більш усвідомленими, цілеспрямованими, щоб вона співвідносила власні рухи зі зразком, чітко виконувала їх за показом та словесною інструкцією. Дорослий бере до уваги, що дитині ще складно оцінювати власні можливості. На четвертому-п'ятому роках завершується формування основних рухів, зокрема бігу, проте біговий крок лишається ще доволі нерівномірним та нешвидким, зі слабким відштовхуванням та пасивними рухами рук. З допомогою педагога дитина оволодіває різними видами стрибків, але під час їх виконання швидко стомлюється через слабкість м'язів. Заняття з дорослим вдосконалюють гру з м'ячем — дитина кидає м'яч, котить, ударяє об землю; вона навчається повзати по гімнастичній лаві, пролізати в обруч, перелізати через перешкоду; удосконалюються її здатність утримувати рівновагу, уміння виконувати загальнорозвивальні вправи (для рук, плечового пояса, тулуба, ніг), танцювальні рухи. Разом з дорослим дитина катається на санчатах та велосипеді, ходить на лижах, виконує підготовчі до плавання дії, може здійснювати пішохідний перехід спільно з дорослим протягом близько півгодини.

Гігієнічні та загартовувальні процедури. Дорослий орієнтується на зміни, що відбуваються у фізичних можливостях дошкільника, зокрема

його зросту самостійність, свідоме ставлення до гігієнічних та загартовувальних процедур. Він стимулює прагнення дитини самостійно вмитися, вимити руки з милом перед їжею; почистити двічі на день зуби; розчесати гребінцем волосся, за потреби скористатися носовичком, під час їжі — серветкою; самостійно задовольнити свої фізіологічні потреби. Завдяки дорослому вона починає розуміти: щоб бути здоровою, загартовуватися слід щодня; а засобами загартовування є повітря, земля, вода, сонце, фізичні вправи. Дитина залюбки бігає босоніж по траві, піску, воді; купається у водоймі та засмагає на сонечку; розуміє, що вдягатися слід відповідно до пори року, температури повітря, погоди. У дитини формується елементарний досвід здорового способу життя.

Безпека організму та рухової активності. Внаслідок великого бажання бігати, скакати, кидати предмети, будувати і зразу ж руйнувати побудоване, дитина час від часу потрапляє у незручні та небезпечні для здоров'я ситуації. Намагання дорослого обмежити рухи дитини викликає в неї спротив. Завдяки роз'ясненням педагога та вправлянням дитина починає розуміти, що отримані нею синці і травми пов'язані з її надмірно швидкими та неконтрольованими рухами й діями. Вихователь допомагає їй встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки, стимулює бажання робити власні висновки щодо необхідності уповільнити свій рух і тим самим виявити турботу про безпеку людей, що знаходяться поруч (через необережні, зашвидкі дії можна вдарити, штовхнути, травмувати). За підтримки дорослих дитина починає визначати ймовірні ризики, планувати свої зворотні дії (піднялася на верхню сходинку, а спуститися боязко), дотримуватися правил безпечної поведінки. Педагог пам'ятає існування дисбалансу між високою потребою дитини в активності та її невмінням правильно розрахувати відстань, власні сили, а також знижене почуття небезпеки. Важливо, щоб вона орієнтувалася на дорослого: його ритмічні, енергійні й водночас зважені рухи, наслідувала зразок бажаного темпу фізичної діяльності, збагачувала свої знання про безпечно/небезпечно та досвід правилодоцільної поведінки.

Статева ідентифікація та диференціація. Педагог враховує в освітньому процесі особливості представників різної статі. Це сприяє тому, що дитина диференціює людей за ознакою статі, знає, що вона дівчинка (хлопчик), радіє цьому. Дорослий усвідомлює, що іноді дитина хотіла б змінити свою стать, перетворитися з дівчинки на хлопчика чи навпаки, пояснює переваги її статі, плекає відчуття задоволення своєю належністю до неї. Завдяки бесідам, художній літературі, спостереженням

дитина починає усвідомлювати та розрізняти відмінності в зовнішньому вигляді, будові тіла, поведінці людей різної статевої належності; все більше цікавиться тим, що відрізняє хлопчика від дівчинки, хлопчика від чоловіка, дівчинку від жінки. З огляду на те, що дитина ставить дорослому запитання на уточнення цієї інформації, не слід відчувати ніяковості при обговоренні цієї теми, пам'ятати, що вона розраховує на одержання зрозумілих відповідей. Педагог усвідомлює, що діти цього віку усе частіше виявляють інтерес до статевих органів представників протилежної статі (підглядають у туалеті, роздивляються на пляжі), не нервують, не сердяться на них, пояснює природність фізичних відмінностей, не центрує на цьому увагу. Дорослий вважає нормою, що діти молодшого та середнього дошкільного віку не соромляться свого оголеного тіла, легко роздягаються у присутності рідних, почуваються при цьому природно. Тим самим закладаються основи статевої свідомості та статеворольової поведінки, формується досвід адекватного поводження в одно-та різностатевому угрупованні.

П'ятий рік життя

Здоров'я та фізичний розвиток. Успішному освітньому процесу сприяє майже цілком сформована дитяча статура, утворення м'язового корсету, який утримує хребет у вертикальному положенні. Дорослий бере до уваги, що внутрішні органи (печінка, підшлункова залоза) піднімаються в підребер'я; вдосконалюється дихальна система, дихання стає грудно-черевним. Завдяки дорослому чотирирічна дитина вже починає усвідомлювати цінність власного здоров'я, визначає чинники, що впливають на стан здоров'я людини — заняття фізичною культурою, загартовування організму, вживання корисної їжі, чистої води. Педагог цілеспрямовано виховує у дитини свідоме ставлення до власного здоров'я, внаслідок чого наприкінці п'ятого року життя дитина вже може елементарно розповісти про органи та системи людського організму. Вона усвідомлює, що рівна постава забезпечує легке та вправне пересування, що на формування постави позитивно впливають фізичні вправи та заняття. Якщо починає боліти зуб, вона повідомляє про це батьків та вихователя, з розумінням ставиться до необхідності відвідати стоматолога. Педагог у освітній роботі враховує, що в хлопчиків і дівчаток з'являється інтерес до будови тіла та рухів одне одного. Рухова активність хлопчиків, як правило, вища, ніж у дівчаток, вони віддають перевагу швидкісно-силовим вправам. Проте значних відмінностей у силових показниках хлопчиків і дівчаток у цьому віці ще немає.

Рухова активність. Педагог заохочує та підтримує істотно зрослої потребу дитини в руховій активності, самостійному виконанні фізичних вправ, різних навантажень. Він бере до уваги, що обсяг рухової активності дошкільника сягає 12-14 тис. умовних кроків, тривалість — понад 4 години, інтенсивність — 48-54 рухів за хвилину. Підвищуються функціональні можливості дитячого організму, зростає витривалість, удосконалюється координація рухів під час бігу, ходьби, лазіння, стрибків. Завдяки вправлянням наприкінці п'ятого року життя рухові дії дитини стають більш циклічними та ритмічними, вона починає швидше бігати. Удосконалюється техніка виконання стрибків: дитина відштовхується двома ногами від опори, енергійно змахує руками, м'яко приземлюється, утримує рівновагу. Фази різних видів стрибків досить стабільні, утім показники дальності та висоти польоту залишаються ще незначними. За підтримки дорослих дитина все інтенсивніше оволодіває вміннями кататися на ковзанах, роликах та санчатах, ходити на лижах, гойдатися на гойдалці, їздити на три- та двоколісному велосипеді, плавати, виконувати вправи з м'ячем, скакалкою, кеглями тощо. Наприкінці п'ятого року життя дитина вже може самостійно ініціювати ігри з підгрупою однолітків, використовувати різне спортивне та ігрове спорядження. Збагачується її життєвий досвід, рухова активність стає важливою цінністю, формується потреба і звичка знаходитися в русі.

Гігієнічні та загартовувальні процедури. Заохочення та схвалення дорослого сприяє тому, що зовнішній вигляд починає відігравати для дитини більшу, ніж раніше, роль. Вона уважніше ставиться до охайності зовнішнього вигляду та чистоти свого тіла — стежить за тим, чи добре розчесане (заплетене) волосся, чи не забруднені обличчя та руки. Самостійно та за нагадування дорослого дитина намагається розчесати волосся гребінцем, щіткою упорядкувати взуття, вимити руки з милом тощо. Під час купання досить вправно користується милом, щіткою, мочалкою, знає місцезнаходження гігієнічних засобів — рушника, мильниці, дитячого шампуню. Справляння нужди стає, до певної міри, автоматизованим процесом — дитина повідомляє про свою потребу дорослого, відвідує туалет, намагається дотримуватися необхідних правил користування ним, користується туалетним папером. Усвідомлюючи важливість для здоров'я загартовувальних процедур, дитина під наглядом дорослого бігає босоніж, засмагає на сонці, плескається у водоймі, обтирається вологим рушником, перебуває у провітреному приміщенні в легкому одязі, радіє виконанню різних фізичних вправ, накопичує особистий досвід продуктивних загартовувальних процедур.

Безпека організму та рухової активності. Увага педагогів до питання безпеки сприяє тому, що дитина ліпше, ніж раніше, усвідомлює небезпеки, пов'язані з надмірно інтенсивними та неконтрольованими рухами, силовими діями, спортивними розвагами (катанням на велосипеді без шолома, самокаті, гойдалці тощо). Завдяки поясненням і вправлянням вона починає передбачати й називати ймовірні ризики, знає елементарні правила безпеки рухової діяльності у приміщенні та за його межами. Проте їй ще складно визначити межу припустимої та доцільної рухової активності. Внаслідок цього вона час від часу забивається, травмується. У таких випадках дитина, усвідомлюючи свою провину, намагається утриматися від плачу, виявляє готовність прийняти першу допомогу батьків, педагога, лікаря. Спокійна поведінка дорослого, його контроль за руховою діяльністю дитини, доступні роз'яснення та практичне вправляння допомагають їй поступово унормувати свою рухову активність (біг, стрибки, лазіння тощо). Розширення когнітивного, емоційного та практичного досвіду уможлиблює адекватну поведінку дошкільника у відомому та невідомому довкіллі.

Статева ідентифікація та диференціація. Дитина починає усвідомлювати постійність своєї статевої належності, її незмінність незалежно від зачіски, одягу, виду діяльності, уподобань. З допомогою педагога вона чіткіше визначає переваги своєї статі, радіє їм, розповідає про них іншим, презентує їх оточенню. Привернення вихователем уваги до статевого виховання продукує інтерес дитини до інших: вона все пильніше вдивляється у зовнішній вигляд та поведінку рідних і незнайомих людей різної статі та віку, починає усвідомлювати деякі особливості статевої поведінки. За підтримки дорослого дитина намагається дотримуватися деяких соціальних стандартів (хлопчики не плачуть, вони фізично вправніші й сильніші; дівчатка, як правило, чутливіші, ніжніші, люблять причепуритися). Формування жіночих та чоловічих статевої функцій відбувається завдяки «кодуванню» батьками певних відмінностей в іменах (Тарас, Сергій чи Вероніка, Аліса), одязі (штани, сорочки — платтячка, спіднички, бантики), у виборі іграшок (лялька, дитячі меблі, посуд — транспорт, будівельні матеріали, конструктор). Якщо батьки не мають жорсткої орієнтації на традиційні статевої стандарти, дитина цього віку відчувається вільніше у виборі своїх пріоритетів. Збагачення знань, здатність радіти своїй статевої належності, уміння адекватно поводитися в одно- та різностатевоу угрупованні сприяють подальшому особистісному зростанню дошкільника.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- зміцнювати здоров'я, забезпечувати гармонійний розвиток усіх систем організму дитини;
- збагачувати руховий досвід, орієнтуючись на індивідуальні особливості дитини, забезпечувати перехід від простого нарощування рухових умінь до формування культури рухів, дотримуючись при цьому правил безпечного їх виконання;
- розвивати фізичну вправність, умілість

Навчальні:

- розширювати уявлення про здоров'я, ознайомлювати з його чинниками, формувати практичні вміння дбати про власне здоров'я;
- збагачувати уявлення про будову людського тіла, особливості функціонування його основних органів і систем;
- навчати визначати показники свого нездоров'я, повідомляти про це дорослого, виконувати поради лікаря;
- формувати вміння правильно виконувати основні рухи (ходьбу, біг, стрибки, кочення, кидання, повзання, лазіння, дотримання рівноваги, танцювальні рухи) та вправи спортивного характеру (катання на санках, велосипеді, ходьба на лижах тощо);
- навчати без нагадування дорослого виконувати елементарні гігієнічні процедури — вмиватися, чистити зуби, справляти нужду, причісуватися, користуватися носовичком та серветкою;
- вправляти в умінні дотримуватися елементарних правил безпеки рухової діяльності — контролювати інтенсивність рухів, прогнозувати можливість виходу зі скрутної ситуації, зважати на людей, що перебувають поряд;
- розширювати уявлення про статево-рольові стандарти поведінки та необхідність урахувати їх у спілкуванні.

Виховні:

- плекати відчуття радості від свого здорового, вправного, чистого тіла;
- виховувати звичку збалансовувати свою рухову активність з відпочинком;
- формувати позитивне ставлення до гігієнічних та загартовувальних процедур;
- виховувати бажання дотримуватися правил безпеки рухової діяльності у приміщенні та за його межами;

- сприяти проявам ініціативи, конструктивних форм самостійності, елементів творчості;
- формувати почуття поваги до представників протилежної статі.

Показники компетентності дитини на кінець п'ятого року життя

Знання	<i>Здоров'я та фізичний розвиток.</i> Знає та може назвати основні ознаки здоров'я (не має ознак хворобливого стану, активно рухається, має хороший апетит, спокійно спить); орієнтується в ознаках нездоров'я, може назвати декілька (повільно рухається, уникає навантажень, хоче лягти в ліжку, заплющити очі, усамітнитися, не хоче їсти, погано спить, жаліється на болі), усвідомлює, що про них слід повідомити дорослого; має уявлення про будову свого тіла, його частини (голова, волосся, очі, ніс, вуха, рот, зуби, язик, руки, ноги, живіт, спина, сідниці, статеві органи), основні внутрішні органи (серце, печінка, шлунок) та системи організму (дихальна, кровоносна, травна); знає призначення основних органів чуття (очей, носа, вух, язика, пальців); усвідомлює, що здорова людина має розвинені завдяки рухам та діям м'язи, вона витривала, не квола. <i>Рухова активність.</i> Розуміє важливість рухів для здоров'я; розрізняє основні рухи (ходьбу, біг, стрибки, кочення, кидання, повзання, лазіння, утримання рівноваги), загальнорозвивальні (для рук, тулуба, ніг), танцювальні, з шиккування та перешиккування, спортивні (катання на велосипеді та санках, ходьбу на лижах, підготовчі до плавання); з допомогою дорослого може назвати деякі з них. <i>Гігієнічні та загартовувальні процедури.</i> Усвідомлює, що гігієнічні та загартовувальні процедури корисні для здоров'я; може назвати деякі гігієнічні (вмивання, купання, користування милом та шампунем, чищення зубів, розчісування й упорядкування волосся, користування носовичком, серветкою та туалетним папером, культурне споживання їжі) і загартовувальні (провітрювання приміщення, сон на повітрі, купання, вологе обтирання, ходіння босоніж) дії; розуміється на ознаках спраги та голоду, називає деякі з них (сухо в роті, буркає в животі, вигляд їжі викликає бажання їсти); знає й може перерахувати деякі корисні (фрукти, овочі, каші) та некорисні (цукерки, чіпси, газовані напої) продукти; називає свої улюблені страви. <i>Безпека організму та рухової активності.</i> Усвідомлює, що через надміру активні та неконтрольовані рухи можна завдати шкоди собі та людям навколо; знає основні правила безпечної рухової діяльності та може назвати деякі (діяти у потрібному темпі, не пришвидшувати надмірно рухів, не брати на себе звеликих навантажень, зупинитись у разі втоми або надмірного серцебиття, стежити за напрямком свого руху, узгоджувати свій рух з рухом інших людей, що перебувають поряд).

	<i>Статева ідентифікація та диференціація.</i> Знає і називає свою стать; розрізняє людей навколо за статевою належністю; розуміє, що здебільшого ім'я вказує на статеву належність, проте в окремих випадках може бути спільним (Олександр-а, Валентин-а); усвідомлює незмінність своєї статі, незважаючи на зміну одягу, зачіски, заняття; знає і називає переваги своєї статі (хлопчик сміливий, самостійний, винахідливий; дівчинка охайна, чепурна, уміла у побутових справах); розуміє існування відмінностей між дітьми та дорослими однієї статі (у зрості, вазі, обов'язі грудної клітки, форм тіла, наявності в дорослих волосся на тілі, необхідності чоловікам голитися тощо)
Уміння	<i>Здоров'я та фізичний розвиток.</i> Турбується про своє здоров'я: виконує фізкультурні вправи, рухається в помірному темпі, помічає ознаки нездужання (свого або однолітків), при поганому самопочутті поводить себе адекватно (не перенапружується, уповільнює рухи, повідомляє про своє нездужання дорослого, сідає на стілець або лягає у ліжко, виконує поради лікаря), помічає ознаки нездоров'я дорослих, споживає корисну їжу, не зловживає шкідливою, дотримується гігієни тіла, загартовується. <i>Рухова активність.</i> Відповідно до вимог дорослого та своїх можливостей виконує основні рухи: – <i>ходьба</i> (ходить з високим підніманням колін, на зовнішній та внутрішній сторонах стопи, на носках, п'ятах, малими та широкими кроками, «змійкою» між предметами, з різним положенням рук, приставним кроком лівим і правим боками, з рухами рук, чергуючи зі стрибками, зі зміною темпу); – <i>біг</i> (наздоганяє; пробігає між лініями, відстань між якими 30 см; бігає у середньому, повільному та швидкому темпах, на носках, високо піднімаючи коліна, широким кроком, у колоні, парами, по колу, «змійкою» між предметами, з ловінням і вивертанням, човниковим бігом); – <i>стрибки</i> (на місці, з просуванням уперед, через лінії, невисокі предмети, на правій, лівій та обох ногах, через мотузку, у довжину з місця, вгору); – <i>котіння, кидання</i> (підкидає невеликий м'яч угору, ловить його обома руками; вдаряє м'яч об землю, прокочує між предметами, перекидає через мотузку, кидає обома руками знизу, від грудей, з-за голови, ловить його, кидає в горизонтальну та вертикальну цілі; кидає на дальність м'яч, торбинку з піском, шишки); – <i>повзання, лазіння</i> (в упорі стоячи на колінах та кистях рук підлізає під перешкоди, повзає на гімнастичній лаві, підтягується руками, лежачи на животі, пролізає в обруч; спускається–піднімається по гімнастичній стінці, похилій драбині); – <i>на рівновагу</i> (ходить по прямій, звивистій, ребристій дощці, мотузку, по колу, зигзагоподібно; піднімається на куб, лаву, стоїть з розведеними та піднятими угору руками, на одній нозі, з піднятою ногою, повертається в обидва боки; ковзає по крижаній доріжці).

Виконує **вправи**:

- *загальнорозвивальні для різних груп м'язів* (рук і плечового пояса, тулуба, ніг);
- *спортивні* (катання на санках та велосипеді, ходьба на лижах, підготовчі до плавання);
- *танцювальні* (виконує галоп, рухається у парі по колу, виконує рухи відповідно до характеру мелодії, змісту пісні);
- *з шиккування та перешиковування* (шикується в коло разом з невеликою групою дітей, у парі з однолітком у шеренгу; повертається праворуч, ліворуч, кругом).

Здійснює разом з дорослим **піші переходи** (у природному темпі у два етапи по 20-25 хв).

Гігієнічні та загартовувальні процедури. Виконуючи гігієнічні дії, керується розумінням їх користі для здоров'я та стану організму; без нагадування дорослого з милом миє брудні руки, спітніле обличчя; акуратно виймає з мильниці мило, кладе його після використання на місце, витирається рушником, вішає його за петлю; справляє нужду, миє після туалету руки; висякає носа, змиває шмарклі під струмом води, на прогулянці використовує носовичок; розчісує після сну волосся, просить дорослого заплести коси (дівчинка); під час купання використовує шампунь, бавиться з водою, просить, щоб вона не була надмірно гарячою чи холодною; відчуваючи спрагу, повідомляє про це дорослого; споживаючи їжу, вказує на її смакові якості, користується серветкою; радіє загартовувальним процедурам: вдихає чисте повітря після провітрювання приміщення, охоче обтирається вологим рушником, бігає босоніж, засмагає під сонцем, просить дорослого не вдягати на неї забагато одягу.

Безпека організму та рухової активності. Виконуючи фізичні вправи, рухаючись по приміщенню та ділянці дошкільного закладу, намагається співвіднести своє бажання з розміром території, кількістю людей, що на ній перебувають, вимогами дорослого; намагається пришвидшити рухи; починає контролювати виконання фізичних рухів (дивиться на всі боки, щоб не заважати іншим та не вдаритися); сповільнює свій рух, співвідносить свої фізичні можливості з навантаженням, висловлює щодо їх домірності свою думку; зупиняє рух, коли втомилася або нездужає; у разі травмування звертається до дорослого, намагається стримати плач, свідомо сприймає необхідність надання допомоги.

Статева ідентифікація та диференціація. Орієнтується у своїй поведінці на дотримання соціальних стандартів статево-рольової поведінки (хлопчик захищає дівчинку, поступається місцем, пропускає її попереду себе; дівчинка виявляє турботу про інших, промовляє ласкаві слова, допомагає слабшим та молодшим); доброзичливо ставиться до представників своєї та протилежної статі; визнає за останніми право на свої переваги та чесноти; на малюнку образ дівчинки-жінки зображує у формі трикутника (розширює фігуру донизу), а хлопчика-чоловіка — у формі прямокутника

Базові якості	<i>Самостійність.</i> Самостійно проводить гігієнічні процедури — умивається, розчісується, вдягається, реалізовує фізіологічні потреби; бере активну участь у рухливих іграх, іграх-змаганнях з однолітками, ініціює такі ігри; вправно катається на велосипеді, роликах, ходить по обмеженій площині (дошці, лавці), виконує вправи з м'ячем, на утримання рівноваги; упорядковує спортивні та ігрові матеріали після занять з фізичного виховання. <i>Допитливість.</i> Виявляє інтерес до будови свого тіла та однолітків протилежної статі. Ставить дорослим запитання відповідної спрямованості. Елементарно розмірковує, аналізує вплив рухової активності на розвиток організму в цілому, формування витривалості, вправності, гнучкості. <i>Справедливість.</i> Може домовлятися зі старшими та молодшими дітьми про спільну участь у групових іграх-забавах, рухливих іграх; намагається узгодити з ними свої рухи, поступитися місцем у приміщенні та на майданчику; прагне справедливо розподілити ігрове та спортивне спорядження; намагається об'єктивно оцінити спортивні досягнення (власні та інших дітей), визнати свої перемоги й поразки. <i>Самовладання.</i> Зосереджується на виконанні фізичних вправ; не гнівається, якщо щось не виходить; прагне стримувати себе та заради позитивного результату вдосконалювати власні уміння. <i>Гідність.</i> Докладає зусиль задля досягнення високого спортивного результату, оволодіння певними навичками та вміннями, старанного виконання фізичних вправ, вправності в іграх спортивного характеру, організованості у виконанні гігієнічних процедур; чутлива до оцінних суджень значимих для неї людей. <i>Відповідальність.</i> Відповідально ставиться до виконання фізичних вправ різної складності, участі у спортивних розвагах та іграх, доручень щодо використання спортивного обладнання та інвентарю; старанно виконує гігієнічні та загартовувальні процедури, намагається культурно споживати їжу. <i>Креативність.</i> Висуває цікаві ідеї, робить припущення щодо оптимізації рухової діяльності (власної та однолітків), загартовувально-оздоровчих заходів

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

У молодшому дошкільному віці дитина вперше осягає «значення життя», розширюються її знання про себе та довкілля, суттєво збагачується досвід, вона орієнтується у тому, чого чекати від довкілля та самої себе. У дитини формується власний стиль поведінки та діяльності,

здатність бачити в собі схоже та відмінне від інших, типове та своєрідне. Суттєво підвищується сприйнятливість дитини до зовнішніх впливів, зростає емоційна чутливість до них, здатність до елементарної вибірковості у спілкуванні з об'єктами природи, різними предметами та речами, людьми. Виразнішими та різноманітнішими стають зміст та форми прояву нею ціннісного ставлення до людей навколо та самої себе. Вона стає самостійнішою, більше довіряє самооцінці, радо відгукується на пропозицію дорослого обрати заняття за власним бажанням, намалювати за своєю задумом, виконати доручення по-своєму, оригінально.

Дитина четвертого-п'ятого років життя диференціює різні переживання і стани оточуючих людей (радість, смуток, гнів, сором, страх тощо), розпізнає їх за виразом обличчя, адекватно на них реагує, має елементарне пояснення кожному з них, вносить відповідно до стану дорослого корективи у власну поведінку, знає, чого від нього можна чекати. Дитині легше, ніж раніше, визначитися та реалізувати особисті інтереси, цілі, плани. Вона приймає нескладні самостійні рішення, віддає комусь (чомуś) перевагу, обґрунтовує своє рішення чи ставлення, опирається примусу. Поведінка стає правилодоцільною, усе більш довольною, організованою, керованою, контрольованою. Дитина добре орієнтується в тому, що таке «добре» і «погано», усвідомлює важливість дотримання правил та узгодження їх зі своїми бажаннями. Вона спокійно може зачекати виконання обіцяного, відстрочити його реалізацію, усвідомлює ймовірні ризики, пов'язані з цим.

Дитина молодшого та середнього дошкільного віку позитивно ставиться до своєї зовнішності, статевої належності, власного імені, прізвища; пишається своїми чеснотами, соромиться вад; виявляє зацікавленість власними думками, почуттями, бажаннями; радіє зробленим відкриттям, відчуває задоволення від своєї кмітливості та практичної спроможності. Привертає увагу дорослого до своєї здатності довести розпочате до кінця, подолати труднощі на шляху до мети. Цінує можливість розпорядитися собою, не сумує, коли усамітниться; здатна цікаво і корисно для себе провести час. Віддає перевагу тим, хто їй приємний, цінує товаришування з цими дітьми, виявляє певну відданість. Прагне діяти самостійно, відмовляється від непотрібної допомоги, хоче бути вправною; домагається справедливості стосовно до себе, відстоює гідність, заявляє про свої права, якщо їх ущемлюють інші; здатна до елементарних суджень про свої досягнення, якості, вчинки, порівнює їх з іншими; диференціює власні успіхи і невдачі, переживає оцінки дорослих та окремих дітей.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Уявлення про себе та самоставлення. У процесі виховання і навчання ускладнюється уявлення дитини про себе: вона орієнтується у будові власного тіла, усвідомлює свою статеву належність, розрізняє стать людей навколо, хоча припускає її оборотність. Знає, що вона — дитина, розуміє, що у майбутньому стане дорослою і прагне цього. Вона усвідомлює свої основні чесноти й вади, знає, що їй вдається ліпше, що — гірше, а чого вона зовсім не вміє. Завдяки поясненням педагога вона розрізняє зовнішнє і внутрішнє, починає диференціювати свою поведінку, думки, переживання; відкриває для себе, що іноді вони можуть не збігатися (говорить одне, а робить інше). Особливої уваги вихователя потребує розвиток здатності дошкільника диференціювати нереальне і реальне, порівняти себе з однолітками, знаходити спільне/відмінне між собою і ними. Завдяки оцінкам дорослих та власним успішним/неуспішним діям у неї формується первинний схематичний загальний образ-Я, який засвідчує спрямованість її уявлень — «за» або «проти» себе. Вони визначають її світобачення, очікування щодо себе. З'являються перші запитання про життя, його сенс, смерть. Продуктивний освітній процес сприяє збагаченню знань дитини про себе: своє тіло, зовнішність, уміння, досягнення; формуванню елементарного ціннісного ставлення до себе, первинних форм самоповаги; накопиченню практичного досвіду відстоювати власну гідність.

Емоційний досвід. Дорослий повертає увагу дитини до емоційної сфери, сприяє розвитку в неї здатності диференціювати різні стани та настрої людей, пов'язувати з чинниками, що їх з причинили. Дитина досить чітко розрізняє різні емоційні стани батьків, значущих дорослих та дітей, орієнтується в тому, коли вони радіють, засмучуються, сердяться. Вправління позитивно впливає на емоції дітей, поведінка яких стає більш урівноваженою й стриманішою, проте зазвичай дошкільники реагують на події досить бурхливо, змінюють свій настрій швидко. Завдяки дорослим вдосконалюється і збагачується емоційний репертуар, який дитина застосовує, коли співчуває, жаліє, заспокоює, допомагає іншим. Глибшими стають почуття щодо себе — вона буває задоволеною і незадоволеною собою, розрізняє свій різний настрій, намагається пояснити його причини. Дитина відчуває задоволення від можливості бути собою, сама собі подобається, намагається контролювати та регулювати свої емоційні реакції.

Спрямованість особистості. Дитина оволодіває елементарними уявленнями про довкілля та саму себе. За сприяння дорослого розширюється коло її інтересів, вона ставить усе більше запитань. Удосконалюються її вміння виокремлювати значуще; поділяти все, з чим стикається в житті, на те, що подобається і не подобається, пояснювати, чим саме. Пояснення педагога позитивно впливають на усвідомлення дитиною того, що цінне для неї не обов'язково має таке саме значення для інших, що потреби різних людей відрізняються, можуть бути несхожими. Вона починає ставитися до цього спокійніше. Вихователь приділяє увагу формуванню в дитини елементарної системи цінностей, яка визначає її прихильне, байдуже або негативне ставлення до людей навколо, вибір товаришів або виду діяльності. З допомогою дорослих вона починає орієнтуватися у своїх основних правах та обов'язках, намагається відстояти перші (самостійність, прихильність, бажання), дотримуватися других. Звернення до дорослого все частіше починається словами: «Я хочу», за його порадою співвідносить їх з поняттями «можу» та «необхідно». Дитина усвідомлює, що рідні та близькі дорожать нею, намагається «бути хорошою», приємною, корисною. Збагачується її соціально-моральний досвід.

Довільна поведінка. Під час ігор та занять дитина активна, прагне діяти самостійно, проте здебільшого звертається по допомогу до дорослого не лише в разі потреби, а й заради підтримки на шляху долаття труднощів. Завдяки навчанню вона починає планувати свої дії, досягати поставлених цілей. Її бажання все ще не збігаються з можливостями. Пояснення та заохочення педагога допомагають їй все частіше використовувати вислів «Я можу», впевнено братися за справу, намагатися виконати доручене «як треба», «як вимагають». Завдяки виховним впливам дитина починає диференціювати слова «треба», «можна», «не можна», що слугує основою для саморегуляції. Правила набувають все більшого значення — на них дитина орієнтується, їх намагається дотриматися, крізь їх призму оцінює результат своєї діяльності. Дорослий ставиться до дитини як авторитетний експерт, здатий підтримати й визнати її досягнення. Урізноманітнюються види діяльності, особливого значення набуває сюжетно-рольова гра, чималу роль починають відігравати продуктивні види діяльності. Їх урізноманітнення спонукає інтерес, заохочує здатність відмовитися від чогось, відкласти бажання на певний час. Від дорослих дитина дізнається про важливість уміння докладати зусиль для досягнення мети, долати труднощі, завершувати розпочате. Відбувається становлення довільної поведінки, формується

досвід успішних досягнень. Завдяки спілкуванню з дорослими та однолітками мовлення перетворюється на механізм саморегуляції.

Безпека життєдіяльності. У процесі виховання і навчання дитина ознайомлюється з деякими небезпечними ситуаціями, в які вона потрапляла раніше вдома, в закладі освіти, на вулиці, у невідомій місцевості. Стикаючись із ними знову, вона пригадує свої переживання, робить спробу впоратися з ними самостійно, однак частіше звертається по допомогу до дорослого. Минулий досвід та свідоме ставлення до попереджень педагога спричиняє обережнішу поведінку, може спричинити тривожність, боязнь, бажання покинути невдалі спроби, покликати дорослого. Дитина починає усвідомлювати доцільність дотримання правил безпечної поведінки, має уявлення про ймовірні ризики своїх небезпечних дій. За підтримки вихователя вона переносить здобуті знання у нові життєві ситуації, тим самим розширюючи свій когнітивний, емоційний та практичний досвід. Дитина виявляє все більший інтерес до руху транспорту та пішоходів, вказує на відоме, запитує про невідоме, уточнює, намагається пересвідчитися у правильності своїх знань, апробувати їх. Особливу увагу привертає світлофор та дорожні знаки. Їх дитина використовує в ігровій діяльності. Пояснення дорослих та вправління у доцільній поведінці за межами житла збагачують особистий досвід, сприяють компетентній поведінці у різних життєвих ситуаціях.

П'ятий рік життя

Уявлення про себе та самоставлення. Освітній процес спрямований на зростання обсягу знань та вражень дитини стосовно себе; розвиток здатності переносити досвід з однієї ситуації на іншу; порівнювати себе з іншими, зокрема дорослими; формування уміння узагальнювати. Завдяки цьому уявлення дитини про себе, свої можливості, способи дій, поведінку набуває певної широти і стійкості, вербалізується. За умови вправління її самоопис стає менш егоцентричним, а мислення — суб'єктивним; з'являються перші уявлення про свої якості. Пояснення педагога сприяють орієнтації в тому, чого можна чекати від світу та самої себе. Аргументовані судження дорослого щодо поведінки та результатів діяльності продукують більш визначену самооцінку, здатність не погоджуватися з негативними судженням про себе, спроможність відстояти власну гідність. Розвивальне середовище активізує уміння дитини осмислювати життєві враження, виходячи з уявлення про себе, з власної самооцінки: Я-концепція слугує внутрішнім фільтром, кризь

який дитина сприймає враження від докільця. Позитивна самооцінка допомагає дитині налаштуватися на успіх, негативна — на очікування низьких результатів. Завдяки підтримці вихователя Я-концепція набуває все більшого значення в організації та регуляції поведінки й діяльності; в усвідомленні своїх основних обов'язків та існування прав. Завдяки увазі педагога до формування первинних форм життєвої перспективи дитина поступово починає орієнтуватися у своєму минулому, теперішньому, майбутньому. Розширюється її когнітивний досвід, удосконалюється система ціннісних ставлень до свого фізичного, душевного та соціального Я.

Емоційний досвід. Ефективна організація освітнього процесу сприяє формуванню в дитини орієнтації у приємному/неприємному, настроях рідних людей, відповідній міміці; розвитку уміння пов'язувати емоційний стан (власний та інших людей) з конкретними причинами, нескладними, доступними її досвіду життєвими подіями. Дорослий заохочує відкрите вираження нею своїх емоцій і почуттів, позитивно оцінює стійкість емоцій, сприяє ускладненню переживання задоволення (радості, любові, щастя, гордості) і незадоволення (страху, тривоги, ревності). Педагог пам'ятає, що визначальними, домінуючими є емоції радості (оптимізм, азарт, інтерес, подив) і страху (гнів, тривога, відраза, огида, горе). Він навчає дитину розпізнавати емоції страху і подиву за мімікою, радості і смутку — за виразом очей та інтонацією голосу, гніву — за загальною поведінкою. В організації життєдіяльності вихователь бере до уваги, що зміни настрою дитини часто слугують засобом привернення до себе уваги, домагання любові, співчуття. Усе більшого значення набуває «догляд за душею» дитини, яка починає відчувати самотність, побоюється її, сприймає як небезпеку, ображається, плаче, заглиблюється у свої переживання. Групові та індивідуальні бесіди, використання наочного матеріалу та вправляння розвивають не лише емоційну сприйнятливість, розширюють знання про внутрішнє життя людини, а й формують позитивне ставлення до уміння регулювати свої емоції.

Спрямованість особистості. Завдяки поясненням дорослих та власним спостереженням судження дошкільника про власну цінність, значущість для батьків, педагогів, товаришів стають більш зваженими, свідомими, розгорнутими, доказовими. У самооцінці відображаються самоповага, позитивне ставлення до себе, визнання своїх чеснот, досвід успішних досягнень. В освітньому процесі інтерес усе частіше мотивує ініціативу, довільну поведінку, стає більш визначеним. Дитина робить

спроби самостійно проаналізувати ситуацію, замислюється над причинами нереалізованості своїх бажань (чому тато сердився, чому мама відмовила від солодоців), співвідносить свої бажання з можливостями та вимогами дорослого, намагається узгодити «хочу» і «треба». З допомогою вихователя вона визначає свої пріоритети, віддає перевагу комусь/чомусь, відмовляє у прихильності певним особам. Усе більшого значення для неї набуває затишок, комфорт, особистий простір. Завдяки спілкуванню з дорослими та однолітками дитина усвідомлює, називає словами, що саме для неї більш, а що менш значуще в житті, чого вона прагне найбільше і чому, висловлює елементарні судження щодо сенсу життя (власного та інших людей), запитує про народження і смерть. Під час виховання і навчання закладається система ціннісних ставлень до природи, предметів, людей та самої себе.

Довільна поведінка. Завдяки набутому когнітивному та практичному досвіду під час ігор, занять, спілкування з оточенням дитина поводить себе дедалі самостійніше, відчувається впевненіше, довіряє своїм можливостям, покладається на самооцінку, намагається досягти успіху, самовизначитися з вибором, виявляє певну міру сміливості. Пояснення педагога сприяє розумінню, що деякі її самостійні дії можуть становити загрозу, бути ризикованими, небезпечними, що захист і допомогу слід шукати у дорослого. За підтримки вихователя вона починає усвідомлювати, що досягнення є результатом докладених нею зусиль, аналізувати свої дії та їх наслідки для себе та людей навколо. Щоденне вправління удосконалює вміння поводитися довільно, докладати зусиль для додання труднощів, досягнення мети, утримання від агресії. Організація розвивального середовища сприяє тому, що поведінка стає більш цілеспрямованою, організованою, конструктивною, продуктивною, орієнтованою на правила; мовлення все більше відіграє регулятивну функцію, слова дорослого слугують закликом до дії. Освоюючи життєвий простір, дитина навчається розв'язувати проблеми шляхом спроб і помилок, експериментування, планування способів дій. Вона відтворює дії дорослих, урізноманітнює у грі їхні соціальні ролі та розширює репертуар ігор, контролює дотримання відповідних правил. Збагачується досвід успішно доводити розпочате до кінця, зростає частка самодіяльних та творчих дій.

Безпека життєдіяльності. З допомогою дорослого дитина оволодіває особистим досвідом виходу із скрутних та небезпечних ситуацій на дорозі, на прогулянці, у спілкуванні з іншими дітьми, під час зустрічі з невідомими тваринами та рослинами. Завдяки виховним та навчаль-

ним впливам вона поводить себе обережніше, ніж раніше: стикаючись з невідомим, кличе на допомогу дорослого, ставить йому чимало запитань, намагається експериментувати, демонструє безпечну поведінку, пояснює як і чому можна/не можна вчиняти. З допомогою батьків та педагогів дитина засвоює поняття, пов'язані з безпекою руху, поведінкою пішохода, поведінням у транспорті, перебуванням у громадських місцях та на відпочинку. Оскільки правило посідає в житті дитини п'ятого року життя важливе місце, вона апробує різні способи розв'язання утруднень і проблем, вдається до допомоги та пояснень дорослих, радіє оптимальному рішення, намагається перенести засвоєні правила в нові ситуації.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- формувати цілісну, життєрадісну, адекватну Я-концепцію;
- збагачувати емоційний досвід, розвивати сприйнятливність до життєвих вражень, чутливість до них;
- формувати оптимістичне світобачення, позитивне самопочуття;
- закладати основи ціннісного ставлення до довкілля та самої себе;
- формувати обережне ставлення до невідомого в природному, предметному та соціальному довкіллі.

Навчальні:

- збагачувати знання про себе — зовнішність, уміння, чесноти й вади; навчати більш-менш об'єктивно оцінювати свої досягнення;
- навчати диференціювати власні емоції, різні емоційні стани людей з близького оточення, адекватно реагувати на них;
- розширювати кругозір; формувати первинну систему ціннісних орієнтацій, навчати обирати, приймати нескладні рішення, віддавати чомусь перевагу;
- вправляти в умінні діяти самостійно, звертатися по допомогу в разі об'єктивної необхідності, досягати кінцевої мети;
- формувати вміння в соціально прийнятний спосіб самовиражатися, підтримувати й захищати себе;
- розширювати знання про безпечну й небезпечну поведінку в природному, предметному та соціальному довкіллі; навчати дотримуватися елементарних правил безпеки.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до себе;
- формувати емоційну чутливість, здатність відгукуватися на потреби інших, запобігати душевній глухоті;
- виховувати оптимістичне ставлення до складнощів, плекати прагнення досягати успіху, доводити розпочату справу до кінця.

Показники компетентності дитини на кінець п'ятого року життя

Знання	<i>Уявлення про себе та самоставлення.</i> Знає свої основні чесноти й вади, може окреслити сильні і слабкі сторони; орієнтується в тому, чим подобається/не подобається людям навколо; усвідомлює, що важливо бути приємною для інших, відкритою для контактів; знає, чим схожа/не схожа на інших; знає про незворотність своєї статі, має уявлення про вимоги до хлопчиків та дівчаток. <i>Емоційний досвід.</i> Розрізняє всі основні емоції, орієнтується у станах і настроях дорослих і однолітків; описує словами причини хорошого й поганого настрою; аналізує, інтерпретує, вербалізує власні переживання, настрої, стани, пояснює їх причини; пов'язує певні переживання людини з особливостями її міміки, жестів та з радісними й сумними подіями життя. <i>Спрямованість особистості.</i> Розуміє та може сказати, що їй подобається більше, а що менше і чому; має свої пріоритети й переваги в діяльності та спілкуванні, певне коло інтересів; усвідомлює свою цінність для рідних, близьких, товаришів; може назвати найбільш значущих для себе людей; орієнтується у своїх «хороших» і «поганих» бажаннях, своїх основних правах та обов'язках; має елементарне уявлення про те, для чого живуть люди, вона сама. <i>Довільна поведінка.</i> Знає, що самостійність — важлива риса характеру людини, необхідна для досягнення поставленої мети; орієнтується у своїх сильних і слабких якостях, які допомагають та заважають їй довести розпочату справу до кінця; усвідомлює важливість правил та їх дотримання; знає, що труднощів зазнають і дорослі, і діти, що їх доводиться долати; знає, що не слід боятися помилитися; має уявлення, що для досягнення мети слід бути уважною, організованою, дисциплінованою. <i>Безпека життєдіяльності.</i> Володіє поняттями «дорожній рух», «учасники руху», «правила безпечного руху», «дорога», «світлофор», «тротуар», «перехід», «зупинка транспорту»; знає основні правила поведінки пасажирів у транспорті (тримати за руку дорослого, не стояти біля дверей, не говорити голосно, дякувати за пропозицію сісти) та безпечної поведінки пішохода на дорозі (переходити на зелене світло по спеціальному переходу — наземному чи підземному, тримати дорослого за руку);

	має уявлення про деякі дорожні знаки («Обережно, діти!»); знає, як поводитися зі сторонніми людьми (бути стриманою, тримати дистанцію, не говорити багато, культурно відмовлятися від солодощів та інших пропозицій), під час суперечки з однолітками (утримуватися від демонстрації сили, утисків, образ, агресивних дій), у громадських місцях (не штовхатися, культурно звертатися, дякувати за послугу)
Уміння	<i>Уявлення про себе та самоставлення.</i> Ставиться до себе з інтересом, час від часу зосереджується на своїх переживаннях і думках, спостерігає за собою, аналізує отриману інформацію; порівнює себе з дорослими та представниками протилежної статі, намагається дотримуватися відповідної рольової поведінки; відстоює точку зору, коли впевнена у своїй правоті; довіряє своїй самооцінці, зіставляє її з оцінками інших; Я-концепція набуває певної стабільності, починає орієнтувати поведінку. <i>Емоційний досвід.</i> Переважає життєрадісне, оптимістичне самопочуття; дитина виявляє чутливість до міміки, жестів, інтонації голосу, змісту слів, життєвих вражень; передає широку гаму людських почуттів; адекватно реагує на прояви емоцій іншими, за допомогою різноманітного репертуару виражає свої емоції; регулює свій емоційний стан, утримується від прояву назовні своїх переживань; проявляє почуття гумору; намагається бути суголосною людському оточенню. <i>Спрямованість особистості.</i> За власним бажанням обирає ігри, заняття, партнерів; приймає власні елементарні рішення, виявляє готовність відповісти за них перед іншими; цінує рідних, близьких, товаришів; прагне досягти успіху, докладає для цього зусиль; намагається узгодити «хочу», «можу» і «треба»; орієнтується не лише на зовнішню вимогу й контроль дорослого, а й на совість як внутрішню етичну інстанцію. <i>Довільна поведінка.</i> Прагне обходитися власними силами, уникає прямих підказок і показу способу дій, пишається своєю спроможністю; свідомо дотримується необхідних правил поведінки й діяльності; виробляє прогностичну оцінку майбутнього результату, усвідомлює власні дії та їх наслідки; доводить розпочату справу до кінця, не кидає її на півдорозі; з оптимізмом ставиться до невдач та незручних ситуацій; прагне визнання дорослим її зусиль і результатів. <i>Безпека життєдіяльності.</i> Намагається дотримуватися основних правил поведінки на вулиці, у транспорті, громадських місцях; контролює їх дотримання іншими людьми; вказує на небезпечні порушення цих правил людьми навколо; утримується від агресивної поведінки та небезпечних дій під час суперечки з однолітками; очікує від дорослих схвалення належної поведінки
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Відкрита життєвим враженням; безпосередньо та широко реагує на ситуації, вчинки, результати діяльності, стани людей; чутливо вловлює емоційно-сміслові наповнення подій; проникається настроєм інших, чуйно реагує на нього; гнучко поводить, досить легко адаптується до нових умов.

Самостійність. Діє незалежно від допомоги дорослого у відомих ситуаціях та улюблених видах діяльності; може визначити мету, шляхом спроб і помилок дібрати адекватні засоби її досягнення; звертається по допомогу лише в разі об'єктивної необхідності; більш-менш об'єктивно оцінює результат та свій внесок у нього; самовизначається із заняттями й партнерами по діяльності; час від часу приймає нескладні самостійні рішення; на власний розсуд може організувати свій особистий час.

Працелюбність. Ініціює готовність допомогти дорослим; охоче займається елементарною господарсько-побутовою працею; обслуговує себе сама; протягом певного часу займається не лише цікавою, а й соціально корисною працею; з допомогою дорослого долає труднощі на шляху до мети, доводить розпочате до кінця; орієнтується на високий стандарт якості кінцевого продукту праці.

Справедливість. Намагається дотримуватися правил; прагне поводитися правдиво, чесно; може виявити безсторонність у розподілі іграшок, ролей, матеріалів для занять; виявляє вдячність за підтримку та допомогу; робить спроби позбутися проявів егоїзму.

Гідність. Прагне зберегти високу думку про себе, образ «Я — хороша»; чутлива до схвальних та негативних оцінок дорослого, домагається визнання ним її чеснот; не погоджується з несправедливістю, приниженням, образою; може обґрунтувати свою незгоду, відстояти правоту; намагається виконувати обіцяне; докладає зусиль для досягнення успіху, пишається досягненнями.

Відповідальність. Починає усвідомлювати, що за свої слова та дії слід відповідати перед іншими; намагається дотримуватися своїх основних обов'язків (елементарно себе обслуговувати, ходити до дитячого садка, поводитися культурно); має елементарні уявлення про свої основні права (на самостійність, відпочинок, підтримку дорослого); утримується від бажання «качати права»; розуміє вплив своїх дій на інших; здатна визнати свою помилку.

Самовладання. У складній ситуації намагається не впасти у відчай, не розплакатися, виявляє елементарну витримку; намагається мобілізуватися на долавання труднощів, не розгубитися; погоджується відкласти задоволення бажаного на певний строк; намагається утриматися від негативних емоцій, образливих слів, проявів агресії.

Креативність. Проявляє інтерес до нового, невідомого; знаходить нове у відомому, відоме у новому; робить спроби відійти від шаблону, вносить у виконання завдання елементи новизни, варіює, робить по-своєму; проявляє самодіяльність, елементи творчості в різних видах діяльності

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА В СОЦІУМІ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина стає більш самостійною, проявляє ініціативу в спілкуванні з дорослими та однолітками. Розширюється коло її взаємин з оточенням, посилюється інтерес до суспільного життя. У дитини з'являються нові права й елементарні обов'язки, насамперед у стосунках із членами родини. Через спілкування з людьми навколо дитина цього віку з'ясовує для себе коло соціально прийнятних форм і норм поведінки, прагне вчиняти «як треба», «як вимагають», домагається визнання значущими дорослими власних чеснот і досягнень. Вона орієнтується в міжособистісних стосунках, усвідомлює ставлення до себе інших, намагається стримуватися, співчувати, співпереживати, встановлювати партнерські стосунки, виявляти почуття симпатії, прихильності або ж антипатії, байдужості.

З'являються обов'язки та соціальні очікування й стосовно однолітків, дитячого товариства, яке стає для дитини більш значущим і привабливим. Вона здатна свідомо співвіднести власну поведінку з поведінкою однолітків та оцінити її, узгодити з ними свої дії, входить у відносно стійкі ігрові об'єднання, виявляти моральні почуття, пропонувати свою допомогу, участь. Для неї досить значимою стає оцінка дитячого колективу. Формуються комунікативні навички, елементи мовленнєвого етикету: звертання до однолітків на ім'я, комунікації з певного приводу, вітання при зустрічі, прощання тощо.

Дорослий ще продовжує бути для дошкільника цього віку основним джерелом інформування про правила співжиття, особливості поведінки з різними за віком людьми (старшими, молодшими, ровесниками), причинно-наслідкові зв'язки між проявами моральної активності та ставленням оточення. Роль дорослого залишається значущою у збереженні емоційної стабільності дитини, в пізнанні навколишньої дійсності, оволодінні новими видами діяльності. З допомогою дорослого дитина усвідомлює коло своїх елементарних обов'язків, ознайомлюється зі своїми правами, починає їх відстоювати у стосунках з людьми

навколо. Також дізнається про свою країну та людей, які в ній проживають, державну символіку, національні традиції та свята, основні види людської праці, професії батьків.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Сім'я, родина. Дорослий усвідомлює, що дитина, як і раніше, потребує любові, уваги, доброзичливого спілкування з нею рідних людей. Педагог вправляє дошкільника в уміннях довірливо ставитися до батьків, відчувати їхній емоційний стан (радісний, засмучений, спокійний, роздратований), розуміти причини його змін. З огляду на те, що молодший дошкільник усе частіше спілкується з матір'ю, батьком на пізнавальні теми, ставить запитання про своїх родичів, з якими бачиться рідко, уточнює різні аспекти сімейного життя, дорослі приділяють цьому напряму освітньої роботи належну увагу. Таке спілкування зазвичай уплетене у спільну з дорослими ігрову або предметно-практичну діяльність. Вихователь розуміє: якщо запитання залишаються без відповіді, якщо дитина не задовольняє своєї потреби у спілкуванні з авторитетними для неї дорослими, між ними може виникнути емоційна відчуженість, яка проявляється замкненістю, тривожністю або агресивністю. Пояснення та вправлення сприяють розвитку в дитини уміння демонструвати дорослому своє розуміння причинно-наслідкових зв'язків у соціальних відносинах; аналізувати, чого від нього очікують різні члени родини й відповідати цим очікуванням. Сприятливі умови сприяють розширенню знань, набуттю практичних навичок, формуванню ціннісних та вибіркових ставлень до людей найближчого оточення.

Інші люди. Педагог бере до уваги, що розширюється коло спілкування дитини, вона контактує не лише із членами своєї родини, а й із сусідами, працівниками закладу дошкільної освіти, різними фахівцями. Дорослий привертає увагу дитини до діяльності людей різних професій (водія, продавця, електрика, будівельника тощо), пропонує протягом тривалого часу поспостерігати за їхніми діями, способами використання різних матеріалів і знарядь, результативністю майстрів. Набутий практичний досвід та пояснення дорослого активізують взаємодію дитини з людьми різного віку, статевої належності, соціального статусу. Завдяки цьому досвіду вона досить швидко адап-

тується до нових умов життя та відмінних від звичних вимог дорослих, починає виділяти в довіллі головне і другорядне, приємне-неприємне, безпечне-небезпечне. Хоча дитина впевненіше, ніж раніше, поводить серед незнайомих людей, проте рідні та знайомі дорослі залишаються найавторитетнішими для неї. Педагог усвідомлює, що до його думки дитина прислухається, його оцінку сприймає як незаперечну, його схвалення домагається. Завдяки добре організованій життєдіяльності та освітньому процесу дитина починає диференціювати різні моделі поведінки — у присутності рідних і чужих людей, намагається поводитися в соціальному довіллі компетентно, виявляти товариськість, чуйність, готовність допомогти.

Дитяче товариство. Одноліток поки що залишається для дитини четвертого року життя насамперед учасником практичної діяльності (разом грають, будують, малюють). Вихователь спрямовує зусилля на те, щоб дитина зверталася до однолітків з елементарними пропозиціями, проханнями, оцінними судженнями; культурно проявляла вибіркове ставлення до них — стримано реагувала на докучливість когось із дітей, позитивно — на кмітливість та привітність іншого. За підтримки дорослих дитина оволодіває умінням порівнювати себе з однолітками, уточнювати уявлення про свої можливості, наслідувати тих, кого вважає вправнішим, умілішим за себе. Завдяки вихованню вдосконалюється здатність дитини діяти за моральними правилами — контролювати, щоб усі, хто поруч із нею, дотримувалися їх, поводитися культурно (зверталися привітно, вибачалися, відповідали на запитання, прислухалися до її пропозицій, утримувалися від образ та агресивних дій). Формується елементарна система цінностей, пріоритетів та переваг у спілкуванні з однолітками.

Об'єднання людей. Педагог бере до уваги, що зі зростанням інтересу до широкого кола людей, дитина частіше запитує дорослих про особливості культури та способу життя тих, хто проживає у різних місцях України, за її межами, в інших країнах світу. Розширення системи знань та вправління сприяють формуванню уміння слухати розповіді дорослих, з цікавістю вдивлятися в екран телевізора, де бачить людей іншого зовнішнього вигляду, з відмінним устроєм житла, які говорять невідомою мовою. За належної уваги вихователя дитина виявляє здатність порівнювати українців з людьми інших національностей, знаходити спільне-відмінне, просити уточнень і пояснень незрозумілого. Педагог формує уявлення дитини про те, що вона живе в Україні, ознайомлює з українським прапором, спонукає спілкуватися рідною мовою.

П'ятий рік життя

Сім'я, родина. Пояснення дорослих сприяють тому, що дитина знає: завдяки батькам вона народилася на світ, зростає здоровою та щасливою; шанує матір і батька, намагається по можливості їм допомогти, виявляє турботу, бере до уваги їхнє самопочуття, настрої, зайнятість, співчуває їм. У процесі виховання педагог розвиває уміння дитини зачекати, поки хтось із батьків звільниться, радіти спільній з ними діяльності. Виникає й розвивається нова форма спілкування з батьками на пізнавальні, філософські теми. Наприкінці п'ятого року життя спілкування набуває форми «теоретичного» — бесід на теми, що безпосередньо не пов'язані зі спільною з рідними дорослими діяльністю. Дорослі спрямовують освітній процес на поглиблення знань про родину, зокрема про бабусю та дідуся, їхній соціальний статус та значення для інших людей; уміння лагідно до них ставитися, турбуватися про кожного, виказувати повагу. Увагу приділяють підтримці щирих стосунків зі старшим братом (сестрою); заохочують наслідувати позитивну поведінку, утримуватися від ревнощів, надмірної змагальності. Виробляють звичку охоче виконувати певні обов'язки по дому, брати активну участь у родинних святах, стимулюють бажання кожному члену родини на день народження робити подарунок власноруч. За належної уваги дитина починає цікавитися своїм родоводом, запитувати про родичів по лінії матері й батька, радіти з того, що родина численна. Доцільно заохочувати запитання про тих, кого дитина не бачила, але про кого багато говорять удома, формувати ціннісне ставлення до рідних та близьких людей.

Інші люди. Розвивальне середовище стимулює інтерес дитини до людського оточення, до незнайомих людей: вона пильно вдивляється у вирази обличчя перехожих, зачіски, яскраве або незвичне вбрання, аксесуари, спецодяг. Педагог все більше привертає увагу дитини до діяльності, поведінки, вчинків, взаємин рідних, знайомих, чужих дорослих; до ставлення до молодших та старших за себе. За підтримки дорослого дитина порівнює отримані враження між собою, уточнює, конкретизує свої уявлення про людей різного віку, статі, спорідненості, роду занять. Вона засвоює правила поведінки у спілкуванні з дорослими, однолітками, молодшими за себе дітьми та намагається їх дотримуватися. Починає ліпше орієнтуватися серед незнайомих людей, знаходить у них спільне-відмінне зі своїми батьками та родичами, цікаве для себе, привабливе чи, навпаки, неприємне. Педагог удосконалює комунікативні вміння дитини — заохочує вітатися, прощатися, звертатися до знайо-

мих дорослих на ім'я та по батькові, навчає орієнтуватися в основних моральних правилах і нормах поведінки за межами житла — у транспорті, магазині, поліклініці, на вулиці. Дитина намагається їх дотримуватися, очікує від дорослих схвалення за це. Увага педагога до емоційного життя дитини сприяє формуванню уміння розпізнавати стан і настрій людей, пов'язувати з ним певні очікування, вносити корективи у свою поведінку. Формується елементарна соціальна компетентність, здатність поводитися адекватно в людському оточенні.

Дитяче товариство. Педагог бере до уваги різке зростання потреби дитини у спілкуванні з однолітками; значущість для неї соціального статусу, його відповідності очікуванням та домаганням. На основі спільних ігор виникають дитячі угруповання — діти об'єднуються між собою за інтересами, прихильністю, бажанням обмінятися враженнями. Високе положення у групі однолітків супроводжується позитивними переживаннями, почуттям задоволення; низьке — засмученістю, ніяковістю, амбівалентними формами реагування (невпевненою або агресивною поведінкою). Добре організований освітній процес сприяє тому, що дитина може оцінити вчинок (власний та інших людей) з погляду його наслідків для фізичного та емоційного стану однолітка; проявити статевоюрольові моделі поведінки, запросити до гри особу протилежної статі, якщо сюжет це передбачає. Вправління удосконалює комунікативні вміння, здатність дитини встановити контакт, розподілити ролі, узгодити різні точки зору, домовитися між собою про способи дій; стримати центрацію на собі, прагнення наполягти на своєму. За підтримки дорослого поступово формується механізм децентрації, дитина оволодіває вмінням поставити себе на місце іншої людини, виявити до неї співчуття, запропонувати допомогу. Збагачений комунікативний та практичний досвід, сформована система елементарних цінностей сприяють розвитку потреби у друзях, здатності товаришувати, уміння дорожити своєю приналежністю до певного дитячого угруповання.

Об'єднання людей. За належної уваги педагога дитина усвідомлює, що люди, які проживають на одній території, є народом певної держави. З допомогою дорослих розширюються її уявлення про різні країни планети Земля. Вона цікавиться їх назвою, місцезнаходженням, особливостями способу життя людей, мовою, устроєм житла, родом занять. Запитує дорослих, чим різні люди схожі та відмінні між собою, спирається на свій досвід. Охоче слухає оповідання, дивиться фільми про мандрівки людей різними країнами світу. Знає казки різних народів світу, може

назвати, які подобаються найбільше й чому; мріє разом з батьками відвідати красиві місця планети, дізнатися, як там живуть люди; відображає свої фантазії в малюнках. Виховний процес сприяє формуванню знань дитини про те, що вона живе в Україні, належить до українського народу, володіє основами української мови, має уявлення про державні символи, цікавиться відомими у світі українцями, пишається ними.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати потребу у спілкуванні з приємними людьми, здатність порозумітися, у мирний спосіб розв'язати конфлікт із тими, хто не подобається;
- формувати соціальні вміння та почуття, здатність цінувати рідних людей, педагогів закладу дошкільної освіти, своїх товаришів, себе саму;
- розвивати самостійність та творчість у спільних з іншими дітьми видах діяльності;
- формувати вміння обирати, віддавати чомусь/комусь перевагу, культурно відмовляти у прихильності.

Навчальні:

- збагачувати уявлення про сім'ю, родину, інших людей, дитяче товариство, різні об'єднання — групу закладу дошкільної освіти, колектив його працівників, клас школи, робітників одного виробництва, народ країни;
- вправляти в умінні диференціювати людей за ознаками віку — немовля, дошкільник, школяр, юнак, дорослий, літня людина;
- навчати способів установлення контактів, узгодження дій, об'єднання зусиль, укладання елементарних домовленостей;
- формувати вміння об'єднуватися в угруповання за інтересами та симпатіями;
- навчати дотримуватися правил співжиття в дитячому товаристві, зважати на думку та інтереси однолітків;
- збагачувати знання про Україну як Батьківщину, український народ, культуру, традиції, деякі державні символи — прапор, герб;
- формувати елементарні уявлення про найближче й дальнє людське довкілля, про існування різних країн, народів;
- навчати працювати в команді, узгоджувати власні інтереси з колективними.

Виховні:

- виховувати довірливе ставлення до рідних, педагогів, товаришів;
- формувати доброзичливість, культуру поведінки у стосунках з людьми різної спорідненості, віку, статі, професії;
- формувати обережність у контактуванні з незнайомими людьми, прищеплювати звичку тримати з ними певну дистанцію, поводитися стримано;
- прищеплювати навички соціально схвалюваного та прийнятого самовираження в контактах з однолітками;
- виховувати поважне ставлення до літніх людей, турботливе — до молодших за себе;
- плекати вміння товаришувати, радіти спілкуванню з друзями, відчувати вдячність за їхню допомогу та підтримку.

**Показники компетентності дитини
на кінець п'ятого року життя**

Знання	<i>Сім'я, родина.</i> Знає близьких дорослих і дітей, їхні імена, інтереси, особливості своїх взаємин з ними; називає власне ім'я, по батькові, прізвище, вік, адресу проживання; знає назву групи закладу дошкільної освіти, що відвідує; розуміє, що в сім'ї вона народилася й живе; обізнана в родинних зв'язках і стосунках, розуміє їх значення; орієнтується у професії та основних сімейних функціях кожного члена сім'ї. <i>Інші люди.</i> Обізнана з елементарними правилами спілкування зі знайомими (вихователями, сусідами, друзями батьків) та незнайомими людьми (на вулиці, у транспорті, магазині, поліклініці, на відпочинку); розуміє вимоги дорослих до її поведінки з ними; усвідомлює існування відмінностей між незнайомими дорослими й дітьми; розуміє, що з людьми різного віку слід поводитися по-різному (поступатися місцем літнім людям, інвалідам; ввічливо звертатися з проханням до дорослих, виявляти прихильність до однолітків); орієнтується в настрої людей навколо; розуміє значення добрих взаємин з ними, необхідність дотримання моральних норм і правил. <i>Дитяче товариство.</i> Знає, що у дитячому товаристві слід визначити своє місце, презентувати одноліткам свої вміння та здібності; у зв'язку зі вступом до закладу дошкільної освіти починає усвідомлювати важливість нової соціальної ролі (вихованця, члена дитячої групи, колективу); розуміє значення товариських взаємин, знає правила їх налагодження (виявляти доброзичливість, справедливість, повагу, уміння домовитися й поступитися) та деякі причини руйнації (егоїзм, наполягання на своєму, агресивність); володіє уявленням про деякі чесноти й вади (власні та товаришів), усвідомлює їх вплив на стосунки в дитячому товаристві.

	<i>Об'єднання людей.</i> Має уявлення про те, що сім'я, група закладу дошкільної освіти, педагогічний колектив, учні одного класу, відвідувачі однієї спортивної секції, працівники однієї фірми є різними об'єднаннями людей; знає, що вона українка, упізнає свій прапор та герб з-поміж інших; усвідомлює, що існують інші країни та народи, може назвати деякі з них; починає розуміти важливість для мирного життя толерантного ставлення людей одне до одного
Уміння	<i>Сім'я, родина.</i> Дотримується норм та правил співжиття в сім'ї, виявляє повагу, чуйність та уважність до членів своєї родини; ставиться до близьких рідних із теплотою та довірою, прислухається до їхніх порад та звернень, намагається їх виконувати; прагне запобігати конфліктам, поступатися своїми бажаннями та інтересами на користь інших. <i>Інші люди.</i> Розрізняє людей за віком, статтю, спорідненістю; у спілкуванні зі знайомими виявляє стриманість, чемність, повагу, зважає на їхні смаки та інтереси; з чужими поводить себе ввічливо, стримано, обачно, почуватися природно, за потреби вміє звернутися до них із проханням, однак, радиться з близькими щодо доцільності контактування. <i>Дитяче товариство.</i> Має свої уподобання в дитячому угрупованні; намагається посісти в ньому певне місце, прагне визнання однолітками; дотримується основних моральних норм і правил; відчуває межу припустимої поведінки; прагне бути правдивою, совісною, справедливою у стосунках з іншими дітьми; об'єднується з однолітками на основі ігрового задуму, особистих уподобань, обраних ролей; володіє навичками відображення людських взаємин, позитивних та негативних персонажів за допомогою іграшок; за бажання включається в спільну з однолітками діяльність; може самостійно себе зайняти; намагається регулювати власну поведінку; наслідує позитивні вчинки, утримується від негативних; демонструє коректну, гідну поведінку у спірних ситуаціях, прагне бути справедливою, у разі виникнення конфлікту намагається залагодити ситуацію, домовитися. <i>Об'єднання людей.</i> Може розповісти про свою групу закладу дошкільної освіти, яка об'єднує дорослих і дітей; складає короткі оповідки, віршики, зображує на малюнку ті місця України, у яких побувала, передає свої враження від відвідування з батьками інших країн (розповідає та зображує вбрання і працю людей, рослини та тварин, море); впізнає державні символи своєї країни (прапор, герб), намагається зобразити їх на малюнку
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Помічає різницю в самопочутті, настрої людей навколо та відповідно з цим вибудовує свою поведінку, ставлення, виявляє уважність. Помічає сама та здатна привернути увагу людей навколо до змін у соціальному оточенні. <i>Самостійність.</i> Сама обирає й упродовж пів години займається цікавою для неї справою; визначається з вибором приємних для себе товаришів для спільної гри; під час спільної з іншими праці намагається без потреби не звертатися по допомогу.

Працелюбність. Охоче включається у спільну з дорослими та іншими дітьми роботу, намагається виконувати її якісно, вимагає старанності звід партнерів, доводить розпочату справу до завершення.

Людяність. Розпізнає емоційний стан рідних людей, вихователів, товаришів (спокійний, напружений, радісний, засмучений); намагається врахувати його у своїй поведінці; у разі поганого настрою приємної їй людини проявляє до неї співчуття, готовність допомогти, поділитися, захистити; відповідно інтонує свої звернення, вживає лагідні слова.

Справедливість. Домовляється з іншими дітьми; справедливо розподіляє ролі, іграшки; узгоджує свої дії з іншими дітьми у спільній діяльності; вчиняє по совісті; домагається від партнерів адекватної реакції; з допомогою дорослого навчається порівнювати свої вчинки й досягнення із вчинками та досягненнями однолітків, зважати на інтереси інших, визнавати власні помилки.

Допитливість. Висловлює елементарні об'єктивні міркування щодо різних соціальних ситуацій, подій; запитує про них дорослого, прагне разом обговорити; спостерігає та розмірковує над тим, хто, з ким, як і чому саме так спілкується; робить елементарні умовисновки, висловлює власні судження, робить свої припущення; встановлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями, поведінкою людей (своєю, батьків, педагогів, товаришів, незнайомих людей) та їх наслідками для оточення.

Гідність. У спілкуванні з дорослими та однолітками намагається поводитися чесно, чемно, совісно; здатна утриматися від образливих слів та агресивних дій, у разі їх застосування визнає свою провину, вибачається; проявляє готовність допомогти тому, хто цього потребує; очікує визнання дорослими та товаришами своїх гідних вчинків, дотримання моральних норм.

Відповідальність. Ставиться до виконання доручень дорослого як до обов'язку; починає усвідомлювати значущість своїх дій для інших; знає, що має відповідати за свої дії, слова, рішення; намагається дотримувати слова, своєї обіцянки

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ

«ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина четвертого-п'ятого року життя вже має певні уявлення про природні об'єкти та явища, отримані внаслідок спостережень на ділянці закладу дошкільної освіти, у найближчому парку, лісопарку, лісі; досвід контактів зі свійськими та деякими дикими тваринами. Вона впевнено пересувається в найближчому природному довкіллі, може висловити свої думки про доступні зору об'єкти, володіє елементарними навичками природодоцільної поведінки. Дитина здатна до більш самостійного, ніж раніше, споглядання об'єктів природного довкілля, ознайомлення та виконання практичних дій з ними. Вона ставить дорослим багато запитань, активно використовує набуті раніше природодоцільні та мовленнєві навички в подальшому освоєнні природного довкілля, починає розуміти прості зв'язки між погодними умовами та їх наслідками для людей. Дитина може концентрувати увагу протягом певного часу не лише на привабливих об'єктах, а й на об'єктах, визначених дорослим, придивлятися до них, роздивлятися, визначати спільне та відмінне. Якщо в ранньому дитинстві переважала рухова та емоційна пам'ять, то в дитини четвертого-п'ятого року життя все більшого значення набуває слухова (запам'ятовування на слух) та зорова (запам'ятовування того, що побачила) пам'ять. Дитина прагне більшої, ніж раніше, автономності, для неї важливо продемонструвати оточенню свої зрослі можливості, вона пишається своїми вдалими діями. Проте ще досить часто бажання дитини не збігаються з її можливостями, їй вельми складно відмовитися від «хочу» на користь «треба».

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Планета Земля. Протягом четвертого року життя завдяки телевізійним передачам, книжковим ілюстраціям, доступним поясненням до-

рослих (батьків і педагогів), розгляданню глобуса дитина поступово починає отримувати елементарні уявлення про те, що вона сама, її родина, знайомі їй люди, друзі, жителі її міста, усієї України, інших країн світу живуть на планеті Земля. Вона дивується тому, що Земля має форму кулі, яка обертається, що вона така велика. З допомогою дорослих відкриває для себе, що на Землі багато водойм різної величини (морів, річок, озер) і суші. Дорослий заохочує дитину пригадувати, у яких місцях вона була разом із батьками під час відпустки, що бачила, де купалася та бігала босоніж; відображувати свої враження на папері, розповідати про них приємним їй людям.

Рослинний світ. Педагог формує в дитини уміння не лише зосередитися на яскравій та привабливій квітці, а й протягом 15 хвилин розглядати рослину, до якої привернув її увагу. Дитина чутлива до зорових образів, дотикових та смакових відчуттів, тому дорослий ураховує, що вона запам'ятовує лише ті рослини, які чимось її вразили. Педагог спрямовує освітній процес на подальший розвиток довільної уваги дитини, уміння розрізняти форму та розмір деяких рослин найближчого довкілля (трави, кущі, дерева, фрукти, овочі, ягоди), визначати їхні кольори, малювати рослини, складати про них невеличкі оповідання, розповісти відомий віршик. Педагог усвідомлює, що дитина цього віку ліпше розрізняє рослини не за величиною та кольором, а за принципом «подобається — не подобається». Дорослий спрямовує її увагу на виявлення схожих ознак, щоб було легше їх згрупувати. Допомагаючи дорослому доглядати за рослинами на підвіконні або присадибній ділянці, дитина все частіше намагається керуватися елементарними правилами, сама собі нагадує їх — «треба поливати обережно». Дитина усвідомлює, що копіює дорослих, починає супроводжувати свої наслідувальні дії коментарем — «поливаю квітку, як мама».

Тваринний світ. Заохочення дорослого спонукає дитину активно експериментувати з доступними їй живими істотами: вона підставляє черв'яку (сонечку, мурасі), що повзе по землі, листок, гілочку, руку і дивиться, що трапиться; ознайомлюється із раніше невідомими їй властивостями комах — чи можуть вони переповзати через перешкоди, наскільки швидко тощо. Спостереження та пояснення педагога допомагають дитині зрозуміти стан тварин — кішці холодно взимку, вона гріється на теплій кришці люка; під льодовою кригою та снігом птахам складно знайти їжу, їх необхідно підгодовувати. Завдяки добре організованому освітньому процесу дитина правильно оцінює схожий на свій стан тварини, її настрій (собака скаче, бігає — їй весело; кішка вигну-

ла тулуб, шипить — вона сердита; голуб не рухається з місця на землі — він нездужає). У кінці вікового періоду за допомоги вихователя або самостійно дитина розпізнає «наміри» тварин за їхньою виразною поведінкою (якщо собака крутиться біля твоїх ніг, виляє хвостом — вона радіє зустрічі, готова грати, її можна погладити; якщо вона скалиться, гарчить — може вкусити). За належної уваги педагога дитина починає розуміти, що не лише вона, а й усе живе хоче пити, їсти, сподівається на турботу інших. У неї виникає співчуття, бажання допомогти. Дитина наслідує дії дорослого з догляду за домашніми тваринами («Годую Мурку, як бабуся»), виявляє елементи самодіяльності; з інтересом сприймає його розповіді (вірші, казки) про різних тварин, може прокоментувати їхні дії. Педагог спрямовує освітній процес на освоєння дитиною правил безпечної поведінки у природі, уміння їх дотримуватися. За підтримки педагога вона починає використовувати деякі інструменти та знаряддя праці (совок, лопатку, відерце, грабельки) під час перебування з батьками на присадибній ділянці. Збагачується практичний досвід дитини, розвивається здатність диференціювати тварин за різними характеристиками — величиною, кольором, місцем проживання, зовнішньою привабливістю, корисністю.

Явища природи. Створення розвивального середовища допомагає дитині зрозуміти прості зв'язки між природними явищами та їх наслідками для людей — у негоду люди заходять у будинок, намагаються не виходити на вулицю; захоплені негодою на вулиці, вони розкривають парасольку; після негоди прибирають на подвір'ї поламані вітром гілки дерев, піднімають яблука, груші, сливи, які впали на землю. Дорослий формує в дитини узагальнені уявлення про пори року, характерні для кожної з них ознаки, сприяє збагаченню відповідного когнітивного досвіду завдяки спостереженням за змінами у природі: холоднішає, жовтіє листя, йде дощ, землю вкриває сніг, починається хуртовина, світить сонечко, тане сніг, течуть ручаї, з'являється перше зелене листя, розквітають квіти, люди купаються у теплій водоймі тощо. За допомоги педагога або самостійно дитина обирає відповідні погодні одяг, взуття, знаряддя. Дорослий вправляє її в адекватному поводженні під час грози, хуртовини, спеки, заохочує виявляти кмітливість і вправність.

Природні об'єкти. Організуючи освітній процес, педагог враховує вдосконалення практичних дій та уміння дитини експериментувати з водою, піском, камінцями, черепашками, пір'ям птахів, насінням, листям та плодами дерев. Дорослий підтримує прагнення дитини по-

ливати водою пісок, за допомогою різних форм викладати з вологого піску пірижки, будувати разом із ним піщані фортеці та замки, прикрашати їх шишками, жолудями, каштанами, черепашками, пір'ячком. Особливе місце у практичних діях із природними об'єктами дитина цього віку відводить камінцям різної величини, форми, кольору — вона їх збирає, сортує, використовує для зміцнення своїх піщаних споруд, викладає з них фігури людини, тварини, геометричні фігури (коло, трикутник, чотирикутник тощо). Дорослий прищеплює уміння дотримуватися певних правил, аналізувати свої помилки; усвідомлює, що «ручна вправність», дрібна моторика рук розвинена ще недостатньо, тому дитина досить довго виконує свої дії — заважає надмірна поривчастість рухів, їх недостатня пластичність. Педагог заохочує потребу дитини зрозуміти, чому відбувається саме так, спонукає її до активних дій з різними природними об'єктами. Завдяки вправленню дитина вміло використовує в іграх з піском совок, лопатку, відерце, грабельки; позитивно ставиться до природних об'єктів.

Життєдіяльність людини. З допомогою дорослого дитина починає усвідомлювати, що люди, які живуть на Землі, працюють на ній, будують своє житло, обробляють землю, вирощують худобу, створюють сім'ї, народжують дітей, виготовляють необхідні для життя речі, предмети, знаряддя. Педагог стимулює бажання дитини дізнатися про життя різних людей на Землі більше — ставити запитання, розглядати у книжках відповідні ілюстрації, слухати розповіді про життя людей на планеті. Заохочення дорослого сприяє зосередженню її уваги на телевізійних кадрах, пов'язаних із життям людей різних континентів. За допомоги батьків та педагогів дитина відкриває для себе відмінності в зовнішньому вигляді, мові, одязі, будові та устрої житла, діяльності людей, які проживають у теплих та холодних кліматичних умовах. Розширенню когнітивного та практичного досвіду сприяють поїздки дитини разом із сім'єю до інших країн.

Всесвіт. Разом із дорослим дитина спостерігає за денним та вечірнім небом, порівнює свої враження, робить елементарні висновки, радіє побаченому, дивується йому. Пояснення педагога сприяють усвідомленню, що життя на Землі існує завдяки сонячному теплу та світлу, що Сонце — гаряча зоря. За належної уваги дорослих дитина виявляє неабиякий інтерес до зірок, які бачить на темному небосхилі, запитує про Місяць, намагається з'ясувати, чому він буває різним — повним (круглим), неповним (як серп). Завдяки розповідям педагога в дитини починає формуватися уявлення про те, що планета Земля — маленька част-

ка Всесвіту. Формується елементарне цілісне уявлення про довкілля та взаємозв'язки людини і природи.

П'ятий рік життя

Планета Земля. Освітній процес педагог спрямовує на розширення уявлень дитини про Землю як планету, на якій є повітря, яким ми дихаємо; вода (океани, моря, річки, озера), яку ми споживаємо; суша (грунт), на якій знаходяться ліси, луки, поля. Завдяки поясненням педагога дитина починає розрізняти деякі властивості вітру (холодний, теплий; слабкий, сильний), води (гаряча, тепла, холодна; чиста, брудна); ґрунту (твердий, м'який; сухий, вологий); розуміти, що люди з різною метою використовують повітря (будують вітряки, млини), воду (п'ють, миють, купаються, перуть, готують напої та різні страви) та ґрунт (обробляють, сіють хліб; висаджують овочі, дерева, кущі, квіти; випасають худобу). З допомогою дорослого дитина починає усвідомлювати, що в повітрі, у воді та біля неї, на суші (у лісах та горах, на луках і полях) живуть різні тварини. На підставі почутого (розповіді, читання книжок), побаченого по телевізору та у зоопарку дитина дізнається, що в повітрі живуть птахи (у різних регіонах різні), літають комахи; у воді — риби, кити, дельфіни, раки, крокодили тощо; на суші — ссавці (вовки, лисиці, леви, тигри, слони, жирафи тощо). Завдяки вихованню й навчанню розширюється її когнітивний досвід, формується прагнення експериментувати у природному довкіллі.

Рослинний світ. Педагог бере до уваги, що дитина цього віку починає добре диференціювати трави, кущі, дерева, овочі, фрукти, ягоди за різними ознаками (кольором, величиною, фактурою, місцезнаходженням у просторі, умовами існування), легко групує їх. Педагог сприяє розвитку в дитини відчуття дотику та смаку, виховує уміння визначити, яке яблуко — тверде чи м'яке, солодке чи кисле; розвиває розуміння залежності стану рослин від різної погоди та догляду за ними. Завдяки роз'ясненням та вправлянням вона вибудовує прості логічні ланцюги, уважно слухає відповіді на свої запитання про рослини, що її зацікавили, запам'ятовує певний обсяг інформації про рослини свого регіону, про вплив на них стану погоди та явищ природи (буревію, зливи, грози, посухи). Під час спілкування з дорослими дитина оволодіває умінням досить чітко виражати словами свої думки, виявляє бажання піклуватися про кімнатні рослини та ті, що ростуть на присадибній ділянці (батьківській та дитячого садка). Педагог опікується тим, щоб дослідництво перетворилося на важливу форму діяльності, а наслідування —

на складову самостійних дій дитини. Педагог бере до уваги, що дитина вже накопичила елементарний досвід самостійної діяльності, вона володіє способами виконання певних дій з догляду за рослинами, засвоїла основні правила поведінки у природі, уміє порівнювати й аналізувати різні ситуації та зразки поведінки дорослого. Освітній процес сприяє тому, що до копіювання запропонованого зразка вона підходить творчо, точніше виконує трудову дію. Навичка самостійної діяльності стає продуктивнішою і гнучкішою. Суттєво збагачується практичний досвід, формується диференційоване ставлення до різних рослин.

Тваринний світ. Сприятливе середовище дає змогу в дитини цього віку сформувати двоканальну увагу — дитина може одночасно слухати дорослого й відповідати йому та спостерігати за тваринами, які її зацікавили. Педагог ураховує: увага дитини стає стійкішою, що дає змогу протягом певного часу зосереджуватися на спогляданні тварин і птахів найближчого довкілля (собака, кішка, голуби, горобці) та тих, що мешкають у зоопарку (вовк, лисиця, лев, слон, носоріг, жираф, крокодил). Завдяки набутому досвіду та вправлянню дитина легше, ніж раніше, переключає увагу з однієї тварини на іншу, розподіляє увагу одночасно на двох і більше тварин. Освітній процес спрямовано на розвиток пізнавального інтересу до комах, птахів, ссавців, риб; уміння порівнювати їх між собою за формою, кольором, розміром, умовами життя, споживанням їжі. Педагог розвиває естетичний смак дитини під час ознайомлення з тваринами рідного краю, вчить її помічати схоже/відмінне, звертати увагу на незвичних тварин (птахів, ссавців), милуватися ними. Педагог вправляє в умінні зосереджувати увагу на птасі чи ссавці, який їй особливо сподобався, запам'ятався; знайти в них особливе; розповісти про свої враження, відобразити їх у малюнку, аплікації, імпровізованих сценках. За належної уваги дорослого до емоційної сфери дитина диференціює настрій тварин, порівнює його з власним, знаходить цьому пояснення; розпізнає наміри тварин за виразною поведінкою, намагається поводитися відповідно. Виховний процес спрямовують на те, щоб догляд за домашніми тваринами перетворився на звичку, а інструкція дорослого «зроби так» поступово перейшла у внутрішній план дій «я маю зробити так». Спілкування з рідними та близькими дорослими сприяє розширенню знань про тваринний світ та вихованню в дитини природодоцільної поведінки.

Явища природи. Педагог формує спостережливість як особистісну якість, сприяє збагаченню уявлень дитини про явища природи, різні сезонні та погодні умови. Пояснення дорослого сприяють форму-

ванню в неї уміння впізнавати за характерними ознаками пори року (зима, весна, літо, осінь); встановлювати прості зв'язки між погодними умовами та їх наслідками для людей; збагачують знання про сезонні види робіт (улітку бабуся варить варення з ягід, улітку та восени — збирає фрукти й овочі, консервує та сушить їх). Завдяки поясненням дорослого дитина на кінець п'ятого року життя починає розуміти залежність погодних змін від кількості сонячного тепла та світла, може пояснити, як погода впливає на поведінку відомих їй птахів і тварин. Завдяки зрослим інтелектуальним можливостям та вправлянню дитина за певними ознаками передбачає зміну погоди (якщо на небі хмари — може піти дощ; за теплою дощу та сонячної погоди на небі може з'явитися веселка; якщо раптово стихає поривчастий вітер, хмари стають густими й темними, виблискує громовиця — незабаром почнеться гроза). Завдяки телевізійним передачам, розповідям батьків та педагогів, читанню художньої літератури відповідного змісту розширюються уявлення дитини про такі явища природи, як хуртовина, посуха, пожежа, повінь. Вона диференціює явища природи, упізнає ознаки кожного на ілюстраціях та кадрах фільмів (мультиплікаційних та кінофільмах природної спрямованості), імітує їх у своїх іграх. Формується уміння поводитися компетентно за різних погодних умов.

Природні об'єкти. Набутий практичний досвід та підтримка дорослого сприяють урізноманітненню та ускладненню дитячих споруд із піску, глини, води, черепашок, камінців, пір'ячка, гілочок, листя, плодів різних рослин, колючок, соломи тощо. Педагог враховує ліпшу розвиненість дрібної моторики рук, скоординованість рухів очей і рук дитини. Він створює умови для збагачення досвіду практичних дій з предметами, спонукає до експериментування, збільшує тривалість занять дитини з різними об'єктами природи (не лише у його присутності, а й за відсутності поряд). Дорослий підтримує прагнення дитини надати спорудам типового вигляду, зробити їх схожими на справжні будівлі чи казкові фортеці, замки (як у відомій казці). Він заохочує намагання дитини деталізувати свої споруди, прикрасити їх, індивідуалізувати, урізноманітнити, щоб вони не були схожими на будівлі інших дітей, мали особливий, оригінальний вигляд. Педагог пропонує використовувати маленькі пластмасові та дерев'яні іграшки — солдатика, машинки, тваринки тощо. Завдяки вправлянню дитина правильно використовує у заняттях із вологим піском знаряддя (лопату, граблі, сито для просіювання піску). Сформованість елементарної системи ціннос-

тей уможлиблює появу пріоритетів, інтересу та позитивного ставлення до певних об'єктів природи.

Життєдіяльність людини. Пояснення педагога та спостереження під час прогулянки сприяють усвідомленню взаємозв'язку та взаємозалежності між природою і людиною: впливу природи на людину (сонце гріє, вода зволожує, повітря дає змогу дихати легенями) та людини на природу (працюючи, люди спричинюють викиди виробничих відходів у повітря, воду, ґрунт). У ході навчання дитина дізнається, що природа забезпечує людей необхідними для їх життя умовами, а людина може позитивно чи негативно впливати на неї. Завдяки належній увазі дорослого дитина усвідомлює важливість бережливого ставлення до природи, необхідність бути вдячною їй та піклуватися про неї (дотримуватися чистоти, упорядковувати сміття, запобігати забрудненню харчовими та нехарчовими відходами і сміттям води, прибережного піску, зелених галявин). Педагог привертає її увагу до складнішої діяльності людей різних професій у природі; пропонує поспостерігати за висаджуванням рослин у скверах, парках, лісах; годуванням та випасанням худоби; працею сільських жителів на полях; доглядом за рослинами в ботанічному саду, тваринами — у зоопарку. Педагог заохочує прагнення дитини поділитися своїми враженнями; вияв готовності берегти природу (не залишати після себе сміття, разом з батьками гасити та присипати піском багаття, знаходити й викидати відходи у спеціально відведений для цього контейнер). Збагачується когнітивний та практичний досвід дитини, розвивається вміння поводитися адекватно ситуації та обставинам.

Всесвіт. Завдяки досвіду спільних із дорослим спостережень за вечірнім небом у дитини формуються елементарні уявлення про те, що за межами планети Земля існує космічний простір, у якому своєю яскравістю та величиною вирізняється Місяць. Дитина дізнається від дорослих про деякі з відомих людям планет — Марс, Венеру. Заохочена вихователем, вона вдивляється в яскраве мигтіння зірок, радіє враженням, прагне подивитися на зоряне небо знов і знов. Якщо в родині є телескоп, дитина цього віку виявляє чималий інтерес до пропозиції подивитися через нього на небо. Спільні з дорослим спостереження позитивно позначаються на спроможності дитини сприйняти інформацію про те, що Сонце — зоря, навколо якої обертається наша Земля, а її супутником є Місяць. Збагачується індивідуальний досвід, розширюються знання про Всесвіт.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати інтерес до природи планети Земля та Всесвіту;
- розвивати спостережливість;
- сприяти розвитку пошуково-дослідницької діяльності — надавати дитині можливість експериментувати з водою, піском, снігом, камінцями, черепашками тощо;
- розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у природі, фіксувати зміни у природі.

Навчальні:

- формувати елементарні узагальнені уявлення про рослини найближчого довкілля (трави, кущі, дерева, овочі, фрукти);
- збагачувати знання про тварин — ссавців (собаку, кішку, їхніх дитинчат), птахів (горобця, голуба, ворону), комах (метелика, жука-сонечка, бабку);
- розширювати та поглиблювати уявлення про сезонні явища (взимку морозно, падає сніг, водойми вкриті льодом, кущі й дерева стоять без листя, мало птахів, лягає у сплячку ведмідь; навесні теплішає, тане сніг, яскравіше світить сонце, з'являється перша зелень, співають птахи, літають комахи; влітку стає жарко, усе квітує, дозрівають ягоди, фрукти, овочі, ростуть гриби, багато пташок, комах; восени холоднішає, часто дощить, змінює колір та опадає листя);
- навчати елементарних способів догляду за рослинами і тваринами, спонукати самостійно доглядати за ними (поливати, годувати, прибирати);
- навчати правил безпечної поведінки в рослинному і тваринному довкіллі, передбачати позитивні та негативні наслідки свого втручання у природу;
- формувати елементарні уявлення про Всесвіт.

Виховні:

- формувати інтерес та позитивне ставлення до всього живого;
- виховувати бережливе ставлення до рослин і тварин;
- формувати звичку упорядковувати місце свого відпочинку на природі, прибирати за собою сміття у спеціально відведене для цього місце;
- формувати естетичний смак, вміння милуватися красою природи, радіти їй, відображати красиве в образотворчій діяльності;
- заохочувати бажання бути корисною природі, вдячною за її дари.

Показники компетентності дитини на кінець п'ятого року життя

Знання	<i>Планета Земля.</i> Знає, що Земля — планета, на якій вона живе; має уявлення, що на Землі є повітря, вода (моря, річки, озера), суша (поля, ліси, гори); розуміє, що люди використовують повітря (будують вітряки, млини), воду (п'ють, миють, купаються, перуть, готують напої та страви), ґрунт (обробляють, сіють хліб, висаджують овочі, дерева, кущі, квіти; випасають худобу); усвідомлює, що в повітрі, у воді, на суші ростуть рослини та живуть тварини; може назвати декілька відомих їй. <i>Рослинний світ.</i> Диференціює трави, кущі, дерева, овочі, фрукти, ягоди за різними ознаками (кольором, розміром, місцезнаходженням у просторі, станом); розуміє залежність стану рослин від догляду за ними; встановлює елементарні причинно-наслідкові зв'язки (не полита рослина засихає); називає деякі рослини свого регіону (квіти: троянда, ромашка; дерева: ялина, береза; ягоди: полуниця, чорниця, смородина; фрукти: яблуко, груша, слива; овочі: картопля, морква, капуста, огірок, помідор, цибуля); знає, що гриби бувають їстівні та отруйні, що з ними слід поводитися обережно; усвідомлює залежність стану рослин від явищ природи (буревію, зливи, посухи) та догляду. <i>Тваринний світ.</i> Може назвати декілька тварин свійських (кішка, собака, корова, свиня, кінь, півень, курка), диких (ведмідь, вовк, лисиця, заєць, білка, голуб, горобець, ластівка); знає, що за тваринами слід спостерігати на певній відстані; має уявлення про те, що, спостерігаючи, не можна кричати, лякати живу істоту; розуміє, що за свійськими тваринами потрібний хороший та систематичний догляд; встановлює елементарні причинно-наслідкові зв'язки (не нагодована тварина неспокійна); усвідомлює, що тварин, які живуть на прилеглий до житла території, слід підгодовувати взимку (робити годівнички для птахів, щодня насипати в них зерно та крихти хліба, виносити їжу собаці, кішці); орієнтується в тому, що забарвлення тварин пов'язане з умовами їх життя; класифікує відомих тварин за зовнішніми ознаками, способами живлення, пересування, розмноження, умовами життя; розуміє, що зі справжніми тваринами не можна поводитися, як з іграшковими. <i>Явища природи.</i> Називає ознаки різних пір року (взимку холодно, йде сніг, гілки дерев голі; навесні тане сніг, яскравіше світить сонце, стає тепліше, з'являється перша зелень, квітнуть дерева; влітку стає зовсім тепло, розквітають квіти, стигнуть ягоди, виростають гриби; восени сонце все частіше ховається за хмарами, холодніше, часто йде дощ, червоніє, жовтіє та падає на землю пожухле листя); розуміє прості зв'язки між погодними умовами та їх наслідками для рослин, тварин, людей; знає й називає явища природи та стихійні лиха (буревій, злива, посуха, повінь); усвідомлює, що в негоду слід поводитися обережно (під час грози не ховатися під одинокими деревами, вимикати мобільний телефон).

	<i>Природні об'єкти.</i> Розуміє правила безпечного поводження з природними об'єктами (не кидатися піском та камінцями в людей, не використовувати гострі природні об'єкти, просіювати пісок, звільняючи його від сміття та бруду); має уявлення про важливість їх дотримання; усвідомлює призначення деяких інструментів і знарядь праці (лопатки, грабель, сита). <i>Життєдіяльність людини.</i> Знає, що на планеті Земля люди живуть, обробляють землю (сіють хліб, соняшник, кукурудзу, вирощують овочі, висаджують дерева, кущі та квіти), будують різні споруди, шийють одяг і взуття, виготовляють предмети побуту та вжитку, навчаються, відпочивають; усвідомлює, що діяльність людини впливає на природу позитивно (висадка молодих дерев, очищення водойм, прибирання територій) і негативно (забруднення водойм і місць відпочинку відходами, рух екологічно небезпечного транспорту). <i>Всесвіт.</i> Має уявлення про існування космічного простору, його основних об'єктів (Сонце, Місяць, зорі, планети Марс та Венера); розуміє вплив космосу на стан життя на планеті (спалахи на Сонці — магнітні бурі на Землі — погане самопочуття людей); знає, що космонавти літають у космос на космічних кораблях, вивчають його за допомогою супутників та космічних станцій
	<i>Планета Земля.</i> Розрізняє деякі властивості вітру (холодний, теплий; слабкий, сильний), води (гаряча, тепла, холодна; чиста, брудна); ґрунту (твердий, м'який; сухий, вологий); складає невеличкі оповідання та намагається зобразити на малюнку водойму (відому річку, озеро), гори (якщо їх бачила), засіяне поле (соняшник, кукурудза, колосся), ліс (ялини, квіти, ягоди, гриби). <i>Рослинний світ.</i> Виявляє турботу про кімнатні рослини та ті, що ростуть на присадибній ділянці (рихлить землю, вириває бур'ян, поливає); досліджує властивості фруктів та овочів (яблуко тверде, м'яке, солодке, кисле; груша м'яка, тверда, солодка, соковита; слива м'яка, смачна; полуниця духмяна, ніжна); вивчає гриби (роздивляється, милується, торкається пальцями), утримується від бажання зірвати їх без дозволу дорослого; копіює дії дорослого, способи догляду за рослинами; називає улюблені трави, кущі та дерева. <i>Тваринний світ.</i> Уважно спостерігає за твариною, що зацікавила; розподіляє увагу одночасно на двох або більше тварин найближчого довкілля; порівнює між собою комах, птахів, ссавців, риб за формою, кольором, розміром, умовами проживання; може розповісти та відобразити на малюнку: відомих птахів та комах, які літають у повітрі; ссавців, що живуть у лісі (ведмідь, вовк, лисиця, заєць, білка) та у зоопарку (лев, слон, жирафа); тварин, що живуть у воді (риба, кит, дельфін, рак); диференціює настрої тварин, зіставляє його з власним, знаходить цьому пояснення; розпізнає намір тварини за її виразною поведінкою, намагається поводитися відповідно; встановлює та пояснює

Уміння	взаємозв'язки між рослинами і тваринами (тварини споживають ягоди, фрукти, насіння, сіно тощо). <i>Явища природи.</i> Поводиться відповідно до погоди (за сонячної — вдягається в легке вбрання, просить зняти зайвий одяг, купається разом з батьками у водоймі, засмагає, грає м'ячем; за вітряної — вдягається тепліше, шукає затишне місце; у дощову погоду просить одягти дощовик, гумове взуття, відкриває парасольку; під час грози не ховається під одинокими деревами, нагадує про необхідність вимкнути мобільний телефон; у спеку ховається в тінь, надягає головний убір, не капризує, коли мама просить перейти в затінок). <i>Природні об'єкти.</i> Виносить і прибирає інструменти та матеріали для гри з піском; сортує природний матеріал; урізноманітнює свої дії, вигадує, будує з піску нові споруди, прикрашає їх; досліджує невідомий природний матеріал із метою визначення доцільності використання; утримується від агресивних ігор з піском (не кидає його та камінці в людей, відсортовує надміру гострі та важкі камінці); будує споруди з піску, прикрашає їх спільно з іншими дітьми, намагається узгодити з ними свої дії. <i>Життєдіяльність людини.</i> Встановлює залежність здоров'я (власного та рідних людей) від стану природного довкілля, екологічно доцільної поведінки; упорядковує місце відпочинку родини, прибирає за собою сміття та харчові відходи, викидає їх у контейнер; намагається економити воду; може прогнозувати деякі позитивні й негативні наслідки своєї діяльності для природного довкілля. <i>Всесвіт.</i> Разом із дорослим спостерігає за зоряним небом; виявляє інтерес до телевізійних передач про космос, емоційно реагує на нову інформацію, повідомляє її іншим; роздивляється книжкові ілюстрації, пов'язані з космосом; упізнає на них відомі космічні об'єкти; пропонує дорослому виготовити макет космічного корабля
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до краси природи, милується нею, виявляє про неї турботу; відчуває свою особисту причетність до благополуччя рослин і тварин; відчуває стан рослин, настроїв тварин, зміни у стані погоди, адекватно на них реагує; співчуває рослинам і тваринам, які страждають від холоду, голоду, спраги, проявляє турботу про них. <i>Допитливість.</i> Виявляє високий інтерес до природного довкілля та самої себе, намагається дійти суті, зрозуміти найважливіше, запам'ятати найхарактерніше; уміє формулювати запитання про незрозуміле, обрати оптимальні засоби та способи розв'язання проблеми; цікавиться процесом і результатом діяльності (власної та інших людей) у природі; прагне розширити та збагатити свої уявлення про маловідоме, незнайоме (запитує, експериментує, аналізує, узагальнює). <i>Самостійність.</i> Прагне не лише копіювати зразки поведінки дорослого, а й вносити в них щось своє; намагається без допомоги дорослого і його нагадувань доглядати за рослинами та тваринами найближчого довкілля, прибирати знаряддя, упорядковувати місце харчування, відпочинку, праці.

Самовладання. Намагається виконати доручення дорослого з догляду за рослинами і тваринами якісно і до кінця; терпляче очікує дозволу дорослого погодувати тварину, полоти квіти; поводить себе спокійно, утримується від страху в новій природній місцевості, при появі незнайомої тварини.

Гідність. Прагне якомога ліпше полоти рослини на підвіконні, нагодувати та напоїти тварин; домагається визнання дорослим її якісної роботи, схвалення; відчуває ніяковість у разі незаслуженого схвалення; намагається довести свою правоту, не погоджується з несправедливою оцінкою дорослим виконаних нею завдань, доручень.

Справедливість. Доглядаючи за рослинами і тваринами, поводить себе совісно, правдиво, не хитрує, не приховує своїх помилок і промахів; відчуває вдячність до дорослого, який допомагає, підказує, висловлює свою довіру; безкорисливо підтримує однолітка, з яким спільно виконує доручення; чесно розподіляє ділянки роботи, намагається об'єктивно оцінити внесок кожного.

Відповідальність. Досліджуючи найближче та віддалене природне довкілля, експериментуючи з об'єктами природи, керується правилами природодоцільної та безпечної поведінки; усвідомлює, що за свої помилкові дії та неправильні рішення слід відповідати; може відмовитися від розваги на користь виконання доручення дорослого з догляду за рослинами, тваринами.

Креативність. Робить власні припущення щодо властивостей та призначення деяких об'єктів природи; проявляє елементи творчості під час виконання доручень дорослого, пов'язаних із доглядом за рослинами, тваринами, упорядкуванням місця харчування, відпочинку, праці у природі; виявляє кмітливість у пошуках відповідей на проблемні запитання про природу

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ»

ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Перехід від раннього до молодшого і середнього дошкільного віку характеризується багатьма змінами у житті дитини. Її коло спілкування з дорослими та однолітками стає дедалі ширшим, вона починає взаємодіяти не лише зі знайомими, а й із чужими людьми. Її все більше приваблює широкий предметний світ, вона цікавиться безліччю невідомих їй раніше предметів і речей, їх призначенням, способами дій, походженням. Дорослого сприймає тепер усе частіше крізь призму його професійної діяльності — дитина ставить про неї багато запитань, грає в різні професії, бере на себе ролі вихователя, актора, водія, поліцейського.

Як і раніше, дитина швидко втомлюється, будь-які зміни відволікають її увагу, діяльність значною мірою залишається мимовільною. Поки що, як і раніше, існує суперечність між обмеженими можливостями дитини четвертого-п'ятого років життя та її бажаннями реалізувати свої прагнення в предметному довіклі. Проте дитина не лише наслідує дорослого, а й самостійно виконує певні практичні дії, починає логічно розмірковувати над властивостями предметів, їх взаємозв'язками. Вона уважно слухає, запам'ятовує сказане й показане дорослим, відтворює його. Характерною особливістю цього віку стає допитливість, улюбленим запитанням — «чому?». Розвивається здатність дитини до ініціативності та відповідальності, які проявляються в самообслуговуванні, допомозі дорослому, господарській та предметно-практичній діяльності. Формується Я-концепція, хоча уявлення про себе поки що досить розпливчасті та схематичні, здебільшого відбивають оцінки рідних і близьких дорослих. Наслідок цього — домінування слова «хочу» у зверненнях дитини.

Саме в цьому віці провідною діяльністю стає сюжетно-рольова гра, в якій емоційно та інтелектуально дитина освоює смисл серйозної діяльності дорослих, у неї формуються уявлення про специфічні для різних професій способи дій, вона набуває життєвого досвіду. Дитина широко використовує предмети-замінники та символи (коробку — замість будинку, кільце — замість тарілки, стілець — замість поїзда тощо), що дає їй змогу моделювати реальні предметні дії, урізноманітнювати їх. Із часом до предметів-замінників та символів додаються уявні предмети (дитина годує ведмедика з порожньої тарілки, вкладає спати в уявне ліжко). Важливим надбанням цього вікового періоду є здатність дитини розрізняти ігрові та реальні дії. Умовна предметно-ігрова дія стає все більш узагальненою, скороченою, схематичною, дитина використовує вирази «мовби», «не по-справжньому». Що ширші уявлення дитини про предметний світ житлового приміщення та за його межами, то різноманітніші її ігри. Дитина ще більше прагне самостійності, намагається в предметно-практичній діяльності обходитися власними силами.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Предмети побуту і вжитку. Педагог розширює знання дитини про предмети побуту та вжитку, покращує орієнтацію в житловому приміщенні, формує уявлення про те, де зберігається посуд, різний кухонний інвентар (м'ясорубка, сокочавилка, міксер); де — рушник, гребінець, дитяче мило, зубна щітка; де в шафі розміщено верхній одяг, білизна тощо. Завдяки освітньому процесу дитина оволодіває знаннями назв предметів побуту та вжитку, їх призначення, способів дій з ними, уміннями використовувати доступні — вмикати-вимикати приймач, телевізор, комп'ютер, мобільний телефон. Розширення когнітивного та практичного досвіду, пояснення вихователя сприяють усвідомленню правил безпеки: лише дорослий може вмикати електричні прилади, користуючись розеткою, оскільки це може бути небезпечним для життя. У дитини поліпшується здатність регулювати свою поведінку, орієнтуючись на слова «можна», «не можна». Виховний та навчальний процеси розширюють її уявлення про місце зберігання ліків, прального порошку, рідини для чищення кухонних приладів, плити, раковини, ванни; місце знаходження сірників або запальнички та про те, що вони не призначені для гри, що невміле та недбале їх застосування може виявитися небезпечним для здоров'я та життя.

Предметний світ за межами житла. Спільні з дорослим спостереження та його коментарі сприяють хорошій орієнтації дитини у прилеглому та віддаленому від житла предметному просторі (подорожувала з батьками автомобілем, автобусом, тролейбусом, поїздом тощо). Розвивальне навчання уможлиблює впевненішу й виваженішу поведінку дошкільника серед невідомих предметів, речей, речовин; здатність у новій ситуації тримати батьків за руку, нікуди від них не відходити, запитувати дозволу щодо виконання певних дій. Разом із дорослим дитина охоче вивчає властивості нових предметів і речей, порівнює їх із відомими, знаходить спільне — відмінне, запитує про незрозуміле, може їх намалювати або скласти про них оповідання. Вихователь опікується тим, щоб пасивний та активний словник дитини поповнювався новими назвами і поняттями.

Предметно-практична діяльність. Завдяки вихованню та навчанню зростає умілість рук дитини, вправнішими стають її рухи й дії. Проте техніка дій з предметами побуту та вжитку залишається недосконалою, що позначається на використанні найпростіших знарядь — лопатки, грабель, олівця, пензлика. Дитина все частіше самостійно визначає предмет свого інтересу в предметно-ігровому середовищі, обирає зміст заняття чи гри, виявляє готовність допомогти дорослому в господарстві — накрити на стіл, підмести в кімнаті, упорядкувати місце гри, покласти в шафу або повісити свої речі. Педагог докладає зусиль для того, щоб під час ігор з кубиками, іграшковим транспортом, ляльковим посудом, одягом, меблями дитина виявляла кмітливість, орієнтувалася на свій досвід, відтворювала різноманітні ситуації з життя своєї родини або закладу дошкільної освіти. Організуючи життєдіяльність, вихователь враховує, що вона любить грати з будівельним матеріалом, мозаїкою, конструювати з паперу та природного матеріалу. Наслідуючи дорослого дитина усе частіше вигадує, вносить елементи новизни, намагається відійти від шаблону; виокремлює ціле і частини, співвідносить величини, форми різних предметів та їх частин, знаходить відповідні, експериментує, досягає певних результатів, радіє їм.

Економічна освіченість. Певний життєвий досвід спільної з батьками закупівлі продуктів харчування, побуту та вжитку, іграшок у супермаркетах, гастрономах, господарських магазинах, на ринках стимулює інтерес дитини до процесів заробляння та витрачання грошей. Педагог спонукає її спостерігати за плануванням батьками сімейного бюджету, обговоренням того, що слід придбати у першу чергу, цікавитися ціною того, що хотіла б придбати. Зрослий когнітивний досвід, пояснення до-

рослого дають змогу дитині на елементарному рівні зрозуміти, що гроші є життєвою необхідністю, що їх платять людині за її працю. Завдяки спостереженням, отриманню доступних пояснень від батьків та вихователів, їх відповідям на запитання дитина починає розуміти, що гроші заробляють нелегкою працею і витратити їх слід розумно.

П'ятий рік життя

Предмети побуту і вжитку. Освітній процес спрямований на формування у дитини уявлень про устрій людського житла (міського і сільського, своєї місцевості та іншої); розуміння того, що устрій залежить від кліматичних умов, які визначають відмінності житла людей у різних частинах світу. Педагог опікується тим, щоб дитина добре орієнтувалася у предметах домашнього побуту та вжитку, господарській діяльності; встановлювала зв'язки між призначенням предмета, його формою, матеріалом, з якого він виготовлений; використовувала предмети за призначенням. Виховання сприяє розвитку уміння елементарно себе обслуговувати; стежити за порядком; за тим, щоб у житловому приміщенні було чисто, затишно; розрізняти, де брудно, а де чисто; помічати зламане; те, що лежить не на місці. За підтримки дорослого дитина намагається стежити за чистотою свого одягу та взуття, самостійно прибирає іграшки, упорядковує місце їх зберігання; помічає безлад, намагається навести порядок, радіє отриманим результатам; усвідомлює, що не можна кидати сміття на підлогу, псувати предмети й речі, рвати книжки. За належної уваги вихователя активізується інтерес дошкільника до того, з якого матеріалу виготовлені, звідки беруться різні предмети й речі, куди вони зникають, коли виходять із ладу. Збагачується когнітивний та практичний досвід дитини.

Предметний світ за межами житла. Завдяки більшій самостійності, практичній умілості дитина активніше поводить себе на вулиці. Педагог розширює простір її буття, стимулює інтерес до невідомого предметного довкілля, заохочує відкриття нового у відомому, відомого в новому. Дитина багато про що запитує дорослого — що з чого зроблено, ким, як, де; очікує від нього конкретних відповідей, пояснень, уточнень. Під час прогулянки дорослий привертає її увагу до діяльності двірника, електрика, листоноші, міліціонера, водіїв, робітників, які ремонтують каналізацію і тепломережу, будівельників, продавців. Набувають довільності сприймання, увага, пам'ять, мислення; формуються узагальнені уявлення про те, кому, для чого і в яких випадках допомагають люди різних професій. Пояснення вихователя та вправління

сприяють систематизації й усвідомленню правил безпечної поведінки на вулиці, у невідомому предметному середовищі; безпечному поведженню на території закладу дошкільної освіти, на ігровому майданчику, в парку, магазині, транспорті, поліклініці, цирку, під час відпочинку з дорослими в лісі.

Предметно-практична діяльність. Завдяки зрослому когнітивному та практичному досвіду дитина вельми вправно користується предметами побуту і вжитку; уточнює назви окремих предметів або їх частин, з'ясовує їх призначення й правила користування ними. Педагог активізує бажання вивчати властивості предмета, що її зацікавив, експериментувати з ним, шляхом спроб і помилок знаходити вдалий спосіб досягнення мети; використовувати знаряддя, обережно поводитися з ножицями й ножем; сприяє усвідомленню того, що поспішне або невдале їх використання може призвести до травмування. Вихователь підтримує прагнення дитини разом з однолітками будувати з кубиків досить складні споруди, використовувати предмети-замінники. Вправлення виробляє у дитини звичку класти свої речі, одяг, взуття на відведене для них місце; очищати від бруду одяг і взуття, вимивати свою чашку, разом із дорослим ремонтувати зламані іграшки та розірвані книжки. Вихователь бере до уваги, що дитина прагне визнання дорослим її досягнень, підтвердження успіху її предметно-практичної діяльності, прагнення презентувати іншим свої практичні результати, пишатися своїм виробом. Під впливом виховання і навчання поступово інтерес дитини до дій з відомими предметами знижується; усе більше її починають цікавити складні й невідомі предмети та дії з ними — вона намагається дізнатися про їх устрій і призначення, ставить дорослому відповідні запитання, починає самостійно експериментувати з такими предметами. Дорослий опікується удосконаленням дій з предметами — вчить застібати гудзики, зав'язувати шнурки, копати, правильно користуватися олівцем, використовувати предметні дії в самообслуговуванні. Завдяки цьому поступово відбувається перехід предметної діяльності в побутову, закладаються основи для засвоєння елементарних трудових дій.

Економічна освіченість. Освітній процес передбачає формування у дитини елементарних економічних уявлень, необхідних для реального життя; розширення знань про те, що гроші заробляють батьки, їх виплачують за нелегку працю. Вихователь привертає увагу дитини до того, що батьки втомлюються на роботі, хочуть відпочити у вихідні та свята; радить поцікавитися тим, що батьки збираються купити найближчим ча-

сом, запитати про можливість придбання солодошів або іграшки, утриматися від невдоволення в разі відмови. Завдяки поясненням дорослого дитина починає усвідомлювати, що бабуся, дідусь, які вже не працюють, одержують пенсію, на яку живуть. Під час перегляду телевізійних передач дорослий звертає увагу на рекламу, коментує її призначення.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати дрібну моторику рук;
- плекати інтерес до процесу та результатів (проміжного та кінцевого) елементарної праці;
- сприяти усвідомленню важливості виконання соціально потрібної справи;
- розвивати елементарні економічні уявлення.

Навчальні:

- збагачувати уявлення про устрій людського житла, предмети домашнього устрою людей міської та сільської місцевості, господарську працю;
- розширювати уявлення, пов'язані з предметним довкіллям за межами житла — вулиця, будівлі, об'єкти соціального призначення;
- збагачувати словник лексиною, пов'язаною з предметним довкіллям;
- формувати уміння встановлювати зв'язки між призначенням предмета, його формою та матеріалом, з якого він виготовлений;
- вправляти в умінні використовувати предмети й речі за призначенням, формувати елементарні уміння пристосовувати речі для різних потреб;
- ознайомлювати з новими предметами, речами, знаряддям, матеріалами;
- стимулювати дослідницькі дії;
- навчати свідомо ставитися до грошей, раціонально їх використовувати.

Виховні:

- заохочувати бажання самостійно себе обслужити, виконати елементарні трудові дії;
- формувати звичку до порядку, бережливе ставлення до іграшок, предметів, речей; прагнення цінувати, не ламати, не рвати, не бруднити предмети і речі;

- виховувати повагу до дорослих, які турбуються про рідних, працюють і чесно заробляють гроші;
- виховувати розумні потреби, вміння регулювати свої бажання;
- формувати початки розумної поведінки в ситуаціях, пов'язаних із грошима.

Показники компетентності дитини на кінець п'ятого року життя

Знання	<i>Предмети побуту і вжитку.</i> Володіє елементарними уявленнями про людське житло, його устрій, залежність від клімату, статку, культури; знає, чим відрізняється людське житло міської й сільської місцевості; називає основні предмети домашнього побуту і вжитку, знає їх призначення; усвідомлює, кому й для чого потрібні іграшки, предмети побуту та вжитку; усвідомлює, що зламані та розірвані речі потребують ремонту; орієнтується у властивостях та призначенні приймача, телефону, телевізора, комп'ютера, кухонної плити, пральної машини, деяких інших кухонних приладів і знарядь; оперує узагальненими поняттями (одяг, посуд, меблі); встановлює зв'язки між призначенням предмета, його формою, матеріалом, з якого він виготовлений; має уявлення про господарську діяльність людини в житловому приміщенні. <i>Предметний світ за межами житла.</i> Знає, як поводитися в найближчому і віддаленому докільді; орієнтується в назвах своєї та прилеглої до неї вулиць; може назвати, що на них розміщене (магазин, поліклініка, аптека, банк, ательє); оперує узагальненим поняттям «транспорт», може назвати деякі види повітряного та водного транспорту; знає, чим відрізняються легкові автомобілі від вантажних; має уявлення про те, що час від часу слід ремонтувати водо-, тепло-, електромережу житлових будинків, що за це відповідають відповідні служби; орієнтується в тому, що житлові будинки, готелі, корпуси закладів освіти, гуртожитки, церкви відрізняються своїм зовнішнім виглядом і призначенням; орієнтується у правилах безпеки руху, поведженні в невідомому предметному просторі. <i>Предметно-практична діяльність.</i> Має уявлення про те, що предмети, речі, матеріали, знаряддя, споруди створені руками людей, завдяки їх копіткій праці; упізнає й узагальнює властивості предметів, матеріалів, речовин (м'який, твердий, гладкий, шершавий, рідкий); орієнтується у правилах користування та способах дій з різними матеріалами (папером, картоном, тканиною, пластмасою, деревом, природним матеріалом) та знаряддями (ножицями, ножем, молотком, голкою); має уявлення про ризики, пов'язані з недбалістю і невмілим користуванням ними; знає, що розпочату справу слід довести до кінця, отримати бажаний результат; усвідомлює, що для досягнення успіху в діяльності слід докласти чималих зусиль. <i>Економічна освіченість.</i> Має уявлення, що гроші необхідні, аби купити продукти харчування, меблі, гігієнічні засоби, одяг, взуття, господарські товари; знає, що батькам платять гроші за виконання корисної праці

Уміння	<i>Предмети побуту і вжитку.</i> Використовує за призначенням посуд, гігієнічні засоби, одяг, взуття, іграшки, речі, меблі; ставить дорослому запитання щодо назв, призначення і походження нових предметів ужитку, речей та приладів; починає розрізняти штучні й натуральні предмети; усвідомлює, що зламані іграшки та розірвані речі слід ремонтувати; бережливо до них ставиться, намагається не бруднити і не псувати; охоче допомагає дорослому ремонтувати іграшки, речі, книжки; виявляє бажання зайнятися господарською працею; з власної ініціативи упорядковує місце зберігання іграшок, книжок, особистих речей; дотримується правил безпечної поведінки в житловому приміщенні (не підходить до відчиненого вікна; не грається електричними приладами; не бере в руки ліки, пральний порошок, хімічні речовини для миття вікон, підлоги, ванної кімнати, кухонного посуду тощо). <i>Предметний світ за межами житла.</i> Добре орієнтується на дитячому майданчику свого двору та закладу дошкільної освіти; грає та займається разом із дорослим на спортивному майданчику; показує дорогу з дому до закладу дошкільної освіти і назад, свій будинок, магазин (аптеку, гараж); дотримується основних правил безпеки руху та безпечної поведінки на вулиці; запитує в дорослого дозволу вчинити певним чином, ставить його до відома щодо своїх намірів, не псує обладнання; без дозволу вихователя не виходить на вулицю, зокрема на її проїжджу частину, не бере до рук чужі речі та незрозумілі предмети. <i>Предметно-практична діяльність.</i> Із допомогою дорослого або самостійно обирає зміст практичної роботи, добирає необхідний матеріал та знаряддя для неї; вдається до зручних і продуктивних засобів досягнення мети; під доглядом дорослого користується ножицями, молоточком, ножем; бережливо поводить з матеріалами, намагається доцільно їх використати; прагне досягти позитивного результату, одержати схвалення дорослого; без нагадування дорослого прибирає за собою, кладе на місце робочий інвентар, викидає відходи від роботи в контейнер для сміття. <i>Економічна освіченість.</i> Виявляє інтерес до процесу купівлі продуктів харчування, іграшок, предметів побуту та вжитку; спостерігає за процесом розрахунку батьків за куплене з касиром магазину; може розрахуватися грошима, що дали їй батьки, за купівлю морозива (цукерок, іграшки)
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Легко запам'ятовує назви та призначення основних предметів побуту та вжитку; дотримується правил безпечної поведінки в житловому приміщенні та за його межами; без нагадувань прибирає за собою іграшки, речі, знаряддя; чутлива до зауважень та схвалень дорослого. <i>Самостійність.</i> Самовизначається з вибором практичних занять, зокрема зі змістом діяльності, її складністю, партнерами; намагається обходитися власними силами, звертається до дорослого по допомогу лише в разі об'єктивної необхідності (нестачі знань або вмінь; в незручній, незрозумілій або небезпечній ситуації).

Допитливість. Виявляє інтерес до всього нового, незвичного, невідомого; вивчає, досліджує основні властивості предмета (речі, матеріалу, знаряддя, споруди); експериментує з ним, ставить дорослому запитання щодо незрозумілого; уміло використовує відповідь для подальших дій з предметом, що привернув увагу.

Самовладання. Виявляє терплячість, коли дорослий просить зачекати; може утриматися від бажання вийти за територію дитячого садка; виявляє наполегливість і витримку, коли практичне завдання виявляється непростим, утримується від плачу, мобілізується, доводить розпочату справу до кінця; намагається поводитися виважено, діяти за правилами в небезпечній ситуації.

Гідність. Виконуючи практичне завдання, поставлене дорослим, намагається впоратися з ним якомога краще, старається, докладає зусиль; знаходить, визнає і виправляє свої помилки; досягаючи успіху в предметно-практичній діяльності, домагається визнання його дорослим; гостро реагує на негативну оцінку й неповагу до себе, не погоджується з несправедливими судженнями, намагається довести свою правоту.

Відповідальність. Може відмовитися від цікавої гри на користь виконання соціально значущого практичного завдання або господарської праці; усвідомлює користь своєї господарської праці для рідних та близьких людей; розуміє необхідність ремонтування зламаних предметів побуту та вжитку, допомагає дорослому в цій роботі; дотримується даної іншим обіцянки прибрати за собою іграшки, речі, робоче місце; усвідомлює відповідальність за свої дії та їх результати.

Креативність. Віддає перевагу новому, невідомому, складному порівняно із відомим і легким; помічає й емоційно реагує на невідповідності, на смішне; робить власні припущення щодо доцільних способів дій та очікуваних результатів; виявляє елементи самодіяльності, творчості, раціоналізаторства; намагається виконати практичне завдання по-своєму, відійти від зразка

СВІТ МИСТЕЦТВА

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

На підґрунті набутого сенсорно-перцептивного досвіду та пробу-дженого чуттєво-емоційного сприймання естетичне ставлення дитини до світу стає багатограннішим. Вона здатна прилучитися до активного пошуку, пізнання та пояснення краси у природі, предметі, творі мистецтва. Дитина починає орієнтуватися в тому, які зображальні за-

соби (лінія, пляма, мазок, відбиток; пластичність, стабільність або мінливість форми) можна отримати за допомогою того чи того знаряддя (олівець, пензлик, глина, будівельний матеріал, природний матеріал). Започатковуються ціннісні ставлення: дитина здатна усвідомлювати значення кольору, форми, композиції, об'єму у створенні зображень різного виду. Більш свідомо вона опановує відповідні техніки: малювання, ліплення, будування, аплікації, конструювання, перетворення готових форм. Закладається операційно-технічна, зображальна сторона образотворення.

Природна поліхудожність дитини, її емоційність, сенсорна сприйнятливність; наслідувальна та самостійна моторно-маніпуляційна, пошукова, дослідницька активність у пізнаванні світу та зображальних матеріалів, зацікавленість до створення зображень є живильним підґрунтям для імпровізацій та самовираження в мистецтві.

Розвиток уваги і мислення збільшує можливості залучення до мистецтва, оволодіння способами мистецької діяльності (концентрація, сприймання, милування, оживлення, одухотворення, ідентифікація, проживання, наслідування, імпровізація тощо). Дитина здатна до цілісного охоплення, емоційного сприймання, елементарного розуміння змісту твору мистецтва. Може співвідносити художній образ із відповідним реальним явищем, предметом, об'єктом і поступово усвідомлювати образну сутність власної зображувальної діяльності.

Первинний мотиваційно-ціннісний досвід образотворення дитина отримує, переймаючись ставленням дорослого до художньої діяльності, наслідуючи його спосіб дій. З набуванням знань, становленням образу Я, розвитком уяви, вона здатна «увійти в образ» художника, ідентифікувати себе з ним і від цього діяти більш самостійно, відповідально, вмотивовано у малюванні, ліпленні, декоративній та дизайн-діяльності з папером, природними та залишковими матеріалами; ігровому будівництві. У використанні будівельного матеріалу дитина переходить від маніпуляційно-наслідувальних дій до самостійних зображально-ігрових. Вона здатна прилучитися до колективних робіт, вносити своє у спільну художню діяльність.

Цей віковий період визначається як «процесуальний». Дитина може починати активно усвідомлювати етапи образотворення: задум, реалізація, робота над виразністю. Від зображення дифузного цілого поступово переходить до зображення частин, деталей.

Площину аркуша молодший дошкільник використовує повністю, без урахування «верх — низ». Поступово структурування простору стає

визначнішим. Виникає зорова узгодженість у організації об'єктів, композиційне рішення. Дитина переходить до фризивої (стрічкової), орнаментально впорядкованої композиції. Вона образотворить у межах власних знань. Колір може обирати за вподобанням, настроєм, малювати монохромно. Дитина може не зіставляти колір із реальністю, проте здатна скористатися ним для вираження свого ставлення до зображеного (барвисте малювання «красивого» і вибір темних кольорів для візуалізації «некрасивого»).

Достатньо розвинена координація рухів дає дитині змогу зображати предмети та фігури, які можна впізнати за окремими ознаками. Еволюціонує образ людини (від «головоногої» — до малювання тулуба й кінцівок, обличчя без дотримання пропорцій); дерева (дитина поступово відходить від малювання гілок під кутом 90°); будинку. Освоєння формоутворювальних рухів у ігрових діях з лінією, плямою, пластичними матеріалами, папером додає дитині впевненості в собі. Вона може долати власну нерішучість і вдаватися до зображень різних за формою предметів та об'єктів дійсності, більш повно та різнобічно виражає себе в малюванні, ліпленні, аплікації, будуванні, конструюванні.

Виникає здатність до передбачуваного створення образу, задум стає більш усвідомленим та стійким. Сприймання, виконавство і творчість перебувають у тісному взаємозв'язку з перших етапів формування зображувальної діяльності як образотворення.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Художньо-естетичний розвиток. Виховуючи дитину, батьки і педагоги орієнтуються на вищий за попередній віковий період ступінь її сенсорного, емоційного, соціально-комунікативного розвитку. Дорослі беруть до уваги наявний когнітивний досвід, якісні зміни у розвитку естетичного сприймання та набутий первинний досвід мистецької діяльності, естетичного ставлення, якість естетичної (чуттєво-емоційної) картини світу. Організуючи життєдіяльність дитини, вони враховують її інтерес до пошуку та пізнання краси у предметах, об'єктах, явищах довкілля; до творів мистецтва та художньої творчості дорослих. Дитина чутливо сприймає колір, форму, об'єм, простір; оживлює та одухотворює предмети, наділяє їх власним життям; переймається емоційним станом педагога у поясненні краси світу та під час спільного розглядання твору мистецтва; навчається визначати предмети, об'єк-

ти, явища, обрані художником для зображення і встановлює зв'язок між реальним світом та його зображенням. Дорослі усвідомлюють важливість розвитку уяви, яку в цьому віці характеризує будовання нового образу на основі елементів реальності. Дитина сповнюється враженнями під час чуттєво-емоційного сприймання дійсності, розпізнавання змісту та настрою твору мистецтва, споглядання краси та милування нею. Мотивами створення зображення, розгортання образотворчої діяльності для дитини можуть стати: бажання відтворити те, що вразило; приклад дорослого, «входження в образ» художника.

Образотворча діяльність. Педагог бере до уваги зростаючі сенсомоторні здібності дитини, формоутворювальні рухи руки, технічні навички, завдяки яким продукт діяльності набуває зображальності, відтворює картину світу, яка починає складатися у її свідомості. Під час вправлянь дитина набуває первинного досвіду створення образу мовою різних видів мистецтв (малює, ліпить, будує, конструює, робить аплікацію, прикрашає, перетворює форми). В умовах навчання первинний предметно-зряддевий, процесуально-діяльнісний інтерес починає трансформуватися в інтерес до образної складової зображення. Дитину хвилюють власні зображальні вміння, вона охоче відгукується на ініціативи дорослого щодо навчальних форм співтворчості. Під час ліплення, будовання, виконання аплікації вона починає синхронізувати роботу обох рук. Фризова композиція з визначенням «лінії землі» та «лінії неба» є першою спробою дитини побудувати систему просторових координат, яка організовує та впорядковує картину світу, створювану нею на папері. Формування образної складової збагачується використанням кольору та форми як засобів виразності. Дорослим важливо розуміти, що дитина схильна пов'язувати колір з конкретним предметом. Ця особливість може спричинити виникнення стереотипних зображень і загальмувати розвиток здібності до творчого використання кольору у досяганні виразності образу. У той же час, сприймання дитиною кольору може викликати образ-асоціацію з предметом і сприяти становленню задуму зображення. Організуючи художню діяльність дитини, педагог виходить з того, що взаємозв'язок між малюванням, аплікаційною технікою та ліпленням може допомогти дитині осмислити як їх зображально-виражальні можливості, так і відмінності плоскої та об'ємної форм. Важливо брати до уваги ініціативність дитини в акцентуванні найсуттєвіших для неї деталей, оскільки саме це надає зображенню оригінальності, виразності і є зародком творчого самовираження.

Художньо-естетичне самовираження. Дитина природно наслідує приклади, надані дорослим, а також спонтанно помічені нею в соціумі. У різних формах спілкування з дитиною педагог враховує її прагнення самостійності та зростаючий ступінь самоусвідомлення, самовизначення у становленні образу Я і визначає власну позицію сприяння самовираженню як інформатор, аніматор, фасілітатор, співучасник, співавтор, комунікатор, координатор, спостерігач, порадник, аналітик, дослідник тощо. Дорослий бере до уваги зростаючу сприйнятливості дитини до зовнішніх впливів і залучає її до інтерактивних форм спільної художньо-естетичної діяльності, завдяки чому вона набуває досвіду висловлювати особисте ставлення, власну думку, здійснювати вибір. У визначенні краси, ставленні до творів мистецтва та художньої діяльності дитина може почати виявляти себе як споглядач-спостерігач, співрозмовник, співучасник, співавтор, виконавець, наслідувач, імпровізатор, винахідник, художник, скульптор тощо. Дитина вдається до образної гри із зображенням, робить себе учасником подій. Підтримка педагога стимулює розвиток уяви, фантазії. Увага педагога до індивідуально-типологічних особливостей дитини, домінантного способу пізнання нею світу, інтересів, схильностей та досягнень є запорукою виявлення та підтримки художньо-естетичної обдарованості. Завдяки поясненням, прикладам та мотивації педагога дитина починає усвідомлювати себе як митця, свої спроможності, цінності, самодостатність. За допомогою дорослого вона починає усвідомлювати важливість дотримання культуровідповідних норм у самовираженні.

П'ятий рік життя

Художньо-естетичний розвиток. В організації виховних впливів педагог керується тим, що емоційно-естетичне ставлення дитини до дійсності, природних та рукотворних об'єктів, кольорів та форм, творів мистецтва формується на підґрунті вже наявного досвіду естетичного та художнього сприймання. За умов вправлянь удосконалюється вміння помічати красиве в довкіллі, розуміти зміст та настрої твору мистецтва, осягати сутність існування реального світу та художнього образу. Розвивається здатність до споглядання, милування красою, ідентифікації з особою художника. Оформлюються естетичні емоції (подив, захват, радість, піднесення) та усвідомлюються способи їх вираження (міміка, жести, рухи, вигуки). Завдяки збагаченню естетичних вражень та набутому досвіду переживання та вираження емоцій дитина здатна не лише перейматися станом творчого натхнення, який демонструє пе-

дагог своїм виглядом та поведінкою, а й самостійно його досягати. Завдяки поясненням та спілкуванню у поліхудожньому соціальному середовищі дитина не лише усвідомлює значення слів «художник», «музей», «виставка», «картина», «скульптура», а й складає власну систему цінностей. Дорослим важливо усвідомлювати, що активне засвоєння дитиною норм та правил соціуму може пригальмувати продуктивність уяви. Найбільше це стосується використання в педагогічному процесі «еталонів» кольору, форми. Оскільки увагу дитини починають привертати контрастні сполучення кольорів та форм у декоративних роботах (малюванні та аплікації), відкриваються можливості для збагачення простору її художньо-творчої активності, започаткування нових, оригінальних видів дизайн-діяльності, насамперед тих, якими володіє педагог.

Образотворча діяльність. Дорослий бере до уваги, що дитина стає більш самостійною в побудові «робочого» задуму та його художньо-образного втілення. «Робочий» задум дитини є динамічним (як у художника): виникає, розвивається й змінюється у творчому процесі, але його головна сутність (ідея) зберігається в готовому продукті. Дитячий коментар до малюнка або зліпка є невід'ємною складовою образотворення. Завдяки набутому когнітивному досвіду та започаткуванню мотиваційно-ціннісного ставлення, дитина починає свідомо шукати способи більш правдивого, повнішого зображення. Виникає й закріплюється «рентгенівський» (сюрреалістичний) стиль образотворення. Оскільки дитину дуже цікавлять деталі, внутрішнє життя предмета, об'єкта, його сутність, вони стають головними характеристиками створеного образу. За допомоги педагога, у міру формування відчуття простору та усвідомлення себе в ньому розвиваються композиційні вміння передавати просторові відношення об'єктів, динаміку. Закладається індивідуальна знаково-символічна система, мистецький спосіб діяльності, дитина цілеспрямовано використовує виражальні засоби (колір, форма, композиція, рух) для досягнення образно-естетичної виразності продукту образотворення. Коли дорослий урізноманітнює завдання, дитина набуває досвіду художньо-творчої діяльності, створює зображення на основі «натури», власних знань та образів у пам'яті. Дитина створює зображення, що відповідають таким жанрам мистецтва, як пейзаж, портрет, натюрморт; анімалістичний, казковий, побутовий жанри; книжкова ілюстрація. Завдяки поясненням, вправлянню, мотивації дитина набуває досвіду перенесення знань про мистецтво у власну образотворчу діяльність.

Художньо-естетичне самовираження. Реалізація педагогом особистісно-орієнтованого підходу сприяє тому, що дитина починає усвідомлювати власну домінанту в сенсорно-перцептивному дослідженні краси та гармонії світу (візуал, аудіал, кінестетик); у способі емоційного реагування і образного відображення (дослідник, лірик, романтик). В умовах адекватної мотивації, «зараження емоціями» та творчого натхнення дитина вдається до художньо-ігрових імprovізацій, у яких відповідно простежуються: яскраві риси її особистості, головні риси створюваного образу, або набуті знання та навички. В організації життєдіяльності дитини педагог сприяє проявам її індивідуальності й самовираження. Він бере до уваги специфіку сприймання, усвідомлення нею особливостей предмета, об'єкта, явища; вибір задуму, винайдення способів та засобів його художнього втілення. Завдяки підтримці дорослих, заохоченню, схваленням особистого вибору дитина довірливо виявляє власні уподобання щодо вибору та застосування виражальних засобів, матеріалів, форм, способів художньо-естетичної діяльності. Оскільки дитина природно прагне наслідувати спосіб творчого самовираження, застосування набутого когнітивного досвіду збагачує можливості ідентифікації себе з митцем. Завдяки поясненням педагога та вправлянням дитина починає усвідомлювати, що художній образ (картина, скульптура тощо) є авторською інтерпретацією реального життя. Дорослим важливо мотивувати та підтримувати бажання дитини створити щось особливе й діяти по-своєму. Дитина пишається своїми авторськими роботами, намагається продемонструвати іншим свої досягнення, виявляє готовність до пошуку способів удосконалення отриманого результату. Самостійно або у співтворчості з педагогом збагачує простір естетичної та художньо-творчої активності, прилучається до декоративної та дизайн-діяльності, екопластики, колекціонування та ін.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- сприяти збагаченню естетичних вражень, розвитку уяви;
- підтримувати бажання та спроби передавати свої життєві враження засобами художньої творчості;
- закладати підґрунтя формування особистої художньої картини світу;
- сприяти пробуджуванню художньо-творчої активності у поліхудожньому середовищі;

- сприяти набуванню досвіду практичної художньої діяльності;
- сприяти трансформації зображувальної діяльності в образотворення, укладанню основ досвіду творчої діяльності;
- сприяти збагачуванню простору художньо-естетичного самовираження дитини.

Навчальні:

- вправляти в умінні визначити та споглядати красу, пояснювати та милуватися нею, надихатися на власну художню творчість;
- навчати здійснювати «відкриття», вправляти у переживанні естетичні емоції (захват, подив, здивування), умінні входити у стан творчого натхнення;
- навчати розглядати та розуміти твір мистецтва (картина, скульптура, народна іграшка, книжкова ілюстрація), встановлювати зв'язок між реальністю та художнім образом;
- сприяти активному пізнаванню способів роботи з художніми матеріалами (фарби, пензлі, олівці, природні та залишкові матеріали, пластилін, глина, тісто, ігровий будівельний матеріал, папір), їхніх властивостей та можливостей для створення образу;
- вправляти у застосуванні технік малювання, ліплення, аплікації, конструювання, декорування, дизайну для створення предметного, сюжетного та декоративного зображення;
- ознайомлювати з основами колористики, вправляти в осмисленні та застосуванні виражальних можливостей кольору;
- вправляти у способах створення форми, композиції.

Виховні:

- виховувати цілісне та ціннісне естетичне ставлення до світу та мистецтва як джерел власних творчих задумів;
- узагальнювати досвід художнього сприймання, уявлень про художній образ;
- виховувати інтерес до творчості художника та його особистості;
- плекати ціннісне ставлення дитини до себе як самобутнього створювача красивого засобами художньої діяльності;
- сприяти вихованню особистісного витонченого колористичного світосприймання;
- виховувати культуру художньо-естетичного самовираження.

Показники компетентності дитини на кінець п'ятого року життя

Знання	<i>Художньо-естетичний розвиток.</i> Має певний когнітивний, мотиваційно-ціннісний досвід: знає, виокремлює, пояснює естетичні та художні об'єкти, явища; може визначити колір, висловити тактильні, нюхові, смакові, слухові відчуття; пояснює поняття «краса», «мистецтво», «образотворення»; смислове значення слів «художник», «музей», «виставка», «картина», «скульптура»; розпізнає види мистецтва (живопис, скульптура, архітектура, декоративне мистецтво, книжкова ілюстрація), розуміє та пояснює сутність зображеного у пейзажних картинах, натюрмортах, портретах, анімалістичній скульптурі, книжковій ілюстрації; зосереджується на природних матеріалах (насіння, листя, плоди), визначає образ-асоціацію (на що схоже? що або кого нагадує?), проектує образ-фантазію (що можна зробити); має ціннісне ставлення до власних робіт, уважна до робіт інших дітей. <i>Образотворча діяльність.</i> Має певний досвід художньо-практичної та творчої діяльності. Усвідомлює та застосовує специфічність способів площинного та об'ємного зображення; розуміє, що зображати можна все, що бачиш навколо; знає способи та техніки образотворення (малювання, ліплення, аплікація, конструювання), зображальні матеріали та знаряддя (гуаш, акварель, пензлик, олівець, фломастер, крейда, пластилін, глина, віск, тісто, папір, природні та залишкові матеріали), їхні властивості зображально-виражальні можливості, особливості та правила їх зберігання, усвідомлює важливість дотримання цих правил; має уявлення про засоби образотворчої «мови» та може назвати їх (лінія, крапка, пляма, колір, рух, форма); знає, що розпочату роботу слід доводити до кінця; усвідомлює власну відповідальність за результат. <i>Художньо-естетичне самовираження.</i> Має певний досвід ставлень та мотиваційно-ціннісний досвід, знання та уявлення про способи самовираження в мистецтві, особу художника. Розрізняє реальний образ та його зображення, художній образ. Має потяг до художньо-творчої активності, наслідування, імпровізацій; усвідомлює власну спроможність до занять мистецтвом; надихається отриманими естетичними враженнями, особою художника та знаходить спосіб висловлення почуттів та емоцій (малювання, ліплення та ін.); захоплюється процесом образотворення, входить у образ художника; знає та усвідомлює, що створювати образ можна по-різному (малювати, ліпити, будувати, перетворювати); знає та розуміє, що виражати себе в художній творчості треба культурно
Уміння	<i>Художньо-естетичний розвиток.</i> Має певний практичний досвід естетичного сприймання світу, ставлення до творів мистецтва. Вміє зосереджуватися, застосовувати різні аналізатори, узагальнювати свої відчуття, виявляти естетичні емоції (подив, здивування, захват, радість) і визначати «красиве»; вміє обстежувати, досліджувати, вивчати

предмет (об'єкт, явище) перед зображенням; вміє знаходити ознаки і своєрідно визначати красу людини, предмета, об'єкта, явища природи; може образно пояснити виразність природних матеріалів (квітка, листя, каштан, шишка тощо), використати їх в художній діяльності; може ініціювати та підтримати філософську смислопошукову бесіду про красу, художника, мистецтво, художню творчість, твір мистецтва, вміє скласти простий предметний натюрморт та встановити зв'язок між ним та схожою репродукцією, між реальністю та художнім образом, утіленим у портреті, пейзажі, натюрморті, анімалістичній скульптурі, між текстом книжки та ілюстрацією.

Образотворча діяльність. Має певний досвід створення зображень та образотворення. Свідомо ставиться до зображення; вміє користуватися художніми матеріалами, знаряддям та обладнанням для малювання, ліплення, екопластики, аплікації, будівництва, конструювання; вміє застосовувати специфічні зображальні (лінія, мазок, пляма, форма, об'єм) та виражальні (колір, композиція, динаміка, форма) засоби; створює зображення за натурою, по пам'яті, за уявленням; намагається відобразити красиве та знайоме (предмет, явище, людину, тварину) в малюванні; втілити у ліпленні, архітектурній споруді форму, знайомий образ; зробити аплікацію точно та акуратно; втілити просту сюжетну лінію; утримує головний задум упродовж усієї діяльності, знаходить деталі для збагачення образу; впізнає свою роботу серед інших та вміє підтримати розмову про неї; вміє продовжити «життя» своїх художніх робіт в іграх, подарунках-сувенірах, колекціях, виставках.

Художньо-естетичне самовираження. Має певний мотиваційно-ціннісний досвід та досвід самовираження у сприйманні та визначенні краси світу, власній образотворчій діяльності. Розуміє цінність особистої думки. Вільно, щиро і довірливо висловлює свої судження, ділиться естетичними враженнями й переживаннями. Має звичку в образотворенні діяти невимушено, впевнено і вільно. Усвідомлює образотворчий продукт як власний успіх, самопрезентацію; оригінально ідентифікує себе з образом, який створює; під час самостійної художньої діяльності самобутньо імпровізує з художніми матеріалами, демонструє власні схильності та досягнення, наслідує, імітує; під час спільної з педагогом художньої діяльності усвідомлює себе рівноправним партнером: вносить пропозиції щодо змісту, форм, кольору, композиції, виразних деталей; має улюблені види образотворчої діяльності, привабливі теми, кольорову гаму. Під час естетичного сприймання, обговорення твору мистецтва вміє сформулювати власну думку та висловити її, застосовувати переконливі засоби зовнішньої експресії (міміку, жести, рухи); реалізує своє право на зображення світу таким, яким його бачить та відчуває; вміє застосувати особистий когнітивний, емоційний, художній та соціальний досвід у формуванні індивідуального стилю образотворення; самостійно або у співтворчості з педагогом збагачує простір естетичної та художньо-творчої активності (виявляє інтерес до нових тем, завдань, технік, матеріалів); дбає про результат, пишається своїми роботами, цікавиться ставленням інших до продуктів власного образотворення; вміє залучити свої роботи до інших форм самовираження (гри, лицедійства)

Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Актуалізує та намагається узагальнити діяльність аналізаторів у пізнанні краси довкілля; може відчутти, пояснити, запам'ятати свої враження; має власне визначення «некрасивого»; застосовує когнітивний досвід у формуванні асоціативного образу (за кольором, формою), враховує пояснення, інструкції, пропозиції дорослого щодо образотворення, обраної форми та якості самовираження. <i>Самостійність.</i> Організовує своє художньо-естетичне дозвілля; входить в образ художника; може визначитися із задумом образотворчої діяльності та способом його реалізації; у разі потреби радиться з однолітками. дорослим; може осмислювати ситуацію вибору, застосовує емоційний, мотиваційно-ціннісний, практичний досвід; радіє своїм естетичним та художнім «відкриттям», створеним образам; формує спонтанні уявні образні асоціації. <i>Допитливість.</i> Зосереджується на пізнаванні естетичних характеристик предметів та явищ довкілля, проникненні в сутність твору мистецтва, осяганні творчості художника, вивченні своїх можливостей у образотворенні; вдається до експериментувань з матеріалами, формами, кольорами; захоплюється перетворенням предметів; випробовує нові знаряддя для створення оригінального зображення; усвідомлює нестачу певних знань та художніх умінь і намагається збагатити свій мистецький досвід; цікавиться оцінкою результату діяльності. <i>Гідність.</i> Ідентифікує себе з художником, відчуває значущість свого авторства у продукті діяльності, пишається своєю умілістю, вправністю, винахідливістю, самостійністю; прагне оцінки, визнання і підтримки; виявляє розчарування в разі неухважності з боку дорослого до її успіхів та знахідок, несхвальної або нещирої оцінки. <i>Самовладання.</i> Виявляє зосередженість, цілеспрямованість у спостереженнях, образотворенні; терплячість, витримку у обговоренні, працює натхненно, не відволікаючись від процесу; утримує задум; реалізує задумане; утримується від негативних емоцій у разі невдалої дії; долає утруднення, не покидаючи роботи, знаходить спосіб перетворення зображальної помилки; радіє успіху та співчуває помилці іншої дитини; дбає про належне утримання свого робочого місця, матеріалів та знаряддя. <i>Відповідальність.</i> Доводить розпочату роботу до завершення; зіставляє задум з кінцевим продуктом; намагається більш-менш адекватно його оцінити, пояснити своє рішення; може визнати й виправити помилки; під час спільної з іншими образотворчої діяльності визначає своє місце й дії, дії інших дітей у досягненні результату, намагається виконати свою частину роботи якнайліпше, радіє своєму внеску та спільному успіху. <i>Креативність.</i> Вдається до пошукових та дослідницьких дій, імпровізує з матеріалом та обладнанням, експериментує з кольором, лінією, пластичною формою, робить власні «відкриття»; здійснює свідомий вибір у запропонованих та спонтанних ситуаціях; дає оригінальну відповідь на запитання, створює зображення за власним задумом або за творчим завданням; виявляє фантазію; знаходить спосіб перетворення предмета для отримання нового образу; намагається досягти образно-естетичної виразності продукту

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина четвертого-п'ятого років життя має значно більші, ніж на попередньому віковому етапі, уявлення про різні види музичної діяльності, розрізняє їх, залюбки долучається до кожного. Із розвитком самостійності та накопиченням певного музичного досвіду вона стає їх активним учасником — радо сприймає музику, співає, ритмічно рухається під музичний супровід, танцює, музикує на дитячих музичних інструментах, має власні музичні уподобання, отримує задоволення від усіх видів музичної діяльності.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Шуми і звуки довкілля. Завдяки збагаченню чуттєвого досвіду дитина стає сприйнятливою, ніж раніше, до звуків довкілля різної сили, тривалості, характеру. За сприяння дорослого вона диференціює звуки природи (вітру, дощу, громовиці, голосів різних тварин тощо); побутові шуми та звуки (приготування їжі, прибирання приміщення, виходу на прогулянку, роботи приладів тощо); розрізняє голоси людей різного віку та статі, може за голосом визначити їх настрій); впізнає знайомі, дивується незнайомим, запитує про них.

Музичні звуки. Педагог враховує, що дитина вже відрізняє музичні звуки від шумів та інших звуків довкілля; емоційно реагує на музичні звуки, пов'язує їх зі знайомими образами людей, тварин.

Музична діяльність. Завдяки виховним впливам дитина продовжує зацікавлено ставитися до музики, з допомогою дорослого може визначити її загальний настрій, диференціює характер музики, емоційно чутлива до ритму, звуків різної висоти. Об'єм слухової уваги дитини продовжує збільшуватися, тож вона може зосереджено слухати музичні твори протягом 5-7 хв. Улюблені твори вона сприймає особливо радісно, починає проявляти свої перші музичні уподобання. Вихователь сприяє тому, щоб продовжувався розвиток голосового апарату дитини, яка охоче співає; здатна виконувати поспівки, прості пісеньки тощо, хоча її співочий діапазон ще невеликий, дикція нечітка, здатність точно інтонувати мелодію голосом ще не сформована. За сприяння педагога рухи дитини під музику стають більш координованими, емоційними, відповідають характеру музики. У рухах під музичний супровід або

спів дорослого вона здатна передавати простий ритм, намагається координувати рухи власного тіла, може і змінювати їх відповідно до мелодії, розрізняти контраст у музиці. Завдяки вправлянню дитина яскравіше переживає красу звучання різних музичних інструментів, виявляє зацікавленість ними диференціює звучання музичних іграшок, різноманітні тембри дитячих музичних інструментів, знає прийоми звукоутворення деяких з них, виявляє бажання самостійно діяти з ними. За власним бажанням вдається до імпровізування, що потребує особливого схвалення та підтримки.

П'ятий рік життя

Шуми і звуки довкілля. Продовжує вдосконалюватися почуттєва сфера дитини, зростає гострота сприймання шумів та звуків. На кінець п'ятого року життя дитина вловлює не лише голосні шуми та звуки довкілля, а й досить тихі — ледь чути цокання годинника, звуки обережно відчинених дверей, людських голосів на далекій відстані, капання води тощо. Завдяки слуховій пам'яті вона значно швидше, ніж раніше, впізнає, відрізняє один від одного шуми та звуки довкілля, відтворює відомі їй природні, побутово-технічні звуки, встановлює асоціативні зв'язки з подіями із власного життя. З допомогою дорослого або самостійно дитина визначає напрямок звуку, робить припущення щодо причин його сили та інтенсивності, складає про нього коротку розповідь. Збагачується її когнітивний та емоційний досвід.

Музичні звуки. Педагог продовжує заохочувати дитину диференціювати та розрізняти властивості музичних звуків — висоту (низькі й високі у відповідному регістрі); тривалості (довгий — короткий звук), силу звучання (голосно — тихо); виділяти з-поміж кількох звуків однакові за звучанням; вирізняти звучання окремого музичного інструмента з-поміж інших; використовувати виражальні можливості голосу для супроводу ігрових дій, в іграх-вокалізаціях, в спонтанному співі.

Музична діяльність. Організуючи виховні впливи, дорослий враховує, що дитина починає розуміти та усвідомлювати зображувальні властивості музики, її здатність передати зовнішні ознаки предметів і явищ, їхні характерні особливості (шум вітру, спів птахів, стукіт крапель дощу, потік весняних струмочків тощо); вона емоційно впізнає та називає відомі музичні твори за мелодією, розрізняє темп і динаміку музики. Дорослий створює умови для чуттєвого пізнання дитиною музичних творів, розвиває здатність розуміти їхній характер, настрій, що активізує її прагнення проявити себе в усіх видах музичної діяльності.

Оскільки в дитини цього віку продовжує інтенсивно розвиватися голосовий апарат — налагоджується координація слуху з голосом, поліпшується дикція, збагачується тембр голосу, збільшується вокальний діапазон, формується вміння керувати силою звука, — педагог активно долучає її до співу. Дитина під музичний супровід та без нього охоче співає. Завдяки зрослим можливостям та вправлянню в неї зміцнюється руховий апарат, удосконалюється м'язове чуття, вона вмiло чергує напруження й розслаблення, відчуває ритм, використовує міміку й пантоміму; має необхідний досвід співвідношення рухів з музикою різного характеру, це дає їй змогу добирати виражальні засоби (інтонацію, міміку, жести) для створення музичного образу. Дорослий заохочує її до цього, стимулює інтерес до музикування на різних музичних інструментах, розповідає про їхню будову. Під час музикування він схвалює елементи імпровізування; бере до уваги індивідуальні музичні здібності й уподобання дитини.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- продовжувати розвивати здатність орієнтуватися в шумах і звуках довкілля;
- підтримувати інтерес до музики, розвивати здатність емоційно відгукуватися на контрастні за настроєм музичні твори; сприяти усвідомленню образного змісту музичних творів; заохочувати виражати своє емоційне ставлення до музики;
- розвивати виразні можливості голосу й артикуляційного апарату (спів, говор, крик, шепіт, скандування тощо); емоційно передавати характер пісні, збагачувати художній образ відповідною інтонацією, рухами, мімікою;
- сприяти розвитку емоційної виразності музично-ритмічних, танцювальних рухів; здатності передавати у вільних рухах настрій, темп, динаміку, форму та зміст музичного твору; чуття ритму та координації рухів усього тіла; здатності орієнтуватися в просторі;
- розвивати чуття музичного ритму, сприяти запам'ятовуванню і відтворенню на слух простого ритмічного рисунку; заохочувати до ритмічної імпровізації;
- стимулювати творче самовираження в музиці, здатність добирати образно-виражальні засоби для передачі художнього образу.

Навчальні:

- продовжувати навчати визначати розташування джерела звуку в просторі (вгорі, внизу, попереду, ззаду, зліва, справа);
- навчати різних способів звуконаслідування тварин, птахів, зображення голосом побутових звуків;
- навчати використовувати «звучні жести» для створення різноманітних звукових ефектів (кляцання язиком, плескання в долоні, плескання по колінах, притупи та інше); розрізняти за тембром голоси однолітків та дорослих; диференціювати звучання голосів (соло, хор);
- навчати розрізняти музичні твори за настроєм (радісний, сумний, мрійливий тощо), темпом (швидкий, помірний, повільний), динамікою (голосно, помірно голосно, тихо);
- формувати елементарні навички співу, навчати співати разом з усіма (не відставати, не випереджати одне одного); помічати зміни в мелодії, керувати силою звуку, намагатися протягувати звук під час співу, чітко вимовляти слова;
- вправляти в умінні танцювати хороводні, парні танці; виконувати танцювальні рухи (кружляння по одному і в парах, підскоки, притупи, виставляння носочка та інші); навчати використовувати образно-виражальні засоби в музично-рухливих іграх і етюдах;
- ознайомлювати зі звучанням різних музичних інструментів (фортепіано, скрипка, флейта); формувати навички гри на шумових і ударних дитячих музичних інструментах (дзвіночки, коробочки, музичний трикутник, барабанчик тощо), правильно відтворювати на них нескладні ритмічні рисунки;
- навчати інсценізувати разом із дорослим пісні, створювати ігрові образи.

Виховні:

- збагачувати музичні враження, долучати до музичної культури;
- виховувати естетичні почуття;
- заохочувати бажання імпровізувати в різних видах музичної діяльності;
- підтримувати бажання брати участь у різних музичних іграх, іграх-драматизаціях, міні-концертах, дитячих ранках тощо.

Показники компетентності дитини на кінець п'ятого року життя

Знання	<i>Шуми і звуки довкілля.</i> Орієнтується у звуках довкілля; усвідомлює, що майже всі предмети можуть видавати звуки та джерела звуку розміщуються у просторі (вгорі, внизу, попереду, ззаду, зліва, справа); знає, що звуки предметів різняться залежно від матеріалу, з якого ці предмети виготовлені (скло, дерево, гума, метал, пластмаса тощо). <i>Музичні звуки.</i> Відрізняє звуки музичних інструментів від інших шумів та звуків; знає, що музичні звуки відрізняються висотою (високі чи низькі згідно з регістром), гучністю (тихі, гучні), тривалістю (довгі, короткі); має уявлення про тембр звучання деяких музичних інструментів (фортепіано, скрипка, флейта тощо); усвідомлює, що музичний звук залежить від матеріалу, з якого виготовлені музичні інструменти та способу видобуття звуку. <i>Музична діяльність.</i> Усвідомлює, що музичні твори відрізняються характером і відповідними засобами музичної виразності; знає, що голосом можна керувати; знає назви та способи виконання різних танцювальних рухів; назви деяких музичних інструментів; має уявлення, що музичні інструменти відрізняються за тембром; знає способи видобуття звуків на різних інструментах дитячого шумового оркестру
Уміння	<i>Шуми і звуки довкілля.</i> Диференціює відомі їй звуки довкілля; визначає висоту, гучність, тривалість звука, робить припущення щодо походження відомих звуків; розрізняє звук предметів, виготовлених з різного матеріалу (дерево, скло, папір, пластмаса тощо); використовує предмети для створення різноманітних звукових ефектів. <i>Музичні звуки.</i> Впізнає звучання музичних інструментів (фортепіано, скрипка, флейта тощо); з допомогою дорослого визначає гучність, висоту, тривалість музичного звуку; орієнтується у виразних можливостях свого голосу (спів, говір, крик, шепіт, скандування тощо); розрізняє одноголосне й багатоголосне звучання; плескає в долоні простий ритмічний рисунок (за показом дорослого та самостійно). <i>Музична діяльність.</i> Уміє розрізняти й відтворювати голосом музичні твори, контрастні за темпом і образом; висловлює свої враження від музичного твору; співає протяжно, чітко вимовляє слова, керує силою звуку; виконує пісню разом з однолітками (не відстає, не випереджає); рухається відповідно до характеру музики, виразно виконує відомі танцювальні рухи, орієнтується в просторі музичної зали під час руху; танцює хороводні, парні танці; використовує образно-виражальні засоби в музично-рухливих іграх і етюдах; самостійно грає на різних шумових та ударних дитячих інструментах та правильно відтворює ритмічний малюнок мелодії; разом із дорослим інсценізує пісні, ігрові образи

Базові якості	<i>Самостійність.</i> За власної ініціативи освоює звуковий простір — дослухається до різноманітних звуків природи, предметів, голосів дорослих і однолітків, диференціює голоси; звуконаслідує, використовує «звучні жести» для збагачення ігрового образу; розрізняє звучання іграшок і музичних інструментів; вслухається в музичні твори, виражає своє ставлення до них, висловлюється про почуте; без допомоги дорослого виконує відомі пісеньки, танцювальні рухи, музикує. <i>Допитливість.</i> Цікавиться різноманіттям звуків у довіклі, зосереджується на джерелі звуку, прагне дізнатися його знаходження; порівнює звучання предметів, виготовлених із різних матеріалів; експериментує зі звуками; уважно слухає музику, запитує про неї; зацікавлено спостерігає, як співають, танцюють, музикують однолітки; прислухається до звучання різних музичних інструментів, прагне дізнатися про них більше. <i>Самовладання.</i> Активно діє під час улюблених видів музичної діяльності, докладає зусиль для досягнення бажаного результату. <i>Сприйнятливність.</i> Реагує на звуки довікля та музичні звуки, отримує емоційне задоволення від сприймання музичних творів. <i>Відповідальність.</i> Усвідомлює значення своєї ролі в музичних іграх, іграх-драматизаціях, міні-концертах, дитячих ранках тощо; у спільних співах, танцях, музикуванні намагається злагоджено діяти з однолітками. <i>Креативність.</i> Використовує виразні можливості власного голосу (звуконаслідування, спів, скандування тощо), збагачує виконання пісні інтонацією, рухами, мімікою; творчо поєднує знайомі рухи в танцях та музично-рухливих іграх; імпровізує під час музикування; проявляє індивідуальність у створенні музичного образу

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Пізнавальний, соціальний, мовленнєвий, моральний, естетичний, фізичний розвиток дитини четвертого-п'ятого років життя створюють сприятливі умови для організації театральної діяльності. Завдяки дорослим та набутому на попередньому віковому етапі досвіду гри дитина вже володіє елементарними ігровими навичками, вправністю рук, здатна перевтілюватися. Вона усвідомлює, що під час театральної діяльності люди грають певні ролі, в акторській грі відтворюють зовнішній вигляд, поведінку, голос різних персонажів літературних творів та реальні життєві ситуації. Дитина вже здатна впродовж певного часу з цікавістю сприймати театральне видовище, стежити за подіями, що

розігруються, емоційно реагувати на театральну виставу. Вона охоче бере участь у підготовці до театральної вистави — розставляє стільці для перегляду, приносить необхідні атрибути та матеріали, намагається допомогти дорослому готувати елементи театральних костюмів.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Завдяки вихованню і навчанню дитина починає ліпше орієнтуватися в малих формах українського фольклору — потішках, забавлянках, піснях, закличках, мирилках, прислів'ях, приказках, загадках, колядках, щедрівках. Педагог опікується тим, щоб вона знала більше, ніж раніше, дитячих літературних творів (віршків, казок, коротких оповідань). Завдяки набутому досвіду дитина впізнає деякі музичні твори, відтворює відому мелодію, відповідними рухами реагує на неї, підспівує. Вихователь продовжує ознайомлювати дитину з деякими видами театру, зокрема з ляльковим, тіньовим, пальчиковим, завдяки чому вона розпізнає особливості театральної вистави, яку дивиться, емоційно реагує на поведінку та дії персонажів вистави, стежить за розвитком подій, супроводжує їх вигуками, плесканням у долоні, виразними жестами. У процесі виховання формується вміння відгукуватися на переживання персонажів, співпереживати їм, радіти за їхні хороші вчинки, виказувати готовність допомогти, підтримати; розпізнавати та відповідно реагувати, коли персонаж (вовк, лисиця) вчиняє недобре, ображає слабшого, діє агресивно. За належної уваги педагога дитина оволодіває здатністю, спираючись на знання твору, за яким відбувається театральна вистава, передбачати події, що мають відбутися, озвучувати свій прогноз.

Художньо-практична діяльність. Оскільки театральна діяльність організаційно пронизує всю життєдіяльність, педагог вправляє дитину в умінні виокремлювати, впізнавати її на заняттях, під час прогулянки, у спільних з дорослими іграх-розвагах. Вихователь пояснює, що театральна діяльність робить її життя цікавим, захопливим, різноманітним; навчає під час театральної-ігрової діяльності використовувати найпростіші образно-виражальні прийоми виконання різних ролей (стрибає, як жабка; бігає, як мишка тощо); заохочує розігрування малих форм фольклорних творів, дослівне відтворення тексту напам'ять, дотримання відповідної інтонації, рухів, жестів і міміки. Дорослий плечекає вміння дитини емоційно та з відповідною інтонацією передати дія-

лог персонажів, використовувати відповідні рухи, жести, дії з іграшками, предметами.

Елементи дитячої творчості. Наслідуючи дії дорослого, дитина по-своєму передає найпростіші образно-виражальні вміння під час виконання певної театральної ролі. На прохання вихователя та з власної ініціативи розіграє окремих епізод казки, оживлює її персонажів за допомогою виразних рухів, дій, жестів, інтонування голосу.

П'ятий рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Удосконалюється емоційна, зорова, слухова пам'ять, розширюються можливості дитини брати участь у гри-драматизації як синкретичному виді дитячої діяльності. Педагог виховує в неї вміння уважно спостерігати за подіями сюжету та діями персонажів театральних вистав за участю дорослих, з інтересом вдивлятися та вслухатися у спілкування персонажів, опосередковане роллю та музикою. Вихователь створює сприятливі умови для перевтілення дошкільника в образи персонажів, вияву елементів творчості, індивідуалізації своєї ролі; її проживання протягом певного часу. Дорослий усвідомлює, що рівень розвитку в дитини мовлення, невербальних засобів комунікації (міміки, пантоміміки), музичних здібностей дають їй змогу освоювати гру-драматизацію, оволодівати вмінням об'єднувати рухи, виконувати роль певного персонажа, співати, інтонувати художнє слово.

Художньо-практична діяльність. Дорослий опікується тим, щоб у дитини вдосконалювалося вміння виконувати ігрові та рольові дії, грати спільно з іншими (дорослими, однолітками), приймати уявну ситуацію, що створює необхідний фундамент для гри-драматизації. За допомоги вихователя дитина розіграє роль в умовах малої групи (2-3 особи), досить впевнено виконує «соло»; вона добре включається у гру-драматизацію як перехідну форму від гри до спектаклю, мистецтва театру, перевтілюється в образ того чи того персонажа, виявляє творчість, реалізовує себе в ній. Педагог виховує вміння співчувати персонажам, емоційно реагувати на їхні позитивні та негативні дії. За сприяння дорослого дитина починає виділяти жанрові особливості казки (повтори, олюднення звірів, зачин, кінцівка) та переносити їх у самостійну гру; виконує ролі у спільній з дорослим та однолітками театральній діяльності під час ігор-імітацій, драматизацій; у сюжетах із двома дійовими особами, в індивідуальних іграх із партнерами-іграшками. Вправління позитивно позначається на формуванні здатності оживлювати їх, вико-

нуючи ролі почергово (за себе, за ляльку); на вдосконаленні здатності розігрувати окремі епізоди казок з ініціативи дорослого, брати участь в іграх-драматизаціях за уривками казки, фольклору, поетичних творів.

Елементи дитячої творчості. На базі наслідувальних дій наприкінці вікового періоду в дитини формуються зачатки особистої позиції щодо перевтілення в сценічний образ; вона все частіше імпровізує, робить спроби доповнити образи наспівуванням, танцювальними рухами, театральним дійством, передати інтонацією настрої знайомих персонажів.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати художнє мовлення, немовленнєві засоби виразності;
- задовольняти потребу в елементарних формах творчості;
- розвивати креативність, формувати творче ставлення до виконання ролі;
- розвивати елементарні навички прояву творчої ініціативи в перетворенні предметно-ігрового середовища.

Навчальні:

- ознайомлювати з різними видами театру — ляльковий, тіньовий, пальчиковий, драматичний;
- формувати елементарну театральну лексику (види театру, актори, ролі, костюми);
- навчати усвідомлювати, переказувати та відтворювати зміст казки в театральній виставі;
- вправляти в умінні використовувати під час виконання ролі способи передачі характерної зовнішності, поведінки, тональності голосу, жестів персонажу;
- навчати дослівно відтворювати текст напам'ять; емоційно передавати діалог персонажів мімікою, жестами, рухами;
- навчати урізноманітнювати сюжети театралізованої гри, творчо використовувати можливості іграшок.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до театральної діяльності;
- формувати витримку, уміння регулювати свою поведінку під час перегляду театральної вистави;
- виховувати емоційну сприйнятливність, уміння адекватно реагувати на поведінку персонажів;
- прищеплювати навички моральної поведінки, уміння диференціювати добро і зло;

- виховувати початки естетичного смаку, уміння бачити красиве в зовнішності, поведінці, вчинках театральних персонажів;
- спонукати до бажання допомогти товаришу під час гри-драматизації.

Показники компетентності дитини на кінець п'ятого року життя

Знання	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Орієнтується в різних видах театру (ляльковий, тіньовий, пальчиковий, драматичний); з допомогою дорослого називає особливості кожного; усвідомлює, що театральні дії пов'язані з літературним твором (казкою), можуть супроводжуватися музикою; знає декілька казок, за якими поставлені вистави. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Має елементарне уявлення про те, що театр є відтворенням життєвих ситуацій в акторській грі; володіє елементарною театральною лексикою (театр, актор, лялька, костюм, роль); розуміє зміст театралізованих казок, малих форм українського фольклору; розрізняє добрі й погані вчинки персонажів вистави. <i>Елементи дитячої творчості.</i> Виконує роль певного персонажа по-своєму, не так, як дорослі та інші діти; засмучується, коли «зіграла» її невдало, робить спроби виконати її ліпше
Уміння	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Діє в театралізованих ігрових ситуаціях згідно зі змістом літературного твору (казки, вірша, оповідання); намагається близько до тексту передати характер персонажів; супроводжує перегляд театралізованої вистави емоційними вигуками, репліками, жестами, рухами; прогнозує подальші дії персонажів, орієнтуючись на літературне джерело; підказує виконавцям слова відомої казки. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Охоче бере участь у іграх-драматизаціях, театральних іграх за сюжетами літературних творів, сюжетно-рольовій грі «Театр»; читає напам'ять вірші в ролях, використовує костюми й атрибути; наслідує рухи, жести дорослого під час виконання ролі персонажа театралізованої казки; узгоджує свої ігрові дії з діями дорослих та однолітків під час театральних розігравань епізодів казок, інсценування, ігор-імітацій. <i>Елементи дитячої творчості.</i> Наслідуючи дії дорослого, намагається внести у виконання ролі елементи новизни (по-своєму інтонує, інакше, ніж показували, вдягає елемент костюма); може запропонувати дорослому казку, яку ще не театралізували
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до театралізованої вистави, гри акторів; емоційно реагує на театралізовану дію, вдивляється та вслухається в те, що бачить і чує, порівнює з побаченим і почутим раніше, знаходить спільне-відмінне.

Самостійність. Самостійно обирає ігрову роль, планує свої дії, добирає виражальні способи, партнерів по театральній діяльності.

Людяність. Співчуває персонажам вистави, може відмовитися від обраної театральної ролі на користь товариша; проявляє початки моральних почуттів, якщо бачить труднощі іншого, намагається допомогти, підказати, заспокоїти.

Допитливість. Ставить дорослому запитання, пов'язані з незрозумілою їй поведінкою персонажа, подією сюжету; розмірковує над вчинками персонажів вистави, їхніми позитивними й негативними якостями; аналізує побачене, намагається встановити елементарні причинно-наслідкові зв'язки між поведінкою кожного персонажа та її наслідками для всіх інших.

Гідність. Пильнує за тим, щоб дорослий не пройшов повз будь-яке її досягнення в інсценуванні, намагається домогтися його уваги, схвалення своїх театральних дій; надає неабияке значення оприлюдненню своїх успіхів; намагається виконати ігрову роль якнайліпше.

Відповідальність. Під час вибору та виконання ролі проявляє почуття впевненості, практичну спроможність впоратися з нею; уміло відтворює елементи характеру театральних персонажів; з допомогою дорослого відкриває для себе залежність між старанністю та якістю виконаного нею театрального дійства.

Креативність. Наслідуючи дорослих, відтворює під час театральної діяльності свої враження, спирається на власний почуттєвий та практичний досвід; виконуючи роль, намагається варіювати, зіграти по-різному

ЛІТЕРАТУРНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Унаслідок інтенсивного розвитку пізнавального інтересу та мовлення в дитини формується інтерес до книжки, насамперед дитячої. З допомогою дорослого вона починає відчувати мелодійність, ритмічність літературних творів. Завдяки хорошій пам'яті досить легко запам'ятовує тексти віршів, коротких оповідань, загадок, казок, намагається їх переповісти. Вона ліпше, ніж раніше, розуміє сюжет казки та оповідання, уважно стежить за розвитком подій, співпереживає персонажам. Завдяки моделюванню ця її здатність поступово вдосконалюється. Дитина спроможна відгадати описові загадки, а також ті, що побудовані на порівнянні та зіставленні. Під час виконавчої діяльності вона здатна інтонаційно виразно декламувати вірші. Якщо дорослий пропонує до її уваги чистомовки, лічилки,

колискові, вона їх повторює, намагаючись передати специфічний ритм та образність цих творів. Чималий словниковий запас дає дитині змогу повторювати за дорослим окремі слова, вислови, пісеньки персонажів відомих творів. Неабияке місце в житті дошкільника цього вікового періоду посідає словесна творчість. Дитина відповідає на запитання за текстом твору, висловлює свої враження словами та реченнями; виокремлює та називає характерні ознаки персонажів, оцінює їхні вчинки. Особливий інтерес у дитини викликає процес колективного вигадування з однолітками лічилок, загадок, колискових (на кшталт традиційних).

ЗМІСТ ОСВИТИ

Четвертий рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Організуючи художньо-мовленнєву діяльність, педагог бере до уваги, що дитина емоційно та цілісно сприймає художній текст, розуміє його зміст, проте це розуміння виражається не так у мовленні, як у предметних та ігрових діях; вона здатна виокремити три-чотири персонажі, встановити між ними окремі зв'язки, частково відтворити сюжет твору. Найскладніше дитині відтворювати описи. Вона спочатку слухає текст, потім розглядає ілюстрації до нього, роздивляється книжку, програє окремі дії з іграшками, переказує окремих уривок, співвідносить його з конкретною реальною життєвою ситуацією. Дитина починає усвідомлювати різницю між народними та авторськими творами, встановлювати зв'язок між назвою та змістом літературного твору.

Художньо-практична діяльність. Педагог спонукає дитину запам'ятовувати авторів та назви літературних творів; формує естетичне ставлення до малих форм фольклору. Навчає розрізняти окремі художні твори за жанрами — вірш, казка, оповідання. Дитина починає усвідомлювати значення книжки, оволодіває елементарним умінням бережливо користуватися нею, ставити на місце, разом із дорослим упорядковувати книжкову полицю.

Елементи дитячої творчості. Робить самостійні спроби відійти від шаблону — «читає» казки, озвучує персонажів по-своєму; займається словотворчістю та варіює відомий сюжет. Дитина напам'ять читає відомі забавлянки, потішки, віршики, загадки. Починає використовувати в мовленні образні вислови з текстів казок — приказки, прислів'я, фразеологізми, а також вигуки, звуконаслідування.

П'ятий рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Педагог ознайомлює дітей з казками, віршами, короткими оповіданнями відомих українських та зарубіжних авторів. В організації освітнього процесу він керується тим, що дитина починає більш цілісно сприймати сюжет літературного твору, розуміти смисл вчинків окремих персонажів. Її висловлювання та дії все більше відповідають змісту твору, Проте вона поки що не може викласти зміст тексту в розгорнутій мовленнєвій формі. Водночас, здатна продемонструвати своє розуміння під час ігрових дій з картинками, іграшками, у діалозі з дорослими та однолітками.

Художньо-практична діяльність. Дитина починає виокремлювати окремі образи та елементи сюжету, грати з ними; будувати свої ігрові сюжети на основі художніх творів, які знає. Педагог спонукає дитину об'єднувати художні образи, створювати один узагальнений, обігрувати його. Вона навчається розрізняти літературні жанри, помічати окремі виразні мовні засоби, інтонаційно відтворювати настрій поетичного твору. Дорослий формує уявлення дитини про структуру розповідних текстів (початок, розвиток дії, кінцівка), навчає помічати повтори. Спонукає за допомогою звуковимови та інтонації передавати характерні особливості персонажів літературних творів та їхньої поведінки. Дитина емоційно реагує на музичний супровід — протягує слова, жестикулює в такт. Вона акуратніше, ніж раніше, користується книжкою, бережливо до неї ставиться, кладе на місце, допомагає дорослому її ремонтувати; разом із вихователем виготовляє альбом з ілюстраціями до відомих їй літературних творів.

Елементи дитячої творчості. З огляду на розвиток інтелектуальної та вольової сфер педагог спонукає дитину самостійно добирати книжки для «читання», розглядати ілюстрації, коментувати їх. Вона грає з образами й подіями сюжету літературного твору, вигадує та модифікує окремі епізоди, створює власні казки на основі вже відомих, спирається на власний досвід, пригадує схожі ситуації.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати здатність слухати й чути твори різних жанрів (казку, оповідання, вірш, малі форми поетичного фольклору) і тематики;
- створювати сприятливу атмосферу для дитячої словотворчості, ігрових та гумористичних варіацій текстів;

- розвивати емоційну сферу під час спільної з дорослим діяльності — розповідання літературних творів, часткової чи повної їх драматизації;
- сприяти розвитку ігрової та образотворчої діяльності шляхом збагачення її літературними образами.

Навчальні:

- продовжувати ознайомлювати з різними жанрами літературних творів;
- навчати стежити за розвитком сюжету літературного твору;
- навчати складати лічилки, заклички, римівки;
- вправляти в умінні розуміти зв'язок між назвою та змістом літературного твору, запам'ятовувати його назву й автора;
- формувати вміння відтворювати сюжет літературного твору в предметних та ігрових діях;
- навчати правильно користуватися книжкою.

Виховні:

- виховувати інтерес і любов до книжки;
- формувати бережливе ставлення до книжки;
- культивувати право дитини на свої літературні уподобання;
- виховувати бажання долучитися до ремонтування книжок;
- формувати моральні почуття, здатність диференціювати добро і зло, красиве і потворне, беручи за основу відомі дитині літературні твори.

**Показники компетентності дитини
на кінець п'ятого року життя**

Знання	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Знає малі форми фольклору (загадки, лічилки, мирилки, дражнили, утішки, забавлянки тощо); може назвати декілька улюблених творів; усвідомлює зміст казки, оповідання; співвідносить зв'язок назви зі змістом; знає назви літературних творів та прізвища кількох авторів; обізнана з найліпшими зразками різних жанрів фольклору та літературних творів для дітей. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Має уявлення про користь читання для її пізнавального розвитку; знає, що дорослий може розповісти їй улюблений твір, відповісти на запитання; усвідомлює, що роздивляти ілюстрації у книжках можна самій або разом з кимось із дітей; розрізняє відомі книжки за їх змістом; усвідомлює важливість бережливого ставлення до книжки. <i>Елементи дитячої творчості.</i> Усвідомлює, що той самий літературний твір можна прочитати повільно-швидко, виразно-невиразно, голосно-тихо, близько до тексту і скорочено, по-своєму

Уміння	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Розрізняє за жанрами літературні твори; знає та використовує у грі з однолітками імена, дії, висловлювання казкових персонажів; відповідно інтонує мовлення; допомагає іншим дітям знайти на полиці шафи улюблену книжку; відповідає на запитання: яка книжка подобається? про що вона? які головні персонажі? що вони робили? чим усе закінчилося? <i>Художньо-практична діяльність.</i> Уважно слухає казку (оповідання, вірш); з інтересом розглядає ілюстрації (з дорослим, з однолітком, самостійно); виокремлює дійових осіб, їхні дії та взаємини, послідовність дій; упізнає персонажів казки на ілюстраціях, розповідає про них; відображає свої переживання в малюнках, іграх, рухах; бере активну участь у художній комунікації: відповідає на запитання за текстом твору, висловлює свої враження; цікавиться новими літературними творами; запитує дорослого про незрозуміле; упізнає знайомі літери в тексті, проговорює їх уголос, з допомогою дорослого намагається прочитати окремі слова, радіє своєму «умінню читати»; кладе книжки на місце, користується ними акуратно, перегортає сторінки правильно, не поспішаючи; спільно з дорослим ремонтує книжки. <i>Елементи дитячої творчості.</i> Дає первинну самостійну оцінку характерам та вчинкам героїв; уміє вільно передавати свої думки, почуття за допомогою художнього слова та використовує їх у фантазіях; використовує літературні образи під час самостійної діяльності
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Вдивляється в ілюстрації та прислухається до літературного тексту; порівнює з побаченим і почутим раніше; емоційно реагує на ілюстрації та зіставляє почутий літературний текст з побаченим, запам'ятовує його, відокремлює істотне від неістотного, новий текст від добре відомого. <i>Самостійність.</i> Самостійно розглядає ілюстрації, намагається впізнати літери, озвучити їх, прочитати слово; акуратно складає книжки, ставить на полицю, упорядковує їх; оперує різними частинами мови, здатна робити елементарні смислові акценти. <i>Допитливість.</i> Зацікавлено розглядає ілюстрації, аналізує побачене й почуте під час читання, намагається встановити елементарні причинно-наслідкові зв'язки між вчинками літературних героїв, життєвими явищами та їхніми наслідками для людей; помічає незначні відмінності між текстом твору та його відтворенням дорослим, іншими дітьми. <i>Людяність.</i> Намагається ділитися книжками з однолітками, під час суперечки за книжки прагне не вдаватися до образливих слів, поводитися привітно, дякувати за поступок. <i>Гідність.</i> Демонструє іншим свої словотворчі можливості, прагне схвальних оцінок власної літературної творчості, намагається применшити невдачі в літературній діяльності. <i>Креативність.</i> Творчо відображає під час словотворчості взаємини дорослих, намагається урізноманітнити сюжет літературного твору, виявляє фантазію й вигадку у використанні можливостей іграшок та засобів ілюстрування, виявляє елементарну здатність творчо перевтілитися в літературно-сценічний образ

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТИНИ»

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

На четвертому-п'ятому роках життя відбувається трансформація характерної для попереднього вікового періоду предметної діяльності на суто ігрову, якій притаманні сюжетність, наявність декількох ігрових ролей, правил гри, ігрового використання предметів, спілкування з партнерами по грі, особистісного смислу ігрового дійства для самої дитини. Саме сюжетно-рольова гра стає провідною діяльністю в цьому віці, створює найсприятливіші умови для загального фізичного, психічного та соціального розвитку дитини, для становлення основ її особистості, складання самосвідомості як її ядра. Саме цей вид діяльності найбільше наближає дитину до світу дорослих, дає їй змогу моделювати їх поведінку, діяльність, систему взаємин з людьми навколо. Сюжет стає логічнішим, дитина розвиває певну тему, передає її образами, діями, ставленням. Від виконання рольових дій дитина переходить до ролей-образів, використовує мовлення, міміку, жести. Рольові ігри дитини трансформуються: у режисерських іграх вона починає керувати іграшкою, а в сюжетно-рольових ролі виконує сама. В ігровій діяльності як провідній дитина різнобічно себе проявляє, почувається безпечно, поводить самостійно, вчиться вчиняти на власний розсуд. Гра — важливий засіб стимуляції уяви, вона розвиває уміння дитини фантазувати, вигадувати, діяти в уявному плані. Наслідуючи дії дорослого, дитина не просто копіює їх, а варіює, видозмінює. Орієнтуючись на свій минулий досвід та розповіді дорослих, вона малює у своїй уяві те, що бачила раніше або про що лише мріє: піти у зоопарк, покататися на велосипеді.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Ігрова діяльність як провідна. У дітей четвертого року життя стадія сюжетно-рольової гри переважає над сюжетно-відображувальною грою; гра розвивається від низки взаємопов'язаних предметних дій до відтворення за допомогою ігрових дій ігрового образу — ролі та привласнення відповідних способів дій та вчинків дорослих як взірців поведінки. За підтримки та допомоги вихователя дитина ототожнює себе з уподобаним образом, за характерною для ігрової ролі діяльністю та поведінкою вибудовує простий сюжет гри, спрямовує себе на певний результат.

Пояснення та вправлення дорослого сприяють тому, що дитина від гри поряд з однолітками переходить до спільної з ними гри. Заради задоволення потреби в спілкуванні з дітьми вона обирає спільну гру з обов'язковим розподілом ролей. Під час спільної гри вихователь заохочує зважати на інтереси, ігрові задуми інших, поступатися улюбленою роллю, злагоджено взаємодіяти під час рольових та організаційних взаємин з іншими учасниками гри в невеличкій групці (з двома-чотирма дітьми). Дорослий спонукає дитину у змісті, сюжеті, ігрових ролях та взаєминах відтворювати свої враження від діяльності людей найближчого оточення (сім'я, дитячий садок, транспорт, лікарня, будівництво); наслідувати позитивні вчинки та доброзичливі людські взаємини. Вихователь опікується тим, щоб учасники гри взаємодіяли як власне у грі, так і під час організаційних моментів. За належної уваги педагога дитина навчається спілкуватися почергово — то як виконавець ролі, то як партнер у грі.

Завдяки добре організованому освітньому процесу більшість дітей цього віку розрізняє ігрову та реальну дію, мовби приймає уявну ситуацію, використовує умовну предметно-ігрову дію — більш узагальнену, скорочену порівняно з реальною. Така предметно-ігрова дія означається жестом, словом. Дитина використовує предмети-замінники, уявні предмети. Педагог опікується удосконаленням її рольових дій, поступовим становленням сюжетно-рольової гри на основі сюжетно-відображувальної, що склалася раніше. Дитина вправляється в умінні об'єднувати ігрові дії відомим їй сюжетом; використовувати ігрові ланцюги — спочатку скорочені, а потім розгорнуті. Збагачується практичний досвід, зростає самостійність дитини, формується здатність надавати комусь/чомусь перевагу.

П'ятий рік життя

Ігрова діяльність як провідна. Педагог бере до уваги, що на п'ятому році життя дитина не просто відтворює дії дорослих і використовує предмети в уявній ситуації, вона уявляє всю ситуацію вцілому, розподіляє рольові функції, уявляє досить складні явища, розв'язує складні задачі. Вихователь заохочує прагнення самостійно розвивати сюжетно-рольову гру; по-своєму, творчо відображати яскраві події, вчинки, діяльність, ставлення людей із найближчого оточення в ігрових ролях та відповідному сюжеті; задумувати гру, зацікавлювати задумом інших, визначати сюжет. Дорослий підтримує намагання дитини наполегливо досягти мети гри; змістовно виконувати ігрові ролі, конструктивно взаємодіяти з іншими учасниками гри. Дитина вправляється добирати іграшки та предмети-замінники відповідно до потреб ролі чи сюжету; ініціювати вибір гри, іграшок, реалізацію задуму.

Вихователь враховує, що спочатку гра за певним сюжетом «запускається» ігровим матеріалом, розміщеним у полі зору дитини. Поступово дорослий навчає дитину добирати до завчасно вигаданого сюжету необхідні іграшки, атрибути, матеріали. Завдяки набутому когнітивному та практичному досвіду наприкінці п'ятого року життя дитина використовує складніші сюжети, які потребують творчої взаємодії декількох учасників. Така гра спирається на особистий досвід дитини, її враження від прочитаних казок, побачених мультфільмів тощо. З власної ініціативи та за підтримки вихователя дитина об'єднується для реалізації задуманого з іншими дітьми, намагається порозумітися з ними щодо задуму гри, прогнозування сюжету, розподілу ролей, іграшок, дотримання ігрових та організаційних правил гри. У процесі виховання вона навчається демонструвати відкритість ігрової групи для охочих приєднатися, запрошувати нерішучих і сором'язливих дітей, зацікавлювати їх роллю, іграшкою, співгрою з іншими учасниками. Вдосконалюється здатність дитини створювати необхідні для ігрових задумів, сюжетів, ролей конструкції з будівельного й природного матеріалів, з готових конструкторів, творчо їх використовувати в сюжетно-рольових чи театральних іграх. Дитина за допомоги педагога навчається конструювати чи будувати споруди заради кінцевого результату або використовувати будову для подальшого ігрового задуму, розгорнутої гри з нею. Розвиток когнітивного досвіду та пояснення дорослого під час ігор з правилами (народних, дидактичних, рухливих, музичних) сприяють розумінню ігрової мети й завдань, прагненню досягти результату, дотримуючись правил спільної гри.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- сприяти розвитку сюжетно-рольової гри, урізноманітненню сюжетів, диференціації казкових і реалістичних сюжетів;
- розвивати творчі здібності, створювати умови для реалізації дитиною свого потенціалу, презентації своїх можливостей;
- сприяти становленню індивідуальності дитини, прагненню виявити своєрідність, оригінальність, самобутність, гідність;
- розвивати здатність застосовувати в сюжетно-рольових іграх елементи рухливих, дидактичних, музично-драматичних ігор та інших видів діяльності.

Навчальні:

- розширювати уявлення про сучасні сюжети ігор, навчати урізноманітнювати їх;
- удосконалювати ігрові дії, дотримання певних правил;
- навчати вибирати, приймати власні рішення, визначати зміст, місце, тривалість гри та партнерів по грі;
- формувати вміння використовувати під час ігрової діяльності вербальні й невербальні засоби спілкування;
- навчати домовлятися, узгоджувати свої дії з іншими учасниками сюжетно-рольової гри
- удосконалювати вміння добирати необхідні іграшки, атрибути, предмети-замінники для реалізації сюжету гри та виконання взятої на себе ролі.

Виховні:

- виховувати позитивне, товариське, прихильне ставлення до партнерів по грі;
- формувати вміння поділитися, допомогти, підтримати, потурбуватися про іншого;
- виховувати здатність під час ігрової діяльності керуватися моральними правилами, поводитися культурно, орієнтуватися на стан, настрої, можливості партнерів;
- формувати бережливе ставлення до іграшок, атрибутів, інших ігрових матеріалів.

Показники компетентності дитини на кінець п'ятого року життя

Знання	<i>Ігрова діяльність як провідна.</i> Має уявлення про те, як сформулювати мету, вербалізувати свій задум, запропонувати елементарний сюжет та ролі для інших дітей; як дібрати предмети, іграшки та атрибути відповідно до змісту гри, виконуваної ролі; знає основні правила поведінки під час гри, їх значення; усвідомлює необхідність дотримання цих правил; відчуває потребу у спілкуванні з однолітками; розуміє, що дорослі та товариші можуть допомогти в розгортанні гри; диференціює казкові й реальні сюжети, знаходить у них спільне/відмінне
Уміння	<i>Ігрова діяльність як провідна.</i> Створює ігрову ситуацію, обирає зручне місце для гри, організовує ігрову обстановку, стежить за розгортанням задуму; покладає на себе одну з двох-трьох ролей, дотримується рольової поведінки; керується в ігрових діях моральними правилами, узгоджує свої дії з діями однолітків, поводить культурно, бере до уваги пропозиції дорослого; добирає предмети, іграшки та атрибути відповідно до виконуваної ролі; виконує умовні ігрові дії, використовує предмети-замінники; самостійно, без допомоги дорослого, розвиває нескладні сюжети (з однієї-двох ситуацій), спирається на особистий досвід; драматизує відомі казкові сюжети та реальні життєві ситуації; використовує вербальні та невербальні засоби спілкування з однолітками; застосовує в сюжетно-рольовій грі елементи рухливих, дидактичних, музично-драматичних ігор та інших видів діяльності
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Чутлива до пропозицій і порад дорослого, до одержаних ігрових вражень, звернень та прохань партнерів по грі, оцінок педагога. <i>Самостійність.</i> Самостійно обирає сюжет, місце, визначає тривалість та ігрові правила; розподіляє ролі; контролює ігрові дії та поведінку; оцінює власну гру та гру партнерів. <i>Працелюбність.</i> Зацікавлено та уміло використовує іграшки, знаряддя, атрибути, матеріали, предмети-замінники; бережливо до них ставиться; кладе їх після гри на місце, прибирає за собою. <i>Відповідальність.</i> Покладає на себе відповідальність за якісне виконання певної ролі; усвідомлює, що за свої рішення і пропозиції слід відповідати перед дорослими та іншими дітьми; дотримується необхідних правил гри, не хитрує, поводить себе совісно. <i>Людяність.</i> Зважає не лише на свої ігрові інтереси, а й на бажання інших партнерів по грі; за необхідності допомагає їм, підтримує, поступається своїми інтересами; виявляє доброзичливість, намагається бути приємною, корисною іншим. <i>Гідність.</i> Виявляє творчі здібності, презентує свої уміння іншим, привертає увагу партнерів до своїх пропозицій; приймає гідні рішення для поліпшення гри, пишається ними, розраховує на схвалення дорослого та партнерів по грі. <i>Креативність.</i> Урізноманітнює сюжет, вигадує нові його повороти; робить оригінальні пропозиції щодо ролей та їх виконання, варіює ігрові дії; охоче використовує можливості поліфункціонального використання предметів, іграшок, атрибутів, матеріалів

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Розвиток пізнавальної активності визначається рівнем розвитку в дитини пізнавальних процесів — сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення. Поки що дитині легше сприймати зорові та слухові образи, ніж тактильні. Розвиток сприймання великою мірою визначається якістю спілкування з дорослим, наявністю знань про колір, форму, величину, деякі просторові орієнтири; умінь обстежувати, впізнавати предмети, групувати їх. У дитини четвертого-п'ятого років життя починає формуватися двоканальна увага, уможливорюється одночасна зосередженість на різних діях. Вона починає довше зосереджувати мимовільну та довільну увагу. Розвиток уваги стимулює розвиток пам'яті дитини, здатність зберігати та відтворювати у свідомості свої враження, досвід. Якщо в ранньому віці домінували рухова та емоційна пам'ять, то тепер — слухова й зорова. Від трьох до п'яти років інтенсивно розвивається уява дитини — вона не лише відтворює дії дорослого, а й уявляє певну ситуацію, активно діє в уявній ситуації під час сюжетно-рольової гри. Розвивається здатність розмірковувати, висловлювати судження, оволодівати простими поняттями. Завдяки накопиченому досвіду формується елементарна цілісна картина світу.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Пізнавальний інтерес. Дорослий створює насичене предметне середовище, яке стимулює пізнавальний інтерес дітей, бажання досліджувати та експериментувати з різними об'єктами. Він підтримує ініціативу дитини в пізнанні світу. Вона прагне пізнати усе, що її оточує і саму себе: предмети та їхні властивості; природні об'єкти та явища природи;

будову людського організму та внутрішній світ людини, емоції й почуття свої та інших. Дорослий спонукає дитину з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки між деякими природними явищами, функції невідомих їй раніше предметів. Він уважно ставиться до численних запитань дитини «чому?» і «навіщо?» про довкілля та саму себе. Зважаючи на посилення інтересу до ровесників, дорослий заохочує дитину контактувати з ширшим світом, ніж сім'я.

Сенсорно-перцептивний досвід. Дорослий створює умови для збагачення життєвих вражень дитини про довкілля за допомогою рухових, тактильних, зорових, слухових, нюхових та смакових відчуттів. Завдяки цьому формуються точніші образи природи, предметного світу, людей, самої себе. Дбаючи про збагачення сенсорно-перцептивного досвіду дитини, дорослий враховує можливості її зорового сприймання: дитина охоче й подовгу розглядає предмети та об'єкти довкілля; зір стає гострішим, вона ліпше розрізняє кольори та їхні відтінки; довше зосереджує увагу на предметах, які обстежує. Водночас вона все ще часто відволікається, особливо якщо в поле зору потрапляють цікавіші для неї об'єкти. З огляду на вдосконалення пізнавальних процесів дитини, дорослий спонукає її вирізняти не лише зовнішні ознаки предметів і явищ, а й з'ясовувати їхні внутрішні, суттєві особливості. Він підтримує диференціацію сприйнятого за критерієм «подобається-не подобається».

Логіко-математичний розвиток. Дорослий продовжує формувати уміння розрізняти предмети за величиною, порівнювати їх за висотою, довжиною, шириною, використовуючи прийоми накладання, прикладання; називати словами результати порівняння (більший, менший, вищий, нижчий, довший, коротший, ширший, вужчий, однакові); створює умови для обстеження та визначення геометричних фігур (круг, квадрат, трикутник, куля, куб), застосовуючи дотиково-зорове сприймання та практичні дії. Дорослий закріплює поняття багато, мало, вдосконалює уміння розрізняти рівність і нерівність груп предметів за їх кількістю, забезпечує розуміння слів: порівну, більше, менше, формує навичку лічби в межах 3 (5). Він дбає про засвоєння часових відношень: вчора, сьогодні, завтра та розрізнення частин доби: ранок, день, вечір, ніч, які тісно пов'язані з діями, що дитина виконує протягом дня (вранці роблю гімнастику, ввечері слухаю казку). Дорослий забезпечує розуміння та вживання у мовленні слів вперед (попереду), назад (позаду), угору (вгорі), вниз (внизу), праворуч, ліворуч, що є основою для орієнтування у просторі.

Цілісна картина світу. Дорослий створює можливості для збагачення уявлень дітей про навколишній світ, використовуючи для цього спостереження, експериментування, екскурсії; читання книжок; перегляд ілюстрацій, відео пізнавального змісту та художніх фільмів тощо. Він стимулює дитину ставити запитання, міркувати, висувати гіпотези стосовно об'єктів пізнання, явищ, подій; підтримує її бажання отримати відповіді на філософські запитання про народження, життя та смерть. Завдяки цьому значно розширюються межі пізнання світу, уявлення дитини про довкілля та себе поглиблюються: вона починає цікавитися внутрішніми властивостями речей, прихованими причинами природних та соціальних явищ, усвідомлювати існування внутрішнього світу людини (думок, переживань). Дорослий залучає дитину до спостережень за вчинками дорослих та безпосередньої участі в реальних життєвих ситуаціях, що сприяє засвоєнню етичних норм та цінностей; формуванню в неї перших уявлень про елементарні явища суспільного життя, деякі види праці людини.

П'ятий рік життя

Пізнавальний інтерес. Дорослий спрямовує пізнавальний інтерес дитини на найрізноманітніші об'єкти дійсності: фізичне, психічне та соціальне Я; інші люди, їхні настрої та почуття, способи спілкування з дорослими; причинно-наслідкові зв'язки між природними явищами; властивості, функції та історія виникнення предметів. Він підтримує прагнення дитини поділитися накопиченими знаннями і враженнями, що сприяє появі пізнавальної мотивації у спілкуванні з іншими. Дорослий створює умови для формування в дитини різноманітного досвіду взаємодії з об'єктами пізнання: спонукає спостерігати, досліджувати, експериментувати, висувати гіпотези щодо причин явищ чи подій. Завдяки цьому пізнавальна активність набуває керованого, довільного характеру. Стимулювання пізнавального інтересу можливе також і за рахунок розвитку мовлення дитини, яка готова активно реагувати на образну та словесну інформацію. Дорослий мотивує дитину до розширення й поглиблення уявлень про навколишній світ, заохочує до пошуку в довкіллі загадок і таємниць, які необхідно розгадати.

Сенсорно-перцептивний досвід. Дорослий створює умови, за яких дитина надалі засвоює сенсорні еталони, оволодіває способами їх використання й урізноманітнює способи обстеження предметів. Це стає можливим за рахунок удосконалення пізнавальних процесів: уваги, сприймання, яви, мислення. З огляду на підвищення стійкості уваги,

дорослий залучає дитину виконувати протягом тривалого часу (близько 20 хв) різні дії, утримуючи при цьому в пам'яті нескладні умови. Зважаючи на те, що сприймання стає усвідомленим, цілеспрямованим та аналітичним дитина має змогу довільно спостерігати, розглядати й відшуковувати різні об'єкти довкілля; обстежувати нескладні об'єкти в певній послідовності: спочатку виокремлювати основні частини, визначати їх колір, форму й величину, а потім — додаткові. Спираючись на сформованість емоційної пам'яті, дорослий заохочує дитину запам'ятовувати цікаві події, інформацію, дії, мовний матеріал (віршики, назви та зміст казок тощо). Дорослий стимулює розвиток у дитини смислової пам'яті, залучає її до цілеспрямованого запам'ятовування різної за тематикою, обмеженої за обсягом (орієнтовно 7-8 назв) інформації. Завдяки цьому також зростає міцність і тривалість запам'ятовування, залишаючи надовго в пам'яті найбільш яскраві враження. Дорослий враховує, що у дитини ще переважає репродуктивна уява, в образах змішується реальне й казкове. Зважаючи на початок переходу від наочно-дійового до наочно-образного мислення, дорослий спонукає дитину виконувати різні мисленнєві операції, узагальнювати предмети і явища не лише за зовнішніми ознаками, а й за внутрішніми, суттєвими. Він піклується про становлення елементів понятійного мислення, розвиток у дитини функції планування та контролю над власними діями. Дорослий залучає дитину до розв'язання нескладних задач за допомогою простих схем. Він надає змогу дитині проявити на елементарному рівні критичне мислення, хоч її міркування поки що досить наївні й не завжди відповідають дійсності.

Логіко-математичний розвиток. Дорослий опікується, щоб процес абстрагування числа від кількісних речей став для дитини активним процесом, що передбачає вироблення нових способів дій — спочатку практичних, потім — розумових. Він пропонує дитині лічбу в межах п'яти за допомогою різних аналізаторів (зорового, слухового, тактильного), відлічування меншої кількості елементів від більшої за заданим числом та вправляє у розумінні запитання «Скільки всього?», «Який за рахунком?» та формуванні відповідь. Дорослий спонукає дитину порівнювати предмети за величиною, довжиною, висотою, шириною і товщиною шляхом прикладання один до одного, навчає впорядковувати (серіювати) предмети в порядку зростання та спадання (довгий, довший, найдовший); закріплює знання про геометричні фігури (круг, квадрат, трикутник, прямокутник, куля, куб, циліндр) та заохочує віднаходити подібні у предметах навколишнього середовища. Дорослий вправляє ди-

тину у визначенні напрямку руху відносно себе (вгору, вниз, над, ліворуч, праворуч), використовуючи слова, що визначають розміщення предметів у просторі. Оперуючи часовими поняттями, дорослий спрямовує дитину визначати послідовність логічно пов'язаних подій.

Цілісна картина світу. Уявлення дитини про навколишній світ та про себе поки що розрізнені, залежать від зовнішніх умов, оскільки цілеспрямовані дії уяви лише започатковуються. Дорослий заохочує дитину до більш чіткої диференціації уявлень про своє тіло, його будову та можливості; власну гендерну належність; Я-реальне та Я-ідеальне. У дитини розширюються уявлення про близьких і далеких родичів, обов'язки членів родини та родинні традиції; знайомих і чужих; діяльність людини; устрій людського житла, предмети домашнього вжитку, господарське призначення предмета, його форму, матеріал, з якого він виготовлений; правила безпечної поведінки у знайомому та незнайомому предметному середовищі, норми та правила поведінки; деякі особливості способу життя та культурні традиції інших країн. Дорослий сприяє формуванню уявлень про стани і явища природи; властивості природних об'єктів (колір, величину, фактуру, середовище існування); залежність їхнього стану від погоди та догляду; правила безпечної поведінки у природі. Він підтримує бажання дитини ставити запитання стосовно різних об'єктів пізнання, висловлювати свої міркування та ставлення до них, продовжує залучати дитину до участі в різних життєвих ситуаціях, у яких вона отримує досвід взаємодії з іншими, засвоє цінності, суспільні норми і правила.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- формувати елементарну цілісну картину світу, спонукати застосовувати набуті знання у різних життєвих ситуаціях;
- сприяти розвитку самостійності та творчих здібностей дитини у процесі пізнання світу та самої себе;
- розширювати можливості для сприймання та обстеження предметів, об'єктів природи, спостереження за людьми та їхніми діями, своєю зовнішністю та предметною діяльністю;
- розвивати довільність пізнавальних процесів;
- збагачувати досвід сприймання культурних надбань людства;
- створювати сприятливі умови для логіко-математичного розвитку дитини.

Навчальні:

- розширювати уявлення про сенсорні еталони, збагачувати досвід їх використання;
- удосконалювати вміння обстежувати предмети, природні об'єкти; навчати порівнювати їх між собою, визначати їх кількість, розміщення у просторі;
- навчати виокремлювати загальні ознаки в об'єктах пізнання, знаходити подібне й відмінне, систематизувати та групувати їх за різними критеріями, розміщувати (серіювати) предмети в порядку зростання чи спадання певної ознаки, встановлювати найпростіші причинно-наслідкові зв'язки;
- навчати визначати кількість об'єктів;
- навчати лічити у межах від 1 до 5, використовувати кількісні й порядкові числівники;
- вправляти в умінні здійснювати найпростіші обчислення на додавання, віднімання;
- формувати уявлення про множини, рівність-нерівність груп предметів;
- ознайомлювати з площинними та об'ємними фігурами, їхніми основними властивостями;
- навчати визначати форму об'єктів за допомогою геометричної фігури як еталона;
- навчати вимірювати величини, використовуючи умовну мірку; викладати серіаційні ряди;
- формувати елементарні уявлення про час і простір, навчати визначати положення предметів відносно себе;
- збагачувати знання про природу, предметний світ, людей, саму себе; формувати елементарну картину світу.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до пізнання нового;
- заохочувати інтерес до пізнання себе, інших людей, природи та культури;
- сприяти переживанню радості від пошуку й отримання задоволення від одержаного результату;
- підтримувати бажання пізнавати світ та саму себе за допомогою художніх творів (віршів, казок, оповідок);
- виховувати прагнення самостійно розв'язувати елементарні життєві завдання та завдання логіко-математичного характеру.

Показники компетентності дитини на кінець п'ятого року життя

Знання	<i>Пізнавальний інтерес.</i> Знає, що про все, що цікавить, можна запитати дорослого; усвідомлює, що пізнання нового, невідомого супроводжується позитивними емоціями. <i>Сенсорно-перцептивний досвід.</i> Знає, що пізнавати об'єкти можна за допомогою дотику, руху, слуху, нюху, смаку та зору; усвідомлює, що для того, щоб пізнати об'єкт, треба на ньому зосередити увагу; орієнтується в кольорах та їхніх відтінках, геометричних формах і співвідношенні величин. <i>Логіко-математичний розвиток.</i> Знає, що предмети, об'єкти мають індивідуальні та спільні ознаки, за якими можна класифікувати, впорядковувати. <i>Кількість.</i> Знає, що кількість не залежить від кольору, форми й величини об'єктів, від відстані між ними та просторового розміщення; розуміє суть запитання «скільки?». <i>Лічба.</i> Розуміє значення та усвідомлює відмінність кількісної і порядкової лічби; знає прийоми утворення чисел додаванням одиниці до попереднього числа. <i>Обчислення.</i> Знає способи найпростіших обчислень на додавання, віднімання в межах 5; розв'язує елементарні математичні задачі, використовує ігри з цифрами (лото, кубики). <i>Множина.</i> Розуміє слова: «більше», «менше», «стільки ж», «однаково»; орієнтується у прийомах накладання, прикладання, перелічування для порівняння двох груп предметів; знає, як утворити рівність із нерівності шляхом зменшення чи збільшення однієї із множин; знає й визначає в довідці множини (посуд, одяг, транспорт тощо), орієнтується в їх призначенні. <i>Форма.</i> Знає назви та ознаки площинних та об'ємних геометричних фігур (трикутник, прямокутник, квадрат, круг, куб, куля, циліндр); знає, що в довідці існує багато об'єктів схожих на відомі геометричні фігури; розуміє значення слів «такий, як...», «такий самий, як...». <i>Величина.</i> Знає, що предмети довідки мають різну величину, ширину, довжину; орієнтується в елементарних прийомах упорядкування предметів за різними параметрами (шириною, довжиною, висотою, масою); усвідомлює місце кожного елемента в серіаційному ряді (великий, більший, найбільший; найдовший, найважчий тощо); знає, що величину можна виміряти умовною міркою: смужкою паперу, долонею, олівцем тощо. <i>Простір і час.</i> Знає про розміщення предметів у просторі й розуміє відповідні слова (ближче, далі, ліворуч, праворуч, від, над, зверху, вниз, попереду, позаду); орієнтується в розміщенні предметів на площині, аркуші паперу; знає про послідовність подій у часі (сьогодні, вчора, завтра, раніше, потім, зараз); частини доби (ранок, день, вечір, ніч), пори року та їхні характерні ознаки; орієнтується в своєму минулому й теперішньому, має елементарні уявлення про своє ймовірне майбутнє.

	<i>Цілісна картина світу.</i> Має уявлення про власну зовнішність, фізичні можливості, статеву належність, залежність від дорослих; про предмети ближнього та віддаленого довкілля, їхні основні властивості та призначення; орієнтується в рослинному та тваринному світах свого регіону, станах і явищах погоди, природодоцільній та шкідливій діяльності людей; знає елементарні моральні правила, розрізняє людей за ознаками спорідненості: віком, статтю, професійною діяльністю; орієнтується у правилах безпечної життєдіяльності
Уміння	<i>Пізнавальний інтерес.</i> Цікавиться новими предметами, об'єктами природи, людьми, змінами у своїй зовнішності; уміє ставити запитання щодо того, що її цікавить; намагається самостійно відшукати відповіді на деякі запитання, які її турбують. <i>Сенсорно-перцептивний досвід.</i> Тримає в полі зору 4-5 об'єктів, збирає конструктор за зразком, повторює дії за дорослим; може виконувати завдання протягом п'яти хвилин, не відволікаючись; обстежує й пізнає об'єкти за допомогою зору, тактильних, слухових, нюхових і смакових відчуттів; може довільно спостерігати й відшукувати різні об'єкти; вирізняє ознаки об'єктів, групує їх за певною ознакою; може виокремити у складних об'єктах прості форми, з готових простих форм створює композиції; розрізняє основні кольори та їхні відтінки. <i>Логіко-математичний розвиток.</i> Знаходить відмінне й подібне у предметах, між двома об'єктами; конструює за зразком; складає ціле з 4-8 частин; називає узагальнювальним словом групу предметів; знаходить зайве у певній групі; знаходить пару певному об'єкту; добирає протилежне за значенням поняття; запам'ятовує пари слів; бачить неправильні зображення на малюнку; дає елементарні відповіді на запитання: «чому?», «для чого?», «навіщо?», «чим відрізняється?»; розв'язує прості логічні завдання; робить перші узагальнення; починає робити припущення щодо можливого розвитку подій; елементарно планує діяльність; виокремлює значуще й незначуще для себе; упорядковує предмети за величиною, формою, кольором. <i>Кількість.</i> Порівнює контрастні за кількісними показниками предмети, використовуючи слова «багато», «мало», «більше», «менше», «стільки ж...», «стільки-скільки», «однаково». <i>Лічба.</i> Лічить об'єкти в межах від 1 до 5, користуючись кількісними та порядковими числівниками; називає цифри, робить спроби зіставити цифру і число; утворює число шляхом додавання одиниці до попереднього числа. <i>Обчислення.</i> Здійснює найпростіші обчислення на додавання, віднімання; розв'язує елементарні математичні задачі; оперує цифрами в межах десяти під час гри в лото, кубики. <i>Множина.</i> Порівнює групи предметів за кількістю, використовуючи слова: «більше», «менше», «стільки ж», «однаково»; порівнює дві групи предметів шляхом накладання, прикладання, перелічування; утворює рівність

	із нерівності шляхом зменшення чи збільшення однієї із множин; визначає в довкіллі множини (посуд, одяг, транспорт тощо); класифікує об'єкти довкілля за кількісними показниками та множини за чисельністю. <i>Форма.</i> Визначає форму предметів за допомогою геометричної фігури як еталона; називає площинні (трикутник, чотирикутник, квадрат, круг) та об'ємні (куб, куля, циліндр) геометричні фігури; знаходить геометричні фігури на малюнках, схемах; порівнює об'єкти довкілля з відомими їй геометричними фігурами; порівнює геометричні фігури, називає спільні та відмінні ознаки, користуючись при цьому словами «такий, як...», «такий самий, як...»; класифікує геометричні фігури за однією з ознак (кольором, величиною, наявністю чи відсутністю кутів тощо). <i>Величина.</i> Вимірює величини, використовуючи умовну мірку; порівнює об'єкти за величиною (довжиною, шириною, висотою) та масою; викладає серіаційний ряд у порядку зростання чи спадання певних ознак величини та маси (тонкий, тонший, найтонший; короткий, довший, найдовший; високий, вищий, найвищий тощо); класифікує предмети за величиною, розподіляючи групи предметів за принципом: великі-малі, широкі-вузькі, високі-низькі тощо. <i>Простір і час.</i> Визначає розміщення об'єктів у довкіллі (ближче, далі, ліворуч, праворуч, під, над, зверху, знизу, попереду, позаду); орієнтується у напрямках розміщення об'єктів відносно себе; викладає предмети на площині, аркуші паперу за словесною вказівкою дорослого; визначає частини доби, орієнтуючись на власну діяльність та діяльність дорослих: ранок (мама йде на роботу), день (я в дитячому садку), вечір (у нас вечеря), ніч (усі сплять); встановлює послідовність подій (сьогодні, вчора, завтра, раніше, потім, зараз); розрізняє характерні ознаки пір року, встановлює взаємозв'язки між станом погоди, частиною доби та станом рослин, поведінкою тварин; орієнтується щодо місця проживання найближчих родичів (далеко, в іншому місті; близько, в одному місті) орієнтується в своєму минулому і теперішньому, на елементарному рівні уявляє своє ймовірне майбутнє. <i>Цілісна картина світу.</i> Може розповісти про: себе (зовнішність, фізичні можливості, інтереси, уміння); об'єкти природи (рослини, тварини, явища та стани погоди, природододільну й шкідливу діяльність людей); у своїй поведінці та діяльності орієнтується на знання особливостей найближчого соціуму (різних за ознаками спорідненості, віку, статевої належності, роду занять, настрою людей); дотримується елементарних моральних правил поведінки та безпеки життєдіяльності
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Виявляє чуйність, доброзичливість до інших людей — однолітків і дорослих; позитивно ставиться до навколишнього світу; чутлива до змін у природі та предметному середовищі. <i>Самостійність.</i> Активна, прагне виявляти ініціативу в пізнанні світу та діяти самостійно; обирає на власний розсуд об'єкти для пізнання, конструювання, експериментування; прагне заявити про власні права й потреби, пробає бути незалежною від батьків.

Допитливість. Виявляє інтерес до пізнання світу, ставить багато запитань, розмірковує стосовно різних об'єктів пізнання, уважно спостерігає за іншими людьми, предметами та об'єктами природи, за собою.

Працелюбність. Старанно виконує доручення дорослого, а також виявляє ініціативу, планує власну діяльність, добирає для неї необхідні знаряддя, предмети; доводить розпочату справу до завершення чи отримання певного результату.

Самовладання. Намагається докласти власних зусиль задля досягнення більш високого результату, оволодіння певними навичками та вміннями; зосереджується на обстеженні різних об'єктів, виконанні певних дій з предметами та різних завдань.

Відповідальність. Прагне відповідально ставитися до виконання завдань; виявляє елементарну турботу про довкілля.

Креативність. Висуває ідеї та гіпотези під час обстеження різних об'єктів, експериментування; створює творчі продукти під час ручної праці, конструювання тощо

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «МОВЛЕННЯ ДИТИНИ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Вік від трьох до п'яти років є унікальним для розвитку мовлення, оскільки в цей період дитина підвищено чутлива до мови, її звукової та смислової сторін. Розширення кола спілкування дитини й урізноманітнення її діяльності створюють передумови для інтенсивного розвитку мовлення. Основні функції мовлення в цьому віці — повідомлення, соціального зв'язку, впливу на людей. За допомогою мовлення дитина висловлює свої думки, коментує власні дії, прагне впливати на поведінку інших, вдається до планування дій та розподілу ігрових ролей. Мовлення дитини четвертого-п'ятого років життя збагачене такими невербальними засобами комунікації, як усмішка, сміх, виразні рухи, пози, жести, міміка.

Дитині цього віку легше висловлюватися самій, ніж сприймати мовлення інших, узгоджувати з однолітками свої практичні дії, вести діалог. Відбувається перехід від домінування ситуативного мовлення до адекватного використання мовних засобів. Формується вміння слухати та коректувати свою звуковимову, вловлювати спільне та відмінне в звуках та словах, добирати 2-3 слова з певним звуком, виділяти його. На кінець п'ятого року життя в основному завершується засвоєння звуковимови. Проте окремі недоліки ще трапляються (нечітка вимова шиплячих, підміна звука [р] звуком [л] тощо). Дитина виокремлює перший і останній звуки у слові, інтонаційно промовляє звук у слові виокремлюючи його з-поміж інших, добирає слова із потрібним звуком; диференціює поняття «звук», «слово».

Суттєво збагачується словник. Дитина в активному мовленні використовує узагальнювальні слова, слова, що позначають абстрактні поняття, багатозначні слова, образні вислови, синоніми, антоніми. Відповідно до ситуації дитина використовує фразеологічні звороти, звуконаслідувальні слова, формули мовленнєвого етикету. Значну частину мовлення становлять питальні речення, спрямовані на відкриття нового, уточнення назв та призначення предметів, їх зв'язків і відношень. Активізується використання дієслів, які динамізують мовлення, організують синтаксичну структуру речень. Формується граматична будова мовлення — дитина оволодіває вмінням правильно змінювати слова, узгоджувати їх з іншими, встановлювати словоутворювальні зв'язки; вдосконалюється структура речень; дитина починає використовувати

складносурядні та складнопідрядні речення, пряме й непряме мовлення. Вона грається зі звуками, вдається до римування та словотворчості, експериментує з новими словами, внаслідок чого виникає значна кількість «дитячих» слів, не притаманних мовленню дорослого. Дитина охоче розповідає казки, невеликі історії, складає оповідання за ілюстрацією, придумує веселі слова й рими, активно використовує мовлення у спілкуванні з іншими.

Четвертий рік життя

Фонематичний слух, звуковимова. Наслідуючи дорослого, дитина оволодіває правильною вимовою голосних та більшості приголосних звуків, однак, деяким дітям складно вимовляти сонорні та шиплячі приголосні звуки. Завдяки розвитку фонематичного слуху дитина ліпше диференціює звуки, починає помічати й виправляти мовленнєві помилки. Однак ще спостерігається нестійкість і неточність вимови, порушення звукової структури слова, пропуск звуків, їх заміна, пом'якшення приголосних звуків, перестановка звуків та складів, уподібнення звуків. Формуючи правильну звуковимову, педагог зважає на швидкий темп мовлення дитини, що утруднює чітку артикуляцію звуків, розвиває у неї здібність володіти розповідною, питальною, окличною інтонацією.

Словниковий запас. Педагог стимулює дитину використовувати в мовленні всі частини мови, бере до уваги, що дитина переважно вживає іменники та дієслова, складні для вимови слова часто замінює «дитячими» (полегшеними); її пасивний словник значно переважає над активним; вона здатна вдаватися до словотворення. У мовленні дитини з'являються складні слова: іменники та прикметники. Когнітивний досвід дитини забезпечує правильне вживання теперішнього й минулого часу, наказової форми дієслова, ступенів порівняння прикметників, використання займенників (перевагу надає вказівним займенникам «ось», «тут», «цей»), однак дитина часто неточно вживає абстрактні, узагальнювальні, збірні, часові та просторові поняття. Словник становить 1800-2500 слів.

Граматичні уміння. Дорослий активізує процес формування граматичної правильності мовлення. Сприяє засвоєнню дитиною нових слів за допомогою префіксів (за, з, на); суфіксів, що виражають зменшеність, пестливість: -еньк-, -есень-, -ісіньк- чи збільшеність: -езн-, -ач(-яч-), -ущ- (-ющ-); активному суфіксальному словотворенню, здебільшого в ігровій формі. За допомогою вправ педагог вдосконалює уміння

дитини добирати однокореневі слова; правильно вживати рід та число іменників, закінчення родового та знахідного відмінків, кличну форму. Досвід практичної діяльності забезпечує появу складнопідрядних, складносурядних, питальних речень, прямої мови.

Комунікативне мовлення. З допомогою дорослого дитина оволодіває навичками діалогічного мовлення, здатна підтримувати розмову, висловлювати бажання, власну думку. Вона звертається із запитаннями (серед яких переважає «чому?», рідше — «навіщо?») до дорослих, дає відповіді на поставлені їй запитання, оволодіває навичками мовленнєвої культури. Із допомогою дорослих починає складати описові розповіді про іграшки, овочі, фрукти; розповіді з власного досвіду та за змістом сюжетних картин; переказує за допомогою запитань добре відомі їй казки.

Елементи грамоти. Педагог звертає увагу дитини на слова, що різняться одним звуком, вчить розрізняти подібні за звучанням слова, за допомогою ігрових вправ знайомить з термінами «слово», «звук». Внаслідок практичної діяльності дитина диференціює поняття «слово», «звук». Упізнає слово із заданим звуком.

П'ятий рік життя

Фонематичний слух, звуковимова. Дитина цього віку вже правильно вимовляє всі звуки рідної мови, зокрема шиплячі та сонорні. Хоча дорослим варто зважати на те, що вимова цих звуків ще нестійка, зокрема вимова звука [р]. Поступово зникає загальне пом'якшення мовлення, зменшується кількість перестановок складів, пропусків звуків. Розвинений фонематичний слух сприяє правильній диференції близьких фонем. Дитина поступово навчається регулювати силу голосу відповідно до ситуації; оволодіває оптимальним темпом мовлення, говорить чітко, не поспішаючи. Наприкінці п'ятого року життя набутий досвід дає змогу дитині правильно вживати наголоси у словах, дотримуватися норм літературної вимови, розрізняти на слух наявність певного звука у слові, добирати слова на зазначений звук.

Словниковий запас. В організації словникової роботи, педагог бере до уваги надзвичайну мовленнєву активність дитини, балакучість, допитливість, яка виражається в численних запитаннях «чому?»; наявність у словнику всіх частин мови. У своїх пізнавальних інтересах дитина починає виходити за межі конкретної ситуації.

Досвід творчої діяльності забезпечує дитині здатність до словотворення від різних частин мови. Набутий когнітивний досвід та активіза-

ція мовленнєвої діяльності спонукають її правильно використовувати в мовленні багатозначні, узагальнювальні слова, слова, що позначають абстрактні поняття. Дитина вдосконалює уміння добирати антоніми, синоніми, класифікувати предмети за ознаками, властивостями, користуватися образними висловами. Проте в мовленнєвій роботі з дитиною педагог враховує недостатнє розуміння нею переносного значення слів. Словник дитини налічує близько 2500-3000 слів.

Грамотичні уміння. З допомогою педагога дитина засвоює граматичні форми відмінкових закінчень, хоча в мовленні вона ще припускається граматичних помилок, зокрема, у чергуванні приголосних; утворює нові граматичні форми від інших частин мови за допомогою суфіксів, префіксів. Дитина виявляє ініціативу щодо мовленнєвих ігор з дорослими («нові слова»). Набутий досвід практичної діяльності дає їй змогу легко утворювати форми однини й множини (припускається помилок в іменниках, які мають тільки форму однини або множини); засвоювати рід, кличну форму іменників, наказовий спосіб дієслів. Вона будує прості речення, складносурядні зі сполучними словами, речення з прямою мовою; вільно користується складносурядними реченнями, у складі яких є вставні слова.

Комунікативне мовлення. Набутий досвід комунікативної діяльності дає змогу дитині самостійно вступати в розмову з іншими дітьми, дорослими, підтримувати діалог у межах ситуації. Вона використовує слова ввічливості в ситуаціях вітання, прощання, знайомства, подяки, вибачення, прохання без нагадування вихователя; застосовує засоби інтонаційної виразності, у тактовній формі виявляє незгоду, відмову. Мовлення переважно стає зрозумілим із контексту, однак дитині ще складно адекватно добирати слова, вибирати тему, сюжет власного висловлювання. Вона часто порушує логіку у висловлюваннях: переважає формальний зв'язок між реченнями в тексті. Педагог вдосконалює уміння дитини відповідати на запитання за змістом картини, художнього тексту; складати за зразком різні види розповідей; переказувати казки; декламувати напам'ять вірші.

Елементи грамоти. Досвід практичної діяльності дає змогу дитині здійснювати елементарний звуковий аналіз: визначати перший звук у слові, інтонаційно виокремлювати звук у слові, добирати слова із заданим звуком: на початку, всередині, у кінці слова; диференціювати поняття «звук» і «слово»; самостійно добирати слова із заданим звуком на основі предметних малюнків.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати фонематичний слух, удосконалювати звуковимову, уміння правильно наголошувати склад у слові;
- розвивати здатність розрізняти значення слів, що відрізняються окремими звуками;
- прищеплювати вміння слухати й розуміти невеликі художні твори;
- збагачувати словник різними частинами мови, образними художньо-поетичними виразами;
- розвивати вміння вживати кличну форму іменника, дієслівні та прикметникові форми;
- прищеплювати навички уважно слухати й розуміти зміст сприйнятого на слух повідомлення, запитання, літературного твору (казки, оповідання, вірша);
- заохочувати до розповідання, висловлювання власних думок.

Навчальні:

- формувати уявлення про звук, слово;
- навчати виокремлювати перший звук у слові, визначати місце звука у слові; правильно наголошувати склад у слові; розрізняти слова, які відрізняються одним звуком;
- удосконалювати вміння використовувати засоби інтонаційної виразності, передавати в мовленні свої почуття й переживання;
- вправляти в умінні говорити без напруження, регулюючи силу голосу залежно від ситуації: домірно, голосно, тихо, пошепки;
- навчати вживати слова, які позначають фізичні характеристики організму та особливості поведінки людини;
- формувати граматичні уміння, зокрема: навчати утворювати нові форми іменників, що позначають професію людини; дієслова від іменників, звуконаслідувальних слів; узгоджувати іменники з числівниками; утворювати ступені порівняння прикметників;
- удосконалювати вміння вживати сполучник «щоб»; узгоджувати слова-назви предметів зі словами «один», «одне», «одна», «багато», «мало» (ляльок, іграшок);
- формувати вміння правильно будувати питальні речення, вживаючи слова: «хто», «що», «коли», «де», «з ким», а також «той» («та», «те»), «цей» («ця», «це»), правильно інтонаційно оформлювати їх.

Виховні:

- виховувати звукову культуру мовлення;
- спонукати висловлювати своє ставлення до предметів, речей, результатів праці людей;
- заохочувати та підтримувати прояви словотворення;
- виховувати культуру спілкування, ввічливість;
- формувати інтерес до творів національної та світової культур.

**Показники компетентності дитини
на кінець п'ятого року життя**

Знання	<i>Фонематичний слух, звуковимова.</i> Має добре розвинений фонематичний слух; знає правильну вимову звуків, зокрема шиплячих і звука [p]; як правильно вживати наголоси у словах, норми літературної вимови; знає напам'ять невеликі віршички, загадки, скоромовки. <i>Словниковий запас.</i> Знає слова, що позначають явища, предмети (іменник), їх ознаки (прикметник), дії (дієслово), ознаки за дією (дієприкметник), додаткові дії (дієприслівник), стан (прислівник), кількість (числівник) тощо; знає, що для зв'язку слів у реченні використовують «короткі» слова (сполучники); знає узагальнювальні слова, абстрактні поняття; назви основних станів та якостей деяких речовин; слова, що позначають характерні ознаки найпоширеніших тварин своєї місцевості; видимі на темному небосхилі космічні об'єкти; різні засоби технічного зв'язку; основні види образотворчого мистецтва та його жанри, різні музичні та літературні жанри; деякі твори класичної, народної, вітчизняної та світової музичної спадщини; знає прізвища окремих композиторів, письменників, поетів, художників; знає імена, по батькові, прізвища, вік, місце проживання, рід занять членів родини; знає слова на позначення людей різної спорідненості, віку, статевої належності, соціальних ролей, професій; знає імена своїх товаришів, слова-назви особистісних якостей, чеснот і вад; правильні назви частин свого тіла, деяких внутрішніх органів та органів чуттів; передає словами свій фізичний та психічний стан; знає назви основних продуктів харчування, напоїв, засобів особистої гігієни; орієнтується в назвах основних емоцій, розповідає про ситуації, пов'язані з ними; знає, що слово впливає на людину, може викликати радість, заспокоювати, засмучувати, ображати, принижувати, дратувати, захищати; диференціює за змістом і формою слова-звертання до рідних, знайомих та чужих людей. <i>Грамматичні уміння.</i> Знає як узгодити слова в реченні в роді, числі й відмінку; кличну форму іменника як у звертанні до дітей, так і до дорослих; наказовий спосіб дієслова; вищий і найвищий ступені порівняння прикметників; розуміє слова із суфіксами -юнок, -нище, оскільки вони

	не змінюють лексичного значення слова; розуміє значення іменників із суфіксами зменшено-пестливого значення -ик, -чик. <i>Комунікативне мовлення.</i> Знає форми словесної ввічливості (вітання, прощання, знайомства, подяки, вибачення, прохання); володіє контекстним мовленням, однак відчуває труднощі в адекватному доборі слів, виборі теми, сюжету власного висловлювання; знає напам'ять вірші, забавлянки, пісні, прислів'я, загадки, скоромовки, приказки; відповідно до ситуації застосовує фразеологічні звороти, звуконаслідувальні слова; свідомо використовує виразні мовні засоби для передачі емоцій. <i>Елементи грамоти.</i> Розуміє значення термінів «слово», «звук», «речення»; знає, що слова складаються зі звуків, вимовляються в певній послідовності; слова звучать по-різному, можуть бути короткими й довгими; зі слів складається речення
Уміння	<i>Фонематичний слух, звуковимова, літературне мовлення.</i> Уміє диференціювати близькі фонемі; регулює силу голосу відповідно до ситуації; володіє оптимальним темпом мовлення, говорить помірно, чітко, не поспішаючи; правильно вживає наголоси у словах, дотримується норм літературної вимови; розрізняє на слух наявність певного звука у слові, добирає слова, що починаються на певний звук; помічає помилки у звуковимові інших людей, виправляє їх; уміє використовувати засоби інтонаційної виразності та мовленнєвого етикету; складає за зразком вихователя описові, сюжетні розповіді та розповіді з власного досвіду; переказує відомі їй оповідання й казки; декламує напам'ять вірші, скоромовки, загадки. <i>Словниковий запас.</i> Правильно використовує багатозначні та узагальнювальні слова; добирає антоніми, синоніми; групує предмети за характерними ознаками та властивостями; правильно називає стани погоди, води, явища природи; властивості ґрунту, глини, піску; рослин та тварин із найближчого довкілля; предмети домашнього побуту і житку (меблі, одяг, посуд, оздоблення тощо); використовує в мовлення слова, що позначають основні види мистецтва; вживає в мовленні слова, які позначають імена та по батькові людей, родинні зв'язки, вік, статеву належність, особливості зовнішності, уподобання людини; оперує назвами своєї країни та її окремих символів, деяких інших країн; диференціює за змістом і формою слова-звертання до рідних, знайомих та чужих людей; передає характер ставлення до різних людей. <i>Граматичні уміння.</i> Уміє утворювати нові граматичні форми за допомогою суфіксів, префіксів від різних частин мови; легко утворює форми однини й множини; уміє будувати прості речення (переважно починає словами «потім», «там», «ось», «ще», «як це» тощо), складносурядні речення зі сполучними словами, речення з прямою мовою; володіє навичками узгодження підмета і присудка в роді, числі, відмінку; займенника з іменником; правильно вживає іменники з числівниками; уміє утворювати

	прикметники із суфіксами -ісінък-, -есеньк-, -еньк-, іменники із суфіксами зменшено-пестливого значення: -ик-, -к-, -еньк-, -ен(я)-, -енятк(о)-, -ель-, -очк-, -ечк-, -чик-, -онък-, -ок-, -атк-, -ятк-, -очок-; живає різні частини мови: слова-назви предметів у різних граматичних формах із прийменниками і без них. <i>Комунікативне мовлення.</i> Використовує форми словесної ввічливості без нагадувань дорослого, використовує в мовленні деякі прислів'я та приказки; застосовує відповідно до ситуації фразеологічні звороти, звуконаслідувальні слова. За допомогою мовленнєвих засобів виражає свої думки, почуття, бажання, ставлення. Уміє розповісти простими реченнями про устрій людського житла, предмети за його межами. <i>Елементи грамоти.</i> Володіє частковим звуковим аналізом: визначає перший звук у слові, інтонаційно промовляє звук у слові, визначає місце означеного звука у слові; добирає слова з потрібним звуком: на початку, всередині, у кінці слова; встановлює послідовність звуків у слові; розрізняє на слух тверді й м'які приголосні; визначає кількість звуків за допомогою фішок; добирає слова із заданим звуком на основі запропонованих малюнків; диференціює поняття «звук» і «слово»
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Чутливо прислухається до звуків людського голосу, інтонації; емоційно реагує на звернення до неї приємних дорослих і однолітків, на схвалення чи критику з боку дорослого; добре запам'ятовує та відтворює нові слова та фрази; запам'ятовує зміст казок, оповідань, може його переказати. <i>Самостійність.</i> З власної ініціативи розповідає дорослому щось про себе, свою родину, друзів; без нагадування й допомоги повторює вірш, розповідає казку, складає оповідку; володіє здатністю не звертатись до дорослого без необхідності; самостійно добирає слова із заданим звуком на основі предметних малюнків; виконує елементарні завдання дорослого (підклеїти книжки тощо). <i>Гідність.</i> Знає й використовує у спілкуванні з дорослими та однолітками приємні, ласкаві слова; утримується від образливих, намагається відстоювати свою правоту за допомогою соціально прийнятних слів. <i>Допитливість.</i> Зацікавлено ставиться до невідомих слів, виразів, художніх творів; ставить дорослому запитання щодо незрозумілого в навколишньому світі, оповіданні, казці, загадці тощо. <i>Людяність.</i> У зв'язку з розширенням кола людей, з якими спілкується, утворенням дитячих угруповань, дитина виявляє бажання довше перебувати поруч з однолітками, поводитьсь привітно, вітається, дякує; адекватно відгукується на успіх чи неуспіх однолітка, виявляє співчуття, може відмовитися від чогось на користь товариша, відстояти його та захистити, під час суперечки не вдається до образливих слів, принижень. <i>Креативність.</i> Виявляє елементи творчості під час використання різних слів; переставляє їх, замінює близькими за звучанням, проте відмінними за смислом; із гумором ставиться до мовленнєвих помилок, словотворення, підмічає у висловлюваннях смішне; намагається відійти від зразка, проявляє фантазію, вигадусь

Старший дошкільний вік

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ»

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Стан здоров'я організму, розвиток рухової активності та безпека дитини набувають особливого значення напередодні її вступу до школи, коли суттєво зростають фізичні навантаження та нервово-психічне напруження. У дитини шостого-сьомого років життя оболонки верхніх дихальних шляхів та голосові зв'язки ніжні, вразливі, містять багато кровоносних судин, тому вона часто страждає від нежитю, запалення гортані, бронхів, легень. У тісній взаємодії з органами дихання функціонує серцево-судинна система. Значно розширюються безпосередні контакти дитини з довкіллям, тож її шкіра забруднюється. Зростає потреба дбайливого догляду за шкірою та загартовування організму.

Правильна постава дитини формується в тісній взаємозалежності з розвитком її рухів. Сутулість, сколіоз, плоскостопість утруднюють роботу шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної системи, легенів, уповільнюють обмін речовин. У скелеті старшого дошкільника зберігається переважання хрящової тканини, кістки легко деформуються. Актуальним є зміцнення м'язів, що підтримують хребет, та м'язів грудної клітки. Рухова активність визначає продуктивність та працездатність старшого дошкільника. Ближче до семи років життя органи травлення дитини функціонують практично, як у дорослого, хоча печінка функціонує ще недосконало, залишається високою проникність слизової шлунка і кишечника для токсинів та отруйних речовин, низькою — активність роботи товстого кишечника. Зміна на шостому році життя молочних зубів на постійні засвідчує один з етапів біологічної зрілості організму. До кінця сьомого року життя майже цілком сформовані тим'яно-потиличні ділянки мозку, які відповідають за побутові дії. З шести років починають інтенсивно розвиватися лобні ділянки, які відповіда-

ють за емоції, логіку, інтелект. Нервова система старшого дошкільника вирізняється високими потенційними можливостями та пластичністю, тонкою диференційованістю емоцій, потребою в різній руховій, пізнавальній та комунікативній активності.

У старшому дошкільному віці основні показники фізичного розвитку змінюються менш узгоджено і плавно, ніж на попередньому етапі.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Здоров'я та фізичний розвиток. У організації занять фізичними вправами педагог зважає з одного боку на збільшення розмірів крупної мускулатури тулуба, верхніх і нижніх кінцівок, з іншого — на те, що дрібні м'язи кистей рук залишаються досить слабкими і дитина швидко втомлюється під час виконання одноманітних, тривалих навантажень. Визначаючи ступінь доцільного навантаження, педагог ураховує вдосконалення основних нервових процесів дитини, поліпшення їх рухливості, урівноваженості, стійкості за одночасного збереження швидкого функціонального виснажування нервових клітин, що обмежує фізичні можливості дитини. Молочні зуби починають змінюватися на постійні. Збагачення досвіду та відповідне розвивальне середовище сприяють тому, що дитина починає більше цікавитися функціонуванням основних органів та систем людського організму, здоров'ям та нездоров'ям, їхніми чинниками, можливостями вдосконалення свого організму. Завдяки фізичному вихованню вона орієнтується в деяких дитячих хворобах, якими перехворіла сама або хтось із членів її родини. Дитина починає свідомо керуватися у своїй поведінці еталонами здорового способу життя — виконує разом із дорослими фізичні вправи, зацікавлено спостерігає за спортивними змаганнями дорослих та бере участь у спортивних змаганнях дітей, порівнює свої м'язи з м'язами однолітків, пишається своєю зралою силою, вправністю, хорошим фізичним самопочуттям.

Рухова активність. За належної уваги та підтримки педагога дитина відчуває високу потребу в рухах, які стають цілеспрямованішими та більш індивідуалізованими. Дорослий враховує, що обсяг рухової активності становить близько 13-17 тис. кроків, інтенсивність рухової активності коливається в межах 50-70 рухів за хвилину. Дитина упродовж 4-4,5 год може активно рухатися — ходить, бігає, стрибає, виконує спортивні вправи. Педагог усіяко сприяє появі певної осмисленості, вмотивованості, керованості рухів; усвідомлює, що рухова діяльність для дитини

ни має велике емоційне значення: низька мотивація продукує небажання її виконувати, висока — стимулює її інтенсивність, тривалість, досягнення. Оскільки дитина цього віку певний час проводить біля телевізора, комп'ютера, на заняттях, зростає значення балансу між її статичним та руховим режимами. Організуючи життєдіяльність, педагог керується тим, що дитина може докласти зусиль для подолання певних труднощів під час виконання складних рухових завдань; що рухи набувають злагодженості, впевненості, стрімкості, легкості. У дитини з'являється інтерес до швидкісно-силових рухів, вправ на вправність, витривалість та гнучкість. Вправляння забезпечує чітке виконання рухових задач, дитина починає враховувати просторові, часові, силові параметри; виявляє бажання взяти участь у спільних фізкультурно-розвивальних іграх, дитячих змаганнях на вправність, гнучкість, витривалість, влучність. Педагог докладає зусиль для розвитку фізичних якостей (сили, гнучкості, спритності, швидкості, окоміру), появи в рухах легкості та узгодженості, здатності дитини застосовувати набутий руховий досвід у різних видах діяльності та сферах життя.

Гігієнічні та загартовувальні процедури. Педагог заохочує дитину без спонуки та нагадувань виконувати гігієнічні процедури (вимити руки, обличчя, почистити зуби, привести до ладу волосся — розчесати, заплести, заколоти). Схвалює самостійність в самообслуговуванні. Завдяки виховним та навчальним впливам дитина може дати собі раду в задоволенні своїх фізіологічних потреб, не звертатися до дорослого по допомогу з цього приводу. Надаючи більшого, ніж раніше, значення зовнішній привабливості, дитина починає все активніше опікуватися особистою гігієною — намагається не допускати забрудненості тіла, стежить за своїм зовнішнім виглядом, намагається бути охайною. Завдяки поясненням педагога дитина усвідомлює залежність здоров'я від загартованості організму; самостійно визначає необхідність провітрювати приміщення; виявляє готовність спати на свіжому повітрі, обтиратися вологим рушником з допомогою або за присутності дорослого; підбирає комфортну температуру води для прийняття ванни. Дитина здатна повідомити про спітніле тіло або про те, що вона змерзла чи змерзли її кінцівки; без нагадування вимити перед прийманням їжі руки з милом, покласти мило в мильницю, ретельно витерти обличчя та руки рушником, повісити його за петлю на місце; охайно, не поспішаючи, їсти; ретельно пережовувати їжу, скористатися серветкою та носовичком. Збагачується когнітивний та практичний досвід дитини. Охайність перетворюється на соціально схвалювану цінність.

Безпека організму та рухової активності. В організації життєдіяльності педагог орієнтується на те, що в дитини відмічаються високі темпи приросту показників швидкості руху, тривалості рухових та швидкісно-силових дій. Це спричиняє суперечності між зростаючою потребою в руховій активності та можливостями її реалізувати в бажаний момент, запланований спосіб, у потрібному темпі та тривалості. Дорослий спрямовує увагу на формування в дитини уміння співвідносити свої прагнення з його вимогами, сплановані рухові дії з діями інших дітей та розмірами приміщення (території). Педагог усвідомлює: хоча дитина легше встановлює зв'язок між своїми намірами та ймовірністю безпечно їх реалізувати, її можливості передбачити ризики поки що вельми обмежені. З допомогою дорослого вона може розповісти про те, як оберігати свій організм від ризиків у приміщенні та за його межами, що може трапитися внаслідок надмірно швидких рухів, демонстрації своєї сили, перевантаження. Враховуючи, що дитині поки що непросто скористатися знаннями правил безпеки рухів на практиці, педагог спрямовує зусилля на розширення її практичного досвіду, вправляє в умінні поводитися компетентно в нових умовах, орієнтуватися на межі схвалюваної та неприйнятної поведінки.

Статеву ідентифікація та диференціація. Завдяки цілеспрямованій виховній роботі хлопчики й дівчатка цього віку усвідомлюють свою статеву належність, знаходять у ній переваги, охоче приймають себе як представника певної статі. Завдяки спостереженням та поясненням дорослих вони отримують елементарну інформацію про спільне та відмінне між ними, починають усвідомлювати, що відмінності між хлопчиками та дівчатками стосуються передусім будови тіла, а не довжини волосся, особливостей одягу, поведінки; що бувають схожі на хлопчиків дівчатка і хлопчики, що нагадують дівчаток. Якщо батьки та педагоги доступно й лаконічно роз'яснюють дитині незрозумілі їй аспекти буття та взаємовідносин чоловіка й жінки, відповідають на її незручні запитання правдиво, проте без надмірної деталізації, вона починає розуміти, що будова тіла визначається природою і пристосована для продуктивного функціонування організму. Увага вихователя до статевого виховання сприяє формуванню в дитини здатності досить легко характеризувати динаміку змін, які відбуваються впродовж життя з представниками різної статі: хлопчик стає юнаком, чоловіком, дідусем; дівчинка — дівчиною, жінкою, бабусею. Вона з допомогою дорослого або самостійно може порівняти зовнішність, поведінку, інтереси, улюблені заняття знайомих їй дітей і дорослих своєї та протилежної статі. В неї сформований елементарний досвід статевої поведінки.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- спонукати свідомо ставитися до власного здоров'я, зміцнювати його, загартовувати свій організм;
- формувати потребу в щоденній руховій активності;
- сприяти підвищенню довірливості рухових дій, самоконтролю, дотриманню правил безпеки, здатності орієнтуватися у просторі;
- розвивати фізичні якості — швидкість, спритність, загальну витривалість, гнучкість, силу.

Навчальні:

- розширювати уявлення про здоров'я та фізичний розвиток людини, вправляти в умінні розпізнавати ознаки здоров'я й нездужання;
- продовжувати формувати елементарні уявлення про будову людського тіла;
- збагачувати знання про власний організм та функціонування його основних систем і органів;
- вправляти в умінні дотримуватися правил безпеки організму та рухової активності у приміщенні та за його межами;
- зміцнювати рухові навички та забезпечувати якість виконання основних рухів, загальнорозвивальних вправ, спортивних ігор та ігрових вправ, вправ спортивного характеру;
- удосконалювати навички дотримання санітарно-гігієнічних норм догляду за тілом, проведення загартовувальних процедур;
- збагачувати уявлення про статеві відмінності та динаміку змін чоловічого та жіночого організму з віком.

Виховні:

- формувати позитивне ставлення до зміцнення здоров'я, догляду за тілом, продуктивної рухової діяльності;
- виховувати інтерес до фізкультури, рухливих та спортивних ігор з однолітками;
- плекати культуру взаємин у різностатевому угрупованні під час спільних ігор;
- формувати почуття радості від своєї фізичної вправності, задоволення від сильного, здорового, доглянутого тіла;
- виховувати потребу в особистому фізичному самовдосконаленні.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Здоров'я та фізичний розвиток.</i> Знає, що здоровою називають людину, яка не хворіє, фізично добре розвинена; володіє елементарними знаннями про цінність здоров'я, основні чинники його збереження (загартовування, раціональне харчування, ведення здорового способу життя, рухова активність, гігієнічний догляд, безпечна поведінка); розуміє, що за сприятливих умов здоров'я зберігається та зміцнюється; знає, що рухова активність позитивно впливає на здоров'я; усвідомлює, що стан здоров'я позначається на поведінці та працездатності людини; орієнтується в основних ознаках нездужання (млявість, бажання лягти в ліжку, підвищення температури, біль); може назвати декілька найпоширеніших дитячих хвороб (застуда, грип, запалення легень, вітряна віспа); усвідомлює залежність свого стану від якості харчування та задоволення праги; розрізняє корисну (фрукти, овочі, кисломолочні продукти, каші) та шкідливу їжу (чіпси, гамбургери, солодощі, солодка газована вода тощо); орієнтується в назвах частин людського тіла, основних внутрішніх органів і систем, їх функціонуванні. <i>Рухова активність.</i> Усвідомлює важливість рухової діяльності для здоров'я та самопочуття; диференціює ранкову фізичну зарядку, організовані дорослим заняття з фізичної культури, спортивні вправи, змагання, рухливі ігри; може з допомогою дорослого або самостійно назвати деякі вправи з основних рухів, загальнорозвивальні вправи, спортивні ігри, вправи спортивного характеру тощо. <i>Гігієнічні та загартовувальні процедури.</i> Усвідомлює значущість для здоров'я, самопочуття та зовнішньої привабливості гігієнічних (мити руки та обличчя, купатися, розчісувати волосся, підрізати нігті, чистити вуха, сякати ніс в носовичок, вимивати його під струменем води, самостійно справляти нужду, повільно прожовувати їжу, користуватися серветкою) та загартовувальних процедур (приймати повітряні ванни, бігати босоніж по траві, воді, піску; засмагати під сонячними променями; плавати та плескатися у водоймі; обтиратися вологим рушником, обливатися водою кімнатної температури тощо). <i>Безпека організму та рухової активності.</i> Знає правила поведінки під час рухливих та спортивних ігор, забавок, змагань; орієнтується в допустимій мірі інтенсивності, швидкості руху в обмеженому та відкритому просторах; усвідомлює, як поводитися в небезпечній ситуації, надати першу долікарську допомогу іншому, зарадити собі; може передбачити ймовірні ризики та негативні наслідки вживання несвіжої та некорисної їжі, пиття на ходу, спілкування з інфекційними хворими, необережного поводження біля відкритого вікна, швидкого та неконтрольованого руху у приміщенні, надмірного фізичного перевантаження, демонстрації іншим своєї сили тощо.

	<i>Статева диференціація та ідентифікація.</i> Усвідомлює існування відмінностей між хлопчиком і дівчинкою (будова тіла, соціальні ролі, особливості спілкування, характерний одяг, зачіска, діяльність, статево-рольова поведінка); називає основні статеві відмінності між чоловіком та жінкою (будова тіла, зовнішні ознаки: наявність волосся на різних частинах тіла, необхідність голитися; типовий для більшості одяг, рід занять; розуміє існування відмінностей між хлопчиком-юнаком-чоловіком-дідусем та дівчинкою-дівчиною-жінкою-бабусею; ідентифікує (встановлює схожість) і диференціює (знаходить відмінності) себе та представників своєї і протилежної статі різного віку; знає, що існують жіночні хлопчики (чоловіки) та маскуліні дівчатка (жінки), що їх небагато
Уміння	<i>Здоров'я та фізичний розвиток.</i> Турбується про своє здоров'я (не стоїть на протязі, уникає контактів із хворими дітьми, приймає оздоровчі процедури, стежить за відповідністю одягу погоді тощо); впізнає ознаки свого нездужання, характеризує свій хворобливий стан, вказує на локалізацію болю, повідомляє про них дорослого, виконує настанови лікаря; може елементарно розповісти про будову людського організму та роботу основних внутрішніх органів (серця, легень, печінки, шлунка) і систем (дихальної, кровоносної, травлення); утримується від частого вживання некорисних продуктів харчування (цукерок, солодкої газованої води, тістечок, гамбургерів, чіпсів), від їжі похапцем. <i>Рухова активність.</i> На прохання дорослого, за його підтримки і під контролем виконує основні рухи: – <i>ходьба</i> (у колоні по одному, парами, четвіркою, зі зміною напрямку, з виконанням рухів руками; звичайним, гімнастичним, перехресним кроком; на носках, п'ятках, зовнішній та внутрішній сторонах стопи; випадками та в присіді, спиною вперед, приставним кроком, уперед-назад із заплученими очима); – <i>біг</i> (на носках, з високо піднятими колінами, короткими та широкими кроками, з подоланням перешкод, у колоні по одному, парами, з перешиковуванням за сигналом, «змією», «зигзагом», «равликом», човниковий, спиною уперед, зі скалкою, з високого старту, наввипередки, з максимальною швидкістю (на відстань 20 м), у повільному темпі, із середньою швидкістю (на відстань 350-450 м), по пересіченій місцевості); – <i>стрибки</i> (по черзі на лівій-правій нозі, просуваючись уперед, штовхаючи перед собою предмет, на обох ногах на місці з поворотом кругом, рухаючись уперед із затиснутою між ногами торбинкою з піском (м'ячем); перестрибує п'ять-шість предметів на обох ногах та на одній нозі; підстрибуючи на місці та з розбігу дістає підвішений предмет; стрибає в довжину з місця на відстань 80-110 см, у висоту на 45-55 см, у довжину на 130-160 см з розбігу; у глибину, у зазначене місце та з поворотом ліворуч-праворуч, через довгу й коротку скакалку);

- *кидання, лазіння та метання* (перекидає м'яч з однієї руки в другу в різному темпі, відбиває м'яч об землю — на місці в різному темпі, з просуванням уперед, приставним кроком; перекидає іншому обома руками від грудей, з-за голови, стоячи, рухаючись уперед; ловить з різних положень, з відскоком від підлоги, підкидає та ловить обома руками (до 20 разів); б'є об землю, об стіну, підкидає вгору, ловить; перекидає та ловить набивний м'яч з різною швидкістю та з різного положення; кидає у ціль);
- *повзання та лазіння* (повзає на передпліччях та колінах, штовхаючи головою перед собою м'яч, в упорі стоячи на колінах і спираючись кистями рук; пролізає в обруч, підлізає під дугу; лазить по гімнастичній стінці однойменним та різнойменним способами; перелізає з одного прольоту на інший приставним кроком, по мотузяній драбині, по похилій дошці, по канату);
- *на рівновагу* (ходить по гімнастичній лаві, тримаючи палицю, м'яч, переступаючи через кубики (мотузок), назустріч іншому, підкидаючи м'яч угору, ловлячи його обома руками, переступаючи через предмети, з поворотом, присіданням, підстрибуванням; бігає по похилій дошці, гімнастичній лаві, по мотузку; піднімаючись на носки, повертаючись навколо себе; стоїть на одній нозі, присідає на носках, робить «ластівку», крутиться парами).

Виконує вправи:

- *загальноорозвивальні* для різних груп м'язів (рук і плечового пояса, тулуба, ніг);
- *танцювальні* (рухається відповідно до темпу музики, виконує приставні кроки з присіданням, крок галопу, польки, плавний крок, підскоки; чергує простий і дрібний кроки, перешиковується в колі, розходиться–сходиться парами тощо);
- *з шикуння та перешиковування* (шикується в колону, шеренгу по одному, парами, у коло; перешиковується в трійку-четвірку, повертається праворуч-ліворуч, рівняється, розмикається/змикається приставним кроком; виконує розподіл на дві групи за допомогою розрахунку на «перший-другий» тощо);
- *спортивного характеру* (катання на санках, ковзанах та велосипеді; ходьба на лижах; плавання).

Здійснює **піші переходи** (два в певному напрямку і назад тривалістю по 25-30 хв кожний у природному темпі, з поступовим збільшенням тривалості переходу до 35-40 хв, з активним відпочинком між ними).

Грає у спортивні ігри:

- *бадмінтон* (правильно тримає ракетку, б'є по волану, перекидає його на бік партнера, намагається не пропустити, коли кидають у її бік);
- *городки* (кидає биту, зберігаючи правильне вихідне положення, знає 4-5 фігур, відбиває городки з кону);
- *баскетбол* (веде м'яч правою-лівою рукою з відскоком від землі, рухаючись у різних напрямках, кидає його у кошик обома руками від грудей, знизу, від плеча; передає м'яч іншому, ловить);

- настільний теніс (правильно тримає ракетку, підкидає і відбиває м'яч, перекидає його через сітку);
- футбол (б'є по м'ячу з місця та розбігу, веде м'яч правою та лівою ногами, зупиняє його за сигналом, передає ногою іншому, забиває його у ворота, зупиняє м'яч підшвою або внутрішньою стороною стопи, відбиває у зворотному напрямку; знає, як діє воротар);
- хокей (грає взимку без ковзанів та на траві в теплу пору року, перекочує шайбу (м'яч) ключкою в заданому напрямку, виконує удари по шайбі, влучає у ворота, б'ючи з місця).

Гігієнічні та загартовувальні процедури. Доглядає за чистотою тіла, намагається мати привабливий, охайний вигляд; використовує індивідуальний гребінець, мило, рушник, тарілку, столове приладдя, чашку; без нагадування дорослого виконує основні гігієнічні процедури (миє з милом брудні руки, вмиває спітніле обличчя, купається під наглядом дорослого під душем, користується шампунем та рушником; розчісує волосся, підрізає самостійно нігті, чистить вуха або просить відповідної допомоги в дорослого; вимиває та ськає носа, користується носовичком та серветкою; ретельно пережовує їжу; задовольняє фізіологічні потреби); з радістю приймає повітряні ванни, бігає босоніж по воді, піску, траві; обливається водою кімнатної температури, обтирається під наглядом дорослого вологим рушником тощо.

Безпека організму та рухової активності. Намагається дотримуватися правил безпечної поведінки під час рухливих та спортивних ігор, забавок, змагань (планує свої дії, співвідносить їх із розмірами приміщення або території, бере до уваги наявність поруч дорослих та однолітків; передбачає ймовірні ризики від надмірно швидкого бігу, високих стрибків, силових дій, перенапруження; починає контролювати свою рухову діяльність — уповільнює рухи, озиряється навкруги, зменшує інтенсивність рухів з огляду на наявні перешкоди, ухиляється від зіткнення, зупиняється); адекватно поводить себе в ситуації пошкодження або травмування (повідомляє про нього дорослого, намагається надати собі та однолітку елементарну допомогу — принести йод, зеленку, вату, бинт, прикласти холодне на місце удару тощо); намагається заспокоїтися, відновити рівновагу (утримується від плачу, визнає провину, налаштовує на позитивний лад); їздить на велосипеді у шоломі, у темряві — з ліхтариком.

Статева диференціація та ідентифікація. Приймає свою статеву належність, радіє їй; поводить себе відповідно до своєї соціальної ролі (сина-доньки, брата-сестри, онуки-онука, друга-подруги) та статево-рольового стандарту поведінки (дівчинка виявляє турботу, опікується молодшими, доглядає за ними, наводить порядок тощо; хлопчик захищає, підтримує, поступається місцем, утримується від плачу, агресії, демонстрації сили); диференціює на малюнку зображення чоловічої (прямокутник або перевернутий ромб) та жіночої (трикутник) фігури, типово деталізує та індивідуалізує відповідне зображення

Базові якості	<i>Самостійність.</i> Доглядає за своїм тілом, організмом, виконує гігієнічні процедури без допомоги та нагадувань; робить фізичні вправи на гімнастичному обладнанні, дотримується вимог безпеки; добирає необхідні для занять фізкультурою знаряддя, предмети та атрибути; самостійно усуває негаразди у своєму зовнішньому вигляді та задовольняє фізіологічні потреби; вміє зарадити собі, якщо вдарилася чи травмувалася. <i>Працелюбність.</i> Вдосконалює власні рухові вміння, виявляє при цьому наполегливість, спроможність мобілізуватися, спланувати діяльність; залюбки виконує трудові доручення (постійні та тимчасові), ставить до них відповідально; доглядає за власними речами, іграшками, одягом, взуттям, тримає їх упорядкованими та чистими; прагне допомагати дорослим по господарству вдома, на ділянці. <i>Людяність.</i> Опікується станом здоров'я рідних та близьких, намагається допомогти їм; з повагою ставиться до досягнень однолітків під час рухливих та спортивних ігор, не применшує їх, намагається заспокоїти в разі невдач, пов'язаних із виконанням певних рухових дій, не насміхається з чийось невмінь. <i>Розсудливість.</i> Розмірковує та аргументує позитивний вплив фізичних занять на стан здоров'я та розвиток організму, встановлює причинно-наслідкові зв'язки. <i>Справедливість.</i> Керується під час ігрової, спортивної взаємодії моральними правилами, інтересами інших; прагне уникати егоїстичних проявів у оцінці власного виконання, фізичної вправності та в оцінці інших; намагається бути об'єктивною, справедливою під час взаємодії, заходів з елементами змагання. <i>Самовладання.</i> Може контролювати власну поведінку, емоції під час колективної рухової діяльності, проявляти терпіння, витримку; виконує складні вправи без сторонньої допомоги та підтримки; під час хвороби терпляче виконує лікувальні процедури, усвідомлюючи їх необхідність для одужання. <i>Гідність.</i> Пишається власними досягненнями, домагається визнання їх іншими. <i>Спостережливість.</i> Спостерігаючи за іншими, намагається повторювати за ними дії, пов'язані із фізичними вправленнями, самообслуговуванням, самозабезпеченням; під час піших переходів, походів на природу спостерігає за поведінкою птахів, тварин, станом дерев, намагається аналізувати, робити припущення, знаходити зв'язки та залежності. <i>Відповідальність.</i> Відповідально ставиться до власного здоров'я, зовнішнього вигляду, стану організму; до виконання рухових дій, спортивних ігор, естафет; відчуває відповідальність за виконання гігієнічних та загартовувальних процедур, відвідування занять із фізкультури. <i>Креативність.</i> Нестандартно підходить до організації рухової взаємодії — ігор, естафет, змагань, пропонує нові способи та умови виконання; фантазує з приводу власної зовнішності, намагається реалізувати такі фантазії в дії

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Формуються первинний фрагментарний дитячий світогляд, су-підрядність мотивів (обдумані дії починають переважати над імпульсивними), зародки совісті як внутрішньої етичної інстанції. Дорослий виступає центром, навколо якого обертається життя дитини шосто-го-сьомого років життя. Він уособлює для неї різні суспільні ролі, є взір-цем для наслідування, носієм різноманітної інформації, авторитетним експертом, приємним для спілкування партнером, чуйною людиною. Дитина моделює стосунки людей, визначає всередині цієї моделі своє місце, прагне бути схожою на дорослих, більш-менш об'єктивно порівнює себе з ними. Вона добре орієнтується в тому, що таке «добре» і «погано». Разом з позитивною оцінкою авторитетного дорослого у дотри-манні правил все більшого значення набуває дане нею слово. Виникає почуття обов'язку щодо інших, яке перетворюється на регулятор пове-дінки. Дитина стає наполегливішою у досягненні мети, вправною у до-ланні труднощів, вдосконалюється її уміння керувати своєю поведін-кою та вчинками.

Дитина починає усвідомлювати своє обмежене місце в системі сто-сунків із дорослими (розуміє, що мама, окрім неї, любить тата, братика, батьків, родичів, друзів), починає звільнятися від абсолютизму своїх су-джень, егоцентричних тверджень, з розумінням ставиться до відмінної від власної точки зору. Робить елементарні припущення щодо настрою рідних та близьких, очікуваних дій, імовірних наслідків для себе. Вона стає сприйнятливою до впливів зовнішнього середовища (природ-ного, предметного, соціального) та власних переживань і станів, адек-ватніше реагує на слова, дії, вчинки різних людей, може стримати свою імпульсивність та агресію. Більшість дітей цього віку задоволені сво-їм життям, зацікавлено ставляться до всього, що відбувається поряд із ними, довіряють рідним і близьким людям.

Дитина емоційно передчуває майбутній результат своєї діяльності, переживає успіх та неуспіх. Вона все частіше відчуває сором та прови-ну перед дорослими та однолітками, а відтак керується у своїй поведін-ці совістю як внутрішньою етичною інстанцією. Усе більш визначеними стають інтереси та уподобання, дитина легше віддає переваги комусь/чомусь, відмовляє у прихильності, виявляє симпатію та антипатію. Усе більшої значущості набуває референтна група — коло особисто значу-

щик, авторитетних для дитини людей і тих, до кого вона ставиться байдуже. З'являється перша закоханість, яка виявляється в бажанні бути поруч з обранцем, поділитися чимось, виявити турботу про нього, захистити, відстояти його інтереси. Проявляються такі складні переживання, як ревності, заздрощі, відчуття прекрасного та комічного, подив тощо.

Дитина більш свідомо, мотивовано робить вибір: вона може пояснити, з ким і чому хоче (не хоче) грати, товаришувати. Формуються елементарна система ціннісних орієнтацій, найпростіші цілі, плани, наміри, мрії. Стає зрозумілішим, які з життєвих тенденцій домінують у дитини — орієнтація на довкілля, на зовнішнє життя чи на Я — свій внутрішній світ; на мотив досягнення успіху чи на уникнення невдач; на прагнення реалізувати свої здібності, активно заявити про себе світу чи залишитися в тіні. З'являються фобії, тривоги, депресії, прояви нервовості, які засвідчують, з одного боку, зрілі можливості свідомості, з іншого — складніші й різноманітніші, ніж раніше, взаємини дитини з навколишнім світом.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Уявлення про себе та самоставлення. За цілеспрямованої виховної роботи дорослих у дитини формується відносно сталий образ самої себе. Пояснення та оцінки педагога, власний досвід успішних/неуспішних результатів сприяє становленню як загальної самооцінки, так і часткової. Дитина фіксує увагу не лише на своїх фізичних особливостях та практичних діях, а й на якостях (добра, кмітлива, самостійна, жадібна, дратівлива тощо), пишається позитивними, засмучується з негативних. Завдяки виховним впливам усе сильніше розвивається особиста самосвідомість — правила, норми, зовнішні вимоги, еталони діяльності й поведінки стають внутрішнім надбанням, переосмислюються, переоцінюються, привласнюються дитиною. Дитина все частіше починає регулювати свої дії совістю як етичною інстанцією. Формується статева ідентичність, дитина розуміє незворотність своєї статі, її незмінність незалежно від довжини волосся, вбрання, діяльності. Ефективний виховний процес посилює відмінності статевих установок, дитина усвідомлює, чого чекають від хлопчика, а чого — від дівчинки, намагається відповідати вимогам чоловічої або жіночої ролі. Самооцінка стає більш об'єктивною і вмотивованою, перетворюється на внутрішній регулятор поведінки. Систематичної уваги педагога потребує роз-

виток децентрації (здатності поставити себе на місце іншої людини) та рефлексії (уміння подивитися на себе очима інших, внести корективи у свою поведінку відповідно до їхніх очікувань). За підтримки педагога формується самоповага та почуття власної гідності, дитина усвідомлює свою значущість, довіряє своїм можливостям, виявляє упевненість у собі, відстоює особистий простір.

Емоційний досвід. Завдяки цілеспрямованій роботі педагога дитина оволодіває чималим емоційним досвідом, добре розрізняє стани й настрої рідних і близьких дорослих, товаришів та адекватно реагує на них. Пояснення дорослого та вправління удосконалюють її здатність пов'язувати міміку, жести, тональність голосу, дії з життєвими ситуаціями, які їх спричинили. За підтримки педагога дитина виокремлює елементи виразу емоцій, передусім — вираз очей (у радісної людини очі веселі, хитрі; у похмурої — насуплені, сердиті); співчуває та співрадіє приємним людям. Вона гостро переживає почуття сорому і провини, намагається позбутися їх. Під впливом авторитетних людей та саморегуляції поведінки дитина стає емоційно стійкішою; у неї переважає оптимістичний настрій. Під час освітнього процесу розвивається емоційна пам'ять — дитина пригадує приємні та неприємні події минулого, переживає їх, намагається пояснити й виправдати свій минулий пригнічений стан. Широта діапазону емоційного репертуару дає змогу дитині чіткіше визначати власні стани, настрої, почуття (радість, засмученість, роздратування, мстивість, страх, тривожність, ревність). За допомоги й схвалення дорослих вона починає переживати відповідальність за свій емоційний стан, його вплив на оточення, намагається утриматися від негативних емоційних проявів та недоброзичливого ставлення. Зусилля педагог спрямовує на збагачення емоційного досвіду дитини, виховання в неї адекватних емоційних реакцій та уміння регулювати свій стан.

Спрямованість особистості. Завдяки набутому когнітивному та практичному досвіду та виховним впливам у дитини формується коло певних інтересів, уявлень про світ та себе в ньому, елементарна система цінностей: вона чітко диференціює бажане й небажане, схвалюване й недопустиме. Знає, що їй цікаве, а чого вона не любить; має свої уподобання і смаки (їжа, одяг, заняття, друзі). За підтримки педагога стає більш визначеним і обґрунтованим її вибір когось/чогось (може пояснити, кого/що і чому обирає). Формується вміння у соціально прийнятний спосіб відмовити у прихильності певним дітям і дорослим, обґрунтувати свою поведінку. За належної уваги вихователя починає

формуватися абрис дитячого світогляду, внутрішній цілісний погляд на світ, потреба мати свій особистий час, упродовж якого дитина сама визначає зміст діяльності, її мету, засоби реалізації, оцінює зроблене. Розвивається інтерес до розповідей дорослих, дитина розмірковує про сенс життя (членів своєї родини, свого власного). Удосконалюється мотиваційна сфера — дитина чітко диференціює «хочу» і «треба», на прохання дорослого виконує необхідне, відклавши бажане на певний час або зовсім відмовившись від нього. Їй ще складно віддати перевагу духовному порівняно з матеріальним, проте завдяки поясненням педагога дитина розуміє важливість їх балансу. Педагог допомагає дитині усвідомити, що не всі свої бажання вдається задовольняти; що бажання бувають хорошими й поганими, що від останніх слід відмовитися; а серед хороших існують реальні й нереальні, більші і менш важливі. Ефективний виховний процес не лише формує розуміння, що у тих, від кого залежить здійснення дитячих бажань, є власні бажання, а й уміння рахуватися з ними. У дитини з'являються елементарні особисті плани, мрії про реалізацію їх у майбутньому. Вона домагається визнання своїх досягнень, чеснот значущими для неї людьми.

Довільна поведінка. Педагог спрямовує увагу на розвиток довільної поведінки дитини, уміння впродовж тривалого часу займатися важливою, хоча й не завжди цікавою для неї справою; доводить розпочате до кінця. Дитина усвідомлює, що кожній людині доводиться в житті долати труднощі, навчається докладати зусиль для досягнення мети. Педагог заохочує дитину виявляти ініціативу, відповідальність, допитливість. Сприяє прояву елементів винахідливості й підприємливості, уміння вигадувати, фантазувати, уявляти, виявляти самодіяльність, первинні форми раціоналізаторства та творчості. Педагог бере до уваги, що сильніше починає проявлятися почуття провини дитини за свої вчинки, яке негативно позначається на її ініціативі, приглушує самостійність, спонукає до надмірної слухняності, поступливості, самоприниження. Він розуміє: цінуючи та захищаючи себе, дитина може проявити агресивність, жорсткість у відповідь на загрозу, що виникла. Завдяки ефективному освітньому процесу зростає її здатність до свідомо спланованої цілісної поведінки та її саморегуляції. Час від часу дитина з власної ініціативи починає порівнювати очікуваний і досягнутий результат, знаходити та виправляти помилки, вносити необхідні корективи. Збагачується досвід долаття труднощів та успішних досягнень.

Безпека життєдіяльності. За підтримки педагога дитина здатна пригадати небезпечні ситуації та їх наслідки для себе й інших людей, сві-

домо актуалізувати засвоєні правила безпечної поведінки (як доцільно діяти і чому) та наявні обмеження (як і чому вчиняти не варто). Завдяки виховним впливам вона намагається обережно поводитися у травмонебезпечних ситуаціях, може розповісти дорослому про ймовірні ризики, намагається привчати до виконання правил доцільної поведінки менших за себе дітей. У процесі взаємодії дитина демонструє дорослому безпечну поведінку на вулиці, у транспорті, громадських місцях та очікує на його схвалення. У суперечці з однолітками намагається утриматися від застосування сили та агресивних дій, розв'язати конфлікт у мирний спосіб. Пояснення дорослих та вправління сприяють не лише розвитку довірливих стосунків зі сторонніми людьми, а й усвідомленню того, що приємна зовнішність не завжди збігається з добрими намірами. Дитина усвідомлює, що слід остерігатися ситуацій насильницької поведінки незнайомих дорослих; знає, як слід поводитися, якщо чужа людина дзвонить у двері квартири. Ефективна організація життєдіяльності сприяє тому, що дитина зберігає дистанцію та не дражнить чужого собаку, утримується від бажання взяти на руки прибудну кішку, проте готова разом із дорослим їх нагодувати. Збагачується досвід компетентної поведінки в незнайомих ситуаціях та нових умовах життя.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- формувати адекватну самооцінку, розвивати елементарну рефлексію;
- сприяти розумінню того, що власна точка зору дитини на себе та довкілля не є абсолютною та єдино правильною;
- плекати вміння не комплексувати з приводу власних недоліків, намагатися їх позбутися;
- розвивати дитячий світогляд (елементарний науковий погляд на природу, людей, предмети, власне Я);
- підтримувати здатність обирати, віддавати чомусь перевагу, культурно відмовляти у прихильності;
- формувати елементарну систему цінностей, окультурювати потреби;
- формувати установку щодо необхідності та доцільності безпечної поведінки.

Навчальні:

- розширювати і збагачувати уявлення про своє зовнішнє і внутрішнє Я;

- формувати уявлення про свої чесноти, вправляти в умінні довіряти власному досвіду, розраховувати на себе;
- збагачувати внутрішній світ позитивними емоціями, насичувати життя приємними враженнями;
- навчати елементарних форм вербалізації власних переживань; опису свого настрою, стану, аналізування чинників, що їх викликали;
- формувати вміння добирати адекватні способи вияву своїх почуттів;
- розширювати коло інтересів, вправляти в умінні з'ясовувати мотиви своєї поведінки (чому так вчинила);
- навчати безпечній поведінці в громадських місцях, на вулиці, під час відпочинку;
- формувати навички конструктивного розв'язання конфліктів з іншими дітьми.

Виховні:

- виховувати здатність використовувати прийнятні для оточення способи емоційного реагування на різні життєві події, виробляти навички стримувати негативні емоції, попереджати формування емоційної глухоти;
- виховувати ціннісне ставлення до природи, людей, предметів, речей, творів мистецтва, до самої себе;
- прищеплювати навички оптимістичного ставлення до труднощів, уміння мобілізуватися на досягнення кінцевої мети та адекватно реагувати на успіх-неуспіх;
- підтримувати бажання діяти самостійно, звертатися по допомогу до дорослого лише в разі об'єктивної необхідності, конструктивно її використовувати;
- вправляти в умінні контролювати та регулювати свою поведінку й діяльність;
- виховувати впевненість у собі, вміння терпляче ставитися до негативних оцінок та критичних зауважень на свою адресу;
- плекати культуру поведінки в громадських місцях та безпеку руху на вулиці;
- попереджати появу фобій, страхів, депресії, невпевненості в собі.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Уявлення про себе та самоставлення.</i> Диференціює зовнішнє (поведінка, дії, вчинки) і внутрішнє Я (думки, почуття, наміри, мрії); знає свої основні чесноти і вади; розуміє, чим схожа й відмінна від інших; усвідомлює незворотність своєї статевої належності; розуміє, що її точка зору може відрізнятися від бачення інших; усвідомлює свою значущість для рідних, близьких, друзів. <i>Емоційний досвід.</i> Добре орієнтується в основних емоціях; розуміє, з якими основними подіями життя пов'язують позитивні (радість, інтерес, подив) і негативні (смуток, страх, горе, гнів) емоції; розрізняє міміку, жести, тональність голосу як показники певного настрою людини; усвідомлює, що емоції передають її ставлення до людей; знає, що внутрішні переживання можна приховувати. <i>Спрямованість особистості.</i> Сформований елементарний дитячий світогляд (система уявлень про природу, людей, предмети, власне Я); знає, що існують матеріальні (в їжі, сні, добробуті) і духовні (в інформації, освіті, культурі) потреби; може диференціювати свої хороші й погані думки та почуття; має уявлення про свої основні права та обов'язки; усвідомлює, що не все можна купити за гроші. <i>Довільна поведінка.</i> Може пояснити, для чого треба бути самостійною; усвідомлює, що за свої рішення слід відповідати перед іншими; розуміє роль правил у житті людини; знає, що для досягнення успіху слід докласти особистих зусиль, що зіткнення із труднощами випробує її волю; розуміє, що успіх діяльності засвідчується досягненням кінцевого результату. <i>Безпека життєдіяльності.</i> Знає основні правила поведінки на вулиці; диференціює поняття «тротуар», «проїзна частина», «пішохідний перехід», «місце зупинки транспорту», «підземний перехід»; може показати знак «Обережно, діти!» та деякі інші; розрізняє кольорові сигнали світлофора, знає, що означає кожний з них; орієнтується у правилах безпечної поведінки у громадських місцях (транспорті, поліклініці, магазині, зоопарку); має уявлення про безпечну (домовлятися, поступатися) та небезпечну поведінку (використовувати силу, ображати, проявляти агресію, утискати інтереси партнера) під час розв'язання конфліктів; знає правила поведінки з незнайомими людьми (поводитися шанобливо, перебувати на певній дистанції, запитувати в батьків або вихователя дозволу познайомитися; не усамітнюватися зі сторонніми, не називати їм своєї адреси й номера телефону, не сідати до них у машину, не пригощатися солодощами)
Уміння	<i>Уявлення про себе та самоставлення.</i> Орієнтується у своїх основних чеснотах і вадах, уміннях, нахилах; більш-менш об'єктивно оцінює себе та власні досягнення; володіє елементарною формою рефлексії (самоспостереженням, самоаналізом); у цілому позитивно до себе

Уміння	ставиться, відстоює простір свого Я, розраховує на себе у скрутних ситуаціях, намагається позбутися недоліків; уміє стати на місце іншої людини. <i>Емоційний досвід.</i> Співвідносить свою поведінку зі станом та настроєм інших людей; намагається бути суголосною ситуації; розпізнає всі основні переживання людей, адекватно на них реагує; виявляє інтерес до свого внутрішнього життя; добирає адекватні способи прояву своїх почуттів щодо інших; використовує соціально прийнятні способи емоційного реагування на події та людей; стримує свої негативні емоції. <i>Спрямованість особистості.</i> Має певне коло інтересів; цінує природу, людей, предмети, власне Я; має сформовану звичку культурно поводитися в довкіллі; прагне визначити свій статус у колі однолітків; у соціально прийнятний спосіб самостверджується; може відмовитися від бажаного на користь необхідного; цінує і захищає себе, рідних та близьких людей; може пояснити мотиви своєї поведінки, обґрунтувати її доцільність. <i>Довільна поведінка.</i> Намагається дотримуватися основних правил поведінки у природі, серед людей; бережливо ставиться до предметів і речей, утримується від руйнівних дій; звертається по допомогу лише в разі об'єктивної необхідності; використовує своє право на вибір та прийняття власного рішення; доводить розпочату справу до кінця; домагається успіху; конструктивно розпоряджається особистим часом. <i>Безпека життєдіяльності.</i> Дотримується основних правил безпеки руху на вулиці (дивиться на світлофор, уміє зачекати певний час, тримає дорослого за руку; спускається у підземний перехід, спокійно чекає транспорт на зупинці); культурно поводить у транспорті (спокійно стоїть поряд з батьками, не штовхається, не займає місце біля дверей, зважаючи на те, щоб пасажирам було зручно виходити, говорить неголосно, поступається місцем людям похилого віку, з малюком, інвалідам); утримується від агресії під час суперечки з однолітками; тримає дистанцію у стосунках з незнайомими людьми; якщо загубилася у натовпі людей у невідомому місці, може звернутися до дорослих з дітьми, міліціонера, водія транспорту, продавця магазину; обережно поводить у зоопарку (не перехиляється за огорожу, не годує тварин з рук); здатна заспокоїтися в ситуації неспіху, поразки; може скористатися «тривожним» номером телефона для виклику служб порятунку; намагається не розгубитися, стати дорослому у пригоді в разі виникнення пожежі, прориву водогону, витоку газу, виявлення пошкодження побутових електроприладів тощо
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Чутлива до зовнішніх впливів та власного фізичного й душевного самопочуття, може про них розповісти, відобразити; відчуває свою співпричетність до всього, що відбувається навкруги, небайдужа; намагається проникнути у сутність подій, адекватно на них реагувати; володіє елементарною емоційною культурою; легко переключається, швидко реагує на зміни ситуації, обставин, партнерів; гнучко поводить у нових умовах життя.

Самостійність. Діє автономно не лише у знайомих, а й у незнайомих ситуаціях; звертається по допомогу після визнання своєї неспроможності впоратися власними силами; відмовляється від запропонованої їй передчасної допомоги; виявляє ініціативу в різних видах діяльності та сферах життя; самовизначається з вибором занять, партнерів, місця, матеріалів, змістом, складністю, ролями; висловлює критичну точку зору щодо інших та самої себе; довіряє самооцінці, обґрунтовує її правомірність, за необхідності, відстоює власну точку зору.

Працелюбність. Більшу частину часу зайнята якоюсь справою, не буває бездіяльною; самовизначається з вибором цікавих для неї занять, матеріалів, інструментів; може відмовитися від задоволення й розваги на користь виконання необхідної, соціально значущої дії; свідомо визначає мету діяльності, виробляє прогностичні оцінки її майбутнього результату, зіставляє очікування з кінцевим продуктом праці; старанно доводить розпочату справу до кінця.

Справедливість. Намагається дотримуватися засвоєних моральних правил; керується не лише особистими інтересами, а й інтересами однолітків; утримується від прояву егоїзму, може об'єктивно оцінити ситуацію, чесно розподілити ролі, критично висловитися щодо самої себе; поводить себе правдиво, утримується від хитрощів та неправди; у поведінці й діяльності орієнтується не лише на зовнішню вимогу, а й на совість як внутрішню етичну інстанцію.

Гідність. Усвідомлює свої сильні і слабкі сторони, пишається позитивними, ніяковіє від негативних, намагається їх позбутися; ставиться до себе із симпатією й повагою, приймає себе; знає, що дуже цінна для своєї родини, дорожить любов'ю батьків, намагається їх не підводити; чутлива до оцінок авторитетних людей, рахується з ними; може не погодитися з несправедливим судженням про себе, навести докази на свою користь, відстояти істину; здатна відмовитися від незаслуженої позитивної оцінки, обґрунтувати свою відмову.

Відповідальність. Намагається реалізувати свої основні права та виконувати обов'язки; може з власної ініціативи покласти на себе відповідальність за когось, щось; розуміє, що запропоновані нею ініціативи, пропозиції, прийняті рішення впливають на людей, які її оточують, позначаються на їхньому самопочутті; спокійно залишає цікаву гру й переключається на виконання соціальної важливої справи.

Самовладання. Здатна контролювати себе в нових, складних, незвичних ситуаціях; мобілізується на долавання труднощів і перешкод; може не лише погодитися на відстрочку виконання обіцяного на певний час, а й відмовитися від нього на користь інших людей; здатна утриматися від необачних слів та дій; відчуває задоволення від виконання важливого, незвичного, цінного для когось; робить спроби гідно вигравати і програвати.

Креативність. Прагне діяти на власний розсуд; любить варіювати, урізноманітнювати, видозмінювати; виявляє творчість у різних видах діяльності та сферах життя; виявляє неабиякий інтерес до ризикованих занять, розв'язання головоломок, проблем, експериментування, дослідництва; їй подобаються ситуації невизначеності, незавершеності, невідповідності; з гумором ставиться до проблем; робить цікаві припущення, пропонує неочікувані рішення

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА В СОЦІУМІ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Виникає нова форма спілкування дитини з дорослим — позаситуативно-особистісна, яка орієнтує дитину на світ людей, живить інтерес до змісту й форм людських взаємин, залежностей, норм і правил суспільного життя. Дитина потребує не лише доброзичливої уваги з боку дорослого, а й співробітництва з ним, взаєморозуміння, співпереживання, визнання її чеснот та досягнень. Вона дедалі частіше порівнює себе з однолітками, прагне наслідувати їх, намагається об'єднатися з ними для спільної діяльності. Обмінюється з іншими дітьми інформацією, планує та розподіляє ролі, координує діяльність, домовляється, заперечує, обґрунтовує свою думку, узгоджує дії, поступається, визнає особисті досягнення інших. Старший дошкільник прагне бути учасником дитячого товариства, посісти в ньому певне місце. У дитячих об'єднаннях більш чітко проявляється такий феномен, як суспільна думка щодо тих чи тих аспектів взаємодії під час гри, суспільно-корисної праці, навчання. Дитина вчиться сприймати себе з позиції іншого, аналізувати власні вчинки та поведінку ровесників, у неї розвивається здатність співдіяти, співпереживати за спільну справу. Дитина намагається узгоджувати свої бажання з інтересами інших, співвідносити власні домагання з колективними.

Ці вікові особливості обумовлюють зрості можливості дитини щогостого-сьомого років життя цінувати членів своєї родини, зважати на людей за межами свого житла, виявляти інтерес до дитячого товариства та інших об'єднань людей.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Сім'я, родина. Завдяки дорослим дитина здатна усвідомити, що сім'я — це об'єднання близьких людей, які проживають разом, мають

спільне господарство, піклуються одне про одного, ставляться до старших і молодших членів родини з любов'ю, повагою, довірою. Виховання і навчання сприяє зростанню здатності дитини помічати свою схожість з батьками (родичами); інтересу до того, який вигляд мали мама й тато в молодості, у дитинстві. Створення розвивального середовища сприяє розвитку інтелекту, уваги, мовлення, уміння дитини розповісти про кожного члена своєї родини, охарактеризувати основні особливості його зовнішності й характеру, деякі звички, спосіб життя, улюблені заняття. Завдяки поясненням педагога, набутому досвіду, власним спостереженням дитина починає усвідомлювати, що батьки — найдорожчі для неї люди; у кожного з них свої сімейні та професійні обов'язки. У неї формується турботливе ставлення до наймолодших та найстарших членів родини. Зростає самостійність, сформованість елементарних ціннісних орієнтацій, розширення когнітивного досвіду сприяють свідомому відданню переваг у спілкуванні з різними членами сім'ї; виокремленню тих, з ким хоче проводити свій вільний час частіше, а з ким — рідше; змозі обґрунтувати свої вибори, виробити власну манеру поведінки з мамою, татом, бабусею, дідусем, братом (сестрою). Добре організований освітній процес активізує пам'ять, увагу, моральні почуття. За підтримки дорослих дитина роздивляється фотографії, запитує в матері (батька) про родичів, які їй сподобалися, виявляє готовність намалювати їм малюнок, зателефонувати, привітати зі святами, приїхати/запросити в гості. Завдяки набутому практичному досвіду дитина добре орієнтується в житловому приміщенні власної домівки та в будинку (квартирі) найближчих родичів, знає особливості устрою оселі, намагається її впорядкувати.

Інші люди. Освітній процес удосконалює вміння старшого дошкільника розрізняти рідних, знайомих та чужих людей, диференціювати їх за статтю, віком, професією; виділяти більш і менш приємних. Педагог заохочує інтерес дитини до незнайомих людей — їхнього зовнішнього вигляду, міміки, поведінки: вона вдивляється в них, намагається визначити їхній настрій, робить припущення щодо життєвих подій, які призвели до того чи того самопочуття чи вчинку. Виховання спрямовує на окультурення взаємин з чужими людьми, формування вміння поводитися ввічливо, невимушено, обачливо, стримано, триматися від них на певній дистанції. Базуючись на поясненнях вихователя та попередньому досвіді спілкування з незнайомими у транспорті, в магазині, на вулиці, в поліклініці, дитина правильно будує свої стосунки з ними, за згоди дорослих увічливо звертається із запитаннями, чемно вітаєть-

ся, прощається, дякує за місце, яким вони поступилися. Формується соціальна компетентність, збагачуються соціальні уміння, розвиваються творчі здібності.

Дитяче товариство. В організації освітнього процесу педагог бере до уваги зрослу потребу старшого дошкільника у спілкуванні з однолітками, порівнянні себе з молодшими, однолітками, старшими за себе. Вихователь сприяє уважному спостереженню дитини за їхньою поведінкою та діяльністю, наслідуванню певних дій, прагненню взяти участь у спільній справі. Завдяки поясненням дорослих та спілкуванню з однолітками вдосконалюються уміння обмінюватися інформацією, планувати, розподіляти, координувати дії. За підтримки педагога однолітки створюють спільність, об'єднують зусилля під час спільної діяльності. У дитини цього віку з'являються друзі — діти, яким вона довіряє, яких цінує, з якими їй приємно проводити час. Дорослий з розумінням ставиться до того, що деякі діти віддають перевагу грі з молодшими за себе дітьми, турбуються про них, захищають, передають їм певні знання; у деякого із старших дошкільників проявляється інтерес до старших за себе дітей, у яких вони багато чого навчаються, переймають цікавий досвід, з якими почуваються дорослішими. Вихователь опікується тим, щоб дитина цього віку поводитися по-товариськи з іншими, утримувалася від прояву неприязні та агресії, не ображала їхню гідність. Педагог з повагою ставиться до першої закоханості дитини, її особливої уваги до свого обранця, доброзичливості, прихильності, безкорисливої турботливості. Вона намагається привернути увагу обраної особи до своїх чеснот і досягнень, демонструє їй свої можливості. У процесі виховання педагог прищеплює дітям такі моральні якості, як чуйність, вдячність, справедливість, уміння поставити себе на місце товариша.

Об'єднання людей. Дитина вже має досвід спостереження та спілкування з людьми різних об'єднань — з дітьми старших і молодших груп свого дитячого садка, учнями найближчої школи, співробітниками своїх батьків, які бувають у неї вдома. Освітній процес спрямовують на формування в дитини розуміння, що люди можуть об'єднуватися у групи за віком, інтересами, прихильністю, професією; що в кожній групі існують певні правила, яких слід дотримуватися всім її членам. Завдяки перегляду кінофільмів, телевізійних передач, спілкуванню з батьками й педагогами дитина усвідомлює, що з людей складаються народи, які живуть кожен у своїй країні, на певній території, мають свою мову, культуру, традиції. Розширення меж, виїзд за територію свого міста, регіону, країни сприяє розширенню уявлень про існування різних народів

і країн, відмінності в їхньому зовнішньому вигляді (кольорі шкіри, волосся, розрізі очей, зрості, одязі), їжі, устрої та способі життя. Пояснення педагога та висока пізнавальна активність дитини дає їй змогу зрозуміти, що вона належить до українського народу, який живе в Україні, розмовляє рідною мовою, має свій прапор.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати соціальні емоції та мотиви налагодження міжособистісних взаємин;
- розвивати внутрішні етичні інстанції, совість як регулятор взаємин;
- формувати інтерес до самопізнання та пізнання людей різного віку, статі, професії;
- сприяти становленню уміння діяти в команді, узгоджувати особисті інтереси з командними.

Навчальні:

- збагачувати та систематизувати знання про соціальне довкілля (сім'ю, родину, інших людей, дитяче товариство, об'єднання людей);
- сприяти засвоєнню моральних цінностей;
- розширювати уявлення про вікові, статеві, етнічні особливості людей, їхні способи життя, побут, діяльність;
- формувати комунікативні вміння (узгоджувати, домовлятися, об'єднувати дії для спільної справи, поступатися, вибачатися, визнавати чесноти та помилки одне одного);
- вправляти в умінні адекватно поводитися з рідними, знайомими та незнайомими людьми, вести з ними діалог;
- формувати вміння протидіяти егоїзму, злоби, несправедливості;
- прищеплювати навички культурної поведінки в людському оточенні;
- розширювати знання про Україну як Батьківщину, інші країни та народи світу, людство; про державну символіку, національних героїв.

Виховні:

- виховувати любов до батьків, інших членів родини, бережливе ставлення до сімейних традицій та реліквій;
- плекати інтерес до свого родоводу;
- виховувати етнічно цінні способи спілкування;

- закладати моральну основу соціальної поведінки;
- долучати до духовних цінностей українського народу;
- формувати почуття патріотизму, любові до рідного краю, своєї країни, гордість за її здобутки;
- формувати миролюбність, прагнення жити в мирі й злагоді;
- виховувати позитивне ставлення до школи як соціального інституту.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Сім'я, родина.</i> Усвідомлює поняття «сім'я», «родина», знає норми і правила сімейного (родинного) співжиття, сімейні (родинні) обов'язки, традиції, взаємини, свій родовід; знає, що батьки — найрідніші люди, які доглядають і виховують своїх дітей; рідні брати, сестри — це діти, народжені в одній сім'ї; дідусь та бабуся — батьки батьків; знає, що родина об'єднує родичів з боку батька й матері, усвідомлює ступінь родинного зв'язку, відчувається членом родини; розуміє обов'язки кожного з членів родини, власні, внесок кожного у спільний добробут. <i>Інші люди.</i> Має уявлення про основні ознаки, за якими визначають вік, стать, рід занять людини; диференціює рідних, знайомих, чужих людей та знає, як з ними поводитися; розрізняє манеру поведінки зі знайомими та незнайомими людьми, старшими, молодшими, однолітками; має уявлення про різноманітність професій, професійну діяльність рідних і знайомих дорослих; виявляє інтерес до праці різних фахівців; має власні уподобання, сформовані уявлення про школу як соціальний інститут, в якому навчатиметься, знайомитиметься з новими педагогами та однолітками. <i>Дитяче товариство.</i> Має уявлення про доброту, гуманність, щирість як важливі риси людини та людських взаємин, про справедливість як здатність правильно оцінювати інших, про чесність як вимогу до власної поведінки та оцінювання поведінки інших; розуміє стан і почуття інших дітей за виразом обличчя, інтонаціями, діями; усвідомлює ставлення інших до неї; знає, як реагувати на несправедливе ставлення до себе, розуміє його причину та намагається виправити ситуацію; усвідомлює поняття «товаришування» та «дружба», може пояснити й відповідно вибудувувати стосунки. <i>Об'єднання людей.</i> Орієнтується в тому, що група є об'єднанням людей за прихильністю, інтересами, віком; усвідомлює, що члени групи ставляться одне до одного здебільшого прихильно, проте деякі — байдуже або неприязно; уявляє, що існують різні соціокультурні співтовариства (сім'я, друзі, група однолітків, національність, народ) та просторово-часові утворення (дім, двір, дитячий садок, місто, країна, планета); розуміє необхідність дотримання всіма групових норм і правил, їх важливість для

	виконання спільної справи; обізнана з віковими групами свого дошкільного закладу та колективом працівників; знає, що дружбою засвідчують довірливі, віддані, поважні стосунки; має уявлення про державу, державну символіку, український народ, інші народи, народні та державні свята, традиції, звичаї
Уміння	<i>Сім'я, родина.</i> Виявляє турботу про батьків, інших членів сім'ї, родини, поважає їх, дотримується правил сімейного співжиття; може описати зовнішність, характер, спосіб життя, інтереси рідних і близьких людей; охоче бере участь у догляді за житлом; цікавиться родинними реліквіями, підтримує родинні зв'язки, традиції, активно долучається до ведення родинного дерева. <i>Інші люди.</i> Відкрита для контактів; виявляє повагу до дорослих, допомагає літнім людям; у взаєминах з різними за ступенем знайомства, віком, статтю, соціальним статусом людьми дотримується моральних норм і правил не лише під впливом та контролем дорослого, а й із власної ініціативи; самостійно себе контролює у висловлюваннях, вчинках, поведінці; формулює оцінку якостей, вчинків та взаємин людей; у разі нагальної потреби може звернутися по допомогу до водія чи контролера транспорту, міліціонера, продавця; утримується від солодощів та звабних пропозицій незнайомців, поводить себе обчливо; відчуває межу припустимої поведінки. <i>Дитяче товариство.</i> Ініціює контакти з різними дітьми; має в дитячому товаристві певний статус; поводить себе зі старшими та молодшими за себе адекватно; самостійно встановлює ділові та особистісні стосунки; поводить себе доброзичливо, прагне бути справедливою, толерантною; використовує слова пояснення, виправдання, вибачення; може ініціювати покладання відповідальності на себе за щось або за когось; намагається дотримуватися даного слова, виконувати свою обіцянку; уникає гострих суперечок, може дійти компромісу, в мирний спосіб розв'язати конфлікт; визнає свою провину; може за необхідності поступитися своїми інтересами; намагається узгодити особисте з командним; керується совістю як внутрішньою етичною інстанцією; уміє товаришувати, цінує друзів. <i>Об'єднання людей.</i> Може розповісти про однолітків зі своєї групи, охарактеризувати своїх товаришів; виявляє довіру до членів родини, друзів, вихователів закладу дошкільної освіти; дорожить колом своїх товаришів; може намалювати найприємніших людей з доступних об'єднань (сім'ї, дитячої групи закладу дошкільної освіти, його педагогів); з допомогою дорослого показує на карті або глобусі Україну, своє місто, країни, про які багато чула й бачила по телебаченню, у яких побувала на відпочинку з батьками
Базові якості	<i>Людяність.</i> Виявляє турботу про молодших, старших за себе, надає допомогу, виявляє вдячність, уважність, толерантність, витримку, доброзичливість, приязність; легко входить у контакт з однолітками, налагоджує з ними взаємодію; подільчива, підтримує та захищає товаришів, визнає їхній авторитет, довіряє їм, може необразливо вказати на їхні недоліки, а також

прийняти від них критичні зауваження на свою адресу; за необхідності йде на компроміс, запобігає конфліктній ситуації.

Працелюбність. Усвідомлює значення різних видів праці для соціального розвитку; цінує соціально значиму працю, шанує людей різних професій; упорядковує речі, предмети, одяг, взуття (свої та членів родини), доглядає за ними; має певне коло обов'язків у сім'ї та дитячому садку, які виконує без спонуки та нагадувань.

Самостійність. Ініціює групову діяльність з однолітками, молодшими та старшими дітьми; розподіляє ролі, атрибути; може відстояти за потреби власну позицію, думку, уникаючи конфліктів та непорозумінь; без сторонньої допомоги та нагадувань виконує покладені на неї обов'язки, доручення в сім'ї та дитячому садку; уміє самостійно себе зайняти, відповідає на телефонні дзвінки, передає батькам отримані повідомлення, приймає власні рішення, самостійно діє в екстремальній ситуації (звертається по допомогу, телефонує рідним).

Справедливість. У взаємодії з іншими керується моральними правилами; поводить себе чесно, правдиво, не утискає інтереси інших; у спільній діяльності та іграх справедливо розподіляє ролі, атрибути; намагається об'єктивно оцінити себе, однолітків, спільний результат; аналізує й відповідає за власні вчинки та колективні дії; прагне говорити правду, не лукавити, не ховатися, не хитрувати, не вдаватися до вигадок та неправди.

Самовладання. Уміє мобілізуватися, контролювати свою поведінку, приймати конструктивні рішення, поводитися раціонально, впевнено в нестандартних ситуаціях (загубилася в натовпі, пожежа, різні стихійні лиха).

Відповідальність. Усвідомлює, що за свої рішення, слова та вчинки треба відповідати перед іншими; здатна покладати на себе відповідальність за когось; дотримується правил доцільної та суспільно схвалюваної поведінки, даних обіцянок та взятих на себе зобов'язань; усвідомлює свої права та обов'язки, розуміє, що від їх реалізації залежить її благополуччя, статус у групі однолітків

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ

«ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина накопичила певний досвід спілкування з природою, володіє системою елементарних знань про природу планети Земля та Всесвіт. Проте наявні знання вже не задовольняють її, дитина цікавиться новим, незвіданим, тим, про що може дізнатися сама, що потребує від неї зусиль. Дитину шостого-сьомого років життя вже не задовольняє копіювання будь-кого, в неї зростає прагнення проявити характер, заявити про своє Я іншим. Вона здатна не лише виконувати вельми складні дії у природі, а й самостійно втілювати свої задуми. Дитина досить вправна, її рухи скоординовані. Вона швидко бігає, добре орієнтується у відомому та адаптується до невідомого природного довкілля.

Сприймання, увага, пам'ять, мислення дитини стають більш довільними, керованими волею, що уможливорює вміння слухати, роздивлятися, запам'ятовувати, обдумувати не лише цікаве, а й те, що необхідно засвоїти. Відбувається перехід від мислення в діях до мислення подумки, яке починає регулювати практичні дії у природі. З одного боку, в дитини цього віку формується уявлення про різноманітність властивостей та відношень об'єктів і явищ, із іншого — вона оволодіває новими діями сприймання, які дають їй змогу повно й диференційовано сприймати світ природи. Дитина намагається поводитися, як доросла, все більшого значення для неї набуває оцінка авторитетних людей. Вона часто запитує «чому?», намагаючись з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки між природними явищами та поведінкою людей і тварин, самостійно знайти необхідну відповідь. Дитина здатна передбачити, уявити результат своїх дій і вчинків у природі; концентрувати увагу на об'єктах та явищах тривалий час, переключати її; утримувати в пам'яті значний обсяг інформації.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Планета Земля. За підтримки та з допомогою батьків і педагогів розширюються та збагачуються уявлення дитини про планету Земля, її форму, рельєф (рівнини, пагорби, гори, яри), клімат (посушливий, вологий, холодний), ґрунти (чорнозем, пісок, глина), водойми (океани, моря, ріки, озера), тваринний та рослинний світ. Завдяки вихованню і навчанню вона порівнює умови проживання та діяльності людей у різних кліматичних зонах, характеризує найтиповіші для свого міста (селища), регіону, країни; визначає позитивні та негативні наслідки цих умов для людини. Набутий в освітньому процесі досвід спонукає дитину розширювати та поглиблювати свої уявлення про користь і шкоду води, вітру, сонячного тепла. Педагог активізує її прагнення дізнатися про них більше, цікавитися деталями, спостерігати за результатами змодельованих ситуацій: виготовлення вітряка та його використання за різної швидкості вітру; завеликий і недостатній полив рослини; випалювання під сонцем через збільшоване скло деревини, запалення багаття тощо. За належної підтримки педагога дитина ставить чимало запитань про корисні копалини (вугілля, нафту, газ), цікавиться тим, як їх видобувають, чи це безпечно для планети та людей; виявляє неабиякий інтерес до карт, шукає їх в атласах та в дитячих енциклопедіях, просить дорослих допомогти визначити місцезнаходження країни, міста, селища. Педагог підводить дитину до розуміння, що на картах та глобусі зображено зменшені розміри континентів, країн, що масштаб буває різним. Освітній процес спрямовує на збагачення системи знань, набуття досвіду аналізувати та оцінювати найпростіші особливості природного довкілля свого регіону.

Рослинний світ. Педагог розвиває допитливість, активізує інтерес до рослинного світу свого краю та тих країн, де дитина побувала з батьками. Завдяки поясненням та вправлянню вона ліпше, ніж раніше, запам'ятовує назви дерев (хвойних, листяних, фруктових), ягідних кущів (смородину, малину, агрус) та квітучих рослин (садових, лісових, польових). Досвід дає їй змогу упродовж тривалого часу концентрувати увагу на рослині, розглядати її. Дорослий звертає увагу дитини не лише на найпомітніші особливості, а й на деталі, намагається плекати уміння планомірно та послідовно досліджувати її. Ділова та особистісна взаємодія дитини з дорослим сприяє розвитку сприйнятливості до змін, що відбуваються у стані рослин, вияву стурбованості, коли він погір-

шується, радості, коли поліпшується, прагненню зарадити, допомогти. Освітній процес спрямований на формування в дитини здатності помічати спільне й відмінне у краєвидах місця свого проживання та іншої місцевості, узагальнювати свої враження, робити умовиводи. Завдяки дорослому в неї поступово формується уявлення про те, що ґрунти, на яких ростуть рослини, та й самі ці рослини, можуть обробляти хімічними речовинами, небезпечними для здоров'я людей. Збагачена система уявлень про рослини найближчого довкілля слугує передумовою розвитку компетентної поведінки в знайомому та незнайомому природному середовищі.

Тваринний світ. Завдяки добре організованому освітньому процесу дитина добре орієнтується в тому, що для свійських та диких тварин корисно, а що — шкідливо; має уявлення про позитивні та негативні наслідки догляду за ними, починає усвідомлювати свою роль у збереженні й захисті тварин та птахів, відчуває відповідальність за це. Вправління сприяють формуванню в дитини елементарних умінь догляду за кішкою, собакою, хом'яком. Вона може самостійно погодувати рибку в акваріумі, покласти в миску кішці або собаці їжу, знає основні правила природодоцільної та безпечної поведінки під час спілкування з тваринами, зокрема незнайомими (на вулиці, в зоопарку, під час перебування у гостях), намагається їх дотримуватися. У дитини розвивається інтерес до способу життя тварин, їх пересування по землі, під землею, у повітрі, по воді та під водою. Педагог стимулює прагнення до самостійності й водночас обмежує спілкування з тваринами та догляд за ними, щоб убезпечити життя дитини. Це вона може сприйняти як заборону реалізувати важливі задуми, що спричинить емоційний супротив, прагнення наполягти на своєму, відтак спровокує конфлікти. Дорослий має збалансувати прагнення природодоцільної та самостійної поведінки дитини під час спілкування з тваринами, розширити її когнітивний та практичний досвід.

Явища природи. Завдяки дорослому дитина починає усвідомлювати ритмічність процесів і явищ природи (за зимою завжди приходиться весна, за весною — літо, за літом — осінь, за осінню — зима; після ранку настає день, потім — сутінки, вечір і ніч). Досвід спільних із педагогом спостережень за станом погоди і явищами природи, інтенсивний розумовий розвиток дитини забезпечує їй можливість встановлювати залежності змін погоди від кількості сонячного світла й тепла, руху хмар — від вітру. Пояснення та вправління сприяють формуванню в дитини умінь співвідносити пору року й погоду з тим, який одяг їм

відповідає, повідомити дорослого про те, що їй холодно або жарко. Дорослий допомагає дитині розрізняти стан води, називати його під час споживання рідини, спостереження за випаровуванням із чайника, танням на теплій руці холодних градин, катання на льоду. Спостерігаючи, як насувається гроза, громовиця, дитина самостійно або за нагадуванням дорослого намагається обходити поодинокі дерева, згадує про необхідність вимкнути мобільний телефон; у заметіль прагне не виходити з дому. Телевізійні передачі, перегляд фільмів, читання дорослим художніх творів, розповіді педагога сприяють розширенню елементарних уявлень дитини про шторм, посуху, землетрус, пожежу та їх імовірні наслідки; формуванню практичного досвіду.

Природні об'єкти. Спілкування з дорослим, інтенсивний розумовий розвиток та досвід практичної діяльності з різними об'єктами природи (водою, піском, глиною, камінцями, черепашками, плодами хвойних та листяних дерев, колючками, пир'ям птахів) сприяють урізноманітненню, ускладненню та деталізації діяльності дитини. За підтримки педагога дитина об'єднується з іншими для будівництва складних за конструкцією піщаних, глиняних фортець, гаражів, транспортних засобів. Когнітивний та практичний досвід сприяє швидшому знаходженню і добору природних матеріалів необхідної форми, розміру, фактури; внесенню коректив у свої дії та проміжні результати роботи; вияву неабиякої кмітливості, винахідливості, креативності. Педагог формує в дитини розуміння того, що залишена на сонці на довгий час споруда з піску може швидко розвалитися, з глини — триматиметься ще певний час, оскільки волога зберігатиметься довше. Дитина помічає деформації, відновлює деталі або вдосконалює, зміцнює споруду, закриває її від вітру, дощу, сонячних променів, коли йде з місця відпочинку (із берега моря, річки, озера). Дорослий формує уміння поводитися адекватно, брати до уваги особливості природного ландшафту, проявляти здорову міру самодіяльності.

Життєдіяльність людей. Педагог активізує бажання дитини дізнатися більше про життя людей на планеті Земля, кругообіг речовин у природі, можливості та особливості життєдіяльності людини за різних кліматичних умов — сильних морозів, частих дощів, спеки. Заохочення дорослого допомагає дитині поставити себе на місце іншої людини, щоб зрозуміти, що важко, а що легко зробити. Розповіді педагога підживлюють її інтерес до інформації про переробку харчових відходів та сміття; до того, хто і як це робить; до сортування харчових та нехарчових відходів, збирання паперу та скляного посуду. Разом із дорос-

лими вона спостерігає за тим, як забирають сміття з контейнерів. Завдяки поясненням дорослих про шкідливість для природного довкілля пластикових пакетів і пляшок, стаканів із-під йогурту та сметани, дитина звертає на них особливу увагу: складає окремо, намагається використати з користю в господарстві, зробити виріб (годівничку, поїлку для тварин тощо); починає розуміти різницю у використанні та переробці природних і синтетичних матеріалів. За належної уваги дорослих дитина легко порадиться з домашнім начинням, без нагадування упорядковує місце харчування, відпочинку, праці у природі, кладе на місце інструменти. Вправління розширює особистий досвід, розвиває віру у власні можливості, виховує уміння поводитися самостійно та обачливо: берегти воду, відкривати кран обережно, щоб вона лилася невеликим струменем; повернутися, якщо забула вимкнути після себе світло.

Всесвіт. Освітній процес сприяє зростанню інтересу дитини до місця перебування планети Земля в космічному просторі. Спілкування з дорослим розширює уявлення про те, завдяки чому Земля тримається і не падає, чому не розливається під час її обертання навкруги Сонця вода океанів, морів, річок. Вона радіє, коли батьки купують енциклопедію з великими кольоровими ілюстраціями, зображеннями планет, космічних кораблів, фотографіями космонавтів, інформацією про освоєння людьми космічного простору, польоти на Місяць, життя на космічних станціях. Педагог організовує бесіди, перегляд телепередач, аби дитина усвідомила: в освоєнні космосу беруть участь космонавти з різних країн світу; нині в космос відправляють міжнародні екіпажі, у підготовці яких передбачено фізичні вправи, адаптацію до невагомості, вправління в умінні виходити зі скрутних ситуацій, об'єднувати для цього зусилля, спілкуватися однією мовою. Дорослий ознайомлює дитину з телескопом (бачила на ілюстраціях, кадрах з фільмів), формує елементарне уявлення про його призначення. Якщо телескоп є вдома, дитина набуває досвіду спостережень за темним небом, зорями, кратерами Місяця.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати та підтримувати стійкий інтерес до природи, її об'єктів, станів, явищ;
- спонукати до спостереження за тваринами, виокремлення характерних особливостей їхньої зовнішності, способу життя, пересування, поведінки;

- формувати цілісний погляд на природу як живий організм;
- розвивати вміння виокремлювати суттєві ознаки благополучного та неблагополучного стану природи;
- формувати елементарний екологічний світогляд.

Навчальні:

- розширювати уявлення про природу планети Земля, її клімат, ландшафт, водойми;
- навчати орієнтуватися у природних явищах, характеризувати деякі з них — пори року, зміна погоди, стани води, вітер, хмари, дощ, громовиця, сніг, град, посуха, повінь, шторм, пожежа;
- формувати елементарні уявлення про взаємозв'язки та взаємозалежність живих організмів із середовищем проживання;
- вправляти в умінні розрізняти найпоширеніші рослини своєї місцевості — дерева, кущі, квіти, траву, ягоди, фрукти, овочі, гриби;
- формувати розуміння різноманітності тваринного світу, уміння розрізняти найпоширеніших його представників — черви, молюски, павуки, комахи, риби, земноводні, плазуни, птахи, звірі;
- розширювати уявлення про життєдіяльність людини у природному довкіллі, її позитивний та негативний вплив на природу;
- навчати елементарних знань про Всесвіт, Сонячну систему, Сонце, Місяць, планети, прилади для спостереження за небом, освоєння космосу людиною.

Виховні:

- виховувати ціннісне ставлення до природи, уміння її доглядати та оберігати;
- формувати культуру поведінки у природному довкіллі;
- виховувати естетичні та моральні почуття до рідного краю;
- формувати вміння відповідати за свої дії у природному довкіллі;
- прищеплювати навички природодоцільної поведінки, бажання взяти участь у природоохоронній діяльності;
- формувати вміння економно використовувати воду та електроенергію.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Планета Земля.</i> Має уявлення, що живе на планеті Земля; усвідомлює, що вона має форму кулі; розуміє, що на ній є повітря, суша (материки, острови), вода (океани, моря, ріки, озера); знає, що повітрям дихає все живе; розрізняє ознаки повітря (холодне, тепле, гаряче, вологе, сухе); розуміє їх зв'язок з порами року; знає, що вітер є рухом повітря, може бути сильним, слабким, поривчастим; орієнтується в користі та шкоді вітру; уявляє, що тверда поверхня Землі має різну форму (рівнини, пагорби, гори, яри); орієнтується в тому, що люди обробляють родючий шар ґрунту, а в надрах добувають корисні копалини; має уявлення, що на Землі вода є в річках, озерах, морях, океанах, льодовиках; знає, що у великих водоймах вона солона, у невеликих — прісна; усвідомлює, що воду споживає все живе. <i>Рослинний світ.</i> Розрізняє й називає найпоширеніші у своїй місцевості дерева, кущі, трави, овочі, фрукти, ягоди, гриби (їстівні й отруйні); має уявлення про лікарські властивості кропиви, подорожника, чистотілу, нагідок, безсмертника, м'яти; знає, що рослини потребують світла, тепла, води, поживного ґрунту для свого зростання; усвідомлює, що під час зростання рослина змінюється (дає нові пагони, з'являється листя, квітка, плоди); розуміє, що рослини виділяють кисень; орієнтується в їхній будові (коріння, стовбур, гілки, листя, квітки, плоди/насіння); знає, що рослини використовують люди, тварини; має елементарне уявлення про вплив пори року, погоди, догляду на стан рослини; розпізнає найпоширеніші їстівні (білий, маслок, лисички) та отруйні гриби (біла поганка, мухомор); знає, що рослини вирощують в оранжереях, теплицях, ботанічних садах. <i>Тваринний світ.</i> Усвідомлює різноманітність тваринного світу: розрізняє та називає черв'яків, молюсків, павуків, комах (сонечко, метелик, бабка, джміль, комар), риб (лящ, щука, короп), земноводних (жаба), плазунів (гадюка, вуж), птахів (свійських: півень, курка, гуска, індик; диких: яструб, синиця, горобець, ластівка, жайворонок), звірів (домашніх: кішка, собака, хом'як, акваріумні рибки; свійських: корова, свиня, кінь; диких: вовк, ведмідь, лисиця, білка, заєць, лев, тигр, слон, носоріг, жираф, кенгуру); орієнтується в їхніх зовнішніх особливостях (шкіра, шерсть, пір'я, луска) та місцевості проживання (у лісі, біля води та у воді, у полях, на луках, у горах); орієнтується в тому, що тварини живуть у спеціально створених умовах (заповідниках, ставках, акваріумах); усвідомлює важливість безпечного поводження з тваринами на вулиці, у зоопарку, заповіднику. <i>Явища природи.</i> Називає пори року (зима, весна, літо, осінь), їх ознаки (взимку морозно, йде сніг, водойми вкриваються кригою, дерева без листя; навесні тане сніг, теплішає, збільшується кількість сонячних днів, з'являється перша зелень; влітку збільшується світловий день, спекотно, все квітує, стигнуть ягоди, фрукти, овочі; восени скорочується день,

холоднішає, дощить, дерева та кущі скидають листя); розуміє зв'язок між порою року, кількістю сонячного тепла і світла та поведінкою тварин (взимку ховаються в нори, барліг, підходять ближче до людського житла; навесні з'являються дитинчата, улітку вони набирають сил, восени деякі птахи відлітають у теплі краї); усвідомлює, що вітер рухає хмари, що вони віщують погіршення погоди (дощ, зливу, громовицю, град, сніг); знає, що град — це льодові кульки, які шкодять рослинам, тваринам, людям, спорудам; розрізняє сухий і вологий сніг, характеризує його (холодний, пухкий, м'який, крихкий, липкий, пористий); усвідомлює небезпеку від снігу, який навесні тане, збігає до річок, що виходять з берегів; користь та шкоду вогню; знає, що блискавка може спричинити пожежу.

Природні об'єкти. Знає, розрізняє та називає основні властивості води (лється, використовують для пиття, купання, приготування напоїв та їжі; буває у вигляді рідини, пари, льоду; різної температури, кольору, чистоти, запаху), каміння (тверде, не розсипається, розбивається, різне за формою, величиною, кольором, використовують у будівництві будинків, доріг, пам'ятників, прикрас), піску (сиплеться, пухкий, пропускає воду, використовується для ігор, у будівництві, для вимірювання часу за допомогою пісового годинника), глини (щільна, пластична, в'язка, буває різного кольору — білого, сірого, жовтого; використовують у будівництві, для виготовлення посуду та іграшок).

Життєдіяльність людей. Усвідомлює зв'язок природного довкілля та життєдіяльності людини; знає, що люди обробляють землю, вирощують на ній харчові та технічні культури, будують житло, працюють, відпочивають; розуміє, що необхідні для цього предмети, речі, матеріали перевозять по землі (поїздом у товарних вагонах), по воді (на пароплаві), у повітрі (літаком); усвідомлює, що існують позитивні (створення заповідних зон, очищення водойм, прибирання та переробка сміття) та негативні наслідки діяльності людини (обробка ґрунтів та рослин хімікатами, забруднення водойм та повітря відходами виробництва, захаращення сміттям територій); має уявлення про природоохоронну діяльність людей у своєму регіоні, місті, селищі, районі, вулиці, будинку.

Всесвіт. Має елементарне уявлення про вплив космосу на стан життя на планеті (спалахи на Сонці — магнітні бурі на Землі — погане самопочуття людей; орієнтується в тому, що Всесвіт є безліччю зірок, планет; називає відомі їй планети (Марс, Юпітер, Венера); знає, що Сонце знаходиться в центрі Сонячної системи, є джерелом світла й тепла; розуміє, що планети різні за величиною, проте менші за Сонце; має уявлення про те, що Земля робить один оберт навколо Сонця за рік, по-різному освітлюється і нагрівається; розуміє, що це спричиняє сезонні зміни; знає, що Місяць — супутник Землі; розуміє, що за допомогою телескопа можна побачити поверхню Місяця, збільшені зорі, планети; володіє елементарною інформацією про освоєння космічного простору за допомогою космічних кораблів, супутників, станцій; знає ім'я й прізвище першого космонавта у світі Юрія Гагаріна та першого українського космонавта Леоніда Каденюка

Уміння	<i>Планета Земля.</i> Цікавиться глобусом, може показати на ньому сушу, водойми, рівнини, гори; знаходить і показує на глобусі та карті Україну; може розповісти про користь і шкоду води, вітру, сонця для рослин, тварин, людей; розрізняє стани води (рідкий, твердий, газоподібний), може обґрунтувати свою думку; зображує на малюнку птахів та комах, які літають у повітрі, тварин, які живуть на землі, у воді, під водою; складає оповідання про надходження води до людських осель, її використання для вироблення електроенергії для освітлення та опалення будівель, господарських та побутових потреб, для проведення гігієнічних процедур. <i>Рослинний світ.</i> Доглядає за домашніми квітами (розпушує землю, обприскує листя, витирає пил, поливає); спільно з дорослим висаджує розсаду, висіває у ґрунт насіння; п'є чай та полоще горло настоєм з відомими та зібраними в чистій місцевості лікарськими рослинами (м'ятаю, кропивою, нагідками, ромашкою); дотримується правил безпечної поведінки в рослинному довкіллі (запитує в дорослого про невідомі рослини, утримується самостійно зривати квіти, гриби, споживати невідомі ягоди). <i>Тваринний світ.</i> Доглядає за домашніми тваринами, годує їх; допомагає дорослим прибирати в клітці, акваріумі; намагається дотримуватися правил безпечної поведінки з незнайомими тваринами на вулиці; не перехиляється через огорожу в зоопарку, не просовує голову та руку з їжею у клітку з дикими тваринами, намагається голосно не кричати та не сміятися поряд з кліткою; може скласти розповідь та намалювати тварин, які подобаються або здивували. <i>Явища природи.</i> Охоче спостерігає за змінами погоди в різні пори року; вміє вести календар погоди і природи; помічає характерні особливості природних явищ, розповідає про їх вплив на людей, тварин, рослини; намагається безпечно поводитися під час грози (заходить у приміщення, не ховається під одиноким деревом, може нагадати дорослому про необхідність вимкнути мобільний телефон); виявляє інтерес до сніжинок, вивчає їх; з інтересом спостерігає за заметіллю, хуртовиною, ожеледицею; вдягається відповідно до погоди та самопочуття; уважно слухає розповіді та дивиться фільми про повінь як стихійне лихо; про шторм на морі, поривчастий вітер, який здійснює високі хвилі; про посуху та її наслідки для рослин, тварин, людей; про пожежу та способи її попередження й долання; про землетрус, що супроводжується викидом попелу та розпеченої лави, руйнує споруди, може спричинити загибель людей; намагається відтворити отримані враження на малюнку та в розповідях. <i>Природні об'єкти.</i> Виявляє інтерес до предметно-практичної та дослідницької діяльності з піском, водою, глиною, камінцями, черепашками; ставить дорослому запитання щодо способів та місця видобування піску, глини, каміння, їх використання в побуті та під час спорудження будівель; будує складніші, ніж раніше, споруди з природних матеріалів, деталізує, прикрашає, індивідуалізує їх; об'єднується під час діяльності з іншими дітьми; радіє спільному результату.

	<i>Життєдіяльність людей.</i> Намагається дотримуватися правил природодоцільної поведінки (не смітить, викидає сміття в контейнер; сортує харчові та нехарчові відходи; разом із батьками прибирає за собою місце відпочинку; може нагадати іншим про важливість екологічної культури); разом з дорослими бере участь у добродійній діяльності (суботниках, висаджуванні рослин, прибиранні території). <i>Всесвіт.</i> Виявляє інтерес до інформації, пов'язаної з космічним простором та його освоєнням людиною; ініціює бажання почути розповідь дорослого, прочитати дитячі енциклопедії, роздивитися ілюстрації із зображеннями Сонця, Місяця, планет Сонячної системи, космічних кораблів, супутників та станцій, фотографії відомих космонавтів (Юрія Гагаріна, Леоніда Каденюка); ставить запитання про невагомість, одяг та харчування космонавтів, їх підготовку до польотів, вихід у відкритий космос, участь у польотах тварин; разом із дорослими робить нескладні макети космічних кораблів
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Помічає нове, незвичне, особливе, яскраве в об'єктах та явищах природи; чутлива до змін у стані рослин, тварин, виявляє чуйність до тих, які потребують допомоги, намагається їм допомогти; радіє, коли бачить позитивні результати догляду за рослинами і тваринами; емоційно реагує на зорові, звукові, тактильні, смакові враження від спілкування з природою. <i>Самостійність.</i> Доглядає за рослинами та тваринами найближчого довкілля з власної ініціативи, за вказівками дорослого годує свійських тварин; самостійно експериментує з доступними їй компонентами природи, уміло використовує відповіді дорослого; без нагадування педагога прибирає харчові відходи та неорганічне сміття, упорядковує місце відпочинку, кладе на місце знаряддя. <i>Допитливість.</i> Виявляє високий інтерес до об'єктів і явищ природи, їх різноманітності та взаємозв'язків; цікавиться своїми можливостями щодо догляду за рослинами і тваринами; усвідомлює нестачу своїх знань та умінь, звертається до дорослого із запитаннями про незрозуміле; має широкий кругозір, радіє його розширенню, прагне одержати нову інформацію про рослини, улюблених тварин, місцевість. <i>Справедливість.</i> Доглядаючи за рослинами, тваринами разом із однолітками, поводить себе совісно, не хитрує, не обирає собі ліпше знаряддя, намагається розподілити обов'язки та інструменти чесно; виявляє не лише критичність, а й самокритичність, об'єктивно оцінює власний внесок та внесок свого партнера, а також якість виконаного завдання. <i>Самовладання.</i> Намагається поводитися спокійно й виважено в екстремальній ситуації (зустрічі з агресивною твариною, колючою рослиною, при укусі бджоли, під час грози), звертається до дорослого по допомогу, пригадує, як можна собі зарадити; виявляє терплячість, коли виконання доручення щодо догляду за рослиною або твариною виявляється ускладненим, прагне гідно вийти із ситуації.

Гідність. Докладає зусиль для якісного і своєчасного виконання дорученої справи; виявляє об'єктивність в оцінюванні результату своїх зусиль; домагається визнання дорослим та товаришами досягнутих нею результатів; презентує оточенню свої успішні дії; визнає власні помилки, виявляє готовність поліпшити своє досягнення, виправити огріхи, досягти високої якості.

Відповідальність. Має розвинене почуття обов'язку, здатна відмовитися від розваги на користь виконання доручення щодо догляду за рослинами, тваринами, городом на підвіконні або ділянкою закладу дошкільної освіти; усвідомлює і намагається відповідати перед дорослим та однолітками за свої дії, вчинки на природі; може звітувати про свої дії та їх результати для природного довкілля та людей.

Креативність. Під час догляду за рослинами, тваринами, ділянкою, ознайомлення з новою місцевістю робить цікаві припущення, висуває гіпотези, експериментує, фантазує, виявляє самодіяльність, елементи творчості та раціоналізаторства; віддає перевагу виконанню нових, складних, проблемних завдань; намагається відійти від шаблону, виконати доручення по-своєму

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ»

ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

На шостому-сьомому роках життя вдосконалюється сприймання дитиною кольору та величини предметів, воно втрачає свій первинний глобальний характер — властивості та ознаки предмета стають для дитини об'єктом спеціального вивчення. Завдяки формуванню логічного мислення, здатності використовувати узагальнювальні поняття дитина починає бачити предметний світ у категоріальному вимірі. Розвивається її уява, розширюється словниковий запас, удосконалюється здатність складати розгорнуті висловлювання про предмети домашнього вжитку та широке довкілля.

Провідною потребою дитини цього віку стає потреба у співпереживанні, взаєминах із дорослим, особливого значення набуває співпраця з ним. Саме тому дитину шостого-сьомого років життя починають приваблювати не так самі предмети довкілля, як їх зв'язок з людьми, їх взаєминами, діяльністю. Тема людини стає домінуючою, перетворюється з суто пізнавальної на особистісну. Якщо раніше дитині вистачало оцінки дорослим її практичних умінь, то тепер її цікавить судження про себе як особистість у цілому. Зросла самосвідомість, збагачені уявлення про себе як діяча, умілу особу продукують прагнення, щоб оцінка дорослого збігалася із самооцінкою. Звідси висока чутливість старшого дошкільника до відсутності взаєморозуміння між ним і дорослим. Ось чому основним мотивом предметно-практичної діяльності стає особистісний.

Важливим надбанням вікового періоду є довільна регуляція поведінки — здатність дитини свідомо й умисно керувати своїми діями в житловому приміщенні та за його межами, контролювати їх. Завдяки цьому вона частіше виявляє ініціативу у виборі мети предметно-практичної діяльності, способу своїх дій, оцінюванні результатів. Дитина

стає самостійнішою, ніж раніше, поняття «треба», «можна», «не можна» наповнюються для неї новим смислом, стають опорою для практичних дій. Дитина усвідомлює мотиви своєї поведінки та предметно-практичної діяльності, встановлює причинно-наслідкові зв'язки своїх дій, може пояснити, чому вчинила так чи так. Формується совість як внутрішня етична інстанція та регулятор поведінки в найближчому та віддаленому предметному доквіллі. Закладаються основи для формування первинного реалістичного образу світу та себе в ньому.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Предмети побуту і вжитку. Завдяки когнітивному та практичному досвіду дитина вже добре орієнтується у приміщенні своєї квартири (будинку), оперує поняттям «житло»; має уявлення про українське житло, розповідає про нього, називає основні предмети побуту та вжитку, диференціює інтер'єри міської квартири та сільської оселі, перераховує їхні характерні особливості й типові атрибути. Вона розуміє роль житла в житті людини, значення родини для себе та свою цінність для рідних, у дитини формується вміння цінувати атмосферу рідної домівки. Пояснення вихователя допомагають дитині усвідомити, що затишок і порядок в оселі залежить від її мешканців, зокрема і від неї самої. Дорослий заохочує прагнення дитини самостійно впорядковувати власні речі, іграшки, допомогти рідним людям підтримувати порядок у їдальні, спальні, кухні, ванній кімнаті, коридорі. Він характеризує ризики, пов'язані із недбалим ставленням до збереження та використання ліків, прального порошку, хімічних речовин для прибирання; роз'яснює, що вони не призначені для гри, ними розпоряджаються й використовують їх за призначенням лише дорослі. За належної уваги дорослого дитина оволодіває вмінням обережно застосовувати ніж, ножиці, голку, молоток, гвіздки тощо.

Предметний світ за межами житла. Завдяки роз'ясненням дорослого, вдосконаленим практичним діям дитина добре орієнтується не лише у прилеглий до свого будинку та дитячого садка, а й більш-менш віддаленій території — найближчих вулицях та спорудах соціального призначення (школа, магазин, аптека, поліклініка, гараж тощо); називає адресу місця свого проживання (населений пункт, вулицю, номер будинку і квартири). За підтримки педагога вона виявляє неабиякий інтерес до широкого предметного доквілля, знаходить відмінне; дифе-

ренцію «моє» і «наше», «чуже», «особисте» і «спільне», «близьке» і «далеке», «відоме» і «невідоме» тощо. Набутий досвід та вправлення дають змогу дитині орієнтуватися у проїзній та пішохідній частинах вулиці, місцезнаходженні пішохідного переходу, в основних видах транспорту, номерах автобусів, тролейбусів, якими вона добирається до дитячого садка, родичів, знайомих. За сприяння дорослого вона бережливо ставиться до рукотворних предметів, речей, споруд; навчається орієнтуватися за мапою міста, намальованою схемою; знає найважливіші вуличні знаки, основні правила дорожнього руху. Якщо дорослі навчили, вона користується компасом та годинником.

Предметно-практична діяльність. Дитина усвідомлює, що будь-яка діяльність розпочинається з визначення мети, що діяти слід самостійно або з допомогою дорослого; у неї формується вміння планувати свої дії; добирати адекватні прийоми роботи й необхідні матеріали; застосовувати відомі технології виконання предметної діяльності. Дитина охоче займається продуктивною діяльністю, долає труднощі, намагається завершити розпочату справу; багато експериментує з новими матеріалами, завдяки чому отримує нові знання, удосконалює способи дій з предметами. Педагог заохочує бажання дитини повторювати вдалі спроби відійти від зразка, експериментувати, виявляти вигадку, фантазію, винахідливість. Він бере до уваги інтенсивний розвиток інтелектуальної та вольової сфер, зростання здатності дитини самостійно оцінити результат своєї роботи, за необхідності внести в нього корективи, виправити помилки, удосконалити його. За належної уваги педагога вона спроможна об'єктивно оцінити роботу однолітків, порівняти з власною, визначити сильні й слабкі сторони; бережливо ставитися до рукотворних виробів (власних та інших дітей); радіє нагоді засвідчити свою вправність рідним та близьким, зробити їм приємне. З допомогою дорослого дитина усвідомлює, що заняття продуктивною працею потребують відповідального ставлення, звички після її завершення впорядковувати своє робоче місце. Дитина цікавиться виробництвом різних предметів, речей та матеріалів; розширюється її когнітивний та практичний досвід.

Економічна освіченість. Завдяки спільним з батьками походам за продуктами до мегамаркету, гастроному або ринку, за предметами та речами до галантерейних і господарських магазинів, дитина оволодіває елементарними уявленнями про те, що за покупки слід сплачувати гроші (паперові та монети або знімати гроші з банківської картки). Вона чує від дорослих різні економічні терміни, ставить щодо них запи-

тання, намагається зрозуміти роль грошей у житті сім'ї. Завдяки перегляду телевізійних передач, дитина ознайомлюється з рекламою, цікавиться в батьків, навіщо вона потрібна, чи можна їй довіряти. Розповіді педагога спонукають інтерес до того, за що батькам платять на роботі і скільки грошей вони заробляють, що можна купити на бабусину пенсію та стипендію старшого брата. Дорослі підтримують бажання дитини самостійно розплатитися за покупку; заохочують позитивні переживання з приводу можливості купити бажане. Дитині подобається мати скарбничку, завдяки якій можна заощадити «свої гроші», не витрачати їх упродовж певного періоду, використати з часом на реалізацію свого бажання.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- закладати основи для формування первинного цілісного, реалістичного, наукового образу навколишнього предметного світу й себе в ньому;
- стимулювати прояви допитливості, самостійності, наполегливості, креативності;
- сприяти формуванню готовності працювати, якісно виконувати предметно-практичні дії та трудові доручення;
- заохочувати прагнення дотримуватися необхідних правил, брати до уваги наявні межі та ймовірні ризики, пов'язані з предметно-практичною діяльністю;
- формувати зачатки економічної свідомості й поведінки;
- збалансувати споживацьку та продуктивну активність.

Навчальні:

- збагачувати знання про предмети побуту та вжитку — меблі, посуд, одяг, взуття, гігієнічні засоби, ліки, хімічні речовини та мийні засоби, електроприлади тощо;
- навчати самостійно себе обслуговувати, брати активну участь у господарсько-побутовій праці, праці у природі та ручній праці;
- розширювати уявлення про існування різних установ соціального призначення, закладів освіти, промислових виробництв;
- формувати узагальнені поняття — меблі, транспорт, житлові споруди, продукти, страви, прилади, інструменти, матеріали тощо;
- навчати раціонально, економно використовувати папір, пластик, глину, природні матеріали, клапті тканини тощо;

- прищеплювати навички безпечної поведінки в житловому приміщенні та за його межами;
- навчати дослідництва й експериментування з багатофункціональними предметами, матеріалами; ознайомлювати з картами, календарями, атласами, приладами (збільшувальне скло, бінокль, секундомір), значками, марками, монетами тощо;
- активізувати економічне мислення, формувати елементарні економічні поняття, збагачувати словник відповідними економічними термінами.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до предметно-практичної діяльності, трудових доручень та чергувань;
- прищеплювати елементарні навички правильно вести домашнє господарство, дотримуватись чистоти, наводити порядок, створювати затишок;
- виховувати бажання бережливо й ощадливо ставитися до предметів побуту та вжитку, раціонально їх використовувати;
- плекати зачатки національної самосвідомості, інтерес до українського житла міської та сільської місцевості;
- заохочувати бажання займатися корисною діяльністю;
- виховувати розумні потреби, формувати правильне ставлення до грошей як засобу життєвої необхідності;
- формувати працелюбність як базову особистісну якість.

**Показники компетентності дитини
на кінець дошкільного віку**

Знання	<i>Предмети побуту і вжитку.</i> Розуміє роль житла в житті людини; має уявлення про основні предмети побуту та вжитку своєї домівки, їхні властивості; знає походження багатьох із них, може пояснити призначення; має уявлення про основні технічні засоби, побутові прилади, засоби зв'язку; оперує поняттями «посуд», «меблі», «гігієнічні засоби», «одяг», «транспорт», «знаряддя», «побутові прилади», «професії» тощо; знає декілька назв із кожної групи; має уявлення про українське житло, устрій міської квартири, заміського будинку, сільської оселі; порівнює свій спосіб життя із способом життя людей минулих часів, тих, які живуть в іншій місцевості, в інших кліматичних умовах; усвідомлює, що з часом устрій людського житла змінюється; аналізує, що є спільного й відмінного в устрої рідної домівки та квартири друзів, знайомих, сусідів, приміщення дитячого садка; встановлює причинно-наслідкові зв'язки між житлом та професією, матеріальним статком, освіченістю мешканців, висловлює свої судження, запитує про незрозуміле дорослого.

	<i>Предметний світ за межами житла.</i> Диференціює предмети побуту та вжитку й основні компоненти широкого предметного довкілля; називає свою вулицю, розповідає, що на ній розміщене; знає назву вулиці, по якій іде до дитячого садка, називає, що на ній розміщене; має уявлення про основні споруди соціального призначення; має елементарні знання про існування різних виробництв, де виготовляють предмети вжитку, технічні прилади та знаряддя, засоби пересування та зв'язку, продукти харчування та гігієни тощо, оперує їхніми назвами; усвідомлює, що виробництво починається з планування проекту, визначення завдань; орієнтується в умовних позначеннях географічних карт, у символіці держави та свого міста (прапор, герб); має уявлення про роль грошей, торгівлю, діяльність банків; знає, що за свою роботу люди отримують гроші, що їх слід ощадливо витратити; знає про існування та призначення засобів зв'язку (пошта, телефон, електронна пошта, факс), комунікації і друку (телебачення, радіо, журнал, газета); має уявлення про призначення вокзалу, аеропорту, порту, поліклініки, лікарні, музею, театру, цирку; усвідомлює особливості роботи міліціонерів, пожежників, лікарів, артистів, водіїв, учителів; знає, що людина освоює космос, використовує супутники для своєї господарської діяльності. <i>Предметно-практична діяльність.</i> Розуміє відмінність предметно-практичної та господарської діяльності від ігрової; мотивує відмінність виробничої діяльності дорослої людини та власних предметно-практичних дій; знає правила ощадливого використання матеріалів; володіє знаннями основних правил безпечної діяльності; має уявлення про те, як слід прати і чистити одяг, прибирати приміщення, готувати їжу власноруч; знає, що люди будують, шують, точать, фарбують, водять транспорт тощо; усвідомлює, що в цьому їм допомагають складні верстати, прилади, механізми, знаряддя праці; може визначити декілька відмінностей у характері роботи людей відомих їй професій (будівельника, водія, кухаря, виховательки, пожежника, міліціонера); орієнтується в тому, що представники різних культур займаються відмінними видами діяльності, використовують несхожі інструменти, знаряддя, матеріали. <i>Економічна освіченість.</i> Має розвинене елементарне економічне мислення; може пояснити зміст понять «гроші», «ціна», «зарплата», «стипендія», «сімейний бюджет», «розумні-нерозумні витрати», «прибуток», «банк», «заощадження», «обов'язкові платежі», «реклама»; усвідомлює існування зв'язку між матеріальними людськими потребами й можливостями їх задовольнити; знає, що гроші виплачують за обсяг і якість виконаної роботи; має уявлення про те, що кількість грошей збільшується, якщо їх зберігати в банку; знає призначення реклами, правильно її сприймає
Уміння	<i>Предмети побуту і вжитку.</i> Використовує основні предмети побуту та вжитку за призначенням; своєчасно вимикає світло, нагадує дорослим про необхідність вимкнення електроприладів; уникає небезпеки й дотримується правил безпеки під час користування гострими предметами, ламкими іграшками, скляним посудом, електричними приладами, знаряддям; малює своє житло, вдається до використання

	умовних позначень; будує простий макет своєї домівки, відображає реальний план приміщень, місцезнаходження основних предметів побуту та вжитку, розігрує ситуацію відвідування квартири гостями тощо; цінує сімейні реліквії, отримані у спадщину. <i>Предметний світ за межами житла.</i> З допомогою дорослого складає план-схему, використовує її як орієнтир для визначення правильного напрямку руху на прилеглий до свого будинку місцевості; може знайти на карті міста свою вулицю, будинок та споруди соціального призначення; мандруючи разом із дорослим невідомими місцями, користується компасом; дотримується правил безпеки руху, переходить вулицю лише на зелене світло світлофора, підземним переходом; якщо загубилася в невідомому місці, утримується від плачу, телефонує рідному дорослому (мамі, татові, бабусі, дідусеві), звертається по допомогу до міліціонера; радіє екскурсії на пошту, у бібліотеку, на виробництво, у школу. <i>Предметно-практична діяльність.</i> Прагне самостійно визначити мету діяльності, спланувати послідовність дій, подолати труднощі, спрогнозувати кінцевий результат; діє раціонально; бере участь у господарській діяльності дорослих, контролює свою поведінку, доводить розпочату справу до кінця; з допомогою дорослого та самостійно виконує елементарні повсякденні завдання (миє свій посуд, чистить взуття, пере носовичок, витирає пил); упорядковує свої речі, іграшки, приладдя; бережливо ставить до рукотворних виробів (власних та інших дітей), радіє з нагоди засвідчити свою вправність рідним та близьким; економно використовує папір, пластилін, глину, природні матеріали; експериментує, виявляє винахідливість; дотримується правил безпечного використання приладів і знарядь; цінує людську працю; відображає професійну зайнятість батьків та найближчих родичів під час гри. <i>Економічна освіченість.</i> Поважає людей, які вміють працювати і чесно заробляти гроші; прагне займатися корисною діяльністю; намагається задовольняти розумні потреби, утриматися від нерозумних; правильно поводить у магазинах; може здійснити невелику покупку (хліб, молоко, печиво, іграшку), розрахуватися за неї; бережливо ставиться до своєї скарбнички; орієнтується на правила: «не слід купувати все, що рекламується», «варто подумати, чи потрібна річ, чи вистачить на неї грошей»; виявляє ощадливість під час використання продуктів харчування, матеріалів, речей, іграшок, приладдя
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Зосереджує увагу на тому, що зацікавило, упродовж певного часу; пильно вдивляється, знаходить спільне-відмінне у відомих і нових предметах житлового приміщення та широкого довкілля; чутлива до будь-яких змін у ньому; емоційно реагує на втручання у предметний світ, який вважає своїм, незнайомих або неприємних людей. <i>Самостійність.</i> Тривалий час займається предметно-практичною чи господарською працею наодинці; може самостійно визначити зміст практичної діяльності, підібрати необхідні матеріали і знаряддя;

з допомогою дорослого або самостійно обирає оптимальний шлях розв'язання проблеми; звертається по допомогу лише за об'єктивної необхідності.

Допитливість. Виявляє високий інтерес до інформації, пов'язаної зі способом життя людей минулого, сьогодення, майбутнього; на землі, під землею, на воді, під водою, у повітрі; запитує дорослого про невідоме та незрозуміле, шукає інформацію, що зацікавила, у книжках, комп'ютері, телевізійних передачах, газетах, журналах.

Самовладання. Усвідомлює важливість виваженої поведінки в незвичних та небезпечних ситуаціях; може мобілізуватися, утриматися від розпачу та плачу; шукає оптимальний вихід із ситуації, що склалася, пригадує поради дорослого, звертається до нього по допомогу; спроможна зачекати певний час, якщо цього потребують обставини.

Гідність. Намагається бути чесною, не привласнює собі тишком іграшки, предмети, речі інших, що її привабили; виконуючи завдання по господарству або виготовляючи якусь річ своїми руками, прагне зробити якомога ліпше, одержати схвалення значущого дорослого та визнання однолітків; емоційно реагує на образи, вияв зневаги до неї, незаслужені оцінки; намагається довести правоту.

Відповідальність. Може взяти на себе відповідальність за певну ділянку господарсько-побутової роботи та ручної праці; намагається дотримуватися правил та даної обіцянки; усвідомлює значення власних практичних дій, їх наслідки для загальної справи та людей навколо; здатна визнати свої помилки, виправити їх.

Креативність. З гумором реагує на безглуздість, нісенітницю, неподібність; легко встановлює невідповідності, визначає проблемні моменти; охоче експериментує з предметами, радіє відкриттям; прагне проявити елементи самодіяльності, творчості, раціоналізаторства; віддає перевагу новим, невідомим заняттям з предметами, речами, матеріалами, знаряддям порівняно з відомими та легкими; прагне вийти за межі звичного

СВІТ МИСТЕЦТВА

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Потенційні можливості нервової системи, її пластичність, тонка диференційованість емоцій; потреба в руховій, пізнавальній, комунікативній активності та самовираженні; зародження світогляду, самовизначення характеризують зрілі можливості дитини в образотворчому мистецтві.

Під впливом дорослих, що передають дитині основи культури, її естетичне ставлення до світу стає більш усвідомленим, витонченим, проявляються відчуття прекрасного. Дитина може чуттєво визначати красу у природних об'єктах і явищах; знаходити її ознаки у предметі, осмислювати її присутність у творі мистецтва. Вона відмічає красиве в зовнішньому вигляді людини і намагається перенести своє ставлення в малюнок. Від прагнення створювати красиве дитина починає розширювати простір своєї творчої активності та урізноманітнювати художню діяльність. У світосприйманні та образотворенні користується набутим мистецьким досвідом. З розвитком уяви та мисленневих операцій, дитина здатна застосовувати способи художнього ставлення до світу: концентрації, милування, оживлення, одухотворення, ідентифікації, проживання, наслідування, занурення, імпровізації. У художньо-естетичному самовираженні може контролювати себе, дотримуватись усвідомлених та засвоєних культуровідповідних норм. Започатковується духовна складова особистості, диференційоване ціннісне ставлення до краси, мистецтва, образотворення, художньо-естетичного самовираження, до себе та до свого авторського художнього продукту. Становлення образної та ейдетичної пам'яті, образного мислення та розвиток уяви збільшують образотворчий сегмент зображальної діяльності дитини. Цей період становлення образотворчої діяльності визначається як виражальний. Дитина природно має свої уявлення про виразність і своєрідно виявляє їх на кожному з етапів становлення образотворчої діяльності. Її завжди цікавлять деталі, які характеризують предмет, об'єкт, явище. У старшому дошкільному віці дитина здатна до певних узагальнень соціального досвіду, набутих вражень, художнього досвіду, ручної умілості у створенні виразного художнього продукту. Вона здатна переключатися із зорового на тактильне, нюхове, смако-

ве сприймання, узагальнювати власні відчуття та формувати цілісний перцептивний образ, передавати його на площині лінією, плямою, мазком, кольором; у об'ємі та просторі. Вона може передати характерні ознаки предмета (форму, пропорції, колір, фактуру), зобразити обличчя людини, зачіску, одяг, аксесуари, вирізати ножицями деталі, декорувати зображення предметів та власні вироби. Дитина здатна застосовувати різні типи композиції (фризову, лінійну, центровану), передавати колірну гаму. Вона може уявити собі предмет, об'єкт, явище, а потім відтворити його, втілити у художньому матеріалі.

Старший дошкільник починає усвідомлювати цінність власного художньо-естетичного самовираження та його продукту в соціумі; може ідентифікувати себе з людиною мистецтва (художником, скульптором, архітектором, дизайнером), співвідносити свою зображальну діяльність з мистецтвом. На підґрунті узагальнення базових знань з мистецтва виникає особистісне художнє ставлення до створеного власноруч продукту — «картини», «скульптури», «архітектурної споруди», «книжкової ілюстрації», «дизайнерського виробу».

Образотворення в цьому віці відзначається цілеспрямованістю, вмотивованістю. Задуми зароджуються від подій, вражень дитини, пропозицій педагога і стають більш вираженими, адекватними, самостійними (творчими), стійкими.

Зрслі самостійність, самоорганізація, досвід спільних дій, досягнутий рівень особистісної культури спілкування дають дитині змогу брати участь у колективних художньо-творчих проєктах. Закладаються основи інженерного, проєктно-художнього мислення. Вона може обговорювати з однолітками ідеї, домовлятися про зміст спільної роботи, визначати власну участь у загальній композиції, відповідати за свої дії та спільний результат.

Дитина цікавиться ставленням соціуму до неї як автора художнього продукту, прагне визнання, оцінки.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Художньо-естетичний розвиток. У вихованні дитини педагог і батьки враховують зрслі вікові можливості, набутий нею сенсорно-перцептивний, когнітивний, соціокультурний та художній досвід. Завдяки вправлінням у чуттєво-емоційному пізнаванні краси, узагальненні відчуттів, створенні уявно-асоціативного образу, сприймання стає пер-

сональною сенсорно-естетичною акцією дитини. З допомогою педагога або самостійно вона занурюється у процес споглядання, фіксує свої відчуття, по-своєму переживає та виражає естетичні емоції: подив, захват, милування. Завдяки поясненням та спрямуванням педагога дитина починає асоціювати їх із настроєм, натхненням. Педагог бере до уваги, що розвиток та домінування зорового сприймання дає дитині змогу сприймати колір більш витончено та диференційовано. Вона здатна створювати власний кольоровий світ, прихильна до пізнання основ колористики. В умовах інтеграції мистецтв, за сприяння педагога дитина може формувати цілісне уявлення про художній образ, що є передумовою оформлення особистісної художньої картини світу.

Під час роботи з твором мистецтва дорослі враховують, що дитина на шляху до його розуміння здатна встановлювати зв'язки між змістом та певними зображально-виражальними засобами (передній план, віддаленість, колірна гама тощо). У пізнанні мистецтва починає домінувати художньо-образна (смілова) складова, інтерес до особи художника (скульптора, архітектора, дизайнера, народного майстра), його творчої майстерні. Завдяки вправлінням дитина здатна розрізняти твори за жанром (пейзаж, портрет, натюрморт, соціально-побутовий, анімалістичний, казково-міфологічний). Дорослі беруть до уваги, що вона природно диференціює реалістичний і абстрактний художні напрями, може висловити власне оригінальне судження. Під час спілкування важливо підтримувати та схвалювати спроби дитини встановити зв'язок між мистецтвом і власною образотворчою діяльністю.

Образотворча діяльність. У образотворенні починає домінувати художньо-образна, смілова складова. Педагог орієнтується на розвиток ейдетичної пам'яті дитини, образного мислення. Він допомагає їй перенести базові знання з мистецтва у власну художню практику, розширити і збагатити простір художньо-творчої активності новими ідеями, матеріалами, техніками. Дорослим важливо усвідомлювати цінність співтворчості з дитиною, обміну думками, надання їй прикладу власного естетичного ставлення та художнього втілення задуму. Завдяки адекватному педагогічному супроводженню дитина здатна актуалізувати мистецькі знання, враження, набутий досвід у нових умовах і образотворити в різний спосіб: малювання, ліплення, аплікація, будівництво, конструювання-майстрування, перетворення-перевтілення тощо. Вона призвичаюється свідомо ставитися до вибору та застосування матеріалу (фарби, глина, пластилін, природні, ігрові будівні та залишкові), знарядь (олівці, фломастери, квачі, стеки тощо), обладнання (мольберт, етюд-

ник, палітра, станок для ліплення тощо). За підтримки дорослого дитина в змозі активно прилучитися до творчої майстерні митця: вивчати дослідним шляхом технологію змішування та висвітлювання фарб, експериментувати з кольором, формою, композицією; художньо освоювати простір. Пригадуючи та наслідуючи митця, дитина здатна осмислено використовувати колір та декоративні елементи для передавання настрою образу, прикрашання і досягати його естетичної виразності.

Під час *малювання* природне відчуття ритму, простору, досвід орієнтування на аркуші, набуті враження дають змогу дитині у предметному, сюжетному малюнку створити композиційно заповнену «картину». За підтримки педагога вона застосовує досвід сприймання творів жанрового живопису, може малювати у жанрах пейзажу, портрета, натюрморту. Освоєнню композиції допомагає природне прагнення дитини впорядкувати свої враження від сприймання світу, де кожен предмет має своє місце у просторі, усі деталі його форми можна роздивитися. Завдяки осмисленню особливостей орнаментального ритму, симетрії та вправлянням, вона здатна опанувати декоративну композицію. Дитина захоплюється ідеєю ілюстрування літературного твору. Вона здатна ідентифікувати себе з художником-ілюстратором і усвідомлювати важливість дотримання певних правил у створенні власної ілюстрованої книжки. З ініціативи дорослого та самостійно дитина диференціює графічний та живописний спосіб образотворення й може усвідомлено користуватися кожним за бажанням.

В організації та супроводженні *ліплення* педагог орієнтується на підтримку ініціатив дитини у створенні об'ємних форм. Він бере до уваги зрослі можливості дитини в координації рухів обох рук, вправність пальців, практичний досвід; інтерес до мистецтва скульптури, особи скульптора та його творчої майстерні. Завдяки вправлянням дитина здатна застосовувати досвід творчого наслідування майстра у створенні виразного скульптурного образу. Вона може урізноманітнювати зміст, спосіб зображення, передати динаміку. Педагог допомагає дитині осмислити специфічність та переваги пластичного та конструктивного способів ліплення у створенні виразного образу. Завдяки сприйманню прикладів жанрової скульптури вона може усвідомлено застосовувати пластичний спосіб у створенні анімалістичної скульптури, декоративному ліпленні за мотивами народної іграшки; обрати конструктивний спосіб для ліплення людини, дерева і досягати образно-естетичної виразності зліпка. Педагогу важливо створювати ситуації, які спонукають дитину до винахідництва. Під час занять екопластиком вона може

самостійно відкрити для себе комбінований спосіб створення скульптур-іграшок та використовувати його надалі за нагодою.

За посередництвом педагога дитина далі, більш усвідомлено може відкривати для себе світ *аплікації*. Завдяки розумінню властивостей паперу, зображальному досвіду, володінню базовими прийомами зминання, складання, відривання, відрізання та різання вона може створювати предметні, сюжетні, пейзажні, декоративні композиції у цій техніці. В організації діяльності дорослий орієнтується на зростання художньо-творчої активності дитини, усвідомлення нею засобів створення виразної картинки, збагачення уявлень про колір, форму, композицію. Педагог допомагає дитині пізнавати тонові відмінності паперу, просторові відношення та поняття (товстий-тонкий, короткий-довгий, верх-низ, усередині, поруч, одне за одним). Вона здатна осмислено, вмотивовано опановувати нові прийоми вирізування: з вихідних форм, симетричне, силуетне за контуром; зі смуги, складеної «гармошкою»; творчого застосування прийому обривання. Дорослий підтримує її бажання та ініціативи випробовувати в аплікації різні матеріали, вносити доцільні деталі, вибудовувати композицію, створювати сюжет.

В організації *конструювання* педагог орієнтується на розвиток інженерного, проектного мислення дитини; узагальнення її досвіду ігрового будівництва, створення виробів з паперу, перетворення залишкових матеріалів у нові форми. Він враховує соціальний досвід дитини, її зацікавленість архітектурними спорудами рідного міста. Педагог допомагає дитині осмислити особливості технічного й художнього конструювання, встановити зв'язок з мистецтвом архітектури, дизайном. Завдяки урізноманітненню завдань дитина здатна створювати будівлі за уявленням, за умовами, за власним задумом, за темою. За власною ідеєю та усвідомленим вибором матеріалу дитина конструює меблі, транспорт. Педагогу важливо надавати дитині приклади власної конструктивної творчості та дизайн-творчості, підтримувати її бажання зробити цікаву, корисну, красиву річ і заохочувати до співтворчості. В умовах активного осмислення базових форм, дій та очікуваного результату дитина може опановувати техніку роботи з папером: згинати навпіл, учетверо, у різних напрямках (по діагоналі, середній лінії, діаметру в колі), фіксувати лінію згину, робити надрізи за накресленими лініями до наступного згину чи лінії тощо. В організації дизайн-діяльності педагог орієнтується на розвиток уяви, фантазії дитини, збагачення мотиваційно-ціннісного досвіду. Завдяки обговоренням, вправлянням в дослідженні базових форм, поясненням та пропозиціям доросло-

го, дитина може опанувати прийоми та способи перетворення форм і створення нового, набувати досвіду творчої діяльності.

Художньо-естетичне самовираження. В організації спілкування педагогу й батькам важливо враховувати, що дитина схильна до художньо-естетичного типу світобачення, виявляє потяг до відтворення власних вражень, емоцій у художніх заняттях, іграх-імпрровізаціях. Дорослі беруть до уваги природні задатки, набуті здібності (ейдетична пам'ять, образне мислення, уява, просторове орієнтування, художньо-графічна умілість), виховані якості (самоусвідомлення, вправність, власні амбіції, потреби, домагання). Педагогу важливо усвідомлювати цінність природної схильності дитини до наслідування зразка художньо-естетичного самовираження. За умов підтримки її намагань ідентифікувати себе з митцем, дитина здатна перейнятися його «ступенем свободи», призвичаїтися образотворити в ньому, бути самостійною у реалізації особистих естетичних переваг, мистецьких знань, зображальних навичок та виражальних умінь. Під час сприймання прикладів мистецтва вона здатна цілеспрямовано порівнювати творчу манеру різних художників, породжувати власний стиль образотворення. Дитина може мати улюблені теми, види, жанри, форми; пріоритети в композиційному та колористичному рішенні, використанні декору, деталізації. Творчо наслідувати ті зразки художньо-естетичного самовираження, які її вразили, були схвалені значущими дорослими або запропоновані педагогом. Реалізуючи індивідуальний підхід, педагогу важливо брати до уваги особливості ейдетичної пам'яті дитини, її домінуючі сенсорні модальності у створенні художнього образу.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- сприяти узагальненню досвіду естетичного та художнього сприймання й формуванню особистісної цілісної художньо-естетичної картини світу;
- сприяти систематизації базових знань з мистецтва та застосуванню їх під час образотворчої діяльності;
- сприяти розвитку природних задатків, образотворчих та зображальних здібностей (відчуття кольору, форми, композиції), ейдетичної пам'яті;
- сприяти розвитку форм дослідницької поведінки, художнього винахідництва, проектно-художнього досвіду в художньо-естетичній взаємодії зі світом;

- сприяти задоволенню індивідуальних запитів дитини щодо збільшення простору художньо-творчої активності, збагачення художньо-естетичних вражень, саморозвитку.

Навчальні:

- забезпечувати вправління у способах мистецької діяльності; удосконалювати навички споглядання, милування, ідентифікації, занурення, імпровізації, образо-створення;
- вправляти в умінні розглядати, елементарно трактувати твір мистецтва, пізнавати його смисл;
- збагачувати та розширювати знання в галузі мистецтва (види, жанри, особа художника, творчий процес, реалістичний та абстрактний способи образотворення, виражальні засоби, техніки, матеріали, знаряддя);
- забезпечувати вправління у способах пізнання художніх матеріалів (папір різної фактури, текстури, кольору; фарби: акварель, акрилові, гуаш; тканина за фактурою, текстурою; глина, пластилін, тісто за пластичністю; природні та залишкові матеріали за формою, естетичними властивостями);
- вправляти в усвідомленому дотриманні правил користування знаряддям та обладнанням;
- досягати осмисленого диференційованого застосування дитиною базового способу створення зображення у різних видах образотворчої діяльності;
- презентувати дитині нові види художньої діяльності, зображальні техніки, технологію підготовки матеріалів для вибору та опанування за бажанням;
- навчати усвідомлено застосовувати нетрадиційні техніки для створення оригінального та виразного образу.

Виховні:

- виховувати потребу в художньо-естетичній взаємодії зі світом, пізнаванні мистецтва; пробуджувати інтерес до особи художника, його творчої майстерні, процесу образотворення;
- виховувати культуру художньо-естетичних потреб, почуттів, емоцій, художньо-естетичного самовираження;
- сприяти виховуванню дитини як художньо-обдарованої особистості;
- сприяти самовихованню дитини як відкритої до краси, самостійної, впевненої, здатної до усвідомленого вибору та висловлення власної думки, культуровідповідного художньо-естетичного самовираження;

- виховувати здатність до колективної художньої творчості;
- виховувати ціннісне ставлення до мистецтва, творчої людини, образотворчої діяльності та продукту власного образотворення.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Художньо-естетичний розвиток.</i> Має узагальнені знання про світ краси: сутність, ознаки, спосіб пошуку краси, форми її існування; знає сутність «милування»; знає природні кольори та відтінки; знає смисл зв'язку реальних явищ та художнього образу в мистецтві; має узагальнені знання про предметний світ як культурне надбання, про світ мистецтва: сутність, види, жанри; знає професії творчих людей: художник, скульптор, архітектор, майстер, дизайнер; розрізняє поняття «картина», «репродукція», «книжкова ілюстрація», «скульптура», «архітектурна споруда»; має знання про музей, види музеїв, призначення; знає правила поведінки в музеї; знає, які музеї існують у світі; знає про національне мистецтво та народні художні промисли України; знає та диференціює смисл наукової та художньої картин світу. <i>Образотворча діяльність.</i> Має узагальнені базові знання з мистецтва та образотворення: види, жанри, матеріали, техніки, зображальні та виражальні засоби; знає способи створення зображення: малювання, ліплення, аплікація, конструювання, будування; знає способи трансформації природних форм у орнаментальні мотиви; знає приклади оригінальних технік; знає способи декорування, передавання фактури як засоби досягання образно-естетичної виразності; знає правила безпечного та ефективного користування знаряддям та матеріалами, їх зберігання. <i>Художньо-естетичне самовираження.</i> Має узагальнені знання про себе у взаємодії зі світом та у образотворчій діяльності, як автора; знає про свободу і правила у самовираженні, про цінність власної думки; знає про свої переваги, схильності, свій спосіб пізнання та сприймання світу, краси, твору мистецтва; знає приклади художньо-естетичного самовираження дорослих та свій особистий інтерес; має знання про різницю у творчій манері художників, про свої уподобання
Уміння	<i>Художньо-естетичний розвиток.</i> Має узагальнений досвід сенсорно-перцептивного сприймання краси світу, емоційно-ціннісного ставлення до світу мистецтва; вміє моно-, або полімодально відчувати красу, переживати та виражати естетичні емоції, почуття; за особливими ознаками вміє визначити красу в різних формах її існування; вміє милуватися красою; вміє розглядати твір мистецтва, визначити головне та другорядне, встановлювати смислові зв'язки, застосовувати уяву, образне мислення, ейдетичну пам'ять, смисленеві операції; вміє вступити до діалогу та взяти участь у обговоренні художніх якостей твору; вміє дотримуватись правил поведіння в музеї.

	<i>Образотворча діяльність.</i> Має узагальнений досвід практично-зображальної та образотворчої діяльності; вміє адекватно користуватися зображальними матеріалами, обладнанням та приладами, зображальними засобами та технічними прийомами; вміє виконувати жанрові малюнки, скульптуру, зліпки, аплікаційні картинки, будівлі, конструкції, інсталяції тощо. Вміє образотворити за натурою, по пам'яті, за уявою та уявленнями, за умовами; вміє трансформувати природні форми й малювати візерунки у смузі та на предметних формах, виконувати розпис за мотивами народного національного розпису; вміє майструвати меблі, іграшки, виготовляти книжки, оздоблювати альбоми тощо; вміє застосовувати когнітивний досвід, знання з галузі науки та мистецтва; вміє зробити адекватний внесок у колективну роботу, спільний проект. <i>Художньо-естетичне самовираження.</i> Має узагальнений досвід культуровідповідного самовираження. Вміє полімодально, або за своєю сенсорною модальністю взаємодіяти зі світом, своєрідно реагувати на те, що вважає красивим; вміє своєрідно сприймати та оригінально трактувати твір мистецтва, оживлювати, одухотворяти, перетворювати предмет, об'єкт, явище; вміє усвідомлювати себе автором, за покликанням обирати спосіб образотворення та форму реалізації своїх можливостей; вміє використовувати ресурси самостійної художньо-естетичної діяльності, спостережень у соціумі для набуття досвіду творчого наслідування та самореалізації; вміє наслідувати приклади творчої манери митця; вміє зніціювати збільшення особистого простору художньо-творчої активності; вміє ідентифікувати себе художником та досягати образно-естетичної виразності створеного продукту; вміє відстежувати шлях створеного власноруч художнього продукту, питати про оцінку, шукати шляхи самовдосконалення
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Відкрита до пізнання світу краси, мистецтва, образотворчості; має розвинуте полімодальне сприймання; здатна переживати естетичні почуття, милуватися природними формами, кольорами; захоплюється майстерністю людини у створенні рукотворних предметів, творів мистецтва; чутлива до свого естетичного вигляду, зовнішності людей навколо, вигляду приміщення, виявляє смакові уподобання; диференціює красиве — некрасиве; приязна до опанування нового, поради, оцінних та смакових естетичних суджень дорослого. <i>Самостійність.</i> Реалізує усвідомлену ступінь свободи в судженнях про красу, трактуванні твору мистецтва, образотворчості; упевнено діє в ситуаціях вибору, формуванні задуму, плануванні діяльності; шукає та знаходить, або винаходить художні засоби та спосіб втілення задуманого; організовує власне художньо-естетичне дозвілля; прихильна до художньо-образних імпровізацій з предметами та зображальними матеріалами, збирає власну колекцію, ініціює різні форми художньо-творчої активності, залучає до них дітей і дорослих; організовує своє робоче місце та прибирає за собою по завершенні діяльності.

Допитливість. Уважно спостерігає, прагне досягнути естетичну сутність явища, смисл поняття краси; використовує мисленнєві операції (порівняння, аналіз, синтез); у вже знайомому шукає та виділяє нове, незвідане, виявляє до нього підвищений інтерес; намагається визначити властивості (споглядає, досліджує, експериментує); ініціює філософську розмову, ставить запитання дорослому, очікує чітких відповідей; радіє новій інформації, вдалому самостійному «відкриттю», успішному результату власних смислопошукових дій та художніх дослідів.

Гідність. Ідентифікує себе з художником; усвідомлює та позиціонує себе як автора; ціннісно ставиться до створеного художнього продукту, оцінює його рівень та власні зусилля, визначає шляхи самовдосконалення; уважна до думки іншого; доброзичлива у визнанні успіху однолітка; скромна у домаганнях щодо визнання власних успіхів, свого внеску у колективний художній проект; охоче допомагає іншій дитині, ділиться матеріалами та досвідом; очікує на справедливую оцінку своїх досягнень, гідно приймає несправедливу оцінку; уміє зробити комплімент іншому за вдале рішення, подякувати за надану допомогу.

Самовладання. Дослуховується до порад дорослого; спокійно реагує на інакшу думку, тактовно поводить себе в конфліктній ситуації; стримує негативні емоції; дотримується правил поведінки в музеї, зосереджує увагу; спокійно, врівноважено, терпляче долає ускладнення в процесі образотворчої діяльності; уважно слухає співрозмовника, чекає своєї черги висловитися; утримується від демонстративних форм поведінки; доводить розпочату діяльність до завершення; тримає в належному стані своє робоче місце.

Відповідальність. У колективних роботах намагається зробити свою частину якнайліпше; виконує обцяне; як автор та художник прагне досягти образно-естетичної виразності; не забуває помити, висушити та скласти зображальні матеріали в належне місце.

Креативність. Любить придумувати образи, імпровізувати, експериментувати з ними; виявляє винахідливість, інтерес до смислопошукових дій; знаходить нові способи використання відомих технічних прийомів; з легкістю перетворює природні та залишкові матеріали; виявляє елементарне інженерне мислення, планує, передбачає та проектує; ініціює виготовлення цікавих виробів; зацікавлює інших своїми ідеями та задумами

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Старший дошкільник уже має відносно багатий слуховий досвід, слухова увага стає стійкішою, він уміє розрізняти й диференціювати звуки. Дитина виявляє інтерес до музики, відгукується на контрастні музичні образи, має уявлення про багатство музичних настроїв. Закономірності й особливості розвитку психічних процесів старшого дошкільника дають змогу формувати в нього художній смак, розуміння розмаїтості музичних жанрів та форм.

Продовжують фізіологічно розвиватися голосові зв'язки, формуватися співочий апарат, голос набуває нових можливостей. Діти переважно здатні відтворювати загальний напрям руху мелодії, чисто інтонувати її окремі речення, фрази, мотиви.

У зв'язку з інтенсивним фізичним розвитком дитини поліпшується координація її рухів, що дає змогу максимально використовувати різноманітні рухи, пластичне імпровізування для творчого самовираження.

Дитина має уявлення про звучання деяких музичних інструментів (фортепіано, скрипка, флейта тощо) та різноманітних дитячих музичних інструментів (дзвіночки, музичний трикутник, ксилофон тощо); здатна розрізняти на слух тембри інструментів, має певний досвід музикування на шумових і ударних дитячих музичних інструментах. У музичних іграх, хороводах, танцях може проявляти ініціативу, ставати автором сюжетів, образів — активно проявляти свій творчий потенціал в усіх видах музичної діяльності.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Шуми і звуки довкілля. Педагог створює умови для того, щоб дитина мала змогу прислухатися до звукового довкілля й визначати їх походження, диференціювати зони слухового сприймання (ближня, середня, далека). Він збагачує когнітивний, емоційний та практичний досвід дошкільника.

Музичні звуки. Оскільки дитина здатна розрізняти висоту звуків, їх висотну та ритмічну однаковість; визначати відстань (близько, далеко) та місце розміщення джерела звуку в просторі, розрізняти динамічні відтінки й тембри відомих їй музичних інструментів, вихователь сприяє тому, щоб дитина самостійно створювала ритмічні малюнки.

Музична діяльність. Дорослий бере до уваги, що дитина під час сприймання музичного твору здатна диференціювати мелодію, темп, динаміку, ритм. Набуті знання і враження від музичного мистецтва та пояснення вихователя продукують бажання самостійно характеризувати музичний твір, відповідаючи на запитання щодо нього, визначати його виражальні засоби, відчувати різні відтінки настрою, передані в музиці. Дорослий враховує, що голосовий апарат дитини вже досить міцний — у голосі з'являється співучість і дзвінкість, хоча зберігається специфічне відкрите звучання, тому в хоровому виконанні вже можна досягти помітної злитості звучання. Відомі пісні, музично-ритмічні рухи, танці, ігри дитина здатна певною мірою виразно виконувати самостійно, вносити елементи творчості. За сприятливих умов вона із задоволенням музикує, виконує найпростіші музичні композиції на дитячих музичних інструментах; проявляє ініціативу у виборі виду музичної діяльності, залюбки бере участь у музичних іграх, іграх-драматизаціях, святкових ранках тощо. В організації освітнього процесу педагог бере до уваги індивідуальні музичні інтереси, уподобання та здібності дитини.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розширювати уявлення про те, що звуки предметів, виготовлених із різного і навіть того самого матеріалу, різняться на слух (стук у двері, стук дерев'яних ложок тощо); розвивати здатність виокремлювати звучання певного предмета серед запропонованих; орієнтуватися у звуковому просторі; продовжувати ознайомлювати зі звуками природи в різні пори року;
- заохочувати активно слухати музику; диференціювати звучання відомих музичних інструментів; висловлювати власне ставлення;
- продовжувати збагачувати виражальні можливості голосу; розвивати співацький голос дитини відповідно до індивідуального діапазону; долучати до тембрального й мелодійного фантазування;
- розвивати вміння передавати вільними, пластичними рухами характер музики, її емоційно-образний зміст; розвивати здатність орієнтуватися в просторі (пропонувати в танцях ролі ведучих, які організують переміщення в залі); розвивати музично-ритмічну імпровізацію в сюжетних етюдах; стимулювати створення композицій;

- розвивати звуковисотний слух (добирати на слух прості мелодії на інструментах із визначеною звуковисотністю); продовжувати розвивати тембральний і динамічний слух під час гри на дитячих музичних інструментах; розвивати відчуття ритму, поступово ускладнюючи ритмічні структури паузами;
- стимулювати творчу активність, мислення й уяву під час музичної імпровізації, розвивати вміння виразно передавати художній образ.

Навчальні:

- продовжувати формувати цілісні уявлення про звуки довкілля, розширювати уявлення про особливості різних звукових середовищ: «близьке» (звуки помешкання); «середнє» (вулиці, села, міста), «далеке» (моря, гір, степів); формувати уявлення про виразну сутність голосу людини, завдяки чому передається її внутрішній стан, почуття, думки;
- ознайомлювати з історією виникнення музики; розширювати уявлення про українську народну музику та музику інших народів; збагачувати уявлення про різні музичні інструменти (труба, акордеон, гітара, арфа, фагот, гобой), зокрема й українські народні (сопілка, бандура, цимбали); ознайомлювати з професіями, які пов'язані з музичною діяльністю (музикант, композитор, співак, диригент, хореограф);
- ознайомлювати з поняттям «жанр» у музичному мистецтві: інструментальна, вокальна, сценічно-театральна музика; формувати вміння зосереджувати свою увагу на відчуттях під час сприймання музичних творів; ознайомлювати дітей із творчістю композиторів, які писали музику для дітей (Леся Дичко, Микола Лисенко, Петро Чайковський, Роберт Шуман та ін.);
- формувати вміння керувати силою звука, легко брати дихання між музичними фразами, протягувати довгі звуки, чітко вимовляти слова, співати злагоджено; залучати до емоційного сприймання та виконання хорових і сольних творів з музичним супроводом та без нього; заохочувати самотійно інсценувати зміст пісень;
- розвивати музично-рухову пам'ять, естетичну виразність руху; розширювати діапазон навичок виразних рухів: ходьба різного характеру; ритмічний біг (легкий, стрімкий); підскоки (легкі, сильні); бічний та прямий галоп; крок польки, перемінний крок; притупи; напівприсідання з виставлянням ноги на п'ят-

- ку; різні рухи руками; елементи українського народного танцю; продовжувати навчати виконувати народні й бальні танці;
- формувати навички правильного звуковидобування на металофоні, ксилофоні (навчати виконувати мелодії на одному звуці, на двох ближніх звуках, на трьох звуках, на всьому звукоряді поступенево і через ступені), на сопілці; навчати виконувати нескладні музичні твори в ансамблі, оркестрі дитячих музичних інструментів у правильному характері, з правильними динамічними відтінками;
 - навчати розуміти характер персонажів музичної гри-драматизації, самостійно знаходити для них виразні пантомімічні, мімічні та інтонаційні характеристики; навчати дітей взаємодіяти між собою в діалогах, чуйно реагувати на репліки, зміни в сценічній ситуації, підпорядковувати свої дії задуму режисера-постановника гри-драматизації.

Виховні:

- формувати ціннісне ставлення до краси звуків навколишнього світу;
- виховувати позитивне ставлення, любов до музики та прагнення проявити себе в різних видах музично-художньої діяльності;
- плекати почуття задоволення від самостійної музичної діяльності;
- засобами музики виховувати патріотичні почуття, любов до рідного краю.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Шуми і звуки довкілля.</i> Уявляє, з яких звуків складається звукове середовище квартири, будинку, села, міста тощо; розуміє, що звуки предметів різняться на слух, якщо вони виготовлені з різного матеріалу або з одного й того самого; усвідомлює, що предмети і явища природи звучать інакше в різні пори року та частини доби. <i>Музичні звуки.</i> Розуміє властивості музичного звука; знає розміщення звуків за висотою на металофоні, ксилофоні, сопілці; знає звучання різних музичних інструментів (труба, акордеон, гітара, арфа, фагот, гобой); знає українські народні інструменти (сопілка, бандура, цимбали). <i>Музична діяльність.</i> Орієнтується в основних жанрах музичного мистецтва; знає, що музичні твори розрізняють за жанрами; знає деякі назви

	інструментів симфонічного і народного оркестрів, орієнтується в тембрах їхнього звучання; має уявлення про українську народну музику та музику народів світу; знає твори композиторів, які писали для дітей; знає, як правильно брати дихання; розуміє, що співати потрібно злагоджено, легким звуком, виразно й емоційно, чітко вимовляючи слова; знає назви різних танцювальних елементів; як правильно видобувати звук на металофоні, ксилофоні, сопілці; усвідомлює, що під час гри в ансамблі (оркестрі) потрібно впевнено тримати свою партію; має уявлення про можливість музичного фантазування під час співу, інструментального музикування; знає, як інсценувати відомі пісні, музичні казки, ігри-драматизації; усвідомлює, що в іграх-драматизаціях потрібно дослухатися до задуму режисера-постановника
Уміння	<i>Шуми і звуки довкілля.</i> Диференціює зони слухового сприймання (ближня, середня, далека); виокремлює звучання певного предмета серед запропонованих; адекватно реагує на звукові стимули; уміє використовувати деякі предмети та їхні звукові сигнали у повсякденному житті. <i>Музичні звуки.</i> Розрізняє висоту звуків і динамічні відтінки, тембри різних музичних інструментів і голосів однолітків та дорослих (рідних, з найближчого оточення); уміє передавати голосом інтонаційні характеристики різних казкових персонажів, настрої людини; створює й запам'ятовує ускладнений паузами ритмічний малюнок; проплескує в долоні прості ритмічні малюнки. <i>Музична діяльність.</i> Уміє охарактеризувати музичний твір (визначити жанр, настрій, засоби музичної виразності), упізнає відомі музичні твори; визначає настрій музичного твору, орієнтуючись на мелодію, зосереджує увагу на власних емоціях, почуттях від прослуханої музики, висловлює враження від неї; уміє виразно співати пісні з музичним супроводом та без нього, в колективному й сольному виконанні; керує силою звука, співає дзвінко, легко, правильно бере дихання; емоційно передає характер мелодії, інсценує зміст пісень; вільно й виразно виконує музично-ритмічні, танцювальні рухи; орієнтується в просторі; створює пластичний художній образ; використовує відомі їй рухи під час імпровізованих танців; грає нескладні твори на металофоні, ксилофоні, сопілці в ансамблі, оркестрі; взаємодіє з однолітками під час ігор-драматизацій; реагує на зміни в сценічних ситуаціях, підпорядковує свої дії задуму режисера-постановника; уміє знаходити виразні пантомімічні, мімічні та інтонаційні характеристики персонажів музичної гри-драматизації
Базові якості	<i>Самостійність.</i> Реагує на звукові стимули, відповідає на них доцільними діями; виконує пісню, відомі музично-ритмічні рухи, танці, музикує на дитячих музичних інструментах; ініціює музичні, сюжетні ігри; без допомоги дорослого добирає виражальні засоби під час створення казкового образу.

Допитливість. Цікавиться багатством звуків, уважно слухає музичні твори, зосереджується на засобах музичної виразності та мелодії, долучається до різноманіття звучання дитячих музичних інструментів, видобуваючи з них звуки.

Самовладання. Докладає певних зусиль у різних видах музичної діяльності (добирає найвдаліші варіанти для її реалізації); підпорядковує свої дії задуму режисера-постановника, дослухається до його рекомендацій.

Сприйнятливність. Виявляє сприйнятливність до звуків довкілля, до музичних звуків; сприймає музичний твір цілісно, відчуває різні відтінки емоцій, передані музикою, охоче ділиться враженнями.

Відповідальність. Намагається злагоджено діяти з однолітками заради досягнення мети під час спільного виконання пісні, танцю, музикування в ансамблі та оркестрі, гри-драматизації; прагне під час міні-концертів, святкових ранків творчо проявити себе.

Креативність. Імпровізує голосом, з використанням звуків, жестів, саморобних шумових інструментів, на дитячих музичних інструментах; проявляє свою індивідуальність у співах, танцях; вигадує мелодії, елементарні пісні, танці; інтерпретує під час передачі образу казкових персонажів, дій з уявним предметом; використовує набутий музичний досвід під час самостійної художньої діяльності

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Сприймаючи театральне видовище, старший дошкільник здатний зрозуміти зміст вистави, театральний образ як живу акторську дію з використанням мовленнєвих засобів, міміки, жестів, рухів, музики, танцю, співу. Він співпереживає героям сюжету, підказує, як їм поводитися у скрутних ситуаціях, оцінює вчинки (власні та однолітків), порівнюючи з вчинками персонажів вистави. Дитина виявляє схильність до наслідування дій, висловлювань позитивних персонажів вистави. Ліпше, ніж раніше, впізнає в силуетах і тінях характерні образи персонажів, оцінює їх (хитрий, жадібний, нерозумний, довірливий). Під час театральної-ігрової діяльності дитина старшого дошкільного віку здатна відображати характерні особливості образу театральних персонажів. Вона охоче долучається до групової драматизації фрагментів твору, може ініціювати організацію ігор «у театр». Під час творчої діяльності особливо відчутними стають зрілі інтелектуальні можливості дитини, певна зрілість її почуттєвої сфери. Дитина здатна брати

активну участь у підготовці театральних ігор, досить віртуозно перетілюється в образи персонажів, захоплено й виразно розігрує сюжети казок, з гумором виконує ролі. Може ініціювати внесення творчих фрагментів у гру за казкою, охоче допомагає дорослому виготовляти декорації, атрибути, костюми. Дитина спроможна ініціювати організацію ігор-драматизацій, театральних ігор, може заохочувати однолітків до розігрування сюжетів певних казок. Упродовж означеного віку естетичне ставлення до театального мистецтва стає більш свідомим, виваженим. Індивідуалізуються смаки дитини, частіше проявляються творча уява, здатність встановити причинно-наслідкові зв'язки між діями персонажів і ставленням до них учасників вистави та її глядачів. Особливість вікового періоду визначається зростою здатністю старшого дошкільника диференціювати як взаємопов'язані, так і специфічні процеси сприймання творів театального мистецтва, виконання ролі персонажа близько до тексту та його індивідуалізацію (надання особистісного забарвлення).

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Завдяки навчанню та набутому досвіду дитина розрізняє види театрів (пальчиковий, настільний, драматичний, театр іграшок, тіньовий, ляльковий, театр на фланелеграфі, театр бі-ба-бо, театр картинок); зацікавлено спостерігає за дійством різних видів театру, ліпше, ніж раніше, розуміє особливості та відмінності між ними, має свої уподобання. За підтримки вихователя дитина розмірковує над побаченим та почутим, зіставляє його з реальними життєвими ситуаціями, у які потрапляла сама, робить узагальнені висновки щодо доцільності чи недоцільності певної поведінки (персонажів та власної). Педагог виховує здатність емоційно відгукуватися на красу театральної вистави, заохочує бажання допомогти дорослому її створювати, брати активну участь у конструюванні з кольорових клаптиків театального костюма ляльці, розфарбовуванні та вирізанні елементів необхідних атрибутів. Пояснення дорослого сприяє розвитку орієнтації у змісті, послідовності подій сюжету відомих їй казок, відтворених у виставі.

Художньо-практична діяльність. Завдяки набутому когнітивному та практичному досвіду дитина вже не задовольняється переглядом вистав, поставлених дорослими; все частіше намагається сама відтворити

реальні та казкові ситуації під час власної акторської гри; співвідносить театральні події з подіями реального життя, власною поведінкою, починає вибудовувати її відповідно до моральних норм, вносити доцільні корективи. Завдяки навчанню зростає довольність пізнавальних процесів, здатність відтворити поетичні твори українського фольклору та події з відомої їй казки виразно, у необхідній послідовності, з використанням відповідної міміки, пантоміміки, інтонації. З допомогою вихователя та самостійно дитина переносить елементи театралізації у свої сюжетно-рольові ігри, організовує ігри-драматизації та бере активну участь у них. Зростає вміння відображається в її розвиненому відчутті простору, часу, здатності диференціювати форму, фактуру, відтінки кольорів.

Дитяча творчість. Зрослі самостійність, предметно-практична вміння, емоційна сприйнятливості уможливають здатність передавати образно-виражальними засобами стан, наміри, поведінку, ставлення персонажа, роль якого дитина виконує. Вона розіграє під час театральної гри окремі епізоди казок (на прохання дорослого та з власної ініціативи), перевтілюється в образи різних персонажів, індивідуалізує їх, вносить творчі фрагменти в театралізовану гру. За сприяння вихователя усе частіше дитина прагне самостійно виготовляти елементи театральних декорацій, костюмів, атрибутів.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати потребу у творчій реалізації своїх можливостей, самовираженні театральних здібностей;
- формувати вміння ототожнювати та диференціювати себе та персонажа, роль якого вона виконує, «приміряти» до себе персонажів із позитивними та негативними рисами;
- розвивати здатність до творчого перевтілення, уміння емоційно відтворювати характери персонажів театральної вистави, використовувати засоби виразності (жести, міміку, інтонацію голосу);
- створювати сприятливі умови для розвитку сценічного мовлення.

Навчальні:

- навчати впізнавати характерні образи персонажів театральних ігор та вистав за силуетами, елементами костюма, репліками;
- вправляти в умінні оцінювати персонажів театральних вистав та зіставляти їхню поведінку із власною;

- навчати розуміти та використовувати міміку, жести, інтонацію; формувати художньо-мовленнєву виконавську майстерність;
- прищеплювати навички розрізнення й об'єктивного оцінювання позитивних та негативних якостей персонажів за їхніми вчинками;
- навчати елементів перевтілення та набуття характерних моральних рис персонажів;
- навчати засобів та прийомів виготовлення елементів театральних костюмів, декорації, атрибутів;
- вправляти в умінні складати сюжети на наочній, словесній основі та самостійно;
- навчати взаємодіяти між собою в діалогах, чутливо реагувати на репліки та зміни у сценічній ситуації.

Виховні:

- формувати позитивне ставлення до театрального мистецтва;
- виховувати моральні почуття;
- формувати уміння диференціювати добро і зло, позитивно ставитися до дружби, правдивості, щирості, сміливості, готовності допомогти; негативно — до жадібності, ледарства, злоби, егоїстичності, брехливості, байдужості, хвалькуватості, улесливості;
- виховувати бережливе ставлення до театральних костюмів, декорацій, атрибутів;
- заохочувати та підтримувати вияв почуття гумору, уміння посміятися над собою та персонажами, яких грає дитина;
- прищеплювати любов до українського фольклору, казок; позитивне ставлення до озвучування вистав українською мовою.

**Показники компетентності дитини
на кінець дошкільного віку**

Знання	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Знає і може самостійно або з допомогою дорослого назвати основні види театру (пальчиковий, настільний, драматичний, театр іграшок, тіньовий театр, ляльковий театр, театр на фланелеграфі, театр бі-ба-бо, театр картинок); розуміє особливості кожного та відмінності між ними; знає й може розповісти близько до тексту відому їй казку, за якою дивиться театральну виставу. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Розуміє зміст вистави; знає, що театральний образ — це жива акторська дія з використанням мовленнєвих засобів, засобів виразності (міміки, жестів, рухів), інших видів мистецтва (музики, танцю, співу), іграшок, костюмів, декорацій, атрибутів; усвідомлює

	важливість дотримання послідовності слів та дій під час виконання ролі певного персонажа, їх узгодження з іншими. <i>Дитяча творчість.</i> Розуміє, що різні виконавці по-різному виконують ту саму роль, одягаються, грають, інтонують свої висловлювання, по-своєму виражають характер персонажа
Уміння	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Цікавиться усіма видами театру; правильно застосовує театральну термінологію (за трьома блоками: актори — актор, трупа, режисер, костюмер, гример, художник, глядачі, успіх, оплески; вистава — сюжет, сценарій, прем'єра, частина, антракт, фінал; театр — афіша, каса, квиток, зала, куліси, дзвінок, завіса, балкон, декорації); підказує персонажам, як їм поводитися відповідно до сюжету казки та у скрутних ситуаціях. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Визначає основну сюжетну лінію, імітує рухи, міміку, інтонації голосу; точно промовляє слова; порівнює та оцінює вчинки власні та однолітків із вчинками персонажів театральної вистави; намагається наслідувати позитивні моральні якості персонажів (доброзичливість, сміливість, готовність допомогти тощо); оцінює їхні негативні якості (хитрий, жадібний, нерозумний, довірливий); упізнає в силуетах і тінях характерні образи персонажів; бере активну участь у підготовці театральних ігор, розігруванні сюжету; виразно та з гумором виконує ролі, бере участь у виготовленні елементів декорацій, костюмів, атрибутів. <i>Дитяча творчість.</i> Творчо перевтілюється в образи персонажів; може промовити одну фразу кількома різними інтонаціями, змінити тембр голосу, внести творчі фрагменти у гру за казкою; імпровізує, вносить прості зміни в елементи костюма; може на прохання дорослого змінити кінцівку твору, поміняти характер персонажа (злого, хитрого на доброго); у ході розігрування ролі може внести зміни в роль, змінити елементи костюма (форму, колір)
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Виявляє високий інтерес до театру, ігор-театралізацій, вистав. Уважно вдивляється, розглядає персонажів, їхні костюми, стежить за дотриманням ними сюжету та слів твору. Емоційно реагує на позитивні та негативні вчинки персонажів. <i>Самостійність.</i> Ініціює готовність взяти участь у самостійному рядженні, інсценуванні казок, виборі твору, персонажа, одягу, елементів атрибутів та декорацій. Може на прохання дорослого та за власним задумом змінити сюжет відомої казки. З власної ініціативи вносить корективи в сюжет твору, декорації, елементи костюма, виконання ролі. <i>Людяність.</i> Співпереживає позитивним героям, підтримує їх, намагається підказати спосіб уникнення небезпеки. Узгоджує свої слова та дії з іншими виконавцями. Може відмовитися від запропонованої їй ролі на користь товариша.

Допитливість. Аналізує вчинки персонажів, порівнює їх із власними; формулює елементарні висновки. Запитує дорослого про незрозуміле, намагається уточнити правомірність дій персонажів.

Гідність. Намагається виконати свою роль якомога краще, шукає підтвердження вдалості своєї гри в дорослого. Намагається справедливо себе оцінити, може відмовитися від незаслуженої оцінки свого виконання ролі.

Відповідальність. Усвідомлює значущість власної діяльності для загальної постановки. Намагається дотримуватися вимог режисера-постановника. Переживає невідповідність своїх дій очікуванням дорослого.

Справедливість. Намагається обрати роль з урахуванням своїх можливостей, чесно розподілити ігрові та театральні ролі, іграшки. Може визнати заслуги однолітка та власні помилки.

Креативність. Виявляє схильність до індивідуалізації своєї ігрової та театральної ролі. Прагне внести в неї елементи новизни, виконати по-своєму, своєрідно. Охоче вигадує, раціоналізує, фантазує, радіє своїм оригінальним рішенням

ЛІТЕРАТУРНЕ МИСТЕЦТВО

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Ставлення старшого дошкільника до літературних творів стає все більш осмисленим, активним, зацікавленим. Дитина в змозі не лише сприймати художню літературу, а й співпереживати та співчувати літературним персонажам, що потребує від неї певної аналітичної роботи. Зростають можливості дитини відновлювати, пригадувати послідовність подій, установлювати різноманітні смислові зв'язки всередині літературного твору та між різними творами. Вона здатна розуміти не лише дії літературних персонажів, а й доступні їй мотиви їхньої поведінки. Дитина шосто-сьомого років життя вже здатна збагнути приховані наміри та неявні мотиви вчинків дійових осіб літературного твору. Ще зберігається тенденція змінити наближену до реальності літературну ситуацію на більш казкову, фантастичну, чарівну: дитина прагне зробити її менш схожою на буденне життя, на реалії з її власного повсякденного досвіду. Дитина здатна визначати ознаки певного жанру — казки, оповідання, вірша, — усе виразніше віддає перевагу якимось із них. Зростає здатність помічати окремі виразні мовленнєві засоби та зосереджувати на них свою увагу. Виразнішими стають намагаючись дитини передати свої уявлення про структуру й форму літературних творів у власній творчості.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Ознайомлення з творами мистецтва. Дитина впродовж тривалішого, ніж раніше, часу здатна уважно слухати казки, оповідання, довгого вірша. Завдяки набутому досвіду вона починає віддавати перевагу як певному жанру літературного твору, так і певній тематиці. Починає ліпше розуміти тричастинну структуру композиції літературного твору (зачин, основна частина, розв'язка), усвідомлювати певний набір дій літературних персонажів. Когнітивний досвід дитини забезпечує розуміння змісту, ідеї літературного твору, основної сюжетної лінії казки чи оповідання, визначення головних персонажів. Її літературні художні враження та морально-естетичні переживання стають багатшими. Дорослий збагачує уявлення дитини про структуру книжки, види книжок, історію їх створення. Допомогає дитині систематизувати її знання щодо жанрів і тематики літературних творів. Сприяє формуванню стійкого інтересу до книжки. Спонукає розглядати дитячу книжку, запам'ятовувати її назву, переказувати зміст за ілюстрацією, дотримуватися правил поводження з книжкою. Уважно слухає вірші, невеликі оповідання, казки й відповідає на запитання: що розповідалося? про кого? хто який? тощо. Запитує про те, що було незрозумілим, співвідносить сприйняте на слух із малюнком (ілюстрацією).

Художньо-практична діяльність. Дорослий сприяє формуванню образних стереотипів, що спрощує, полегшує інтерпретації дитиною літературного твору, допомагає правильно його зрозуміти. Удосконалює засоби відтворення нею образів літературних персонажів у різних видах художньої діяльності, спонукає інтонаційно передавати різні почуття, відтворювати в мовленні образні висловлювання з художнього твору. Збагачує уявлення дитини про типові персонажі та сюжетно-тематичні одиниці літературних творів (зокрема казок), способи їх творчого використання.

Дитяча творчість. Завдяки зрослим інтелектуальним можливостям, сформованості елементарних соціально-моральних почуттів, збагаченню життєвого досвіду дитина виявляє все більший інтерес до невідомих їй літературних творів, нових привабливих персонажів, складнішої, ніж раніше, тематики. Педагог удосконалює її здатність доповнити текст казки власними пропозиціями, оновити оповідання різними варіантами пригод, додатковими епізодами. Внаслідок педагогічних впливів, дитина робить спроби надати реальному персона-

жу більше чарівності, а подіям — казковості. На основі ілюстрованих книжок та вражень від прослуханого долучається до створення образів у малюнках, аплікації, а також у театральній діяльності: уміє самостійно розігрувати сюжети відомих казок в іграх-драматизаціях та театралізованих іграх.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- формувати елементарну літературну картину світу;
- долучати до високохудожньої літератури, розширювати запас літературних вражень;
- удосконалювати виразне літературне мовлення;
- розвивати творчі здібності, способи творчого сприймання літературної інформації;
- закладати основи літературного смаку.

Навчальні:

- збагачувати знання про вітчизняні та зарубіжні літературні твори різних жанрів і тематики;
- формувати уявлення про структуру літературних творів та типових персонажів;
- навчати емоційно та виразно передавати зміст невеликих прозових творів, читати напам'ять вірші;
- навчати складати невеличкі розповіді, казкові історії на основі відомих сюжетів та за власним задумом;
- вправляти в умінні визначати динаміку розвитку сюжету, художнього образу, його багатогранність;
- формувати вміння оцінювати вчинки літературних персонажів з огляду на моральні норми та соціально схвалювані стандарти поведінки.

Виховні:

- виховувати інтерес до бібліотеки, бережливе ставлення до книжки;
- формувати літературні вподобання;
- заохочувати самостійність у виборі літературних творів різних жанрів та тематики;
- виробляти звичку використовувати книжку як засіб цікавого дозвілля;
- виховувати інтерес до художньої літератури, любов до української книжки.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Називає основні види літературних творів: усна народна творчість (колискові, колядки та щедрівки, веснянки, купальські пісні, скоромовки, лічилки, загадки, народні казки), вірші, оповідання, байки, легенди; знає деякі твори з народної, вітчизняної та світової літературної спадщини, прізвища окремих письменників; усвідомлює важливість творів різних жанрів та тематики; усвідомлює свої літературні вподобання; має уявлення про бібліотеку; знає тексти народних ігор, скоромовок, чистомовок; розуміє зміст гумористичних творів, прислів'їв, приказок; відгадує образні, метафоричні та порівняльні загадки. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Розуміє значення літературних творів для розширення своїх знань та розвитку моральних якостей (доброзичливості, сміливості, товарищескості, правдивості, подільчivosti, чуйності тощо); усвідомлює, що виразного читання слід навчатися, докладати для цього зусиль; знає, що за розвитком подій сюжету твору варто уважно стежити. <i>Дитяча творчість.</i> Розрізняє наслідувальну та творчу літературну діяльність; усвідомлює, що різні люди по-різному інтонують відтворення тексту літературного твору, переживають події та вчинки персонажів; усвідомлює важливість умінь створювати власні твори на основі відомих
Уміння	<i>Ознайомлення з творами мистецтва.</i> Оперує назвами творів мистецтва, передає своє ставлення до персонажів на основі аналізу їхніх вчинків, формулює оцінно-етичні судження, співвідносить поведінку літературних персонажів з реальними подіями; знаходить спільне та відмінне у змісті літературних творів і доречно використовує набуті знання у відповідних життєвих ситуаціях. <i>Художньо-практична діяльність.</i> Передає словом свої враження про прослухане, почуте; знаходить та використовує у мовленні засоби виразності (порівняння, епітети, метафори, гіперболи, фразеологізми); добирає до них синоніми; відтворює образність вірша в художній бесіді; бере активну участь у бесіді за змістом художнього твору, висловлює свої враження, переживання; зіставляє два художні твори, близькі за змістом, темою, ідеєю; передає своє ставлення до персонажів літературного твору на основі аналізу їхніх вчинків; формулює оцінно-етичні судження, співвідносить поведінку літературних персонажів зі своєю. <i>Дитяча творчість.</i> Складає вірші, казки, міні-оповідання; розігрує щедрівки, колядки, заклички, сюжетно-рольові ігри за мотивами літературних творів; поєднує в літературній діяльності елементи різних видів мистецтва; виявляє свої літературні уподобання; вигадує нові сюжети до відомих творів; використовує різні засоби художньої виразності у власній словесній творчості; складає невеликі розповіді, казкові історії за змістом скоромовок, прислів'їв, створює на основі засвоєного зразка власні загадки різних типів (описові, порівняльні, метафоричні), лічилки, потішки, колісанки, заклички

Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до сприймання прослуханого тексту літературного твору; виокремлює в ньому оригінальне, дивне, бридке тощо; відкрита до нових вражень, переживань від прослуханого, надовго їх запам'ятовує, розмірковує над ними. <i>Самостійність.</i> Може незалежно від дорослого обрати книжку для читання, розглядати ілюстрації, відтворити в малюнку зовнішність улюбленого літературного персонажа; виправляє свої помилки та помилки інших дітей; обстоює власну думку стосовно дій літературних персонажів. <i>Людяність.</i> Оцінює поведінку, вчинки персонажів творів, орієнтуючись на моральні правила й норми; з розумінням ставиться до відмінної від своєї точки зору щодо твору та його персонажів; під час перегляду ілюстрацій ураховує бажання однолітків; може поступитися, зробити приємне товаришу. <i>Допитливість.</i> Аналізує поведінку та дії персонажів творів, встановлює асоціативні зв'язки з власними вчинками, подіями з життя; ставить дорослому запитання щодо незрозумілих моментів прочитаного твору. <i>Гідність.</i> Визначає свої успішні та неуспішні дії під час літературної творчості, її результативність; прагне реалізувати свої творчі здібності під час літературної діяльності. Розраховує на справедливую оцінку дорослим своїх літературних досягнень. <i>Відповідальність.</i> Упорядковує книжки в імпровізованій бібліотеці; усвідомлює значущість своєї діяльності; намагається ретельно перегортати сторінки книжки, не м'яти й не бруднити обкладинку. <i>Справедливість.</i> Намагається чесно поводитися під час колективної літературної діяльності; під час розподілу монологічних читань може поступитися чергою декламування віршів, намагається не бути егоїстичною. <i>Креативність.</i> Творчо й доречно використовує літературні гумористичні твори, прислів'я, приказки; проявляє інтерес незвичного читання й ілюстрування літературних творів, таємничих розповідей; експериментує з літературними творами, доповнює та варіює текст казок, оповідань, віршів

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТИНИ»

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

На етапі старшого дошкільного віку інтенсивно розвивається провідна діяльність — ігрова. Одночасно урізноманітнюються та набувають усе більшого значення елементи трудової та учбової (навчальної) діяльності. Включення дитини старшого дошкільного віку в різні види діяльності є визначальною умовою її розвитку як соціальної істоти. Тому розв'язання освітніх завдань має враховувати супідрядність різної дитячої діяльності, її динаміку, характер, особливості, обсяг, зміст. В ігровій діяльності як провідній відбувається творче перевтілення дошкільника у знайомі образи дорослих, реалізуються моделі їхньої поведінки і взаємин, набутий особистий досвід; задовольняється потреба у спільній з іншими взаємодії, виражаються інтереси, дитина творчо самовиражається, цікавиться різними видами ігор.

Під час ігор із правилами (рухливих, спортивних, дидактичних, пізнавальних, хороводних, українських народних, комп'ютерних, найпростіших інтелектуальних ігор-загадок, ігор в шахи та шашки тощо) свідомо й вимогливо дотримується правил гри; підтримує позитивні взаємини між учасниками гри — допомагає, виявляє товариськість, справедливість, чесність, доброзичливість.

Оскільки діти дуже активні й непосидючі, важливими для них є рухливі ігри. У них вони реалізують свою потребу в русі, розвивають витривалість, уміння грати разом, гідно вигравати та програвати, удосконалюють рухові уміння й навички, формують фізичні якості — швидкість, вправність, силу. Особливо корисні ці ігри на свіжому повітрі.

Дидактичні ігри сприяють розвитку пізнавальної активності. Під час дидактичних ігор дитина вправляється в умінні розрізняти колір, величину, форму; розвиває пам'ять, уяву, мислення.

Настільно-друковані ігри дають змогу дитині перепочити після надмірної рухливої активності, зосередитися на розумовій роботі, розвинути пізнавальність, посидючість, уважність, організованість.

Ігри-драматизації, ігри-імітації, режисерські та пальчикові ігри мають пізнавальну, емоційну, естетичну цінність для дітей цього віку. Під час різних театралізованих ігор дитина досить самостійно розігрує сюжети відомих їй казок, літературних творів; інтонаційно та жестами характеризує образи, узгоджено діє за рольовими взаєминами персонажів; добирає чи виготовляє атрибути або елементи до типових ознак образу. Театральні ігри дитина демонструє дітям молодшого за неї віку як виставу.

Під час конструкційно-будівельних ігор дитина відображує широке коло об'єктів довкілля. Використовує при цьому попередньо набутий досвід діяльності з різними конструкторами, природними та штучними матеріалами; створює власні споруди, конструкції за зразком, умовами, задумом. Дитина уміє планомірно розглядати предмети і споруди, малюнки, фото, прості креслення, виокремлювати в них основні складові конструкції, їх співвідношення за розмірами, формами, розміщенням; добирає необхідні матеріали, деталі; використовує різні способи створення будівлі, кріплення, елементи оздоблення; аналізує і прогнозує результати власної та спільної діяльності; уміє діяти послідовно, злагоджено з іншими учасниками, виявляє доброзичливість, готовність допомогти.

Серед різноманітних ігор старшого дошкільника пріоритет належить сюжетно-рольовій грі, творчій за своїм характером, соціальною за спрямованістю. Саме вона відіграє особливу роль у формуванні особистості дитини. Відтворення ситуацій діяльності та взаємин дорослого оточення дає змогу дитині програвати не лише свої дії, а й їхні наслідки. Завдяки цьому в неї поступово формується внутрішній план дій, уміння їх планувати, здатність їх коректувати відповідно до очікувань інших. У старшому дошкільному віці сюжетно-рольова гра стає дедалі тривалішою, стійкішою, складнішою, планомірно спланованою, розгорнутою, гармонійною, усе більше незалежною від іграшки. Розвиток сюжетно-рольової гри зумовлює особистісне зростання старшого дошкільника, зокрема формування: потреб (пізнавальних, соціальних, моральних, естетичних); інтересів до себе та довкілля; супідрядності мотивів — від особистих до суспільно значущих. Найважливішими компонентами сюжетно-рольової гри є ігровий сюжет, ігрові ролі та дії, ігрові правила, ігрове використання предметів та спілкування з партнерами.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Ігровий сюжет. Дитина шостою року життя здебільшого самотійно придумує та реалізує ігровий задум, виявляє творчість, бере участь у розвитку задумів інших учасників гри. Педагог опікується тим, щоб вона оволоділа умінням аргументувати запропонований сюжет, виявляла готовність його реалізувати; відтворювати сутність і способи діяльності людей, взаємини між ними. Він підтримує прагнення дитини самотійно визначити ігровий сюжет, обрати за уподобанням соціальні ролі дорослих, привласнити їх типові й індивідуальні способи дій і стосунків. Реалізуючи диференційований підхід до представників різної статі, дорослий враховує, що дівчатка найчастіше грають у сім'ю, лікарню, перукарню, магазин, школу; хлопчики — у поліцейських і злодіїв, полювання за привидами, людину-павука, черепашок-ніндзя, роботів тощо. Сюжет визначається тим, що дитину найбільш емоційно «зачепило», справило на неї враження. Без допомоги педагога дитина цього віку досить рідко вдається до сюжетів, безпосередньо пов'язаних з відносно новими професіями, зокрема з діяльністю юриста, економіста, менеджера, дизайнера тощо. Завдяки вихованню й навчанню розширюється її когнітивний та практичний досвід, свідомішими стають вибори партнерів по іграх.

Ігрові ролі та дії. Педагог пояснює, що гра починається з домовленості дитини з іншими учасниками, зі спільного планування: хто ким буде, яку роль гратиме. Він привертає увагу дитини до необхідності чітко означити всі ролі; оцінити «чи буває так насправді?». Завдяки вправленню ігрові дії поступово скорочуються, узагальнюються, починають заміщуватися мовленням. За підтримки педагога дитина моделює реальні взаємини дорослих людей з найближчого оточення та персонажів улюблених мультфільмів, емоційно відтворює їхні основні функції та дії. Під впливом виховання дитина починає усвідомлювати свої бажання, можливості, ставлення до однолітків, відчуває ставлення до неї інших учасників гри, емоційно на нього реагує. Вихователь удосконалює уміння дитини подивитися на себе та однолітків крізь призму ролі, яку виконує. Роль має для неї силу закону, якому вона підкоряє свої дії. Спроба порушити послідовність ігрових дій викликає в неї спротив. Свої рольові дії дитина пов'язує та узгоджує з іншими учасниками гри, супроводжує коментарем, цікавиться думкою дорослого. Заохочення вихователя спонукає до самотійності, прояву творчості, прагнення самореалізуватися.

Ігрові правила. Дорослий звертає увагу на те, щоб дитина формулювала правила на початку гри, протягом усієї ігрової діяльності неухильно їх дотримувалася та регулювала свою поведінку. Заохочення вихователя сприяє свідомому, добровільному прийняттю певних обмежень, відмові від бажань, не пов'язаних із грою. Дотримання правил приносить дитині задоволення: вона усвідомлює, що спроможна подолати безпосередні спонуки, підпорядкувати свої ігрові дії виконанню прийнятих правил. Пояснення педагога допомагають дитині зрозуміти неприпустимість зміни правил під час гри, необхідність їх виконання, доцільність контролю їх дотримання всіма учасниками гри.

Ігрове використання предметів. Вихователь спрямовує увагу на те, щоб іграшки, предмети, ігрові атрибути, різноманітні матеріали дитина добирала на початку гри відповідно до сюжету та вимог ролі, бережливо до них ставилася. Розширення когнітивного та практичного досвіду сприяє тому, що вона досить легко перейменовує предмети, використовує одні як замітники інших; робить це самостійно, без допомоги дорослого, вибирає з декількох наявних. Обираючи предмет-замітник, дитина орієнтується не лише на його зовнішні ознаки, а насамперед на фізичні властивості, можливість діяти з ним певним чином. Педагог з розумінням ставиться до того, що іноді дитина вдається до ігор, під час яких зовсім не використовує іграшки, задовольняючись предметами-замінниками.

Спілкування з партнерами. Виховний процес сприяє тому, що в дитини формується позитивне ставлення до спільної з однолітками гри, уміння налагоджувати ігрову взаємодію, порозумітися з учасниками гри — узгодити ігрові задуми, розподілити ролі, іграшки, побудувати сюжет, виробити ігрові правила. Під час гри дитина дотримується норм поведінки, узгоджує власні інтереси з інтересами групи, бере до уваги пропозиції та зауваження партнерів по грі. Педагог з розумінням ставиться до особистих уподобань дитини у виборі учасників гри, прищеплює уміння зважати на ігрові вміння та моральні якості однолітків, статеvu належність (вона віддає перевагу одноліткам своєї статі, запрошує до гри представників іншої статі лише за необхідності дотриматися вимог до ролі). Вихователь бере до уваги, що починають виокремлюватися дії, які передають характер ставлення дитини до інших учасників гри, рольове мовлення, звернене до партнера. Він спрямовує зусилля на те, щоб гра протікала як спільна діяльність, взаємодія за сюжетом доповнювалася партнерськими діями, які не відповідають ролі. За таких умов проявляються моральні почуття, нові мотиви і потреби в са-

мостійності, змагальності. За належної уваги педагога дитина оволодіває здатністю з власної ініціативи допомагати іншим учасникам гри, виявляти товариськість, чесність, справедливість.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати вміння чітко визначати правила гри та дотримуватися їх;
- навчати підтримувати збалансоване спілкування з товаришами, узгодженість з їхніми ігровими діями, оптимістичний настрій.

Навчальні:

- навчати визначати задум гри, ставити ігрові цілі та завдання;
- прищеплювати навички урізноманітнювати сюжети ігор, об'єднувати в один сюжет декілька подій — створювати умови для відображення дитиною у грі особистого життя, життя найближчого оточення, подій суспільного життя;
- навчати розгортати сюжет як ланцюг послідовних подій, спільно з іншими творчо його розвивати; позначати виконувану роль словом (дії до, під час гри), використовувати для взаємодії з партнером по грі рольове мовлення, предметні дії, міміку і пантоміміку;
- вдосконалювати вміння використовувати під час гри іграшки та предмети-замінники, словесно їх означати.

Виховні:

- заохочувати бажання відтворювати у грі позитивних персонажів;
- привчати контролювати відповідність ігрових дій певній ролі, послідовність та реалістичність їх виконання;
- сприяти свідомому прийняттю правил як регуляторів гри; формувати вміння дотримуватися їх, реагувати на порушення правил іншими, проявляти довільну поведінку та елементарні волевові риси характеру;
- вправляти в доброзичливому ставленні до партнерів по іграх, вмінні домовитися, узгодити з ними ігрові дії, справедливо розподілити ролі та атрибути, у мирний спосіб розв'язати конфлікт;
- виховувати вміння бути приємним для партнера, відкритим для ділового та особистісного спілкування з ним;
- плекати готовність керуватися порадою дорослого, вимогами ігрового середовища, пропозицією однолітків, власною ініціативою.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Ігровий сюжет.</i> Розуміє сутність і важливість цікавого для учасників гри сюжету; розрізняє реалістичний та казковий сюжети; позначає словами планомірно спланований, розгорнутий сюжет; може обґрунтувати його доцільність. <i>Ігрові ролі та дії.</i> Усвідомлює, які дії якій ролі відповідають; розрізняє головні та другорядні ролі, бажані та небажані для себе, цікаві й нецікаві, легкі й складні, знайомі й незнайомі; усвідомлює необхідність передавати в ролі характерні особливості персонажа (зовнішність, тональність голосу, поведінку, дії). <i>Ігрові правила.</i> Знає, що правила виконують функцію регуляторів гри; усвідомлює зв'язок між виконуваним правилом та узятою на себе роллю; розуміє важливість дотримання ігрових правил упродовж усієї гри. <i>Ігрове використання предметів.</i> Розуміє умовність уявної ситуації та уявних предметів; знає, що предмети можуть бути схожими зовнішньо та за своїми фізичними властивостями. <i>Спілкування з партнерами.</i> Усвідомлює, що грати спільно з іншими дітьми цікаво; розуміє важливість узгоджених дій між партнерами сюжетно-рольової гри; знає слова подяки, прохання, вибачення; має уявлення, що доброзичливе ставлення до учасників гри впливає на її ефективність
Уміння	<i>Ігровий сюжет.</i> Може запропонувати учасникам гри цікавий і досить складний сюжет; намагається його урізноманітнювати; планує розгортання сюжету, визначає перспективи гри; не лише відображає зовнішній бік життєвих явищ, а й передає їхній смисл; пропонує сюжети, пов'язані з життям найближчого оточення, з подіями суспільного життя, з майбутнім навчанням у школі; виявляє елементи творчості. <i>Ігрові ролі та дії.</i> Обґрунтовує доцільність виконання нею певної ролі; її ігрові дії різноманітні, відтворюють послідовність реальних людських взаємин; передає в ролі не лише узагальнений характер людей, їх діяльності, подій, а й типізує, індивідуалізує їх; зміщує акценти гри з процесу на результат, опікується якісним виконанням ролі, її наближенням до життєвих реалій; передчуває майбутній результат спільних з однолітками ігрових дій; вдається до дій, які передають характер ставлення до інших учасників гри; користується рольовим мовленням. <i>Ігрові правила.</i> Формулює правила на початку гри, рідко змінює їх під час ігрової діяльності; дотримується правил упродовж усієї гри; контролює їх дотримання усіма учасниками гри; не погоджується на пропозицію їх змінити під час гри; утримується від бажань, безпосередньо не пов'язаних із грою.

	<i>Ігрове використання предметів.</i> На початку гри добирає іграшки і предмети відповідно до ролі; розгортає гру як з іграшками, так і без них; використовує предмети-замінники, орієнтуючись не так на їхню зовнішню схожість, як на фізичні особливості, можливість діяти з ними певним чином. <i>Спілкування з партнерами.</i> Гра протікає як сумісна діяльність, міжособистісна взаємодія чергується з партнерськими діями; запрошує до гри симпатичних їй дітей; справедливо розподіляє функції, іграшки та ігрові атрибути між учасниками гри; взаємодіє з ними щодо використання спільних іграшок, матеріалів, характеру дій; має розвинене рольове мовлення, адресоване учасникам гри; передбачає, уникає, у мирний спосіб розв'язує конфлікти
Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до оцінок значущих дорослих та однолітків, глибоко переживає їхні позитивні й негативні висловлювання; відчуває свою співпричетність до всього, що відбувається у грі; легко переключається, пристосовується до змін у сюжетній лінії, правилах, вимогах до ролі, партнерів. <i>Самостійність.</i> Організовує гру, визначає та самостійно реалізує свій ігровий задум; ініціює цікаві пропозиції; за уподобанням обирає ролі, індивідуалізує процес їх виконання; без допомоги дорослого будує за власним задумом споруди, добирає необхідні матеріали, досягає позитивного результату під час конструкційно-будівельних ігор. <i>Працелюбність.</i> Виявляє зацікавленість працею дорослих, різними професіями; намагається реалізувати свій інтерес у різноманітних іграх; бережливо поводить з іграшками, впорядковує їх, прибирає місце гри; охоче допомагає дорослому ремонтувати іграшки та ігрові атрибути. <i>Людяність.</i> Поводиться доброзичливо з партнером по грі, узгоджує з ним свої дії, домовляється про доцільні зміни в її змісті, узгоджує позиції, прагне дійти спільної думки; уникає конфліктів, розв'язує спірні питання у мирний спосіб; допомагає, підтримує, заспокоює партнера; бере до уваги стан, настрій, можливості учасників гри. <i>Відповідальність.</i> Свідомо й вимогливо дотримується ігрових правил; звертає увагу на порушення правил іншими; узгоджує ігрові дії із задумом та ігровою роллю; намагається виконати її якомога ліпше; поводить чесно, правдиво; дотримується обіцянок; може відповісти перед іншими за наслідки своїй дій, рішень. <i>Справедливість.</i> Намагається чесно розподілити ігрові ролі, іграшки, атрибути; враховує при цьому особливості однолітків, їхні здібності та уміння; визнає свої помилки та заслуги партнерів по грі; може поступитися власними інтересами заради спільної справи. <i>Самовладання.</i> Свідомо управляє своїми пориваннями, узгоджує їх з ігровою ситуацією, вимогами до виконання ролі; контролює свій настрій, може утриматися від негативних висловлювань та деструктивних дій; проявляє наполегливість, цілеспрямованість, сміливість

Гідність. Прогнозує, аналізує, самостійно оцінює результат спільних ігрових зусиль; намагається виконувати роль якісно, проживає її наповну; під час гри у соціально прийнятний спосіб самореалізується і самостверджується; домагається визнання своїх досягнень і заслуг авторитетними дорослими та однолітками; не погоджується з несправедливими оцінками.

Креативність. Намагається урізноманітнити зміст гри, уникає монотонності, одноманітності, повторюваності ігор однакового або схожого змісту; творчо розвиває сюжет; вносить у виконання ролі елементи новизни, вигадки, фантазії; варіює ігрові дії, надає їм більшої характерності; ініціює цікаві пропозиції щодо збагачення змісту та оригінального виконання ролей

ЕЛЕМЕНТИ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

У своїй розвиненій формі учбова діяльність відбувається за межами дошкільного дитинства, є провідною для дітей шкільного віку та студентів. Її успішність висуває високі вимоги до можливостей дитини, які в дошкільному віці лише починають формуватися. Пізнавальні інтереси, логічне мислення, довільність поведінки й діяльності слугують свого роду «заготовкою» для подальшого навчання. Своєчасна елементарна підготовка дітей старшого дошкільного віку до майбутнього систематичного учіння є одним з важливих напрямів педагогічної роботи.

Учбова діяльність як досить складна розумова діяльність у старшому дошкільному віці інтенсивно розвивається. Вона здійснюється переважно в ігровій, комунікативній та продуктивній діяльності. Закладаються передумови учбової діяльності як організованого та регламентованого дорослим процесу розумової діяльності, спрямованого на оволодіння системою наукових знань про природу, культуру, людей, власне Я. Діти навчаються на заняттях у закладі дошкільної освіти, вправляються в умінні слухати й виконувати вказівки педагога, оволодівати новою інформацією, регулювати свою поведінку, контролювати дії. Навчання на заняттях має важливе значення для формування елементів учбової діяльності, пізнавальних інтересів, розвитку мисленневих дій і операцій. Напередодні вступу до школи педагог ставить перед дітьми завдання власне учбового характеру, тим самим закладаючи підґрунтя для подальшого навчання. Особливістю цього періоду дитинства є те, що в дитини переважає інтерес до процесу діяльності —

вона прагне чітко виконувати вказівки дорослого, потребує його схвалення і значно менше усвідомлює важливість одержання необхідних знань та умінь, формування розумових здібностей.

У структурі учбової діяльності виокремлюють мотиваційний (орієнтовний), операційно-технічний (виконавський) та контрольньо-оцінювальний (результуючий) етапи. Кожний з них важливий для повноцінного формування учбових знань, умінь, навичок, здібностей, загальної пізнавальної активності дитини.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Цілепокладання, мотивація. За належної підтримки педагога дитина з інтересом ставиться до пізнавальної діяльності; у неї формується внутрішня позиція, свідомо мотивована досягнення успіху в цьому виді діяльності; з'являються власне учбові мотиви, хоча й зберігається потреба у схваленні дорослого, змагальні мотиви, мотив самоствердження. Під впливом організованого навчання мотивом пошукової, творчої, пізнавальної діяльності дитини поступово стає учбова задача — дитина намагається зрозуміти її суть, сформулювати й прийняти мету своєї роботи. Підтримуючи дитину в цьому, дорослий розуміє: прийняття мети перетворює дитину на свідому особистість, яка відчуває свою спроможність упоратися з учбовим завданням, реалізувати задумане. За підтримки вихователя вона підсумовує наявні знання, необхідні для розв'язання конкретної учбової задачі, добирає необхідні матеріали, складає план своїх дій, яким керується упродовж усієї учбової діяльності.

Розв'язання учбової задачі. Педагог формує в дитини вміння приймати задачу, утримувати мету діяльності, складати план дій та успішно розв'язувати учбову задачу. Він навчає дитину свої виконавські дії підпорядковувати реалізації мети, орієнтуватися на визначений на початку діяльності план. Завдяки засвоєнню найпростіших загальних способів виокремлення властивостей понять, дитина розв'язує задачі певного класу. Поступово під впливом дорослих вона навчається переорієнтовувати свою увагу з кінцевих результатів, яких прагне досягти під час виконання завдання, на способи. Завдяки учбовим діям дитина засвоює зразки загальних способів розв'язання задачі, прийоми визначення умов їх застосування. За належної уваги педагога вона підкорює свою активність учбовій задачі, діє цілеспрямовано, прагне застосувати ефективні засоби, намагається правильно її розв'язати.

Контрольно-оцінювальні дії. У процесі навчання в дитини формуються дії самоконтролю, які засвідчують зрілість її учбової діяльності. Показ та пояснення дорослого сприяють тому, що вона починає співвідносити свої учбові дії та їх результати із заданими дорослим зразками, порівнювати якість цих результатів з рівнем і повнотою виконання учбових дій. Завдяки підтримці вихователя формується більш-менш адекватна самооцінка, яка фіксує відповідність чи невідповідність результатів вимогам учбової ситуації, виробляє власне судження щодо цього. Педагог спонукає дитину осмислювати та оцінювати не лише результат, а й хід своєї учбової діяльності, відчувати радість від відкриттів, власну значущість й вагомість успішного виконання учбової задачі.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати учбові вміння — організаційні, пізнавальні, конструктивні, мовленнєві, контрольно-оцінювальні;
- розвивати пізнавальні та соціальні мотиви учіння;
- стимулювати бажання отримувати нові знання, оволодівати новими уміньми, досягати соціально значущих результатів;
- сприяти становленню загальних інтересів, допитливості як базової якості особистості;
- розширювати кругозір;
- підтримувати прояви спеціальних здібностей.

Навчальні:

- формувати пізнавальну мотивацію учбової діяльності;
- вправляти в умінні приймати учбову задачу, утримувати мету діяльності впродовж відведеного на заняття часу;
- актуалізувати, систематизувати й доповнювати знання, необхідні для розв'язання учбових проблем;
- сприяти засвоєнню загальних способів розв'язання учбових задач;
- навчати контролювати та регулювати свою поведінку під час учбової діяльності, конструктивно розв'язувати проблеми, знаходити й виправляти помилки;
- вправляти в умінні об'єктивно оцінювати процес та результати своєї учбової діяльності.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до пізнавальної діяльності;

- формувати важливі для успішної учбової діяльності вольові якості особистості — самостійність, відповідальність, цілеспрямованість, наполегливість, самовладання;
- попереджати боязнь помилитися;
- схвалювати бажання розв'язати складне учбове завдання;
- плекати самоповагу, відчуття власної спроможності, довіру своїм можливостям.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Цілепокладання, мотивація.</i> Розуміє й може пояснити суть учбової задачі; формулює мету учбової діяльності; має сформовані учбові мотиви (пізнавальний, прагнення оволодіти новими знаннями, уміннями, навичками); аналізує наявні та недостатні для розв'язання учбової задачі знання та уміння; знає, що організовані дорослим заняття допоможуть підготуватися до шкільного навчання. <i>Розв'язання учбової задачі.</i> Усвідомлює необхідність переорієнтуватися з кінцевого результату учбової діяльності на способи його досягнення; знає, що успішне виконання завдання учбового характеру залежить від уміння утримувати мету впродовж часу, відведеного на заняття, та дотримуватися накресленого на її початку плану дій; розуміє, що розв'язання учбової задачі потребує чималих розумових зусиль. <i>Контрольно-оцінювальні дії.</i> Усвідомлює, що після завершення учбової діяльності слід оцінити її процес та результат; розуміє, що попередня та кінцева самооцінки в ідеалі мають збігатися; диференціює позитивні й негативні моменти розв'язання учбової задачі
Уміння	<i>Цілепокладання, мотивація.</i> Слухає й точно виконує інструкцію дорослого; свідомо приймає мету учбової діяльності; керується нею впродовж усього часу, відведеного на заняття; керується у своїх діях пізнавальною спрямованістю; з допомогою дорослого та самостійно складає план своїх дій; намагається неухильно його дотримуватися. <i>Розв'язання учбової задачі.</i> Концентрує увагу не на кінцевому результаті учбової діяльності, а на способах виконання необхідних дій; володіє пізнавальними, організаційними, конструктивними, мовленнєвими уміннями, необхідними для розв'язання учбової задачі; володіє ефективними способами її розв'язання; визначає умови їх застосування; підкоряє свою активність учбовій задачі, не відволікається на стороннє; виявляє творчі здібності; доводить розпочате до завершення. <i>Контрольно-оцінювальні дії.</i> Має сформовані елементарні форми самоконтролю й саморегуляції поведінки, може сформулювати прогностичну та реальну оцінки своєї учбової діяльності; зіставляє їх між собою, усвідомлює міру їх відповідності одна одній; з допомогою дорослого та самостійно знаходить і виправляє помилки; радіє позитивним та сумує через негативні результати

Базові якості	<i>Самостійність.</i> Самостійно формулює мету учбової задачі, утримує її протягом усього часу її розв'язання; добирає адекватні способи дій; без потреби не звертається по допомогу; здійснює самоконтроль, регулює свої дії, висловлює більш-менш об'єктивну й розгорнуту самооцінку. <i>Відповідальність.</i> Ставиться до учбової діяльності як до серйозної та обов'язкової; усвідомлює її соціальну значущість, прагне поводитися відповідно; дотримується своїх основних обов'язків, пов'язаних з учбовою діяльністю — приймає мету, утримує її, виправляє помилки, знаходить правильне розв'язання задачі; усвідомлює свої дії, зв'язок своїх особистих зусиль з досягнутим результатом. <i>Допитливість.</i> Виявляє високий інтерес до нової інформації; прагне зрозуміти сутність, встановити закономірності, зв'язки; усвідомлює нестачу своїх знань; ставить запитання щодо незрозумілого; уважно спостерігає, порівнює, аналізує, експериментує, досліджує; намагається обговорити з іншими те, що її зацікавило в учбовій задачі. <i>Самовладання.</i> Утримується від бажання звернутися по допомогу до дорослого в разі зіткнення з труднощами під час розв'язання учбової задачі; обмежується власними силами, мобілізується, докладає зусиль для успішного завершення роботи; виявляє певну міру витримки. <i>Креативність.</i> Ставить цікаві запитання, висуває оригінальні гіпотези щодо способів дій, робить своєрідні припущення, апробує їх, розв'язує учбову задачу оригінальним способом; знаходить нове у відомому, відоме в новому

ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Трудова діяльність старшого дошкільника формується в усіх видах дитячої діяльності — ігровій, продуктивній, учбовій. Під час гри дитина оволодіває умінням відтворювати працю дорослих та їх взаємини в процесі діяльності. Під час продуктивних видів діяльності вона вправляється в умінні ставити мету, планувати свої дії, долати труднощі, докладати зусилля, досягати результату. Завдяки учбовій діяльності дитина розширює свої знання про людську працю, її суспільну значущість. Трудова діяльність спрямована на створення суспільно корисного продукту.

На шостому-сьомому роках життя розвиваються деякі передумови для участі дитини в елементарній трудовій діяльності: складаються певні уявлення про працю та професії дорослих; формуються окремі трудові уміння і навички, засвоюються мотиви виконання трудових завдань; розвивається здатність самостійно визначати та утримува-

ти мету діяльності; формуються якості особистості, які забезпечують успішність трудової діяльності — самостійність, працелюбність, наполегливість, цілеспрямованість, самовладання. Дитина обслуговує себе, виконує різні трудові доручення, набуває умінь користуватися знаряддями, починає усвідомлювати смисл праці, її важливість і значення для інших людей. Виконуючи доручення спільно з однолітками, дитина починає усвідомлювати залежність одного від іншого, розуміти, що вона робить свій внесок у спільну суспільнокорисну працю. Усвідомлюючи високу соціальну значущість практичної діяльності, дитина починає передчувати й передбачати майбутній результат своєї праці, прогнозувати його, виявляє високу зацікавленість у його якісному виконанні, порівнює свої очікування з реальними досягненнями, знаходить помилки, оволодіває умінням їх виправляти, вносити у кінцевий продукт праці необхідні корективи, поліпшувати його.

Становлення у старшому дошкільному віці особистості великою мірою визначається розвитком мотивації трудової діяльності, розширенням відповідних знань та умінь, оволодінням уміння контролювати, регулювати та оцінювати свої трудові досягнення, співпрацювати з іншими дітьми.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Цілепокладання, мотивація. Завдяки зрослому когнітивному досвіду та поясненням педагога дитина ліпше, ніж на попередніх етапах, усвідомлює мету трудової діяльності, що керує її трудовими діями; усе більшого значення набуває цільове призначення того, що вона зробила власноруч. Дорослий бере до уваги, що саме в цей період починає формуватися індивідуальна мотиваційна система, різноманітні мотиви набувають відносної стійкості; виокремлюються домінуючі мотиви, які починають переважати над іншими. Зважаючи на те, що у декого домінує егоїстична мотивація, бажання бути першим, прагнення суперничати, змагатися, педагог приділяє увагу вихованню умінь працювати у команді, спільно визначати мету й конструктивно діяти на шляху до неї, керуватися у своїх діях соціальними мотивами, бажанням бути корисною іншим людям, допомогти впоратися з трудовим дорученням слабшим, досягти спільного групового результату. Дорослий підтримує прагнення дитини досягти успіху, виконати роботу якісно, дотриматися вимог авторитетного дорослого, не помилитися, виявити оригіналь-

ність. Педагог враховує, що головним досягненням напередодні вступу до школи є супідрядність мотивів, побудова більш-менш стійкої мотиваційної системи.

Трудові дії. Організація ефективного освітнього процесу базується на розумінні, що дитина цього віку хоче і вміє працювати, у неї формуються різні уміння та автоматизовані навички виконання нескладних трудових операцій, виробляється звичка обслуговувати себе самостійно, не очікуючи нагадування батьків та педагога. У дитини зростає інтерес до різноманітних видів праці дорослих людей: вона довго за ними спостерігає, ставить батькам та вихователям чимало запитань щодо її суті, назви, використовуваних інструментів. За належної уваги педагога п'ятирічна дитина засвоює, що у приміщенні та на прилеглих до нього територіях слід підтримувати чистоту й порядок; ініціює готовність узяти участь у спільному з дорослими прибиранні, упорядкуванні предметів і речей найближчого оточення; використовує свої зрослі можливості для більш-менш якісної праці разом з педагогом у природі, охоче доглядає за рослинами і тваринами, допомагає рідним дорослим на присадибній ділянці. Завдяки вправлянню поліпшується скоординованість рухів очей та рук, дрібна моторика; уможливорюється залучення дитини до різних видів ручної праці — роботи з папером, тканиною, деревом, природними матеріалами. Дорослий залучає дитину до ремонтування іграшок, книжок, деяких дидактичних посібників; виховує старанність, організованість, посидючість, відповідальність. У спільній з дорослими та однолітками продуктивній діяльності формуються особисті інтереси, виробляється індивідуальний стиль роботи.

Спільна праця. Завдяки поясненням авторитетного дорослого дитина усвідомлює, що виготовити більш-менш складні предмети та речі, прибрати великі приміщення можливо спільно з іншими учасниками. Вихователь стимулює розвиток в дитини потреби і здатності об'єднувати свої зусилля з однолітками у спільній та колективній праці; сприяє розумінню того, що спільна робота продукує прилив сил, насагу, дає їй змогу ліпше пізнати саму себе та кожного з партнерів по трудовій діяльності. Спільна мета активізує партнерські та змагальні потреби, стимулює бажання виконати доручену справу якомога ліпше, виявити творчість, порадіти результатам спільної праці, об'єктивно оцінити особистий внесок у неї. Обмін думками, практична допомога товаришам, які її потребують, готовність їх емоційно підтримати, необхідність докласти вольових зусиль задля отримання якісного продукту праці сприяє становленню особистості дитини. Завдяки дорослому вона починає розуміти свою залежність від інших дітей під час спільної пра-

ці та їхню залежність від себе; формуються уміння ефективно співпрацювати, почуття колективізму, закладаються основи працелюбності як базової якості.

Самоконтроль та самооцінка. Завдяки створенню розвивального середовища, зрослому практичному досвіду, більшій самостійності, сформованості автоматизованих навичок виконання нескладних трудових операцій дитина здатна до самоконтролю, регуляції своєї поведінки під час виконання трудових завдань. Дорослий заохочує аналізувати свої дії, використовувати різні способи і прийоми практичної роботи, дотримуватися необхідних правил та послідовності трудових дій. Дитина навчається помічати й виправляти власні помилки та помилки партнерів по спільній діяльності, вносити необхідні корективи у свої дії, обґрунтовувати та доводити іншим їх доцільність, перевіряти їх ефективність. Вихователь усвідомлює значущість адекватної та мотивованої педагогічної оцінки й водночас навчає дитину виробляти власне оцінне судження щодо процесу та результатів трудової діяльності та аргументувати свою незгоду з несправедливою оцінкою інших.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- плекати розуміння, що кожна здорова особистість має бути діяльною, працювати;
- формувати соціальні мотиви праці, надавати їй смисл;
- задовольняти потребу в ефективних продуктивних діях;
- привертати увагу до результату праці, користі, яку комусь принесе ця робота;
- розвивати творчу уяву, надавати право вибирати та приймати самостійні рішення.

Навчальні:

- навчати приймати мету трудової діяльності, цікавитися цільовим призначенням роботи, усвідомлювати та вербалізувати її основні мотиви;
- навчати координувати дії очей і рук, узгоджувати рухи всіх пальців рук під час праці;
- розширювати знання про різні види праці, людські професії, знаряддя, інструменти, матеріали;
- формувати трудові вміння під час різних видів діяльності — самообслуговування, господарсько-побутової праці, праці у природі, ручної праці;

- навчати різних технік виконання трудових дій;
- формувати розуміння, що праця потребує різнобічного використання власного досвіду;
- формувати культурно-гігієнічні, організаційно-конструктивні, рефлексивно-оцінні уміння, необхідні для безпечної та продуктивної трудової діяльності;
- прищеплювати навички роботи в команді, допомоги, підтримки одне одного, узгодження особистих інтересів з груповими;
- вправляти в умінні контролювати, регулювати та оцінювати результати індивідуальної та колективної праці.

Виховні:

- виховувати позитивне ставлення до всіх видів трудової діяльності;
- схвалювати бажання відмовитися від розваги на користь виконання суспільно значущої роботи;
- плекати переживання радості від спільної з дорослими та іншими дітьми діяльності;
- виховувати посидючість, здатність зберігати довільну увагу, високу працездатність упродовж усієї діяльності;
- прищеплювати любов до порядку, звичку доводити розпочате до кінця, досягати кінцевого результату праці, відчувати емоційний підйом;
- заохочувати прояви почуття гордості за свої трудові уміння та високу якість кінцевого продукту індивідуальної та спільної праці.

**Показники компетентності дитини
на кінець дошкільного віку**

Знання	<i>Цілепокладання, мотивація.</i> Формулює мету, розуміє важливість її утримання впродовж усієї трудової діяльності; цікавиться цільовим призначенням виконуваної роботи; усвідомлює, що егоїстичні мотиви праці не схвалює оточення; знає й може назвати соціально схвалювані мотиви трудової діяльності. <i>Трудові дії.</i> Знає, що праця розвиває необхідні для життя уміння й навички; має уявлення про те, як можна працювати з різними матеріалами: з папером (виготовити намет, вертушку, кораблик, літній головний убір, меблі тощо); з деревом (виготовити годівнички, дитячі меблі, машину, літак тощо); з тканиною (пришити гудзики, вишити візерунок); з природними

	матеріалами (виготовити іграшку — пташку, їжачка, ляльку; намисто, атрибути для ігор, подарунки для рідних та близьких); з м'яким дротом, соломою та нитками (сплести посуд, квітки); розуміє, що зламані іграшки, розірвані книжки можна відремонтувати; що ефективній праці сприяє використання різних знарядь та інструментів (ножиць, пилки, молотка, обценьок, голки), допоміжних засобів (клею, наждачного паперу, палиць); усвідомлює, що працювати потрібно вміло, старанно, організовано. <i>Спільна праця.</i> Усвідомлює, що значна за обсягом або складна робота потребує об'єднання зусиль групи людей; знає, що у спільній праці виконавці об'єднані з іншими метою, процесом виконання, спільним результатом; розуміє, що в ході спільної праці всі залежать одне від одного; знає і може назвати моральні почуття, які формуються в колективній праці (доброзичливість, товарицькість, готовність допомогти, підтримати, виявити чуйність). <i>Самоконтроль та самооцінка.</i> Розуміє важливість уміння самостійно контролювати, регулювати та оцінювати результативність трудової діяльності (індивідуальної та колективної) як за присутності, так і за відсутності поряд дорослого; не боїться помилитися, знає, що допущені в роботі помилки слід визнавати та виправляти; усвідомлює, що самооцінка продукту праці визначається якісними та кількісними його показниками й докладеними зусиллями (старанністю, наполегливістю)
Уміння	<i>Цілепокладання, мотивація.</i> Свідомо приймає мету трудової діяльності; орієнтується на соціальну значущість виконуваної роботи; має сформований мотив досягнення, прагне якісно виконати трудове завдання; переживання успіху та неуспіху стимулюють трудові дії; має сформовані соціальні мотиви праці (бажання бути корисною іншим людям, прагнення допомогти тому, хто цього потребує, намагання проявити самостійність у роботі, дотримання моральних норм та вимог дорослого). <i>Трудові дії.</i> Самостійно й без нагадування дорослого обслуговує себе: вмивається, роздягається, одягається, їсть; має сформовані елементарні навички господарсько-побутової праці: підтримує та наводить порядок у приміщенні, на ділянці, під час організації побутових процесів, підготовки до занять, миття іграшок, рослин, прасування лялькової білизни, чергування в їдальні та на заняттях, протирання пилу зі стільців та полиць шафи, винесення іграшок на прогулянку, принесення чистої білизни та розкладання комплектів на ліжках, вкладання мила в мильниці тощо; володіє елементарними умінями праці у природі: чергує в куточку природи, спільно з дорослим працює на городі та в квітнику, доглядає за рослинами (рихлить ґрунт, поливає рослини) і тваринами (кішкою, собакою, хом'яком, акваріумними рибками); під час прогулянки бере участь у прибиранні ділянки, веранди: підмітає та очищає від пожухлого листя і снігу доріжки, перекопує та поливає пісок; володіє елементарними навичками ручної праці: правильно використовує інструменти — ножиці, пилочку, молоток, кліщі, голку; вміло використовує

	папір (у різних напрямках згинає, складає, склеює, надрізує); працює під наглядом дорослого із деревом (пиляє, ріже, сколочує, склеює, фарбує), з тканиною (кріють за готовою викройкою, шиє «голкою вперед», «через край», пришиває гудзики, петлі на рушник); з природними матеріалами (шишками, жолудями, соломою, насінням, сухими квітами та листям); плете з м'якої проволочки та ниток; разом з дорослим ремонтує іграшки, книжки, дидактичні матеріали. <i>Спільна праця.</i> Уміє працювати в команді: обговорює з усіма виконавцями спільну мету трудової діяльності, справедливо розподіляє функції, матеріали та знаряддя; узгоджує з однолітками доцільність дій та послідовність їх виконання; дотримується моральних норм і правил (виявляє доброзичливість, готовність допомогти, порозумітися, поступитися, проявити чуйність, у мирний спосіб розв'язати конфлікт), контролює себе та інших стосовно їх виконання; чесно оцінює доробок кожного, опікується якісним виконанням спільної роботи. <i>Самоконтроль та самооцінка.</i> Без підказки дорослого контролює свої трудові дії, їх правильність та ефективність; помічає та виправляє допущені помилки, вносить необхідні корективи у свою роботу, прагне поліпшити кінцевий результат праці, виявляє готовність його переробити; регулює свою поведінку в індивідуальній та колективній праці (намагається поводитися спокійно, розсудливо, утриматися від імпульсивності та агресії); самостійно й більш-менш об'єктивно оцінює якісно-кількісні показники кінцевого продукту праці та вкладені у нього зусилля (власні та інших виконавців)
Базові якості	<i>Самостійність.</i> Може самостійно визначити мету, утримати її протягом виконання трудового доручення; без допомоги або за умов надання дорослим навідних вказівок може впоратися з труднощами, визначити свої помилки, виправити їх. <i>Працелюбність.</i> Охоче долучається до виконання трудового доручення або завдання; старається виконати його якомога краще; зіставляє проміжні результати з очікуваннями дорослого та своїми власними, виправляє помилки, вносить необхідні корективи, поліпшує кінцевий продукт, за необхідності може його переробити; з власної ініціативи, без нагадування дорослого, прибирає робоче місце, упорядковує його. <i>Відповідальність.</i> Здатна покладати на себе відповідальність за певну ділянку роботи; має розвинене почуття обов'язку, виконує обіцяне; усвідомлює свої дії; може відмовитися від розваги заради виконання суспільно корисної праці; якщо береться за певну справу, контролює свої практичні дії та їх результат; виконує обіцянки, пов'язані з різними видами праці. <i>Самовладання.</i> Виявляє витримку, погоджується на пропозицію дорослого відкласти виконання бажаного на певний час; у момент зіткнення з труднощами виявляє оптимізм, поміркованість, мобілізується, знаходить оптимальний вихід, розв'язує проблему, досягає бажаного результату. <i>Креативність.</i> Виконуючи трудові доручення, проявляє вигадку, вносить цікаві пропозиції, робить власні припущення щодо можливостей досягти якомога кращого результату; комбінує, варіює свої трудові дії, проявляє самодіяльність та елементи творчості; пишається тим, що зробила оригінально, по-своєму

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дитина виваженіше наслідує дії людей із найближчого оточення, індивідуалізується її пізнавальна діяльність. Вона здатна виконувати досить складні предметно-практичні та розумові дії, може самостійно втілити свої задуми в іграх та художній діяльності. Сприймання, пам'ять, уява, мислення стають все більш довільними, керованими, завдяки чому поліпшується здатність слухати, розглядати, запам'ятовувати, розмірковувати не лише стосовно того, що привабило, а й того, що необхідно зрозуміти, засвоїти. Дитина може самостійно придумати, чим зайнятися, спланувати свої дії, передбачити ймовірний результат, співвіднести його з очікуваннями авторитетних для неї людей. Відбувається перехід від мислення в дії до розмірковування подумки, яке починає спрямовувати й регулювати практичні дії.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Пізнавальний інтерес. Педагог підтримує прояви допитливості дитини, збільшується кількість об'єктів та явищ, які привертають її увагу. Він спонукає її глибше пізнавати різні об'єкти, відкривати нове у відомих об'єктах, відоме в нових. Завдяки зростанню довільності пізнавальних процесів у дитини розвивається здатність тривалий час зосереджувати на чомусь увагу, фіксувати її не лише на бажаному, а й на тому, що слід пізнати. Розвивається гнучкість уваги, здатність переключати її з одного предмета на інший. Педагог дбає про посилення пізнавального інтересу й залучає дитину до простих експериментів, демонструє цікаві досліди тощо. Він підтримує пізнавальну ініціативу дитини, її бажання з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки та запитати про незрозуміле, нове, незвичайне. Зважаючи на удосконалення мисленнєвих дій, дорослий спонукає дитину отримувати нові знання, пізнавати навколишній світ та саму себе.

Сенсорно-перцептивний досвід. Педагог продовжує залучати дитину до дослідження об'єктів за допомогою різних сенсорних еталонів. Він спонукає її встановлювати взаємозв'язки між об'єктами і явищами, використовуючи для цього різні пізнавальні дії. Сприяє самостійним експериментальним діям, заохочує виявляти властивості предметів, отримувати інформацію про новий об'єкт у процесі його обстеження. Завдяки цьому удосконалюється орієнтація дитини в зовнішніх властивостях і зв'язках предметів та явищ; діючи з предметами, вона точніше, ніж раніше, оцінює їх властивості (колір, форму, величину, вагу, температуру, властивості поверхні); починає виокремлювати незначні відмінності, типове — схоже — особливе; починає більш повно та диференційовано сприймати навколишній світ. Дорослий заохочує дитину все більш планомірно й послідовно вивчати об'єкти пізнання: засвоювати кольорові тони спектра, розвивати здатність диференціювати теплі та холодні, м'які (пастельні) та різкі (контрастні) кольори. Він навчає дитину діяти відповідно до певних алгоритмів, складати певні моделі та використовувати їх у своїй пізнавальній діяльності.

Логіко-математичний розвиток. Педагог сприяє закріпленню навичок простих усних обчислень, розв'язання арифметичних задач, прикладів. При цьому виконання дій з математичними знаками потребує від дитини відходу від реальних предметів. Слова та числа вона використовує як замітники предметів, що сприяє поступовому розвитку зачатків логічного мислення. Педагог закріплює знання про геометричні фігури, ознайомлює з овалом, циліндром, конусом, спонукає до визначення часових (пори року, дні тижня, назви місяців) та просторових (рух у визначеному напрямку, з'ясування місця перебування за заданою умовою) відношень, навчає обґрунтовувати свою відповідь, відстоювати правоту свого міркування. Педагог урізноманітнює способи вимірювання об'єму сипучих і рідких речовин, довжини, ширини, висоти за допомогою умовної мірки; удосконалює навички лічби (кількісної й порядкової), визначення суміжних чисел та складу числа. Під час ігор та продуктивних видів діяльності сприяє засвоєнню узагальнених понять про відношення між цілим і частинами, залежність будови тіла живих істот від умов життя тощо.

Цілісна картина світу. Завдяки зрослій фізичній витривалості, працездатності, активності свідомості та діяльності дитина енергійно збагачує свої уявлення про навколишній світ (природу, рукотворні вироби, людей) та саму себе (зовнішність, уміння, якості). Позитивну роль у цьому відіграють засвоєні нею узагальнені способи дій з предметами,

оволодіння під час спілкування з оточенням соціально схвалюваними стандартами поведінки, елементарний індивідуальний досвід. Завдяки дорослому вона усвідомлює, що є близький, віддалений від неї та далекий світи — природний, предметний, соціальний, які в чомусь схожі, а в чомусь відрізняються. У дитини поступово починає формуватися схематичний дитячий світогляд, цілісна картина світу та його окремі складові. Поки що ці уявлення орієнтовні, проте дорослий опікується тим, щоб дитина поступово усвідомила, що вона сама і все навкруги неї з часом видозмінюється, перебуває в певній динаміці, розвивається.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- формувати пізнавальні здібності, уміння спостерігати, визначати властивості, порівнювати, описувати, перевіряти здобуті знання на практиці;
- розвивати довільність пізнавальних процесів — сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення;
- розвивати символічну функцію мислення, комбінаторні здібності, уміння складати плани, карти, схеми, моделі;
- розвивати чутливість аналізаторів — зорового, слухового, смакового, тактильного;
- сприяти реалізації свого пізнавального потенціалу.

Навчальні:

- збалансовувати часткову та узагальнену інформацію про природний, предметний, соціальний світ та себе в ньому; формувати елементарну цілісну наукову картину світу;
- збагачувати уявлення про навколишній світ (природний, предметний, соціальний) та себе в ньому;
- формувати пізнавальний інтерес;
- збагачувати уявлення про сенсорні еталони та досвід їх використання;
- вправляти в умінні сприймати (ідентифікувати, відносити до еталону, вдаватися до моделювальних дій), характеризувати властивості предметів та експериментувати з ними;
- навчати розв'язувати проблеми, планувати розумову та практичну діяльність;
- ознайомлювати з елементами комбінаторики, навчати способів перетворення об'єктів;

- формувати логіко-математичну компетентність, уміння:
 - лічити предмети, розміщені хаотично, по колу, групами (парами, трійками);
 - розуміти відношення між числами й цифрами;
 - розв'язувати нескладні приклади; арифметичні, сюжетні та логічні задачі;
 - вимірювати величини; користуватися планом-схемою; визначати відстань, положення предметів у просторі (шляхом зорового сприймання та вимірювання);
 - встановлювати перебіг подій у часі, визначати час за допомогою годинника з точністю до півгодини, користуватися календарем;
 - здійснювати серіацію за різними математичними параметрами, класифікацію об'єктів за якісними ознаками, кількістю;
- вправляти в умінні довіряти своєму досвіду в нових, невизначених та скрутних ситуаціях.

Виховні:

- виховувати інтерес до нової інформації, бажання збагачувати свої знання;
- формувати смак до розв'язання складних, проблемних завдань, що не гарантують легкого досягнення успіху;
- заохочувати бажання запитувати, самостійно та з допомогою дорослого шукати відповіді на запитання;
- формувати інтерес до логіко-математичної діяльності та бажання використовувати знання в різних життєвих ситуаціях;
- виховувати бережливе ставлення до носіїв інформації — людей, книжок, комп'ютера;
- виховувати довірливе ставлення до знайомого світу, обережне — до незнайомого або загрозливого.

**Показники компетентності дитини
на кінець дошкільного віку**

Знання	<i>Пізнавальний інтерес.</i> Знає, що світ можна пізнати, виявляючи власну активність; усвідомлює важливість задоволення пізнавального інтересу для свого розвитку; розуміє, що задовольнити свій інтерес можна, звернувшись із запитанням до дорослого, активно досліджуючи предмет інтересу та експериментуючи з ним.

Сенсорно-перцептивний досвід. Усвідомлює важливість уміння зосереджуватися на об'єкті уваги для пізнання його особливостей (кольору, форми, величини, ваги, фактури); знає, що сприймає об'єкт різними органами: зором, дотиком, слухом, нюхом, смаком; обізнана з основними сенсорними еталонами; знає, що увагою можна керувати; обізнана із засобами організації уваги: жест, слово, умовні знаки, знаки-символи.

Логіко-математичний розвиток. Розуміє деякі фізичні зв'язки та відносини між об'єктами та явищами; знає, як сформулювати результати власних міркувань, пояснити способи виконання дій. Знання набувають системності.

Кількість. Розуміє поняття «кількість», знає прийоми порівняння різних за кількістю груп об'єктів; усвідомлює збереження кількості предметів незалежно від їх форми, величини, відстані між ними, просторового розміщення; розуміє відношення між числами і цифрами; має елементарні уявлення про класи предметів, знає узагальнювальні слова, що визначають групи предметів, які підлягають розподілу; розуміє поняття «клас», «підклас».

Лічба. Знає порядок лічби у межах 10 (20), розуміє, що таке прямий та зворотний порядок; розуміє, що лічити можна не тільки предмети, об'єкти, а й вік людини, вартість товарів тощо; знає, що можна лічити парами, трійками, п'ятірками; усвідомлює відмінності кількісної та порядкової лічби.

Обчислення. Знає способи здійснення найпростіших усних обчислень (додавання та віднімання), які пов'язані з природним, предметним та соціальним середовищем; розуміє порядок використання знаків «плюс», «мінус», «дорівнює», «більше», «менше»; знає структуру й суть елементарних математичних та логічних задач.

Множина. Розуміє поняття «множина», знає, як об'єднувати, розбивати множину на підмножини, доповнювати, вилучати зайве; розуміє використання слів «усі», «деякі», «належить», «не належить», «якщо... то», має уявлення про різні множини (посуд, одяг, транспорт тощо), знає їх призначення.

Форма. Знає різні геометричні фігури — площинні (трикутник, квадрат, прямокутник, багатокутник, круг, овал) та об'ємні (куб, куля, циліндр), а також їх елементи (сторони, кути, вершини, грані); усвідомлює відповідність форми предметів певним геометричним фігурам.

Величина. Має уявлення про величину предметів, знає способи порівняння їх між собою за різними критеріями: довжиною, шириною, висотою, об'ємом, масою; знає способи впорядкування предметів за величиною у порядку зростання/спадання певних ознак: великий, більший, найбільший; тонкий, тонший, найтонший; короткий, довший, найдовший; високий, вищий, найвищий; глибокий, глибший, найглибший тощо.

	<i>Вимірювання.</i> Має елементарні знання про різні одиниці вимірювання довжини (сантиметр, метр), об'єму (літр), маси (грам, кілограм) та способи вимірювання: сантиметровою стрічкою, лінійкою, вагами, умовною міркою; знає одиниці часу та способи його вимірювання; знає, що година складається з хвилин, хвилинка — із секунд. <i>Простір і час.</i> Володіє елементарними знаннями про розміщення предметів, об'єктів у просторі (ближче, далі, ліворуч, праворуч, всередині, від, над, зверху, внизу, перший, останній тощо) та на площині (аркуші паперу, сторінці книжки), у приміщенні, на ділянці; знає, як скласти орнамент, малюнок за допомогою предметів, геометричних фігур, різних за величиною, формою, кольором, та розмістити їх усередині даної фігури або поза нею; має уявлення про план, схему, моделі, символічні засоби, їх призначення та способи використання; знає про послідовність пір року, місяців, днів тижня, частин доби; розуміє призначення календаря погоди та спосіб його використання; знає про перебіг подій у часі: сьогодні, вчора, завтра, раніше, потім, зараз. <i>Цілісна картина світу.</i> Усвідомлює, що образ світу складається з уявлень про природу, предмети, людей та саму себе; знає, що об'єкти природи, предмети, люди, власне Я взаємопов'язані між собою, впливають одне на одне; знає про існування ближнього, віддаленого та далекого від неї природного, предметного та соціального довкілля; розуміє існування в них схожості-відмінності; усвідомлює важливість свого місця серед людей ближнього оточення; орієнтується в тому, що люди працюють та відпочивають; розуміє існування реального життя та різних його відображень (у художній літературі, картинах художників, музиці тощо); знає, що впродовж життя змінюються рослини, тварини, людина, природний ландшафт; розуміє, що людина народжується, дорослішає, старіє, вмирає, залишаючи після себе потомків
Уміння	<i>Пізнавальний інтерес.</i> Виявляє інтерес до людей, предметного довкілля, природних об'єктів, самої себе; намагається бути уважною; зосереджується на об'єктах пізнання, на цікавих видах діяльності; намагається не відволікатися на сторонні об'єкти, регулювати свою поведінку; із задоволенням сприймає будь-яку нову інформацію; ставить багато запитань та уважно слухає відповіді дорослих щодо різних об'єктів пізнання; виявляє здивування, захоплення, задоволення від зробленого відкриття. <i>Сенсорно-перцептивний досвід.</i> Під час сприймання об'єкта використовує дії ідентифікації, співвіднесення з еталоном, моделювальні дії; встановлює подібність — відмінність між об'єктами; за силуетом чи незначними деталями визначає об'єкт, розрізняє його форму, величину, колір, вагу; намагається вдосконалити знання про об'єкти шляхом експериментування, продуктивної діяльності. <i>Логіко-математичний розвиток.</i> Уміє використовувати наявні знання в нових умовах. Мислить за аналогією, подібністю до чогось чи до когось;

порівнює та робить висновки; самостійно виявляє закономірності; прогнозує результат дій.

Кількість. Порівнює контрастні за кількістю групи предметів, використовуючи слова: «багато», «мало», «більше», «менше», «стільки-скільки», «стільки ж», «однаково»; класифікує предмети, їх сукупності за кількістю.

Лічба. Лічить предмети, природні об'єкти, людей, звуки, рухи, вчинки тощо у межах 10 (20) у прямому та зворотному порядку; використовує кількісні та порядкові числівники; розуміє відношення між числами й цифрами.

Обчислення. Здійснює найпростіші усні обчислення, пов'язані з предметним, природним та соціальним середовищем, виконує математичні дії на додавання та віднімання; використовує знаки «плюс», «мінус», «дорівнює», «більше», «менше»; уміє пояснити вибір математичної дії; розв'язує елементарні математичні та логічні задачі; може скласти задачу про себе, свою сім'ю та найближче природне і предметне оточення, прагне знаходити свої шляхи розв'язання задачі.

Множина. Оперує множинами: об'єднує, розбиває на підмножини, доповнює, вилучає зайве; використовує слова: «усі», «деякі», «належить», «не належить», «якщо..., то», аргументує свої дії, доводить чи спростовує думку; визначає множини в довіллі (посуд, одяг, транспорт тощо).

Форма. Визначає форму предметів за допомогою геометричної фігури як еталона; розпізнає форми на малюнках, моделях, серед навколишніх предметів; називає площинні (трикутник, квадрат, прямокутник, багатокутник, круг, овал) та об'ємні (куб, куля, циліндр) геометричні фігури.

Величина. Вимірює величини, використовуючи умовну мірку; порівнює об'єкти за величиною (довжиною, шириною, висотою), об'ємом та масою; викладає серіаційний ряд у порядку зростання/спадання певних ознак: великий, більший, найбільший; тонкий, тонший, найтонший; короткий, довший, найдовший; високий, вищий, найвищий; глибокий, глибший, найглибший тощо; визначає їх місце у серіаційному ряді: перший, попередній, наступний, останній; називає якісні співвідношення між упорядкованими предметами.

Вимірювання. Вимірює величини предметів за допомогою запропонованої мірки.

Простір і час. Орієнтується у просторі — визначає своє місцезнаходження та розміщення предметів у просторі: ближче, далі, ліворуч, праворуч, усередині, від, над, зверху, внизу, перший, останній; орієнтується на площині, аркуші паперу, сторінці книжки тощо; розподіляє предмети на площині, складає орнаменти, малюнки за допомогою геометричних фігур, різних за величиною, формою, кольором; розміщує їх усередині даної фігури або поза нею; самостійно відтворює просторові відношення в реальних ситуаціях: у приміщенні, на ділянці; користується планом,

	схемою, самостійно використовує моделі та символічні засоби; пояснює послідовність пір року, називає в певному порядку пори року, місяці пір року, дні тижня, частини доби; використовує календар погоди; встановлює послідовність подій: сьогодні, вчора, завтра, раніше, потім, зараз; знаходить спільне й відмінне, близьке й далеке; самостійно визначає час за допомогою годинника (з точністю до півгодини). <i>Цілісна картина світу.</i> Поводиться адекватно до ситуації; намагається з'ясувати для себе доцільність вимог та розпоряджень дорослого; діє впевнено у відомих умовах, стримано, обережно — у невідомих; визначає в незнайомому оточенні знайоме — схоже, відмінне — особливе, головне — другорядне, цікаве — нецікаве, безпечне — небезпечне, приємне — неприємне; може пояснити, що і чому їй подобається — не подобається, лякає, засмучує, викликає подив, незадоволення, спокій, захоплення; поводить гнучко, може з огляду на факти змінити свою думку, оцінку, відмовитися від наміру; довіряє своєму досвіду, пригадує свої минулі помилки, змінює поведінку; перевіряє те, чому не довіряє; може сказати, коли говорить правду, а коли вигадує; зважує, чи говорить їй людина правду, зіставляє між собою факти; намагається співвіднести свої можливості з бажаннями, може відкласти реалізацію бажань на потім або відмовитися від них; приймаючи рішення, зважає на його необхідність, намагається врахувати обставини, спрогнозувати ймовірні реакції значущих людей та взяти їх до уваги; у своїй поведінці орієнтується на життєву перспективу: пов'язує події свого минулого, теперішнього та ймовірного майбутнього; пробує вплинути на те, що хоче змінити на краще; може визнати свої помилки та правильність пропозицій іншого; виявляє елементарну критичність та самокритичність, порівнює поведінку з соціально схвалюваною нормою; визначає пріоритети, надає комусь/чомусь перевагу, може відмовити у прихильності
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Чутлива до свого внутрішнього стану та стану інших; реагує на зміну ситуації, виявляє гнучкість у власній поведінці; доброзичлива у взаєминах з іншими, прагне їм допомогти. <i>Самостійність.</i> На власний розсуд обирає об'єкти для пізнання, конструювання, експериментування; виявляє ініціативу щодо догляду за природними об'єктами та предметами; намагається брати на себе відповідальність за власні вчинки; виявляє самостійність та незалежність під час розв'язання проблемних задач, створення виробів; звертається по допомогу до дорослого лише в разі необхідності. <i>Допитливість.</i> Виявляє інтерес до пізнання людей, предметів, природи, себе; отримує задоволення від процесу пізнання; ставить запитання щодо явищ навколишньої дійсності; використовує різні способи отримання інформації щодо об'єктів, які зацікавили. <i>Працелюбність.</i> Виявляє ініціативу, долучається до різних видів діяльності; планує власну діяльність та добирає для цього необхідні знаряддя, способи; доводить розпочату роботу до кінця.

Самовладання. Докладає зусиль задля оволодіння певними навичками, виконання завдань дорослого; зосереджується на сприйманні, обстеженні та виконанні певних дій з об'єктами.

Відповідальність. Відповідально ставиться до виконання завдань, виявляє старанність у процесі пізнавальної діяльності та елементарну турботу про довкілля.

Креативність. Висуває ідеї та гіпотези під час розв'язання проблемних задач, виявляє оригінальність під час створення виробів; прогнозує ймовірні події власного життя

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «МОВЛЕННЯ ДИТИНИ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Усе більшого значення набуває спілкування дитини з однолітками. Звернене до товаришів мовлення стає більш контекстним, діалог набуває характеру скоординованих мовленнєвих дій. Дитина вміє привертати до себе увагу, жваво цікавиться справами однолітків, розгорнуто висловлюється, домагається взаєморозуміння, впливає на поведінку, переживання та думки товариша, коментує власні дії. За допомогою мовлення дитина фіксує свої знання про природу, предметний світ, людей, саму себе.

Водночас саме мовлення стає об'єктом уваги дитини — вона грається словами, римами, смислами, експериментує; задовольняючи свої ділові, пізнавальні та особистісні потреби, використовує ситуативні мимовільні висловлювання, немовленнєві засоби (жести, міміку, рухи), контекстне мовлення. Різні види й форми мовлення співіснують, створюючи неповторний індивідуальний портрет мовленнєвої особистості.

Діалог у старшому дошкільному віці є не просто освоєнням композиційної форми мовлення, а й важливою складовою соціального мовлення, особистісного становлення дитини. Діалогічне спілкування потребує від дитини не лише орієнтації на зміст повідомлення, на власні інтереси, а й урахування позиції партнера. Воно є важливою складовою спільної діяльності: конструювання, малювання, колективних ігор тощо. Під час діалогічного мовлення дитина цього віку вміє запитати, заперечити, обґрунтувати думку, подякувати, вибачитися, розповісти про себе. Активно розвивається монологічне мовлення, за допомогою якого дитина виражає свої почуття, думки, знання про довкілля та саму себе. Вона може висловити свою думку чітко, логічно, образно, переконливо. Монологічне мовлення нагадує коротке оповідання, яким дитина відображає те, що зацікавило, запам'яталося, вразило, схвилювало. Вона усвідомлює мову як об'єктивну реальність, звертає увагу на

фонетичну, лексичну, граматичну її сторони. Для дитини цього віку характерним є сформоване прагнення до мовленнєвого самовираження.

Звукова культура мовлення дитини переходить на якісно новий рівень: дитина правильно вимовляє звуки рідної мови, диференціює близькі й схожі звуки, визначає кількість звуків у словах, інтонаційно виокремлює певний звук з-поміж інших під час ігрових вправ, знає, що слова складаються зі звуків, здатна аналізувати звуковий склад слів.

Удосконалюється словник дитини — вона розуміє й використовує в мовленні антоніми, синоніми, багатозначні слова та слова з переносним значенням. Формується свідоме ставлення до слів з переносними значеннями — метафор, фразеологізмів, інших образних слів і словосполучень. Порівнюючи явища природи, предмети, вчинки людей, дитина знаходить спільне та відмінне; вживає слова із близьким та протилежним значенням; використовує порівняння, епітети, фразеологічні звороти, елементи усної народної творчості. Володіє прийомами словозміни та словотворення; зіставляючи функції предметів, вона їх узагальнює.

Формуються навички граматично правильного мовлення: дитина влучно вживає граматично правильні мовленнєві конструкції, критично ставиться до власного мовлення й мовлення інших людей. Вона вживає різні частини мови — іменники, дієслова, займенники, прикметники, прийменники. Змінює слова за відмінками, особами, числами, у часі; узгоджує слова у фразі згідно з мовними нормами; утворює нові слова, зокрема й неологізми. Будує речення, дотримуючись правильного порядку слів; вживає різні за складністю синтаксичні конструкції — поширені й непоширені, прості й складні (складносурядні та складнопідрядні) речення.

Індивідуальні особливості мовленнєвого розвитку відображаються у темпах оволодіння мовленням, домінуванні в ньому тих чи тих частин мови (хлопчики віддають перевагу вигукам та дієсловам, а дівчатка — іменникам та прикметникам), його емоційному забарвленню (хлопчики менш чутливі до емоційного забарвлення мовлення, зосереджуються більше на дії; дівчатка вдаються до використання слів у зменшувально-пестливих формах, що свідчить про демонстрування особливої прихильності, захоплення, вдячності або докору). Через сюжетно-рольову гру, як провідну діяльність, дитина усвідомлює свої соціальні ролі, власне Я; диференціює власне мовлення залежно від адресата (однолітки, дорослі). З появою планувальної та регулювальної функцій мовлення дитина може планувати свою майбутню мовленнєву діяльність.

Шостий (сьомий) рік життя

Фонематичний слух, звуковимова. У процесі виховання звукової культури мовлення педагог керується тим, що дитина має добре розвинений фонематичний слух, уважно прислухається до звуковимови; легко помічає і виправляє помилки як у мовленні інших, так і власному; завдяки зміцненню м'язів мовленнєвого апарату правильно вимовляє звуки рідної мови, звертає увагу на випадки неточної вимови звуків [р], [ш], [ж], [ч], [г] та звукосполучень [щ], [дж], [дж], що пов'язано зі зміною молочних зубів на постійні; враховує труднощі, які відчуває дитина під час вимови слів зі збігом приголосних. Внаслідок педагогічних впливів у дитини вдосконалюються уміння диференціювати близькі й схожі звуки; правильно розрізнити питальну, окличну, розповідну інтонації; регулювати силу свого голосу, знижувати чи підвищувати його залежно від ситуації, володіти фразовим та логічним наголосом у словах; чути й розмовляти правильно, відповідно до фонетико-орфоепічних норм літературної мови та розвинутого мовленнєвого дихання.

Словниковий запас. Педагог спонукає дитину вживати всі частини мови, слова з абстрактним значенням, що характеризують взаємовідносини між людьми, морально-етичні поняття, узагальнювальні поняття; добирати антоніми й синоніми, багатозначні слова, слова-омоніми, пояснювати переносне значення слів; проявляти інтерес до виконання лексичних вправ; пояснювати смислові відтінки слів. Творчий досвід сприяє умінню дитини використовувати в мовленні образні вислови, порівняння, вживати прислів'я, приказки, фразеологічні звороти у нестимульованому мовленні. Словник дитини налічує близько 3500-4000 слів.

Грамматичні уміння. Завдяки педагогічним впливам дорослого дитина оволодіває граматичною будовою мовлення: правильно вживає відмінкові закінчення, узгоджує прикметники, дієприкметники, числівники з іменниками, числівниками в роді, числі, відмінку; правильно використовує кличну форму іменників. Вона легко утворює за вказівкою педагога нові слова за допомогою суфіксів, префіксів та складні граматичні форми, проявляє ініціативу щодо мовленнєвих ігор на словотворення. Використовує в мовленні прості та складні речення зі сполучниками та сполучними словами, однорідними членами, прямою мовою. На пропозицію педагога може скласти окличні, питальні, розповідні, безособові речення, речення зі вставними словами; вживає службові частини мови: прийменник «на», сполучники «і (й)», «а», частки «так», «ні»; порівняльні звороти із сполучниками «мов», «немов».

Зв'язне мовлення, комунікативні вміння. Комунікативний досвід дитини забезпечує володіння навичками мовленнєвої культури: слухати іншого, не перебиваючи; говорити спокійним, лагідним тоном, не поспішаючи, дивитися в очі співрозмовнику; звертатися до нього за потреби; за допомогою мовленнєвих засобів та форм заявляти про себе; виражати свої думки, почуття, бажання, ставлення; оцінювати ставлення інших до себе; намагатися самоствердитися; проявити індивідуальність, творчу активність, інтонаційну виразність. Формується здатність використовувати у спілкуванні різні засоби — словесні, мімічні, пантомімічні; за бажання розповідати про щось, когось, передавати у своїй розповіді суттєве, спираючись на особистий досвід. Виявляти ініціативу у спілкуванні з дорослим, звертатися із запитаннями. Будувати діалог у стимульованому мовленні на запропоновану тему. Відповідно до ситуації спілкування без нагадування дорослого застосовувати слова ввічливості та формули мовленнєвого етикету; підтримувати розмову. Педагог спонукає дитину до складання описових, творчих розповідей, переказування відомих художніх текстів різної складності й композиції, оцінювання прослуханих розповідей, записаних на магнітофон.

Елементи грамоти. Педагог вправляє дитину в умінні визначати кількість слів у реченні, складів у слові, здійснювати звуковий аналіз слів: визначати місце звука у слові (перший, другий, останній), виокремлювати голосні та приголосні звуки, тверді й м'які приголосні, користуватися схемою звукового аналізу слів. Когнітивний досвід дитини забезпечує здатність диференціювати голосні та приголосні звуки, розуміти смислорозрізнявальну функцію звуків; самостійно добирати слова із заданим звуком. У практичній діяльності ділить слова на склади, визначає їх кількість, виділяє наголошений склад. Графічно зображає складову структуру слова на дошці та на аркуші паперу, вживає терміни «склад», «наголошений склад». Набутий досвід забезпечує дитині елементарні знання про речення, уміння складати речення за малюнками і схемами, самостійно складати схеми-речення з 2-3 слів, орієнтуватися в зошиті. Враховуючи, що дитина на кінець дошкільного віку вже має сформовані уявлення про «звук», «склад», «слово», «речення»; елементарні навички звуко-буквеного аналізу слів, педагог спонукає дитину до читання відкритих та закритих складів, односкладових та двоскладових слів простої структури, формує рухові навички, необхідні для письма.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- формувати елементарне усвідомлення мовної дійсності (звук — слово — речення);
- розвивати уміння диференційовано використовувати різноманітні засоби спілкування (словесні, мімічні, пантомімічні) з урахуванням конкретної ситуації;
- заохочувати до розповідання з власної ініціативи та на прохання дорослих;
- розвивати прагнення до словотворчості, гри звуками, словами, римами;
- розвивати фонематичне сприймання, вимовну та інтонаційну сторону мовлення, літературне мовлення.

Навчальні:

- навчати розрізняти голосні і приголосні звуки, інтонацію висловлювання; вловлювати римовані закінчення й самим добирати рими до поданих слів; розрізняти предмети, істоти, явища за характерними ознаками; правильно вживати множинну форму іменників однини (око — очі, фарба — фарби, кріт — крот), назви дитинчат тварин; вживати різні частини мови, узгоджувати слова в роді, числі та відмінку; утворювати слова за допомогою різних суфіксів, добирати однокореневі слова;
- вправляти у вимові звуків [р], [ш], [ж], [ч], [г] та звукосполучень [щ], [дж], [дж]; умінні правильно наголошувати слова;
- формувати уміння встановлювати контакт з дорослими та однолітками, привертати увагу до себе, вправляти в умінні вести діалог, розв'язувати конфлікти у прийнятний спосіб;
- навчати елементів грамоти: ознайомлювати з назвами літер; робити звуковий аналіз слова за допомогою схем і фішок та без них; формувати уявлення про слово, словосполучення, речення як одиниці мовлення; усвідомлено читати склади, слова у межах вивчених літер; готувати руку дитини до письма;
- навчати слухати літературний текст, ставити й відповідати на запитання щодо прочитаного;
- збагачувати словник антонімами (високо — низько), синонімами (діти — малюки — дітлахи), багатозначними словами (час іде, хлопчик іде, дощ іде), омонімами (коса, ключ).

Виховні:

- удосконалювати звукову культуру мовлення;

- виховувати любов до рідного слова, багатства та різноманіття рідної мови;
- виховувати критичне ставлення до власного мовлення та мовлення інших;
- заохочувати та схвалювати ініціативу щодо мовленнєвого спілкування старших із молодшими;
- формувати уміння передавати словом свої почуття, ставлення.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Фонематичний слух, звуковимова, літературне мовлення.</i> Має розвинений фонематичний слух; усвідомлює звукову сторону рідної мови (чує і розмовляє правильно відповідно до фонетико-орфоепічних норм рідної мови): знає голосні, тверді й м'які приголосні звуки. <i>Словниковий запас.</i> Усвідомлює словниковий склад рідної мови. Має збалансований запас слів, що використовує в різних сферах життєдіяльності; знає слова, що позначають базові моральні поняття, основні почуття; називає ознаки, якості, властивості предметів, явища, події; вживає слова різної складності, синоніми, антоніми, епітети, метафори, багатозначні слова, фразеологічні звороти; знає прислів'я, приказки, потішки, загадки, скороговки; розуміє слова-омоніми, переносне значення слів, їх смислові відтінки; пояснює різницю у значеннях іменників (дерево — деревце — деревище), дієслів (підбіг, вибіг, перебіг), прикметників, утворених суфіксальним способом (злий — злющий); знає формули мовленнєвого етикету, усвідомлює, що лагідні слова позитивно впливають на дорослих, викликаючи приємні почуття й водночас задоволення потреб дитини. <i>Граматичні уміння.</i> Має розвинене чуття граматичної форми; утворює різні форми дієслів і прикметників; практично засвоює всі граматичні категорії (рід, число, відмінкові закінчення) та поодинокі граматичні форми; синтаксичну структуру мови; усвідомлює значення правильності вживання граматичних форм та порядку слів у реченні. <i>Зв'язне мовлення, комунікативні вміння.</i> Цікавиться мовленням дорослих та однолітків, слухає і розуміє досить складні звернення, прохання, доручення; намагається точно їх виконати; вирізняє висловлювання рідною (українською) та іншими мовами; прислухається до мовлення людей у різних життєвих ситуаціях, помічає у висловлюваннях нові для себе слова; добре розуміє почуте, охоче його обговорює, відповідає на запитання щодо змісту, коротко переказує його; диференціює зміст почутого та його форму, звучання; може схарактеризувати, про що говорили люди, і те, як вони це робили; з інтересом слухає казки, розповіді, вірші тощо; розуміє сюжет, яскраво уявляє персонажів та їхні дії, запитує про незрозуміле,

	використовує пояснення дорослого під час спілкування з іншими; уважно та критично ставиться до власного й чужого мовлення, має сформоване внутрішнє мовлення, знає формули мовленнєвого етикету; знає про існування певних правил використання слів, вимоги до культури мовлення; володіє здатністю до елементарної рефлексії, оскільки усвідомлює вплив своїх слів на іншого, будує свої висловлювання з урахуванням можливих реакцій партнера по спілкуванню; свідомо використовує мовленнєві засоби під час спілкування. <i>Елементи грамоти.</i> Має сформовані уявлення про «звук», «склад», «слово» та «речення», елементарні навички звуко-літерного (звуко-буквенного) аналізу слів. Знає, що слова поділяються на склади (частини); у слові може бути один або кілька складів; якщо у слові один, два і більше складів, то вони розміщуються один за одним; у складі можуть бути один, два й більше звуків; у кожному складі є голосний звук; скільки голосних звуків у слові, стільки і складів; одні склади вимовляються протяжно, інші — швидко, уривчасто; той склад у слові, що вимовляється голосніше, — наголошений; знає алфавітні назви літер; усвідомлює, що літера є велика, мала, друкована, рукописна; має сформовані рухові навички, необхідні для письма
Уміння	<i>Фонематичний слух, звуковимова, літературне мовлення.</i> Дитина чітко вимовляє всі звуки рідної мови і звукосполучення відповідно до орфоепічних норм; диференціює фонем; виявляє неточності у вимові звуків у словах та вживанні наголосу; використовує мовленнєві, інтонаційні та немовленнєві засоби виразності; відповідно до ситуації регулює силу голосу (голосно, тихо, пошепки) та темп мовлення. <i>Словниковий запас.</i> Володіє прийомами словозміни та словотворення; під час порівняння та класифікації явищ, предметів навколишньої дійсності вживає узагальнювальні слова, синоніми та антоніми; час від часу вживає слова не лише в прямому, а й переносному значенні; вживає багатозначні слова, фразеологічні звороти, образні вислови, елементи усної народної творчості; диференціює «приємні» та «неприємні» слова і правильно добирає мовленнєві засоби для вираження емоційно-ціннісного ставлення до інших. <i>Грамотичні уміння.</i> Вживає різні частини мови — іменники, дієслова, займенники, прикметники, прийменники; грамотичні форми рідної мови згідно із законами й нормами граматики (рід, число, відмінок, дієвідміна, клична форма тощо), змінює слова за відмінками, особами, числами, у часі; узгоджує слова у фразах згідно з мовними нормами; утворює нові слова, зокрема й власні неологізми; вживає різні за складністю синтаксичні конструкції — поширені й непоширені, прості й складні (складносурядні та складнопідрядні) речення; володіє оцінно-контрольними діями щодо правильності вживання грамотичних форм та порядку слів у реченні, помічає і виправляє мовленнєві помилки. <i>Зв'язне мовлення, комунікативні вміння.</i> Ініціює контакти, адекватно реагує на пропозиції інших, виразно передає словами та мімікою свою

	готовність спілкуватися; уміє обмінюватися інформацією, вислуховувати, не переривати іншого, брати почуте до уваги, домовлятися, узгоджувати позиції, розподіляти ролі, налагоджувати плідну взаємодію; гармонійно поєднує зміст висловлювання та його мовленнєве оформлення; цінує партнера спілкування незалежно від ступеня своєї прихильності до нього, визнає його чесноти, не зловтішається з недоліків, радіє успіхам; дорожить взаєминами, виявляє відповідні віковим можливостям відданість, надійність, вдячність; орієнтується в ситуації спілкування, може коректно припинити взаємодію; володіє навичками виправлення мовленнєвих помилок, усвідомлює, що це допомагає порозумітися з дорослими та однолітками. <i>Елементи грамоти.</i> Здійснює звуковий аналіз слів; називає звуки, що повторюються; виокремлює звук, з якого розпочинається або яким закінчується слово; уміє позначити голосні і приголосні звуки, будувати звукову схему слова, визначати кількість складів у ньому; орієнтується в алфавіті, читає відкриті й закриті склади, односкладові й двоскладові слова простої структури; має сформовані рухові навички, необхідні для письма
Базові якості	<i>Сприйнятливність.</i> Уважно вслухається у мовлення людей навколо; запам'ятовує та повторює нові слова, вислови, фрази тощо. <i>Самостійність.</i> Складає оповідання про себе, може їх розповісти; вербалізує своє бажання спілкуватися, грати, займатися з кимось; без допомоги дорослого відтворює відомі вірші, оповідки; придумує загадки та озвучує їх. <i>Допитливість.</i> Виявляє інтерес до незвичних висловлювань дорослого, перепитує незрозуміле, уточнює його смисл; формулює та ставить запитання дорослому про довілля та саму себе. <i>Гідність.</i> Ображається, якщо висміюють неправильну вимову нею звуків, гаркавлення, заїкання; відстоює свою правоту; висловлює бажання, називає власні чесноти й вади, розповідає про своє минуле, сьогодення, ймовірне майбутнє; презентує свої чесноти й досягнення іншим. <i>Людяність.</i> Знає про існування певних правил використання слів, знає моральні правила й норми культури мовленнєвої поведінки в соціумі; уважно ставиться до однолітків, відчуває дискомфорт, коли не має можливості спілкуватися з ними; рахується з думкою товариша, домовляється, дотримується норм мовленнєвої культури під час суперечки; уміє привітно вітатися та прощатися з дорослими та однолітками; використовує слова, що виражають прохання, вдячність, запитання. <i>Креативність.</i> Проявляє схильність до словотворчості, варіює висловлювання, грає словами, переставляє їх, забарвлює гумором; складає самотутні вірші, оповідання про себе, казки про рослини і тварин

ВАРІАТИВНА СКЛАДОВА ЗМІСТУ

Молодший та середній дошкільний вік

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ІНОЗЕМНА МОВА» (англійська)

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Для дитини четвертого-п'ятого років життя характерні нерівномірний розвиток кістково-м'язової системи, уповільнене окостеніння кінцівок, негармонійний розвиток органів дихання, серцево-судинної системи, зору, слуху, голосових зв'язок. Інтенсивний розвиток мускулатури ніг спричиняє її високу рухову активність. Вузькі носові та легеневі ходи обмежують доступ повітря в легені, внаслідок чого дитина швидко стомлюється. Становлення органів зору потребує якісного освітлення. Усе це висуває високі вимоги до пози дитини та її рухової активності під час занять англійською мовою. Сприймання, пам'ять і увага в дитини мають здебільшого мимовільний характер. Можливості довільної уваги поки що обмежені. Зосередженою увага залишається доти, доки зберігається інтерес до об'єкта чи інформації, що сприймається. Завдяки міцній мимовільній пам'яті дитина здатна накопичити базовий лексичний запас із найближчої їй тематики й опанувати певний запас найпростіших мовних моделей для задоволення своїх елементарних комунікативних потреб.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Четвертий рік життя

Мовленнєва компетентність. Педагог бере до уваги, що дитина підвищено чутлива до мовленнєвого розвитку, до звукового та смислового компонентів мовлення. Процес збагачення її мовлення посилюється завдяки інтенсифікації спілкування з дорослими та однолітками, урізноманітненню самостійної діяльності, зростанню інтересу до людини як центру її життя. Основними функціями мовлення дитини стають функції повідомлення, соціального зв'язку та впливу на оточен-

ня. У процесі навчання дитина ознайомлюється з основами англійської мови, накопичує базовий запас слів з найближчих до її життєдіяльності тем. У зв'язку з переходом індивідуальної сюжетно-відображувальної гри у спільну сюжетно-рольову виникають нові типи висловлювань. Як засіб комунікації дитина використовує усмішку, сміх, виразні рухи, пози, контакт очей.

В організації освітнього процесу педагог враховує, що на кінець четвертого року життя звуковимова в основному сформована; розширюється, поповнюється різними частинами мови словник рідної мови; активізуються дієслова, внаслідок чого мовлення дитини стає більш динамічним; формується граматична будова мови. Завдяки збагаченому когнітивному досвіду та вправлянню дитина починає правильно змінювати нові слова, узгоджувати їх між собою, експериментує зі звуками та словами. У мовленнєвому розвитку діапазон індивідуальних відмінностей залишається широким, що впливає на засвоєння азів іноземної мови (англійської).

Мовна компетентність. У процесі оволодіння новим засобом спілкування за підтримки педагога у дитини формується правильне розуміння мови як суспільного явища, розвиваються інтелектуальні, мовленнєві й емоційні здібності; зростає здатність переносити засвоєне в нові ситуації.

Соціокультурна компетентність. За сприяння дорослого дитина розуміє, що люди, які проживають у різних країнах, спілкуються різними мовами; засвоює деякі фрази англійською, що відповідають загальноприйнятим у носіїв мови соціокультурним нормам: вітання, прощання, слова вдячності тощо.

П'ятий рік життя

Мовленнєва компетентність. За сприяння педагога дитина добре почуввається в уявних ситуаціях, бере участь у простих мовленнєвих іграх та вправах, поступово починає відповідати носієві мови англійською; сприйнятлива до сенсомоторних, тактильних вправ, спрямованих на встановлення контакту з однолітками. На прохання дорослого, висловлені англійською, охоче виконує однакові спільні дії, розігрує пантоміму, промовляє разом з іншими хором англійські слова й елементарні фрази. Вихователь опікується поступовим ускладненням ігор дитини, спонукає брати участь у режисерській грі, грі-драматизації, обмінюватися з однолітками простими репліками англійською мовою. Збагачення когнітивного і практичного досвіду та вправлення дають

змогу дитині оцінювати мовленнєву поведінку інших, порівнювати власні висловлювання з репліками інших, використовувати засвоєні слова, досить легко сприймати кілька послідовних реплік. Проте їй поки що складно виділяти та окремо використовувати фрагменти усного мовлення як самостійні висловлювання.

Мовна компетентність. Пояснення дорослого сприяють усвідомленню того, що іноземна мова відрізняється від рідної. Дитина сприймає пояснення рідною мовою іншомовних ситуацій, спілкується з носієм іноземної мови, поступово привчається відповідати йому цією мовою.

Соціокультурна компетентність. За сприяння педагога дитина виявляє інтерес до інформації, що стосується Великої Британії, місця її розташування, людей, які там проживають, художньої дитячої літератури, мультфільмів тощо. Вона охоче ознайомлюється з новими для неї святами, звичаями, традиціями англійців, їхнім одягом, персонажами казок тощо.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- розвивати сталий інтерес та позитивне ставлення до вивчення англійської мови;
- сприяти налагодженню спілкування з дорослим та однолітками;
- розвивати артикуляційний апарат, фонематичний слух;
- стимулювати прояви власної мовленнєвої активності;
- розвивати вміння промовляти англійською хором.

Навчальні:

- ознайомлювати з англійськими казками, пісеньками, віршами, прислів'ями, приказками;
- накопичувати базовий запас слів з різних тем («Знайомство», «Сім'я», «Числа», «Кольори», «Мої іграшки», «Овочі й фрукти», «Тварини» тощо);
- формувати розуміння змісту сказаного під час аудіювання, говоріння;
- навчати вимовляти усі звуки англійської мови;
- удосконалювати вимову слів та фраз англійською мовою, пов'язаних із різними ситуаціями спілкування (знайомство, прохання, вибачення тощо); активізувати словниковий запас;
- навчати відповідати на запитання англійською мовою, розповідати про свою родину, іграшки, домашніх тварин, захоплення.

Виховні:

- формувати елементарну культуру поведінки в типових комунікативних ситуаціях — шанобливо вітатися та прощатися з однолітками та дорослими; висловлювати свою згоду або незгоду; вибачатися;
- виховувати любов до рідної мови, інтерес до англійської, уміння порівнювати ті самі слова українською й англійською мовами.

**Показники компетентності дитини
на кінець п'ятого року життя**

Знання	<i>Мовленнєва компетентність.</i> Розуміє деякі зразки мовлення — вітання (прощання); усвідомлює, що англійська мова відрізняється від української; знає, як запитати, попросити. <i>Мовна компетентність.</i> Орієнтується в тому, як правильно вимовляти всі звуки англійської мови, як відповісти на запитання згідно зі змістом малюнка або залежно від ситуації; усвідомлює, що висловлювання кожного співрозмовника має містити не менше двох реплік, правильно оформлених у мовному відношенні; словниковий запас становить понад 80 лексичних одиниць за темами: «Знайомство», «Моя сім'я», «Робочий день», «Частини тіла», «Одяг», «Професії», «Колір», «Тварини та птахи», «Іграшки», «Погода та пори року», «Фрукти та овочі», «Їжа та напої»; кількісні числівники до 5, особові займенники (I, he, she, it), прийменники (on, in, under, upon), сполучники (and, but); прикметники та їх місце в мовленнєвій конструкції з іменниками — між артиклем та іменником. <i>Соціокультурна компетентність.</i> Володіє елементарними уявленнями про Велику Британію, її столицю, культуру; знає вірші, пісні, рухливі народні ігри англійською мовою
Уміння	<i>Мовленнєва компетентність.</i> Може представити себе, свою родину; виконує озвучені іншим вказівки; описує щось/когось; висловлює власне ставлення; спроможна називати предмет (іграшку), звернутися із проханням; дякує; вживає лексику в межах тем спілкування. <i>Мовна компетентність.</i> Спроможна ситуативно розуміти мовлення дорослого та інших дітей; правильно вимовляти всі звуки англійської мови (ізольовано і в складі слова); спроможна розрізняти інтонацію розповідних, питальних, заперечних і спонукальних речень; ставити запитання й відповідати на них; висловлюватися відповідно до ситуації (обсяг висловлювання — не менше двох-трьох фраз, правильно оформлених у мовному відношенні); уживати в усному мовленні структури з дієсловами to be, to have і повнозначними словами в Present Indefinite, прийменники та означений і неозначений артикли. <i>Соціокультурна компетентність.</i> З допомогою дорослого може розповісти про Велику Британію, її столицю; декламує вірші, співає пісні, бере участь у рухливих іграх англійською мовою

Базові якості	<i>Сприйнятливість.</i> Чутлива до звуків іноземної мови; прислухається до звуковимови, намагається відтворити її якомога ліпше. <i>Самостійність.</i> Із допомогою дорослого та без неї застосовує слова англійської мови в різних життєвих ситуаціях, порівнює ті самі слова, висловлювання рідною та англійською мовами, робить свої висновки. <i>Допитливість.</i> Виявляє інтерес до вивчення іноземної мови; цікавиться життям людей у Великій Британії; запитує про особливості їхнього одягу, кухні, святкування визначних дат, персонажів казок; диференціює однакові та близькі за звучанням та вимовою слова та словосполучення

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ХОРЕОГРАФІЯ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Організм дитини п'ятого року життя зростає та розвивається: змінюється форма грудної клітки, починає з'являтися грудний тип дихання, формуються кістки рук, таза, хребта, ніг. Відбуваються структурні зміни м'язової тканини, інтенсивно розвиваються моторні функції. Для рухової активності дітей характерний досить високий рівень самостійності. Рухи стають більш довільними, цілеспрямованими. Дитина добре розрізняє різні рухи, усвідомлює їх смисл і призначення, починає виокремлювати їх суттєві елементи. Виникає інтерес повторювати рухи за зразком. Здебільшого діти недостатньо чітко й правильно виконують рухові завдання. Виникає потреба діяти разом з однолітками, швидко і вправно. Проте поки що дитина не вміє співвідносити навантаження з можливостями.

ЗМІСТ ОСВІТИ

П'ятий рік життя

Уявлення про хореографічне мистецтво. Педагог активізує пізнавальну діяльність дитини, вона вже усвідомлює: хореографія — це танок за правилами, виконання яких навчає красиво рухатися, виробляє гарну поставу. З допомогою дорослого дитина починає розуміти, що танець — це німа мова, один рух може мати різне значення, а в танцях — розкривати різні образи. За сприяння педагога дитина усвідомлює, що характер виконання танцю залежить від його музичного супроводу. Дорослий бере до уваги, що дитина в цьому віці запам'ятовує інформацію здебільшого мимовільно, це залежить від настрою та інтересу до відповідної теми. Активізація словника сприяє засвоєнню доступної танцювальної термінології (назви рухів, танців, позицій). Педагог допомагає дитині сприймати та розповідати зміст сюжетів, покладених в основу хороводів, сюжетних та побутових танців, визначати особливості музичного супроводу.

Танцювальний досвід. Дитина співвідносить музичні жанри (марш, полька, вальс, танець) з танцювальними (хоровод, полька, вальс), підпорядковує танцювальні рухи особливостям музичного супроводу. Вправлення формує здатність рухатися після музичного вступу й закінчувати рух після зупинки звучання музики, уміння орієнтуватися в загальному характері мелодії, характеризувати емоційно образний зміст музики, розрізняти відтінки одного настрою шляхом зіставлення контрастних музичних творів. Дитина запам'ятовує та відтворює танцювальні рухи, вправи, комбінації та танці: пригадає, які рухи виконували на занятті під ту чи ту музику; пізнає мову танцю, освоюючи образно-руховий зміст танцювальних рухів: «колупалочка» (колупати землю), «мотузочка» (плести мотузочку), «моталочка» (хитати ногою) тощо; передає образи контрастного характеру, диференціює та передає за допомогою виразних поз, жестів і міміки різні переживання та стан людини (радість, сором, страх). За сприяння педагога дитина емоційно виконує танці-ігри, побудовані на танцювальних формах побутових рухів (кроки, біг, стрибки) та імітаційних рухах, цікавих для наслідування; проявляє творчість, прикрашає образи влучними позуваннями, мімічними реакціями. Дорослий усвідомлює, що в танцювальних імпровізаціях здебільшого переважають «рухові штампи». Завдяки підтримці дорослим початкового танцювального досвіду стає доступним репертуар народних (хороводи, сюжетні та побутові), історико-побутових, дитячих бальних танців. Ознайомлення з парними танцями формує початкові знання про різні положення в парі, розвиває вміння утримувати погляд на партнері, узгоджувати з ним свої рухи, починати та закінчувати, виконувати рух разом з іншими. Базуючись на знанні дитиною назв просторових малюнків (лінія, коло, колона, ланцюжок), наприкінці вікового періоду дорослий розвиває здатність утримувати інтервали, виконувати елементарні перебудови з одного танцювального малюнку в інший.

Естетична та творча активність. Педагог опікується тим, щоб поряд з емоційною чутливістю в дитини формувалося й художнє мислення, щоб вона не просто сприймала танцювальні образи (під час власного виконання, перегляду концертних номерів, балетних вистав), порівнювала їх між собою, а й вчилася співвідносити їх із реальними. Дорослий розширює когнітивний досвід дитини, завдяки чому вона починає тонше диференціювати красиве й некрасиве. Він враховує, що естетична оцінка власної чи колективної танцювальної творчості виражається простими характеристиками: «подобається — не подобається»

ся танець», «красиво — не красиво танцює». За належної уваги дитина співвідносить свої танцювальні рухи зі зразком дорослого, наслідуючи красиве виконання; проявляє самостійність, бажання діяти не лише за вказівкою дорослого, а й на власний розсуд. Це дає змогу насичувати заняття елементами танцювальної імпровізації. Під час танцювальної творчості охоче оперує не лише реальними, а й уявними образами; підпорядковує власну поведінку загальним правилам, спільні дії та ігри з однолітками починають домінувати над індивідуальним. Формується первинна система цінностей і дитина проявляє початкові форми вибіркової, налагоджуючи контакти з іншими дітьми під час виконання елементарних вправ контактної та масової імпровізації. За підтримки педагога дитина із задоволенням виконує танцювальні рухи з предметами, емоційно контактує з іграшками під час танцювальних вправ та творчих завдань; засвоює правила танцювального етикету: вітає дорослого танцювальним укланом, а по закінченні заняття дякує та прощається за допомогою уклону, запрошує партнера до танцю, приймає запрошення, відповідаючи укланом, просувається танцювальним класом на носочках.

М'язово-рухова діяльність. Педагог бере до уваги, що зростає сила та працездатність м'язів дитини, її рухи стають координованішими та свідомішими, вона сприймає та виконує складніші танцювальні рухи (па галопу, підскоки, зальотний біг), засвоює їх комбінаційні сполучення, поєднує з різними положеннями рук, оплесками, притупами. Дорослий сприяє, щоб рухи набували ритмічності, координованості, образності, легкості; формувалися вигини стопи та хребта; правильна постава. За його підтримки дитина нетривалий час утримує правильне положення тулуба, рук та ніг. Однак дорослий усвідомлює, що вона швидко втомлюється, потребує зміни завдань; їй складно розраховувати м'язові зусилля та оцінювати власні фізичні можливості.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- сприяти розвитку пізнавального інтересу та музичного світосприймання;
- розвивати потребу й готовність проявляти творчу активність під час організованої дорослим та самостійної танцювальної діяльності, давати змогу експериментувати з рухами, простором;
- розвивати естетичні почуття та художній смак, навчати бачити красиві та некрасиві рухи;

- розвивати рухові та вольові якості (швидкість, спритність, гнучкість, витримку), психічні процеси (увагу, пам'ять, уяву), вміння контактувати з партнерами по танцю, аналізувати музичний супровід, порівнювати рухи між собою;
- сприяти зняттю м'язового та психологічного напруження, розвивати почуття позитивного самовідчуття, впевненість у своїх можливостях.

Навчальні:

- дати уявлення, що існує мова танцю й рухи можуть мати різне змістово-образне наповнення; ознайомлювати з доступною термінологією (назви позицій, рухів, вправ, танців, частин тіла, перебудов); навчати розповідати про зміст танців, характеризувати танцювальні образи, ознайомлювати з доступними для сприймання дітьми зразками хореографічного мистецтва (концертні виступи, балетні вистави для дітей);
- збагачувати музичний досвід, використовуючи вже відомі дитині твори та зацікавлювати новими творами композиторів-класиків і сучасних авторів; навчати визначати характер, темп, динаміку, жанр (марш, вальс, полька, танець) музичного твору, збагачувати уявлення про те, що характер руху залежить від характеру музики, навчати підпорядковувати рухи характеру музики;
- збагачувати танцювальний досвід, удосконалювати навички виконання танцювальних форм побутових рухів (різновиди кроку, бігу, стрибків), поєднувати їх із різними положеннями рук та танцювальними елементами; навчати виконувати складніші танцювальні рухи (підскоки, па галопу, зальотний крок, вихилясник та інші) та доступний репертуар (танці-ігри, образні танці, сюжетні танці, народні танці, історико-побутові); навчати передавати емоціями характер того чи того руху й загальний характер танцю, добирати до рухів відповідні пози, жести, міміку, розвивати вміння емоційно переживати ігрову ситуацію в танцях та інсценуваннях, проявляти творчу активність;
- навчати утримувати правильне положення тулуба, рук та ніг, координувати рухи окремих частин тіла, вільно орієнтуватися у просторі, тримати інтервали та виконувати прості фігурні перебудови (ходіння по діагоналі, колу, розходження парами, четвірками тощо).

Виховні:

- виховувати інтерес та бажання займатися хореографією, вміня дотримуватися основних правил танцювального етикету та правил поведінки під час заняття;
- формувати уявлення про те, що танець сприяє формуванню красивої постави, легкої ходи й робить людину привабливою;
- виховувати особистісні якості (працелюбність, самостійність, охайність), поважливе ставлення до інших дітей;
- виховувати бажання красиво рухатися, творчо проявляти себе в танці, демонструвати свої танцювальні досягнення дітям та дорослим.

**Показники компетентності дитини
на кінець п'ятого року життя**

Знання	<i>Уявлення про хореографічне мистецтво.</i> Володіє елементарними уявленнями про хореографію та образну природу танцю; знає виразні засоби танцювального мистецтва (рух, малюнок, музика, костюм); орієнтується у видах хореографічного мистецтва (народний, бальний, класичний), танцювальній термінології (назви рухів, танців, позицій). <i>Танцювальний досвід.</i> Знає й може назвати танцювальні та музичні жанри, орієнтується в загальному характері мелодії, розуміє, що від характеру музики залежить характер танцю; знає основні вимоги до правильного положення тулуба, рук та ніг під час виконання танцювальних вправ, варіанти положень у парі; розуміє значення поняття «інтервал», «повороти праворуч та ліворуч», володіє інформацією про назви малюнків танцю (коло, два кола, равлик, ланцюжок тощо). <i>Естетична та творча активність.</i> Розуміється на тому, що зараховують до категорії красивого та некрасивого; уявляє, що танцювальні образи можна співвідносити з реальними або фантастичними, до позитивних персонажів добирати красиві рухи, потворних та злих зображувати відповідними рухами та мімікою; знає деякі правила танцювального етикету, вимоги до танцювальної форми та взуття. <i>М'язово-рухова діяльність.</i> Знає частини свого тіла (нога, стопа, плечі), орієнтується в призначенні кожної та її рухових можливостях; знає поняття «підйом», «виворітний», «гнучкий», назви партерних вправ («кошик», «складка» тощо)
Уміння	<i>Уявлення про хореографічне мистецтво.</i> Може оперувати хореографічною термінологією, розповідати про зміст сюжетів, покладених в основу хороводів, сюжетних та побутових танців, надавати образні порівняння одного руху з іншим.

	<i>Танцювальний досвід.</i> Ритмічно рухається, уміє утримувати правильне положення тулуба, рук та ніг; активно сприймає музичний твір та відгукується на нього руховою імпровізацією, співвідносить музичні та танцювальні жанри, підпорядковує танцювальні рухи особливостям музичного супроводу, характеризує емоційно образний зміст музики, розрізняє відтінки одного настрою шляхом контрастного зіставлення музичних творів; емоційно виконує танцювальний репертуар, запам'ятовує послідовність рухів у танці; демонструє творчі знахідки, прикрашає танцювальні образи влучними позами, мімічними реакціями; знає та вміє прийняти різні положення в парі, починає узгоджувати свої рухи з рухами партнера, утримує погляд на ньому; намагається тримати інтервали, виконує елементарні перебудови з одного танцювального малюнка в інший. <i>Естетична та творча активність.</i> Емоційно сприймає зміст танцю та танцювальні образи, порівнює їх між собою, співвідносить з реальними та фантастичними; починає тонше диференціювати гарне й негарне, може надавати елементарну естетичну оцінку власній чи колективній танцювальній творчості; намагається співвідносити свої танцювальні рухи зі зразком дорослого, наслідує красиве виконання; емоційно сприймає та виконує завдання творчої імпровізації, оперує не лише реальними, а й уявними образами; уміє діяти з предметами, використовує іграшки під час танцювальних вправ та творчих завдань; включає танцювальні рухи в ігрову діяльність; застосовує навички танцювального етикету (вітає педагога танцювальним укланом, запрошує партнера до танцю тощо). <i>М'язово-рухова діяльність.</i> Починає свідомо та координовано рухатися; намагається виконувати складніші танцювальні рухи, засвоює їх комбінаційні сполучення, поєднує з різними положеннями рук, оплесками, притупами; нетривалий час утримує правильне положення тулуба, рук та ніг; охоче виконує партерні вправи, володіє елементарною витривалістю, зосереджує увагу на складнощах руху; уміє вигадувати рухи для кожної частини тіла
Базові якості	<i>Самостійність.</i> Уміє самостійно готуватися до заняття (одягати форму та взувати танцювальне взуття); ініціює прояви творчості, обирає партнера за власним бажанням; передає емоції, отримані під час заняття, у малюнках; показує батькам вивчений матеріал. <i>Працелюбність.</i> Свідомо докладає зусиль, щоб досягти результату у виконанні того чи того руху або вправи; більш зосереджено, старанно й цілеспрямовано працює на занятті; проявляє активність під час розподілу доручень; заради спільної справи працює вдома. <i>Людяність.</i> Радіє танцювальним досягненням інших дітей, вітає їх усмішкою, оплесками, висловлює співчуття, якщо в них щось не виходить; наслідує педагога в гуманному ставленні до менш успішних дітей, допомагає й підтримує їх. <i>Допитливість.</i> Цікавиться та розмірковує щодо результатів власної танцювальної діяльності, аналізує діяльність однолітків; розсудливо

ставиться до виконання завдань педагога. Порівнює танцювальні образи з тими, які бачила в природі, побуті; намагається наслідувати емоційний стан людини, поведки тварин; пригадує танцювальні рухи або перебудови у просторі, які застосовувалися в тому чи тому танці; може підказати педагогу, хто з дітей стояв на якій лінії, які творчі етюди виконував на минулому занятті тощо.

Справедливість. Домовляється з партнерами по танцю, діє узгоджено, орієнтується на правила виконання того чи того завдання, підкоряється не лише власним інтересам, а й інтересам інших учасників танцювальної діяльності, визнає свої помилки; починає аналізувати свої танцювальні досягнення, поведінку під час заняття, зіставляти з діяльністю інших дітей.

Самовладання. Більш цілеспрямовано та тривало виконує танцювальні вправи, менше відволікається; може витримати фізичне, емоційне та вольове напруження, не впадає у відчай, якщо щось не виходить; може виявити сміливість, бажання продемонструвати свої танцювальні досягнення іншим; уникає звернень по допомогу, доки здатна впоратися власними силами; намагається стримувати свої імпульсивні дії та невдоволення щодо дорослого та однолітків.

Гідність. Старанно виконує танцювальні рухи, коли на неї хтось дивиться, заради позитивної оцінки намагається бути взірцем для наслідування, чекає схвалення за будь-які танцювальні досягнення; проявляє чутливість до схвальних та негативних оцінок з боку авторитетних людей; позитивно оцінює власну діяльність під час заняття.

Відповідальність. Намагається підпорядковувати свою поведінку вимогам дорослого, орієнтуватися не лише на особистісні бажання, а й на загальні правила; може взяти на себе роль педагога, допомогти іншим, радіє, коли їй довіряють; намагається не підвести партнера, стежить, щоб до заняття був підготовлений танцювальний одяг та взуття.

Креативність. Проявляє фантазію, вигадує танцювальні рухи, добирає реквізит та елементи одягу до власних танцювальних мініатюр, полюбляє виступати перед глядачами, радіє оплескам, заохоченням

Старший дошкільний вік

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «КОМП'ЮТЕРНА ГРАМОТА»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Сучасна дитина старшого дошкільного віку живе в умовах високої інформатизації суспільства. Вона усвідомлює, що комп'ютер є сучасним інструментом, призначеним для оброблення інформації. З допомогою батьків та педагогів вона оволодіває елементарними знаннями й уміннями щодо використання комп'ютера. Робота з комп'ютером сприяє адаптації дитини до життя в інформаційному суспільстві, розширює можливості ознайомлення з навколишнім світом у привабливій для неї формі, сприяє розвитку життєвої компетентності, слугує потужним технічним засобом навчання, відіграє роль незамінного помічника у вихованні та загальному психічному розвитку. Використовуючи комп'ютер, дитина почувається активним суб'єктом пізнавальної діяльності. Завдяки комп'ютеру як інструменту діяльності в неї формуються передумови теоретичного мислення, здатність свідомо обирати спосіб дій та працювати самостійно, в індивідуальному темпі, розвиваються базові якості особистості.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Інтерес до комп'ютера. Пояснення дорослого активізують інтерес дитини до комп'ютера, його будови, функцій, можливостей, різноманітних комп'ютерних ігор. Завдяки розвитку символічного наочно-образного мислення вона свідомо обирає спосіб дії, сприймає доступні комп'ютерні технології. Педагог заохочує бажання дитини впродовж тривалого часу спостерігати за його діями під час роботи за комп'ютером, слухати його пояснення та апробувати їх під час самостійних дій. Цьому сприяє сформована елементарна система цінностей, уміння визначати пріоритети.

Ігрові дії. Зрослі можливості обумовлюють розвиток у дитини доволі високого рівня творчої гри, що дає їй змогу наділяти той чи той

предмет певним ігровим значенням. Пояснення педагога допомагають дитині усвідомити, що екранні символи — це не реальні предмети, а лише їх знаки. Це сприяє розвитку знакової функції свідомості, розумінню того, що існує декілька рівнів пізнання навколишнього світу. Діючи з екранними образами, дитина переходить від звичних практичних дій із предметами до дії з ними в образному плані (уявному, модельному, символічному). За допомоги педагога вона досить легко освоює ази комп'ютерної грамоти: вільно орієнтується на клавіатурі, в роботі з мишкою, екраном. Збагачений когнітивний та практичний досвід дитини уможливорює подальший розвиток ігрових дій. Оволодіння комп'ютерними засобами сприяє вдосконаленню уміння працювати у внутрішньому плані, планувати свої дії, апробувати їх ефективність, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями, їх наслідками та оцінкою дорослого.

Розвиток особистості. Дорослий підводить дитину до розуміння, що робота на комп'ютері ставить високі вимоги не лише до розвитку розумової, а й емоційно-вольової сфери. Завдяки розвитку довільної поведінки та вправленню вдосконалюється вміння дитини регулювати свій емоційний стан, утримуватися від невдоволення та агресії, контролювати свої дії, знаходити помилки, виправляти їх, долати труднощі на шляху до мети, досягати успіху та самостійно оцінювати результати власної діяльності. Педагог привертає увагу до сюжету комп'ютерної гри, співпереживання ігровим персонажам; спонукає дитину засвоювати та виконувати встановлені ігрові правила, підпорядковувати їм власні дії.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- створювати передумови для розвитку теоретичного мислення, «знакової функції» свідомості;
- розвивати пізнавальну мотивацію, елементарну рефлексію способів дій;
- сприяти розвитку пізнавальних процесів — сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення;
- розвивати дрібну моторику та зорово-моторну координацію;
- сприяти розвитку здатності розмірковувати, варіювати свої практичні дії, використовувати власний життєвий досвід.

Навчальні:

- формувати елементарне уявлення про комп'ютер як сучасний технічний засіб;

- ознайомлювати з особливостями та складовими комп'ютера, зовнішніми пристроями вводу (виводу) інформації; елементарними основами алгоритмізації;
- розширювати уявлення про можливості використання обчислювальної техніки у навколишньому середовищі;
- навчати правил роботи на комп'ютері, безпечної поведінки під час користування комп'ютерною технікою.

Виховні:

- виховувати інтерес до комп'ютера як до навчального засобу та позитивне ставлення до занять з комп'ютерною технікою;
- заохочувати прояви креативності, творчих здібностей;
- формувати вольові якості — самостійність, зібраність, зосередженість, посидючість, цілеспрямованість, наполегливість;
- виховувати вміння контролювати та регулювати свої емоційні стани;
- долучати до виконання комп'ютерних завдань разом з однолітками, вправляти в умінні домовлятися, радітися, приймати спільні рішення.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Інтерес до комп'ютера.</i> Має елементарні уявлення про сучасні інформаційні та комунікаційні технології, комп'ютерні мережі, програмне забезпечення та можливості комп'ютерної техніки. <i>Ігрові дії.</i> Знає призначення клавіатури, мишки, монітора, процесора; має уявлення про зовнішні пристрої для запам'ятовування інформації (компакт-диск, флешка), пояснює їх призначення; знає про функцію віддаленого зв'язку — скайп, електронна пошта. <i>Розвиток особистості.</i> Усвідомлює, що завдяки комп'ютеру вона розширює свої знання, розвиває уміння, стає уважнішою, самостійнішою, вправнішою, кмітливішою, розумнішою
Уміння	<i>Інтерес до комп'ютера.</i> Цікавиться роботою дорослих за комп'ютером; виявляє інтерес до власної роботи за комп'ютером; ставить дорослому багато запитань, уважно вислуховує відповіді. <i>Ігрові дії.</i> Уміє вмикати та вимикати комп'ютер, виводити на екран задану програму, виконувати самостійно певні завдання, програвати ігровий сюжет до завершення. Уміє вибудувати план дій, прийняти та виконати поставлене завдання; користується мишкою для координації руху курсора на екрані, переміщення його в заданому напрямку; уміє (з допомогою дорослого) користуватися засобами віддаленого зв'язку для спілкування з родичами, знайомими, які мешкають на відстані.

	<i>Розвиток особистості.</i> Пишається своєю умілістю; поводить під час роботи за комп'ютером досить упевнено; не боїться помилитися; знаходить і виправляє помилки; радіє своїй самостійності й наполегливості
Базові якості	<i>Самостійність.</i> Культивує звичку до свідомої самостійної діяльності, вправляється в умінні самостійно долати труднощі, віднаходити способи розв'язання завдань. <i>Відповідальність.</i> Під час прийняття рішень учить бути відповідальною за виконану роботу, за спільну з іншими завершену дію (гру, виконання завдання тощо); відповідально ставиться до користування технікою, прибирає своє робоче місце, заохочує до цього інших. <i>Допитливість.</i> Проявляє інтерес до навчальних та розвивальних ігор, завдань, до визначеної мети. <i>Креативність.</i> Виявляє вміння висувати нестандартні ідеї, обумовлювати їх реалізацію використанням електронних гаджетів. <i>Самовладання.</i> Намагається спокійно сприймати результати власного виконання комп'ютерного завдання, не панікує щодо допущених помилок; намагається довести розпочате до завершення, долати перешкоди, докладати зусиль; прагне адекватно реагувати на зауваги та виведені ІЕЗ результати виконання, спокійно виправляє допущені помилки

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ІНОЗЕМНА МОВА» (англійська)

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Зростають сила й роль гальмівних процесів. Розширюється сфера впливу словесних сигналів на розвиток діяльності дитини. Нервова система залишається вразливою, потребує балансу напруження та спокою, розрядки напруженості під час діяльності.

Дитина старшого дошкільного віку здатна правильно вимовляти звуки рідної та іноземної мов. Вивчення англійської мови сприяє розвитку і збереженню гнучкості мовного апарату дитини, формуванню та удосконаленню мовних здібностей. Зростає довольність слухової та зорової уваги, що полегшує процес оволодіння іноземною мовою. Основні досягнення мовленнєвого розвитку обумовлені глибокими змінами у сфері взаємин старшого дошкільника, зростанням і задоволенням його потреби у спілкуванні з однолітками. Мовлення рідною та англійською мовами, звернене до товариша по грі, стає більш контекстним, діалог набуває характеру скоординованих предметних та мовленнєвих дій. Мовлення англійською дитина використовує для привертання до себе уваги, досягнення взаєморозуміння, організації власних дій, узгодження взаємодії. Воно привертає й власну увагу дитини — вона грає звуками, словами, висловлюваннями. Удосконалення вміння будувати діалог англійською сприяє соціальному та особистісному становленню дитини.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Мовленнєва компетентність. За підтримки дорослого під час гри-драматизації дитина індивідуалізує власні репліки англійською мовою, комбінує вербальні й невербальні засоби виразності під час ви-

конання ролі; охоче розповідає коротенький вірш, називає англійською мовою персонажів відомих казок, може правильно назвати основні їхні дії та характеристики. За належної уваги вихователя дитина починає критичніше ставитися до мовлення (власного та інших людей), намагається говорити чітко, точно, правильно. В організації освітнього процесу педагог бере до уваги, що індивідуальні особливості мовленнєвого розвитку дитини відображаються в темпах оволодіння зв'язним мовленням.

Мовна компетентність. Педагог спрямовує увагу на те, щоб дитина ставилася до іноземної мови як до предмета вивчення. Він сприяє розвитку інтересу до звуковимови; усвідомленню мовної дійсності, правильному відтворенню слів, речень; гри зі звуками та словами англійської мови; зіставленню рідної й англійської мов, визначенню спільного та відмінного у звучанні слів; удосконаленню словника дитини, зростанню її здатності розуміти та активно використовувати засвоєні слова. Освітній процес спрямовано на збагачення когнітивного, практичного, соціального досвіду дитини та досвіду її творчої мовленнєвої діяльності.

Соціокультурна компетентність. Завдяки розповідям батьків та педагогів, перегляду мультиплікаційних, відео- та телевізійних фільмів дитина дізнається про Велику Британію: її природу, людей, традиції, культуру, художні твори для дітей (казки, вірші). Дорослий заохочує бажання запитати про Велику Британію, розповідає про цю країну та її жителів, спонукає шукати й знаходити її на глобусі, карті. Отримані знання розширюють кругозір дитини, посилюють її інтерес до занять англійською, формують особистісну культуру.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- підтримувати інтерес до англійської мови, її вивчення вдома чи в закладі дошкільної освіти;
- розвивати здатність ініціювати мовлення англійською;
- заохочувати прагнення до спонтанної словотворчості, гри звуками, словами, римами, експериментування ними; розвивати фонематичний слух;
- розвивати елементарне усвідомлення мовної дійсності — звуків, слів, речень англійською мовою;
- удосконалювати уявлення про смислову сторону мови.

Навчальні:

- навчати диференційовано користуватися вербальними засобами діалогічного спілкування англійською;
- збагачувати уявлення про Велику Британію, англійців; їхні традиції, кухню; персонажів англійських казок; фольклор, музику тощо;
- удосконалювати вміння вступати в контакт; звертати увагу на когось, щось; шанобливо вітатися та прощатися з однолітками й дорослими, вибачатися; розповідати про свою родину, іграшки, домашніх тварин, захоплення; висловлювати згоду чи незгоду; виражати намір щось зробити, висловлювати розуміння чи нерозуміння, прохання, побажання, думку про щось (про казку; злих і добрих людей; про тих, хто сподобався чи не сподобався);
- продовжувати навчати розмовляти англійською мовою за зразком відповідно до теми спілкування; вивчати твори малих фольклорних форм — вірші, пісні, лічилки тощо;
- формувати правильну вимову звуків англійської мови; вправляти в інтонаційній виразності; збагачувати активний словник;
- навчати самостійно давати команди та коментувати власні дії англійською мовою;
- вправляти в розумінні речень різних типів (стверджувальних, наказових, розповідних, запитальних, заперечних) та умінні вживати їх.

Виховні:

- виховувати інтерес до англійської мови й бажання її вивчати;
- формувати позитивне ставлення до Великої Британії, її жителів, культури;
- заохочувати вивчати малі форми фольклору англійською — вірші, пісні, лічилки тощо;
- виховувати бережливе ставлення до книжок англійською мовою, дидактичних матеріалів, ігрових атрибутів;
- формувати уважність, посидючість, дисциплінованість, організованість, здатність до самоконтролю та саморегуляції поведінки під час занять англійською мовою.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Мовленнєва компетентність.</i> Орієнтується в тому, як правильно вимовляти всі звуки, використовувати наголос у реченні. <i>Мовна компетентність.</i> Усвідомлює особливості англійської вимови: відсутність приголосних кінцевих дзвінких приголосних; відсутність пом'якшення приголосних; наявність довгих і коротких голосних (дифтонгів); злита вимова допоміжних слів з повнозначними. Знає до 200 слів і словосполучень. Розуміє відсутність артикля перед іменами і прізвищами людей та назвами міст; словами, що позначають речовину (milk, tea); словами у множині, якщо в однині вживається неозначений артикль. Має поняття про логічний наголос; знає кількісні числівники до 10; знає структури «It is...»; «I have a...» та загальні запитання «Is it...?» Має уявлення про множину іменників; форми дієслова «to be» (am, is, are); місце прикметників між артиклями та іменниками; знає особові (he, she, it) та присвійні (my, her, his) займенники, прийменники (on, in, under), сполучники (and, but). <i>Соціокультурна компетентність.</i> Володіє елементарними знаннями про Велику Британію, її культуру; знає декілька англійських віршів, пісень, рухливих народних ігор
Уміння	<i>Мовленнєва компетентність.</i> Ініціює знайомство, спроможна погоджуватися або не погоджуватися зі співрозмовником, розповідати й вести бесіду відповідно до запропонованої педагогом теми; виявляє здатність самостійно контролювати навички правильної звуковимови; орієнтується в комунікативних ситуаціях, ініціює участь у процесі говоріння. <i>Мовна компетентність.</i> Усвідомлено вживає означений і неозначений артикль у реченнях на кшталт «Take a book from the table», «Give the book to Kate», а також дієслова у Present Indefinite Tense, зворот «There is» (there are); вживає модальні слова «can», «may», «must»; спроможна відповідати на запитання (загальні, альтернативні, спеціальні); бере участь у діалозі; описує іграшку (картинку) 5-6-ма реченнями; будує монолог за заданою структурою; знайомиться, погоджується або не погоджується зі співрозмовником; розповідає й веде бесіду відповідно до запропонованої педагогом теми; самостійно використовує навички правильної звуковимови; орієнтується в комунікативних ситуаціях, говорить за власним бажанням; висловлює думку англійською мовою. <i>Соціокультурна компетентність.</i> Знаходить Велику Британію на карті; ініціює декламування віршів, співає пісні, бере участь у рухливих іграх, які проводять англійською мовою

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ХОРЕОГРАФІЯ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Удосконалюються нервові процеси, поліпшується їх рухливість, урівноваженість, стійкість. Проте функціонально організм дитини швидко виснажується, втомлюється. Завершується процес формування грудної клітки, встановлюється грудний тип дихання. Найбільш інтенсивно розвиваються м'язи, що забезпечують вертикальне положення тіла, ходьбу, біг. Відносно слабо розвинені м'язи шиї, грудей, попереку, кистей рук, хребта. Рухова активність стає більш цілеспрямованою, осмисленою, мотивованою, керованою. Проте дитина не здатна завершити рух на першу вимогу, не хоче виконувати нецікаві їй вправи. Старший дошкільник володіє достатнім запасом рухових умінь і навичок. Удосконалюються його рухові якості та здібності. Поліпшуються показники вправності, дитина досить легко оволодіває новими, складнішими рухами. Зростає прагнення до участі у спільних з однолітками рухливих іграх та фізичних вправах.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Уявлення про хореографічне мистецтво. Завдяки зрослим можливостям та збагаченню системи знань дитина починає орієнтуватися в різних видах хореографічного мистецтва (класичний, народний, бальний, сучасний танець), розуміє, що кожен з них має свої особливості (рухи, музика, костюм); уявляє, що танці можуть бути різними за змістом, темпом, кількістю виконавців. Педагог заохочує інтерес до танцювальної культури різних країн, української хореографії та танців своєї місцевості. Він активізує здатність розповідати зміст танцю, характеризувати той чи той танцювальний образ, співвідносити його з літературним або реальним. Дитина вчиться розпізнавати танцювальні жанри (хоровод, гопак, гуцулка, коломийка, полька, вальс).

Танцювальний досвід. Танцювальна діяльність дитини стає цілеспрямованою. Вона починає співвідносити мету з мотивом, прагне виступати перед глядачами, виконувати сольні партії. Дитина розуміє, що той самий рух можна виконати весело або сумно, швидко або повільно, на місці та під час просування, у парі та окремо, із застосуванням різних положень рук або реквізиту, під різні мелодії. Дорослий розвиває довільну увагу та пам'ять (м'язову, слухову, зорову), виховує вміння приймати та утримувати правильну поставу, м'які та округлені позиції рук, виворотні на 45° позиції ніг, тягнути носок, легко виконувати стрибки, бігти, не ставлячи на підлогу п'ятки. Набутий танцювальний досвід дає змогу більш злагоджено виконувати рухи в парі, встановлювати емоційний контакт із партнером, активніше використовувати простір (стоячи, лежачи, сидячи, на місці та під час просування). Дорослий спонукає дитину виконувати танці з розгорнутішою драматургією, побудовані не лише на окремих танцювальних рухах, а й на їх комбінаційних сполученнях, симетричних та асиметричних фігурах, фрагментах імпровізації. За сприяння дорослого дитина проявляє вибірковий інтерес до навчального матеріалу: хлопчики віддають перевагу спортивним танцям з елементами змагання (гопак, повзунець, хіп-хоп), дівчатам подобається виконувати композиції, де можна продемонструвати граційний образ. Танцювальний досвід виховує організованість, вміння підпорядковувати свою активність вимозі «треба». Разом із тим педагог бере до уваги, що здатність інтенсивно та довготривало діяти ще невисока — дитина швидко втомлюється (фізично і психічно). Потрібно змінювати зміст та інтенсивність танцювальної діяльності протягом заняття (партерні вправи, творчі завдання, абетка хореографії, танцювальний репертуар тощо).

Естетична та творча активність. За сприяння педагога дитина цікавиться танцювальним мистецтвом, бачить у ньому оригінальне, складне, яскраве. Віддає перевагу певним танцювальним вправам та завданням, видам хореографічного мистецтва, що свідчить про динаміку особистого художньо-естетичного зростання. Дитина вже може диференціювати емоційні стани людини, усвідомленіше застосовувати в репродуктивній та продуктивній танцювальній діяльності різні пози, жести, міміку, співвідносити базові емоції (радість, гнів, смуток, страждання тощо) зі змістовим наповненням того чи того танцювального руху (комбінації, етюд, танцю). Самостійно виконує творче завдання (вигадати танок для мами), доручення (вивчити з батьками танок). Під час колективної імпровізації зазвичай обирає партнерами того, з ким

дружить або бажає дружити. Творчі імпровізації стають тривалішими, змістовно наповненішими як з погляду застосування лексичного матеріалу (рухи, простір), так і можливостей контакту з партнером. Дитина не лише передає певний настрій, а й визначає причину («я засмучена, бо образила маму», «я весела, бо нарешті мені подарували мою улюблену іграшку»), показує в танцювальній імпровізації основні риси свого характеру (весела, непривітна, хитра тощо) та поведінки (ввічлива, смілива, плаксива тощо), свої здібності та інтереси (полюблюю малювати, співати, вишивати) тощо. Пояснення і вправляння формують більш адекватну обґрунтовану та розгорнуту самооцінку, звичку якісно характеризувати свої танцювальні вміння та поведінку, готовність схвалити тих, у кого виходить рух, виявити бажання підтримати того, хто не вміє його виконувати. Розвивається уміння дотримуватися танцювальної культури — вітатися з дорослим та дітьми за допомогою танцювального уклону, не розмовляти, не відволікати партнера, не заважати іншим тощо.

М'язово-рухова діяльність. Завдяки зрослим можливостям рухова активність стає цілеспрямованішою й відповідає індивідуальним можливостям дитини, її танцювальному досвіду, інтересам, особистісним домаганням. Педагог бере до уваги вищу загальну фізичну працездатність та витривалість; здатність дитини демонструвати свої досягнення під час виконання вправ партерної гімнастики. Збільшується м'язова маса нижніх кінцівок, підвищується їх сила та еластичність. Тому ознайомлення з рухами класичного танцю стає тривалішим, ніж раніше. Удосконалюється координація різних груп м'язів, що сприяє запам'ятовуванню складніших рухів, танцювальних комбінацій, етюдів та танцювальних композицій. За сприяння педагога дитина починає рухатися більш легко, гармонійно, узгоджено; триваліше, ніж раніше, утримує та контролює правильне положення тулуба; виконує деякі акробатичні елементи — «шпагат», «місток» тощо; проявляє особистісні якості — працелюбність, наполегливість, цілеспрямованість, старанність.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- збагачувати емоційну сферу, вміння виражати емоції під час вільної імпровізації та виконання творчих завдань, розвивати естетичні почуття й художній смак, привертати увагу до краси власних рухів;

- створювати сприятливі умови для підвищення самостійності, вправляти в танцювальному експериментуванні, надавати простір для реалізації творчих задумів;
- формувати особистісну позицію, вміння розмірковувати щодо змісту танцю, висловлювати власні судження, передавати хореографічні образи в інших видах творчої діяльності (малюнках, віршах, моделюванні одягу);
- сприяти розвитку музичного світосприймання й пізнавального інтересу до музичних творів як засобу мислення хореографічними образами;
- розвивати рухові якості (швидкість, спритність, витривалість, гнучкість і силу), психічні процеси (увагу, пам'ять, уяву), вольову регуляцію поведінки;
- знімати м'язове та психологічне напруження засобами танцювальних рухів;
- розвивати почуття впевненості у своїх можливостях, відчуття особистісного емоційного комфорту, своєї значущості в дитячому колективі;
- розкривати хореографічні здібності та визначати перспективи подальшого навчання.

Навчальні:

- збагачувати, систематизувати знання й уявлення про хореографічне мистецтво, історію його виникнення та розвитку, види (народний, фольклорний та сценічний, історико-побутовий, бальний, класичний, сучасний, естрадний танець) та жанри (гопак, гуцулка, коломийка, полька, вальс);
- ознайомлювати з концертними виступами професійних та провідних дитячих танцювальних колективів України та світу, балетними виставами для дітей, кількома прізвищами видатних танцівників та балетмейстерів (Серж Лифар, Айседора Дункан, Павло Вірський, Мирослав Вантух, Ігор Моїсеєв, Галина Уланова, Михайло Фокін, Майя Плісецька та ін.), з доступною хореографічною термінологією;
- формувати уявлення про синкретичну та синтезовану сутність танцювального фольклору, композиційні різновиди українського танцю (хоровод, гопак, козачок, гуцулка) та танцювальну культуру свого краю;
- збагачувати танцювальний досвід, навички виконання танцювальних рухів (класичні, народно-сценічні, історико-побутові,

бальні, сучасні) та акробатичних елементів («напівшпагат» або «шпагат», «місток»);

- навчати виконувати доступний танцювальний репертуар, віддаючи перевагу танцям різних регіонів України та своєї місцевості;
- забезпечувати якість виконання навчально-танцювального матеріалу (рухи, вправи, комбінації, етюди, танці); продовжувати навчати емоційно переживати ігрову ситуацію в танцях, знаходити індивідуальну пластику для розкриття музично-рухового образу, узгоджувати рухи з партнером;
- формувати вміння вільно володіти своїм тілом, користуватися необхідними засобами рухової виразності, підпорядковувати рухи музичному супроводу;
- заохочувати вільно імпровізувати під час індивідуальної, парної та колективної творчості;
- виробляти вміння протягом заняття та в повсякденному житті утримувати правильну поставу;
- розвивати силу та еластичність різних груп м'язів, здійснювати профілактику та корекцію окремих анатомо-фізіологічних відхилень;
- навчати вільно орієнтуватися у просторі, самостійно перешиковуватися й виконувати композиційні рисунки («хвилі», «завиток», «великі та маленькі зіроньки», «концентричні кола» тощо).

Виховні:

- виховувати позитивне емоційно-ціннісне ставлення до танцювального мистецтва, потребу займатися хореографією та досягати певних результатів, бажання відвідувати концертні заходи, дитячі балетні вистави, дивитися танцювальні телевізійні проекти;
- виховувати базові якості особистості (самостійність, працелюбність, людяність, самовладання, самолюбність, відповідальність, креативність тощо), коректне та доброзичливе ставлення до партнера по танцю та творчих проявів однолітків;
- формувати культуру глядача та виконавця, культуру одягу;
- виховувати національно-патріотичні почуття, інтерес до українського танцювального мистецтва.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Уявлення про хореографічне мистецтво.</i> Орієнтується в різних видах хореографічного мистецтва (класичний, народний, бальний, сучасний танець) та танцювальних жанрах (хоровод, гопак, гуцулка, коломийка, полька, вальс); знає, що танці можуть бути різними за змістом, темпом, кількістю виконавців, складатися з різних рухів, виконуватися в різних костюмах; усвідомлює, що танець складається з рухів та базується на танцювальних фігурах; розуміє, що існує чоловіча та жіноча танцювальна лексика; знає, що кожен народ має свою танцювальну культуру, володіє інформацією про особливості українського танцю та танцювальну культуру свого краю. <i>Танцювальний досвід.</i> Віддає перевагу певним танцювальним вправам та завданням, виявляє свої уподобання щодо виконання танцювального репертуару; знає назви танцювальних рухів та танців, які вивчає під час занять, пояснює правила виконання рухів; має уявлення про танцювальні рівні й можливості застосування танцювального простору; розуміє, що той самий рух може мати різне змістово-емоційне наповнення залежно від мети його застосування. <i>Естетична та творча активність.</i> Зацікавлено ставиться до танцювального мистецтва, виокремлює в ньому оригінальне, дивне, складне, яскраве; цікавиться телевізійними танцювальними проектами; орієнтується у критеріях естетичної оцінки танцювального номера; знає правила культури глядача та виконавця. <i>М'язово-рухова діяльність.</i> Знає назви вправ партерних комплексів, які призначені для розвитку сили й еластичності тих чи тих груп м'язів, назви акробатичних елементів; пояснює правила виконання вправ партерної гімнастики; розуміє, що людина, яка танцює, має бути стрункою та підтягнутою
Уміння	<i>Уявлення про хореографічне мистецтво.</i> Уміє застосовувати хореографічну термінологію (назви позицій, рухів, танців), розрізняє хореографічні напрями (класичний, народний, сучасний, історико-побутовий, бальний), українські народні танці й танці інших народів; уміє порівнювати рухи класичного та народного танцю; може розповісти зміст танцю, охарактеризувати той чи той танцювальний образ. <i>Танцювальний досвід.</i> Проявляє вибіркове ставлення до різних видів хореографічного мистецтва; емоційно відгукується на музику, невимушено, без сорому рухається під неї; злагоджено й синхронно виконує рухи, підпорядковує свою активність вимозі «треба», виконує один рух у різних варіантах (швидко або повільно, на місці та під час просування, у парі та окремо, із застосуванням різних положень рук або реквізиту, з різними емоціями); може засвоїти складніші, ніж раніше, танцювальні рухи та

	комбінації, довше утримує статичні пози, упевненіше виражає емоції під час виконання танцювального репертуару; уміє контролювати свої та чужі рухові дії, адекватно реагує на успіх та невдачу під час вивчення того чи того танцювального руху; співвідносить власні хореографічні досягнення з еталоном (показом педагога-хореографа або танцями професійних виконавців); злагоджено виконує рухи в парі; активно використовує простір і свідомо в ньому орієнтується, виконує перебудови з однієї танцювальної фігури в іншу, сполучає декілька послідовних перебудовань; проявляє здатність до самоконтролю та саморегуляції танцювальної діяльності; може показати танцювальний матеріал іншій дитині, виконати доручення й навчити того, хто не справляється; включає хореографічні рухи в ігрову діяльність, організовує домашні концерти. <i>Естетична та творча активність.</i> Диференціює емоційні стани людини, свідомо застосовує в репродуктивній та продуктивній танцювальній діяльності різноманітні пози, жести, міміку, може співвідносити базові емоції (радість, гнів, смуток, страждання тощо) зі змістовим наповненням того чи того танцювального руху; більш свідомо імпровізує (індивідуально, парно, у групі, колективно), може ініціювати контакти, узгоджувати свої дії з партнером або групою виконавців, поважати та підтримувати творчі танцювальні дії інших; орієнтуватися в настроях і станах учасників творчої імпровізації; контролює власну емоційну поведінку, утримується від імпульсивних проявів; уміє співпрацювати, розподіляти функції, займати лідерські позиції, підкорятися; емоційно передає своє враження після перегляду танцювальних номерів, оцінює роботу виконавців, їхнє сценічне вбрання; уміє дати естетичну оцінку власним виконавським навичкам та майстерності однолітків; передає враження, отримані під час хореографічних занять, у малюнках, ігровій та театральній діяльності; розповідає про зміст відвіданих концертних програм та балетних дитячих вистав; дотримується культури одягу та поведінки. <i>М'язово-рухова діяльність.</i> Протягом певного часу утримує статичні пози під час виконання вправ класичного танцю, контролює правильне положення тулуба під час заняття та в повсякденному житті; намагається виконати деякі акробатичні елементи («шпагат», «місток»), проявляє старанність, наполегливість
Базові якості	<i>Самостійність.</i> Ініціює проведення сюжетно-рольових ігор на теми танцювальних занять; обирає одяг та реквізит для танцювальних імпровізацій, партнера по грі та танцю; проявляє ініціативу щодо навчання інших дітей тих чи тих рухів, бере на себе роль педагога; виявляє елементарну критичність та самокритичність, працює над результатом виконання того чи того руху (вправи), проявляє звичку якісно характеризувати свої танцювальні вміння та поведінку під час занять; самостійно повторює вправи та рухи, вивчені під час заняття. <i>Працелюбність.</i> Наполегливо працює над результатом виконання того чи того танцювального руху, вправи; може мобілізуватися в досягненні

поставленої мети; протягом заняття намагається не відволікатися, вправно виконувати всі завдання; висловлює бажання довчити танець, навіть якщо час заняття збіг; отримує задоволення від результатів своєї діяльності, працездатності; контролює правильну поставу під час заняття та у повсякденному житті; цілеспрямовано навчає батьків, однолітків, іграшки виконувати той чи той танцювальний матеріал.

Людність. Знає моральні правила та норми поведінки під час занять та концертних заходів; проявляє інтерес до результатів танцювальної діяльності однолітків, порівнює їх зі своїми; проявляє культуру спілкування, поважне ставлення до учасників творчого процесу; схвалює тих, у кого виходить рух, підтримує того, хто не вміє його виконувати; навчається враховувати думку партнера по танцю, узгоджує власну позицію з позицією співучасника творчого процесу; виявляє толерантність, захищає товариша, якщо інші роблять йому зауваження.

Допитливість. Цікавиться процесом та результатами своєї танцювальної діяльності, розмірковує над успіхами та невдачами; охоче обговорює з дорослими та однолітками невдалий виступ перед глядачами, шляхи розв'язання проблем; робить припущення щодо невдалого виконання рухів іншими дітьми; ставить запитання, якщо щось не розуміє; деякий час може переглядати концертні програми та дитячі балетні вистави, порівнювати зміст танцювальних номерів з тими, що бачила раніше, зосереджуватися на змісті танців, костюмах виконавців; спостерігає за явищами природи, поведінкою тварин, поведінкою людей і передає це у творчій танцювальній діяльності.

Справедливість. Підтримує справедливую оцінку педагога щодо власної танцювальної діяльності або діяльності інших дітей, намагається самостійно справедливо оцінювати; усвідомлює, що нечесність і несправедливість засуджуються, знижують статус у групі однолітків; намагається бути доброзичливою до інших під час танцювальної діяльності; уміє керуватися у творчому процесі не лише особистими інтересами, а й інтересами інших.

Самовладання. Контролює власну поведінку, регулює емоції, проявляє терплячість та витривалість; намагається виконувати складні танцювальні рухи, акробатичні елементи, відмовляється від допомоги, порівнює власну витривалість із витривалістю інших, виважено ставиться до труднощів; у разі невдалого виконання того чи того руху намагається утримуватися від сліз, не ображатися на негативну оцінку однолітків та педагога.

Гідність. Проявляє почуття самоповаги, самоствердження під час індивідуальної та колективної танцювальної діяльності; захищає себе від негативних оцінок; визначає свої успішні та неуспішні дії під час продуктивної та репродуктивної діяльності, порівнює себе з іншими, спостерігає за собою, виробляє елементарні судження та припущення щодо результатів своєї діяльності; має свій ідеал — педагога, видатного танцівника чи іншу дитину, прагне його наслідувати; усвідомлює своє місце

у групі однолітків, намагається проявляти лідерські якості; навчається задовольняти свої творчі, рухові та пізнавальні потреби.

Відповідальність. Дотримується правил культури танцювального одягу та поведінки; розуміє, що від кожного виконавця залежить якість танцювального номера; намагається поводитися відповідно до моральних норм не лише тоді, коли її контролює дорослий; навчається відповідати за свої вчинки, відчуває провину, дискомфорт, якщо своїми діями підводить інших.

Креативність. Ініціативно та творчо діє під час танцювальної діяльності, вводить у танцювальну творчість побачені у відеозапису та під час відвідування концертних програм цікаві танцювальні рухи, моделює сценічний одяг, добирає реквізит; намагається зробити щось неординарне, цікаве; проявляє інтерес до сучасних танцювальних напрямів, намагається копіювати стильних та неординарних танцівників; із задоволенням бере участь у творчих завданнях, танцювальних проєктах (флешмоби, конкурси); пишається власними оригінальними рішеннями, вдалими діями; демонструє модний танцювальний одяг

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ШАХИ»

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ

Під час ознайомлювальних занять із дорослим дитина старшого дошкільного віку отримує уявлення про шахову гру. Завдяки інтенсивному розвитку довільності пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення), появі елементів логічного мислення вона здатна легко сприймати інформацію дорослого, пов'язану із грою в шахи. Дитина може запам'ятати і правильно назвати шахові фігури й ходи кожною, встановити причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями та їх результатами. Вона спроможна елементарно проаналізувати ігрову ситуацію, узагальнити інформацію, адекватно застосувати отримані раніше знання під час гри, логічно вибудувати свої міркування, вербалізувати думки, виявити творчу уяву, усвідомити власні ігрові дії. За умови більш-менш систематичних занять із шахів у дитини цього віку виробляється звичка бути уважною під час гри, виявляти кмітливість, приймати й розуміти мету і зміст гри, визначати спільне — відмінне у шахових фігурах та їхніх ходах. Елементарна компетентність у грі в шахи виявляється в інтересі дитини до неї, розвинених ігрових діях, здатності бачити проблему, розв'язувати її, досягати успіху, коректно поводитися з партнером.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Шостий (сьомий) рік життя

Інтерес до гри. Педагог підтримує інтерес дитини до гри в шахи, її бажання спостерігати за грою дорослих та інших дітей, заохочує упродовж тривалого часу концентрувати на ній увагу. Пояснення педагога привертають увагу дитини до шахів: вона розглядає, вивчає особливості шахової дошки та кожної фігури, починає ставити дорослому запитання (щодо правил гри, назв і форм шахових фігур, їхніх ходів, переваги тієї чи тієї фігури). За підтримки дорослого дитина все більше

починає цікавитися, як можна стати переможцем, що для цього необхідно робити, уважно слухає пояснення правил гри, сприймає інформацію про особливості кожної шахової фігури, послідовність шахових ходів, спільне та відмінне в них. Вправління та зроста здатність переклювати увагу дають змогу дитині одночасно подумки утримувати план своїх наступних дій і передбачати результат та реакцію партнера.

Ігрові дії. У процесі спілкування з педагогом дитина опановує гру в шахи, засвоює її основні поняття (шахова дошка, шахове поле, шахова фігура, хід фігурою, взяття, початкова позиція тощо). З розвитком просторової уяви в неї формується здатність бачити всю дошку та розміщені на ній шахові фігури; розуміти вислови, що вказують на просторові напрямки (вертикальна, горизонтальна діагональ), що є важливим під час опанування гри в шахи. Дорослий підводить дитину до розуміння мети і змісту гри в шахи. Вона сприймає й запам'ятовує правила гри, певну послідовність та деяку комбінаторику ходів; розрізняє та правильно називає шахові фігури, їхню кількість; починає усвідомлювати значення та переваги кожної. Завдяки увазі дорослого, набутому практичному досвіду та вправлінню в дитини розвивається внутрішній план дій, здатність діяти подумки, усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки між власними ігровими діями та результатом гри; удосконалюється вміння аналізувати ситуацію, усвідомлювати взаємодію та взаємовплив ходів фігур. Набутий елементарний ігровий досвід сприяє формуванню уміння з декількох можливих ходів обирати найвдаліший, планувати свої дії, розмірковувати щодо їх доцільності, висловлювати судження, робити самостійні припущення, прогнозувати результат шахової партії.

Розв'язання проблем та досягнення успіху. Зрслий когнітивний та практичний досвід сприяє розвитку здатності дитини впродовж короткого часу зберігати відносний спокій під час зіткнення з проблемою, яка потребує розв'язання, мобілізуватися, не залишати гру незавершеною. Прагнення до самостійності спонукає дитину шукати спосіб розв'язання ігрової задачі, досліджувати різні шляхи досягнення мети. Завдяки допомозі дорослого дитина усвідомлює необхідність долати перешкоди на шляху до успіху; ймовірність не лише виграшу, а й поразки; навчається планувати свої дії, діяти більш-менш виважено; орієнтуватися на засвоєні правила гри, аналізувати відповідність своїх дій правилам, утримуватися від їх порушення, визнавати свої помилки. За підтримки педагога дитина намагається під час гри поводитися дисципліновано, уникати необдуманих дій і рішень,

непродуктивних й одноманітних повторних дій. Вона вчиться робити припущення, висувати гіпотези, знаходити й усувати недоречності, апробувати доцільні ходи, планувати та послідовно реалізовувати ігрові дії, здійснювати вибір одного з декількох можливих ігрових ходів, приймати елементарні рішення, контролювати свої ходи, адекватно оцінювати їх продуктивність, доводити гру до завершення незалежно від власного успіху чи неуспіху. Дорослий вправляє дитину та пояснює їй важливість уміння гідно вигравати — не поводитися хвалькувато, не дражнити й не принижувати того, хто програв, та програвати — утримуватися від плачу, роздратування, агресії, звинувачень інших у своїй поразці; заохочує прояви творчої активності, схвалює конструктивну креативність.

Взаємодія з партнером. Педагог бере до уваги зростання ролі однолітка для дитини, ділового та особистісного спілкування з ним, його оцінних суджень та ставлення, свого статусу в дитячому товаристві. Він пояснює, що гра в шахи потребує від дитини, з одного боку, здатності чесно дотримуватися ігрових правил, справедливої оцінки своїх результатів, з іншого — уміння дотримуватися правил коректної взаємодії з партнером по грі. Унаслідок того, що самооцінка дитини старшого дошкільного віку хоча й наближається до об'єктивної, проте здебільшого залишається дещо завищеною, їй складно об'єктивно, знеособлено поставитися до програшу. Під час організації гри педагог враховує, що час гри з дорослим дитині цього віку легше визнати свою поразку, а під час гри з однолітком переважають конкурентні, змагальні тенденції, прагнення виграти за будь-яку ціну, небажання визнати свій програш. Дорослий спонукає дитину чесно визнавати свої помилки та прорахунки, адекватно реагувати на свою поразку та виграш однолітка, порадити його успіхам, подякувати за цікаву гру. У процесі гри педагог заохочує дитину співчувати товаришу в разі його поразки, емоційно його підтримати, заспокоїти, висловити впевненість у його майбутній перемозі.

ОСНОВНІ ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ

Розвивальні:

- формувати інтерес до шахів, зацікавленість грою;
- сприяти розвитку довільності пізнавальних процесів — сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення;
- розвивати здатність міркувати логічно, аналізувати ситуацію, узагальнювати інформацію, використовувати отримані раніше

знання, висловлювати судження, робити припущення, враховувати цінність шахових фігур, звертати увагу на допущенні помилки (власні та партнера), прогнозувати результат, проявляти винахідливість;

- розвивати допитливість, потребу отримувати нові знання про гру в шахи;
- розвивати прагнення самостійно розв'язувати проблему, планувати ігрові дії, долати труднощі, досягати успіху у грі в шахи;
- збалансовувати ігровий інтерес з коректним ставленням до партнера по шаховій грі.

Навчальні:

- навчати уважно слухати пояснення, зосереджувати увагу на грі;
- розширювати кругозір, навчати впізнавати, розрізняти, називати шахові фігури (пішак, тура, слон/офіцер, кінь, королева/ферзь, король), їх кількість, положення на шаховій дошці та хід кожної фігури;
- сприяти освоєнню основних шахових понять — шахова дошка, шахове поле, шахова фігура, хід фігури, взяття, початкова позиція, шахова нотація, взаємодія між фігурами на шаховій дошці, значення шахових фігур, рокіровка, пат, мат, нічия, дебют, шаховий годинник тощо;
- навчати з декількох можливих позицій ходів обирати найкращу, дотримуватися правил гри, формувати вміння застосовувати отримані знання у процесі ігрової практики за шаховою дошкою;
- вправляти в умінні орієнтуватися на шаховій дошці, брати до уваги її особливості, розуміти вислови, що вказують на просторові напрямки: вертикальна, горизонтальна лінія, діагональ; навчати бачити всю шахівницю, а також окреме поле (клітинку-квадрат); кодувати інформацію й читати її за кодом; знаходити координати вказаної точки та вказувати точку за заданими координатами; рівномірно розподіляти увагу по всій шаховій дошці;
- формувати уміння долати труднощі, обирати вдалі шляхи розв'язання проблеми, не приймати поспішних рішень, завершувати розпочату партію незалежно від результату;
- навчати самостійно приймати рішення, бути відповідальною, брати до уваги чесноти та досягнення інших, адекватно виражати емоції в разі перемоги та поразки.

Виховні:

- підтримувати бажання грати в шахи;
- виховувати уважність, посидючість, організованість під час гри в шахи;
- формувати мотивацію досягнення;
- виховувати повагу до гравців, доброзичливе ставлення до партнера по грі;
- формувати правилодоцільну поведінку під час гри в шахи, звичку гідно вигравати та програвати.

Показники компетентності дитини на кінець дошкільного віку

Знання	<i>Інтерес до гри.</i> Усвідомлює, що гра в шахи є цікавим заняттям; знає шахові фігури, їхні ходи та основні правила гри; має елементарні уявлення про історію виникнення шахів та найвідоміших шахістів світу. <i>Ігрові дії.</i> Правильно називає шахові фігури, маршрут ходу кожної з них; знає деякі комбінації ходів, їхнє поєднання; має уявлення про деякі шахові терміни (поля, горизонталі, вертикалі, центр, фланги тощо); знає назви восьми перших букв латинського алфавіту; обмірковує подумки варіанти ходів; робить припущення, висловлює певні судження щодо доцільності певного ходу, обґрунтовує свою думку; прогнозує деякі тактичні удари партнера; запам'ятовує деякі власні ходи та партнера. <i>Розв'язання проблем та досягнення успіху.</i> Усвідомлює необхідність долання перешкод на шляху до успіху, ймовірність не лише виграшу, а й поразки; аналізує відповідність своїх дій ігровим правилам; розуміє, що своєю поведінкою під час гри необхідно управляти; робить припущення щодо результативності ходу певною фігурою; усвідомлює важливість уміння гідно вигравати та програвати. <i>Взаємодія з партнером.</i> Знає, що партнера по грі потрібно поважати, ставитися до нього приязно, поводитися з ним гідно (не ображати, не принижувати, визнавати чесноти та успішні дії); розуміє: якщо партнеру по грі не співчувати в разі його поразки, не співрадіти його успіхам, він може так само ставитися до тебе
Уміння	<i>Інтерес до гри.</i> Зосереджено спостерігає за грою дорослих та інших дітей, зважає правильність їхніх дій, емоційно на них реагує; уважно слухає пояснення, припущення та міркування інших щодо доцільних ходів фігур; визнає нестачу наявних у неї знань, важливість їх збагачення; упродовж усієї гри не відволікається на стороннє, тримає в полі уваги ігрові дії партнера та їх результативність. <i>Ігрові дії.</i> Орієнтується на шаховій дошці; використовує деякі комбінації ходів; грає без порушення правил; запам'ятовує деякі власні ходи та партнера; застосовує набутий раніше досвід під час гри; апробує різні способи розв'язання ігрової задачі; планує свої дії, діє більш-менш

	виважено, обирає один з декількох можливих ігрових ходів; з допомогою дорослого та самостійно уникає необдуманих дій і рішень, непродуктивних дій; адекватно оцінює ефективність ходу фігури; не залишає гру незавершеною. <i>Розв'язання проблем та досягнення успіху.</i> З допомогою дорослого та самостійно відкриває для себе складність ігрової ситуації, контролює та регулює свою поведінку, ігрові дії, емоційний стан; упродовж короткого часу зберігає спокій під час зіткнення з проблемою, яка потребує розв'язання, мобілізується; дотримується правил; намагається бути посидючою, організованою, дисциплінованою; приймає самостійне рішення, визнає його позитивні чи негативні наслідки; доводить гру до завершення незалежно від власного успіху чи неуспіху; не поводить хвалькувато, не зловтішається, не дражнить і не принижує того, хто програв; утримується від плачу, роздратування, агресії, звинувачень на адресу інших у разі власного програшу. <i>Взаємодія з партнером.</i> Із повагою ставиться до партнера; виявляє інтерес до його ігрових дій, їх результативності, переживань; порівнює їх зі своїми; визнає переваги свого партнера, може в його присутності визнати власні помилки; намагається поводитися з ним розсудливо, спокійно, совісно; дотримується послідовності ігрових дій; співрадіє та співчуває партнеру
Базові якості	<i>Самостійність.</i> Стає самокритичною, намагається самостійно міркувати, приймати рішення, розв'язувати проблему. <i>Працелюбність.</i> Починає усвідомлювати, що гра — це завзята й наполеглива праця, що для досягнення успіху потрібно докладати зусиль. <i>Людяність.</i> Уміє спілкуватися з іншими, поважає й доброзичливо до них ставиться, вчиться спокійно реагувати на свої невдачі та позитивно ставитися до успіхів партнера; робить спроби зрозуміти точку зору інших, передбачити їх майбутню поведінку й на основі цього будувати свою. <i>Допитливість.</i> Цікавиться грою в шахи, ставить дорослим запитання щодо її історії, досягнень відомих шахістів, цікавих ходів фігурами; відчуває потребу в отриманні нових знань; концентрує увагу на грі, зосереджується на зоровій інформації; спостерігає за грою дорослих, слухає, запам'ятовує нову інформацію; з'ясовує в дорослого правильність своїх ігрових дій, намагається варіювати ходи. <i>Справедливість.</i> Намагається дотримуватися правил коректної поведінки під час гри, не порушувати правил, шанобливо ставитися до партнера, визнавати його чесноти та власні помилки. <i>Самовладання.</i> Регулює свою поведінку, докладає вольових зусиль для розв'язання ігрової задачі; утримується від бажання порушити правила гри, проявити нетерплячість; правильно реагує на поразку та перемогу, не сумує через невдачу. <i>Гідність.</i> Прагне досягти високих результатів у шаховій грі, докладає для цього зусиль, очікує на схвалення успішних дій авторитетним дорослим.

Відповідальність. Доводить розпочату гру в шахи до завершення, усвідомлює свої правильні чи неправильні дії, їх наслідки для гри та інших людей.

Креативність. Виконує творчі завдання, спрямовані на формування стійкого інтересу до шахів; під час гри варіює ходи, виявляє бажання вдатися до відмінних від використаних під час попередньої партії ходів фігур

Додатки

ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

Від народження кожна здорова дитина відкрита отримувати нові знання, враження. Потреба в новій інформації, в оволодінні новими знаннями — одна з базових, яку дитина намагається задовольнити з перших років і впродовж усього життя. У цьому сенсі кожна дитина шести-семи років апріорі готова оволодівати новими знаннями в школі, позитивно налаштована на шкільне навчання як цікавий і відповідальний процес.

Навчання у школі — один із етапів оволодіння новими знаннями та вміннями. Не перший і не останній. Безумовно, важливий, тривалий, специфічний. Його специфіка полягає в тому, що знання дитина здобуватиме впродовж багатьох років у школі, навчатимуть її вчителі (не вихователі, як було раніше), навчальний процес у школі організовуватимуть у формі регламентованого часом уроку, орієнтуватимуть його на вимоги шкільних програм (відмінних від дошкільних), спрямовуватимуть на певний обсяг навчальних досягнень.

Важливо наголосити: на заняттях у закладі дошкільної освіти та на уроках у школі дорослий допомагає дитині оволодівати новими знаннями, вміннями, навичками (ЗУН-ами), проте не може сформувати її компетентність як інтегральну характеристику особистості. *По-перше*, компетентність передбачає наявність у дитини не лише певних знань та вмінь, а й сформованих базових якостей (цінностей). *По-друге*, про компетентність можна говорити за умови, що дитина апробує та переносить набуті на заняттях/уроках знання й уміння в реальний життєвий контекст, свідомо їх застосовує в нових умовах.

Сьогодні природно говорити про готовність дитини до школи, інакше кажучи — як дитина відповідає вимогам школи. Тобто йдеться про «дитину для школи». Хоча доцільніше було б говорити про те, яка школа може задовольнити потреби дитини — «школа для дитини». Саме в контексті проблеми «дитина для школи» актуальним залишається питання її готовності до навчання у школі.

На думку науковців, висновок про готовність дитини шести-семи років до школи можна робити на основі вивчення таких компонентів готовності:

- психофізіологічна;
- інтелектуальна;
- особистісна (мотиваційна, емоційна, вольова, соціальна).

Психофізіологічна готовність

На кінець старшого дошкільного віку в дитини достатньо сформовані структура й функції мозку, достатньо розвинені його великі півкулі, особливо лобні ділянки, пов'язані з розвитком мовлення. Більше, ніж раніше, виражена асиметрія лівої і правої півкуль, мозок мовби «лівішає», що відображається в *підвищенні пізнавальної активності*. Логічнішим і менш емоційним стає мовлення.

У дошкільника вже досить *розвинені гальмівні реакції*, що позитивно позначається на саморегуляції поведінки. Нервові процеси більш урівноважені й рухливі. Кістково-м'язовий апарат гнучкіший. Розвиток дрібних м'язів рук засвідчує готовність дитини оволодівати навичками письма. Вона ліпше, ніж раніше, уловлює ритм і темп рухів.

Відносно сформовані всі аналізатори кори головного мозку, на основі яких розвиваються *різні види чутливості*: поліпшується гострота зору, підвищується звуковисотна чутливість, дитина правильніше розрізняє вагу різних предметів, менше помиляється під час визначення запахів.

Інтелектуальна готовність

На початок навчання у школі в дитини сформовані уявлення про *просторові відношення*: вона правильно визначає місцезнаходження предметів, об'єктів, людей; орієнтується в поняттях «нижче-вище», «попереду-позаду», «над-під», «зліва-справа»; орієнтується у співвідношеннях «ширший-вужчий», «більше-менше», «коротший-довший». *Сприймання часу* поки досить обмежене: дитина розуміє, що час плінний, його не можна зупинити або уповільнити; здатна визначати час за годинником. Вона ставить запитання про своє минуле, складає плани на майбутнє, діє в теперішньому часі. Уже відомий об'єкт, предмет, явище дошкільник сприймає цілісно, а невідомий — як такий, що складається з частин. Знаходить нісенітниці, незбіги, уловлює смішні аспекти буття, реагує на гумор, іронію.

Сенсорний розвиток. У дитини розвинені всі органи чуттів, вона володіє основними сенсорними еталонами (колір, форма, розмір, факту-

ра), засвоїла способи обстеження предметів, уміє виокремлювати в них основні частини та деталі, знаходити розпізнавальні ознаки.

Мислення. Дитина оживлює, одухотворює предмети, пов'язує усе з усім. У її картині світу все живе, рухається, діє. На момент вступу до школи вона лише починає оволодівати умінням відділяти причини від наслідків, бачити себе збоку, спиратися на реальний стан речей. У неї розвинений кругозір, вона має елементарні уявлення про навколишній світ та саму себе, у неї сформована первинна картина світу та Я-образ. Від одиничних понять дитина поступово переходить до більш узагальнених, може виокремити як суттєві, так і несуттєві ознаки предметів, явищ, людей. Вона визначає функцію різних предметів, засвоює родо-видові відношення між ними, поступово оволодіває абстрактними поняттями, використовує приклад як основну форму доказу.

Мовлення. Загальний мовленнєвий розвиток пов'язаний з умінням використовувати логічні операції. Дитина вміє правильно вимовляти всі звуки рідної мови, будувати різні типи речень, використовувати різні форми слів. Вона володіє достатнім словником, самостійно складає оповідання з декількох речень, читає напам'ять декілька віршів. Здатна звернутися до дорослого по допомогу та підтримку, уміє використовувати мовлення як виразний засіб спілкування та спільної з однолітками діяльності.

Особистісна готовність

Мотиваційний компонент. Розширюється коло дитячих потреб, з'являються нові, пов'язані з бажанням піти до школи. Дитина усвідомлює, що нова соціальна роль школяра потребує від неї відповідального ставлення до нових обов'язків. Все важливішими стають моральні мотиви поведінки й діяльності — зробити приємне, принести користь. Дитина виявляє високу допитливість, у неї інтенсивно формується пізнавальний інтерес до різних сторін буття та видів діяльності, вона прагне досягти успіху, засвідчити іншим і самій собі свої зрослі можливості. У неї сформована більш-менш адекватна самооцінка, хоча зберігається тенденція перебільшувати свої успіхи і применшувати невдачі. Дитина може поступитися бажаним заради виконання соціального значущого, корисного для інших. У неї сформована елементарна система цінностей. Вона диференціює основні матеріальні й духовні потреби людини, усвідомлює важливість їх узгодження.

Емоційний компонент. Дитина схильна до сильних переживань, її почуття й настрої досить швидко змінюються. Вона сприйнятлива до зовнішніх впливів та свого фізичного й душевного стану, може про них

розповіді, передати в образотворчій діяльності. Особливого значення починають набувати почуття, пов'язані з пізнанням нового — інтерес, подив, задоволення відкриттям, досягненням. Розвиваються далі моральні почуття, на основі яких формуються почуття відповідальності, обов'язку, гідності, людяності, справедливості, совісті. Дитина добре «читає» емоційний стан людей, які її оточують, розуміє свої переживання й почуття інших, намагається бути суголосною загальному стану, може керувати своїми емоціями — утриматися від плачу, агресивних дій. Відкриваючи для себе нове, дитина спирається на свою емоційну пам'ять, образи, які склалися протягом дошкільного дитинства.

Вольовий компонент. Процеси збудження ще переважають над процесами гальмування. Формується здатність до самоконтролю та саморегуляції поведінки. Дитина добре орієнтується в поняттях «треба», «можна», «не можна», у неї достатньо розвинена довільність пізнавальних процесів, зокрема пам'яті та уваги. Завдяки цьому вона спроможна сама визначити мету, запам'ятати й використати відомі їй способи дій. У дитини добре розвинені рухова та емоційна пам'ять, а також механічне запам'ятовування. Довільна увага проявляється в умінні виконати вимогу за інструкцією, вкластися у відведений час, конструктивно розв'язати проблему, утриматися від негативних проявів. Дитина може займатися тією самою справою близько півгодини. Водночас розподілити увагу, зосередитися одночасно на декількох вимогах, переключитися, швидко сконцентруватися на іншому їй поки що складно. Формуються такі важливі вольові якості, як самостійність, цілеспрямованість, наполегливість, організованість, дисциплінованість.

Соціальний компонент. Дитина відкрита для спілкування, має коло друзів. Вона знає основні соціальні правила й моральні норми, усвідомлює їх доцільність, розуміє, що вони регламентують поведінку, взаємини з дорослими та однолітками, різні види діяльності. У взаєминах з дорослими починає знаходити баланс між незалежністю і слухняністю, з однолітками — між співпрацею і суперництвом. Спілкуючись із однолітками, вона може бути одночасно в декількох іпостасях: партнера по грі або заняттю, виконавця правил, дослідника, творця. Дитина посідає у групі однолітків певне місце, знає, як до неї ставляться різні діти. Вона усвідомлює, що не може завжди лише командувати, слід уміти підкорятися, слухати інших. Здатна узгоджувати свої особисті інтереси з груповими, працювати в команді, домовлятися, поступатися, знаходити компроміс, у мирний спосіб розв'язувати конфлікти, чинити по совісті.

ПОРТРЕТ ДИТИНИ НАПЕРЕДОДНІ ВСТУПУ ДО ШКОЛИ

Психофізіологічний розвиток:

- має зрілі мозкові структури та функції;
- характерною є відносна стабільність та рухливість нервової системи;
- проявляє достатню рухову активність;
- проявляє умілість рук, практичну вправність;
- здорова, не має хронічних хвороб;
- володіє основними гігієнічними навичками;
- знає свою статеву належність, усвідомлює її незмінність, розуміє, чим відрізняється від представників протилежної статі;
- володіє основами безпеки життєдіяльності;
- працездатна, утомлюється лише після чималого навантаження;
- не заїкається й не має інших невротичних проявів.

Інтелектуальний розвиток:

- володіє елементарною системою знань про основні предмети і явища навколишнього світу та саму себе, а також деякими простими поняттями;
- уміє концентрувати увагу, діяти за інструкцією дорослого;
- диференційовано сприймає різну інформацію — візуальну, аудіальну, тактильну;
- здійснює елементарні операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації;
- усвідомлює основні зв'язки між явищами;
- має розвинене логічне запам'ятовування — добре запам'ятовує та відтворює;
- встановлює логічну послідовність подій;
- відтворює зразок на вимогу;
- робить припущення, висуває гіпотези, виявляє елементи креативності;
- розрізняє звуки мовлення, зіставляє їх із буквами, синтезує звуки у слова; знаходить потрібні слова для вираження думки, використовує складні речення;
- диференціює числа, додає і віднімає в межах 10, визначає найпростіші зміни цифрових рядів;
- розрізняє реальне й уявне, зовнішнє і внутрішнє;
- знає деякі основи початкових наукових знань.

Мотиваційний розвиток:

- хоче йти до школи;
- вирізняється високою допитливістю — розвинена пізнавальна мотивація;
- може поступитися «хочу» заради «необхідно», відмовитися від бажаного на користь соціально важливого;
- має сформовану мотивацію досягнення, прагне досягти успіху;
- свідомо й відповідально ставиться до майбутнього шкільного життя;
- зацікавлено ставиться до спілкування з новими дорослими та однолітками;
- самореалізовується, самостверджується;
- має сформовану первинну систему матеріальних і духовних потреб.

Емоційний розвиток:

- переживає глибоко, виражає почуття щиро, яскраво;
- сприйнятлива, диференціює емоційно-смісловий характер зовнішніх впливів, чутлива до нього;
- знає основні емоції, особливості їх вираження мімікою, жестами, діями, тональністю голосу;
- адекватно виражає свої ставлення, настрої, стан;
- утримується від імпульсивних реакцій, негативних емоцій;
- чутлива до значущих людей, виявляє чуйність, намагається бути суголосною стану та настрою інших;
- оптимістично ставиться до проблем і складностей, має сформоване почуття гумору;
- володіє елементарною емоційною культурою, самовиражається у соціально прийнятний спосіб.

Розвиток вольової сфери:

- свідомо приймає та утримує мету, діє цілеспрямовано;
- концентрує увагу на завданні, певний час не відволікається;
- мобілізує себе на розв'язання завдання;
- розраховує на власні сили, розмірковує і поводить самостійно;
- звертається по допомогу лише в разі об'єктивної необхідності;
- конструктивно розв'язує проблеми, долає труднощі;
- доводить розпочате до кінця;
- може відстояти власну думку;
- визнає свої помилки;
- дотримується своїх обіцянок.

Соціальний розвиток:

- приймає соціальний статус школяра, усвідомлює його важливість;
- відкрита контактам, комунікабельна;
- прихильно, доброзичливо ставиться до рідних, знайомих, товаришів;
- уміє налагоджувати взаємодію, працювати в команді;
- узгоджує індивідуальні інтереси із груповими;
- реалізує основні моральні принципи, прагне дотримуватися в поведінці та діяльності соціальних норм і правил;
- намагається уникати конфліктів, дружельюбно розв'язує спірні питання, може дійти згоди, домовитися;
- орієнтується в поведінці на встановлені дорослим правила та на совість як внутрішню етичну інстанцію;
- усвідомлює межі схвалюваної і соціально неприйнятної поведінки;
- має більш-менш адекватну самооцінку;
- поважає себе та інших;
- має сформований абрис дитячого світогляду, елементарну систему ставлень.

Отже, готовність дитини до школи — це досягнення нею таких рівнів психофізіологічного, інтелектуального та особистісного розвитку, які засвідчують її здатність бути активним суб'єктом шкільного життя взагалі та навчальної діяльності зокрема. Йдеться не про окремі знання та вміння дитини, а про певний їх набір, у якому мають бути всі основні компоненти. При цьому рівень розвитку кожного може бути різним, вони можуть доповнювати одне одного, нестача якогось компенсуватися більшою зрілістю іншого. Водночас недостатня сформованість одного з компонентів так чи так впливатиме на гармонійну адаптацію до школи, на успішність навчання дитини в першому класі. Навички лічби, читання, письма, важливі для загального розвитку старшого дошкільника, самі по собі не визначають, не гарантують його готовності до школи: по завершенні першого півріччя всі першокласники оволодівають ними більш-менш однаково. Лише певна збалансованість психофізіологічної, інтелектуальної, мотиваційної, емоційної, вольової та соціальної складових засвідчують достатній рівень сформованості в дитини шести-семи років готовності до школи.

ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ ЧАСУ НА ПРОЦЕСИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ПРОТЯГОМ ДНЯ ДІТЕЙ ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО РОКУ

Процеси життєдіяльності	Вік дітей			
	від народження до 2,5-3 міс.	від 2,5-3 міс. до 5-6 міс.	від 5-6 міс. до 9-10 міс.	від 9-10 міс. до 1 року
Годування	6:00, 9:00, 12:00, 15:00, 18:00, 21:00	6:00, 9:00, 13:00, 16:30, 20:30	6:00, 10:00 14:00, 18:00	7:30, 11:30 16:00, 19:30
Нічне годування	24:00 або 3:00	23:30 або 3:00	22:00	22:00 (до 10 міс.)
Неспання	6:00-7:00 9:00-10:00 12:00-13:00 15:00-16:00 18:00-19:00 20:00-21:00	6:00-7:30 9:30-11:00 13:00-14:30 16:30-18:00 20:00-21:00	6:00-8:00 10:00-12:00 14:00-16:00 18:00-20:00	6:30-9:30 11:30-14:00 16:00-19:30
Сон	7:00-9:00 10:00-12:00 13:00-15:00 16:00-18:00 19:00-20:00 21:00-6:00	7:30-9:30 11:00-13:00 14:30-16:30 18:00-20:00 21:00-6:00	8:00-10:00 12:00-14:00 16:00-18:00 20:00-6:00	9:00-11:30 14:00-16:00 19:30-6:30
Масаж, гімнастика	9:30-10:00	10:00-11:00	11:00-12:00	12:00-13:00
Купання	18:30-19:00	20:00-20:30	19:30-20:00	19:00-19:30

ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОРЯДОК ДНЯ ДЛЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Режимні моменти	Орієнтовний розподіл часу	
	другий рік життя	третій рік життя
<i>Вдома</i>		
Підйом, ранковий туалет	6:30-7:00	6:30-7:00
<i>У закладі дошкільної освіти</i>		
Ранкова зустріч дітей, ігри, індивідуальні заняття, ранкова гімнастика	7:30-8:05	7:30-8:15
Підготовка до сніданку, сніданок	8:05-8:50	8:15-8:45
Ігри, підготовка до навчально-пізнавальної діяльності	8:50-9:15	8:45-9:00
Заняття в підгрупах та індивідуальні	9:15-9:35	9:00-9:30
Підготовка до прогулянки, прогулянка	9:35-11:00	9:30-11:30
Повернення з прогулянки, підготовка до обіду, загартовувальні процедури	11:00-11:30	11:30-11:45
Обід, підготовка до сну	11:30-12:15	11:45-12:30
Сон	12:15-15:15	12:30-15:00
Поступовий підйом, загартовувальні процедури	15:15-15:40	15:00-15:20
Ігри-заняття, підгрупові заняття	15:40-16:00	15:20-15:50
Підготовка до прогулянки, прогулянка, ігри, індивідуальна робота, повернення з прогулянки, індивідуальні заняття	16:00-16:30	15:50-16:30
Підготовка до вечері, вечеря	16:30-17:05	16:30-17:00
Прогулянка, повернення додому	17:05-18:00	17:00-18:00
<i>Вдома</i>		
Прогулянка	18:00-19:30	18:00-20:00
Спокійні ігри, гігієнічні процедури	19:30-20:00	20:00-20:30
Підготовка до нічного сну, сон	20:00-6:30	20:30-6:30

Примітка. За умови чотириразового харчування розподіл часу на режимні моменти протягом дня змінюється.

ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ ЗАНЯТЬ НА ТИЖДЕНЬ

Вид заняття	Орієнтовна кількість занять на тиждень	
	другий рік життя	третій рік життя
<i>Художньо-естетичний розвиток</i>		
Музична діяльність	2	2
Образотворча діяльність	1	1
Конструювання	1	1
<i>Фізичний розвиток</i>		
Фізкультура	2	2
<i>Пізнавальний розвиток</i>		
Сенсорний розвиток	1	1
Ознайомлення з довкіллям	1	1
<i>Мовленнєвий розвиток</i>		
Розвиток мовлення, художня література	1	2
<i>Усього</i>	9	10

Примітка. Тривалість занять поступово, з дорослішанням дітей збільшується: для дітей другого року життя — до 10 хв, для дітей третього року життя — до 15 хв.

ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОРЯДОК ДНЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Режимні моменти	Орієнтовний розподіл часу		
	четвертий рік життя	п'ятий рік життя	шостий рік життя
<i>Удома</i>			
Підйом, ранковий туалет	6:30-7:00	6:30-7:00	6:30-7:00
<i>У закладі дошкільної освіти</i>			
Ранкова зустріч дітей, ігри, індивідуальні заняття, ранкова гімнастика	7:30-8:20	7:30-8:25	7:30-8:30
Підготовка до сніданку, сніданок	8:20-8:50	8:25-8:50	8:30-8:50
Ігри, підготовка до навчально-пізнавальної діяльності	8:50-9:00	8:50-9:00	8:50-9:00
Фронтальні, групові та індивідуальні заняття	9:00-9:40	9:00-9:25 9:30-9:55	9:00-9:30 9:35-10:05
Підготовка до прогулянки, прогулянка	9:40-12:00	9:55-12:15	10:05-12:25
Повернення з прогулянки, підготовка до обіду, загартовувальні процедури	12:00-12:15	12:15-12:30	12:25-12:40
Обід, підготовка до сну	12:15-13:00	12:30-13:00	12:40-13:10
Сон	13:00-15:00	13:00-15:00	13:10-15:10
Поступовий підйом, загартовувальні процедури	15:00-15:20	15:00-15:20	15:10-15:35
Ігри-заняття, фронтальні та групові заняття	15:20-15:40	15:20-15:40	15:35-16:10
Підготовка до прогулянки, прогулянка, ігри, СХД, СПД, індивідуальна робота, повернення з прогулянки, індивідуальні заняття	15:40-16:25	15:40-16:05	15:35-16:45
Підготовка до вечері, вечеря	16:25-16:55	16:35-17:00	16:45-17:05
Прогулянка, повернення дітей додому	16:55-18:00	17:00-18:00	17:05-18:00
<i>Удома</i>			
Прогулянка	18:00-20:10	18:00-20:15	18:00-20:20
Спокійні ігри, гігієнічні процедури	20:10-20:35	20:15-20:40	20:20-20:45
Підготовка до нічного сну, сон	20:35-6:30	20:40-6:30	20:45-6:30

Примітка. За умови чотириразового харчування розподіл часу на режимні моменти протягом дня змінюється.

ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ ЗАНЯТЬ НА ТИЖДЕНЬ

Вид заняття	Орієнтовна кількість занять на тиждень		
	четвертий рік життя	п'ятий рік життя	шостий рік життя
<i>Художньо-естетичний розвиток</i>			
Музична діяльність	2	2	2
Образотворча діяльність	1 мал. 0,5 ліпл./1 апл.	1 мал. 1 ліпл./1 апл.	1 мал. 1 ліпл./0,5 апл.
Конструювання	0,5	0,5	0,5
<i>Фізичний розвиток</i>			
Фізкультура	2	2	2
Плавання	2	2	2
<i>Пізнавальний розвиток</i>			
Ознайомлення із соціумом та власним Я	0,5	1	1
Ознайомлення із природним довкіллям	0,5	1	1
Логіко-математичний розвиток	0,5	1	1
<i>Мовленнєвий розвиток</i>			
Розвиток мовлення	1	1	1
Художня література	0,5	0,5	1
Підготовка до навчання грамоти	–	–	1
<i>Усього</i>	11	12	14

Примітки. Тривалість занять поступово, з дорослішанням дітей збільшується: для дітей четвертого року життя — до 15-20 хв; для дітей п'ятого року життя — до 20-25 хв; для дітей шостого року життя — до 25-30 хв і для дітей сьомого року життя — до 30-35 хв.

Заняття можна проводити фронтально, підгрупами та індивідуально. Перевагу варто віддавати інтегрованим заняттям, а весь освітній процес будувати за блочно-тематичним принципом.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

РАННІЙ ВІК

Основні рухи

Ходьба. Ходити «зграйкою» у звичайному темпі, заданому напрямку, по колу, змінюючи напрямок, обминаючи предмети; парами по колу, тримаючись за руки; приставними кроками вперед, у сторони. Використовувати імітаційні види ходьби (як курочки, слоники, конячки, курчата, мишенята, лисички). Заохочувати дітей переходити від ходьби до бігу.

Рівновага. Ходити по доріжці, дошці, покладеній на підлогу. Згодом — по похилій дошці (ширина — 25 см, довжина — 1,5-2 м), край якої піднято на 10-15 см, та сходити вниз. Переступати через перешкоди: кубики, палицю або шнур, підніматися на «горбочки».

Біг. Бігати зграйкою в заданому напрямку до означеного предмета й від нього; у різних напрямках, не наштовхуючись одне на одного; наздоганяти предмети, що котяться. Бігати невеликими групами та всією групою; у колоні; по доріжці завширшки 35-25 см; з предметами (ляльки, стрічки). Бігати в середньому (15-20 с) та повільному (30-50 с) темпі.

Повзання та лазіння. Перелізати через колоду, лаву. Повзати на колінах, упираючись на кисті рук, у різних напрямках; до предмета на відстані 4-5 м; по доріжці між двома паралельними лініями (як собачки, кішечки, ведмедики; зі звуконаслідуванням). Підлізати під мотузку, дугу заввишки 30-40 см, пролізати в обруч. Лазити по драбинці висотою до 1-1,5 м приставним кроком, по похилій дошці, гімнастичній стінці.

Кочення, кидання, ловіння. Скочувати м'яч, кульки по похилій площині. Котити м'яч двома та однією рукою з положення сидячи чи стоячи, одне одному на відстані 1-1,5 м. Прокочувати м'яч під дугою на відстань до 1 м по доріжці, по покладеній на підлогу дошці; збивати

м'ячем предмети (кубики, кеглі). Кидати маленький м'яч однією рукою на дальність; через мотузку, яку тримають на рівні грудей, голови, а згодом — вище голови дитини; кидати великий м'яч уперед двома руками знизу, від грудей, з-за голови; кидати м'яч дорослому та ловити його (на відстані до 1 м). Кидати предмети правою та лівою рукою в горизонтальну ціль; великий м'яч кидати обома руками знизу в горизонтальну ціль; маленький — у вертикальну, розміщену на рівні очей дитини, з відстані 1-1,5 м.

Стрибки. Підстрибувати на місці на обох ногах; з пересуванням уперед та діставанням до предметів, розміщених на рівні піднятої руки дитини, а згодом — на 10 см вище від неї. Перестрибувати через лінію, мотузку, палицю, що лежить на підлозі; через дві паралельні лінії (відстань 15-30 см). Стрибати в довжину з місця, відштовхуючись двома ногами. Зістрибувати з предметів заввишки 10-15 см (куб, лава).

Загальнорозвивальні вправи

Для рук і плечового пояса. Піднімати руки вперед, угору, в сторони, опускати вниз, згинати й розгинати перед грудьми, розводити в сторони, відводити назад за спину. Плескати в долоні перед собою, над головою. Розмахувати руками вперед-назад (із вихідного положення руки вниз), виконувати махи над головою і перед собою. Стискати й розпрямляти пальці рук.

Для ніг. Ходити на місці, робити приставні кроки вперед, в сторони, назад. Ритмічно присідати, тримаючись за опору, й випрямляти ноги. Підніматися на носки. Згинати й розгинати одну ногу в коліні, стоячи на другій. Виставляти ногу вперед на п'ятку, рухати пальцями, згинати й розгинати стопу. Вправи для кожної ноги виконувати почергово.

Для тулуба. Із вихідного положення стоячи нахилити тулуб уперед, у сторони, випрямляти, робити повороти вправо, вліво. Із вихідного положення сидячи на підлозі повертати тулуб праворуч і ліворуч, передаючи предмет. Із вихідного положення лежачи на спині, піднімати й опускати ноги, руки; перевертатися зі спини на бік, на живіт. Стоячи на колінах, сідати на п'ятки й підніматися.

Шиккування та перешикування

Шикуватися в коло навколо орієнтира, тримаючись за руки; в колону одне за одним, парами з допомогою вихователя.

МОЛОДШИЙ І СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Основні рухи

Ходьба. Ходити з високим підніманням колін; на зовнішній та внутрішній сторонах стопи; на носках, п'ятах; малими та широкими кроками; «змійкою» між предметами (кубиками, кеглями, м'ячами) з різним положенням рук (на поясі, в сторони, за спиною); приставним кроком лівим і правим боками з рухами рук (сплеск над головою, перед грудьми, за спиною), у чергуванні зі стрибками; у колоні, зі зміною темпу та ведучого.

Біг. Наздоганяти предмети, що котяться, пробігати між двома лініями (відстань між ними 25-30 см), бігати в середньому темпі 15-20 сек, у повільному темпі — до 40-50 сек; бігати на носках, високо піднімаючи коліна, широким кроком; у колоні та парами, у різних напрямках: по колу, в колоні «змійкою», між предметами, з ловінням і вивертанням; 50-60 м із середньою швидкістю у чергуванні (три-чотири рази) з ходьбою (півдистанції — ходьба), на 10 м — з максимальною швидкістю за 3,4-3,7 сек; 20 м — за 5,4-6 сек; 30 м — за 8,5-9,5 сек (наприкінці навчального року); човниковий біг тричі по 5-8 м. Пробігати швидко 10 м з двома-трьома перервами, повільно до 300 м по пересіченій місцевості.

Стрибки. Стрибати на місці, з просуванням уперед (2-3 м), через лінії, невисокі предмети, на правій та лівій нозі на місці; на двох ногах з поворотами навколо себе на 90° за один стрибок; через чотири-шість мотузок (відстань між ними близько 50 см); у довжину з місця (відстань 70-80 см); з висоти 10-30 см; із короткою скакалкою (16-20 стрибків). Стрибати вгору, намагаючись торкнутись обома руками предмета, підвішеного на 10-12 см вище від піднятих угору рук.

Кочення, кидання. Підкидати м'яч угору й ловити його обома руками (3-6 разів поспіль); ударяти м'ячем об землю (підлогу) й ловити його; прокочувати м'ячі, кульки, обручі між предметами, у «ворітця» (ширина 50-40 см) з відстані 2-2,5 м. Перекидати маленькі м'ячі однією, двома руками через мотузку (з відстані 1,5-2,5 м), підвішений на рівні голови дітей; кидати м'яч одне одному обома руками знизу, від грудей та з-за голови і ловити його (відстань 1,5-2 м); кидати торбинки з піском, м'ячі в горизонтальну ціль (ящик, кошук), у вертикальну ціль (щит, дерево) з відстані 1,5-3 м; кидати м'яч, торбинку з піском (маса 100 г), шишки правою та лівою руками на дальність (наприкінці року відстань не менш як 3,5-6,5 м).

Повзання, лазіння. Повзати по підлозі в упорі стоячи на колінах та кистях рук на відстань 4-10 м прямо та «змійкою»; підлізати під перешкоди заввишки 30-40 см. Повзати по гімнастичній лаві, лежачи на животі та підтягуючись руками; пролізати в обруч діаметром 60-50 см правим, лівим боками та прямо; перелізати через колоду (лаву). Лазити по гімнастичній стінці, парканчику, похилій драбинці заввишки до 2 м та спускатися вниз у зручний спосіб, згодом у переході в однойменний спосіб; переходити з одного прольоту гімнастичної стінки на інший приставним кроком ліворуч і праворуч.

Рівновага. Ходити по прямій доріжці (ширина 20-15 см, довжина 4-5 м), звивистій доріжці, ребристій дошці, мотузку, по колу та зигзагоподібно (довжина 10 м), дошці (завширшки 25-15 см), піднятій одним кінцем від підлоги на висоту 15-35 см; по гімнастичній лаві, колоді прямо, боком, приставним кроком, з рухами рук (уперед, у сторони) та переступанням через предмети (кубики, м'ячі); ходити з торбинкою масою 300 г на голові (руки в сторони, на поясі). Підніматися на куб (заввишки 25 см), лаву, постояти на них, розвівши руки в сторони, зійти; утримувати рівновагу, стоячи на носках, руки вгору; утримувати рівновагу на одній нозі, піднявши другу або відвівши в сторону (руки на поясі); крутитися в обидва боки (руки на поясі, у сторони); робити перекати з п'яток на носки і навпаки, стоячи серединою ступні на гімнастичній палиці; самостійно ковзатися на крижаних доріжках.

Загальнорозвивальні вправи

Вправи для рук, плечового пояса і тулуба виконують з різних вихідних положень: стоячи (ступні ніг трохи розставлені й паралельні), сидячи та лежачи на підлозі. Більшість загальнорозвивальних вправ мають імітаційний характер. Доцільно використовувати вправи з предметами (кубики, стрічки, м'ячі). Варто стежити за тим, щоб діти дотримувалися певних інтервалів під час руху в різних шикунаннях, не відставали від тих, хто стоїть попереду.

Для рук і плечового пояса. Піднімати руки вперед, угору, розводити в сторони; відводити руки назад, за спину; розмахувати руками вперед-назад, вниз-угору, виконувати махи руками над головою і перед собою, поперемінно піднімати руки вгору-вперед, відводити ривком назад; робити колові рухи зігнутими в ліктях руками; піднімати та опускати зігнуті руки; ставити руки перед грудьми; закладати кисті за голову і розводити лікті; стискати й розтискати кисті, обертати їх, зводити і розводити пальці.

Для тулуба. Робити повороти праворуч-ліворуч, виконуючи махи руками (вперед, у сторони), нахилити тулуб уперед, у сторони, тримаючи руки на поясі, за головою, за спиною (у замку); стоячи на колінах, сідати на п'ятки й підніматися; лежачи на животі, підніматися й руки; перевертатися з боку на бік; робити стійку — ноги разом (нарізно), нахилитися вперед, діставати пальцями рук пальці ніг, класти на підлогу предмети й підніматися їх; прокочувати навколо себе м'яч із вихідних положень сидючи на підлозі і стоячи на колінах; підніматися обидві ноги над підлогою в упорі сидючи, руки позаду; згинати й випрямляти, опустити їх на підлогу; в упорі, стоячи на колінах, прогинати й вигинати спину, по черзі підніматися руки вгору; перевертатися зі спини на живіт з витягнутими вперед (угору) руками, розведеними в сторони; підніматися витягнуті вперед руки, плечі й голову із положення лежачи на животі.

Для ніг. Робити кроки вперед, у сторони, назад; згинати й розгинати одну ногу в коліні, стоячи на другій; підніматися на носки, виставляти ногу вперед на п'ятку; рухати пальцями ніг; підніматися пальцями ніг мотузкою, захоплювати ступнями ніг і перекладати з місця на місце предмети із вихідного положення сидючи; переступати приставним кроком убік; підніматися на носки і стояти; виставляти по черзі ноги вперед на п'ятку, потім — на носок, притупувати; присідати, напівприсідати з опорою і без неї.

Танцювальні вправи

Виконувати крок галопа; рухатися парами по колу в танцях та хоровах; виконувати рухи відповідно до характеру мелодії і змісту пісні.

Шиккування та перешикування

Шикуватися в коло невеличкими і великою групами, у пари, шеренгу, колону; перешикуватися у 2-3 колони способом виведення ланок; повертатися праворуч, ліворуч, кругом.

Вправи спортивного характеру

Катання на санках. Катати вдвох-утрьох одного, спускатися з високої гірки по одному, гальмувати під час спуску п'ятками, руками натягувати шнур, злегка нахилившись назад. Ігри: «Санний потяг», «Навколо санчат — стрибунці», «Веселі трійки».

Ходьба на лижах. Ходити на лижах поперемінним ковзним кроком одне за одним; виконувати поворот переступанням на місці право

і вліво, кругом в обидві сторони; підніматися на гірку ступаючим кроком, напів'ялинкою; спускатися з гірки; самостійно брати і ставити лижі на місце; знімати й надягати лижі, переносити їх під рукою; проходити на лижах 800-1200 м. Ігри: «Ширше крок», «Ворітця», «Хто далі проїде?», «Пройди й не зачепи», «Карусель у лісі».

Катання на велосипеді. Кататися на триколісному і двоколісному велосипеді по прямій, по колу; робити повороти праворуч, ліворуч.

Підготовка до плавання (якщо є відповідні умови). Гратися й плескатися, сидячи на мілководді, виконувати рухи ногами вгору-вниз; ходити по дну на руках вперед і назад (ноги випрямлені); присідаючи, занурюватися у воду до підборіддя, до очей; опускати у воду все обличчя; дути на воду, утворюючи хвилі; занурюватися у воду з головою; плавати в будь-який зручний спосіб. Ігри: «Гойдалка», «Катання на кругах», «Покажи п'ятки», «Чапля», «Каруселі», «Брід», «Бігом за м'ячем».

Піші переходи

Здійснювати разом з дорослим піший перехід у природному темпі в два переходи (по 20-25 хв), з активним відпочинком між ними.

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Основні рухи

Ходьба. Ходити в колоні по одному, парами, четвірками, зі зміною напрямку за вказівкою дорослого; під час ходьби виконувати різні рухи руками; ходити звичайним, гімнастичним, перехресним кроком, на носках, п'ятах, зовнішній та внутрішній сторонах стопи, випадками та в присяді, спиною уперед, приставним кроком, уперед і назад, із заплющеними очима (3-4 м).

Біг. Бігати на носках, високо піднімаючи коліна; короткими та широкими кроками; з подоланням перешкод обігати та перестрибувати предмети (іграшки, кубики); бігати в колоні по одному й парами, перешиковуватися за сигналом (з бігу врозтіч у колону по одному); бігати «змійкою» між розставленими на підлозі предметами в одну лінію, «зигзагом», «равликом»; човниковим бігом 3-5 разів по 10 м на швидкість; спиною вперед, зберігаючи напрям і рівновагу; зі скалкою, м'ячем, по дошці, лаві, колоді; з високого старту, навипередки 25-30 м; з максимальною швидкістю 20 м за 5,4-4 сек, 30 м за 7,9-6,5 сек, у повільному темпі 2-3,5 хв; пробігати із середньою швидкістю 350-450 м по пересіченій місцевості.

Стрибки. Стрибати по черзі на правій, лівій нозі, просуваючись уперед на 5-6 м; штовхаючи перед собою маленький предмет (м'ячик, камінчик); на обох ногах на місці з поворотом кругом; рухаючись уперед із затиснутою між ногами торбинкою з піском або м'ячем; перестрибувати на обох ногах 5-6 предметів (висота 15-20 см), стрибати на одній нозі (правій, лівій), просуваючись уперед; застрибувати на предмети (колоду, лаву, куб, пеньок заввишки до 20 см); підстрибувати на місці і з розбігу (3-4 кроки), намагаючись дістати предмет, підвішений на 15-30 см вище від піднятої вгору руки; стрибати в довжину з місця (відстань 80-110 см), у висоту (30-55 см), у довжину (на 130-200 см), з розбігу 8-12 м (повільного, потім інтенсивного), у глибину (з колоди, куба заввишки 30-40 см) у зазначене місце та з поворотом ліворуч, праворуч; через довгу й коротку скакалки в різні способи.

Кидання, ловіння та метання. Перекидати м'яч із однієї руки в другу в різному темпі (повільному, швидкому); відбивати м'яч об землю на місці (не менше 12 разів поспіль) у різних темпах та просуваючись уперед поперемінним та приставним кроками (до 5-6 м); перекидати м'яч іншій дитині обома руками від грудей, з-за голови, стоячи або рухаючись уперед; ловити його з різних вихідних положень (стоячи, сидячи), низу з відскоком від підлоги з відстані 3-4 м; підкидати м'яч і ловити його обома руками до 20 разів поспіль; бити м'ячем об землю, об стіну, підкидати вгору і ловити його після виконання додаткових рухів (сплеск у долоні перед грудьми, під колінами, за спиною); перекидати набивні м'ячі (маса 1 кг) іншій дитині та ловити їх; кидати великі та маленькі (діаметр 25 см) м'ячі від грудей, низу та з-за голови однією й обома руками в кільце, прикріплене на відстані 2,2 м від підлоги (землі), з різними швидкістю та положенням тіла (стоячи на місці або рухаючись повільним, швидким кроком уперед); кидати м'ячі, торбинки з піском (маса 200 г) правою та лівою руками у вертикальну та горизонтальну ціль з відстані 3,5-5 м, на дальність на 5-12 м (наприкінці року); кидати предмети в ціль (м'яч, обруч), яка рухається.

Повзання та лазіння. Повзати на передпліччях та колінах, штовхаючи головою перед собою м'яч (45 м); повзати по підлозі, лаві, колоді в упорі стоячи на колінах і спираючись кистями рук; пролізати в обруч, підлізати під дугу (висота 40-50 см) прямо та боком; лазити по гімнастичній стінці, драбинці (висота 2,2-2,5 м) різнойменним та однойменним способами, перелізати з одного прольоту стінки на інший приставним кроком; лазити по мотузяній драбинці довільним способом, між рейками парканчика; по похилій дошці, драбині (кут нахилу 25-30°)

в упорі стоячи; перелізати з похилої дошки (заввишки 30-40 см) на гімнастичну стінку; перелізати через лаву (колоду); підлізати під дугу, мотузку, палицю, розміщені на висоті 40-50 см; лазити по канату (жердині) на довільну висоту.

Рівновага. Ходити по дошці, гімнастичній лаві (завширшки 25-15 см, заввишки 30-40 см), по колоді прямо й боком, тримаючи в руках палицю, м'яч, переступаючи через кубики, мотузку (на висоті 25-35 см); ходити по гімнастичній лаві, колоді назустріч іншій дитині, на середині розминатися, підтримуючи партнера за плечі, лікті; ходити по гімнастичній лаві, колоді, підкидаючи м'яч угору (під крок лівої ноги) і ловлячи його обома руками (під крок правої ноги), переступати через предмети — кубики, м'ячі; виконувати повороти, присідання, підстрибування, елементи танцю; ходити і бігати по дошці, покладеній похило (завширшки 20-15 см, кут нахилу 15-20°); ходити по рейці гімнастичної лави; по мотузку (завдовжки 8-10 м), покладеному на підлогу прямо, по колу, зигзагоподібно, з торбинкою на голові (маса 500-700 г); стоячи на гімнастичній лаві (колоді), підніматися на носки, повертатися навколо себе; стояти на одній нозі (друга відведена назад, руки в сторони); після бігу, стрибків присідати на носках (руки в сторону, вгору, на поясі), робити «ластівку»; крутитися в парі з іншою дитиною, тримаючись за руки.

Загальнорозвивальні вправи

Старший дошкільник виконує вправи з різних вихідних положень (стоячи, сидючи, лежачи) з використанням обручів, палиць, скакалок, м'ячів та інших предметів; намагається виконувати їх чітко, ритмічно, у заданому темпі під музику; вміє шикуватися й перешиковуватися на місці під час ходьби та бігу, рівнятися в колоні, колі, шерензі.

Для рук і плечового пояса. Приймати різні вихідні положення: руки перед грудьми, руки до плечей (лікті опущені, лікті в сторони); розводити руки в сторони, випрямляти вперед, розгинаючи в ліктях; піднімати руки вгору, розводити у сторони долонями вгору; з положення «руки за голову» розводити руки в сторони, піднімати вгору; піднімати руки вперед і вгору, підводячись на носки з положення стоячи, ступні паралельні; піднімати руки вперед-угору зі зчепленими в замок пальцями (кисті повертати всередину); піднімати обидві руки вгору-назад по черзі й одночасно; піднімати та опускати кисті, стискати й розтискати пальці; енергійно розгинати вперед зігнуті в ліктях руки («бокс»); відводити лікті назад двічі-тричі, випрямляти руки в сторони з поло-

ження «руки перед грудьми, зігнуті в ліктях»; робити колові рухи вперед і назад по черзі й одночасно прямими руками; виконувати різні рухи руками, лежачи на підлозі.

Для тулуба. Стати до стіни без плінтуса, притиснутися до неї потилицею, плечима, спиною, сідницями й п'ятками; піднімати руки вгору та опускати їх униз; притиснувшись спиною до гімнастичної стінки, братися руками за рейку (на рівні стегон), по черзі піднімати зігнуті й прямі ноги; стоячи обличчям до гімнастичної стінки, братися руками за рейку на рівні пояса, нахилитися вперед, згинаючись; повертатися, розводячи руки в сторони, з положення перед грудьми, за голову; нахилити тулуб у сторони при різних положеннях рук; нахилити тулуб якнайнижче вперед, торкаючись руками підлоги; класти і брати предмети біля носка правої (лівої) ноги збоку, піднімати за спиною зчеплені руки; тримаючи руки вгорі, нахилитися в сторони; сидючи на підлозі і спираючись ззаду руками, піднімати, опускати витягнуті ноги, переносити водночас дві ноги через палицю, скакалку; нахилитися до правого та лівого колін, торкатися їх лобом, допомагаючи собі руками, сидючи на підлозі, склавши ноги навхрест; з упору присівши переходити в упор присівши на одній нозі, відводячи другу в сторону; стоячи на колінах, сідати на підлогу справа і зліва від колін; лежачи на спині, рухати ногами, схрещувати їх; підтягувати голову, ноги до грудей — групуватися; піднімати одночасно голову і плечі, відводити руки назад, прогинатися, лежачи на животі; піднімати ноги, зігнуті в колінах, виконувати ними рухи «велосипед», лежачи на спині; піднімати витягнуті ноги, лежачи на спині.

Для ніг. Переступати на місці, не відриваючи від опори носків ніг; присідати кілька разів поспіль щоразу нижче, піднімати пряму ногу вперед махом, плескати під ногою в долоні; присідати, торкаючись спиною та потилицею стіни; присідати, піднімаючи руки вперед, угору з предметами й без них; робити випад уперед, у сторону, тримаючи руки на поясі, виконуючи руками рухи вперед, у сторону, вгору; захоплювати предмети пальцями ніг, трохи піднімати й опускати, перекладати або пересувати їх зліва направо; ходити по палиці босоніж приставним і змінним кроками; стрибати на місці на обох ногах, виконуючи рухи руками.

Танцювальні вправи

Невимушено рухатися відповідно до характеру й темпу музики; узгоджувати рухи з ритмом музики. Виконувати приставні кроки із при-

сіданням, крок галопу, бічний галоп, плавний танцювальний крок, крок польки, підскоки (легкі та сильні), змінювати характер рухів на швидкий, пожвавлений, точно виконувати ритмічний рисунок. Чергувати простий і дрібний кроки, виконувати перешиковування в колі. Розходитися та сходиться парами. Творчо застосовувати відомі танцювальні дії. Брати участь у танцях та хороводах.

Шиккування та перешиковування

Самостійно шикуватися в колону, шеренгу по одному, парами, в коло, перешиковуватися з однієї колони в три, чотири через центр трійками, четвірками; повертатися праворуч та ліворуч. Рівнятися в колоні, шерензі, по лінії, носках. Розмикатися в колоні на витягнуті руки вперед, у шерензі, колі — на витягнуті руки в сторони. Розмикатися і змикатися приставними кроками. Перешиковуватися з колони по одному в колону по чотири, розходитися праворуч, ліворуч через центр та змикатися у пари, четвірки. Розподілятися на «перший-другий», після чого перешиковуватися з однієї шеренги у дві.

Спортивні ігри та ігрові вправи

Бадмінтон. Правильно тримати ракетку, бити по волану, перекидаючи його на бік партнера (без сітки, через сітку чи мотузок); вільно рухатися майданчиком, намагаючись не пропустити волан.

Городки. Кидати бити від плеча і збоку, зберігаючи правильне вихідне положення (півоберта до кону з опорою на праву ногу, що стоїть позаду); знати чотири-п'ять фігур; вибивати городки з кону (відстань 6 м) та півкону (3 м).

Баскетбол. Вести м'яч правою та лівою руками з відскоком від землі (підлоги), рухаючись у різних напрямках; вкидати м'яч у кошик обома руками від грудей, знизу, зверху, від плеча; передавати м'яч іншій дитині обома руками від грудей у русі; ловити м'яч, що летить на різній висоті (на рівні грудей, над головою, збоку, знизу, біля підлоги тощо), з різних сторін; грати за спрощеними правилами.

Настільний теніс. Правильно тримати ракетку, виконувати підготовчі вправи з ракеткою та м'ячем (підкидати й відбивати м'яч ракеткою трохи вгору, підкидати м'яч і вдаряти ним об підлогу, стінку); перекидати м'яч через сітку після відскакування від столу, грати в теніс за спрощеними правилами.

Футбол. Виконувати удар по м'ячу з місця та з розбігу; вести м'яч правою та лівою ногами: по прямій, «змійкою», між розставленими

предметами (кубики, кеглі), із зупинками м'яча за сигналом; ударяти м'ячем об стінку кілька разів поспіль; передавати м'яч ногою іншій дитині та отримувати його від неї, пересуватися в парі з іншим (відстань 3-6 м); влучати м'ячем у предмети, забивати м'яч у ворота; зупиняти м'яч, який котиться, підошвою чи внутрішньою стороною стопи, відбивати його у зворотному напрямку; підбивати м'яч угору верхньою частиною стопи після відскакування його від землі; виконувати удари правою та лівою ногами по м'ячу, який котиться; засвоювати дії воротаря з м'ячем: ловіння м'яча обома руками, відбивання кулаками та введення в гру (удар по нерухомому м'ячу); грати у футбол за спрощеними правилами. Ігрові вправи: «Влучи у ворота», «Влучи в кеглю», «Проведи м'яч», «М'яч у стінку», «Точний пас», «Гол у ворота», «Не пропусти м'яч», «Зустрічна естафета з м'ячем», «М'яч ведучому», «Дальній удар».

Хокей (можна грати взимку, коли є сніг, без ковзанів та на траві в теплу пору року). Спонукає прокочувати шайбу (маленький м'яч) ключкою одне одному в парах. Прокочувати шайбу (м'яч) ключкою у заданому напрямку; вести шайбу ключкою, не відриваючи її від шайби, прямо та «змійкою». Виконувати удари по шайбі (м'ячу) з місця, влучати шайбою у ворота, б'ючи по ній з місця й після ведення. Грати за спрощеними правилами. Ігрові вправи: «Забий шайбу у ворота», «Збий городок», «Естафета змійкою», «Естафета з шайбою», «Влуч шайбою в коло», «Вибий кулю».

Спортивні вправи

Катання на санках. Кататися з гірки по одному, по двоє; катати на рівному місці одне одного; спускаючись з гірки, піднімати предмет (сніжку, прапорець, гілочку тощо); виконувати ігрові завдання (проїхати у «ворітця», влучити сніжкою в ціль, проїхати якнайдалі). Ігри-естафети з санчатами: «Естафета на санках», «Парна естафета», «Хто перший до прапорця», «Хто швидше».

Ходьба на лижах. Ходити поперемінним ковзним кроком з палицями; робити повороти переступанням на місці кругом (вправо, вліво), у русі; ходити на лижах по місцевості з невеликим схилом та рівними ділянками; підніматися на гірку в різні способи: ступаючим кроком, «драбинкою», «напів'ялинкою», «ялинкою»; спускатися з гірки (до 20°) в середній стійці (трохи зігнувши ноги в колінах) без палиць, гальмувати під час спуску: «напівплугом», «плугом»; проходити на лижах 600-800 м у середньому темпі, 1,2-2,5 км — у повільному. Ігри: «Дожени!», «Перегони на одній лижі», «Швидко в гору», «На лижах з гірки», «Підніми»,

«Зустрічна естафета», «Пройди й не зачепи», «Естафета з перенесенням лижних палиць», «Квач на лижах», «Поміняй прапорець».

Катання на ковзанах. Приймати правильне вихідне положення: ноги напівзігнуті, тулуб нахилений уперед, голову тримати рівно, дивитися перед собою; робити в цьому положенні кілька пружних присідань; зберігати рівновагу на ковзанах на місці, у русі (на снігу й на льоду); розганятися та ковзати на обох ногах; під час ковзання виконувати повороти вправо й уліво, гальмувати; кататися на ковзанах по прямій, по колу, зберігаючи при цьому правильну поставу; самостійно взувати черевики з ковзанами. Ігри: «Проковзни у ворота», «Хто далі?», «Не торкнися!», «Пружинки на льоду», «Крок-велетень і крок-малятко», «Змійка», «Навивпередки», «Поїзд», «Естафета парами», «Квач».

Катання на велосипеді. Кататися на двоколісному велосипеді по прямій, по колу, «змійкою»; робити повороти вправо, вліво, гальмувати; керувати велосипедом однією рукою (правою, лівою), сигналізуючи другою; кататися на самокаті, відштовхуючись правою або лівою ногою.

Плавання (за наявності відповідних умов). Гратися та плескатися у воді (басейні, озері); виконувати ковзання на грудях, робити вдих, потім видих у воду (до 10 разів поспіль), занурюватися у воду з головою, розплющувати очі у воді; ковзати на грудях та спині, відштовхнувшись ногами від дна, рухати ногами вгору-вниз, пересуваючись по дну водойми на руках; плавати з надувними іграшками або кругом у руках; у довільний спосіб до 10-20 м. Ігри у воді: «Фонтан», «Море хвилюється», «Поїзд у тунелі», «Гойдалка», «Рибалки», «Хоровод», «Сом у сітці», «Брід», «Щука», «Карасі й коропи», «Дивися уважно», «Вудочка», «Я пливу», «Торпеди», «Квач», «Хто швидше?».

Піші переходи

Ходити у природному темпі в два переходи по 25-30 хв кожний, згодом — по 35-40 хв кожний, з активним відпочинком між ними (виконувати основні рухи та проводити рухливі ігри).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБРАЗОТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ (на кінець вікового періоду)

ПЕРШИЙ РІК ЖИТТЯ

Утримувати в руках пензлик, маркер, шматок тіста, папір; емоційно реагувати на основні кольори; активно та емоційно діяти з предметами, матеріалами (змінати, погладжувати, приставляти, відривати шматочки); умочувати палець у гуаш та робити крапки на папері, кольорові плями губкою, штампом, пензлем, робити риси маркером; емоційно реагувати на результат; узгоджувати свої дії з діями дорослого; наслідувати дії, правила поведінки під час спільної художньої діяльності; самостійно повторювати дію із зображальним матеріалом; розглядати картинки, книжечки з ілюстраціями, емоційно реагувати, користуватися вказівним жестом; на прохання дорослого подавати знаряддя, матеріал, класти їх на стіл, виконувати зображальну дію.

ДРУГИЙ РІК ЖИТТЯ

Контролювати свою ігрову поведінку на аркуші, свідомо малювати (графічно та живописом) кривулі та інші форми маркером, пензлем (гуаш), квачиком; емоційно сприймати зображення, виконане й назване дорослим (коло, смуги, яблуко, повітряна кулька, прапорець, сонечко, портрет, квітка, салют тощо); тримати в руках матеріал, спостерігати процес малювання, ліплення, конструювання, наклеювання дорослого, «допомагати» йому у грі; вибирати формат паперу (великий, маленький, середній розмір), зафарбовувати його в межах; сортувати предмети (гудзики, картки, кульки, кубики) за кольором, формою, фактурою; обводити маркером контур за нанесеними крапками; усвідомлено робити відбитки пальчиком, долонею, штампом; відривати шматочки паперу, відщипувати шматочки з м'якої серветки; діяти з пластиліном, солоним тістом, хлібним м'якушем (розтягувати, здавлювати, розривати

на шматочки, з'єднувати); зафарбовувати зображення у трафареті; конструювати, використовувати пласкі та об'ємні геометричні форми; розглядати репродукції, картинки, ілюстрації у книжках.

ТРЕТІЙ РІК ЖИТТЯ

Малювання. Правильно тримати фломастер, олівець, пензлик, губку, штамп у руці, впевнено залишати «сліди» на папері: пензликом робити крапки, плями, мазки (гуаш); фломастером, олівцем робити штрихи, лінії, округлі форми; обирати знаряддя та малювати лінії, кривулі, замкнені круглі форми, «головонога», наділяти їх образною характеристикою; діяти в межах аркуша паперу; у співтворчості з педагогом створювати оригінальні предметні, сюжетні малюнки, доопрацьовуючи та завершуючи виразний образ.

Ліплення. Тримати матеріал у руках, діяти обома руками (долонями, пальцями); пізнавати пластичність як головну властивість тіста, пластиліну, глини; опановувати пластичний спосіб отримання форми, технічні прийоми (зминання, стискання, витягування, вдавлювання, сплющення, заципування); використовувати зліпок для гри та спілкування з дорослим.

Аплікація. Впевнено тримати папір у руці, діяти пальцями обох рук, долонями й пізнавати властивості (мнеться, рветься, ріжеться, шурхотить, згинається, літає, приклеюється; буває різноколірним, білим); разом з дорослим створювати зображення, наклеюючи готові форми; створювати форми-образи, відриваючи шматочки (листя, сніг, ягідки, ліхтарики) та наклеювати їх на папір (у контурі та довільно), створювати образ із жмуктів м'якого паперу (серветок); знати призначення ножиць.

Ігрове будування. Знати назву матеріалів (кубик, цеглина, пластика), їх призначення, розрізняти величину; використовувати технічні прийоми; укладати форми по горизонталі та вертикалі, діяти обома руками, координувати рухи пальців та кисті руки; забезпечувати стійкість будівлі; усвідомлювати конструкційні можливості форми, орієнтуватися у просторі будування; діяти за зразком; мати намір будування (башта, доріжка, поїзд, загорожа, стілець, ліжко, драбина, міст, будинок, гараж); об'єднувати форми за кольором; вміти збудувати споруду різними способами; встановлювати схожість між власною будівлею та відомими предметами й об'єктами довкілля; використовувати споруду під час гри.

ЧЕТВЕРТИЙ РІК ЖИТТЯ

Малювання. Створювати графічний рисунок, користуватися формоутворювальною лінією (фломастер, маркер, олівець; створювати живописне зображення (гуаш), користуватися плямою, мазком, відбитком, крапкою; малювати предмети простої форми; композиційно розміщувати зображення на поверхні аркуша; передавати простір (земля-небо); зображати предмети та об'єкти в їх взаємозв'язку за нескладною сюжетною лінією; виконувати нескладні пейзажні малюнки природних явищ (дощ, сніг, падолист); малювати будинок, транспорт, дерево, траву, квіти, овочі-фрукти, людину, тварину, птахів, комах; малювати нескладну ілюстрацію до народних казок, оповідань (головний персонаж); застосовувати колір як простий декор (свідомо зафарбовувати зображення); малювати простий геометричний, рослинний візерунок на смужці (повторення одного елемента, чергування двох елементів різних за кольором або формою) способом ритмічного прикладання пензлика, ватяної палички, штампя; прикрашати простим візерунком готові силуетні предметні форми (посуд, скатертина, рушник, народна іграшка, казковий будинок, одяг тощо); за пропозицією педагога створювати оригінальні малюнки з використанням технік відбитка, моно-типії, пуантилізму тощо.

Ліплення. Користуватися пластичним способом, перетворювати вихідні форми (куля, циліндр) на образи предметів (овочі, фрукти, ковбаски, бублики, цукерки, посуд), анімалістичні образи (змія, риба, їжачок, зайчик, пташка), створювати об'ємне зображення з цілого; координувати рухи обох рук, долонь; застосовувати прийоми ліплення пальцями (витягування, вдавлювання, затискування, заципування, згладжування), доліплювати деталі для виразності; додавати до зліпка природний матеріал (насіння, квіти, листя, хвою); виконувати зліпок певної величини; знаходити та називати спосіб використання зліпка (для ілюстрування, програвання казки, оповідання, прикрашання інтер'єру, подарунок); порівнювати свою роботу з прикладами анімалістичної скульптури, побутової дрібної пластики, посудом.

Аплікація. Усвідомлювати відмінність аплікаційного зображення від малюнка, називати властивості паперу (легкий, тонкий, рівний, гладенький, кольоровий; зминається, рветься, складається, приклеюється, ріжеться ножицями); створювати предметне зображення з готових форм (смужка, коло, квадрат, прямокутник, трикутник, трапеція, рвані та зім'яті шматочки паперу, серветки); складати аплікацію з природних матеріалів (листя простої форми, насіння, квіти), підготовлених педа-

гогом фрагментів тканини; з відірваних (зім'ятих) шматочків паперу створювати виразні образи у предметному та сюжетному зображенні (курчата, кульбабки у траві; хмаринки в небі, сніг на ялинці тощо), виконувати аплікацію в заданій (листя, яблука на гілці) та обмеженій площині (рибки в акваріумі, фрукти в банках, прикраси на ялинці тощо); складати простий візерунок на смужці з готових форм; прикрашати готовими геометричними та рослинними елементами пласкі предметні форми (рушник, серветка, одяг, посуд, будинок тощо); акуратно та точно приклеювати форму на аркуш.

Конструювання з паперу. Складати аркуш паперу навпіл, фіксувати лінію згину; називати один-два варіанти отриманого образу (книжка, вітальна листівка, курінь, намет); робити ножицями одну-чотири насічки за кресленням педагога та створювати просту конструкцію (коробочка, кошик, флюгер); виготовляти подарунки, ялинкові прикраси, гірлянди); долучатися до техніки оригамі.

Конструювання з природного матеріалу. Доповнювати базову форму (шишка, шкаралупа) деталями (з пластиліну, паперу, пір'я, насіння, листя); робити кульки зі снігу, сніговика; будувати з піску (гірка, доріжка, паркан), робити пісочні «ласощі», використовувати камінці, гілочки для прикрашання

Конструювання із залишкового матеріалу. Перетворювати коробки, конверти, паперовий посуд у декоративні вироби; прикрашати, застосовуючи техніки аплікації, розпису; створювати колаж з карток.

Конструювання з ігрового будівельного матеріалу. Будувати доріжки, паркан, курінь, будинок, браму, міст, драбину, стіл, стілець, диван; володіти просторовими поняттями (форма, величина, довжина, висота); розрізняти будівлі за величиною (великий — маленький, довгий — короткий, високий — низький); добирати деталі за формою та величиною; знати будівельні деталі (кубик, цеглина, пластина); створювати об'єкт, який складається з певних частин, у точно визначеному просторі; володіти технічними уміньми (ставити матеріал у різному просторовому положенні, на різні грані, замикати простір, робити перекриття); виконувати завдання за зразком, за умовами; самостійно обирати об'єкт майбутньої будівлі; розуміти залежність конструкції об'єкта від його призначення; самостійно та свідомо добирати матеріали за кольором; використовувати споруди в ігровій діяльності; впізнавати та називати споруди на книжковій ілюстрації, на вулиці; знати, як з'являється будинок та яке його призначення.

П'ЯТИЙ РІК ЖИТТЯ

Малювання. Диференційовано застосовувати графічний (вугілля, сангіна) та живописний (гуаш) способи формотворення; малювати мазки всім ворсом пензля (4,6,8-пелюсткова квітка); висвітлювати колір (лесування); малювати простий натюрморт з 2-3 предметів (овочі, фрукти, квіти у вазі), передавати величину, колір; малювати предмети з природи; використовувати поверхню аркуша для створення композиції; використовувати виражальні можливості тла, передавати простір, динаміку, сюжетну лінію; застосовувати техніку «по мокрому»; малювати дитину, людину, передавати стать; виконувати портретний малюнок; застосовувати простий декор (зафарбовування); накладати колір на колір; виконувати декоративний малюнок (гуаш), малювати стилізовану квітку (листя), геометричний візерунок у смугі (крапка, решітка, коло, хвиляста лінія); малювати рослинний візерунок з головних і другорядних елементів (завиток, ягоди, квіти), застосовувати прийоми орнаментального ритму (повторення, чергування елементів); усвідомлено застосовувати декор у предметному малюнку, робити декоративний розпис на плоских формах за мотивами розпису на гончарних виробах та петриківського розпису.

Ліплення. Ліпити скульптуру пальцями з цілого шматка за мотивами народної глиняної іграшки (півник), застосовувати прийом відтягування (скульптурний спосіб); у разі потреби ділити шматок на частини (багато фруктів, овочів); отримувати потрібну форму (кругла, овоїд, конус), розкачувати шматочки між долонями прямими та коловими рухами, закруглювати кінець форми пальцями (огірки); заципувати й загинати краї розплющеної форми (миска, блюдце, тарілка), приєднувати деталі (ручку до чашки, кошика), примазувати місце скріплення пальцем або стекою (грибок, пташка).

Аплікація. Користуватися ножицями (правильно тримати, передавати іншому, зберігати); робити заготовки вихідних форм (перегинати та різати смужку навпіл по лінії згину; квадрат, прямокутник різати по діагоналі одним-двома рухами); складати мозаїку, предметну картинку з геометричних форм, пропонувати варіанти її призначення (картина, подарунок, привітання); перетворювати базові форми (прямокутник, квадрат), обрізати, заокруглюючи кути для отримання нових форм (овал, круг); застосовувати техніку обривання та створювати предметний, сюжетний образ.

Будування. Знати деталі (призма, циліндр, брусок, арка, пластина), розрізняти довгу і коротку пластини; змінювати будову в довжину, ширину, висоту; використовувати варіанти створення споруди; виконува-

ти завдання за зразком, за інструкцією, за умовами, з пам'яті; самостійно обирати об'єкт майбутньої будівлі; розуміти залежність конструкції об'єкта від його призначення; добирати матеріал за кольором; використовувати споруди в ігровій діяльності; розглядати архітектурні споруди на книжковій ілюстрації, у місті; знати, як зводяться будинки, їх відмінності за призначенням.

Дизайн. Використовувати залишковий та ігровий будівельний матеріал для створення нових предметних форм (транспорт, меблі); використовувати природний та залишковий матеріал для виготовлення й декорування вітальних карток, книжок, картин із застосуванням техніки аплікації; виготовляти й декорувати посуд із застосуванням техніки ліплення за мотивами національного гончарства; робити інсталяції з фігурок, виготовлених у техніці екопластики з природного матеріалу, саморобок із залишкового матеріалу; застосовувати техніку оригамі та створювати об'ємні сувенірні вироби з базової форми «трикутник» (ялинка, гриб, метелик, рибка, жабенятко, літак), декорувати їх малюванням візерунка, аплікацією.

ШОСТИЙ (СЬОМИЙ) РІК ЖИТТЯ

Малювання. Змішувати основні кольори та отримувати нові кольори, висвітлювати колір (гуаш); володіти технікою акварелі (розмитий малюнок); володіти технікою графічного рисунка (формоутворювальна лінія, штрихування, розтушування), користуватися фломастером, олівцем; володіти технікою створення живописного малюнка (кольорова пляма, мазок, крапка), застосовувати прийоми живопису (лесування, пуантилізм, гризайль, алла-прима); виконувати портретні, пейзажні малюнки, натюрморт; користуватися виражальними засобами (колір, динаміка, форма, композиція); передавати відмінності реалістичного та казкового сюжетів; виконувати малюнки за сюжетами літературних творів; композиційно заповнювати всю поверхню аркуша, створювати простір; малювати стрічковий візерунок на смужці, дотримуючись орнаментального ритму, застосовуючи головні та другорядні елементи; виконувати розпис за рослинними, зооморфними, геометричними мотивами (на геометричних та предметних формах), планувати центр (верх, низ, ліву, праву сторони, кути, дотримуватись симетричної побудови розпису); малювати елементи петриківського розпису (зернятко, пірчасте листя, квітка, квітка-цибулька), застосовувати техніку «перехідний мазок» (гуаш, темпера); користуватися палітрою, мольбертом, етюдником.

Ліплення. Диференційовано застосовувати пластичний (скульптурний), конструкційний, комбінований способи; володіти прийомами зминання, розкочування, сплющення, відтягування, відривання, вдавнення, згладжування, приєднування, защипування та ін.; застосовувати виражальні засоби (колір, фактурність, форма, рух, величина, деталі); ліпити предмети, об'єкти, фігури людей, тварин, об'єднувати їх сюжетною лінією; створювати натюрморт; ліпити за мотивами народної пластики, гончарного посуду; в залежності від матеріалу застосовувати способи декорування зліпка (фарбування, розпис, карбування, інкрустування, рельєф); користуватися стеками, штампами, дошкою, станком для ліплення.

Будування. Споруджувати за умовами, кресленнями, малюнками, фотографіями; застосовувати способи встановлення форм, їх узгодження, поєднання, скріплення; робити перекриття; використовувати арки, брами для замикання простору; робити розподіл у висоту, довжину; володіти способами укріплення будівлі (симетрія, врівноваженість, кріплення деталей); використовувати деталі з новими властивостями (пластини різної конфігурації, бруски, циліндри); будувати споруди за призначенням (вокзал, стадіон) та об'єднувати їх у спільний проект (вулиця, площа, район); користуватися тематичними наборами (архітектурні, транспортні, універсальні конструктори), користуватися інструментами (викрутка, гайковий ключ), застосовувати способи кріплення (гайковий, гвинтовий, пазовий); використовувати для ігрового будування пісок, сніг, глину, воду, лід.

Техніка аплікації. Цілеспрямовано застосовувати техніку обривання паперу для виразності образу, картинки; володіти технікою вирізування правильних геометричних форм (перетворення вихідної форми квадрата, прямокутника); свідомо застосовувати техніку симетричного вирізування, силуетного вирізування за контуром (з форми, складеної навпіл, за діагоналю, по діаметру, зі смуги, складеної в кілька разів та «гармошкою»); використовувати мозаїчну техніку створення аплікаційного зображення; створювати предметні, сюжетні картинки, декоративні композиції з використанням природних матеріалів, тканини; володіти технікою закріплення форм на тлі.

Дизайн. Застосовувати набуті навички з декоративних технік малювання, ліплення, аплікації, конструювання в дизайн-діяльності, проектувати і створювати оригінальні авторські вироби цільового призначення.

Техніка оригамі. Складання базової форми «трикутник» (стаканчик, цуценя, пташка); складання базової форми «повітряний змій» (ялинкові прикраси: повітряний змій, зайчєня, курочка, папужка, сова тощо).

Техніка конструювання з паперу та картону, паперопластика. Виготовляти саморобки (іграшки, кошики, меблі, будівлі, квіти тощо) з паперу (згинання навпіл, учетверо, в різних напрямках, надрізування, згортання у формі конуса, вирізування за контуром, закріплення); робити викрійки за шаблоном та без нього; робити ялинкові прикраси.

Техніка конструювання з природного матеріалу, екопластика. Доповнювати базову природну форму; застосовувати прийоми приєднання частин, видалення зайвого, надрізування, проколювання, нанизування тощо); створювати фігурки для гри, сувеніри й подарунки, тематичну лісову, морську скульптуру; робити інсталяції.

Флористика. Робити колекції-гербарії, композиції з живих рослин, інсталяції із сухостою, букети, декоративні панно, колажі.

Техніка скрапбукінг. Виготовляти власні альбоми (з фото), книжки (з малюнків), артбуки та декорувати їх.

Техніка конструювання із залишкового матеріалу (клаптики, намистинки, вітальні картки, коробочки, пляшки, флакони тощо). Доповнювати або перетворювати задану вихідним матеріалом форму; робити клаптикові колажі, панно; майструвати ляльку-мотанку; створювати вази для квітів, подарункові коробки, вітальні картки, саморобки-сувеніри.

Техніка декорування виробу. Зафарбовувати, наносити візерунок (намалювати, викарбувати, наліпити рельєф, приклеїти фриз), зробити розпис; аплікацію; інкрустувати виріб (з глини, пластиліну, тіста) намистинами, насінням тощо.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТВОРІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ТЕМАТИКА ЗАНЯТЬ

Молодший дошкільний вік

Орієнтовний перелік творів

І. Шишкін «Дубовий гай», «Ліс»; С. Жуковський «Золота осінь»; С. Шишко «Осінь»; М. Глуценко «Зимовий день»; З. Шолтес «Зима на Верховині»; О. Шовкуненко «Повінь. Конча-Заспа»; В. Непийпи-во «Яблуневий цвіт»; І. Левітан «Золота осінь», «Весна. Велика вода»; Т. Яблонська «Весна»; А. Куїнджі «Березовий гай»; В. Бакшеев «Березовий гай»; Є. Чарушин — звірята; М. Приймаченко — квіти, казкові звірі, птахи.

Орієнтовна тематика занять

Із декоративного малювання: «Килимова доріжка», «Осінній вінок», «Рушничок-стирник», «Пояс», «Святкова хустинка», «Фартушок для ляльки», «Різнобарвний килимок», «Чарівне блюдечко», «Кухлик», «Глечик», «Декоративна писанка», «Великодня писанка», «Півник», «Коник», «Яйце-крапанка», «Дощечка», «Хусточка», «Казкова рукавичка», «Зимовий килимок», «Тарілочка», «Баранець», «Святкові прапорці», «Вагончики», «Веселкові ворота», «Рибка», «Матусин оберіг», «Подарункова серветка», «Чарівні метелики», «Парасолька».

Із предметного малювання: «Гостинці їжачка», «Сумне осіннє дерево», «Їжачок», «Дари осені», «Уродила жовта диня», «Сині сливи», «Горбчики», «Засніжені дерева», «Дівчинка-сніжинка», «Ялинка світиться вогнями», «Снігова лопатка», «Пада, падає сніжок», «Снігуронька», «Кумедні сніговички», «Вербова гілочка», «Проліски», «Диво-метелики», «Квітують каштани», «Квіти для мами», «Золоті яєчка», «Весняне дерево», «Сільський будиночок», «Міський будинок», «Клоуни», «Різнобарв-

ні арки», «Возик для поні», «Качечка», «Повітряні кульки», «Котиться Колобок по доріжці», «Телевізор».

Із сюжетного малювання: «Осінній пейзаж», «Мій квітник», «Вечірня зіронька зійшла», «Лісова стежинка», «Танок фарби», «Осінній вінок», «У вікнах вогники горять», «Зустріч з ялинкою», «Ходить сон коло вікон», «Казкова зимонька», «Новорічне свято», «Холодно взимку маленькій ялинці», «Бурульки плачуть крижані», «Малюємо пальчиком весну», «Квітуча яблуня», «Сяє сонце золоте», «Зелені лани», «Місячна ніч», «Пливають риби у воді», «Підводний світ», «У світі казки», «Святковий салют», «Відкритий космос», «Політ на Венеру», «Плакуча верба», «Пишна калина», «Букет для подружки».

Із ліплення: «Вишеньки смачненькі», «Грибочки», «Колобок», «Бабусині яблучка», «Дари осені», «Лісовий кошик», «Горішки для білочки», «Пташка», «Намистинки для Маринки», «Бабусині бублички», «Домашні ковбаски», «Кренделі», «Цукерки для улюблених ляльок», «Зайчик», «Сніговичок», «Маленькі листочки», «Пташка», «Равлик», «Поросятко», «Частування для друзів», «Прикраси до свята», «Медове барильце», «Казковий птах», «Ведмежатко», «Мишеня», «Троє поросят», «Цукерки на ялинку», «Ляльковий посуд», «Зайчик-побігайчик», «Плине човник».

Із аплікації: «Осінній килим», «Ходить гарбуз по городу», «Ріпка», «Осіннє намисто», «Кружляє листя золоте», «Подорож їжачка лісом», «Лісова красуня», «Український віночок», «Дідусева рукавичка», «Сніговичок», «Святковий фартушок», «Сукня для лялі», «Сорочечка-вишиваночка», «Кашне для ведмедика», «Вантажівка», «Жовті кульбабки», «Кольорові кульки летять», «Телефон», «Закладка для книжки», «Мій дзвінкий веселий м'яч», «Човник із вітрилами», «Скатертина-самобранка», «Іграшки на ялинку», «Різноколірні вагончики», «Пролісковий цвіт», «Барви літа», «Гномики», «Казковий кінь», «Червоні маки», «Танок квітів».

Із конструювання: «Високі башточки до сонця», «Доріжка», «Парканчик для саду та городу», «Кухонний столик», «Квітка», «Сплетемо віночок», «Хатинка для звірят», «Пташник», «Ліжко для ляльки», «Звірі в рукавичці», «Меблі», «Крісло для бабусі», «Будка для собаки», «Драбинка», «Гірка для ляльок», «Сніговики», «Смужки для рамок», «Потяг», «Молоток», «Лялькова кімната», «Місточок через річку», «Будиночок для звірят», «Чарівний парканчик», «Іграшкова кухня», «Житло для звірят», «Лялькова спальня», «Дачний парканчик», «Казковий палац», «Невідомий звір», «Парк».

Ігрові вправи

«Запах — колір», «Смак — колір», «Барви пір року», «Колір музики», «Колір радості», «Колір смутку», «Як цей колір утворився?», «Рожеві мрії».

Інструменти та матеріали

Гуаш, кольорові олівці, фломастери, крейда, воскові олівці, глина та пластилін, тонований та білий папір формату А4, мольберт, пензлі різних номерів, клей, ножиці, картини, ілюстрації, репродукції.

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Орієнтовний перелік творів

І. Шишкін «Зима. Ліс», «Дуби», «Ранок у сосновому лісі», «Дубовий гай» (для порівняння); С. Шишко «Осінь над Дніпром»; І. Левітан «Золота осінь», «Весна. Велика вода»; Й. Бокшай «Осінь. Радванський ліс», «Цвіте терен»; Т. Яблонська «У парку»; І. Марчук «Зима. Останній промінь»; І. Грабар «Біла береза», «Березневий сніг»; В. Непійпиво «Верби та осоки у весняній купелі»; М. Дерегус «Зимовий пейзаж»; В. Бакшеев «Голуба весна»; О. Саврасов «Граки прилетіли»; А. Куїнджі «Рання весна»; П. Піанда «Вітряний день»; К. Маковський «Діти втікають від грози»; М. Буручек «Яблуні у цвіту»; М. Врубель «Бузок»; А. Матіс «Червоні рибки»; П. Кончаловський «Бузок»; Т. Шевченко «Автопортрет», «Берег Дніпра»; І. Рєпін «Портрет М. П. Третьякова»; В. Серов «Дівчинка з персиками»; В. Васнецов «Альонушка», «Іван-царевич на сірому вовкові»; І. Івасюк «Мати»; С. Світославський «Вітряк»; Н. Самокиш «Материнство»; О. Кульчицька «Краса України», «Берізки»; К. Прутковський «Дівчинка з гарбузом», «З хмизом»; М. Приймаченко — квіти, казкові звірі, птахи; Є. Гапчинська — ілюстрації до книжки «Ліза та її сни» та ін.

Орієнтовна тематика занять

Із декоративного малювання: «Чарівні птахи», «Фантастичні рибки», «Українські вишиванки», «Писанки України», «Дитяча колиска», «Смугастий килим», «Барвінковий вінок», «Гарбузові родичі», «Дерево життя», «Весняний букет», «Коник-стрибунець», «Півник-розбійник», «Бабусина чашка», «Веселий цирк», «Сорочинський ярмарок», «Червоне яйце», «Новорічний ліхтарик», «Свистунець», «Український рушник», «Наливне яблучко», «Золота рибка».

Із предметного малювання: «Золотий урожай», «Барви літа», «Ходить гарбуз по городу», «Котик-воркотик», «Мишка-шкряботушка», «Знайомство з натюрмортом», «Зайчик-побігайчик», «Вовчик-братик», «Руда білочка», «Півник-забіяка», «Рожеве слоненя», «Український куманець», «Циркові звірята», «Осінній букет», «Портрет друга», «Калинове диво», «Золотий водограй», «Відлітають птахи», «Дерево взимку», «Новорічні прикраси», «Веселий цирк», «Квітне дерево весною», «Різдвяні подарунки», «Казкові персонажі».

Із сюжетного малювання: «У місто осінь завітала», «Свято урожаю», «Барви осінньої природи», «Осінні дощі», «Прощання з осінню», «Зимова казка», «Зима в селі», «Дванадцять місяців», «Новорічне свято», «Малює на вікні мороз», «Зимовий сонячний день», «Зимове місто», «Весняні барви», «Лісовий пейзаж», «Бабусин сад», «Дніпрові хвилі», «У світі казки», «Космічна подорож», «Мандрівка до моря», «Морське царство», «Солом'яний бичок», «Моя сім'я», «Наша родина», «Мої друзі», «Сади квітнуть».

Із ліплення: «Три ведмеді», «Двоє жадібних ведмежат», «Дари осені», «Лисичка-сестричка», «Котигорошко», «Гарбуз-реготун», «Курочка Ряба», «Осінній кошик», «Кіт Матроскін», «Віслючок Іа», «Екзотична ваза», «Русалонька», «Макітра».

Із аплікації: «Український килимок», «Стигли кетяги калини», «Куманець», «Вітраж», «Степ і степ навкруг», «Опішнянські мотиви», «Лісовий пейзаж», «Соловейко на калині», «Сонечкова донечка», «Вари, вари, горщику», «Печу, печу хлібчик», «У лузі калина», «Гиля, гиля, гусенята», «Місяць на небі, зіроньки сяють», «Лисонька руда», «Стоїть півень на току», «Довгоносий журавель», «Калейдоскоп», «Летить, голуби, летить», «Засмучений кущик», «Мрійливий соняшник», «Садівник», «Весела карусель».

Із конструювання:

- з будівельного матеріалу — «Казковий палац» (перетворення зразка за різними умовами — за формою, величиною, деталями, кольором; за фотокарткою, схемою; за власним задумом), «Двоповерховий будинок із балконом», «Місток через річку» (для пішоходів, для транспорту), «Пожежна частина», «Гараж», «Пароплав «Україна», «Міжконтинентальна ракета», «Бабусина кухня», «Офіс тата», «Мій комп'ютер» тощо;
- з паперу — «Подарунок на свято», «Сніжинка», «Човник», «Закладка для книги», «Карнавальний костюм», «Маска», «Національний одяг для ляльки», «Чарівна витинанка», «Ялинко».

ві прикраси», «Книжечка для маленьких», «Ігрові атрибути» (вбрання представників різних професій, кошики, скриньки, коло для метання у ціль тощо);

- з природних матеріалів — «Чудернацька тваринка», «Дивні квіти», «Сільська хатинка», «Сухий букет», «Намисто для мами», «Осіннє вбрання», «Ялинкові шишечки», «Картина з братків», «Чарівний кошик», «Солом'яний бичок», «Весняний віночок», «Каштанові грибочки», «Чоловічок з насіння» тощо.

Ігрові вправи

«Кольорова вікторина», «Мій улюблений колір», «Я — вітер», «Я — вогонь», «Я — квітка», «Я — сонце», «Я — деревце».

Інструменти та матеріали

Гуаш, акварель, кольорові олівці, фломастери, крейда, воскові олівці, глина, пластилін, тонований та білий папір формату А4, мольберти, пензлі різних номерів, клей, ножиці, репродукції, ілюстрації.

ОРІЄНТОВНИЙ МУЗИЧНИЙ РЕПЕРТУАР

ВІК НЕМОВЛЯТИ

Слухання музики

«Колискова», укр. нар. мелодія; «Люляю-люляю», укр. нар. мелодія; «Ой ти, коте-коточок», укр. нар. колисанка; «Ой, за гаєм, гаєм», укр. нар. мелодія; «Ой, лопнув обруч», укр. нар. мелодія; «Козлик», укр. нар. пісня в оброб. Т. Шутенко; «Чобітки», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної (пер. М. Сингаївського); «Козлик», укр. нар. пісня в оброб. Т. Шутенко; «Курочка-чубарочка», муз. Т. Шутенко; «Пташечка», муз. та сл. Н. Грабовської, оброб. І. Кишка; «Кішка», муз. А. Александрова; «Конячка», муз. О. Тілічеєвої; «Вечірня зірка», муз. Р. Шумана; «Солодка мрія», муз. П. Чайковського; «Колискова», муз. А. Лядова; «Колискова», муз. Д. Тюрк; «Колискова», муз. П. Чайковського; «Колискова», муз. Дж. Пуччіні; «Колискова», муз. М. Римського-Корсакова; «Турецький марш» (рондо в турецькому стилі), муз. В. Моцарта; «Маленька нічна серенада-рондо», муз. В. Моцарта; «Анданте із симфонії № 35», муз. В. Моцарта; «Соната для двох фортепіано» К. 448: II. Анданте, муз. В. Моцарта; «Менует», муз. В. Моцарта.

Музично-ритмічні рухи

«Брязкальце», рос. нар. мелодія; «Дибки, дибки», укр. нар. пісня; «Сорока-ворона», муз. В. Верховинця; «Ладки-ладусі», рос. нар. пісня в оброб. Т. Шутенко; «Сонечко», муз. Е. Снісарук, сл. А. Барто (пер. укр. мовою); «Ведмедикові спати час», муз. Г. Гриневича, сл. Т. Волгіної; «Бубонці», муз. М. Красєва; «Поплещемо в долоні», «Гопак», муз. Я. Степового.

Гра на дитячих музичних інструментах

Ознайомлювати з музичними іграшками — брязкальцем, музичним молоточком тощо.

РАННІЙ ВІК

Другий рік життя

Слухання музики

«Ранок», муз. Г. Гриневича, сл. С. Прокоф'євої; «Дощик», укр. нар. пісня в оброб. Т. Шутенко; «Вийди, вийди, сонечко», укр. нар. пісня; «Котик у сіренький», укр. нар. пісня в обр. Т. Шутенко; «Чобітки», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Пташка», муз. Т. Потапенко, сл. Н. Найдюнової; «Моє лоша», муз. О. Гречанінова; «Колискова», муз. А. Філіпенка; «Нумо, зайчику, танцюй», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Потанцюємо веселіше», укр. нар. мелодія в оброб. І. Прача; «Жучок», укр. нар. пісня; «Пташка та пташенята», муз. О. Тілічеєвої.

Підспівування та спів

«Туп-туп», муз. М. Красєва, сл. Н. Френкель; «Собачка», муз. М. Раухвергера, сл. Н. Комісарової; «Ладки-ладусі», рос. нар. пісня в оброб. Т. Шутенко; «Так-так-так», муз. О. Тілічеєвої, сл. Ю. Островського; «Трикутник», муз. Т. Шутенко, сл. В. Кукловської; «Це ялиночка у нас», муз. Ю. Слонова, сл. В. Малкова; «Водичка», муз. О. Тілічеєвої, сл. А. Шибицької; «Поросята», муз. і сл. Ж. Калюжною; «Мамі усміхаємось», муз. В. Агафоннікова, сл. З. Петрової; «Киця», муз. А. Александрова, сл. Н. Френкель.

Музично-ритмічні рухи

«Марш», муз. В. Моцарта; «Марш і біг», муз. Р. Рустамова; «Кроки», муз. Л. Дичко, сл. Т. Коломієць; «Крокуємо разом», муз. М. Раухвергера, сл. О. Коробко; «Ось як ми уміємо», муз. О. Тілічеєвої, сл. Н. Френкель; «Айда», муз. Т. Потапенко, сл. І. Ільїної; «Танок з лялькою», муз. Л. Дичко, сл. Т. Коломієць; «Бубон», муз. М. Красєва, сл. Н. Френкель; «Танок», муз. Т. Попатенко; «Веселий танок», укр. нар. мелодія; «Гопачок», укр. нар. мелодія; «Танок-запрошення» під укр. нар. мелодію в оброб. Т. Шутенко, сл. В. Кукловської; «Ой, за гаєм, гаєм», укр. нар. мелодія в оброб. Я. Степового; «Танок цукерок», муз. і сл. Ж. Калюжною; «Новорічний хоровод», муз. і сл. Ж. Калюжною; «Дітоньки малесенькі», муз. і сл. Ю. Михайленко.

Гра на дитячих музичних інструментах

Ознайомлювати з різними музичними іграшками, зокрема з барабаном, бубном, дудочкою.

Третій рік життя

Слухання музики

«Листочок золотий», муз. і сл. Н. Вересокої; «Жарт», муз. Й. Баха (фрагмент); «Ой, баю мій, баю», «Іде, іде дід, дід», «Ой, сніжку, сніжку білесенький» — укр. нар. пісні; «Весело-сумно», муз. Л. Бетховена; «Діти та курчата», муз. Т. Шутенко, сл. В. Кукловської; «Про ведмедика», муз. А. Філіпенка, сл. В. Кукловської; «Киця», муз. А. Александрова, сл. Н. Френкель (пер. укр. мовою Н. Андрусич та Т. Хомич); «Пісня про дощик», «Каченята», муз. і сл. Н. Козак; «Ялинка», муз. Н. Рутько, сл. Ж. Калюжної; «Шарманка», муз. Д. Шостаковича; «Полька», муз. С. Майкапара; «Котику сіренький», укр. нар. пісня в оброб. М. Вериківського; «Анданте до мажор (Кехель, № 1а)», муз. В. Моцарта; «Алегро до мажор (Кехель, № 16)», муз. В. Моцарта.

Співи

«Гоп, гоп, гу-ту-ту», «Лю-люлі, полетіли гулі» — укр. нар. пісні; «Ялинка», муз. Т. Потапенко, сл. Н. Найдюнової; «Спи, мій ведмедик», муз. О. Тілічеєвої, сл. О. Островського; «Пиріжки», муз. А. Філіпенка, сл. В. Кукловської; «Машина», муз. Т. Попатенко, сл. Н. Найдюнової; «Ладки-ладусі», рос. нар. пісня в оброб. Т. Шутенко; «Пташка», муз. М. Раухвергера, сл. А. Барто (пер. укр. Н. Андрусич та Т. Хомич); «Півник», муз. і сл. А. Матліної, оброб. Р. Рустомова (пер. укр. Н. Андрусич та Т. Хомич); «Шием чоботи коту», муз. Т. Шутенко; «Бобик», муз. Т. Потапенко, сл. Н. Надольного (укр. текст В. Морути); «Калачі», муз. О. Тілічеєвої, сл. М. Булатової.

Музично-ритмічні рухи

Ігрові вправи: «Ходимо-бігаємо», муз. О. Тілічеєвої; «Веселий марш», муз. І. Кишка; «Ми йдемо», муз. Р. Рустомова; «Вправи з хусточками», муз. Я. Степового.

Таночки

«Танок осінніх листочків», муз. А. Філіпенка, сл. Є. Макшанцевої; «Пташки», муз. А. Караманова; «Танок з ляльками», на укр. нар. мелодію, оброб. Т. Шутенко; «Гопачок», на укр. нар. мелодію, оброб. М. Раухвергера; «Ляльки танцюють», на укр. нар. мелодію, оброб. В. Зентарського; «Веселий танок», укр. нар. мелодія; «Ми по колу підемо...» муз., сл. та рухи Л. Кім; «Гойда-да», муз. Е. Снісарук, сл. Н. Забіла; «Горобиний салют», муз., сл. та рухи Л. Кім; «Чепурушечки», муз., сл. та рухи Л. Кім; «Дружно писанки візьмемо», муз. Н. Рубальської, сл. В. Шкльоди.

Ігри

«Гра з брязкальцями», муз. А. Філіпенка, сл. Є. Макшанцевої; «Гра з бубном», укр. нар. мелодія; «Зайчики і лисичка», муз. Г. Фінаровського, сл. В. Антонової; «Діти і ведмідь», муз. Т. Шутенко, сл. І. Плакиди; «Ляльку заховаю», муз. І. Кишка, сл. В. Кукловської; «Кошенята і кішка», муз. В. Вітліна; «Будуємо дім», муз. Т. Шутенко, сл. В. Кукловської; «Політаємо», муз. А. Філіпенка; «Де ж це наші ручки?», муз. Т. Ломової, сл. І. Плакиди.

Гра на дитячих музичних інструментах

Ознайомлювати з різними музичними іграшками (механічними, глиняними свищиками тощо) та дитячими музичними інструментами.

МОЛОДШИЙ ТА СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК**Четвертий рік життя***Ігри на вивчення властивостей звуку*

«Визнач, що чуєш», «Що чути?».

Слухання музики

«Киця», муз. В. Вітліна, сл. Н. Найдьонової; «А я у гай ходила», муз. М. Вериківського, сл. П. Тичини; «Веселі гуси», укр. нар. пісня; «Пісня курчат», «Колискова», «Барабанщики», «Дзвоники музичні», муз. і сл. Н. Рубальської; «Осінь прощається», муз. В. Коваленко-Степечевої, сл. К. Журби; «Листя кленове», муз. В. Коваленко-Степечевої, сл. І. Блажкевич; «Лісова сімейка», муз. В. Коваленко-Степечевої, сл. Г. Усача; «Журавлик», муз. Н. Рубальської, сл. С. Жупанина; «Веселі кошенята», муз. і сл. Л. Кім; «Ягідки-сунічки», муз. і сл. Н. Вересокиної; «Вийди, вийди, сонечко», укр. нар. пісня; «Сонечко», муз. М. Раухвергера, сл. А. Барто; «Гопак», «Колискова», муз. Я. Степового; «Марш», муз. І. Берковича; «Дощик», муз. Б. Артюфєєва; «Зозуля», муз. М. Красєва; «Зайчик», муз. Ю. Рожавської; «Прогулянка на автомобілі», муз. К. Мяскова; «Коник», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Півник» муз. В. Вітліна, сл. А. Пасової; «Курочка», муз. М. Любарського.

Співи

Вправи для розвитку слуху та голосу: «Сорока-ворона», укр. нар. примовка; «Печу, печу хлібчик», муз. В. Верховинця, сл. народні; «Рав-

лику-павлику», укр. нар. примовка; «Ладушки», рос. нар. примовка, обр. М. Римського-Корсакова; «Голочка», муз. і сл. Н. Рубальської; «Кукку», укр. нар. співанка; «Кипи, кипи, кашко», укр. нар. співанка; «Пташок викликаю», укр. нар. співанка; «Іде, іде дід, дід», укр. нар. пісня, обр. Я. Степового; «Летів горобейник», муз. В. Верховинця, сл. народні тощо.

Пісні: «Колискова зайчика», муз. В. Красевої, сл. Н. Френкель; «Дзвоники музичні», муз. і сл. Н. Рубальської; «По малину в сад підем», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Наша Киця», муз. С. Шевченко, сл. Т. Падалка; «Курчата», муз. А. Філіпенка, сл. М. Познанської; «Йшла зозуля мимо саду», муз. Ж. Колодуб, сл. народні; «Котику сіренький», укр. нар. пісня; «Калачі», муз. А. Філіпенка, сл. Г. Демченко; «Гуси», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Восени», укр. нар. мелодія, сл. І. Плакиди; «Дощик», укр. нар. пісня, обр. Т. Шутенко; «Ялинка», муз. М. Красева, сл. З. Александрової; «Здрастуй, здрастуй, Новий рік!» муз. М. Дремлюги, сл. І. Тутковської; «Пісня про ялинку», муз. О. Тілічеєвої, сл. М. Булатова; «Дід Мороз», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Танок з Дідусем Морозом», муз. М. Ведмедері, сл. М. Пономаренко; «Подарунок мамі», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Мам вітаємо усіх», «Любимо бабусю», муз. Ю. Білоконя, сл. І. Білокінь; «Зима минула», муз. М. Метлова, сл. М. Клокової; «Гей, весна іде!», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «До дитячого садка», муз. М. Дремлюги, сл. Г. Бойка; «Весняний хоровод», муз. і сл. Н. Ткаченко; «Весела мандрівка», «Зозуленька», муз. і сл. Н. Вересокіної тощо.

Музично-ритмічні рухи

Ігрові вправи: «Марш», «Весело крокуємо», муз. Е. Парлова; «Кроки», муз. А. Дичка, сл. С. Шевченко; «Ходимо-бігаємо», муз. О. Тілічеєвої; «Бігаємо парами», укр. нар. мелодія «Метелиця», обр. О. Аляб'єва; «Зайчик стрибає», муз. В. Агафоннікова; «Вітерець і вітер», «Лендлер», муз. Л. Бетховена; «Плескаємо-тупаємо», укр. нар. мелодія, обр. Я. Степового; «Молоточки», укр. нар. мелодія; «Прогулянка і відпочинок», муз. М. Раухвергера; «Вправа з брязкальцями», муз. А. Козакевич; «Вправа в маленьких колах», муз. Т. Шутенко; «Хто найкраще тупає», муз. М. Раухвергера; «Стрибки на двох ногах», муз. К. Черні; «Втомилися наші ніжки», муз. Т. Ломової, сл. Є. Соковниної; «М'ячі», муз. Т. Ломової; «Кішечка» (м'який крок), муз. Т. Ломової.

Танці: «Ладоньки», фрагмент з опери «Казка про царя Салтана», муз. М. Римського-Корсакова; «Танець із бубном», укр. нар. пісня «Ой, під вишнею», обр. О. Аляб'єва; «Танець з хусточками», укр. нар. пісня «І шу-

мить, і гуде», обр. І. Кишка; «Танок з весняними квітами», муз. Н. Верескіної, сл. С. Шевченко; «Мотрійки», рос. нар. мелодія; «Осінній хоровод», муз. Ю. Рожавської; «Танок сніжинок», муз. А. Філіпенка; Хоровод під пісню «Ялинка», муз. А. Філіпенка; «Хоровод біля ялинки», «Танець з яликовими іграшками», муз. Г. Фінаровського; «Подружимося», муз. Г. Вількорейської; «Танок-гра з парасольками», муз. В. Косенка; «Парний таночок», муз., сл. та рухи Л. Кім; пісня-танок «Соняшники», муз., сл. та рухи Н. Ткаченко; пісня-танок «Дзвінки намистинки», муз., сл. та рухи В. Пузанкової; «Вітання-побажання», муз. та сл. Л. Кім; пісня-танок «Ой, ру-ду-ду, ру-ду-ду», муз. І. Кишка, сл. Н. Кукловської; «Чобітки», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Танець», муз. і сл. Т. Вількорейської тощо.

Ігри: «Передай іграшку», «Мелодія», муз. Т. Ломової; «Гра з кольоровими хусточками», укр. нар. мелодія, обр. Я. Степового; «Зайчики йдуть у гості», «Колискова» (фрагмент), муз. М. Гедіке; «Сірий зайко умивається», рос. нар. пісня «Заїнька», обр. М. Римського-Корсакова; «Кішка та кошенята», муз. М. Раухвергера; «Квочка, курчата і собачка», муз. А. Кориневської; «Хто горобців налякав?», муз. І. Кепиці; «Ведмедик сховався», муз. І. Кишка, сл. В. Кукловської; «Пташки і кіт», муз. Г. Фінаровського, сл. Г. Бойка; «Жмурка з бубном», рос. нар. мелодія; «Пташки і машини», муз. Т. Ломової; «Поїзд», муз. М. Метлова, сл. Т. Бабаджан; «Бабуся, діти та квіти», білор. нар. мелодія; «Прогулянка і дощик», муз. А. Філіпенка; «Горобчики та автомобіль», муз. Г. Фріда, М. Раухвергера; «Діти і ведмідь», муз. В. Верховинця; «Спіймай у коло», муз. Б. Гундера; «Квочка, курчата і собачка», муз. А. Кориневської; «Знайди іграшку», муз. Р. Рустамова; «Гра з Дідом Морозом», муз. і сл. М. Сатуліної.

Гра на дитячих музичних інструментах

Іграшкові дудочки, губні гармонії, дзвіночки, трикутник, музичні молоточки, барабан («Я іду з квітами», муз. О. Тілічеєвої, сл. Л. Димової; «Козеня», «Барабан», муз. Г. Вихаревої).

П'ятий рік життя

Ігри на вивчення властивостей звука

«Далеко — близько», «Спочатку — потім», «Розташуй за порядком», «Чарівна коробочка».

Слухання музики

«Киця», муз. С. Майкапара; «Го-го», «Коза», «Зайчику, мій братику», укр. нар. мелодії, обр. М. Леонтовича; «Петрушка», муз. Й. Брамса;

«Лісова пісенька», муз. і сл. С. Мартинович; «Осіннє листячко летить», муз. і сл. Н. Рубальської; «Ой, баю мій, баю», укр. нар. пісня; «Подольночка», укр. нар. мелодія, обр. Л. Ревуцького; «Дзвоники дзвонять», муз. В. Моцарта; «Спи, моя дитино», муз. Я. Степового; «Дощик», муз. М. Любарського; «Слон танцює», муз. О. Сноско-Боровського; «Горобчики», муз. Ю. Щуровського; «Метелик», муз. С. Майкапара; «Лялькова полька», муз. О. Живцова; «Котик захворів», «Котик видужав», муз. О. Гречанінова; «Зозуля», муз. М. Красева; «Жаба», муз. В. Ребікова; «Марш зайченят», муз. А. Жилінського; «Зайчик», муз. А. Лядова; «Зозуля», муз. А. Аренського; «Сорока», «Півник», муз. А. Лядова; «Совеня», муз. Р. Шумана; «Синичка», муз. М. Красева; «Весна і мама», муз. Н. Рубальської, сл. І. Жиленко; «Весняні котики», муз. О. Янушкевич, сл. М. Яскової; «Як чудово в світі жити!» муз. і сл. Н. Рубальської; «Умивальня», муз. і сл. В. Гвоздїй; «Давайте в дружбі жити», муз. Н. Шустерук; «Мама», муз. Т. Солосич, сл. В. Гринько.

Співи

Вправи для розвитку слуху та голосу: «Зозуленька», укр. нар. пісня, обр. Ю. Михайленко; «Іде дід, дід», укр. нар. пісня, обр. Я. Степового; «Зайчику», укр. нар. пісня, обр. Я. Степового; «Півню мій», укр. нар. поспівка; «Бім-бом», поспівка; «Вийди, вийди, сонечко», укр. нар. пісня, обр. Л. Ревуцького; «Равлик-Павлик», «Кицю, кицю, няві!», муз. В. Верховинця; «Дощик», муз. Є. Синьчук, сл. З. Люліної; «Де багато пташок», «Ходить квочка», «На печі», «Раді люди», укр. нар. співанки.

Пісні: «Дощик», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Лісові грибочки», «Осінь чарівна в гості прийшла», муз. і сл. Н. Рубальської «Осінь», сл. і муз. Н. Вересокіної; «Осінь», муз. І. Кишка, сл. Т. Волгіної; «Осінь — радісна пора», муз. І. Кишка, сл. Л. Компанієць; «Перший сніг», муз. А. Філіпенка, сл. А. Горіна; «Прийшла зима», муз. А. Філіпенка, сл. Г. Бойка; «Зима», муз. і сл. Н. Вересокіної; «Ось ялиночка прийшла», муз. А. Філіпенка, сл. Я. Чарноцької; «Ялинка зеленесенька», сл. і муз. В. Гвоздїй; «Падав сніг на поріг», муз. В. Коваленко, сл. Т. Мезенцевої; «Ялинка», муз. і сл. Н. Вересокіної; «Тане сніг», «Подарунок мамі», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Любимо бабусю», муз. Ю. Білоконя, сл. І. Білокінь; «Веснянка», укр. нар. мелодія, сл. Г. Гриневича; «Дударик», укр. нар. пісня; «Пісенька про весну», муз. Г. Фріда, сл. Н. Френкель; «Вийди, вийди, сонечко», укр. нар. пісня; «Весняні краплинки», муз. М. Дремлюги, сл. Г. Бойка; «Півникове горе», муз. Т. Димань, сл. А. Камінчука; «Тече вода з-під явора», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Шевченка; «Рученята золоті»,

муз. Н. Вересокіної, сл. В. Кленца; «Сонячна пісня», муз. І. Островерхого, сл. М. Пономаренко; «Літо», муз. і сл. Н. Вересокіної; «Ключики-слова», сл. і муз. Н. Шустерук.

Музично-ритмічні рухи

Ігрові вправи: «Жуки», угор. нар. мелодія, обр. Л. Вішкарьова; вправа «Знайди свій колір» (під білор. нар. мелодію); вправа «Вертушки» (муз. Я. Степового на вибір); «Веселий танець», муз. Т. Шутенко; вправа «Йдемо-кружляємо» (муз. П. Козицького на вибір); «Веселі м'ячики», муз. М. Сатуліної; «Кошенята (вправа з клубочками)», муз., текст і рухи Л. Еманової.

Пластична імпровізація: «Jujalarim» («Ціп-ціп-ціп, мої курчатка»), муз. Г. Гусейнлі, сл. Т. Муталлібова; «Подружки», муз. Т. Ломової; «З кошеням», муз. Т. Ломової; «Сміливий вершник», муз. Р. Шумана тощо.

Танці: «Танець парами», лит. нар. мелодія, обр. Т. Попатенко; «Прощатися — вітатися», чеська нар. мелодія; «Запрошення», укр. нар. мелодія, обр. Г. Теплицького; «Танок з бубнами», укр. нар. мелодія, обр. М. Вериківського; «Ой, є в лісі калина», укр. нар. пісня, обр. Л. Ревуцького; «Новорічний хоровод», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Петрушки», муз. і сл. Н. Вересокіної; «Хороводний танець», муз. В. Лисенка; «Ось ялинка прийшла», муз. А. Філіпенка; «Танок із кошиками», муз. С. Меєрсон; «Гопачок», муз. Г. Петрицького; «Ми на луг ходили», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; хоровод «Прийшла весна», муз. та рухи Л. Кім, сл. Л. Глібова; «Танок із музичними іграшками», муз., сл. та рухи З. Еманової; пісня-танок «Маленькі кошенята», муз. і сл. Н. Вересокіної; «Танець з іграшковими ведмедиками», муз. Г. Фінаровського; «Танок із ляльками», укр. нар. мелодія, обр. М. Лисенка тощо.

Ігри: «Ой, на горі жито», укр. нар. мелодія, обр. К. Стеценка; «Гра з іграшками», чеська нар. мелодія, обр. І. Гойна; «Конячки у конюшні», муз. М. Раухвергера; «Квач», муз. В. Верховинця; «Гра з брязкальцями», муз. Ю. Щуровського; «Прання», муз. В. Губи; «За квітами», муз. І. Кишка; «Діти і Ведмідь», муз. і сл. В. Верховинця; «Дощик», муз. та рухи Н. Вересокіної, сл. В. Верховинця; «Діти та метелик», муз. І. Кишка, сл. В. Кукловської; «За квітами», муз. І. Кишка; «Гра з повітряними кульками», муз. І. Кишка; «Лялька захворіла», муз. М. Сатуліної, сл. П. Бокова; «Садівники і діти», муз. Т. Вількорейської, сл. І. Ленко; «Хто подзвонить?», муз. Б. Гундера; «Курочки і півник», рос. нар. мелодія, обр. Г. Фріда; «Квач», муз. Й. Гайдна; «Веселі музики», муз. А. Філіпенка; «Вертушки», муз. О. Туманян.

Гра на дитячих музичних інструментах

«Гречаники», укр. нар. пісня; «Два ведмеді», укр. нар. пісня; «Печу, печу хлібчик», укр. нар. пісня; «Краплинки», муз. В. Павленко, сл. Е. Богданової (металофон); «Бубонці», муз. О. Тілічеєвої; «Музичні дзвоники», муз. і сл. Н. Рубальської; «Екосез», «Марш», муз. Ф. Шуберта (барабан); «Веселі чобітки», муз. В. Верменича, сл. В. Воложанінової; «Полька», муз. А. Александрової; «Пісенька жабенят», муз. В. Казениної, сл. Ф. Лабубе (металофон, трикутник).

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Шостий (сьомий) рік життя

Ігри на вивчення властивостей звука

«Шумливі коробочки», «Звукові збіги», «Повтори», «Відгадай за голосом», «Хто це був?», «Прогоулянка», «Сирена».

Слухання музики

«Марш», муз. Л. Шульгіна; «Марш», муз. Д. Шостаковича; «Марш Чорномора» з опери «Руслан та Людмила», муз. М. Глінки; «Веселий марш», муз. А. Філіпенка; «Скакалочка», муз. В. Косенка; «Українська мелодія», «Казка», муз. І. Берковича; «Труба і барабан», муз. Д. Кабалевського; «Колискова пісенька», муз. Г. Свірідова; «Пісенька», «Боева пісенька», «Їжачок», муз. Д. Кабалевського; «Слон» з сюїти «Карнавал тварин», муз. К. Сен-Санса; «Сонечко», муз. і сл. М. Шутя, «Новорічна», муз. К. Мак, сл. О. Гаврашенка та К. Мак; «Якщо добрий ти», муз. Б. Савельєва, сл. П. Пляцковського, переклад О. Лобової; «Мати Україно, ти одна у нас!», муз. Л. Давидової, сл. М. Сингаївського; «Рушничок», муз. М. Ведмедері, сл. В. Лучука; «Мама», муз. Н. Рубальської, сл. Є. Гуменко; «Не забудьте про птахів», муз. Н. Рубальської; «Котику сіренький», укр. нар. пісня, обр. М. Вериківського; «Два півники», укр. нар. пісня, обр. М. Компанійця; «Щедрик», укр. нар. пісня, обр. М. Леонтовича; «Благослови, мати, весну закликати», укр. нар. пісня; «Танок маленьких лебедів» з балету «Лебедине озеро», муз. П. Чайковського; «Казка», муз. М. Дремлюги; «Хліб з маслом», муз. В. Моцарта; «Вальс», муз. С. Гречанінова; «Білка», муз. М. Римського-Корсакова; «Два півні», муз. С. Разорьонова; «Синичка», муз. М. Красева; «Пташка», муз. Е. Гріга; «Совеня», муз. Р. Шумана; «Світлофор — наш друг», муз. Н. Рубальської, сл. В. Дворецького; «Різні барви у природи», муз. і сл. Н. Рубальської.

Співи

Вправи для розвитку слуху та голосу: «Іди, іди, дощику», «Ой дзвони дзвонять», «Лис», укр. нар. примовки, обр. Я. Степового; «Дибидиби», муз. В. Верховинця, сл. народні; «Пісня півника», «Коник», «Дятлик», муз. і сл. Н. Рубальської; «Щедрик, щедрик, щедрівочка», укр. нар. пісня; «Колядин-дин», «Дрібушечки», укр. нар. пісні, обр. Я. Степового; «На зеленому лузі», рос. нар. пісня, обр. М. Іорданського; «Скок, скок, поскач», рос. нар. пісня, обр. І. Арсеєва; «Коліскова», муз. М. Лисенка; «Розспівка», муз. і сл. Т. Лизак; «Спіть, ляльки», муз. О. Тілічеєвої, сл. М. Долинова, пер. В. Гужви; «До школи», муз. О. Тілічеєвої, сл. М. Долинова, пер. В. Гужви; «Місяць травень», муз. О. Тілічеєвої, сл. М. Долинова, пер. В. Гужви.

Пісні: «Вірний друг», муз. М. Пляцковського, сл. Б. Савельєва, пер. С. Шевченко; «Пісенька друзів», муз. В. Герчик, сл. Я. Акіма; «На місточку», муз. А. Філіпенка, сл. Г. Бойка; «Осінь», муз. М. Красєва, сл. М. Івенсен; «Врожайна», укр. нар. мелодія, обр. А. Філіпенка, сл. В. Кукловської; «Збираю урожай», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Осінь», муз. і сл. Н. Верескоїної; «Давайте в дружбі жити», муз. і сл. Н. Шустерук; «Ой, метелиця-Зима», муз. Ю. Михайленко, сл. Т. Мезенцевої; «Новорічний хоровод», «Карнавал у нас в садку», муз. і сл. Н. Рубальської; «Зима», муз. Л. Александрової, сл. В. Бичка; «Пісенька-весняночка», «Олівці-малювці», муз. і сл. Є. Синьчук; «Веселий м'ячик», муз. Є. Синьчук, сл. З. Люліної; «Фізкульт-ура», муз. Ю. Чичкова, сл. З. Петрової, пер. В. Переяславця; «Український козачок», муз. В. Коваленко-Степечевої, сл. І. Гнатюк; «Паперові човники», муз. М. Шутя, сл. В. Крищенко; «Гра в слова», муз. В. Шаїнського, сл. (авт. пер.) Л. Еманової; «Щедрівочка щедрувала», муз. В. Верховинця; «Пісенька про маму», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної; «Дід старий подвір'я мав», англ. нар. пісня, пер. Б. Токарчука; «Тепловоз», муз. З. Компанійця, пер. та аранж. З. Еманової; «Скарбничка загадка», муз. і сл. Л. Еманової; «Веснянка», укр. нар. пісня; «Спасибі», муз. А. Філіпенка, сл. Л. Компанієць; «Земле моя рідна», муз. Н. Шаповал, сл. С. Шевченко; «Веселі мандрівники», муз. М. Скаркадомського, сл. С. Міхалкова, пер. С. Шевченко; «А вже красне сонечко», муз. П. Козицького, сл. О. Олеся; «Пісня сонячних промінців», муз. і сл. Н. Рубальської; «Пісня маленьких каченят», муз. Ж. Колодуб, сл. В. Соколова; «Школярки», муз. і сл. В. Гвоздїй; «Канікули», муз. І. Білика, сл. Б. Сливчука.

Музично ритмічні рухи

Музично-рухові вправи: перемінний крок, боковий галоп, колупалочка (під укр. нар. мелодію); підскоки та високий крок (муз. В. Косенка на

вибір); вправа з м'ячами (муз. П. Чайковського на вибір); утворення маленьких кіл (муз. Т. Шутенко на вибір); вправи зі стрічками (муз. В. Моцарта на вибір); вправа «Знайди своє місце в колоні» (муз. В. Шишакова на вибір); галоп, біг парами, крок та біг у різних напрямках, звуження та розширення кола (муз. Ф. Шуберта на вибір); вправа «Хто краще скаче» (муз. Т. Ломової на вибір); підскоки та високі кроки (муз. В. Косенка на вибір); «Дрібушечки», укр. нар. пісня-гра тощо.

Пластична імпровізація: фрагменти із симфонічної сюїти «Шехерезада», муз. М. Римського-Корсакова; фрагменти з балету «Лебедине озеро» П. Чайковського; «Вальс-жарт» Д. Шостаковича; музика в стилі фламенко у виконанні Томатіто, Пако де Люсії тощо (гітара); танцювальна фольклорна музика (ірландська, європейська) тощо.

Танці, хороводи: «Дитячий танок», муз. С. Майкапара; «Український танок», муз. К. Мяскова; «Танець лялечок», муз. І. Кишка; український танок у парах (під укр. нар. мелодію); «Запрошення» (під рос. нар. мелодію); «Хоровод із віночками», муз. і сл. Н. Рубальської; «Новорічний хоровод», муз. і сл. Н. Рубальської; «Танець із бубнами», укр. нар. мелодія, обр. В. Вериківського; «Новорічний хоровод», муз. П. Майбороди; хоровод «Червоні маки», муз. і сл. Ж. Агаджанова; український танець трійками (під укр. нар. мелодію в обр. В. Ступницького); «Ялинковий хоровод», муз. А. Філіпенка; «Ялинкові хлопавки», муз. Т. Шутенко, сл. Н. Сальченка; «Танок із притупами», укр. нар. мелодія, обр. М. Метлова; «Ой, минула вже зима», укр. нар. мелодія, обр. І. Кишка; «Кривий танець», укр. нар. мелодія; «Парний танок», чес. нар. мелодія; «Танець намистинок», муз. Т. Ломової; «Танець петрушок», хорв. нар. мелодія; «Танок з парасольками», муз. Ю. Рожавської; «Калина», муз. А. Рябчуна; «Веснянка», муз. А. Філіпенка; «Маленька танцюристка», муз. А. Гладковського; «Журавлик танцює», муз. Н. Хуторянського; «Веселковий танець», литов. нар. мелодія, обр. Т. Ломової; «Танок ведмежат», муз. Т. Ломової, рухи Н. Рубальської; «Бугі-вугі», муз. і сл. З. Еманової; «Жартівливий танок скоморохів», муз. В. Золотарьова тощо.

Гри: «Шукай» (муз. Т. Ломової на вибір); «Хто швидше вдарить у бубон» (муз. Л. Шварца на вибір); «Гра з бубном» (під укр. нар. мелодію); «Впізнай за голосом» (муз. В. Ребікова на вибір); «Знайди свого барабанщика» (муз. Н. Ніжанківського на вибір); «Бери прапорець» (під угор. нар. мелодію); «Зайці та лисиця», муз. М. Красева; «Хто схований?» (під угор. нар. мелодію); «Голубочки», укр. нар. пісня, обр. А. Лазаренка; «Гра з брязкальцями», муз. О. Тактакішвілі; «Гра в сніжки», муз. І. Кишка; «Рибалки та рибка», муз. А. Філіпенка, сл. П. Воронька; «Гра з кольо-

ровими прапорцями», муз. К. Ейгеса; гра-танець «Зима у дворі мела», муз. і сл. Н. Грановської; «Веселі танцюристи», укр. нар. мелодія; «Впіймай мене!», рос. нар. мелодія; «Світлофор», муз. Ю. Чичкова, сл. М. Богословського; «Будь спритним». муз. М. Ладухіна; «Карусель», муз. Д. Кабалевського тощо.

Гра на дитячих музичних інструментах

«Ладки, ладки», муз. В. Верховинця, слова народні; «Щедрик, ведрик», муз. Я. Степового; «Гопак», укр. нар. мелодія; «Трійко коней з брязкальцями», муз. О. Туманян (бубон, кастаньети); «Стольний Київ-град», муз. В. Кикта (ксилофон діатонічний, маракаси); «Колискова», муз. Р. Паулса (маракаси, трикутник, дзвіночки, металофони); «Полька», муз. С. Рахманінова (трикутник, бубонці, пандейра, кастаньети, маракаси, ксилофон діатонічний); «Музика води» (на муз. пісні В. Шаїнського «Синя вода»), аранж. З. Еманової; «На городі цап, цап», укр. нар. пісня (кастаньети, маракаси, бубон, палички) тощо.

СЛОВНИКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДО ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ «МОВЛЕННЯ ДИТИНИ»

ВІК НЕМОВЛЯТИ

Повторювати звукокомплекси, що імітують «розмову» (гу, агу, аку-у, ду-ду-аду, бу-бу), окремі звуки та склади (ба-ба, та-та, ма-ма).

Стимулює дитину до вимови слів-складів (на, па, ма, ба, та) та перших слів-позначень (мама, тато, дядя, баба, тьотя, гав-гав, кис-кис, му), слів на позначення окремих дій (дай, на); стимулює до засвоєння та вживання правильних слів (коко — яйце, моня — молоко, ляля — лялька, гав-гав — собачка, тік-так — годинник, бі-бі — машинка, ко-ко-ко — курочка).

РАННІЙ ВІК

Розрізняти і називати стани погоди: світить сонце, дме вітер, іде дощ (сніг), хмари затулили сонце; називати компоненти природного довкілля та їх якості: пісок сухий (мокрый), вода тепла (холодна), ґрунт (сухий — твердий, а мокрий — м'який), сніг (лід) холодний; називати рослини: дерево (береза, каштан та ін.), квітка (тройнда, айстра та ін.), трава; їх будову (стебло, стовбур, листя), колір (червоний, синій, зелений, жовтий), розмір (велике, маленьке), поверхню (м'яка, тверда, гладка); розрізняти овочі та фрукти за смаком; називати свійських та диких тварин (кінь, корова, коза, собака, кішка; півень, курка, гуска, качка; ластівка, сорока, ворона, зозуля; вовк, лисиця, ведмідь, заєць, їжак), їх дитинчат (теля(тко), лоша(тко), козеня(тко), курча(тко), гусеня(тко)); частини тіла (голова, тулуб, ноги, хвіст); характерні зовнішні ознаки тварин (великі вуха, роги, маленький хвіст); їх дії (ходить, бігає, грається, п'є); звуконаслідувати голоси знайомих тварин; називати трудові дії (поливати квітку, прибирати листя, тримати поливалку, годувати кішку).

Позначати словами відомі предмети, їхні основні якісні ознаки, дії з ними; визначати словом мету дії; вживати назви деяких продуктів,

страв: хліб, ковбаса, суп, борщ, каша, млинці (млинчики, сирники), печиво, тістечка, цукор, цукерки, морозиво; назви дій, що супроводжують споживання їжі (жувати, пережовувати, ковтати), предметів гігієни (рушник, мило, гребінець, носова хустинка, серветка) та дій з ними (умиватися, розчісуватися, мити руки); вживати назви одягу (сорочка, плаття, спідниця, штани, черевики, чоботи, стрічка); називати ознаки предметів навколишнього середовища (новий, великий, зелений, високий); вживати антоніми (великий — малий, високий — низький, далеко — близько); позначати кількість предметів (багато, мало, один); називати місцезнаходження предметів (тут, там, біля (чогось), далеко, близько, високо, низько); використовувати вказівні слова (ось, це).

Вживати назви іграшок (лялька, машина, кубики, ведмідь тощо) та дій з ними; стверджувального слова «так» і заперечного «ні»; часу (вчора, сьогодні, вранці, вдень, увечері, вночі); назви ознак іграшок та предметів навколишнього середовища (новий, великий, зелений, високий), дій (бігати, гратися, стрибати, кричати, говорити, запитувати, відповідати). Вживати слова, якими позначають: імена батьків, рідних дорослих і дітей; ласкаві назви членів родини (мамуся, мамочка, татко, татусь, дідусь, бабуся, бабусенька); назву своєї вулиці; різні частини свого тіла та слова, якими означають їхні функції (око бачить, вухо чує, руки діють); основні рухові дії (ходжу, бігаю, стрибаю, катаюся); назви свого стану (здорова, хвора); безпечні та небезпечні для життя дії та ситуації.

МОЛОДШИЙ І СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Вживати слова, пов'язані з родиною: сімейне родичання (тато, мама, братик, сестричка, дідусь (тато татка, тато мами), бабуся (мама мами, мама тата), онук, онучка) та зменшено-пестливі форми відповідних слів (татко, татусь, таточко тощо); імена найближчих людей; стосунки в сім'ї, почуття (шанувати, поважати, любити, засмучувати — радувати тощо); обов'язки членів родини (допомагати, прибирати, прати, прасувати, замітати, мити, поливати, складати); сімейні й народні свята (дні народження, День Святого Миколая, Новий рік); слова, пов'язані зі святкуванням (привітати (вітати), подарунки, дарувати); форми звертання до дорослих (татку-татусеньку, мамо-мамочко, дідусю-дідусенько, бабусю-бабусенько); етикетної лексики (слова вітання і прощання, подяки і вибачення); слів на позначення почуттів, рис характеру, поведінки (любити — не любити, ласкавий — грубий, ніжний, добрий, чемний — нечемний, вередливий, неслух (неслухняний), охайний, образити, образа).

Називати компоненти природи, їх стани, якості та властивості: вітер (теплий, холодний, сильний, слабкий); вода (прозора, тепла, гаряча, холодна, чиста, без смаку, брудна); пісок (сухий, сипучий, вологий); ґрунт (сухий, вологий, твердий, м'який, пухкий, світлий, темний; погода (сонячно, тепло, похмуро, холодно, вітряно, дощить, іде сніг); природні явища (роса, туман, іній, снігопад, поземка, град, гроза); рослини найближчого природного довкілля (2-3 дерева, 1-2 кущі, 3-4 трав'янисті, кімнатні рослини та декоративні квітки, 4-5 овочів та фруктів); представників різних груп тварин, описувати їх будову, особливості поведінки (живлення, пересування, захист, особливості сезонної поведінки, місце в природі та в житті людини); трудові дії та знаряддя праці (полив, витирання пилу, миття листя, годування, прибирання, розпушення землі, поїлка, годівниця, корм); вживати слова-ознаки (хмари білі, сірі, великі, маленькі, високо, низько); слова-ознаки особливостей будови рослин (корінь, стебло, стовбур, листя, квітка), їх смаку (солодкий, гіркий, солоний, кислий), особливості їх вживання (сирі, варені, печені, засолені, засушені); етапи вирощування рослин (насіння, розсада, сходди, листя, цвітіння, плід, насіння); компоненти видимого космосу — Місяць (повний, окраець, серпик), зорі (блискучі, яскраві, тьмяні, далекі, їх безліч), Сонце (тепле, яскраве, освітлює і зігріває все навколо).

Називати предмети побуту в житловому середовищі та за його межами; характеризувати предмети навколишнього середовища за формою, величиною, кольором, кількістю (високе, низьке, велике, яскраве, темне, гостре, кругле; один, два, багато). Називати дії з різними предметами та знаряддями праці; передавати словами відмінності сільського та міського житла (сільська хата, її характерні ознаки; будинок у місті, квартира (приміщення), побутові речі, їх призначення у сільській хаті й міській квартирі). Запам'ятовувати назви різного посуду, розповідати про його призначення; називати найпоширеніші в певній місцевості види транспорту; назви декількох сюжетно-рольових, спортивних, настільних, театралізованих ігор; назви іграшок та ігрових дій; розрізняти та називати ролі кожної гри; використовувати слова, необхідні для налагодження ігрової взаємодії, вибачення, передачі інформації, висловлення подяки тощо.

Вживати назви основних видів мистецтва (образотворче, музичне, літературне, театральне); орієнтуватися в лексиці, якою позначають основні види образотворчого мистецтва (живопис, скульптура, декоративно-ужиткове), музичні інструменти (сопілка, піаніно, барабан), деякі музичні твори (танці, пісні), настрій і темп (весело — сумно,

швидко — повільно), фольклорні й літературні твори (казка, потішка, коліскова, скоромовка, загадка, вірш, оповідання).

Вживати слова, які передають уявлення про людей різної спорідненості (знайомий, чужий, невідомий), віку (дошкільник, школяр, юнак, дорослий, літня людина, стара людина), статевої належності (дівчинка — хлопчик, жінка — чоловік); сфери їхньої діяльності (доступні професії, специфічні для них дії, професійний одяг та знаряддя праці), моральні чесноти (справедливі, чесні, працьовиті тощо); національні ознаки побуту жителів певної місцевості, поведінки, культури.

Володіти лексикою на позначення фізичних характеристик організму: частин тіла, їх рухів, якісних відмінностей (волосся довге, коротке; розчісувати, заплітати, причісувати (причесати); обличчя кругле, довгасте, гарне; очі карі, блакитні, сірі, зелені, великі, маленькі, круглі, вузькі; заплющувати, розплющувати; повіки; вії довгі, короткі, пухнасті, густі тощо); предметів гігієни та догляду за тілом, їх ознак та дій з ними (рушник чистий; витиратися, витирати обличчя); продуктів споживання, страв, а також смакових та інших відчуттів і дій (борщ смачний, гарячий; їсти, жувати; зголодніти, наїстися; пити, напиться); вимог гігієни та правил поведінки за столом; станів організму (здоровий, хворий, біль, болить (горло, голова, животик, палець), тече кров) та лікування (лікар, ліки, йод, зеленка, бинт, градусник, лікувати, перев'язувати, забинтовувати); різних рухів (бігати, стрибати, лазити, ходити на лижах, ковзатися, плавати, гойдатися).

Вживати під час спілкування з оточенням слова, якими позначає своє внутрішнє життя: особливості своїх думок та пізнавальної спрямованості (Я довго думала, я хочу дізнатися, я не розумію, мені це цікаво); свої стани, настрої, переживання, потреби, ставлення до об'єктів природи, людей, предметів та речей (Я сумую, радію, дивуюся...; мені боязко, весело; у мене хороший (поганий) настрій; мені подобається (не подобається); я хочу (не хочу); ставлення до себе (Я думаю, що я...; я собі подобаюся (не подобаюся), бо...); свої наміри, плани, мрії, цілі (Я намаляю...; коли я виросту, буду...; влітку ми поїдемо...; я мрію, щоб...; я обираю...); свої риси характеру (Я наполеглива, самостійна, не примхлива).

Використовувати слова для позначення особливостей своєї поведінки у різних ситуаціях (Я вмію звертатися до незнайомих; коли навкруги всі чужі, я не знаю, як поводитися, соромлюся...); своєї здатності поводитися морально (Я допомагаю своїй подрузі..., мені шкода віддати улюблену іграшку..., я серджуся, коли мене ображають); уміння контактувати (Я говорю, дивлячись в очі; коли мені роблять зауваження,

я його чую; нам цікаво грати разом; я звертаюся лагідно...); особливостей спілкування з рідними (Мені з татом цікаво..., бабуся навчила мене..., ми з мамою весело...), знайомими та товаришами (Я звернулася до виховательки на ім'я та по батькові; я радію, коли зустрічаю друзів); для оцінки своєї здатності налагоджувати взаємодію (Коли я чогось не вмію, я запитую в інших; мені подобається, коли ми граємо дружно). Навчати визначати свій статус у групі однолітків (Я хочу, щоб мене поважали; якщо я ображаю інших, мене не приймають у гру; хай усі побачать, що я розумна), орієнтуватися на авторитет (Мій тато все знає; моя подруга вміє..., дідусь розповідає про те, чого ніхто не знає), брати до уваги точку зору інших (Я хотіла взяти іграшку собі, а її віддали найменшому; я бачу, коли подруга ображається на мене; я заступаюся за друга, у якого щось відібрали); вживати слово «випадково», орієнтуватися у змісті понять «навмисно», «чесно», «справедливо», «совісно».

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Вживати слова на позначення пір року, погодних змін, а також лексику на позначення ознак (небо чисте, блакитне, безхмарне, похмуре, сіре, важке; хмарки легенькі, білі, важкі, сірі; сонце яскраве, гаряче, пекуче, холодне; день сонячний, теплий, спекотний; ніч темна, зоряна, холодна); розрізняти і називати властивості, якості та стани повітря, ґрунту (чорнозем, пісок, глинистий), води (рідина, яка летіється, тече, капає; лід твердий, слизький, холодний; гаряча вода, кип'яток, пара); називати сезони, їх періоди, визначати послідовність природних явищ (рання, пізня осінь; м'яка, сувора зима; падолист, іній, поземка, снігопад, заметіль, хуртовина, паморозь, наст, відлига, скресання льоду на водоймах). Називати й розрізняти дерева, кущі, трав'янисті дикорослі та декоративні рослини за особливостями будови (стебло пряме, витке, звисле; листя, квіти, плоди), дерева за корою, формою крони, розташуванням гілок, листям, плодами, бруньками (тополя висока, з округлою кроною, спрямованими вгору і в сторони гілками, зеленим, жовтим, круглим, загостреним зверху, гладким листям; кора вгорі гладка, внизу потріскана, шершава; насіння дрібне, обгорнуте пухом, далеко розлітається). Класифікувати і групувати рослини за місцем проростання (лісові, лугові, польові, водні, садові, овочі, фрукти), за можливістю використання людиною (хлібні злаки, лікарські, отруйні, кімнатні); називати способи розмноження рослин (насінням, розсадою, живцями, цибулькою, пагонами) та фази їх зростання (сходи, цвітіння, відцвітання, дозрівання насіння і плодів); вживати назви городніх і злакових рос-

лин (жито, пшениця, гречка, ячмінь, овес), плодів саду й городу (фрукти і овочі), квітів, що ростуть у полі (волошка, ромашка, дзвіночки, васильки), у саду (тюльпани, троянди, жоржини, мальви, айстри), у лісі (конвалія, барвінок, сон, проліски); позначати словами-ознаками колір, запах, величину, форму квітів. Оперувати назвами тварин, птахів, групувати їх за характером їжі, використанням людиною, способом життя (дикі і свійські, траводні, хижі, птахи перелітні, ті, що зимують); називати їхні ознаки, дії, вживати слова-назви маленьких істот (кошеня, щеня, лоша, каченя, гусеня, курча тощо) та їхні ознаки.

Вживати багатозначні слова (хвостик у мишки і хвостик у яблука, сливи, вишні; людина іде, годинник іде) та слова із переносним значенням (ліс довкола аж горить, берізка листя роздарувала). Добирати антоніми і синоніми до поданих слів (холодно — тепло, спекотно, жарко; голосно — тихо, пошепки; стояти — йти, бігти; утворювати споріднені (без уживання терміну) за поданим зразком (трава, травинка, трави́чка, трав'яний, травень).

Вживати слова, пов'язані з описом особливостей ландшафту та географічними назвами (Земля, планета, гори, долини, ліси, степи, поля; ріки, озера, моря, океани; Карпатські гори, Кримські гори, Чорне море, Азовське море, Дніпро); назви рік, які протікають у місцевості, де мешкають діти; вживати назви днів тижня та частин доби (ранок, день, вечір, ніч), часових відрізків (година, одна, дві, три години; хвилина, півгодини) тощо. Під час споглядання зоряного неба, розглядання глобусу, картинок, ілюстрацій, під час ігор, розваг називати відомі планети (Землю, Місяць), упізнавати в розповідях дорослих назви інших планет-сусідок (Марс, Венера, Сатурн), розрізняти їх зображення за кольором і величиною, називати віддаленість від Землі (далеко); вживати слова на позначення Сонця (зоря, освітлює всі планети, планети навколо нього обертаються); впізнавати назви простору навколо планет і зірок (навколосемний, міжпланетний, міжзоряний); вживати окремі слова, пов'язані з дослідженням космосу людиною (астронавти, космонавти, астрономи, телескоп, космічний корабель).

Передавати словами свої враження, пов'язані з предметним світом, з найближчим і віддаленим довкіллям (речами, предметами, знаряддям, спорудами тощо); вживати слова-ознаки іграшок, зокрема народних. Називати житло та його складові (хата, будинок, дім, димар, подвір'я, колодязь, журавель (колодязний); ґанок, сіни, кімната, світлиця, домівка, підлога, сходи); предмети інтер'єру (рушники-обереги, піч, лавка, мисники), посуд (глечик, миска, тарілка, макітра, куманець, ку-

холь/кухлик); поверх (один, два, багато), кімнати квартири та їх кількість (одно-, дво-, трикімнатна; передпокій, вітальня, спальня, ванна кімната, кухня); предмети інтер'єру міської квартири; назви побутових речей (праска, пральна машина, пилосос, килим, холодильник, газова (електро-) плита тощо), меблів; позначати словами види наземного міського й міжміського, водного й повітряного транспорту (автобус, мікроавтобус, трамвай, тролейбус, поїзд, човен, катер, пароплав, літак, вертоліт).

Передавати словами своє ставлення до різних видів мистецтва — образотворчого, музичного, літературного, театрального; орієнтуватися у назвах деяких основних видів мистецтва (живопис, графіка, скульптура, архітектура, декоративно-ужиткове); визначатися в одному-двох назвах жанрів образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет, натюрморт, побутовий жанр) та назвах предметів, пов'язаних з образотворчою діяльністю (папір, аркуш паперу, пензлик, фарби, кольорові олівці, фломастери); використовувати слова-назви кольорів та їх відтінків; називати деякі види образотворчої діяльності (аплікація, витинанка, вишивка, різьблення, орнамент, писанка тощо); вживати слова на позначення дій (малювати, домальовувати, розфарбовувати, вирізати, клеїти тощо); позначати словами інструментальні та вокальні твори; називати декілька творів класичної, народної, сучасної музики; називати прізвища деяких композиторів; використовувати лексику на позначення назв музичних інструментів, окремих музичних творів; вживати слова для ознаки різних музичних жанрів (марш, пісня, танець); називати та переказувати деякі літературні твори; передавати словами враження від театрального дійства, вистави; вербалізувати різні ролі у театральній діяльності; творчо розвивати власну думку, домовлятися та планувати послідовність своїх дій відповідно до виконуваних ролей; називати професії, пов'язані з культурно-мистецькою діяльністю (художник, писанкар, скульптор, вишивальниця, композитор, музикант, співак, актор).

Вживати зменшено-пестливі форми слів, зокрема із суфіксом -ечк-, -очк-, -ісіньк-, -есеньк-, -еньк- (бабусечка, мамочка, ріднесенька, малюсенький, близенько, гарненько); називати обов'язки членів родини (мама доглядає за братиком, тато заробляє гроші, бабуся готує їжу, дідусь хазяйнує на дачі); характеризувати риси характеру та спосіб життя своїх близьких (тато займається спортом, дивиться по телевізору футбол; мама турбується про всіх, багато працює; бабуся весела, пече смачні пиріжки; дідусь любить читати і майструвати, розповідає багато ці-

кавого); вживати слова, пов'язані із сімейними традиціями та святами, професією батьків; розповідати про вихідні дні, проведені разом з рідними.

Активно використовувати слова на позначення свого зовнішнього вигляду (приємний, охайний, чепурний), будови свого тіла (голова, волосся, обличчя, очі, ніс, губи, зуби, брови, тулуб, кінцівки, шкіра) та організму (серце, судини, дихальна, кровоносна та видільна системи, постава); особливостей його функціонування (дихання, відчуття, смак, голод, спрага, нюх, дотик, вік, розвиток, народження, смерть), харчування (хлібобулочні вироби, молочні й м'ясні продукти, корисна (некорисна, шкідлива) їжа, напої), гігієни свого тіла (мікроби, догляд за тілом, гребінець, рушник, масажна щітка, білизна), статевих особливостей; найпоширеніших дитячих хвороб (кір, краснуха, грип, застуда, ангіна, коклюш, стоматит, кон'юнктивіт), ознак хвороби та її причин (погане самопочуття, кволість, сонливість, лихоманка, температура, аналізи, шкідливі звички, алкоголь, тютюн, необережність, спадковість, отруєння, інфекції), шляхів оздоровлення організму (карантин, ліки, оздоровчі процедури, аналізи, фізіотерапія, догляд, гігієна, здоровий спосіб життя, загартування, повітряні-водні-сонячні ванни, масаж, вправи, апетит, зріст, маса тіла, рухливі ігри, футбол, хокей, настільний теніс, витривалість, безпека), правил безпечної поведінки (уважність, обізнаність, обережність, розсудливість); різних предметно-практичних дій (догляд за одягом буденним і святковим; літнім, осіннім, зимовим; для хлопчиків і дівчаток; за приміщенням, рослинами, тваринами; майстрування).

Класифікувати людей за ознакою спорідненості, використовувати узагальнені слова (рідні, близькі, знайомі, чужі); орієнтуватися у термінах, якими означають ознаку спорідненості (родовід, взаємини, спілкування, вчинки, поведінка, гідність, скрута, доброзичливість, приязнь чи неприязнь, байдужість, суперництво, ревності); характеризувати спільне та відмінне в рідних і чужих, описувати словами особливості свого ставлення до них, звернення, налагодження контактів з ними (з чужими поводяться стриманіше, обережніше, ніж зі знайомими); вживати слова на позначення міри своєї прихильності до певних людей (люблю, не подобається, боюся, соромлюся, заздрю, жалію, байдужий); позначати словами вік людей (дитина, юнак, дорослий, людина похилого віку, стара людина) та типові для нього види діяльності, форми поведінки, зовнішні ознаки тощо; називати елементи українського побуту (страви, напої, одяг, прикраси, іграшки, меблі) та місцевості жителів України (сільський, міський, гірський жителі); називати статеві відмінності ді-

вчинки — жінки, хлопчика — чоловіка, дівчинки — хлопчика, чоловіка — жінки.

Знати назви своєї країни, її столиці, державної символіки (герб, гімн, прапор), назви декількох інших країн. Орієнтуватися в загальних ознаках населення Землі (планета, країни, народи, люди) та у відмінностях зовнішніх ознак людей (кольорі шкіри, волосся, очей; зрості, формі очей), культурі, мові, національності; з допомогою дорослого називати декілька спільних та відмінних ознак між представниками різних народів, використовувати слова-ознаки прихильного ставлення до людей різної національності (віра, єдність, спільні інтереси, терпимість, миролюбність, інтерес до несхожого).

Знати і називати імена, по батькові та прізвища рідних; вживати слова на позначення родичання (тітка, дядько, двоюрідний брат, племінник тощо); описувати стосунки мами, тата, бабусі, дідуся, братів, сестер (любити, шанувати, захищати, радувати, скучати, підтримувати, застерігати, не засмучувати, оберігати, турбуватися, бути вдячним, поводитися безкорисливо, дбайливо, звертатися ласкаво тощо); називати особливості взаємин рідних різного віку (мама радиться з бабусяю, тато допомагає братику розв'язувати задачі, я запитую у мами, чи можна піти на вулицю); характеризувати вікові особливості своїх рідних (мама молода і красива; тато молодий і сильний, швидко рухається; бабуся вже немолода, носить окуляри, ходить повільно; у дідуся зігнута спина, він лікує зуби; сестричка ще маленька, вона спить у колисці).

Орієнтуватися у словах-ознаках свого внутрішнього життя (думки, переживання, ставлення, бажання, сприймання, пам'ять, увага); спонукати до активного вживання окремих слів на позначення своїх думок (веселі, розумні, сміливі, хитрі, цікаві, дивні, несподівані), почуттів (радію, сумую, соромлюсь, серджуся, капризую, боюся, визнаю провину, дивуюся, гніваюся, відчуваю огиду, презирство, ревную, заздрю), намірів (бажаю, не хочу, планую, мрію, збираюся); орієнтуватися в назвах деяких моральних (співчуття, доброзичливість, дружба, любов, відповідальність), естетичних (захват, насолода, гумор), інтелектуальних почуттів (здивування, сумнів, впевненість, інтерес); використовувати слова-ознаки своїх ставлень до навколишніх об'єктів природи, предметів і речей, людей, самої себе (подобається — не подобається, мені байдуже, мене зацікавило, мене дратує); використовувати різні слова для порівняння, аналізу, синтезу, узагальнень (багато — мало, більше — менше, м'яке — тверде, довге — коротке, далеко — близько, світло — темно, високо — низько, схоже — несхоже); формулювати питальні ре-

чення, які стосуються власного внутрішнього життя (Чому я сумна? Звідки беруться розумні думки? Що станеться, якщо я зроблю інакше?); характеризувати словами свої основні риси характеру (добра, лагідна, весела; зла, непривітна, сварлива, хитра), поведінки (ввічлива, слухняна, вередлива, самостійна, уміла, смілива, плаксива, груба, забіяка тощо); пояснювати словами залежність між зрозумілими дитині подіями життя, своїми переживаннями та виразом свого обличчя.

Уміти змінювати слова, назви дій, зокрема: їсти (я їм, ти їси, ми їмо, ви їсте, вони їдять), ходити (я ходжу, ти ходиш, ми ходимо, ви ходите, вони ходять), іти (я йду, ти йдеш, ми йдемо, ви йдете, вони йдуть вона йде, вони йдуть), берегти (я бережу, ти бережеш, ми бережемо, ви бережете, вони бережуть, він береже), сидіти (я сиджу, ти сидиш, ми сидимо, ви сидите, вони сидять, вона сидить); будувати висловлювання, пояснюючи призначення предмета (ложка, щоб їсти, олівець, щоб малювати); місцезнаходження (іграшка на підлозі (у Марійки, біля стільця); причину (запізнився, тому що/бо...).

Вживати слова-звертання та етикетну лексику на початку розмови з кимось (діалог), щоб довідатися про щось; запитати про когось, щось (чи є такий (предмет, істота, особа), який він (вона, воно), де знаходиться); висловлювати прохання (будь ласка, дозвольте мені), вибачення, побажання, припущення (Я думаю, що...; мені здається, що...) тощо; називати своє ім'я і прізвище, місто (село), вулицю, на якій живе родина, імена і прізвища своїх батьків, братика (сестрички), бабусі, дідуся; професію, місце роботи (якщо нескладна назва) рідних; розповідати про себе, своїх улюбленців (тварин), друга (подругу); вживати слова для прояву ініціативи (Дозвольте мені, будьте ласкаві, пройти; мені хочеться розповісти про) та припинення розмови (Вибачте, мені час додому; на жаль, я не можу більше грати). Адекватно висловлюватися з метою налагодити взаємодію з однолітками (Давай разом зробимо...; я бачу, що і ти цього хочеш; ти такий умілий!); вживати слова на позначення свого прагнення посісти серед них певне місце, бути авторитетним (Я можу це зробити не гірше за тебе; подивись, адже я справді впорався з цим без твоєї допомоги); пояснювати словами переживання іншої людини щодо її успіху чи невдачі (Йому радісно, бо він виграв у грі; дівчинка сумує, тому що не впоралася із завданням); диференціювати і вживати слова «навмисне» і «випадково», слова-ознаки моральних і аморальних вчинків; вербалізувати свою провину, знати слова-виправдання, вибачення, пояснення; позначати словами схвалення і осуд; розуміти значення слів «совісний» і «безсовісний».

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ФОЛЬКЛОРНИХ ТА ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ

РАННІЙ ВІК

Усна народна творчість

Колискові

«А-а, коточок», «А-а, мій маленький», «Баю, баю, дитино», «Баю-баю-баю», «Кіт-воркіт», «Колисанка», «Колисонько, колисонько», «Люлі, люлі, люлі», «Ой, котику, котику», «Ой, спи, дитя, без сповиття», «Пішов коток на торжок», «Повішу я колисочку», «Прийди, сонку, в колисоньку», «Спати час. Спіть до ранку».

Народні пісні

«Ладки-ладусі», «Кую-кую, чобіток», «Гу-ту-ту! Качка йде», «Два півники, два півники», «Печу, печу хлібчик», «Диби, диби», «Дивний звірок», «Рано-вранці на лузі», «Летів горобчик», «Сорока-Ворона», «Іде коза рогата», «Пташка маленька», «Бавимо найменших», «Наш хлопчик», «Пальчик, пальчик, що робив?», «Чуки, чуки», «Водичко, водичко!», «Пес і лисиця», «Поїхали-поїхали», «Прилетіла зозуленька», «Вийди, вийди, сонечко», «Гоп-гоп, козуню», «Ой, чук, чук».

Потішки

«Сорока-Ворона», «Коза рогата», «Зайчику, зайчику».

Заклички

«Сонечко, сонечко», «Прийди, прийди, сонечку», «Іди, іди, дощику», «Дощичку, дощичку», «Дощик, дощик, перестань», «Ой, вітре-вітроньку».

Народні казки

«Курочка Ряба», «Ріпка», «Колобок», «Рукавичка».

Твори українських та зарубіжних авторів

Вірші

Агнія Барто «Ведмедик», «Конячка», «М'ячик», «Сонечко».

Валентин Берестов «Хвора лялька».

Іванна Блажкевич «Колискова», «А ти не такий?», «Новий рік».

Грицько Бойко «Хлюп, хлюп, водиченько», «Маля-немовля», «Бублики», «Морозець, морозець!», «Дощик, дощик», «Ясне сонечко не гріє», «Перші крапельки весни», «Сонечко», «Ти не бійся, Милочко», «Перу, перу платтячко», «Люда милитись не хоче», «Я вже велика дівчинка», «Майбутній адмірал», «Вишенька», «Сіяв півничок горох», «Качечка», «Ведмедики», «Зайчик», «Кізоньки-брикалочки», «Білочка», «Козуля», «Гуси-гусенята», «Побігайчик», «У слона болить нога».

Микола Вінграновський «Прилетіли гуси, сіли у воротах», «Теплий дощик-срібнопад».

Платон Воронько «Ходить сон», «Доня хоче спати», «Кіт не знав», «Кіт у чоботях», «Друзяки», «Чому чапля стоїть на одній нозі», «Хвіст», «Дід Мороз несе мішок», «Муха-звір».

Євген Гуцало «Сорока-корова», «Засміявся наш собака», «По дорозі лізе рак», «Миша», «Горщик».

Галина Демченко «Білочка», «Водичка», «Калач», «Таня».

Олена Журлива «Квасоля і горох», «Наш Воркотик».

Любов Забашта «Мак».

Наталя Забіла «Ладки, ладоньки, ладусі», «Ой, чук, чуки», «Курочка», «Кульбаба», «Пісенька».

Роман Завадович «Вмиєм, діти, личка!».

Валентина Каменчук «Капці», «Вишиванка».

Анатолій Камінчук «Світлячок», «Котики», «Котики вербові», «В гостях у білочки», «Останній листочок», «Ведмежі сни», «Кіт Василь», «Коник гривовою трясє», «Гойдашечки», «Півникове горе», «Вишенька».

Анатолій Качан «Абрикоса».

Тамара Коломієць «Спіть до ранку», «Дятел», «Йоржик», «Котик-воркотик», «Пралля», «Їжаки», «Хиталочка-гойдалочка».

Лідія Компанієць «Напечу оладки».

Анатолій Костецький «Мишеня лягає спати», «Сонечкова мама».

Петро Король «Півник-дудар», «Котик умивається».

Вадим Крищенко «Зайченятко», «Ясен».

Володимир Лучук «Чорний жук», «Принесемо криницю», «У квітник побіля хати».

Самуїл Маршак «Вусатий-смугастий», «М'яч».

Андрій М'ястківський «Полягали ладки», «Киця прокидається».

Зоя Олександрова «Вранці», «Смачна каша», «Сама», «Катруся в яслах».

Олександр Олесь «Качечка», «Киця».

Олег Орач «Будьмо друзі», «Гусак», «Соняшник».

Віра Паронова «Очі», «Ніс», «Вуха», «Ноги», «Щоки».

Катерина Перелісна «Тупу, тупу, тупенята», «Дибу-дibu-дибки», «Курка і курчатка», «Дощик», «Для потішечки», «До річки», «Черевички».

Лідія Повх «Ой, не жарти», «На ставку», «Жук».

Марія Познанська «Ой, котику-коточку», «Коза», «Корівка», «Моя ляля», «Здрастуй, сонечко!», «Сніг іде».

Новачок Тарас «Коли киця любить, коли сердиться», «Півень», «Зайчики», «Здрастуй, хлопчику маленький!».

Леонід Полтава «З лісу зайчики ішли», «Гномики-музики», «Самі складімо пісеньку».

Олена Пчілка «Метелик», «Дитяча пісенька».

Петро Ребро «Соняхи», «Журився їжачок», «Важке слово», «Юля і зозуля».

Богдан Чепурко «Ковалі», «Зайчики-півпальчики», «Пес Савка».

Дмитро Чередниченко «Хитрий Няв», «Білі лисиці», «Гусячі лапки».

Галина Чернобицька «Гулі, гулі, голуби».

Оповідання

Володимир Сутєєв «Курча та каченя», «Троє кошенят».

Лев Толстой «Діду було сумно», «Пішла Катруся», «У Груні не було ляльки», «Слухай мене», «У Розки були цуценята»

МОЛОДШИЙ ТА СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Усна народна творчість

Колискові

«А-а, котино! А-а, люлечки», «Гойда, гойда, гойдашечки», «Колисонько, колисонько», «Котику сіренький», «Люлі, люлі, люляшу», «Льон збирала», «Ой, кіт-воркіт», «Ой, ну, люлі, люлі», «Ой, ходила журавочка», «Ой, ти, коте, не гуди», «Ой, ходить сон коло вікон», «Ходить кіт по горі».

Народні пісні

«Був собі журавель», «Жив-був дід та баба», «Жили у бабусі», «То горошок», «Сорока-ворона», «Ковальок, ковальок», «Бігла мишка», «Ой, чук, чук!», «Кукуріку, когутику», «Чуки, чуки, чуки, чок», «Гу-ту-ту, гу-ту-ту», «Півник».

Заклички

«Сонечко, сонечко», «Вийди, вийди, сонечко», «Теплий дощику, іди», «Іди, іди, дощику», «Ой, вітре, вітроньку», «Ой, чом же ти, буслю», «Корівко-корівко», «Чорногузе, дядьку», «Ластівко, ластівко», «Прилетіла зозуленька», «Павлику-равлику», «Топчу, топчу ряст».

Колядки та щедрівки

«Я маленький хлопчик», «Коляд, коляд, колядниця», «Колядин, колядин», «Щедрик-ведрик», «Щедрик-ведрик, дядьку Петрик», «Ой, на річці».

Народні дитячі ігри

«Квочка», «Дрібу, дрібу, дрібушечки», «Подольночка», «Ворота», «Коровай», «Була в лісі», «У сірого вовка», «Мир-миром».

Загадки

«Книжка, голка й нитка», «Грибок», «Їжак», «Качка», «Сонце», «Вітер», «Зайчик», «Місток», «Соняшник», «День і ніч», «Суниця», «Поле», «Гарбуз», «Мак», «Стіл», «Грім», «Сопілка», «Каштани», «Лід», «Сніжинка».

Народні казки

«Лисиця і глечик», «Півник і двоє мишенят», «Цап та баран», «Коза-дереза», «Кривенька качечка», «Котик і півник» — українські; «Теремок», «Гуси-лебеді» — російські; «Про двох жадібних ведмежат» — угорська; «Троє поросят» — англійська; «Сорока» — латиська; «Два ледарі» — татарська.

Твори українських та зарубіжних авторів

Вірші

Агнія Барто «Помічниця», «Дівчинка-замазура».

Валентин Бичко «Онуки», «Я хоч невеличка», «Журавлі», «Бджілка», «Півники».

Ліна Біленька «Слива», «Мандарин».

Олена Благініна «Оленка», «Посидьмо в тиші».

Іванна Блажкевич «Новий рік», «У дитячому садку», «Прилетів лелека», «Сіренький горобець», «Ластівочка», «Котик-муркотик».

Грицько Бойко «Коник», «А ми шпаківні будували», «Дятел», «Соловейко», «Посадила я берізку», «На санчатах», «Зимова пісенька», «Для мами», «Де п'ятий?», «Здоровим будь!», «Я вже велика дівчинка», «Де носовичок?», «Розкажи про себе».

Микола Вінграновський «Ластівко біля вікна...», «Іде кіт через лід».

Микола Вороний «Сніжинки» (уривок).

Платон Воронько «В лісі є зелена хата», «Зайчика злякались», «Їжачок-хитрячок», «Є у мене киця Мурка», «Ніколи не хвались», «Кожушок», «Липка», «Казка про рукавичку», «Чобітки», «Оленка маленька», «Каша, аби не наша», «Наша мама», «Облітав журавель».

Павло Глазовий «Хліб», «Солодка хатка».

Леонід Глібов «Веснянка», «Ясне сонечко...».

Павло Грабовський «Зійшли сніги, шумить вода...».

Варвара Гринько «Рідне слово», «До свята», «Хліб», «Вовк», «Жаба», «Агрус».

Євген Гуцало «Перепелиця», «Зозуля», «Ранок», «Новорічний подарунок».

Галина Демченко «Моя матуся», «По сніжку», «Синичка».

Степан Жупанин «Помідорчик», «Колосочки», «Сонячні зайчики», «Журавлик», «Перукар».

Олена Журлива «Голуби», «Галинка-праля», «Два ведмедики», «Хто чим любить ласувати», «Узяла лисичка скрипку», «Ластівки».

Наталя Забіла «Метелик», «Ми із братиком», «Про дівчинку, яка нічого не їла», «Про дівчинку Маринку та руду кішку», «Марина Дмитрівна», «Сорока-білобока», «Равлик», «На зеленому моріжку», «Два», «Жовтень», «Зима», «Наша ялинка».

Роман Завадович «Лялечка», «Песик і киця», «Листопад», «Великодні гості», «Українська мова», «Радість України», «Наша коломийка».

Валентина Каменчук «Хліб од зайчика», «Хочу підрости».

Анатолій Камінчук «Жолудець», «Дружна сімейка», «Малюнок», «Трамвайчик», «Метро», «Автомобілі», «Сміхота», «Береза розвивається», «Вусанчик-колосок», «Криниця», «Ніч», «Русак і біляк», «Білий слон», «Іній», «Дід-лісник», «Годівнички», «Новорічне свято», «Рідне», «Наша столиця».

Анатолій Качан «Здрастуй, море».

Тамара Коломієць «Спільний перець», «Їжаки», «Веснянка», «Квітень», «Червень», «Жовтень», «Кликали дощик», «Чобітки».

Володимир Косовський «Співай, співай, півнику», «Лікарі — дитячі друзі», «Дідова сопілка».

Ліна Костенко «Перший пароплав», «Бабуся-ягуся», «Місяць у човні», «Чародійне слово», «Соловейко застудився», «Сунички», «Здивовані квіти», «Ліс на світанку», «Осінні хмари сірі, як слони», «Мурашки думають про зиму», «Баба Віхола», «Праля», «Синички на снігу», «Вербові сережки», «Сонце сипле квітки».

Анатолій Костецький «По гриби», «Пісочниця», «Вершник», «Весна», «Лілія».

Петро Король «Лісові дзвіночки», «Козлик», «Заячі рукавиці», «Жабка», «Чому літо бабине?», «Павутинки», «Сніжинки», «Навесні», «Небо й нічка».

Вадим Крищенко «Вишиванка».

Інна Кульська «Мамине свято», «Про брата», «Здоров'ятко».

Дмитро Куровський «Зозуленька», «Спіла груша», «Грім», «Хмаронька», «Сонечко», «Перед тим, як спать лягаю», «Ранок».

Володимир Ладигець «Вчора ще дзвеніли коси», «Місяць в хмарах заблудився», «Швець», «Був би хлопчик я хороший», «Ой, росту я».

Олесь Лупій «Зайчикова грядка».

Володимир Лучук «Цвіркунець», «Гарбуз», «Мокру моркву заєць ніс», «Бочка меду», «Жмурки», «Сіла хмара на коня», «Тільки мама».

Андрій Малишко «Спи, засни, моя дитино», «Кіт-воркіт», «Кізка», «Блискавка».

Самуїл Маршак «Дітки в клітці».

Павло Мовчан «Сіяв шпак».

Андрій М'ястківський «Котики-воркотики», «Зайчик місяця надгриз», «Мама моя мила», «Із ляльками».

Іван Нехода «Півник», «Сонечко-жучок», «Ялинонька».

Олександр Олесь «Зима», «Ялинка», «Все навколо зеленіє», «Зайчик і жабка», «Дощик», «Дві хмароньки», «Хвалилася дівчина», «У нашого хлоп'ятонька».

Олег Орач «Курка знайшла ягідку», «Кіт і кріт», «Кіт і вершки», «Горобці», «Пташко-літашко, куди ти летиш?», «Пиріг».

Дмитро Павличко «Калачі», «Осінь», «Смерічка», «Нічний гість».

Віра Паронова «Домашній одяг», «Усе для вмивання», «Ранкова зарядка», «Голова», «Губи», «Зуби», «Шия», «Тулуб», «Лікоть», «Чоло», «Рот», «Язик», «Плечі», «Рука».

Леонід Первомайський «Знайомство», «Срібні дерева».

Катерина Перелісна «Галюся», «У маленької онучки», «Маленька», «Проворні», «До садочка», «Сестрички», «Швачка», «Поспішайте, любі діти», «Для вас», «Моя сопілка», «Ковзани», «Теплий дощик», «Ой, ти сонечко», «Вітер», «Зимонька», «Сніжок», «Польова мишка», «Переляк», «Равлик», «Ящірка», «Бджілка», «Метелик», «Сорока», «Чапля», «Яблучка», «Грушка», «Пролісок», «Шипшина», «Горішки», «Бузок», «Кульбаби», «Мак», «Червоний мак», «Чебрець», «Не забудь!», «Дзвіночки», «Сунічки».

Марійка Підгірянкa «Їде віз з гори в долину», «Мій дідусь старенький».
Лідія Повх «Яблунька», «Жабка», «Колядники».

Марія Познанська «Правда ж, мамо, я великий?», «Вітер», «Горобина», «Лютий», «Конвалія».

Леонід Полтава «Біла портрета», «Паротяг», «Наш песик», «Зайчик у зимі», «Ящірка», «Щиглик».

Олена Пчілка «Снігова баба», «До діточок», «Котик-мурчик».

Любов Пшенична «Ранкова зарядка».

Петро Ребро «Суперечки», «Оксанчин дитсадок», «Я малюю зайчика», «Чому заець косоокий?», «Я не поросятко», «Андрійків рак», «Рости, моркво!», «Як перчина Сашка провчила».

Максим Рильський «На воротях сірий кіт», «Білі мухи», «Пісня про ялинку».

Оксана Сенатович «Чапля і крапля», «Сніговик-питайлик», «Що буде?», «Дорога», «Рахунки».

Микола Сингаївський «Як ходила гуска жати», «Ведмідь малює», «Сливка», «Вересень», «Гречана каша», «Садівник».

Ігор Січовик «Виховані діти», «Хвалько», «Є у мене вірний друг», «Іграшки», «Страшний вовк», «Півникова пригода», «Череха», «Вуж», «Огірок», «Цибуля», «Реп'яшок», «Листопад», «Загадкова підкова», «Земля», «Дніпро», «Дні тижня» (загадки).

Володимир Сосюра «Місяченько», «Орися котика взяла».

Михайло Стельмах «Ми любимо весну», «Весняний дощик», «Сонце стукає в віконце», «У нас гуси не сердиті», «Гусак», «Дятел», «Бобер», «Кіт», «Квочка», «Капуста», «Гарбуз», «Трактори», «Грядочка сестрички».

Ольга Тимофеева «Хто це?», «Де зимує жабка?», «Вранішня заспівка», «Сніговичок», «Доц і дощенята».

Павло Тичина «Добридень тобі, Україно моя!», «Підем, станем під тополі», «Йде весна», «А я у гай ходила», «Ми кажемо», «Листя падає», «Осінь така мила», «Вечір».

Леся Українка «Літо краснее минуло» (уривок), «На зеленому горбочку», «Вишеньки» (уривок).

Іван Франко «Киця», «Коваль», «На підгір'ї».

Григорій Храпач «Глід», «Яка пора?» (загадки).

Степан Цушко «Що кому сниться», «Кожному потрібен ніс».

Богдан Чепурко «Дощик», «Барвінок».

Марія Чепурна «Лісове джерельце», «Струмок», «Окрайчик».

Дмитро Чередниченко «Ягоди на снігу», «Зайчик-стрибайчик», «Корабель».

Ганна Черінь «Вітаміни».

Іван Чернецький «Гарбузеня», «Теплий сніг», «Дощик».

Галина Чорнобицька «Сон прилине», «Добре руки помила», «Научаю ляльку», «Господиня», «І зайчик чекає на святого Миколая», «Ракета».

Грицько Чубай «Равлик-павлик», «Чому прилітав горобчик», «Йшла синичка до кринички», «Перший сніг», «Вечір-вечорок».

Ганна Чубач «Два метелики летіли», «У лісочку на пеньочку», «Зайчик», «Каченята», «Чап, чап, чапудрила...», «Слимачок», «Сонях», «Сіло сонце за сосну».

Тарас Шевченко «Весна», «Тече вода з-під явора» (уривок), «Встала весна», «Зацвіла в долині...».

Юрій Шкрумеляк «Галя-праля».

Яків Щоголів «Хата».

Казки

Брати Грім «Горщик каші».

Борис Грінченко «Зайці та жаби».

Наталя Забіла «Про півника і курочку», «Бджолина перемога».

Роман Завадович «Як кущик і павучок віддячили мишці».

Самуїл Маршак «Казка про дурне мишеня», «Казка про розумне мишеня».

Шарль Перро «Червона Шапочка».

Микола Стеблина «Як дядько небо виправ».

Василь Сухомлинський «Для чого півневі гребінець», «Їжачок і світлячок», «Два метелики», «Найгарніша мама», «Велике і мале», «Жаба, що співала по-журавлиному», «Як починається осінь», «Як зайчик грився взимку проти місяця», «Зайчик і горобина», «Шпак прилетів».

Лев Толстой «Три ведмеді».

Костянтин Ушинський «Козенята та вовк».

Юрій Федькович «Лис та качка».

Іван Франко «Ріпка», «Лисичка і рак».

Корній Чуковський «Мийдодір», «Телефон», «Айболить».

Оповідання

Віра Вовк «Лінива Оленка».

Борис Грінченко «Мудра кицька», «Собака гріється», «Кицька грає», «Риби приятелюють».

Наталя Забіла «І в Ясочки є грядка», «Ластівки», «Олівець-малювець», «Ясоччин садок», «Ведмедикова хата».

Оксана Іваненко «Що Ромко їв?», «Няв-няв».

Надія Калініна «Хіба так граються?», «Про сніговий колобок».

Тамара Коломієць «Хліб».

Михайло Коцюбинський «Десять робітників», «Про двох цапків», «Дві кізочки».

Андрій М'ястківський «Кому світить сонечко», «Наш рід», «Метелик та пушинка»

Ігор Січовик «Хліб чи халва?».

Василь Сухомлинський «Ледача подушка», «Петрик, собака і кошеня», «Конвалія в саду», «Хто свічки засвітив?», «Я вирощу внучку, дідуся», «А хто ж вам казку розповідає, бабусю?», «Втрачений день», «Кмітливий скляр», «Хлопчик і сніжинка».

Лев Толстой «Кошеня», «Хотіла галка пити».

Костянтин Ушинський «Чуже яечко», «Бджілка на розвідці».

Євген Чарушин «Як Томко навчився плавати».

Дмитро Чередниченко «І сонечко, і дощик».

Василь Чухліб «Як сонце сходить», «Брилик», «Голубий дощик».

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Усна народна творчість

Коліскові

«А-а, коточок», «Ану, люлі, люлі», «Гойда, гойда, колишу тебе», «Коте, коте, коточок», «Люлі, люлі, донечко», «Мати сина колихала», «Ой, спи, ой, спи, дитинонько», «Ой, ти, коте рябку», «Ой, у саду зелененькім», «Ходить сон по долині».

Колядки та щедрівки

«Бігла мишка по льоду», «Коляда, коляда», «Колядин, коляди», «Коляд, коляд, колядниця», «Колядин-дин», «Коляд, коляд, коляда», «Щедрик-ведрик, дайте вареник», «Я маленький хлопчик», «Я дівчинка маленька», «З Новим роком!», «Сійся, родися!», «Нова радість стала», «Колядую», «Щедрик, щедрик, щедрівочка», «Під дубиною, під зеленою».

Веснянки

«Благослови, мати», «За Василем, за Василем», «Дівчаточка-вороб'ята», «Ой виходьте, дівчата», «Весняночка», «Не стій, вербо, над водою»,

«Ой, ти, вишньо», «Ой, весна-весна, днем красна», «Ти, зозуленько сива», «Співали діточки», «Веснянка», «Ой, минула вже зима».

Купальські пісні

«У вишневім садочку», «Лежи, Купалочку», «Проти Івана сонце іграло», «Купайло, Купайло!», «Ой, на Купала», «А ми рутоньку посієм, посієм», «На Івана, на Купала».

Жниварські пісні

«Зійди, хмаронько», «Хвалилася нива», «Жали женчики», «Котився віночок», «Там у полі криниченька», «Ой, нивонько», «Уже сонечко закотилося», «Кругом женчики, кругом», «Ой, вижали житечко», «Не сумуй, моя калино», «Ой, добрая була нива», «Ой, жни, дівча», «Уже вечір, вечоріє», «Обжинкова пісня», «А ми жито жали».

Українські народні ігри

«Ой, вилися огірочки», «У піжмурки», «До нори, мишко, до нори», «У зайчика», «Мак», «Коза, коза, ме!», «Пень», «Мишка», «Рибка», «У квача», «Сміх», «Піжмурки».

Скоромовки

«Прийшов Прокіп — кипить окріп», «Ти, малий, скажи малому», «Хитру сороку спіймати морока», «Наді каша надоїла», «Летіло три...», «Пахне м'ята, пахне м'ята», «Гуси, гуси, гусенята!», «Віє вітер, дощ іде», «Пиляв Пилип поліна із лип», «Ходить посмітюха», «Біля броду бусол бродить», «Всіх скоромовок не перескоромовиш».

Лічилки

«Раз, два, три!», «Тікав заєць через міст», «Раз, два, три, чотири, п'ять», «Котилася торба», «Стоїть півень на току», «А між нами, хлопчиками», «Йшла Маринка по стежинці», «Їхав лис через ліс», «Зайчик, зайчик», «Їхала карета».

Загадки

«Папір, літери, письмо», «Тінь», «Кухлик», «Риба, змія», «Сніг», «Сонячний промінь», «Сани», «Окуляри», «Сніжинки», «Черевички зі шнурками», «Мороз», «Лижі», «Сніг», «Завірюха», «Блискавка та грім», «Зерно», «Мак», «Сонце», «Яйце і курча», «Роса», «Пшениця», «Дощ», «Вихор», «Школа», «Годинник», «Компас», «Яйце», «Дзвін», «Стіл», «Хліб», «Осінь», «Сувіття каштана».

Народні казки

«Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат», «Пан Коцький», «Солом'яний бичок», «Мудра дівчина», «Закопане золото», «Хліб і золото», «Дідова дочка і бабина дочка», «Телесик», «Котигорошко», «Кирило Кожум'яка», «Царівна-жаба», «Язиката Хвеська», «Снігуронька» (російська), «Сестриця Оленочка і братик Іваночко» (російська), «Три доньки» (татарська), «Хавеле» (єврейська), «Легкий хліб» (білоруська).

Твори українських та зарубіжних авторів

Вірші

Валентин Бичко «Подарунок мамі».

Ліна Біленька «Бережімо Україну!», «Український прапор».

Грицько Бойко «Кажани», «Шуліка», «Коло моря», «День такий знаменний», «Зелена аптека», «Отакий у мене ніс», «Вереда».

Микола Вінграновський «Сама собою річка ця тече», «Грім».

Платон Воронько «Гра у сніжки», «Гість», «Дід Мороз і Весна», «Найкращі вісті», «Як багато знаю я», «Всім по сім», «Кошеня», «Помагай».

Павло Глазовий «Як цей майстер зветься?», «Хто в літак бажає сісти, нехай сам навчиться їсти».

Леонід Глібов «Щедрівка», «Зимня пісенька (уривок)», «Книжка», «Бджілка».

Павло Грабовський «Сонечко та дощик», «Метеличок», «Щиглик».

Варвара Гринько «Дорога», «Каток», «Вишиваю вишиваночку», «Прощання з лялькою», «Буква «Р».

Борис Грінченко «Ластівка», «На волю».

Степан Жупанин «Мамині руки», «Оленчина вишивка», «Будівельники», «Чабанець», «Край стежини у полі», «Щедрівочка».

Олена Журлива «Бджоли і трутень».

Наталя Забіла «Скільки нас?», «Мамине свято», «У космосі», «Барвінок», «Гусінь».

Роман Завадович «Я Шевченка поважаю», «Українські діти», «Бабусина квітка», «Ярослав Мудрий», «Наша книжка», «Мій тато», «Малі моряки», «День подарунків», «Колядники», «Про весну-господиню» (пісенька).

Анатолій Камінчук «Батьківщина», «Рідне слово», «Весела задачка».

Тамара Коломієць «З Новим роком!», «Найкращий дарунок», «Снігова казка», «Дні тижня», «Гончарний круг», «Клей», «Цифрова родина» (казкова лічилка).

Лідія Компанієць «Є сестричка в мене», «Працьовита в нас сім'я», «Татова порада».

Володимир Косовський «Лелеки», «Будьте знайомі», «Цього не можна не знати», «Природа й людина — поняття єдине».

Ліна Костенко «Березовий листочок», «Вже брами літа замикає осінь», «Усе моє, що зветься Україна», «Білочка восени».

Анатолій Костецький «Мое бажання», «Наша пісня», «Найкраща іграшка», «Утрьох», «Секрет», «Грудень», «Добрий сніговик», «Головна професія».

Роман Купчинський «Мій край».

Володимир Ладигець «Спи, сестричко», «Хитрий зуб».

Богдан Лепкий «Рідний край», «Як мені вас не любити...»

Олесь Лупій «Абетка історична», «Під рідним прапором», «Конституція України», «Рідна мова», «Своє любіть».

Володимир Лучук «Посаджу я квіти», «Як горобчик у вирій літав».

Самуїл Маршак «Чого боявся Петрусь», «От такий неуважний!», «Розповідь про невідомого героя».

Володимир Махновський «Що погано, а що добре», «Ким бути?»

Дмитро Мегелик «Ми черешні обкопали», «Квітолюби».

Сергій Михалков «Дядя Стьопа».

Павло Мовчан «Секрет», «Поїзд».

Андрій М'ястківський «Пише татко доні».

Микола Некрасов «Дід Мазай та зайці».

Олександр Олесь «Рідна мова», «Давно вже літечко пройшло...», «Метелики», «Веснянка», «Гусятник».

Олег Орач «Бабуся нездужає».

Петро Осадчук «Я навчаюся у тата».

Дмитро Павличко «Звернення», «Мрія».

Віра Паронова «Поведінка у тролейбусі», «Небезпечна гра», «Я зачісуюсь сама», «Душ чи дощ?», «Я смілива», «Як я вмиваюсь».

Катерина Перелісна «Хто я?», «Золота осінь», «Осінні танці», «Писанка».

Марійка Підгірянка «Моя мама» (уривок), «Де нам наймиліше».

Марія Познанська «Моїй мамі», «Журавлі летять», «Ромашка», «Про золоті руки».

Леонід Полтава «Хто як говорить», «Чи не треба їй до школи?», «Малий інженер», «Великодні писанки», «Лісова книга», «Риби», «Дивоапарат».

Марія Пригара «Тайна».

Олена Пчілка «Маленька українка», «Тямущий котик», «З гринджолятами», «Весна-красна», «Сестричка й братик».

Максим Рильський «Пісня про Київ», «Новорічна ялинка», «Розмова з другом».

Джанні Родарі «Чим пахнуть ремесла?», «Далека мандрівка».

Оксана Сенатович «Вчиться вересень читати», «А щоб знав ти», «Козак Максимко».

Василь Симоненко «Грудочка землі», «Снігу, снігу сиплеться довок-ла», «Засівна».

Микола Сингаївський «Мати-Україна», «Спитала птаха в сонця...», «Квіти пам'яті», «Марічка і звичка», «Не хочу», «Садівник».

Ігор Січовик «Колискова від журавлика», «Приблуда», «Павук», «Грамотій», «Редиска», «Незвичайна машина», «Новорічне привітання».

Георгій Скребицький «Хто як до зими готується», «Білка запасається на зиму».

Володимир Сосюра «Любіть Україну», «Рідна мова», «Білі коні зими».

Михайло Стельмах «Скоро я піду до школи», «Цього року довге літо...», «Борсук», «Чому в зайця не болять зуби», «Заєць та рак».

Ольга Тимофєєва «Вербові котики», «Чому?», «У Карпати», «Чим пахне літо?», «Де ночує сонечко?».

Павло Тичина «Стану я, гляну я», «Хор лісових дзвіночків», «Гаї шумлять».

Леся Українка «Як дитиною, бувало...», «Мамо, іде вже зима», «Вишеньки», «Літо краснее минуло», «Тиша морська».

Едуард Успенський «Страшна розповідь», «Тролейбус».

Іван Франко «Надійшла весна», «Гримить», «Маленька хмарка», «Полудень».

Марія Хоросницька «Дві матусі», «Матусин заповіт», «Щедрий вечір», «Кутя», «Великодня гра», «Осінь», «Рушник».

Сергій Цушко «Комп'ютеринята», «Відшукай слова», «Малював би цілі дні».

Дмитро Чередниченко «Зіпсований телефон», «Зимовий урок», «Новий рік», «Писанка».

Галина Чернобицька «Колискова», «Хто із нас додержав слова», «Не бруднити книжки», «Я в Австралії живу», «Астронавти», «Водитиму космічні кораблі», «Паляничка», «Наперсток» (загадка).

Ганна Чубач «Жива абетка» (уривки).

Тарас Шевченко «Не цурайтесь!», «Реве та стогне Дніпр широкий...», «Дивлюся, аж світає...», «Вечір», «Село! І серце одпочине...», «Тече вода з-під явора», «Тополя», «Садок вишневий коло хати», «І досі сниться» (уривок), «Ой, діброво, темний гаю».

Юрій Шкрумеляк «Я дитина українська», «Мала українка», «Кошовий Дмитро Байда-Вишневецький», «Пісня про книжку», «Сім коржів».
Яків Щоголів «Зимній ранок», «Осінь».

Байки

Леонід Глібов «Коник-стрибунець».
Борис Грінченко «Швидка робота».

Казки

Ганс-Крістіан Андерсен «Дюймовочка», «Непохитний олов'яний солдатик».

Брати Грїмм «Мішок хитрощів», «Бременські музики».

Микола Вінграновський «Гусенятко».

Оксана Іваненко «Кульбабка», «Бурулька», «На добраніч».

Редьярд Кіплінг «Слоненя», «Рікі-Тікі-Таві».

Михайло Коцюбинський «Брати-місяці».

Астрїд Ліндгрен «Малюк і Карлсон» (уривки).

Андрій М'ястківський «Казочка про яблуню».

Микола Носов «Пригоди Незнайка та його друзів» (уривки).

Шарль Перро «Попелюшка», «Хлопчик-мізинчик».

Олександр Пушкін «Казка про рибалку та рибку».

Олена Пчілка «Журавель та чапля».

Вадим Скомаровський «Горобець-горобчик».

Василь Сухомлинський «Сьома дочка», «Фіалка і бджілка», «Зайчик і місяць», «Пелюстка і квітка».

Лев Толстой «Батько й сини».

Микола Трублаїні «Про дівчинку Наталочку та сріблясту рибку».

Леся Українка «Біда навчить».

Іван Франко «Заєць і їжак», «Лисичка і журавель».

Корній Чуковський «Тарганисько», «Федорине горе».

Легенди

Олександр Олесь «Початки Києва» (уривки).

Оповідання

Олег Буцень «Маленькі помічниці», «На вулиці», «Новий м'яч».

Степан Васильченко «Неслухняний глечик», «Мандрівка з чумаками».

Микола Вінграновський «Волохань».

Віра Вовк «Червоний кавун».

Ярема Гоян «Таємниця Лесикової скрипки».

Борис Грінченко «Добра наука», «Як тигра лікували», «Кішка та папуга», «Розумна вівця», «Звірі дякують лікарям за поміч», «Собака рятує хазяїна».

Євген Гуцало «Якого кольору слова», «Одуд», «Зайці».

Наталя Забіла «Древній Київ».

Роман Завадович «Ната».

Оксана Іваненко «Галочка».

Михайло Коцюбинський «Івасик та Тарасик».

Андрій М'ястківський «Мудра голка».

Микола Носов «Латочка», «Гірка».

Валентина Осеева «Чарівне слово», «Погано».

Катерина Перелісна «Довгоніс».

Леонід Полтава «Де живуть наші птахи?».

Михайло Пришвін «Лисиччин хліб», «Золотий луг».

Олена Пчілка «Сніг», «Хлопчик та ведмідь».

Микола Стеценко «Апельсинка».

Василь Сухомлинський «Щоб метелик не поколовся», «Через потік», «Лялька під дощем», «Як котів стало соромно», «Як синичка будить мене», «Дуб під вікном», «Камінь», «Як Сергійко навчився жаліти», «Сиві волосинки», «Як Микола став хоробрим».

Лев Толстой «Кісточка», «Пожежні собаки», «Пташка», «Двоє товаришів».

Микола Трублаїні «Пустуни на пароплаві» (уривки).

Костянтин Ушинський «Умій почекаати», «Чотири бажання».

Юрій Федькович «Милосердний хлопчик», «По щирості».

Іван Франко «Микитичів дуб», «Малий Мирон» (уривки).

Євген Чарушин «Як хлопчик Женя навчився вимовляти букву «Р», «Ведмежатко».

Василь Чухліб «Чи далеко до осені», «Велика сила», «Обруч».

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ЗАНЯТЬ ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ «ХОРЕОГРАФІЯ»

КАЗКОВА РИТМОПЛАСТИКА

Тема 1. «Музична скринька» (*музично-ритмічні вправи*). Збагачувати музичний досвід дітей, використовуючи вже відомі їм твори та зацікавлюючи новими творами композиторів-класиків і сучасних авторів. Навчати дітей визначати характер, темп, динаміку, жанр (марш, вальс, полька) музичного твору та виконувати рухи згідно з його характером. Навчати аналізувати музичний твір (веселий, спокійний, енергійний, урочистий тощо), починати й закінчувати рухи разом із музикою, активно сприймати музичний твір та відгукуватися на нього руховою імпровізацією, вживати музичні терміни. Навчати виконувати різні види кроку, бігу та стрибків: простий танцювальний крок (па марше), крок на півпальцях, крок з високим підніманням колін, м'який пружний крок, приставний крок, легкий біг, біг із закиданням гомілки назад і викиданням прямих ніг уперед.

Тема 2. «Олівці-малювці» (*колективно-порядкові вправи*). Ознайомлювати дітей з поняттями: «лінія», «півколо», «коло», «інтервал», «рівняння»; повороти ліворуч, праворуч та назвами рисунків танцю: «ланцюжок», «зірочка», «равлик», «хвилі» тощо. Навчати вільно орієнтуватися у просторі, тримати інтервали та виконувати прості фігурні перебудови (ходіння по діагоналі, колу, розходження парами, четвірками тощо).

ВЕСЕЛА ГІМНАСТИКА

Тема 1. «Танцюємо сидячи» (*танцювальна партерна гімнастика*). Ознайомлювати дітей з поняттями: «підйом», «виворітний», «гну-

кий». Навчати музично та технічно правильно виконувати на підлозі танцювально-гімнастичний комплекс, спрямований на підготовку дітей до виконання вправ класичного тренажу. Навчати тримати спину, утримувати правильну форму підйому, працювати над розвитком виворотності, гнучкості, сили та еластичності м'язів ніг.

Тема 2. «Гнучкі, сильні та витривалі» (загальні та корегувальні вправи). Ознайомлювати дітей з назвами окремих частин тіла (стопа, гомілка, стегно, хребет, попереk), назвами та змістом партерних вправ («гойдалки», «метелик», «кошеня», «кошик» та інших) та акробатичних елементів («місток», «шпагат», «берізка»). Навчати сумлінно та якісно виконувати комплекс партерних вправ, спрямований на: напруження та розслаблення м'язів тіла, розвиток рухливості гомілковостопних суглобів, еластичності м'язів гомілки і стопи; розвиток рухливості ліктьових суглобів, підвищення еластичності м'язів плечей та передпліччя; розвиток гнучкості плечового та поперекового суглобів, укріплення м'язів черевного пресу; поліпшення гнучкості колінних та тазостегнових суглобів.

ЧАРІВНІ ПУАНТИ

Тема 1. «Країна Терпсихори» (пізнавальний матеріал з хореографії). Дати дітям уявлення, що хореографія — це вміння красиво танцювати за правилами. Навчати розрізняти різні види хореографії (класичний, народно-сценічний, історико-побутовий, бальний та сучасний танці). Ознайомлювати з виразними засобами хореографії (рух, музика, костюм), назвами рухів. Формувати уявлення про те, що кожний рух передає певний настрій чи почуття і має зміст.

Тема 2. «Лялька-балерина» (елементарні вправи класичного танцю). Ознайомлювати дітей з основними правилами утримання правильної постави (втягнути коліна, сідниці, живіт, опустити плечі та втягнути шию), позиціями ніг (перша, друга, третя), положенням кисті та позиціями рук (підготовче положення, перша, друга, третя позиції), назвами окремих вправ класичного тренажу (демі-пліе — напівприсідання, релєве — підйом на півпальці, па курю — дрібний біг на півпальцях, соте — стрибок з першої позиції в першу). Навчати утримувати позиції ніг (напіввиворотні, перша, друга, третя позиції) та рук (підготовче положення, перша, друга, третя позиції), виконувати вправи, що спрямовані на постановку рук та групування пальців, на розвиток рух-

ливості шиї, та правильне положення голови, демі-пліє за першою, другою, третьою позиціями, релєве за першою, другою, третьою позиціями, спрощену форму па курю та соте.

НАРОДНІ ВІЗЕРУНКИ

Тема 1. «Веселий чобіток» (*елементарні знання про народний танок*). Дати дітям уявлення, що народний танок є першоосновою хореографічного мистецтва, що кожен народ має свої танцювальні традиції і танцює у своїй манері. Навчати дітей виконувати позиції ніг (першу, другу, третю, четверту (паралельну) і шосту), позиції рук (вихідна позиція — руки опущені вниз; перша позиція — руки витягнуті вперед; друга позиція — руки розкриті в сторони; третя позиція — руки підняті вгору), положення рук (прості положення, де руки розташовані симетрично, тобто одна так, як і друга; складні положення, де розташування різні (залежать від національних особливостей та танцювальних традицій того чи того народу); комбіновані положення, де руки приймають різні позиції (наприклад: права в третій, а ліва в другій позиціях, чи ліва на поясі, а права в третій чи другій позиції), положення кисті (пряма, трохи піднята, у кулачках, вільна та інші). Навчати правильно тримати тулуб, розслабляти й напружувати різні групи м'язів, виконувати вправи для голови (повороти, нахили, переведення), демі-пліє (напівприсідання) за першою, другою, третьою позиціями; батман тандю (ковзання ногою по підлозі) — вперед та вбік з першої та третьої позицій; стрибки за шостою позицією з прямими та підігнутими ногами.

Тема 2. «Українські візерунки» (*елементи українського народного танцю*). Ознайомлювати дітей з назвами українських хороводів, танців, забав, ігор, етюдів та вправ, особливостями дівочого та чоловічого українського танцю та костюма. Навчати утримувати основні положення рук, виконувати уклін та доступні рухи українського танцю (зальотний біг, бігунець, бічна доріжка, вихилясник, віршовочка, тинок, присядка, «жабка»). Ознайомлювати зі змістом окремих танцювальних форм українського танцю (хороводи, танці, забави) та формувати навички їх виразного виконання. Цікавий репертуар українських музично-хореографічних традицій для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку представлено у монографії А. Шевчук «Українські музично-хореографічні традиції як засіб музично-рухового розвитку старших дошкільників». Автор пропонує музично-рухові забави («Ладки, ладки», «Зробимо коло», «Подай ручку»), музично-рухові ігри («Труби, Грицю»,

«Ковалі», «Котилася торба»), танцювальні етюди («Уклін — запрошення хлопчика», «Уклін — вітання дівчинки»), хороводи («Зів'ємо віночки», «Ой, у полі жито»), парні танці («Коло-гопачок», «Плескач», «Гречаники»), групові танці («Дрібушечки», «Дощик», «Метелиця»), сюжетні танці («Через ніжку», «Гей, ви, друзі, всі до мене!»).

НА БАЛУ У ПОПЕЛЮШКИ

Тема 1. «Дозвольте запросити» (*елементи історико-побутового танцю*). Ознайомлювати дітей з основними правилами запрошення до танцю, правилами поважного ставлення до партнера. Формувати уявлення про деякі види історико-побутового танцю (менуует, полонез, полька, фарандола). Навчати виконувати танцювальні кроки в різних напрямках, поєднувати їх з різними позами (положенням голови, тулуба, рук) та комбінувати з паузами й поклонами. Навчати взаємодіяти з партнером (запрошувати до танцю, утримувати погляд, не заважати під час руху одне одному) та виконувати етюдні форми, побудовані на рухах менуету (па менуету, pas grave — поважний крок), полонезу, польки та фарандоли (підскоки).

Тема 2. «На дитячому танцполі» (*ігрові форми дитячого парного танцю*). Формувати уявлення про те, що бальний танок виконують у парах; щоб красиво навчитися його танцювати, треба багато займатися і, якщо досягнеш певних успіхів, то можеш брати участь у змаганнях. Навчати виконувати уклін (для хлопчиків) та реверанс (для дівчаток), утримувати різні положення в парах: обличчям одне до одного (закрите положення — «Давай дружити»), спиною одне до одного (протилежне положення — «Посварилися»), поруч одне з одним (бічне положення — «На прогулянку») та одне за одним (колоною — «Вагончики»). Формувати навички виконання нескладних танцювальних рухів (па галопу, па польки, підскоки, різні види стрибків, оплесків, притупів тощо), а також виразних імітаційних та образних рухів, які добираються залежно від сюжетного або ігрового характеру танцювальної форми. Навчати виразно, технічно та музично виконувати прості дитячі танці («Вару-вару», «Берлінська полька», «Конячки», «Пінгвіни», «Страшак», «Весела зарядка», «Запрошення», «Зміни пару» та інші).

Тема 3. «Модники» (*елементи сучасних напрямів хореографії*). Формувати уявлення, що існують сучасні напрями хореографії (диско, брейк, хіп-хоп), які люблять танцювати на дискотеках та для виконання

яких існує відповідна музика й костюм. Навчати виконувати нескладні рухи під сучасну музику, злагоджено та ритмічно рухатися під час виконання комбінацій та етюдних форм, вільно імпровізувати під час танцю.

ТАНЦЮВАЛЬНІ ФАНТАЗІЇ

Тема 1. «Виразна пластика» (*імітаційні рухи та етюди*). Навчати виконувати самостійно та за показом педагога імітаційні рухи («Зайчик» — м'які, пружні стрибки на двох ногах, «передні лапки» — руки зігнуті в ліктях, кисті м'яко звисають біля грудей; «Курчата» — бігають на півпальцях швидко, метушливо, руки відведені назад або притиснуті ліктями до тулуба, кисті передають тріпотіння крильцями; «Пінгвіни» — ходять, поперемінно переступаючи з ноги на ногу, не згинаючи коліна, поступово присідають, крутячи стегнами, ніби чистять свої хвостики). Формувати вміння виразно та музично виконувати танцювальні етюди з використанням імітаційних рухів («Пташиний двір», «На річці», «Печу, печу хлібчик», «Поїхали до лісу» та інші).

Тема 2. «Я і природа» (*масова імпровізація на тему природи*). Навчати емоційно відгукуватися на музику та брати активну участь у масовій імпровізації на теми природи («У зимовому лісі», «Новорічний карнавал» «Весняний вітерець», «Літо», «Осіннє листя» та інші).

Тема 3. «Розмовляємо без слів» (*вправи на виразність жестів, поз і міміки*). Навчати виконувати вправи на виразність жесту («Я не знаю!» — дівчинку запитують, які квіти їй найбільше подобаються, а вона знизує плечима і розводить руками: «Не знаю» (виразні рухи: брови ледь підняти, кути рота опустити, плечі підняти, руки розвести, долоні розкрити), на виразність пози («Музей скульптур» — зобразити скульптуру за певною темою (мандрівники, квіти на світанку, мешканці зоопарку тощо); «Дзеркало» — діти стають кружка і зображують дзеркало, дитина в центрі набирає різних поз, а інші повторюють за нею), на виразність міміки («Злюка» — хлопчик сидить на стільці й поки всі діти весело граються, позирає на кожного похмуро і незадоволено (брови насупити, верхню губу закусити); «Кривляка» — коли хтось входить до кімнати, хлопчик починає звертати на себе увагу, кривляючись та роблячи різні гримаси). Навчати передавати різний настрій, виконуючи етюди радості («Ласощі» — на день народження Оленка принесла в дитячий садок цукерки і пригощає друзів — солодощі їм дуже подобаються; виразні рухи: усмішка, жувальні рухи); етюди журби («Неслухня-

ні діти» — не дозволяла мати Тетяні й Назару їсти зелені яблука з дерева, а вони не послухались, наїлись недозрілих плодів і в них розболілися животи; виразні рухи: брови трохи підняти і зсунути, очі прищупити; тулуб зігнути, живіт втягнути, руки притулити до живота); етюди неприємних емоцій («Неслух» — хлопчик не слухав у садочку вихователя й мама через те дуже засмутилася, а він переживає за свій вчинок; виразні рухи: голову нахилити вперед і втягнути у плечі, ноги прямі, руки звисають уздовж тіла, брови підняти вгору і звести, кутики губ опустити); етюди здивування («Фокусник» — у цирку діти бачили, як фокусник поклав у ящик яйце і накинув накривку, а коли відкрив..., з'явилося маленьке курча).

Тема 4. «Українські забави» (імпровізація на національному матеріалі). Ознайомлювати дітей із ліпшими зразками української народної музики, навчати імпровізувати на національному матеріалі («Лісоруби», «Зима та весна», «Не сваріться, помиріться», «Шевчик» та інші).

ТАНЦЮВАЛЬНА ІГРОТЕКА (ТАНЦЮВАЛЬНИЙ РЕПЕРТУАР)

Навчати дітей самостійно, музично та емоційно виконувати танцювально-ігровий репертуар:

- ігри — «Музичні змійки», «Зірочка», «Осіннє листя», «Кривляння», «Пізнай, хто це?», «Веселі ручки» та інші;
- танці-ігри — «Ковбої», «Мамині помічники», «Весела пара», «Мій дзвінкий, веселий м'яч», «Печемо пиріжки» та інші;
- хороводи-розваги («Кіт і миші», «Коровай»), хороводи на трудову тематику («Шевчик», «Коваль»), на природознавчу тематику («Горобець», «Коза», «Зайчик»), орнаментальні хороводи («Кривий танець») та інші;
- танцювальні етюди й танці, створені на рухах народно-сценічного танцю: масові («Метелиця», «Збір врожаю»), парно-масові («Гопачок», «Ех, тупни, нога», «Гуцулята»), групові танцювальні форми для дівчаток («Дощик», «Подольночка»), для хлопчиків («Повзунець», «Косарі») та інші;
- спрощені варіанти масових парних дитячих бальних та історико-побутових танців («Берлінська полька», «Полька-реготуха», «Ку-ку-рі-ку», «Мушкетери», «Падеграс», «Фарандола» та ін.), сюжетних танців, створених на основі інсценівок дитячих

пісень («Антошко», «Рудий апельсин»), сюжетів дитячих ігор («Піжмурки», «Модниці») і сучасних мультфільмів («Телепузики», «Черепашки Ніндзя», «Покемони») та інші.

Зміст танців педагоги можуть вигадувати самостійно або спиратися на навчально-методичні посібники та репертуарні збірки танців для дітей дошкільного віку (Г. Березова, А. Белікова, Л. Богаткова, О. Єрохіна, Т. Пуртова, Л. Роговік, А. Шевчук та інші).

Авторський колектив програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»

Аксьонова Олена Петрівна — доцент кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, канд. пед. наук.

Аніщук Антоніна Миколаївна — доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, канд. пед. наук.

Артемова Любов Вікторівна — професор кафедри дошкільної педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, д-р пед. наук.

Гавриш Наталія Василівна — професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, д-р пед. наук.

Гончаренко Алла Миколаївна — доцент кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського педагогічного університету імені Бориса Грінченка, канд. пед. наук.

Дронова Ольга Олегівна — доцент кафедри дошкільної освіти Донбаського державного педагогічного університету, канд. пед. наук.

Кононко Олена Леонтіївна — завідувач кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, д-р психол. наук, професор.

Котлярова Ольга Вікторівна — викладач інформатики Кременчуцького педагогічного училища імені А. С. Макаренка.

Лозинська Євдокія Федорівна — викладач дошкільної педагогіки, психології, методист Кременчуцького педагогічного училища імені А. С. Макаренка.

Луценко Вікторія Олександрівна — науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти та виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Мартиненко Олена Володимирівна — доцент кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання Бердянського державного педагогічного університету, канд. пед. наук.

Нечай Світлана Петрівна — експерт з дошкільної освіти, доктор пед. наук.

Низковська Олена Вікторівна — методист вищої категорії ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України.

Онищук Ірина Анатоліївна — доцент кафедри теорії і методики дошкільної та початкової освіти Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, канд. пед. наук.

Плохій Зоя Павлівна — експерт з дошкільної освіти, канд. пед. наук.

Поніманська Тамара Іллівна.

Рейпольська Ольга Дмитрівна — завідувач лабораторії дошкільної освіти та виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Старченко Валентина Андріївна — консультант з методичної роботи ТОВ «Родинний Центр Супер-7-Я».

Терещенко Ольга Петрівна — експерт з дошкільної освіти.

Фунтікова Ольга Олександрівна — професор кафедри управління навчальними закладами і педагогіки вищої школи Класичного приватного університету, д-р пед. наук.

Шелестова Людмила Володимирівна — провідний науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, д-р пед. наук.

Якименко Людмила Юріївна — експерт з дошкільної освіти.

Яловська Ольга Олексіївна — викладач кафедри теорії і методики дошкільної та початкової освіти Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка.

Освітня програма

Я У СВІТІ

Програма розвитку дитини від народження до шести років

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
Лист Міністерства освіти і науки України від 12.07.2019 № 1/11-6326

Редактори **Наталія Савінова, Тетяна Кулішко, Лариса Ільченко**

Дизайн та верстка **Юлія Карась, Тетяна Атрощенко**

Підписано до друку 22.07.2019
Формат 60×90/ 16. Ум. друк. арк. 32. Папір офсетний.
Наклад 2500 пр. Замовлення № 11157

ТОВ «МЦФЕР-Україна», вул. Є. Сверстюка, 11, а/с 112, Київ, 02002
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 4643 від 30.10.2013

Віддруковано з готових фотоформ у друкарні ТОВ «Бізнес-Логіка»:
пров. Радищева, 4, Київ, 03124
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3693 від 02.02.2010

Увага! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» матеріали цього видання не можуть бути використані чи відтворені на будь-яких носіях, розміщені в мережі інтернет без письмового дозволу ТОВ «МЦФЕР-Україна» та авторського колективу. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.

З питань придбання звертайтеся:
ТОВ «МЦФЕР-Україна»
0 800 212 012 (дзвінки безплатні)
peredplata@mcfр.ua
shop.mcfр.ua